

Jókai Mór

A löcsei fehér asszony

Mercator
Stúdió

Felelős kiadó a Mercator Stúdió vezetője.

Műszaki szerkesztés, tipográfia: Dr. Pétery Kristóf

ISBN 963 606 247 1

Mercator Stúdió, 2006

Mercator Stúdió Elektronikus Könyvkiadó
2000 Szentendre, Harkály u. 17.

www.akonyv.hu

Tel/Fax: 06-26-301-549

Mobil: 06-30-305-9489

e-mail: peteryk@t-online.hu

JÓKAI MÓR

A LŐCSEI FEHÉR ASSZONY

Tartalom

<p>I. Fejezet 6 Az elmúlhatatlanok 6</p> <p>II. Fejezet 10 Német magyarok 10</p> <p>III. Fejezet 14 A kétféjű gyermek – Az irámszarvas és a százsorszép asszony 14</p> <p>IV. Fejezet 20 Szent Jakab és Luther Márton – Német palást – Sáfránykérdés a tanácsban 20</p> <p>V. Fejezet 28 A tizenkét apostol – A feltámadt Lázár 28</p> <p>VI. Fejezet 32 Ki az a Fabriczius? 32</p> <p>VII. Fejezet 37 A ketterhäuschen, a jezsuita szeglet, a köember és a kőasszony 37</p> <p>VIII. Fejezet 40 A madár a kalitban 40</p> <p>IX. Fejezet 45 Vagy a haját, vagy a fejet! 45</p> <p>X. Fejezet 49 Az ablakban, a tűzhelynél, a bölcső mellett 49</p> <p>XI. Fejezet 61 A dülőrács szabadalma, meg a sánta doktor 61</p> <p>XII. Fejezet 70 Regina mea 70</p> <p>XIII. Fejezet 82 A megszabadított leány A megjutalmazott udvarló A város veszedelmes titka 82</p> <p>XIV. Fejezet 94</p>	<p>A csalhatatlan panacaea 94</p> <p>XV. Fejezet 99 Te Deum laudamus et caetera 99</p> <p>XVI. Fejezet 107 A Valhalla és a vegyes törvényszék 107</p> <p>XVII. Fejezet 128 A föld alatti út 128</p> <p>XVIII. Fejezet 132 Áruló és szabadító – Egy élő, aki halott akar lenni, s egy halott, aki fel akar támadni 132</p> <p>XIX. Fejezet 143 Mikor a tűz és víz egyezkedik, s aki a kettő közé odaszorul 143</p> <p>XX. Fejezet 157 A fehér zászló meg a piros zászló 157</p> <p>XXI. Fejezet 161 Krasznahorka – A dervisgenerális – A védszent 161</p> <p>XXII. Fejezet 168 Az elátkozott ünnepnap 168</p> <p>XXIII. Fejezet 184 A szenvedések leánya 184</p> <p>XXIV. Fejezet 193 Azok a kis ágyúk 193</p> <p>XXV. Fejezet 209 Nagy a dínomdánom 209</p> <p>XXVI. Fejezet 221 A levelek tragédiája 221</p> <p>XXVII. Fejezet 234 Egy király, akitől mindenki fél, s egy asszony, aki senkitől sem fél 234</p> <p>XXVIII. Fejezet 240 A nyaktörő versenyfuttatás 240</p> <p>XXIX. Fejezet 253</p>
--	--

Pintye Gregor képmása	253
XXX. Fejezet	268
A hajporos hölgy – A kaszált rend a majthényi pusztán	268
XXXI. Fejezet	285
Viszontlátás és jutalom	285
XXXII. Fejezet	310
Egy ember, aki senkitől sem fél, csak az Úristentől, s egy gyermek, aki semmitől sem fél, még a haláltól sem	310
XXXIII. Fejezet	323
A dühös oroszlán az üvegkalitban	323
XXXIV. Fejezet	331
A jégbarlang	331
XXXV. Fejezet	344
Triplex philosophia	344
XXXVI. Fejezet	358
A várt jutalom	358
XXXVII. Fejezet	366
A Pelargus fogadása	366
XXXVIII. Fejezet	369
Recidíva	369
XXXIX. Fejezet	376
Váratlan fordulat	376
XL. Fejezet	380
Mi lehet egy elejtett szóból?	380
XLI. Fejezet	385
Azok a veszedelmes levelek	385
XLII. Fejezet	390
Az imádságoskönyv	390
UTÓHANG	400

I. Fejezet

Az elmúlhatatlanok

(Tájékozás)

Lőcse várost, a Szepesség székvárosát, most is az a bástyafal veszi körül, mely századokon át a legerősebb ostromoknak volt tanúja; ugyanazok az őrtornyok rajta, amikben a céhek férfiai összegyűltek, ha ellenség támadását kelle visszaverni. A kőszánc vízárkaiból most már buján tenyésző gyümölcsöskertek fáinak koronái emelkednek elő; s a rejtekajtók, amik a bástyák üregeiből a szabadba vezettek, nincsenek már titokban tartva.

Egy ilyen hajdani titkos bejárat ajtaján van egy festett kép, mely kivitelében művészi ecsetre vall. Szebb rámat nem választhatott volna festő a művének. Mély, tömör bástyaboltív a kép kerete, zöld mohával, vadvirággal kicifrázva, felülről virágos folyondár csügg róla alá; a hozzá felvezető lépcsőket díszíti a vadsóska és bodzabokor. A déli nap csak a levélszőnyegen át vet zöldes félderengést a festményre. Egy fehér ruhás hölgyet ábrázol az a kép, vállán keresztülvetett veres kendővel; a hölgy szemei a távolba néznek, egyik kezével hívogatólag int, a másikkal egy kulcsot tol az ajtó zárába. A kép igen régi. Az alatta fekvő kert a Probsztner családé, mely rég idő óta birtokosa e helynek. Egyik ősök festette ezt a képet az ajtóra a század elején.

De ez a kép nem áll egyedül. Benn a városban, a Török-féle ház udvarában, a belső épület emeleti folyosója végénél, a nagy pusztfa falon van egy másik kép, freskófestmény, mely még régibb keletű. Ott is ugyanaz a nő, fehér pongyolában, amint egy nyitott ablakszárnyon kitekint; jobbjával köntösét keblén összevonja, bal kezével hívogatólag int:

Az első képet a mély boltív megvédte az idő viszontagságaitól, csak az ajtó táblázata nyiladozott szét az eresztékeiből; az utóbbi már össze van repedezve és megkopva; de az arc mind a kettőnél jól kivehető még most is.

Még azután van egy harmadik kép is, melyben ugyanazon arcvonásokra ismerünk. Ez a kép olajfestmény. Ott hever ráma nélkül a hajdan „mészárosok tornyának” nevezett donjon tágas termében, melyből csigalépcsők vezetnek fel a bástyára. Régi zászlók, ócska képek egy szegletben felhalmozva; azok között megtalálja a kutató a „fehér asszonyt”; de itt már

az akkori magyar divatú díszöltözetben, három sor bogláros főkötővel, drága csipke nyakfodorral, aranyhímzésű, átlátszó ingujjakban, amiken a fehér kar keresztülvilágít, keblét skófiummal hímzett vállfűző szorítja, derekát gyöngyös öv; kezében szegfűekkel és tulipánokkal hímzett zseb-kendő. Arc kifejezése első tekintetre megnyerő, hódító; míg ha tovább nézi az ember, valami félelmetest, gyanúkeltőt talál benne, hogy aztán, mikor még egyszer visszatér hozzá, ismét megtalálja rajta azt a varázst, mely az ellenmondó kifejezéseket kibékíti.

E képek eredete egy hagyomány, melyet egyik ivadék a másíknak szájról szájra adott. Mindenki tudja, hiszi, hogy az valóban így volt; hogy e kép élő mása valóban megtette azt, amiről emléke fennmaradt; találgatják, tapogatóznak, fürkésznek utána, hogyan tehette azt? Egyik megoldási mód a másíknak ellentmond.

Vannak, akik az egész történetet a megörökítő képpel együtt a mesék közé sorozzák; de ezeknek ellentmondanak az írott adatok. A történetbűvár segélyére jön a mesemondónak, s okmányokat fedez fel, amik nagy vonásokban vázolják azt a női jellemet, amelynek létezését tagadni nem lehet, megérteni nehéz. Bevégzett pöriratok tanúskodnak a történetről, anélkül, hogy azt földéritenék: megérthetetlen talányokat hagyva fenn, amik fölött a bíró sem mert ítélni.

Azt beszélik, hogy ez a nő elárulta a nemzetét.

Az első és egyetlen nőalak az egész magyar történelemben, aki nemzetáruló volt.

De hiszik, mondják, bizonyítják, hogy az volt.

Azért festik a képét az ajtóra, a falakra, abban a helyzetben, aminőben az árulást elkövette; azért nem engedik elmúlni, csendesesen meghalni, mint más kiszenvedettet, akinek a rádobott hanttal bocsánatot is ad a világ; azért kényszerítik fényes nappal kísértetképpen megjelenni, példának odaállni; csábtekinetével századokon át rossz hírét hirdetni, ahol a gyermekek egymásnak mutogatják: „Nézd: ez volt a fehér asszony, aki a hazát elárulta”.

...A neve: „Korponayné, Ghéczy Juliánna.”

És ugyanez a Ghéczy Juliánna később mint önfeláldozó vértanúja a nemzeti szabadság ügyének, tűnik le a láthatáron.

Jön, mint egy üstökös, s leszáll, mint egy csillag.

Hol a megoldás az ég-pokol különbségű ellenmondás között egy nő jellemében?

Két lelke volt-e ez asszonynak?

Minő indulatok, minő szenvedélyek vezethették a kezdettől a végezetig?

Ha csupa gyöngeségből állt volna a jelleme, akkor könnyű volna a csomót megoldani: szeszély, csapodár vágy, könnyelműség elég magyarázat egy asszonyi kalandorélethez; de mi indokolja az átmenetet a gyöngeségből a törhetlen erőbe, midőn nem egy hosszú élet, hanem csak rövid néhány év esik közbe.

Hogyan lehet az, hogy egy nő, aki egyszer egy csókért odadob egy országot, másszor megint azért az országért odadobja saját ifjú szép fejét?

Az eszmék átalakultak, a korszellem, az új ivadék fogalmai megváltoztak azóta. Ami valamikor bűn volt; az most erény; ami szégyen volt, az most dicsőség. Az a nagy láng, ami egykor hevített, most már hamu. Óriások, akik melleiket egymásnak vetve dulakodtak, országokat taposva, most békén gereblyéztetik egymás mellett a feldúlt földet, s répát ültetnek a diadalok vérmezejébe. Az újkor vezérszellemei nem kérnek mentséget a jelenkortól, nem bocsánatot a múlttól.

A múltnak árnyait csak a költőnek van joga felidézni: mit tettek, mért tették?

A löcsei fehér asszony majd megfelel arra.

—

Krasznahorka, az Andrassy család ősi fészke; egyike azon kis számú magyarhoni váraknak, amik még nagy részben lakható állapotban vannak. Sok régi ereklje van még most is e hírhedett sziklafészekben. Ami legnevezetesebb mindazok között, az egy első emeleti szobácskában látható üvegfedelű koporsó.

Ez átlátszó fődél alatt alszik az Andrassy család ősanja, Serédy Zsófia, Andrassy Istvánné.

Valóban alszik.

Százhetvenhárom éve múlt annak, hogy e koporsó födele reáborult, s ez idő nyomtalanul tűnt el fölötte. Teste ép, mintha csak napok múltak volna el halála óta. Nincs bebalzsamozva; arcszíne nem viseli magán a múmiák visszataszító cserszínét, vonásai nincsenek eltorzulva; a bőr szép fehér, a haj fekete; az arc nyugalma andalító. A szempillák félig nyitva vannak még, s a szaruhártya épen mutatja a hajdani szemszivárványt; az ajkak fájdalmasan szelíd mosolyra vannak nyílván, s látni engedik a fogak gyöngysorait. Semmi nem tanúskodik rajt az enyészetéről. A halotti köntöst koronkint elmállasztja rajta a mindent elemésztő idő: selyem, gyapot porrá válik, csak ő maga nem; újra öltöztetik; ki tudja, hányadik halotti köntösét viseli már? A kő porrá, a vas rozsdává lett körülötte; csak az örökálvó nem változott meg.

Senki sem tudja okát adni e természetfölötti tüneménynek. Fiai, unokái, dédunokái, akik vele egy sorban feküdtek, mind porrá lettek már, s ő még mindig virraszt fölöttük.

Jobb karja, ami más elhunytaknál a ballal összetéve, a halott keblén szokott nyugodni, félmagasan fel van emelve, olyan mozdulattal, mintha hívni, ölelni, inteni akarna valakit. Megmagyarázhatlan mozdulat a halál után. A felemelt kar keze oly finom, átlátszó, még minden köröm megvan rajta.

A köznép szentnek hiszi, s búcsúra jár hozzá. A szájhagyomány éppen úgy megőrizte áldott hírét, mint testét a természet csodái. Védangyala volt a népnek, és azoknak, akiket szeretett.

Mit tett, mit szenvedett, titkolva mindig ez örökalvó, nem tudja már senki. Mire vár még? Mért nem siet föld anyja porával porként ölekezni? Kire vigyáz itt fenn? Kinek int örökké felemelt kezével.

Talán a költőnek szabad megkérdezni tőle.

—
Ennek az elmúlhatatlan halottnak a férje volt az az Andrássy István tábornok, aki alatt Lőcse elesett.¹

---

¹ Jegyzet. Ezen regényemnek alapját képező okirati adatokat legnagyobb részben tudós barátom, *Thaly Kálmán* szívessége bocsátá rendelkezésemre, ki maga egy hosszabb monográfiát ír Korponayné élettörténetéről; a hiányzó adatokat a lőcsei városi levéltárból, az Andrássy család hagyományából s Probstzner Károly úr illusztrált régi krónikájából volt szerencsém a tulajdonosok szívességéből kiegészíthetni.

II. Fejezet

Német magyarok

1710. Szilveszter napján a szokottnál is nagyobb vásár volt Lőcse piacán.

A tágas négyszögű tért minden oldalról emeletes paloták sorai foglalják rámba, barokk stílusban épült homlokzatokkal, kőből kifaragott címerekkel a kapuív felett, latin emlékmondatokkal a párkányzaton, az egész piac-négyszöget mind patríciusok lakják, akik a nemességüket Ulászló, Corvin Mátyás, Zsigmond, IV. Béla királyokig fel tudják vinni. Hanem azért e nemesi paloták mindegyikének az elejét a földszint hosszában árucarnokok foglalják el, az építészet minden ötlete szerint alakított oszloptornácok, az egyiknek az oszlopai harántul dülnek a háznak, mint egy egyiptomi gúla szelvénye, a másiké tömör kapunyílások rendét mutatja, úgy hívják őket, hogy „lábas házak”. A tér legnagyobb részét elfoglaló városháza maga is ily oszlopcarnokkal van befoglalva, mely kettős boltíveken nyugszik.

Ezekben a csarnokokban van felhalmozva a világ kereskedelmének és iparának minden közszükségre és úri fényűzésre szolgáló cikke. Lőcse város a közvetítő a kelet és nyugot között. Karavánjai Smyrnától Danckáig járnak szakadatlanul. A szaracén sejkekkel éppen úgy egyezségük van, hogy őket rablótörzsek ellen védelmezzék a pusztában, mint a hajdemákok harambasáival, akik a Kárpátok közt uralkodnak. Három világrész terménye és gazdagsága váltakozik e csarnokok alatt. Amellett a saját ipara is versenyez a külföldével. Hírhedettek a harangjai, mik a legkisebb csengettyűkig sorba állítva láthatók a bazár árkádjai alatt; a halmaza a posztó és len kelmének, amiknek a nevei hosszú sorban olvashatók felírva a bolt tábláján az áraikkal együtt, hogy a vásáros tudhassa, mit fizet; itt alkudozás nincs, az árakat a tanács állapítja meg; ennyi denár, ennyi forint a kamuka, a tabit, a fajlondis, a remek, a saffór, a rázsa, a perpeta, a hernász, a kvinet singje, s az árak mellé ki van az is függesztve, hogy melyik kelmét szabad viselni a nemes, a polgár, a paraszt férfinak, asszonynak, a ruházati rendszabály szerint! Ott láthatni a mesterséges óraműveket, miket lőcsei művészek alkottak; egész boltok ragyognak a felhalmozott ezüst ötvösmunkáktól; aranyműveseik *magyar zománc* műveit meg éppen nem is tudják utánozni a külföldön. A drága prémek halommal állnak a kis szekereken; felaggatva a fogasokra a sokféle subák, a legkeresettebb árucikkek a téli évadban; csamlottbul és csimazinbul a köz-

rendű népnek, sójaposztóbul *gereznák* a polgárasszonyoknak; tarka se-lyemmel hímezett szedrázsiból a patrícusnők *unnokái*.

Újesztendő napján minden ember siet bevásárolni; az oszlopcsarnokok alatt rajzik a nép zsinóros mentékben, sarkantyús csizmákban; a férfiaknak hegyesre kipödrött bajuszai, vállaikra omló hajuk nyusztkalpaggal le-szorítva, a nők fátyollal lekötött, arany csipkés főkötőkben, a hajadonok gyöngyös pártával a fejükön, leeresztett, pántlikás hajjal, bogláros palás-tokkal a vállukon, miknek gallérjai drága csipkével vannak díszítve.

A nagy tolongásban zsinóros egyenruhájú hajdúk tartják fenn a rendet, s a perlekedőket viszik fel egyenesen a vásárbíróhoz, ki a nagy „kereske-dőház” nyitott tornácában szolgáltat igazságot; ez egyúttal a börze, ahol a nagykereskedők szerződéseiket kötik; a tornác alatt mindjárt a pénzváltók padjai, ahol a világ minden pénznemeit meg lehet találni.

S ez a sok mindenféle tarkabarka nép, ami külső viseletére nézve Árpád és Tuhulum ivadékaihoz hasonlít, csupa merő német.

Még az első magyar keresztény királyok alatt telepedtek ide. A nyelvü-ket megtartották, minden más egyébben magyarokká lettek.

Előkelők nem nyárspolgárok, hanem magyar nemes urak, kik magukat tekintik a tősgyökeres arisztokráciának, s félvállról néznek le a „kivétel-képpen” közéjük települt egynéhány magyar nemes úrra. S a kispolgárság sem az, ami más német városok alsóbbrendű népe. Ez egy harcban edzett, fegyverhordó osztály; mind a harmincnyolc céhnek a céhmestere egyúttal hadnagya is; s az első ágyúszóra mindenik céh tudja, melyik to-ronyban kell megjelennie, fegyverestül.

Soha még ellenség az ő kapujokon erővel be nem tört.

Még a nagy tatárdúlás keserves korszakában is ez az egy hely dacolt Batu kán minden csordáival. Itt volt a Lapis refugii (a menedék sziklája), mely oltalmul szolgált az egész ország bujdosóinak. Annak a kövei vannak beleépítve ezekbe a templomokba, palotákba.

Annyi viszontagságon századok során át ezek a német magyarok min-dig a legtántoríthatatlanabb hívei voltak a nemzeti szabadság ügyének. Nem hajlongtak soha se a török császár, se a német császár előtt. Ha nem volt nemzeti fejedelem, megtették a városukat respublicának, s éltek, mint Velence vagy Ragusa a saját kormányuk alatt, s verettek pénzt a saját városuk címerére, ami Magyarország címerének egy kiszakított da-rabja: a hármal halom, tetejében a kettős kereszttel, amit két ezüst orosz-lán tart fenn. Ennek a címernek a monogramját viseli minden házajtó, minden kapubolt és minden férfi a pecsétnyomó gyűrűjében, aki nem a patrícusok osztályához tartozik. Ezeknek saját címereik vannak. Némelyik mutatja a polgári pályán szerzett érdemeket. Kalapács, patkó, harapófogó; – szőlőtaposó kád, a benne táncoló martialis, kalpagos daliával; egy ko-

szorúzott vasmacska; – egy olajütő sajtó; – egy medve, aki könyvből olvas; – egy gyalu és cirkalom; – egy szivattyús kút oroszlánnal; – egy cirkalmas férfi templommal és toronnyal; – három kalász és a pelikán; – egy mérleg, egy olajághozó galamb; – de vannak aztán más címerek, amik a harcmezőn nyert diadalokra utalnak: az oroszlánon nyargaló páncélos lovag; – a három nyilat tartó marok; – a mezítelen gyermek a kivont karddal; – a fanyűvő vadember; – kardfogó saskesely; – medve a pallossal; meg mások, amik vértanúi emlékeket örökítenek meg: egy halálfő letört gyertyával; – két átlukasztott kéz; – egy címer pedig magát az ördögöt ábrázolja, szarvakkal és hosszú farkkal: az a Täufel családé. És a többiek is, kiket a magyar királyok mint kiváló híveiket tüntettek ki, csupa német nevek fölött pompáznak: Zecher, Perner, de Schacher, Fabriczius, Alauda, Engelmayer, Cornides, Kramerius, Ursinus, Lateiner, Pfannschmidt, Rhael, Richthausen, Gosznovitzer, Amman, Lang, Rholler, Rompauer, Hain, Plasinger, Gräff, Buchwald, Engelhard; Tribel, Raicheburg, Borad, Zabeyer és a többi: egy egész tömeg ősrégi patriciatu, mely erős helyet foglal a magyar történelemben; de különösen a magyar szabadságharcok történetében.

II. Rákóczi Ferenc korszakában Lőcse fontosságát az is emelte, hogy itt volt a fejedelemben a második ágyúöntő műhelye. Ha egy elveszett csatában ott maradtak ágyúi a kurucoknak: a lőcseiek rögtön előállították az újakat, s Antaeusnak megint vissza lett adva az elvesztett ereje. Aztán, ha szakadóban volt a hadsereg mundérja, csak Lőcsére kellett izenni: onnan előkerült az új.

Nagyon is megbecsülte ezt a várost mind a fejedelem, mind a vezérei. Ebben az esztendőben is egy egész dandár őrzi azt, a legvitézesebb kuruc tábornok vezérlete alatt, aki egyúttal a kuruc sereg legdaliásabb alakja, s leventei délcegségre még fejedelemnek sem enged. Andrassy István báró uram őméltósága.

Hanem azért, hogy kuruc sereg tanyázik a városban, mégsem vegyül magyar beszéd a népsokaság zsi bongása közé. Ezek itt Czelder Orbán hajdúi; szépe sségi fiúk, mecenzéfi huszárok; üstökbe font hajuk, felcsavart bajuszuk, farkasbőr kacagányuk azt hirdeti, hogy kurucok, hanem azért németek: német kurucok. Rákóczi Ferenc legjobb katonái.

Tíz órakor megkondul az öregharang a nagy templom tornyában, első versét kongja a készülőnek a Szilveszter-napi isteni tisztelethez.

A zsi bongás a főtéren a harangszóra még nagyobb lesz, az egész vásáros nép odagyülekezik, csörgős szánok sikamlanak végig a havon, lovas daliáktól kísérvé. A vásáros nép azért folytatja a dolgot. Nincsenek itt pápisták, akik azt kívánják, hogy a mise alatt zárva legyenek a boltok. Az egész város protestáns, s nagytiszteletű Zabeyer Jób uramnak egészen

mindegy, hogy mit csinálnak odakünn a piacon azalatt, amíg ő odabenn a templomban prédikál.

Ez a templom pedig a büszkesége a lőcseieknek. Tele van királyok és dynasták emlékeivel, akik itt időztek, a várost fejedelmi összejövetelek helyéül választák, kegyeikkel elhalmozták, hamvaikat ide temették, szobraik, sírköveik, padjaik ott pompáznak most is.

A pompás katedrále Szent Jakab nevét viseli. Az oltár, a faragó- és festőművészet csodaszép remeke; az óriási tabernaculum, mely egy darab kőből van faragva, a nagyszerű orgona, mind a régi patríciusok buzgalmáról és bőkezűségéről tanúskodik; hanem ez idő szerint protestáns szertartás mellett dicsérik benne az Istent. Mindent úgy hagytak benne, ahogy a katolikus világban volt, a szobrokat, a festett képeket; csupán az oltár tábláit szokták bezárni azalatt, amíg a reformált szertartás végbe megy.

Maga a környéke is a főtemplomnak egy nagy mauzóleum. Ez idő szerint legféltettebb helye a városnak, melynek fenntartását minden kapitulációban gondosan megőrizték. Körülveszik azt a város nagyjainak, nevezetes embereinek síremlékei. Művészi faragványú domborműcsoportozatok, mik bibliai jeleneteket ábrázolnak: Jákob álma, Júdás árulása, Krisztus a Gecsemáne-kertben; az utolsó ítélet, a feltámadás, a Megváltó mennybemenetele; ez utolsónál az apostolok, kik térdre borultan bámulnak a fel szálló Krisztus után, olyan derék, becsületes, zsinórdolmányos, sarkantyús csizmás magyar polgároknak vannak ábrázolva, hogy arról mindenki megtudhatja, miszerint ez hazai művésznek a remeke. Még jobban bizonyítja ezt a Sámson bas-relief, aki a szamarállkapoccsal filiszteus táborát fenyeget; mert ez meg tökéletes képmása I. Rákóczi György erdélyi fejedelemnek, ki Bécs elleni hadjárata alatt huzamos ideig tartotta Lőcsén székhelyét.

Azonban ide a főtemplom falai alá temetkezni csak a patríciusok előjoga, meg az olyan kitűnő férfiaké, akik mint tudósok vagy lelkipásztorok kiérdemelték, hogy a hálás utókor márványemléket emeljen hamvaiknak.

III. Fejezet

A kétfajú gyermek – Az irámszarvas és a százszorszép asszony

A nagy harangozásnak mégiscsak az lett a következése, hogy igen sok nép felgyűlt a templomba. Egyrészt áhítatosságból, másrészt pedig azért, hogy az új ruháját megmutassa, amit most vett a szilveszteri sokadalomban.

Nehogy pedig ezt az utóbbit a laikus olvasó valami insinuatiónak vegye, tehát jó lesz felvilágosítást adni róla, hogy igenis az új ruháját, amit éppen egész új évre vásárolt valaki, nagyon szükséges minden embernek bemutatni, mielőtt a viseléséhez kezdene; mert azért áll ott a templomajtóban főbíró uram, a tanácsbeliekkal együtt, hogy minden bemenőt szemügyre vegyen, vajon a rangját megillető öltözetet húzta-e fel a hátára, mert ha nem azt húzta fel, azonnal visszakergeti, hogy cserélje ki a nem számára született katufrékot. A törvény e tekintetben kérélnél is amint nem szabad a fusernek olyan ruhát felöltöni, amilyenben a céhbeli mester jár, éppen úgy visszafelé sem szabad senkinek degradálni magát, s a patrícus nem kuszpitolhat polgárdolmányt; s ez igen jól van: aki úr, legyen úr!

Ahol van ni! Már fogott is egy áldozatot Alauda uram. (Ez a bírónak a neve.) Mégpedig egy tanácsbelit. De Hortis, fegyverrel és vassal kereskedő patrícus urat. Ez egy öles termetű atlétai alak, akinek csak két hibája van: az egyik az, hogy a bajusza nem akar kinőni, akárhogy viaszolja is össze azt a négy szálat innen-onnan, a másik meg, hogy a hasa nagyon is előredomborodik. Az elsőért nem akarják neki elhinni, hogy már nem fiatal ember, a másodikért pedig azt nem, hogy még fiatal.

Alauda uram ellenben alacsony, széles termetű férfi, kinek a természet azt a sajátságot adta, hogy a fejét úgy tudja a vállai között forgatni, mintha srófon járna. A bírói pálcának az aranygombjára ha felteszi a kezét, hát akkor a keze magasabban van, mint a feje. Két hegyes bajusza, mint a vasvilla, mint a syllogismus cornutus szorítja sarokba az embert: s mikor az egyik szemöldökét felhúzza, a másikat pedig lehúzza, az előérzetet nyújt arról, hogy milyen lehet a kínvallató pad?

– De Hortis Siegebort uram! Kegyelmednek a legfelső gombja a dolmányán nincs begombolva.

– Hogy látta meg onnan alulról? – dörmögi a bajusztalan óriás.

– Bíróság: egy pint bor! – szól a kérésselhetetlen ítélő bíró, amire a többi szenátor urak helyeslően integetnek.

A bíró úr háta mögött áll egy hosszúra felmagzott, diákképű ifjonc: ez a bírónak a fia. (Az anyja ám ennek olyan magas termetű a családban.) Ez a „bírság” szóra ijedten kezdi begombolgatni a szétnyílt kabátját.

– Óh, te fiam, csak hagyd úgy, téged senki sem bírságol meg érte. Csak a szenátorokra szól a törvény. Mert ha egy gombot szabad nyitva hagyniok, akkor kettőt fognak nyitva hagyni, s ha kettőt megengedünk, az egészet végig kigombolják, s utoljára panyókának viselik a mentét. Principiis obsta!

Ezenben egymás után érkezének a templom nagyszerű boltíves ajtajához a városbeliek, minden családapája maga élete párjával és gyermekeivel, akik a szenátorok során végighaladva, emberségtudással üdvözölték a tanácsbelieket egy „prosit Sylvester”-rel. Alauda uram valamennyit a nevének köszönté, s elmondá, hogy melyik hol lakik, és mi a világi foglalkozása.

A templom bejáratát pedig nem foglalták el a koldusok csoportjai, ahogy másutt szokás: Lőcse városában koldusnak *nem szabad* lenni. Idegen koldust a kapukon be nem eresztenek, bennszülött polgár pedig, ha olyan szerencsétlenség éri, hogy a vagyonát elveszti, annak a számára ott van a „harangozó ház”, abba elhelyezik, mindennel ellátják; de rongyos ruhát Lőcse város ruházati szabálya semmi szín alatt meg nem enged.

A bélpoklosok számára pedig külön ápolóház van építve, s saját kápolnájuk van, amelyben Istent dicsérik, „leprosorum ecclesia”; a kelyhet, melyből az Úr vacsorája borát itták, ma is tartogatják még.

Ezenben az orgona megszólal odabenn, s a templom atyja kijön jelenteni, hogy a kántor már elkezdte a hívekkel együtt a „Perelj uram perlőimmel” zsolnárt.

– Ha elkezdte, hát csak folytassa – mond bíró uram. – Sok verse van annak. Még mi nem megyünk be! Várunk valakire „Frauendienst, vor Gottesdienst.” Előbb az asszonynak, azután az Úrnak!

– Nagy gavallér, bíró uram! – jegyzi meg erre Engelhard patrícius. (A híres harangöntő milliomos a maga idejében.)

– Kegyelmed tudhatja azt legjobban, Engelhard szenátor uram, mert a nemesi címerében egy koronás asszony vagyon.

– Kérem: az angyal!

– Angyal vagy asszony, az mindegy. Gyakran az angyalok nem segítenek annyit az emberen, mint az asszonyok, s a gonosz angyalok nem

tesznek vele annyi rosszat, mint az asszonyok. Ez a mienk pedig képes mind a kettőre. Valamiféle korona még fogja érne a fejét.

– Honnan gondolja kegyelmed?

– Mert nagyon kívánja. S amit egy asszony kíván, az megtörténik, ha mindjárt napfogyatkozást kívánna is. Ez a *mienk* olyan asszony: amikor megérkezett, mindjárt kipróbáltam; első nap tisztelegtem nála, s bárónénak címeztem. Ezért úgy megharagudott, hogy majd kivert a házbul.

A szenátor urak csendesesen nevettek.

– Mi az? Mit nevetnek? – tudakozódék a hosszú termetű úrfi az apja vállán áthajolva.

Alauda uram hátra csavarta a fejét.

– Te Wencezlauz, kóstold meg csak nyelveddel, hogy milyen édes ennek a templomajtónak a kilincse?

A nagy gyerek megtette, s a hideg vas természetesen úgy odakapta a bőrét a nyelve hegyének, hogy feljajdult rá.

– No legalább ma nem fogsz többet beszélni – mondá Alauda uram, s azzal a szenátoroknak beszélt tovább. – Másnap grófnénak szólítottam; már erre nyájasan mosolygott, harmadnap hercegnőnek címeztem: de még az orcámat is megveregette a tenyerével; ma megpróbálom királynénak üdvözölni, meglássák kegyelmetek, micsoda hatása lesz annak.

Akik eddig felgyülekeztek, urak és asszonyságok, mind gyalog jöttek, ahogy illik templomba jönni. A Thurzó-ház, ahol a százsorszép asszony lakik, alig van pár száz lépésnyire a kathedrálétul, s a szép fehér hóban bizony nem kellemetlen a járás. Azért mégis szánon jön őkegyelme idáig; a szán elé egy igazi lapponiai írámszarvas van fogva, amit a bakról valószínűs fehér medvebundás, fókabőr ködmenes eszkimó hajt; a litvániai szánkó felhajló orrát aranyozott szirén képezi, koronával a fején (a Visnyiavszkyak címerjelvénye), belül szarvasbőrrel van a szán kibélelve; abban ül a várva várt úrhölgy: utolsó látogatója a templomnak, másodmagával; a másik egy kis hároméves fiúcska.

Ellenben elég nagy kíséretet hoz magával. Az írámszarvas előtt lóstat a tollbokrétás kengyelfutó; a szán mellett és mögötte pedig nem kevesebb, mint hét úri lovas vágdat, meg is lehet őket nevezni. A legközelebb mellette lovagló dalia Andrassy István báró, fejedelmi tábornok, mögötte mindjárt a fiatal Pelargus, azután Czelder Orbán, a derék német kuruc ezredes, azután a lengyel Szaluczky; azután egy német dragonyos kapitány, akit Löffelholtz tábornok túsul küldött ide, a neve Blumevitz; a többivel együtt Belleville, a francia mérnökkari tiszt, az erődítmények felügyelője. Ez még csak hat. Úgy? Igaz! A hetediket majd észre nem vettük. Ez Korponay János kuruc kapitány, a férje a százsorszépnek, a híres szép Garamsze-gi Géczy Júliának.

Amint a templom elé ér a fényes társaság, az imsik rákiált az írámszarvasra a maga nyelvéen. A széles, tehénorrú, bivalnyakú marha megérti ezt az ismerős szót és rögtön megáll.

– Üh! Micsoda szarvasló ez? – kérdi Wencezlauz.

– Az én időmben úgy hítták Wittembergában, hogy írámszarvas, Elentier: ott van lerajzolva Wagnernél – felel neki az apja bosszúsan, s aztán a szép asszonyra viszi át a beszélgetést. – Nézzék kegyelmetek: hét planétát hord magával, mint a nap!

– Hühühü! – kacagja el magát a diák odahátul. – Apámuram, hiszen a nap maga is planéta.

Alauda uram haragosan fordította felé a fejét.

– Mikor én Wittembergában tanultam az asztronómiát, már akkor Kopernikus megszületett; – meglehet, hogy azóta már meghalt... Te stomfáksz! – tevé hozzá halkan.

A szép asszonyt ezalatt lesegíté a szánkóból a kíséző tábornok, anélkül, hogy a lovárul leszállt volna.

Beszélhetek akármit, nem értette azt a templomajtóban álló társaság, mert magyarul volt.

– Kegyelmességed nem jön be a templomba? – kérdé a hölgy kíséző lovagjától.

– Más dolgom van, mint azt hallgatni, hogy mit bolondoznak a papok – felel rá szabad szájjal a lovag úr.

– Attól fél kegyelmisséged tán, hogy ha a mi templomunkba belép, maga is rögtön a lutheránus hitre tér át?

– Nem félek bíz én semmiféle hittől, mert én nem hiszek se élőknben, se halottakban.

– Nem fél, hogy tüzes parazsat tesznek a nyelvére az ilyen pogány beszédért?

Andrássy István nevetett.

– Van a bátyáim közt egy barát is, aki imádkozik mind az ötünk helyett.

– No hiszen, az imádkozik még csak szépen.

(Ez volt az a „dervisgenerális”, akitől a németek és rácok jobban féltek, mint valamennyi kuruc vezértől.)

– Hát az uramat sem ereszti velem kegyelmisséged a templomba? – kérdé az úrhölgy.

– Annak meg inspekcióra kell menni.

Ezzel aztán a hölgy kegyes fejhajtással elbocsátá a kíséretet, a templomajtó felé indult; kezén vezette fiacskáját, hosszú selyem censiólája szárnyába takargatva, ami tengeri mókussal volt bélelve. Az úrnő feje selyemfátyolba volt burkolva, mely a homloka és az álla körül csavarodva, az arcának csak egy kis részét engedte láttatni. S ami leginkább megnézni

való lehetett volna az arcon, azok a varázstevő szemek, egészen titokban voltak tartva a lesütött szempillák által.

Alauda uram méltóságteljesen üdvözlé a suhanva közeledő alakot, ki- nek a lépteit csak a selyemsuhogás jelezte.

– *Királyném!* Hogy van „dicsőséged” meglegedve legalázatosabb hó- doló jobbágyával?

A megszólításra még szerényebb, alázatosabb fejhajtással válaszolt az úrnő, alig hallhatóan suttogva:

– Igen szépen köszönöm az irámomnak küldött lichen islandicumot. Elég lesz neki.

S azzal tovább suhant be a templomba, gyermekét félénken takargatva, imakönyvét ajkáig emelve, egész az oltár melletti karszékéig, nem nézve se jobbra, se balra; míg ellenben az egész gyülekezetben minden szem ő felé fordult.

– Hű be szép asszony volt ez! – fohászzkodék fel Wencezlauz úrfi.

– No csak belé ne szeress valahogy, mert akkor te is olyan futóbolond fogsz lenni, mint az a Pelargus, akinek ha azt mondja az az asszony, hogy menjen el az Óperenciákra, hát oda is elmegy, és megint visszajön.

– De hát minek ennek az irámnak a lichen islandicum? – tudakozódék a hosszú legény.

Alauda uram mérgesen ütött a botja végével a márványpadlóra, hogy még azt sem tudja ez a wittembergai „Fuchs”.

– Bizonyosan fáj neki a tüdeje s herbatéának issza.

A templom atyja másodszer is jött már az urakat szorgalmazni, hogy a zsolttár a végét járja, ülnének be a helyeikbe.

– Mindjárt! Azonnal – mondá Alauda uram. – Csak még a tudós doktor Cornidest várjuk be, amott jön a szekeren.

Dr. Cornides nagy messze földön elhíresedett orvos volt, Lócse szülött- je; egészen a doktorok jellemző viseletében járt: háromszegletű kalappal, allonge-parókával, simára borotvált arccal, bársony wammszban, csatos cipőkben, amik ezenfelül meleg posztómanuszokba voltak dugva. Aki annyi embert lábra állított, a saját lábait nem bírta; keréken járó zsöllye- székben gördítették végig az utcán, s ha abból kiszállt, csak két hónalj- mankó segítségével tudott odábbmenni.

Alauda uram nyájas üdvözzellett járult az érkező elé. A nyájasság moso- lyába azonban bizonyos hetyke kérdés is vegyült.

– Nos, doktor úr! Prosit Sylvester! Hát itt van Szilveszter napja! A kétfé- jű gyerek orákuluma nem teljesült! Hehehe!

– Itt van, de „még nem múlt el Martius Idusa” – felelt rá a tudós asztro- lógus, s tovább evezett a két mankójával.

– Micsoda dolog az a kétfajú gyerek? – sürgölé Wencezlauz úrfi rögtönösen.

– No, ezt már csakugyan nem tanulhattad meg Wittembergában, hát elmondom minden tréfa nélkül. Az idei újesztendő napján éppen éjfél után egy órakor, egy lőcsei takácsmesternek a felesége olyan gyermeket szült, akinek két feje volt. Nem élt meg, de a tanács kifaragtatta fából a képmását a musaeum historicum számára. Ebből a csodából a tudós doktor Cornides a maga abrakadabrái segítségével azt a jóslatot szerezte, hogy ebben az esztendőben két bírása lesz egyszerre Lőcse városának. Az órákulum azonban nem teljesedett be, lévén ma Szilveszter napja, és mind e mai napig én magam vagyok egyedül Lőcse város főbírája: Josephus de Alauda, nobilis de Lerchenwald! No, uraim, szenátor urak, most már vonuljunk be, hallom, hogy az orgonista a himnuszhoz játssza a preludiumot.

IV. Fejezet

Szent Jakab és Luther Márton – Német palást – Sáfránykérdés a tanácsban

A lőcseieknek bizonyára van okuk dicsekedni a katedraléjukkal, mert annak a pompáját nemcsak a művészi remekelés teszi nevezetessé, de még inkább azok a nagy történelmi visszaemlékezések, amik minden egyes oltárműhöz, katedrához, az ülőpadokhoz vannak csatolva; a mai kor fia nem járhat végig közöttük anélkül, hogy arra ne gondoljon, hajh, ha most ebből a padból csak kiszállna Hollós Mátyás király, s széttéekintve azt mondaná: „*Csiribiri emberek!*” Ha a jó Ulászló csak kinyitná azt az ajtót, s kidugva rajta a fejét, azt mondaná mindenre, ami történik: „Dobzse, dobzse!” Ha az a márványba faragott kép, aki két sarkával egy fekvő oroszlánt tapos, csak kinyújtaná egyszerre a karját, s odamutatna az átelteni falra, s elkiáltaná magát: „Hova lett onnan az a kép, amit én odaállítottam?” A hatalmas nagy dynasta, Thurzó az a márványszobor, az az eltűnt kép pedig Luther Márton életnagyságú képe volt, amit a lutheránus-sá lett püspök aranyozott bronzrámába helyeztetett el, szemközt a templom patrónusával, Szent Jakabbal.

S az apostol és a reformátor szépen összefértek egymással; és mindazok az aranyos szent alakok megszokták régen, hogy a lutheránus pap prédikáljon a templomukban, még csak a fejüket sem csóválták, amidőn nagytiszteletű Zabeyer Jób uram arról a textusról tartott hatalmas prédikációt, hogyan verte meg Gideon az amalekitákat és filiszteusokat, kihozva belőle, hogy Gideon nem más, mint Rákóczi Ferenc fejedelem, az amalekiták és filiszteusok pedig a németek és rácok. Verjük mi azokat! A prédikáció után pedig felolvasá a gyülekezetnek Bercsényi fővezér ökegyelmességének hadi rendeleteit. Ámen!

A gyülekezet hallgatta azt nagy áhítattal, csak a szenátorok padjában hangzott fel közbe a hangos prüsszenés, orrfúvás; sorba járván a prédikáció alatt az öblös tubákos pikszis.

Ez a szenátorok padja leghátul van, a templom mélyén, egészen az orgona karzata alatt. Akkoriban készült ez, amikor Lőcse *szabad köztársas-*

ság volt, tízek tanácsával és elnökkel. Valamennyi szuverén szenátornak címerét odafaragták a pad magas támlányára, olyan hatalom volt az akkor!

A prédikció végeztével az orgonista rákezdi a nagyszerű orgonán (Kramerius patrícius készítette azt) a művészien előadott preludiumot, melyben összevegyülnek Jacoponi Stabat Materének melódiái a Rákóczi-nóta búsongó dallamaival, míg egyszer aztán megszólal a pedál basszus hangja, s az ismeretes búgásra mind az egész gyülekezet talpra áll, s egy szívvel és szájjal rázendíti a zsolozsmát: „Eine feste Burg ist unser Gott!”

Milyen hatása van ennek a zsolozsmának minden emberre! Hogy kiszáll a lélek minden arcra; úgy tetszik, mintha világosságot sugároznának ki. A gyermekekből férfiak, a férfiakból hősök, a nőkből kintanúk (mártír) lesznek. A lelkesedés szent tüze gyújtogat. „Erős várunk nekünk az Isten!” Benne van e dalban minden, ami az embert a föld sarából felemeli: a szabadságvágy, a hazaszeretet, a testvérvonzalom, az önfeláldozás, jellem-erő, egész fel az istenimádásig! Kihívás a haragos bálványok ellen, akár e földön laknak, akár a túlvilágon. S mikor elvégzi a falrengető strófát a közönség, az a festett kép ottan a rámában, Luther maga egyedül még tovább éneklé azt. (Nem miraculum ez, se nem hókuszpókusz, hanem egy szegény süket szabómester ül ottan a kép fölötti fülkében, aki nem hallván semmit a füleivel, egy sorral elkésett s most azt végzi. Isten hallgassa meg!)

E zsolozsma éneklése alatt a tizenkét szenátor az oltár elé járul, ahol a nagytiszteletű úr kiosztja nekik az Úr vacsoráját. Úgy szokás, hogy esztendő utolsó napján a tanácsbeliek kommunikáljanak, s bűneikért extra feloldást kapjanak. Szükségük lehet rá. E communióról elmaradni senki- nek nem szabad, hivatalvesztés terhe alatt.

Ez is megtörténvén, a gyülekezet kivonul a templomból, elől a gyermekek, azután a nők, utoljára a férfiak, leghátul a tanácsstagok. Azután bezárják a templomot, s szent Jakab és Luther Márton ismét egyedül maradnak egymással szemben.

Mikor Alauda uram a templomportale alól kilép, így szól Gosznowitzser patríciusához, ki fél fejjel hátrább lépdegél mögötte:

- Protonotárius uram, ma meleg napunk lesz!
- Hisz a szemem is könnyezik a hidegtől. (Ezt Wencezlauz úrfi mondja, akinek mindenütt ott kell tartani a fejét az apja mögött.)
- Nem hozzád szóltam. Érti, protonotárius úr?
- Magam is úgy látom. Permulti calefacti sunt. (Nagyon sokan be vannak fűtve.)
- Majd lehűtjük őket.

A templomból azután párosával, egymás mellett haladnak a városházához; elől bíró uram egyedül, mellette a hosszú legényfia, aki az apja börtáskáját viszi a hóna alatt.

A lőcsei városháza monumentális építmény; a szabad tér közepén, négyfelé néző homlokzatokkal. Azok közül a déli homlokzat falait öt óriási freskófestményű jelkép ékesíti; a Bölcsesség, egyik kezében négy összetekeredett kígyó, másikkban egy tükör; a Mértékletesség, jobbjában egy serleg, baljában egy kancsó, amiből a bort nem a serlegbe, hanem a háta mögé önti; a Türelem, aki egy báránycát vezet szalagon; az Erő, aki egy oszlopot emel a vállán; és az Igazság, szokás szerint pallossal és serpenyővel a kezében; mind nőnemen levő génuszok. – Ellenben a feljárás a tanácsterembe az árkádok felől van, s ott a homlokzatot csak egy szárnyas angyal díszíti, egy pajzst emelve, melyre ez van írva:

„Pulchritudo est civitatis Concordia.” (A város szépsége egyetértés.)

Az egész épületen meglátszik, hogy századok számára készült; falai vastagok, mint a bástyák; az előcsarnoka maga egy tágas tornác, két sor tömör oszlopokon nyugvó boltozatokkal, szabad kilátással a piacra. Itt szokták tartani a díszlakomákat, amiket a város ad rendkívüli ünnepélyek alkalmával. Innen lépni be izmos vasajtón a tanácsterembe. A kőküszöb a kettős ajtó egyik oldalán vályúsan van már kikopva. E nagy vasajtó mellett a szögletben lehet látni egy alacsony ajtócskát. Ez meg egyenesen a boros pincébe vezet. Annak a küszöbe is jól ki van kopva.

A tanácsteremben a zöld asztal mellett ott áll mindenkinek a támlászéke, hátlapján a rajta ülő címerével, az elején a városéval, s e székre vetve a palást, s azon elhelyezve a négyszegletű süveg: a rang emblémái.

Mert dacára annak, hogy itt minden ember a magyar öltözetet viseli, háját, bajuszát szittyamódra ereszti meg, mikor a lőcsei patrícus a tanácsterembe lép, akkor kötelessége fölvenni, akármilyen világ divatja van, annak a hegyébe azt az ónémet palástot, amit még Salamon király alatt hoztak be a szász ősök erre a földre, a királyok által szentesített, a vérrel megoltalmazott ősprivilégiumok jelvényét.

Amint azt fölverték, leülnek a szenátor urak az asztal körül. A fiatal De Hortis a harangöntő mellé jut.

Ez utóbbiról mindenki jól tudja, hogy a bírónak ellenfele. Csakhogy nem akar nyíltan kirukkolni vele. Mindig a még kedvezőbb alkalmat várja. Ellenben a szomszédait szokta instigálni, hogy azok álljanak a sarkukra a hatalmaskodó podesta ellen, aki úgy viseli magát, mint egy dözse. A túlsó oldalon ülő átellenese is hajlik az ellenzéki nizushoz. Ez Borád patrícus, szappannal és viaszgyertyákkal nagyban kereskedő úr. Mind a ketten a közöttük ülő fiatal De Hortisnak a fülébe súgdosnak, a szemekkel integetnek neki; úgy látszik, ezt akarják beugratni az oppozícióba.

Bíró uram figyelmét nem kerüli ki ez a suttogás, félrekacsingatás.

– Próbáljuk meg előbb „in anima vili”: azaz, hogy „in carne vili” (hitvány párában, olcsó húsban) – dörmögi oda a főjegyzőnek, s aztán a táskájából elővéve egy pecsétes levelet, megnyitja a gyűlést.

– Érdemes tanács, tekintetes, nemes és vitézlő tanács urak! Íme itt va-
gyon őkegyelmességének, Csikszentkirályi és Krasznahorkai báró And-
rássy István, fejedelmi brigadéros generális uramnak egy hozzánk intézett
intimatuma; melyben felkérletünk, hogy tekintetes, nemes és nemzeti
Korponay János kapitányné asszonynak panaszát igazítanók el. Instans
úrasszony ugyanis a főparancsnok úrnál remonstrált az ellen, miszerint a
tanács limitációja mellett őkegyelmének a háztartásához nem rendeltetett
több, mint tizenkét font hús. Megszaporíttatni kéri.

– Tizenkét font hús! – kiálta fel haragosan De Hortis uram, s nagyot
ütött az öklével az asztalra.

– Ökölrel tanácsasztalra ütés: bírság, egy pint bor! – diktálá csendesen
Alauda uram.

– Jól van! Fizetem. De mármost kérdezem, hogy mire egy asszonynak
tizenkét font hús? Hisz ennyit a híres nagyehető Klausz sem bírt elfo-
gyasztani, aki pénzért mutogatta a tehetségét. Tán csak nem póláltatja
magát nyers húsba ez az asszonyság éjszakára azért, hogy a bőre
fáintabb legyen?

– Csak csendesen, De Hortis szenátor uram – csitítá a szónokot a bíró.
– Mindennek megvan a maga nyitja. Ez az asszonyság bizonyára se nem
„guló”, se nem római Lollia Paulina, hanem az egyszerű kulcsa e csodá-
nak az, hogy az urán, a fián, annak a nevelőjén, meg az asszonycselédei
kívül még van tizenkét inasa.

– De hát minek hord magával tizenkét inast?

– No ez furcsa beszéd! Hogy minek hord magával egy rangbeli hölgy ti-
zenkét inast? Hát tessék jegyezni! Egy palotás, egy ajtónálló, egy étékfo-
gó, egy hajdú, egy kályhafűtő, egy szakács, egy kukta, egy kulcsár, egy
parádés kocsis, egy szánkós imsik, egy lovász meg egy kengyelfutó. Min-
denből csak egy! Hát lehet-e ennél jobban redukálni rangbeli hölgynek a
háztartását? Hát illik-e Lőcse város méltóságához a vendégszeretetet ak-
ként gyakorolni, hogy a hozzá szállónak cselédei ellen tegyen kifogáso-
kat? Ha az őseink hallanák, akiknek idejében a vendég urak százra menő
cselédsséggel szálltak meg falaink közt, azt mondanák rá: „Pfu! fősvény
utódok.”

Erre a többség helyeslő mormogása volt hallható. Ami azonban nem
hűté le De Hortis ellenmondási kedvét.

– Hát hisz én nem bánám, jönne akármilyen nagy kísérettel hozzánk
Korponayné asszonyom, hozna magával még, ha szüksége van rá,

sólymárt, pecéért, trombitást, bohócot is, szívesen látnók minden pereputyostól; – de ilyen időben, mint a mostani...

Egy általános „ssssssssss” hang szakítá félbe a beszélőt, amitől az megijedt, s amint a két szomszédjára nézve, azt látta, hogy mind a ketten lesütötték a fejeiket, a magárahagyatottság érzetében elvesztette bátorságát, s dörögve ült le a helyére, „Hát hisz én nem bánom, ha egy egész tulkot vágnak is a számára mindennap.”

A harangöntő a markából dörögte e szavakat:

– Hiszen csak ne communicáltam volna ma! Majd megmutatnám én bíró uramnak.

Bíró uram azonban nyugodtan mondhatá ki a határozatot, hogy tehát a város *macelluma* egészen rendelkezésére bocsátatik a szép asszonynak.

– A próba kicsiben sikerült – sűgá oda a főjegyzőnek –, most paulo majora canamus. (Nagyobbról daloljunk.)

– Tudni fogja az érdemes tanács, hogy holnap leszen újesztendő napja, amely napon Lőcse városa rendszeren meg szokta vendégelni a városunkban székelő fejedelmi hadvezetőket. Jelenleg egy brigadéros generálist van szerencsénk városunk falai közt tisztelhetni, akinek méltóságát tekintve, a nemes városnak is ki kell tenni a becsületért. Ebben, úgy hiszem, mindnyájan egyetértünk. A barátságos ebédre hivatalosak lesznek a generálisság minden főtitisztjei, az ő feleségeikkel együtt, a patrícusok, a papok és egyéb celebritások; úgy hiszem, ebben mindnyájan megegyezünk és jóvá hagyhatjuk.

Most taszigálták már De Hortist a szomszédjai, amit az ösztökélésnek véve egy újabb kísérletre, fel is szólalt.

– De hát mégis – talán érdemes volna megtudni, hogy mennyiben fog kerülni ez a holnapi – barátságos ebéd?

Bíró uram intett a főjegyzőnek, mire az nagy ügyel-bajjal, mintha nehezen találna rá, előkereste a táskájából a kívánt étlapot, s foghegyen, alig hallhatólag olvasá fel a szükségelt ingredienttiákat, amiknek a végén ez a horribilis summa resultált:

„1645 forint 33 krcár.”

De már erre egy olyan általános elszörnyedés hangja keletkezett az egész tanácsban, mely a parlamenti auspiciumok haruspexei előtt okvetlen kitörő zivatart jelentett volna.

Egyezerhatszáznegyvenöt forint, egy barátságos ebédre! A boldog hajdankorban! Hisz ezt hallani is elég, hogy jóllakják az ember!

Csak bíró uram nem jött ki a sodrából. Ismerte ő a maga parlamentjét, volt neki taktikája.

Mellette ült jobbról a főjegyző, balról Pobszt, városi kamarás, főrendű polgárnemes, a lengyel király főszállítmányosa; ez mind a kettő az ő embere volt.

– Majd egyenkint kiszopogassuk őket, mint az articsókát! – sűgá a jegyzőnek. – Tessék csak pontonként rekapitulálni azt a költségajstromot.

Hanem az articsókának tövise is van!

– De már ennek állok elébe – dörmögé De Hortis uram, s mint a nekitűrköző birokhős, felgyűrte a két karjáról a német palást bő ujjait. – Érdemes tanács! Ez már égrekiáltó istentelenség!

– De Hortis szenátor uram – vágott a szavába Alauda uram –, kegyelmed felgyűrte kabátja ujjait, a statutumok ellenére. Bírása egy pint bor.

– Hát egy pint bor akár fel, akár le, ez engem még nem confundál. Mégis ellene mondok ennek a projectumnak. Nem a roppant nagy summa pénz hoz engem indulatba, ámbár annak is volna elég más lyuka –, hanem az, hogy mi itt ilyen dobzódást, lakmározást követünk el *ilyen időben!* nem bánom, ha lepisszegnek is, illik? nem illik? kimondom! *ilyen időben!* amikor a császári seregek ostromzár alatt tartják a városunkat, és mi készen lehetünk, hogy talán hónapokon át be leszünk zárva az őrsereggel együtt, arra kell gondolnunk, hogy az élelmiszereink elfogynak, a császáriak kiéheztetnek bennünket, s akkor mi egy dáridóban annyi mindent elfogyasztunk, amennyi egy hónapig elég volna az egész fegyveres őrségnek. Ezt difficultálok.

– Egy szál ősz haj se nőjön kegyelmednek emiatt a fején! – replikázott az ellenzéki szónoknak bíró uram. – Van a mi raktárainkban, ügyebár, kamarás uram, annyi élelmiszer felgarmadolva, hogy esztendő s ostromot kiállunk. Ha elfogy a katonáinknak a kenyere, fűgével és marcipánnal tartjuk ki őket. Más módját is tudja a magyar az élelmiszer beszerzésének. Nem fog éhezni senki ebben a városban, még kegyelmed sem, De Hortis szenátor uram; ne féltse kegyelmed a hasát.

A fiatal szenátor sehogy sem szerette, ha a hasára célozgatnak. Hogy nevetni kezdtek, megrökönyödött és leült.

– Csak én ma ne communicáltam volna! – agyarkodék kalap alól a harangöntő nemes úr a szomszédjában.

A túlsó szomszédja pedig Trux volt, a szappanos; a híres kecskefaggyú gyertyák gyártója, amiket hét országra elhordanak.

– No én ugyan nem tartom a gyónócédulát a szájam elé – pattogott ez a nemes úr, De Hortishoz fordulva. – Most már csak hagyja rám, öcsém-uram; majd én kötöm meg a nyakravalót bíró uram torkán.

Lássuk hát, hogy kötik meg bíró uram nyakravalóját?

– Hát tessék felolvasni a specificatiót, protonotarius úr – mondá engedékeny hangulattal Alauda uram. – A szenátor urak aztán törüljenek a

tételekből tetszésük szerint; hiszen nem szentírás. Nem bánom, ha egy-némely dolgot egészen kitörülnek is.

A mozgásból azt lehetett kivenni, hogy a tizenkettő közül kilencnek ehhez igen nagy is a hajlandósága.

A protonotárius elkezdé a marhahúson. Exorbitans kvantum volt biz az.

– No de ez ellen ne szóljunk, mert a szenátor uraknak egyike az érdeemes mézáros céhnek az előljárója – sűgá De Hortisnak a bal oldali szomszédja.

Egy hanggal apadt a zúgolódás.

Bizony pedig a kenyér– és zsemlyepozíciónál egészen hasonló tekintet fordult elő. A sör-praeliminarénál erősen volt érdekelve a harmadik; az aszúboroknál meg a negyedik, a méhser–, a marcafánk– és viaszgyertya-tételeknél ismét hátravetette magát a karszékében egy szenátor, a tételek egész rendben ratifikálódtak.

Pobszt szenátor, valahányszor egy tétel felolvasása után egy tanácsbelit nagyon elővett az elhallgatás, mindig egyet lökött a térdével bírő uram térdén, s a szemöldökével egyet inte. Az odasűgott neki, mintha tubákkal kínálná.

– Hiszen tudnék csak ehhez a lakomához még valami módon szappant és vasat feltálatlatni; tudom, Trux és De Hortis uramék is megnyugasztalva éreznék magukat rögtön.

Végtére azonban mégis az utolsó pozícióban olyan furcsa számarányok fordultak elő, hogy azoknak a hallatára a már lecsillapított szenátorok is elkezdtek nyugtalankodni, s az ellenzéki asztalvégen egyszerre ketten is felugrottak a liga tagjai közül: Trux és De Hortis, s duóban kiabálták:

– Micsoda? Hering = ötven forint! Szerecsendió = húsz forint! Nádméz = harminchárom forint? Alkermes = tizenkét forint! Kalmusgyökér = hét forint!

– Estére pedig illuminatio léssen – harsogtatá, re quasi bene gesta, Alauda uram –, négy mécszet minden ablakba.

Az illumináció szóra Trux uramnak a hangja egyszerre elkezdett vas-tagból vékonyá lenni, s aztán folyvást lassúbbá vált; mikor a *négy mécs* kimondatott, már akkor csak alig hallhatólag rebegé: „magyar bors = négy forint; – ez nem is sok!” – úgy hogy utoljára De Hortis azon vette észre magát, hogy egyedül kiabál, s szinte maga is megrettent, amikor a rettenetes vádat kiejté:

– És sáfrány = tizennégy forint!

Ő ijedt meg, mikor azt látta, hogy senki sem ijed meg.

– Nos? hát? mi az? – kérdé Alauda uram, mintha nem hallotta volna.

– Hát! ez a sáfrány!

– Igenis, jóféle sáfrány.

– De tizennégy forint árú sáfrány!

– Hát a sáfrány drága.

– Tudom, hogy drága! Nagyon jól tudom! Mert ha olcsó volna, azt adnák a tehénnek nem a szénát. Én is láttam már egyszer sáfrányt a levesben; tudom, hogy mire jó. De tizennégy forint árú sáfrány. Ezer kék ördög!

– Az „ezer ördög”-gel való káromkodásért – bírság egy pint bor!

– No hát csak kilencszáz ördög! Hanem azért akármilyen legyenek, ha tizennégy forint árú sáfránnyal nemcsak az Andrassy generális uram levesét, de Rákóczi fejedelem egész kompánia palotásának a mundérját mind sárgára nem festem.

Bíró uram most felállt a székéről, s tekintélyének egész súlyával vágott közbe.

– De Hortis szenátor uram amiért kegyelmed Rákóczi Ferenc fejedelem urunk *őfelségének* titulussát meg nem adta, fizet kegyelmed három pint bort.

De Hortis egyet pödrött a három szál bajuszkáján; aztán megcsóválta a fejét és leült. Ez igen praktikus módja volt az ellenzéki viszketeg elmulasztásának. Holmi haszontalan rendreutasítás helyett „bírság” pintekben. Ha most is úgy volna, majd nem ugrálnának fel olyan sűrűen az ellenzéki szónokok. – Így pedig „duplex libelli dos est” (kettős haszna van a könyvecskének). Először a tanácskozási illem fenntartatik; másodszer a tanácsülés bevégezte után mindjárt („pro publico bono”) a bírságok pintjei közcélra világítanak.

Boldog idők voltak...

...Ha visszatérnének.

V. Fejezet

A tizenkét apostol – A feltámadt Lázár

A kurrens ügy simán elintéztetvén, az ülés egy „Pfiff”-re felfüggesztetett, amely idő alatt protonotarius uram a határozatot a protocollumba beírja, addig őt magára hagyják, assecurálván afelől, hogy az ő osztályrésze fennhagyatik; a tanács azalatt félrevonul, utánagondolkozni a történeteknek, s a jegyzőkönyv meghitelesítésére ismét visszatér.

Az ilyen csendes elmélkedésre szolgáló hely ott van a tanácsterem alatt, az a kis mellékajtó vezet le oda (egyenesen a pincébe).

– Feras mihi clavim pincernarum! – parancsol bíró uram az ajtónállónak.

Ezt a díszes hivatalt jelenben ő tölti be, a wittembergai mohos fejű: Wencezlauz úrfi. Így kezdik azt. Azért mégis szenátor lesz belőle, mire az apja kidűl, addig beleokul a praxisból.

Azért osztá a pincekulcs-előhozató parancsot bíró uram Tacitus klaszszikus nyelvén, hogy majdan odalenn elmondhassa azt a sokak által ismeretes adomát, hogyan szégyeníté meg az egykori janitor az egykori bírót ilyen alkalommal: Bíró mondá „Tulas mihi clavim!” Janitor felelé „feram”. Bíró kérdé „Feristi jam clavim?” Janitor felelé „tuli”.

Mert ilyen veszedelmes természetű verbum az a fero, tuli, latum, ferre. Aki egyszerre mind a négy lábát meg nem tudja vasalni, ne nyúljon hozzá, mert megrúgja.

Ez a példálózás ismét De Hortis uramnak szólt, aki híressé tette magát holtig a kortársai előtt azzal, hogy Jupiter genitivusát „Jupitris”-nek mondta.

– Protonotarius úr pedig, ha majd utánunk jön, el ne mulassza a tanácsterem ajtaját maga után betenni.

– Hát a janitor mire való?

– Annak kötelessége az „extenebratio”.

– Vagy úgy!

Wencezlauz felnyitá a kis ajtót, s a szenátus lelépegetett a szűk kőlépcsőkön a sanctuariumba.

Valóban sanctuarium.

Ahol egymás sorjában áll a tizenkét apostol – művészi vésővel kifaragva – hordók fenekére.

Huszonnégy akósok.

Tokaji borral van az megtöltve mind.

Látott már valaki huszonnégy akós hordót tokaji borral megtöltve? Soha!

Legfeljebb gönci hordókban rejtegették azt, ami harmadfél akót tartalmaz. Nagy potentát az, aki ilyen nagy darabban tartogatja ezt a kincset. Ezt az átlátszó aranyat; ezt a cseppfolyóvá lett déli napsugárt. Más bortól az ember megbolondul, ettől bölcs lesz; nem részegül meg, csak felmagasztosul. S ennek a bölcsességét minden nép megérti és szívesen beveszi. Azért apostolok ők, akik ilyen malasztal teljesek.

Leghátul a keresztászonokon pedig egy kisebb négy akós áll egyedül. Erre már galamb van faragva. Ez a Spiritus sanctus. Az esszencia! A lélek! Mély pietással és nem mély pohárral szabad csak közelíteni felé. És elvégre egy kifaragott fülkében *mutogatnak* egy napfényre soha nem kerülő átalagot; amire a háromszögből kisugárzó szem van kifaragva. Ez már a „divina providentia”; ösöktől hátrahagyott ereklye. Száz évet haladott, üstökössel együtt született mennyei nedv. Ebből már kóstolni sem szabad, ebben csak hinni kell.

Lőcse város ez idő szerint Magyarország leggazdagabb aranybányájának, a hegyaljai szőlőknek a birtokosa.

A hatalmas Thurzó György hagyta a városra ezt a kincstermő birtokot. Az összes tokaji borokat nekik adományozá.

(Tán ha a szebeni szászoknak hagyományozta volna, azok is ilyen kuruc magyarok lettek volna tőle!)

Féltik is ezt a kincsüket a lőcseiek, jobban, mint akármilyen más. Mikor a Bethlen Gábor fejedelem megharagudott rájuk, s lefoglalta a hegyaljai termésüket, nyolcezer forintot fizettek neki váltságdíjúl, s mikor később I. Rákóczi György fejedelem hadat kezdett a császár ellen, inkább mellé álltak, s ők is segítettek neki ütni a németet, csak a szüretjüket el ne rontsa.

Ezeknek az apostoloknak a tudományát hordták széjjel Bercsényi, Ocskay, Vetéssy (Rákóczi franciaországi követe) Bécsig, Berlinig, Versailles-ig, ajándécul királyoknak és minisztereknek, apró átalagokban. Nagy Péter cár jóindulatát a magyarokhoz ezek tartották fenn.

Azért méltán nevezhette Alauda uram ezt a helyet sanctuariumnak.

A pincebolt előtt van egy tornác, amit felülről világít meg az utcakövezettel egyszint levő mély ablak – homályosan; rusztikus oszlopok közé szorított szűk gádor; melyben az ülőhelyet csak a falból kirúgó kőpadkák képezik. Asztal sincsen benne: a tokaji bort nem teszik le az asztalra, ha-

nem kézben tartják, míg a pohárban van, s a világosság felé tartva vizsgálják a csillagokat, nem rajta keresztül, hanem benne.

Azonban a történelmi hűség kedvéért ki kell jelentenünk, hogy a „bírság” pinteket nem az apostolok szolgáltatták ki. Erre a rendeltetésre egy tíz akós szolgált, akinek neve volt Kajafás.

Kajafás nem aszú, hanem csak másolás. Még akkor is drága ital; idegnek számára pintje egy arany; de a szenátus tagjainak, kik bírságot fizetnek belőle, csak egy rénes forint.

A bírságot stante pede elfogyasztani kötelesség; azt másnapra fennhagyni nem szabad.

A janitor húzza fel a Kajafás akonájából lopóval (a tokajit csapra ütni sacrilegium!) s úgy eregeti ujja alól egyenkint a patrícius urak poharába. Amit húzás közben torkára szalaszt, az az ő *beneficuma*. – Ezt nevezik *extenebrationak*: sötétségből való kihúzásnak.

Jucundus kedvvel élteti mindenki a *benefactor*t, a bírságot fizető *De Hortis* uramat. Most már ő sem haragszik érte. A tokaji nagy *pacificator*!

– Rovást, urak! rovást! – sürgeti a bíró, s arra minden nemes úr egyet húz a neve után krétával az ajtóra, ami arra való, hogy a tanácssteremben a tollát rágó protonotárius meg ne csalassék, hanem a midőn ő is lekerül, dolgát végezvén, lássa, hogy hány stációt tettek a többiek már, s utolérhesse őket.

De ezúttal ugyan nem váratott magára, már a második vonásnál nagy sietve kopogott alá a lépcsőn, s belépett *in medias res*.

Még csak akkor dalolták az első verset:

„*Vinus, vina, vinum,
Nomen adjectivum...*”

Notabene! Ide nem hozták magukkal az ónémet hivatalpalástot, azt sorba felaggatták a lépcsőgádor fogására.

– Bírság félórára visszavonul tanácskozni: – félórai tanácskozás után ismét visszatér a tanácssterembe.

S a sötét, bő palástban, a négyszegletű süvegben ismét mindenki felölti komoly patríciusi méltóságát.

– Bezárta-e kegyelmed a tanácsstermet? – kérdi bíró uram a legutóbb érkezettől.

– Hogyne zártam volna? – felel az *apprehendálva*. – Hiszen még én nem *extenebráltam* tintánál egyebet.

Nagyobb igazság kedvéért még az övére akasztott kulcspárt is megmutatta.

A megfontolási félóra kissé talán hosszúra is talált nyúlni. Hanem hát ebben *De Hortis* uram a hibás, minek bírságotlatta meg magát annyiszor.

Az érdeemes tanács ismét felvonul a szűk lépcsőzeten, s amint a kis ajtón a nagy tornácba kilép, minden ember büszke tekintettel néz végig a határozatot váró polgárságon, s nem ingadozó léptekkel követi bíró uramat a tanácsterem ajtajáig, mely be vagyon zárva.

Alauda uram int a fiának, hogy nyissa ki az ajtót.

Wencezlauz úrfi nem találja a kulcslyukat.

Bíró uram mérgesen kapja ki a kezéből a kulcspárt, s valamit dörmög azokról az időkről, amikor ő wittenbergai diák volt. Az ő szemei egy-hét (nem két) pohár bortól még nem látnak kettőt. Az ajtó feltárul.

Hanem ekkor őrajta van aztán a sor hanyatt esni ijedtében.

A tanácsterem hosszú asztala mellett, az elnöki székben ott ül egy élő eleven alak, a bírói jelmezben, fején a hiúzprémes négyszegletű süveg: előtte a protocollum. S azon a ráfektetett ökle.

– Nézzétek! Ott van *Fabriczius* – hebegi Alauda uram, s a bor rózsapiros színét az ijedség szederjes hamva váltja fel arcán.

VI. Fejezet

Ki az a Fabriczius?

Ott áll az életnagyságú arcképe nagy aranyos rámában, az elnöki szék háta mögött a falra akasztva.

Ő az a Fabriczius János, aki Lőcse városát a nagy tűzvész után újraépítette; aki a jezsuiták által befalazott kincseket, drága ezüst szentszobrokat, a maga architectonikai tudományával felfedezte és a városház falrejtekeiből napfényre hozta; aki a hatalmas Máriássy család kezéből a várostól elvett két falut visszaperelte; aki Lőcse városát Rákóczi Ferenc hűségében megoltalmazta, s aki nagyobb jóltevője volt a városnak Thurzónál, mert míg ez csak borral látta el a várost, addig Fabriczius a maga bírósága alatt az ivóvizet biztosította Lőcse számára, rejtélyes vízvezetékkel, aminek semmi ostromzáró ellenség nem akadhat a kútforrására; maguk a városiak sem tudják a titkát.

Ezekért az érdemeiért festették őt le a lőcseiek az utókor hálás emlékének.

Csakhogy ebből az arcképből alig maradt az élő alakon más, mint a rideg, kemény arcvonások, a szép vállig omló fekete haj tövig le van nyírva a fején, a kuruc módra, „S” betűként kunkorított bajusznak csak a tarlója berzeng; a nagy magas homlok egy koronát látszik viselni veres csillagokból, amik nem mások, mint a maró vezikátorok helyei.

Mégis ráismernek abbul a tekintetből, amivel végignéz a belépőkön, s hideg borzongás futja el tagjaikat.

– Nos! – szól az asztalnál ülő alak – lépjenek be az urak! Mit állnak meg az ajtóban? Nem vagyok én kísértet. Nem is a kulcslyukon jöttem be, hanem a jezsuita folyosón keresztül, aminek én ismerem a kijáratát. Én vagyok Fabriczius János, a bíró; – egy kissé megváltozott az arcom; hanem én vagyok az.

Alauda uram pedig jobb szerette volna, ha csak maradt volna meg az a másik alak kísértetnek.

– Foglaljanak kegyelmetek helyet – inte Fabriczius a tanácsstagoknak.

Helyet bizony! De itt csak tizenkét karszék vagy, s ha Fabriczius elfoglalja az elnöki széket, akkor Alauda uram állva marad.

Fabriczius pedig tudomást sem vesz Alaudáról, mintha nem is látná, hogy ott van.

– Számot kell kegyelmeteknek adnom, hogy hol voltam, amióta eltávozám. – Emlékeznek rá kegyelmetek, minő viszontagságok akadályozták visszajöveletemet, hogy midőn a múlt esztendőben a szepesi gróf hirtelenül elpártolt a fejedelemtől, s a császáriak részére állva, mazur csapatjaival végigpusztította Felső-Magyarországot: szabad királyi városunk tanácsa engemet küldött ki Krakkóba, hogy a lengyel király öfelsége előtt remonstráljak a szepesi grófnak ezen hitszegése ellen. Ajándékokat is vittem magammal; tokaji borokat és aranyserlegeket, amikből azokat megigyák. A király palatinusa azonban, aki nyilván meg van vesztegetve a császáriak által, ahelyett, hogy a király elé bocsátott volna, rám fogta, hogy meg vagyok bolondulva, megfogatot, megkötöztetett, s becsukatott a misericordiánusok klostromába, ahol az ördögösöket ápolják. Hogy miket szenvedtem ott, azt talán az arcom is megmutatja. Hogyan szabadultam ki ellenségeim körme közül? Ki ejtett ebbe a kelepcebé? Ezt elmondani lesz még talán egyszer idő, de ma nem ennek a napja vagyon. – Úgy látom, hogy kegyelmetek arra hírré, hogy én megbolondultam, más bírát választottak. Ezt tehették. Aki bolond, az nem lehet bíró. – És eszerint most két főbírája volna Lőcse városának. Ez nagy zavarnak lehetne kútfeje. Azonban nem lesz az. Lőcse városa két bírása közül az egyik valóban bolond. – Hanem az én eszem helyén van.

– Hát akkor én vagyok a bolond! – kiáltá Alauda uram felförmedve. – Ezer sáncárok tele ördöggel!

– Táti, ne káromkodj, mert megbírságnak – suttogá a háta mögül Wencezlauz úrfi.

– Te mondád, én mondom, s mondja ez a protocollum, amit ez asztalon hagytak kegyelmetek – felelt rá Fabriczius.

– A tanács határozata! – erősködik Alauda uram.

– A rosszul értesült tanácsé. Én appellálok a jobban értesülendő tanácsához. Hallgassanak kegyelmetek. Eleven emlékezetében lehet mindenkinek, mik történtek Munkács várának ostroma alatt? Két esztendeig védte azt a várat a hős Zrínyi Ilona, mostani felséges fejedelmünknek dicső édesanyja. Hírhedett generálisok szégyenszemmel kotródtak el hasztalan vívott falai alól. Ekkor minő praktikához folyamodott az árulás? A fejedelemnő legbelső tanácsosa, Absolon, azokat az élelmiszereket, amiket a várasszony bölcs előrelátással egész nyáron és őszön át gyűjtött, oly módon, hogy a nép kaszájával hol a búzát vágta, hol az ellenséget; – ez az Absolon elkezdte titokban pocsékul pazarolni. Lakoma, dínomdánom folyt éjjel és nappal, s mikor aztán az ellenség ismét körülzárta Munkács várát, akkor előállt Absolon meg a várnagy: elmondták ijedt képpel a fejedelemnőnek, hogy az élelmiszerek fogytán vannak, hogy az őrség rövid időn ki lesz éheztetve, s így ejtették meg álnokul, hogy kénytelenségből

feladja a várát, s magát és gyermekeit engedje fogságra vitetni Bécsbe. Ennek az áruló Absolonnak a leányát vette feleségül Löffelholtz generális. Ez a császári vezér tartja most Lőcse városát ostrom alatt. Jó maga ugyan Illésfalvánál közelebb nem bátorodik az ágyúink torkába nézegetni, de ismeri Munkács történetét. Ezt a történetet akarják kegyelmetek ismételni? Árulók akarnak-e lenni Lőcse városa patrícusai!

Mint a mennydörgő mennykő, úgy csapott le ez a szó a tanácsházban.

– Én, kérem szeretettel – hebegé vékony hangon a protonotarius –, csak leírtam, amit a tanács határozott.

– Alauda bíró úr indítványozta – mondá a kamarás, a fejét a palástja gallérjába húzva, mint a töviskes állat.

– Én ellene mondtam! – sietett nyilatkozni, mellét ütve, a legközelebb ülő szenátor.

– Nagy vitánk volt miatta! – bizonyítá a harmadik; és így sorba valamennyien. – Ez valóban helytelen. Letorkolták az embert stb.

De Hortisnak csak nyitva maradt a szája bámulatában, ha mind kimentik magukat, még utoljára ő marad benne a gyanúban.

– Ha ez a határozat az egész tanács akarata ellen hozatott, akkor ez semmi és semmis! – mondá Fabriczius, s fogván a veres plajbászt, keresztet húzott a protocollumon végig, egyik szegletétől a másikig.

– Menjünk innen, Wencezlauz! – hörgé rekedt hangon e megszegényítésre a másik bíró, Alauda uram. De Wencezlauz már akkor nem volt ott; ő, amint látta a rossz fordulatot; rögtön *elbliccelt* onnan, magára hagyva az öreget, aki aztán gombos pálcájával nagyokat ütve a padimentumra, rengő léptekkel hagyta el a tanácsstermet, odakinn jobbra-balra taszigálva a „prosit Sylvester”-rel gratuláló polgárokat. Lenn a piacon, amint az oszlop-csarnokból kilépett, éppen akkor tolták keresztül az útjában a sánta asztrológust, Cornides doktort.

– Nos, Alauda uram! – Hát mit mondott a kétféjű gyermek? – kiálta rá csúfondárosan a doktor.

Alauda uram csak akkor vevé észre, hogy a szenátori német tunika még most is rajta van. Mérgesen tépte le azt magáról és botjára göngyöltve, odadobta a silbakon álló hajdú fejéhez, s aztán dupla lépésekkel vágatott a piacon keresztül diagonális vonalban a Thurzó házához.

Odafenn a tanácssteremben pedig mindenki sietett gratulálni Fabriczius uramnak (ki szívből, ki színből). Olyan tekintély volt ez Lőcse városában, hogy a pusztá megjelenése minden ellenmondást lehetetlenné tett.

– És most igazítsuk ki a tanács határozatát – mondá Fabriczius bíró. – Mert nagyon helyes határozat az, hogy a várost védelmező hadsereg generálisa és főtisztjei újesztendő napján rangjukhoz és a helyzethez illően megvendégteljenek. Csupán csak az étkefogások helyreigazítandók. A

vendégséghez fel fog szolgáltatni ugyanaz a füstölt hús és fekete kenyér, egy kancsó fehér sörrel együtt, aminő a táborban fekvő katonáink között kiosztatik; s hogy a vendégség pompájának is meg legyen adva a módja, az evőeszközöket szolgáltatassa ki De Hortis szenátor uram; minden férfi számára egy spanyol pengéjű kardot és egy percussióos pisztolyt, amiben, úgy látszik, hogy a mi vendégeink szűkölködnek. Talán meg fogják a példabeszédet érteni. Mert tudja azt mindenki nagyon jól, hogy amilyen rettenthetlen vitéz bajnok ez a mi tábornokunk, báró Andrássy István a csatában, ha egyszer hozzáfogott a verekedéshez: épp olyan megmozdíthatlan vitéz a boros asztalnál, ha egyszer oda bevette magát: s ugyan el nem hagyja a helyét, amíg minden embert az asztal alá nem ivott. Amiért is Bercsényi Miklós fővezér uram őkegyelme nem is hívja őt másképpen, mint „kocsmagenerális”. Ha ez elkezd mulatni, abba nem hagyja száz ágyúdurrogásért. S szép asszonyt csókolgatni csaknem olyan gyönyörűség neki, mint ellenség vérében gázolni.

A tanácsurak mind rábólinták a fejeikkel, hogy a bíz igaz.

– Ami pedig Korponayné úrasszonyomnak a dolgát illeti – folytatá Fabriczius –, őnemzetességének tudtára adassék, hogy ő maga mint hites felesége az ő férjének, azt ugyan minden útjában követheti; de az egész léhűtő cselédségének e városban többé hely nem adatik; hanem aki nem fegyverrel harcoló személy, hanem kenyérpusztító, himpellér, egy negyvennyolc óra alatt e városnak hátat fordítson. A menyecske pedig, ahogy ilyen magyar asszonyhoz illik, tűrje fel a ruháját, vegye kezébe a főzőkanalat, s főzze meg a vacsorát mind magának, mind a táborból hazavergődő urának, s ne várjon kuktára, szakácsra. A kisgyermekét is ringassa, altassa el maga kezével, ne bízza dajkára, hopmesterre. Háborúban vagyunk!

„Helyes! Nagyon igaz!” – zajgának a tanácsbeliek. S most már mind-egyik jól emlékezett rá, hogy bíz az ő felesége sem tesz másképpen; – minden ember összehúzza magát az ostromzár alatt, s maga lát minden dologhoz. Korponayné asszonyom sem különb nemesasszony, mint a többi.

– És egyúttal minden éjszakai mulatozás, tivornyázás a mai naptól kezdve eltiltassék! – folytatá a diktált határozatokat Fabriczius uram. – Szemtelen fehérszemélyek, akik a katonákkal szóba erednek, akik csintalan nótákat utánuk dalolnak, korbáccsal megfenyítettessenek. Takarodó után a kocsmák bezárassanak, s amely polgárt az őrjárat az utcán lámpás nélkül talál, s okát nem tudja mondani a künnetekergésnek, reggelig a hűvösre tétessék. Ha pedig leányszemélyt találnak egyedül kószálni az utcán lámpásgyújtat után, egyedül magában, az reggelig „ketterhäuschen”-be zárassék, délig a vásár végeztéig ott közlátványra ki legyen téve, alko-

nyatkor pedig, haja levágtván s feje tollkoszorúval ékesítettvén, a „szégyenkapun” kiséprűztessék!

E drákói rendszabályok mind helybe lettek hagyva a tanács által.

Pobszt szenátor ugyan ennyi észrevételt bátorkodott rájuk tenni:

– Talántán célszerű volna ezen rendeleteit a nemes tanácsnak ökegyelmességével., báró Andrassy István generális úrral is közölni, ratificatio végett.

Fabriczius uram rátette a kezét a vállára a szomszédjának s leülteté a székére.

– Andrassy István generális uram parancsoljon az ő katonáinak; a polgároknak én parancsolok.

És azzal elrendelé, hogy a hozott határozatokat dobszó mellett kihirdessék a város minden utcaszegletén. Azonkívül a nagyjelentőségű pallostartó kéz kitűzessék a jezsuita-templom északi sarkára, a kettős pillér elé, s a ketterhäuschen ajtaja kinyitassék, hogy akik szóbul nem értettek, a jelekből értsenek.

Most mindjárt helyreáll a régi rend!

Midőn Fabriczius bíró a tanácsülést solválta, azt kérdé tőle Pobszt szenátor nyájas hajlongások között:

– Volt már kegyelmed odahaza, a házánál, főbíró uram?

– Nem voltam és ma nem is megyek. Az én helyem ma a városházánál van. Ez az én otthonom.

VII. Fejezet

A ketterhäuschen, a jezsuita szeglet, a kőember és a kőasszony

A ketterhäuschen² valóságos díszítménye volt a Szentháromság piacnak; remekműve a lakatosmesterségnek; erős vasrudakból keleti kösk mintájára alkotva; egy hatszegletű kalicka, kúptetővel, azon födeles tornyocskával; az oldalai feldíszítve vasliliomokkal, az ajtajára pedig egy lángoló szív van kiverve pléhből. Humorisztikus gondolat volt e mű alkotójától az ártatlanság és lángoló szerelem jelvényeivel ékesíteni fel e vaskalitot, miután az arra a célra szolgál, hogy szerelemből a bűn ösvényére tévedt hajadonok legyenek benne város csodájára kitéve. Két nehéz lakat őrzi a vasaj-

² Helyesebben Gatterhäuschen. A lőcseiek egészen különös német nyelvet beszéltek abban az időben. Egy példát megörökített belőle a képes krónika.

„Au Voter, mei rap! Es Nachprs Häns! aus Holmus hot mech mit an grussen Stein gejukt. – Kumm mein Sun, Keibe bis gein zum Richter. – Harr Richter! hie leig ech 4 Poltroken Kloggeld, seht mein Jan! Ech vell flux Satesfatiun, sunst dreisch ech nen die Kottln aus sein Treüber wanst raus – Lieben Hons Mech! ihr krikt Satesfatiun, geit nov einter a heim und leigt nen an gutten Brandwn off. – Keibe wu worst? – Beim Richter, ech hob dich Häns! verklogt, her hot gesogt, her wer mer Satesfatiun gahn – Lieber Keibe, du werst mer ja ouch von der Satesfatiun a kleb zu kosten gahn.”

Amiből megérti, aki tud ezen a nyelven, hogy Hans Michelnek a fiát fejbe dobta egy kővel a szomszéd Hanslija, Lomnicból: ezért az apa fiastól panaszra megy a bíróhoz s leteszi a négy poltura panaszdíjt, s elmondja dolgát. A bíró biztatja, hogy majd ad neki satisfactiót, csak menjen haza s borongassa a fiának a fejét pálinkával. Útközben találkozik a bevádlottal, s mondja neki, hogy bepanaszolta a bírónál s ez majd ad neki satisfactiót. Ugyan kérlek, adj majd nekem is abbul a satisfactióból egy darabkát, hadd kóstoljam meg.

tót. Az egész alkotmány szép zöldre van befestve, a torony teteje pedig piros.

(Jelenleg a Probstner-kertet díszíti e történelmi emlék, eladatva kótyavetyén, s turbékoló galamboknak szolgál lakóházul, a helyén pedig a lutheránusok építettek templomot később.)

Amint a tanács határozatát dobszó mellett kihirdették, a porkoláb leszedte a lakatokat a vaskalit ajtajáról, s egészen kitérte azt; lássa, akinek szeme van, hogy a ketterhäuschen ismét nyitva van; s mikor este ki akarja nyitni az ablakát, hogy az imádójával szót váltson, lúdbőr fusson át a testén a szép leánynak. A ketterhäuschen áldozatára vár.

Nem kevésbé érthető jelvény a két kőfej a jezsuita kolostor északi oldalán. Egyik kőpillér a talapzatán felyül szegletben menő fülke alakúan van kivágva, s a két egymásnak forduló oldalból, gót ornamentika cikornyái közepett mered ki két emberfej: egy férfi és egy asszony; mind a kettő fiatal; a nő haja csigákban, a férfi feje sima; ajka fölött kunkora bajusz. Előkelő pár volt tiltott szerelemben, kettős házasságtörésben éltek; azért lettek ide élő testben befalazva; az a két kőfej az ő képmásuk. Mikor e jelkép fölé a kinyúló vaskarikába kitűzik a palloshordó kezét, mindenkinek eszébe kell jutni, hogy a város törvényei szerint, aki szerelmi bűnt követ el, a feje irgalom nélkül leüttetik.

Hajh, ha ezt a törvényt mai nap alkalmaznák, ahogy most hordják a bálban az uraságok a kalapjaikat a hónuk alatt, úgy hordanák a fejeiket.

Hiszen akkor is megesett az, hogy el-elfelejtkeztek erről a szigorú törvényről; kiváltképpen nagy hadjáratok zűrzavaros ideje alatt; mikor minden polgárházhoz katonákat szállásolának be, akiknek hír szerint, nem a legszigorúbb erkölcsök szoktak lenni.

Azért az ilyen újra kihirdetése a törvénynek mindig olyan volt, mint a dérült égből jövő száraz mennykő.

S ez annyival érzékenyebbül esett, mivelhogy azon idő óta, hogy Alauda uram volt a bíró, nagyon is a maguk szabadjára lettek eresztve az erkölcsök; s ha valaki reggel nagyokat ásított a piacon, nem vitték be a bíróhoz, hogy adja számon, miért nem aludta ki magát. – A kuruc táborral együtt járó hölgyeket sem igen lehetett kérdőre vonni, hogy melyik matrikulába van bejegyezve a házasságuk. Azonkívül is a nyalka kurucok iránt lelkesülni maguknak a bennszülött hölgyeknek is honleányi kötelességük lehetett.

Ezt a vidám életrendet mind elrontá a hazatért bírónak szigorú föllépése. Rettogte a vaskezeit mindenki. Másfelől azt is tudták felőle, hogy Rákóczi Ferencnek ő és Engelmeyer a legkedveltebb két embere a Szepeségen. Ővele még a kuruc generálisoknak sem tanácsos kikötni. A lőcsei

bíró nemcsak hivatalnok, de hadvezér is a maga városában, s mikor felköti a kardját, a kommandó szavára hadsereg indul meg.

Arra az egy szóra, hogy „megjött Fabriczius!”, olyan csendesség lett a városban éjszaka, hogy nem lehetett az utcán egyebet hallani, mint az őrjárat alabárdnyelének a kopogását.

VIII. Fejezet

A madár a kalitban

Wencezlauz úrfi egészen elemében találta magát, hogy az éjszakai őrjáratra ő is vállalra vethette az alabárdot. Zsványból lesz a legjobb pandúr. A diáknak nagy gyönyörűség az, ha egy éjjel ő fogdoshatja össze az utcán kurjongatókat. Szedtek is össze egy tucat éjjel kóborló mesterlegényt, aki nem tudta magát legitimálni, azokat mind belökdösték a fogházba, ami a hóhér házával van szemben a vízibástya alatt. Egy spiont is fogtak, de arról utólagosan kiderült, hogy Andrassy generálisnak a kuktaja. Több házba bezorgettek az ablakon, ahol még tíz óra után is gyertya égett, hogy oltsák azt el. Egy kuruc hajdút is megfogtak, még pedig in flagranti, amint éppen az utcán pipára gyújtott; csak hogy az kikapta a strázsa kezéből az alabárdot, s szétütve a patrol között, elfutamodott.

Éjfél után azonban, midőn a hó ismét esni kezdte, s az őrjárat ismét felkerült a Bástya utcából a nagy piacra, Wencezlauz úrfi felkiáltá: „Hopp, Gevatterek!”

– No! mi az?

– Ezek az én édes szemeim! Nem látják kelmetek ezeket a friss nyomokat a hóban? Nem asszonyszemély cipőinek a nyomai ezek? Ezek a hegyes sarkok; ez a kecsgeorr. Itt valami leány ment keresztül a piacon!

– A bizony, fehérszemély cipőjének a nyoma.

– Utána!

Az egész őrjárat nekiiramodott a hóban meglátszott lábnyomokon az üldözésnek.

Az üldözött azonban valószínűleg meghallotta a robajt, s észrevéve, hogy a lábnyomai elárulják, hirtelen egéruvat vett, s bekanyarodva az oszlopcsarnokok alá, utat vesztett; itt már nem volt friss hó, amiben a nyomai meglátszassanak.

– Eltűnt a ringyó! – szitkozódék Wencezlauz.

– Bizonyosan boszorkány volt, vasvillára kapott, s elrepült rajta – véleményezé egy öreg drabant; nem azért, mintha hitte volna, de mert jobb szíve volt, mint hogy egy jámbor fehércseléd veszedelmére törekedjék.

– De nem repült el; mert már kukorítanak a kakasok. Itt kell neki lenni az arkádok alatt valahol. Csak keressük.

A diáknak tetszett ez a sport.

Csakhogy azok az arkádok az egész piac mentében körös-körül futnak. A menekülő leány egyik ház alól a másik alá ugorhatott át, s a sötétség őt védelmezte.

– Így soha el nem fogjuk! – mondá Wencezlauz –, ha mind egymás sarkát tapossuk le; hanem váljunk kétfelé; egyik innen, a másik onnan! Megkerítjük!

Hát úgy tettek. Mind a két végén elfogták az arkádok boltsikátorait, s úgy hajtották fel a vadat. Egy helyen aztán összetalálkoztak, s nagyot bámultak egymáson, hogy megint nem fogtak semmit.

Az üldözött leány, mikor látta, hogy körülkerítik, hirtelen kisuhant az oszlopcsarnokból, s kívülről lapult oda egyikéhez azoknak a tömör házlábaknak, amiken az egész emelet nyugszik.

Mikor aztán a két bekerítő csapat összeért, akkor a leány hirtelen nekiiramodott, s futni kezdett szélgyorsasággal a Thurzó-ház felé.

A drabantok felől bizton el is menekülhetett volna, de Wencezlauz észrevette.

– Ahol fut, ni! Héj az édes szemeim! Elejbe a rúddal!

Neki leghosszabb lába volt, leghamarabb utolérte. A futó leányon hosszú prémes kantus volt, aminek a hegyesen végződő csuklyáját egészen a fejére húzta.

Mikor a legelső férfikéz megragadta a karját, nagyot sikoltott. Az egy olyan éles, szívig nyilaló sikoltás volt, hogy a drabantok visszariadtak tőle, de Wencezlauz csak azért is átölelte a leánynak a derekát, s fel akarta az arcáról rángatni a takaró csuklyát. Hanem ez a jó szándéka siralmas véget ért, mert a leánynak tíz körme volt, s az úrfinak az ábrázatja annyi gót ábécejegyet kapott tőlük, hogy elmehetett volna vele denkmalknak.

– Hó, megállj, majd megmutatod a cifferblattodat, csak kerülj a városházára.

S azzal a leányt, aki sem nem ellenkezett többé, sem könyörgésre nem fogta a dolgot, felkísérték a városházára.

Elöl Wencezlauz, a kivont schlägerrel az egyik markában; a másikban a rúdlámpással.

Az iskola sarkánál egy magános férfi bukkant ki az utcából, aki tolvajlámpást hozott a kezében. Majd egymásba ütötték az orrukat.

– No! Megállj! Ki vagy? – rivallt rá, ijedtében vitézül, Wencezlauz.

– Hu! Bolond! Bizony nem ismered meg apádat.

– A sötétben minden tehén fekete. Hát miért nincs nyitva kegyelmednek a lámpása?

– Becsapta a szél a szárnyát. Hát hová olyan nagy robajjal?

– A városházára, egy leányt fogtunk.

– No, no! Hol van?

Wencezlauz odavilágított a karos lámpással a leányra.

Alauda uramnak nem kellett a leány arcát meglátni: ráismert a kantusáról (talán egyébről is).

– Hű! – kiálta fel, visszarántva lélegzetével a rémület szavát. S aztán elkezdte a fiát szidni deákul. – Oh tu magnus capenasum! stultum caput. Tu asinorum rex. Tu bos trismegistos.

– Satis! Ha most apám nem volna kend, mindjárt nagy paukerei lenne. Hisz ez célzás!

– Tudod-e, hogy kit fogtál meg?

– Nem mutogatja a képes felét.

Alauda uram odarántotta magához a fiát, hogy a fülibe súghassa, amit mond.

– Te szerencsétlen! A bíró leányát fogtad el!

– Micsoda? Az én húgámat?

– Oh caput bisonis! Mintha csak egy bíró volna Lőcse városában. A Fabricziusét.

– Hahhó! Hisz akkor ez nagy gaudé! Ebből kapitális hecc lesz!

– Ne kiabálj! Bolondot tettél. Olyan követ dobtál a kútba, amit száz bölcs sem húz ki. Sohasem érted te ezt meg; nem a te fejednek való. Megyek én is veletek a városházára.

Nem messze volt már odáig. A leány és az őrjárat kinnmaradt az oszlopos előcsarnokban; Alauda uram besietett a tanácsterembe.

Sokan voltak odabenn. Fabriczius éjnek éjszakáján hívatta fel mind a harmincnyolc céhnek az atyamestereit, s szidta valamennyit, mint a bokrot, hogy a védelmükre bízott tornyokat hogy elhanyagolták. A doppelhackenek be vannak rozsdásodva; a szurkos kötegek csupa nyirkosak; a spanyollovakról hiányzik az egymáshoz kötő lánc, a lőporos tornyokra nincs felhúzva a fekete lobogó; a golyótüzesítő kemencékhez nincs fűtőszer; a tizenkét fontos meg a három fontos csatakgyók golyóbi-sai ki vannak cserélve, még csak arról sincsen gondoskodva, hogy a bástyaárokból a vizet a zsilipen leeresszék, mikor éjjel jégburok van a tetején, hogy ha lopva jönne az ellenség, az üres jégburkolat leszakadjon alatta; ezt mind elmulasztotta Alauda uram elrendelni.

Éppen akkor lépett be Alauda uram, mikor legjobban dicsérték.

– Már most lóduljanak kegyelmetek a dolgokra! – mondá Fabriczius. – Reggelig minden rendben legyen.

S azzal sorba mindenkinek kiosztá a rendeleteit, s csak azután került rá a sor Alauda uramra, hogy azt is észrevegye.

– Mi tetszik, nemes uram?

Alauda, zömök természetéhez sehogy sem illő simulékonysággal oldalgott Fabriczius mellé, s kezeit dörzsölgetve kérdezé halkán és nyájasan:

– Volt már odahaza a házánál, tekintetes főbíró úr?

– Még nem voltam. Nem értem rá. Most kerültem elő a védművek megtekintéséből. Elég dolgot adott szemügyre vennem mindazt, amit kegyelmeitek elmulasztottak a védelem dolgában. Ha az ellenségben bátorság és lélek volna, ott törhetne be a városunkba, ahol akar. Hát kegyelmed mit kíván velem közölni?

– Az őrjáráttal jöttem ide, mely a városban cirkál, a rendet fenntartani.

– No az is dicséretes dolog, ha a patríciusok maguk vezetik az őrjáratot: ámbár ezt elvégeznék a hadnagyok is. Történt valami?

– Egy leányt fogtak el az örök, aki tilalom ellenére egyedül járt az utcán.

– No, hát zárják be egy huszonnégy órára a ketterhäuschenbe. Tudják a parancsolatot.

– Engedelmet kérek. A lányka igen jó házból való személy.

– A kalitba vele! – kiáltá türelmetlenül Fabriczius. – Huszonnégy óráig ott marad a közönség csúfjának. Huszonnégy óra múlva a haját a hóhérlegény többől levágja, s a leányt seprűvel kiveri a szégyenkapun a városból.

– Kérem szépen – sугá maliciózus kímélettel Alauda. – Ez a hajadon – főbíró uramnak a saját leánya.

Fabriczius e szóra megrendült. Vas termete megroskadt; arcát halálsápadtság fogta el. Kezével önkénytelen a karszék támlányához kapott. De egy perc múlva ismét büszkén felemelte fejét, és tompa hangon, mintha láthatatlan ellenséggel folytatott küzdelem fojtaná el mellét, mondá ki ítéletét:

– Akkor – *negyvennyolc órára* legyen kitéve a ketterhäuschenbe.

A jelenlevők mind csendesen zúgni kezdtek.

– Ebben a csikorgó hidegben! *Negyvennyolc óráig* a szabadba kitével! Pogánynak is sok volna!

– Amit mondtam, megmondtam. Másodbíró úr, hajtsa végre a parancsot. – Fabriczius hangján nem érzett már semmi gyöngeség. – Kegyelmed ismeri a szokást. A ketterhäuschen kulcsait hozzák fel a kezemhez.

Alauda uramnak nagyot villantak e szóra a szemei. Erre várt ő.

– Már megbocsásson, elsőbíró uram; de kegyelmed maga ebben a dologban érdekelt fél. A ketterhäuschen kulcsait nem veheti a kezéhez.

– Igaz. Kegyelmed nem bízik énbennem. – Én pedig nem bízom kegyelmedben. Tehát ki vegye őrizet alá a ketterhäuschen kulcsait?

– Még van egy úr, aki ebben a városban parancsol, Andrassy generális.

– Igaza van. Tehát adassanak át a kulcsok Andrassy generálisnak. Járjon Istennel! – Térjünk más tárgyra! Ki van még odakinn?

Alauda uram visszatért az őjráathoz.

– Jöjjenek kendtek utánam.

Az elfogott leányt elkísérték addig a filigranmunka vaskalitkáig; oda betették, szalmát terítettek alá s rázárták a kalit vasajtáját. A két, karikára fűzött kulcsot a városi hadnagy vette át, s azonnal felvitte a Heinrich-palotába, mely a Thurzó-házzal szomszédos volt: abban lakott Andrassy tábornok.

Alauda uram pedig megtette a további intézkedéseket.

– A leány negyvennyolc óráig itt marad kitéve. Hogy a hidegtől meg ne fagyjon, mind a két oldalán a ketterhäuschennek őrtüzet kell rakni, s azt folyvást fenntartani. Alauda Wencezlauz, janitor úr, megbíztatik velem, hogy ez idő alatt a fogoly felett őrködjék. Vigyázzon rá, hogy éjjel a foglyot meg ne szöktesse valaki, nappal pedig a népség botokkal ne szurkálja, s a ruháját ne rángassa. Ébren legyen kegyelmed; el ne nyomja az álom, amíg a hóhér a delikvensért eljön és átveszi őt. Ételt, italt fog küldeni a város mind az öröknek, mind a siralomleánynak. A fejével felel kelmed róla!

Wencezlauz nagyon vakarta a fejét az ostromtutyi alatt erre a megbízásra. Negyvennyolc óráig őrizni egy leányt, két hideg januáriusi napon és éjszakán az őrtűz mellett. – Hanem a hecc derék lesz!

A két őrtüzet nagyhamar megrakták a rácskalitka mellett. Annak a fényétől aztán világos lett az egész piac. A körüllevő házak ablakait mind kinyitogatták, úgy nézték, mi történik idekinn.

„Madár van a kalitban? Vajon ki lehet?”

Az pedig összegunnyadva hevert a szalmán, mint egy élettelen tömeg, s dugta az arcát a kámzsája és karjai alá.

Ezeket végezve, Alauda uram becsukta a lámpása szárnyait (ilyen illuminatio mellett nem volt arra szükség), s elballagott az árkádsorok felé. Azoknak a sötétjében mehetett akár jobbra, akár balra. Senki sem tudta meg, hogy a Thurzó-ház kapuján osont be. – S ha megtudta volna is, ki-nek mi köze hozzá, hogy Alauda uram mit keres abban a palotában, mely voltaképpen Fabriczius bírónak a tulajdona; de jelenleg, az ostrom ideje alatt Korponay Jánosné szállása; aki annak egész utcára nyíló részét megszállva tartja háza népével és cselédjével. Fabriczius hozzátartozói az udvari osztályba szorultak. A mellette levő két házban pedig Andrassy István tábornok lakik. A két ház falai keresztül vannak törve, hogy a szobák egymásba nyíljanak. (S nem tudhatja az ember, hogy vajon a harmadik ház falai is nincsenek-e hasonlóképpen áttörve?) Szokás volt az az akkori viharos időkben.

IX. Fejezet

Vagy a haját, vagy a fejet!

Hogyan miképpen történt, hogy Andrásy István tábornok úr ily szokatlan késő éjjeli órában talpon volt, azt most ne kutassuk, hanem elégedjünk meg azzal az adattal, hogy egy negyedóra múlva e történetek után már ott volt a városházánál, a tanácsteremben, Fabriczius uram előtt. A teremben mások is voltak.

– Nemes főbíró úr – mondá a tábornok. – Megengedjen, hogy ilyen szokatlan órában háborgatom; de szokatlan az eset maga is, ami idehozott. Kérem a többi lábatlankodó embert küldje ki innen; négy szemközt akarok kegyeddal beszélni.

– Ezek itt nem lábatlankodó emberek, hanem az ítélő törvényszék bírái. Beszélhet előttük nagyméltóságod. Eskü köti őket a titoktartásra. Tessék mellém ülni a főhelyre.

– Tehát elmondom a dolgot. Most éjjel egyszerre nagy világosságra ébredtek fel az álmomból, mi az ablakomon besüt: kitekintek s látom, hogy a ketterhäuschen mellett őrtüzek égnek, strázsák állnak, s benn a kalitban egy nőszemély kucorog. Nemsokára egy városi hajdúhadnagy jön be hozzám, s ezt a két kulcsot adja a kezembe, hogy őrizzem. Mit jelent ez?

– Bocsánatot kérek, hogy helyreigazítom nagyméltóságod előadását, de a kulcsokat elébb vitte fel a hadnagy kegyelmességedhez, s csak azután gyűjtötták meg az őrtüzeket – jegyzé meg a bíró.

– No az irrelevans dolog. Én rögtön uniformisba vetem magamat, sietek le a piacra, kérdem a strázsákat, mi történt; azok azt mondják, az éjjel egy kóborló leányt fogtak el az utcán s azt a rendelet szerint a pellengérkalitba bezárták – s hogy az a hajadon – kegyelmednek a leánya, bíró uram.

– Íme tehát már most tudja nagyméltóságod, hogy mit jelent ez, amit az imént kérdésbe tett. Minthogy az in flagranti kapott delikvens az én családomhoz tartozik: én nem őrizhetem a ketterhäuschen kulcsait, s minthogy hatalmas pártfogói lehetnek, másra nem bízhatom, mint arra, aki mindnyájunk fölött áll, a felséges fejedelem hadparancsnokára.

– Jól van, jól, bíró uram. Hagyjuk ezeket az allotriákat! Én tisztelem a Brutusokat és Foscariakat, akik a saját gyermekeiket elítélik. De a lőcsei bíró ne paródiázza se ezeket, se Péter cárt, se spanyol Fülöpöt, hanem ha valami ballépést tett a leánya, vigye haza, térdepeltesse borsóra, koplal-

tassa meg kenyéren, vízen; virgázza meg: ez az ő dolga, nem a közönségé. Az obsoletum statutumokat hagyjuk a lomtárban; holmi pellengérré kiállítás vagy hajlevágás ócska szokásai kimentek már a divatból. – Itt vannak a kulcsok, vitesse haza kegyelmed a leányát.

Fabriczius csendesen végighallgatta a főurat (aki csak úgy familiáris leereszkedéssel beszélt hozzá), s mind a két kezét összedugta a bő szenátori palástja ujjáiba.

– Hát mondok én kegyelmességednek, generális uram, egy más újságot. Az éjjel *Blumevitz* ezredes megszökött a városból.

Ez meglepte a tábornokot.

– Ezt valóban nem tudtam.

– Akit a császári tábornok, báró Löffelholtz, túszul ideküldött, amíg a város és a fejedelmi hadsereg ultimátumát megviszi a német főhadiszállásra a mi küldöttünk, *Czelder Orbán* ezredes, hogy addig helyette itt nálunk a fejével kezeskedjék.

– De hogyan szökhett meg?

– A kegyelmességed karabélyosai elaludtak az őrszobában, amin keresztül szépen kijött a kapun, s aztán valaki kivezette a groszscherfeldi torony mellékkapuján, ahol nincs vízárók: s ennek a kijáratnak a rejtékútját csak olyan személy ismerheti, aki nagyon be van avatva a város titkos építészetébe. *S ilyenek kevesen vagyunk.*

Az utóbbi szavakat nagy hangsúlyra érdemesíté Fabriczius.

Andrássy tábornok vállat vont.

– Hát ha elszökött a német, akkor egy némettel több van odakinn: ez az egész.

– De meg egy magyarral kevesebb van idebenn. Mégpedig olyan magyarral, mint *Czelder Orbán*, aki a lelke a szepesi, sárosi hajdúságnak. Azt most a császári hadvezér ott fogja tartani fogolyképpen, miután a kezesül cserében itt hagyott ezredes tőlünk visszaszökött.

– Nem hiszem, hogy azt tegye. Löffelholtz tábornok gavallér ember, a katonai parolát meg nem sérti.

– Lehet, hogy úgy van. Nem ismerem azt az urat. Hanem a feleségét, azt ismerem. Azonban hát ez még mind nem nagy baj. De van annál egy nagyobb veszedelem. A *Bercsényi* által Lengyelországon keresztül számunkra küldött élelmiszereknek és lőpornak holnap este kell a határon átjönni.

– Tudom, a hírt kegyelmed hozta meg, s én rögtön intézkedtem, hogy holnap reggel az egész lovas hadunk induljon ki a városból, s a köd oltalma alatt törje keresztül a megszálló ellenség sorait, vegye fedezet alá a küldeményt és erőt erővel verve vissza, hozza be azt a kapun.

– S ez a feladat *Korponay Jánosra* van bízva?

– Igen. Ő a lovasság első kapitánya, miután a főstrázsamester elesett.

– S megbízható ember *Korponay János*?

– Felelek róla.

– És a feleségéről is?

Andrássy István arca egyszerre lángba borult.

– Mit tartozik énrám az asszony! – szólt felindultan.

– Nem úgy értettem. – Nem fogja *Korponay János* elmondani a feleségének? – Nem mondta-e el már eddig, hogy minő kiküldetés van rábízva? A feladat elég fényes arra, hogy egy férfi a szerető asszonya előtt eldicsekedjék vele, és elég veszedelmes, hogy búcsúzás közben egy gyöngéd szóval megérintse, miként ez utolsó ölelkezésük lehet.

– Hát én azt nem tudhatom. Én nem strázsálom se a kapitányt, se a kapitánynét – szólt nyersen a tábornok, nevetésbe döccenő hangon.

Fabricziusnak éppen nem volt kedve e nevetésre visszhangot adni.

– Meg fogjuk ezt tudni bizonyosan – negyvennyolc óra alatt – mondá hideg, halk hangon. – Ha *Korponay* nem mondta el az asszonyának a rábízott feladat titkát, akkor az sem közölte azt egy harmadikkal, az a harmadik meg egy negyedikkel, aki aztán adott szavát megszegve, megszökött, hogy hírt vigyen a császári táborba. Ha nem történt így, akkor szerencsésen vissza fog térni *Korponay János* kapitány, az átvett küldeménnyel együtt, s meg fogja kapni a jutalmát: a várostól száz aranyat érő menteláncot, a fejedelemtől főstrázsamesteri, sőt talán ezredesi rangot is. – Hanem, hogyha kinn reked *Korponay János*, a lovassággal együtt, vagy ott hagyja veszni *Bercsényi* convoi-át s üres kézzel cafol vissza: akkor bizonyos lesz, hogy ő elfecsegte a titkot a feleségének, az pedig megizente azt a szökni kész császári tisztnek, s aki az izenetet vitte, senki sem volt más, mint az a fehérszemély, akit az éjjel a piacon elfogtak, éppen az én házam, a *Thurzó-palota*, *Korponayné* szállása kapujában. – Mindenről bizonyosat fogunk tudni negyvennyolc óra alatt. – És ha *Korponay* szerencsésen visszakerül, végrehajtva a rábízott feladatot, akkor az elfogott személy nem vétett más ellen, csak a jó erkölcs ellen; akkor az történik vele, hogy haja levágatik, s maga a városból kitalitatik. De hogyha *Korponay* járása meghiúsul, ha odavész a jövő éjjel, vagy ő, vagy a küldemény, akkor az elfogott leány áruló volt: akkor a feje lesz levágva, s holtteste a vesztőhelyen eltemetve!

Fabriczius ezeknél a szóknál egy fejjel látszott egyszerre magasabbá lenni; míg a kuruc tábornok csak a bajuszát pödörgeté némán.

– És mivelhogy én apa vagyok – folytatá *Fabriczius* –, s ő nekem egyetlen leányom; nehogy azokból a rossz szellemekből, amik az ember szívé-

ben lakoznak, előjölessen egy, amikor nincs zárva az ajtó, s még rábeszélhessen, hogy elfeledjek minden törvényt, amit a város, a haza és a becsület diktált, s megszabadítsam a véremből való vért, kegyelmet osszak ott, ahol sújtani kell; azért kívánom azt, hogy a vaskalit zárának kulcsai ne álljanak nálam, ne is egy polgártársamnál, akinek a szíve talán érzékeny, talán megvesztegethető, hanem kegyelmednél, aki a felséges fejedelemnek híve, s tudni fogja a kötelességét. Kegyelmed látott már sokaktól és nagyoktól megsiratott fejeket a porba gördülni. Kegyelmed ott volt, mikor Bezerédy fejét levágták, azért, mert áruló lett. Látta térden állva könyörögni Bezerédy ősz anyját, ifjú feleségét, apró gyermekeit. Nem kért számukra kegyelmet. – Jól tette. Acélszíve volt. – No hát tartsa meg ezt az acélszívet majd akkor is, hogyha engemet lát maga előtt térdepelni és esedezni a gyermekemért; mondja nekem is azt, amit azoknak mondott: „Az áruló számára Istennél *sincs* kegyelem!”

Azzal visszaadta a vaskalit kulcsait a főparancsnoknak.

Andrássy a keblébe dugta azokat, s maga elé dörmögé:

– No ez bolond egy história.

X. Fejezet

Az ablakban, a tűzhelynél, a bölcső mellett

Reggelre sűrű köd ereszkedett az egész vidékre: Korponay János merész vállalatához jó szövetséges társ. A főpiacon karéjban felállított kuruc lovasok első sora, csak mint árnykép tűnik elő a vastag levegőből, s hogy még jobban hasonlítsanak az árnyakhoz, a lovak dobogása sem hallatszik, a patkóikra kalapdarabok vannak kötve, ami a léptek hangját tompítja.

Csak a piac közepén lobogó őrtűz vet a ködben világot, mintha tengert világítana meg, s annak a lobogványánál tűnnek elő a ketterhäuschen rácsvonalai, s az előttük ácsorgó egypár alabárdos.

A város népe még jócskán alszik. (Szilveszter-éj után soká szokott reggeledni.) A boltok sincsenek még nyitva.

Hanem a Thurzó-háznál, úgy látszik, hogy korán felébredtek. Az egyik ablak kinyílik, s valami fehérszemély kihajol rajta, s a portörülgető ruhát kirázza. Ugy is lehetne venni, hogy kendőt lobogtat. Kinek? Ebben a ködben.

Azután egy csengő hang dalra gyűjt a szobában, ahogy cselédek szokták dolog közben. Vagy talán azért dalol, hogy valamelyik a kuruc legények közül meghallja?

Igaz. Azt a híres szvihrovai nótát énekli, amit majd az utókor Rákóczi-nótának fog nevezni.

Ismerik is egynehány versét a kurucok, még a tótok és németek is.

A fehérszemély elég hangosan dalolja:

*Lám a német mily kövér
Bőribe se fér,
Mégis mindig enni kér;
Szegény magyar vér!*

Egypár lovas úgy csendesen utána is dalolja a nótát.

A ketterhäuschen közepén gunnyasztó alak pedig felüti e dalra a fejét, mintha arra figyelne.

Egyszer aztán egy ilyen vers következik:

*Ne sírj, kis lyánkám, ne félj!
Minden jót remélj;*

*Megszabadít a kevély,
Majd ha jön az éj!*

– Ugyan jó kedve van Korponayné asszonyom belső frajjának! – mondogatják a huszárok. A bezárt nőalak a kalitban ismét visszahajtja a fejét a zúzmarától fehér szalmára.

Az énekes cseléd aztán beteszi az ablakot; biz azt most jó nem tartani sokáig nyitva, mert bemegy a köd.

A lovas ködalakok sora előtt pedig egy lovag léptet végig, aki parancsokat oszt, s aztán leszáll a lováról, a kantárját a kísérő lovászának adja, s maga a Thurzó-ház ajtajához siet.

Könnyű kitalálni kapitányi rangjáról, hogy az Korponay János. Fialat, huszonhat éves férfi, középtermetű; a vállára vetve prêmes kacagánya; kalpagja mellett egy szál sastoll. Ez a századosi jelvény, két sastoll a főstrázsamesteré, három az ezredesé; a vezéreké kócsag. Az arcából is keveset enged láttatni a kalpag és prém, haja és bajusza fehér a zúzmarától, csak az erős sasorráról ismerni rá.

Korponay bosszúsan tekint szét a kapu alatt, amint azt nyitva találja, de kapust nem talál sehol. Aztán felhalad a lépcsőkön, s a ködös félhomályban bebotorkázik a pitvarajtón. Ott sincs semmi szolgálattelvő cseléd. Dörmögve, mormogva nyitogat egyik szobából a másikba, neveket, címekeket hangoztatva. Hej, Jankó! Bertók! palotás! ajtónálló! toportyánféreg! merre vagytok? – Nincs ott senki. „Hej! Pelargus!” – kiált egy benyílóba. Onnan sem jön válasz. – Utoljára elszánja magát, hogy benyisson az aszszony hálósobájába. Halkan nyitja fel az ajtót, hogy zajt ne költsön. Ott éjjeli mécs ég, s annak a világánál láthatja, hogy az ágy üres, csak a kihúzóágyban alszik magában a kisfiú.

Továbbmegy. Benyit a szolgálók ágyasházába, ami az úrnő szobájából nyílik. Ott sem talál se élő, se alvó lelket.

Ezzel a szobával szomszédos a konyha. Ott legalább valami hang jelezi, hogy ember van ébren, valami reszelő, kerepelő hang.

Oda is benyit. Az első percre elveszi a szeme fényét a nagy világosság; a tűzhelyen hatalmas farakás lángol nagy lobogva. A tűzhely padkáján pedig egy fiatal, nyúlánk legényke ül, fekete abaposztó öltözetben, aki a két térd között egy furfangos szelencét szorongat, aminek felyül tekerője vagyon. A tudósok úgy hívják, hogy káváörló malom. Az csinálja azt a sajtóságos reszelő kereplést.

– Hát te öcsém, Pelargus, mi az ördögöt csinálsz itt a konyhában?

S egyúttal gyanútjeljes oldaltekintetet vet a kérdező a konyha túlsó végén álló nőalakra, aki könnyökön felyül felgyúrt ingujjakkal, a feje piros kendővel átkötve, derekán kétszél köténnyel, látszik valami konyhaművészetel foglalkozni, ami abban kulminál, hogy egy vastagra kinyújtott tésztát

fánkszagatóval darabokra apróznak. Sietni látszik vele a tűzrőlpattant menyecske.

– Kávét őrölök, ahogy látja kegyelmed – felel a fiatalember.

– Furcsa hivatal! – jegyzi meg rá a kapitány. – Hát a feleségem hol van?

Erre hangos kacaj támad a munkában levő menyecske részéről.

– Óh, te golyhó! Hát nem látsz?

Akkor néz oda jobban Korponay, ez biz az ő felesége.

A következő szava aztán nem is lehet más, mint hogy odalépjen hozzá; s a tűztől piros arcára egy csattanó csókot nyomjon.

Nagyot sikolt rá az asszony.

– Jaj te! Eredj vele! Csupa jégcsap a bajuszdod!

Az bizony nem jut az eszébe az embernek, mikor ilyen véletlenül kerül össze a feleségével.

Amíg Korponay a zúzmarás bajuszát törülgeti, még egyszer széttekint maga körül; ez bizony konyha, az ott tűzhely; ez itt Pelargus, aki kávét őröl, az meg a szép Korponayné, aki tésztát szaggat.

– De hát mit csináltok ti itten? – kérdi álmélkodva.

– Én boszorkánypogácsát, Pelargus pedig kemencét fűt, kávét őröl, azalatt vigyáz a tejre, hogy ki ne fusson a lábasbul.

– Nem értem! Mi ez? Hát a cselédség?

– Cselédség? Galambom, az nincs. Az istállóban van egy kocsis. Ide-fenn pedig mi magunk ketten, Pelargussal.

– Hát hová lettek?

– Beálltak katonának.

– No de ne tréfálj.

– Vigyázzon kegyelmed, fel ne lökje azt a tepsit, ami már tele van pogácsával. Ha kisül, maga is kap belőle az útra.

– No de hát mit értsek én ebből?

– Igen egyszerű a dolog, kedvesem. A tanács azt a rendeletet adta ki, hogy az ostrom ideje alatt minden haszontalan kenyérpusztítónak ki kell takarodni a városból, aki katonának be nem akar állni. Tökéletes igaza van a tanácsnak. Ezt régen el kellett volna rendelni. A rendelet szerint főstrázsamesternének lehet tartani négy férfi szolgát, kapitánynak csak kettőt. Többnek a számára nem adnak a mészárszékben húst. Én csak kapitányné vagyok. Választanom kellett. A két férfi, akiket leginkább nem nélkülözhetek, a kocsis, aki lovamról, s a prefektus, aki a fiacskámról gondoskodik; a többit szélnek eresztettem. S minthogy az éjjel a belső frajjomat is elfogták az utcán, tehát magam gyürköztem neki, s beálltam szakácsnének. Óh, egy magyar asszony nem akad fel ilyen állapotban.

– De hisz én az imént egy fehércselédet hallottam itt énekelni az ablakban, aki a porozóruhát kiverte.

– Hát az a fehércseléd is én voltam.

– De hisz ez infámisság!

– Mit? Éntőlem infámisság?

– Nem tőled, hanem a magisztrátustól. Egy Korponay Jánosnét ilyen helyzetbe hozni! Ezt nem tűröm.

A nő engesztelően lépett hozzá: két kezét hátratarva (azok lisztesek, sőt tésztások voltak, nem akarta velük a nyalka mundért bekeverni):

– Ne csörtessen kegyelmed. Nincs semmi baj. Háborúban vagyunk, most semmin sem szabad kényeskedni. Hát kegyelmed hányszor süti meg a maga ebédjét az őrtűz mellett, künn a mezőn? Ha rákerül a sor, az egész ezred számára sütök-főzök, s nem leszek rosszabb tőle. Látja, milyen jó kedvem van. No, ne haragudjék! Csókoljon meg!

S azzal csábítóan mosolyogva nyújtá oda összecsuicsörített cseresnyeajkait, de csak azért, hogy csalfa negéddel hiúvá tegye a kínált csókot, egyszerre félrekapva a fejét:

– Eh! Hisz kegyelmed pálinkát ivott! Juj! Ne csókoljon meg!

S undorodva takarta el a kezével a száját.

Aztán toporzékolva fordult Pelargushoz, azon töltve ki a haragját.

– Ugyan! Pelargus uram! Ne forgassa olyan sebesen azt a kávédarálót, hiszen kirontja vele a masinának a fogait.

S azzal kikapva kezéből a kávédarálót, maga leült vele a kis konyhaszámolyra, s a térdjei közé fogva a gépet, szakértő kézzel fogott hozzá a munkához; aztán nehogy az a hosszú természetével előtte álló ifjú munka nélkül maradjon, sebesen elmondá neki az utasításokat.

– No, csak frissen! Ne bámuljon kegyelmed engemet, hanem fogja azt az összekötött kácsatollat, ott az ibrikben tojássárgája, kenje meg vele a pogácsáknak a hátát; ha meglesz, tegye fel a háromlábra; ott a vasfödél, takarja be; alul-felyül tegyen rá parázst. Egymás után! Kegyelmed meg, kapitány uram, rázza le a kacagányáról a havat, s aztán üljön le ide melém; szorítok egy kis helyet a lócácskán, míg a pogácsa kisül. Hát, hol járt kegyelmed, hogy annyi ideje nem láttam?

Korponay bosszúsan csapta le a kalapját a térdére.

– Hol jártam volna? Szénát, szalmát rekvirálni jártam. Az a lovaskapitánynak az élete. „*Csiripeljétek* körül az ellenséget!” ez az utasítás. Éjjel mindig nyeregben, nappal mindig lesben. A kijáró kutyának különb az állapota, mint egy kuruc lovaskapitánynak. Amíg a hajdútszidombon dombóroz, kártyázik, menyecskét ölelget, addig ő odakinn a bokrokat zörgeti, s a farkasoknak segít üvölni. – De tudom Istenem, hogy nem soká leszek én már kuruc lovashadnagy.

A nő egyszerre abbahagyta a kávédarálást, s gyorsan a férj vállára tette a kezét.

– Mit mondasz? Hát mi lesz kegyelmed?

– Hát a mai utamból vagy úgy térek vissza, mint *holt ember*, vagy úgy, mint „főstrázsamester”.

A nő nagyot *tapsolt* erre a két szóra. Melyikre? vagy „halott”, vagy „főstrázsamester”.

– Hát micsoda útra megy most kegyelmed, hogy annak olyan nagy a díja?

– Azt nem szabad megmondanom.

– Még nekem sem?

– Senkinek sem.

– No, csak úgy súgva. Hogy senki se hallja. Bizony Isten, senkinek se mondom el. No mondja meg! Adok magának egy szép csókot. Egy egész, kerek, igazi csókot.

Azzal a két kezének hüvelyk- és mutatóujja hegyével megcsípte a férje két piros orcáját, ahogy a „csóka csípi a fiát”, s közel vitte hozzá a tündérmosolygású ajkait.

– Nem lehet, angyalom.

Akkor aztán pofon legyintette gyengén, s megint ölébe kapva a kávédarálót, hátat fordított neki, s addig-addig tolta le maga mellől a kis zsámolyról, míg annak, helyet veszelve, fel kellett állni mellőle.

– Menj! Haragszom.

– Úgyis megyek, s ha haragszol, azt nagyon jól teszed. Haragos asszony urának jól fog a kardja.

Most aztán egyszerre ledobta a földre az egész kávédarálót az asszony, s felugrott hevesen, és egész indulattal odaveté magát a férje nyakába; két meztelen karjával odaszorítva a fejét magához.

– Hát mégiscsak kimondtad: verekedni indulsz! Te csatába mégy most!

– Hát bizony, édesem, engem nemigen küldenek diót kopácsolni; mindennap ott járok, ahol a vasat meg az ólmot osztogatják. De hát ha eddig nem vágták le, ezután sem vágják le a fejemet.

– De én nem akarom, hogy semmit is levágják! Se a kezedet, se a kisujjadat, semmi porcikádat.

S egyik kezét a másik után eldugdosta az urának, az általkötő selyem nagykendője alá.

A kapitány nevetett rajta.

– Hát hiszen megjövök egy darabban, ne félj. Csak egy nagyobb kémszemlészetről van szó. Gyerekjáték, tréfadolog.

– Hát akkor mit beszéltél nekem főstrázsamesterségről?

– Az már megvan. Itt van a generális kezében. Nemcsak az, hanem még más is. A fejedelem donatiója, a sztropkói uradalomra, amit Ocskay Lászlótól elkoboztak. Szép birtok! Hanem hát annak, aki azt megszerzi, meg is kell adni az árát.

– Micsoda árát?

– Ugyanazt az árát, amin Ocskay vette.

– S ő mennyin vette?

Korponay a kardmarkolatára ütött.

– Itt van az ára az oldalamon.

– Ő kardcsapásokkal fizetett meg érte?

– Hát énnekem is azzal kell megfizetnem. Ne mondja a világ, hogy Korponay János azért kapott rangot és nagy birtokot – mert a felesége szép asszony.

– Te féltékeny vagy?

– Nem vagyok az, Isten látja a lelkemet. Sokkal többre becsülöm a nőmet is, magamat is, mint hogy megengedném, hogy egy rossz álmom is legyen erről. Hanem, a világ rossz. S a rosszat hamar hiszi.

– Akarod, hogy itt hagyjak mindent, s hazamenjek veled apád birtokára gazdasszonykodni?

– Ha nem volna az a kis fiú ott a bölcsőben, bizony nem mondanék nemet. De hát arról – tudod már, hogy miket álmodoztunk.

A nő arca e szóknál egyszerre átmelegült. Az igaz érzés a legdrágább szépítőszert. S ez igaz volt. – Talán ez az „egy”.

– Ugye? neki nagy emberré kell lenni? – suttogá forró lihegéssel. – Hatalmas úr lesz belőle valaha?

Kacagott ennek a gondolatnak!

S azután egész öntudattal markolászta végig férje karjait, azokat az acélizmokat, amikre gyermekének dicső jövője van bízva; mintha tudakolná, megbírja-e, amit elvállalt? S többé nem marasztotta, nem kísérgette lágyító beszéddel. Tolta előre: eredj!

– Nem csókolod-e meg, mielőtt erre a nagy útra mennél?

– Nem. Babonás vagyok. Csatába menő katonának kisgyermeket megcsókolni nem jó. Bizonyosan sebet kap. Csókolj te, helyettem is, meg érettem is. Mondd meg neki, hogy majd nemsokára megjön az apja, s hoz neki cifra bábót, aranyos lovat.

– Mikor hiszed, hogy visszajössz?

– Ha Isten megtart, s kedvez a jó szerencse, holnap visszakerülök. Akár hamarabb jövök, akár később, az baj lesz.

– Csak épen jöjj meg, semmi baj sem lesz.

– Isten hozzád, édesem, sietek a csapatjaimhoz; jó utat kell tennünk, míg a ködben tart. – Az ajtókat mind nyitva találtam, senki sincs a szobák-

ban. Jöjj le, Pelargus, és zárd be utánam a grádicsajtót. Aztán Pelargus: rád bízom a asszonyomat, jól gondját viseld.

A férj és feleség megölelték egymást, s azzal Korponay eltávozott, Pelargus a lépcsőig kísérte, s ott bezárta utána az ajtót. Korponaynak csak odakünn az utcán jutott eszébe, hogy a „bizony!” hát abból a híres boszorkánypogácsából, amit a felesége készített, ő egy fiát sem kapott. De hogy az asszony is el tudja ezt feledni. Pedig útravaló az. De hát kinek a számára készítették azt útravalónak, ha őrá megfeledkeztek?

Bizony másnak! De azon ő hiába töri a fejét, hogy kinek.

Nemsokára eltűnt a köd fátyolába a lovashadsor árnyékképe, a piacon csak az őrtűz lobogott, a ketterhäuschen árnyékát szórva jobbra-balra a hulló zúzmarás levegőben. A nap, mint egy nagy rézlibertas függött fénytelenül a sötét égen.

Pelargus visszatért a konyhába.

Ez a fiatal ember egy előkelő patrícius család ivadéka volt a Szepesség-ről. Még alig húszéves. Rajongó kedély, tele költői hajlamokkal; csupa szív.

Már tizenhat éves korában követte a szabadságharc táborát, s gyöngé, nyúlánk testalkata mellett az egész hadjárat minden viszontagságait viselte kitartással. A testi erőt pótolta nála a lélek. – Gyakran látták őt a vesztett csatában felragadni az eldobott zászlót, s az újra összeszedett csapatokkal az ellenségre rohanni. Ő maga aligha tudott volna egy vértet átlíkaszteni a kopjájával, de azért elől rohant a veszedelemben. S aztán, mikor vége volt a csatának, ő versbe szedte a hősök viselt dolgait, s énekelte, deklamálta azokat az őrtűz mellett, ha egy helyen megunták, odábbment, újra kezdte.

A muzulmán hadzsi nem hisz oly fanatikus odaadással a Mahomed paradicsomában, mint Pelargus a magyar szabadságharc végdiadalában. Akárhogy következnek egymásra a borús fellegek, a vége mégis az lesz, hogy kisüt teljes fényében a nap.

Mikor a hadjárat kóborlásai közben összehozta a vak sors Pelargust Korponaynéval, őtet is elkapta ez a bűbajos planéta, s drabantjává tette, mint Klimius Miklós holdja a közelébe tévedt földi testeket.

Hogy valami címet találjon a közelében maradásnak, beállt a házához, a kisgyermek nevelőjének.

Aztán lett minden a háznál.

Sokat nevettek rajta – s ő azt is hálával fogadta.

Akik Rákóczi hívei voltak, azokat mind kis isteneknek tartotta; a labancpártiakat ellenben szarvas ördögöknek.

Korponayné úgy imádta, mint egy szentet.

Mindenre jó volt a szegény Pelargus. Akár az asszonyának az aranyhímezésben segíteni tüvel, akár az urának ellenségverésében segíteni karddal, akár pépet főzni a gyermek számára, akár ellenség megszállta falut felgyújtani, izenetet vinni ellenséges táboron keresztül, amiért ha elfogják, bizony felakasztják, vagy verseket írni ideál képekhez: az neki egyforma munka, nem: gyönyörűség volt, csak azzal a különbséggel, hogy egyiknél az ő halvány arca még holdvilágosabb lett, a másiknál pedig ki-gyulladt; ugyanazok a nagy, világoskék szernek, amik egy költemény el-szavalásánál, egy érzékenyen végződő mesénél olyan hamar könnybe lábadoznak, szikrákat tudnak szórni, mikor a csatában a bátrakat lelkesíté, a gyávákat szidta; ha pedig egyszer a verekedésbe beledühödött, akkor nem lehetett ráismerni: örült volt, minden arcvonása eltorzult, ütött, vágott, harapott, míg a lélegzete ki nem fogyott.

Ha megdicsérték, elpirult, mint egy szűz leány, ha kigúnyolták, sírt.

Hogy az ajtók zárásából visszatért a konyhába megint Pelargus, hej de megijedt! A tej kifutott, csak úgy süstörgött tőle a parázs. Az úrasszony sem volt a konyhában. Nosza sietett hirtelen elkapni a lábost a tűzről; a forró nyelével mind összeégette a tenyerét; nem bánta; csak a százszor-szép úrnő meg ne haragudjék érte. Sietett a kávé is odatenni a tűzhöz az ibrikben; amíg az felforr, kiszedte a tepsiből a kisült pogácsákat, tányérra kirakta; egypárnak odasült a feneke; mert nem jól volt a tepszi kikenve; ej, de jó, hogy az asszony nincs most itten, majd mérgelednék érte. Azután, mikor a kávé is elfőtte a habját s megülepedett, leszűrte azt szépen az ezüst kannácskába, a másikba a tejet öntötte, nádmézet aprózott; a pogácsából piramist rakott egy tányérkába, s mindezt egy nagy réztálcára téve, bevitte az úrnő felső szobájába.

Tudta jól, hogy ez az ő kötelessége; azt is tudta, hogy az úrnőnek most más dolga van. Meg sem lepte az a látvány, amivel az foglalkozott. A kisfiát öltöztette. Csakhogy leányruhába öltöztette. A kicsike eleget petyegett; „Hát már, édes, én ezután leány leszek?”

– Maskarába mentek, kicsikém, a Pelargussal.

Annak aztán nagyon örült a kisfiú, hogy ők maskarába mennek.

– A Pelargus is maskara lesz? Milyen maskara lesz?

– Majd meglátod.

– De nem ijeszt meg?

– Aztán elmentek szánkázni.

– Óh, az jó lesz! Csörgős szánkán? Hová megyünk?

– A nagyapához. Ahol az a sok tengerinyúl van.

– Az én nyulam is ott van! Az a fekete, a veresszemű.

– No most szépen imádkozzál: azután megiszod a kávécskádát.

– Előbb innám én azt a kávé; Istenke nem éhes, de én az vagyok.

Pelargus már el is készítette neki a kávéját, s odaültette a kis leány-fiút az asztalhoz, s eléje tette a csészét.

– Otthon a nagyapánál a régi csészémet is megkapom, ugye?

– Meg, kedveském, ugye az milyen szép csésze?

– Szép! szép! De nagy! nagy!

Ezért a szóért összecsókolta az anyja a kisfiút. A szeme csupa könny lett utána.

Amíg a gyermek reggelizett, a nő hátravonult Pelargussal a szoba mélyébe.

– Látod, Pelargus, hogy igazat mondtam?

– Azt gondolja kegyelmed?

– Nem gondolom: bizonyosan tudom. *Uriás* küldetése ez bizonynal. Te látod, hogy hullanak le a levelek egymás után a fáról. Elhagyogatják a hívei a fejedelmet egymás után, amint a sorsa balra fordul. Az én uram még erősen állt, hát letépik. Te tudod jól, hogy Czelder Orbán a császári generálishoz ment küldetésbe.

– Tudom. A védősereg szabad kivonulása s a város kapitulációja felől alkudozni. Hanem azt is tudom, hogy ez az alkudozás nem egyébért lett megkezdve Andrassy generális által, mint hogy kétnapi fegyverszünet legyen nyerve a számunkra, mely idő alatt azt az élelmiszert és puskaport, amit Fabriczius bíró a határon átszállított, az innen eléje vonuló lovasság belophatja a városba.

– S gondolod, hogy csak azért ment oda Czelder Orbán Löffelholtzhoz?

– Ha komolyan akarna Andrassy a kapitulációra gondolni, akkor nem küldte volna hozzá Czeldert, a legkeményebb kuruc vezért, s nem szabott volna olyan békefeltételeket, amiknek az elfogadása képtelenség.

– S mik azok a feltételek?

– Én ugyan hiteszést követek el, ha kibeszélem, ami lelkekre kötött titok; de kegyelmed előtt olyan vagyok, mintha üvegből volnék: ha rám néz, keresztüllát rajtam, ha rám üt, összetör. – Tehát a katonai kapituláción kívül, ami a legteljesebb becsület föltételeihez van kötve, még a következők vannak Löffelholtz elé terjesztve. Minden főtisztnek, aki az itt levő kuruc seregből a császáriba átlépni akar, ugyanott az itten viselt rangjánál egy fokkal magasabb adassék: a főstrázsamester ezredesi, a generális brigadérosi rangot kapjon. Azután a másik föltétel ez: akinek Rákóczi Ferenc fejedelem valamely birtokra donációt adott, ugyanabban a császár által is megerősítették.

– Ezért súgnak-búgnak hát a tiszték úgy egymás között. Szegény Jánosomnak is azért támadt egyszerre olyan nagy verekedő kedve! De hát ezt én mind előbb tudtam, mint te. Nyugtasd meg a lelkedet; nem te árul-

tad el ezt a titkot előttem először. Ez vett rá, hogy arra kérjelek, amit nekem megígértél.

– Hogy a kisfiúcskát elvigyem innen a nagyatyjához.

– Lásd! Én már többet is tudok. Nekem arról is értesülésem van, hogy a császáriak ezeket a föltételeket készek aláírni, s hogy Löffelholtz fel van hatalmazva ilyen ajánlatokat készséggel fogadni. Lőcse város birtoka rendkívül fontos a császáriakra nézve. Ezzel az egész Szepesség be van hódítva. Itt van a fejedelemnek a második ágyúöntödéje, hadifelszerelése, pénzverő műhelye és a legrajongóbb hűségű német hívei. Amint a lőcseiek beadták a derekukat, ami német van a kuruc táborban, az mind utánuk esik. Aki Lőcsét császári kézre keríti, az nem kérhet olyan nagy jutalmat, amit meg ne kapjon. Az idebenn levő kurucok fejei már tudják jól, hogy ők nem a fejedelemért, nem a nemzeti ügyért harcolnak többé: hanem csak az előmenetelükért. Hanem én keresztet vonok a számításaikon keresztül.

A nő szeme olyan csodálatosan villámlott e szónál.

– Mit tesz kegyelmed?

– Olyan dolgot, amihez nem kell ez a gyermek itt a közelemben.

– Én sem?

– Te meg éppen nem.

Azzal hevesen megragadta a fiatalembernek a kezét, s ezt súgá a fülébe:

– Elküldték az uramat, hogy ott hagyják veszni, mint Uriást! De vigyázzanak magukra, hogy Betsabé helyett Juditra ne találjanak bennem.

Pelargusnak az egész teste végig lúdbőrözött. Ő értette e mondás fenyegető rejtélyét.

– Most nincs fecsegésre való idő – mondá az úrnő –, neked sietned kell, hogy a fegyverszünet határideje alatt az ellenség zárvonalaán átjuss. – Ami ezután történni fog, annak majd hírért hallod az atyámnál. Neki csak annyit mondj, hogy a leánya jól emlékezik rá, hogy Rozgonyi Cicelle az ő ősanyja volt.

Pelargus arca egészen felmagasztosult e névre. „Rozgonyi Cicelle!” Az a hősi asszony, aki a férfiakat csatába vezeti, aki a fejedelmét veszített ütközetből kiszabadítja. Versbe foglalta ő ezt régen, szép alexandrinusokba. Éppen ilyen alaknak van abban leírva a dicső teremtés, mint aki itt most előtte áll, magas, délceg és karcsú; orcáin rózsagödröcskék, homlokán méltóság, ajkain csáb, szemei hol kékek, hol kékebbek, néha csaknem feketék; örvények, amiknek a fenekén tűz lángol; néha meg zöldék; ahogy mosolyog, csábít, vagy haragszik; a haja meg a sáfránnyal vetekező sárga. – Ezt hibának is vette minden ember a versében, hogy tudott

hősnőnek, magyar nőnek sáfránysárga haját adni? De hát ő ezt választotta; azt hitte, hogy nem is találják ki, miért?

Lehajolt megcsókolni a kezét.

„Rozgonyi Cicelle!... Mért nem lehetek én Cserni Száva?”

(Ezt meg a saját személye ideáljának választotta Pelargus a történelmi mondakörből,)

– Nem fiam! Neked más feladatod van. Most öltözzél át gyorsan: aztán siess az utadra!

Pelargus többet tudott az elégnél. A költői lélek divinál.

Azalatt is a balladájának egyes mondásait szavalta, amíg az úrnője felöltözteté. Annak volt ez a dolga. Mert Pelargusnak asszonyruhát kellett magára venni. Illett az az ő sima arcához. Korponayné maga kapcsolta rajta össze a tulipiros, százcáncú viganót, hozzá a csatos virágos mellénykét, a dudoros ingujjakkal; a fejét bekötötte előbb csipkés főkötővel, azt azután még letakarta fehér patyolatkendővel, elöl a homlokát a szemöldökéig, alul az állát az ajkáig elburkolva vele; a piros csizmát maga is fel tudta húzni.

Úgy, hogy mikor a kis benyílóból előkerült Korponayné Pelargussal, a kis úrfi elkiáltotta magát.

– Nini, a Zsuzsi itthon van már!

– Jól van, kis fiacskám! – mondá az úrnő, megcsókolgatva a fiúcska orcáit – csak nevezd Zsuzsinak az egész úton Pelargus bácsit.

– Hát a Pelargus? Jaj de szép maskara!

A gyermek elkezdett kacagni, vége-hossza nem volt a nevetésnek. Még akkor is nevetett, amikor az anyja elbúcsúzott tőle. Eszébe sem jutott neki a sírás.

Korponayné németül beszélt Pelargussal, hogy a gyermek ne értse.

– Vigyázz a gyémántomra az úton, Pelargus. Rajtad kívül nincs az a teremtese az Istennek, akire rábíznom. Tudod, hogy ez az életem! Jól betakargasd a bundába az úton. Felírtam a számodra, hol szállj meg útközben. Mély beszédbe ne eredj senkivel. Azt mondd, csak tótul tudsz. A gyermekkel is tótul beszélj, s Marinkának nevezd. – Ne sokat búcsúzzunk. Azt nem szeretem. Talán még látjuk egymást.

Azzal ölébe adta Pelargusnak a gyermeket, vállára kerítette a nagy décbundát; utánuk vitte a pálinkával telt kulacsot, s az elemózsiás tarisznyát egész a kapuig. (Ezeknek a számára lett sütvé az a pogácsa.) A kapuban aztán mindent a kezébe adott Pelargusnak, ami az útra való, s mikor elmentek, csak egy kis hézagot hagyott a nyílt ajtó mellett, hogy utánuk nézzen. Messze kellett nekik menniök, hogy a rájuk váró szánig eljussanak. Annak nem volt szabad a Thurzó-ház elé állni, ne lássa az egész piac, hogy itt ülnek fel.

Mikor aztán eltűntek a szeme elől, az úrnő nem ment fel a lakosztályába, hanem betért a földszinti pitvarba, ahol a cselédek laktak elébb. Ott most üres volt minden szoba.

XI. Fejezet

A dűlőrács szabadalma, meg a sánta doktor

§. 23. (Statutorum).

„Ha egy fehérszemély az ablakot kinyitja avégett, hogy azon kikönyököljön, és az ablaka alatt megálló férfiszeméllyel hivalkodjék, jövő úrnapiján a főtemplom kapujában istentisztelet alatt eklézsiát kövessen.”

§. 24. „Kivéve, hogyha az ablakon dűlőrács vagyon.”

Mert ez a dűlőrács olyan egészen paragrafusformára lefelé kiöblösülő vaspálcákból és lakatosmű cikornyákból készült valóságos félkalitka, ami arra a célra szolgál, hogy az ablakba kikönyökölő az utcára kinézessen, és mégis vasrács alatt legyen őrizve, ami által a jó erkölcsnek és az illedelmeknek teljesen elég van téve.

A Thurzó-háznak a földszinti ablakai ilyen kiülő vaskalitkákkal voltak el látva. Ez ablakok különben is olyan magasán estek, hogy gyalogjáró nemigen értekezhetett volna az ablakban levővel nyakmeredés nélkül. Itt csak lóhátról lehetett társalogni.

Éppen ilyen értekezéshez alkalmas lovas úr az, aki a megyeház felől közeledik, rézsút a piacon keresztül. Öltözete, arca, modora tanúsítja, hogy francia gavallér, tollas háromszegletű kalapja alól fekete allongeparóka omlik alá, simára borotvált arcát körülramázva. Arca fehér és piros, a borotvált helyeken ultramarinkék, kicsiny bajusza, hegyes ajkszakállá szénfekete. Az a gyanús fiatalság az arcán, amit azzal csúfolnak, hogy „örök”; csak a megduplázott toka bizonyítja, hogy ez a fiatalság már a második stádiumát éli.

Ez az úr a szép Belleville lovag; veszedelme az asszonyi nemnek, nagy szívbróló: ez az életpályája. Mellékes foglalatosságára nézve mérnökkari főtitst a kuruc hadseregnél. A versailles-i udvar által is azért lett erre a provinciára kiszemelve, mert XIV. Lajos udvaránál már nem lehetett a kalandos magaviseletét a sok botrány miatt eltérni – amivel pedig sok van mondva. A király egyszer arra fakadt, hogy „ez a Belleville még valamikor a becsületét is el fogja szerelmeskedni”. Elküldték aztán Rákóczihoz, annak nagy szüksége volt mérnökkari tisztre.

Belleville itt sem változtatta az asszonyok iránti nézeteit, amiket ezzel a corollariummal fejezett ki: „Hét eset közül egyben pofon ütnek és kidobnak, de hatban sikerül.” Ez a theorem Magyarországon is alkalmazható volt, azzal a kis különbséggel, hogy hét eset közül hatban dobják ki az embert az ajtón, de egyben mégis sikerül. Így is jó.

Már akkor, midőn Belleville szokott ablakparádéját végezni kilovagolt, nagy gyülelész állta körül a ketterhäuschent. A pellengérkalitba bezárt leányt körülfogta a kofanép, mindenféle csúfsággal elhalmozták, hólabdákkal hajigálták, pálcákkal szurkálták, a két szál alabárdos nem győzte a csőcseléket távoltartani tőle.

A francia főtiszt odarúgtatott a nép közé, s szidta a féktelen hadat franciául. Abból azok nem értettek semmit. Amíg a lovával közöttük toporzékolt, addig szézüllöttek, de amint odább ment, megint csak összeröffenek, s folytatták az arcátlankodást.

A lovag pedig miután gavalléri kötelességének eleget tett, egy bántalmazott hölgynek ötpercnyi könnyebbülést szerezve, ment a dolga után.

Az volt a dolga, hogy Korponayné földszinti legszélső ablaka előtt a lovat toporzékoltassa.

Erre megnyílik az az ablak, s az ablakosárban megjelenik a „coeur dame”.

Gyönyörűen van idomározva a lovag paripája (mint a német mondja: „An den Mann dressiert.”). Ha valakit közelíteni lát, rúgni vágni készül, a falnak szorítja, hogy minden ögyelgő inkább messze kikerüli, mint hogy hallgatózzék.

A társalgás különben is franciául folyik, s azt Lőcsén nem értik.

– Szegény kis leány! – mond Belleville. – Kár érte, hogy így kínozzák.

– Jó neki ottan – mond az úrnő.

(Jó neki ottan! Pedig hiszen ő dalolta azt a vigasztaló nótát hozzá.)

Belleville lovag azt hiszi, hogy ő felfogta ennek a különös mondatnak az értelmét.

– Ez volt az *utolsó* a háznál? – kérdi mosolyogva.

– Nem. Az utolsó volt Pelargus a gyermekkel; azokat most eresztetem útnak.

– Ez igazán jól volt rendezve. A cselédeket elkergeti a magisztrátus, a belső frajít elfogja az éjjeli őrjárat, a férjet kémszemlészetre küldi a generális, a maradékot kidobjuk magunk az ablakon.

Ezen mind a ketten egyszerre nevettek.

– De még hátra van egy – mondá a hölgy, folyvást szétekintgetve lebben álló szemével. – A sánta doktor rendszeren be szokott hozzám látogatni, este nyolc órakor, s ott ül, és tart szóval, míg el nem alszom.

– Ő itt lakik a házban?

– Igen a hátulsó lakosztályban, amely a Fabriczius családé, aminek a Bástya utcára nyílik az ajtaja. Ők azon járnak be, s az én lakosztályom az övékétől vasráccsal van elkülönítve. Néha éjfélig is ott ül nálam az öreg, s igen széles tudománnyal rövidíti az időmet. Ma megsöktetem az első óranegyedben.

– Hogyan?

– Az meg az én tudományom. Minden más látogatót ki lehet zárni azzal a szóval, hogy beteg vagyok, de az orvost nem. Másért is szükségem van a recipéjére.

– És az én epigrammomra? – kérde a lovag.

Erre felpattant a hölgy.

– Az egy szemtelenség!

– De hízelgő szemtelenség.

– Köszönöm. Azt mondja el az epigramm, hogy minden nemzetbeli nőnek a szerelmét mivel lehet elnyerni. Végül a magyar nő marad: ezt megnyeri az „occasio bona”. (A jó alkalom.)

– No, és az occasio bona, az itt van.

– Az igaz, hogy itt van.

– És így kapitulál a vár?

– Ostrom nélkül nem.

– Az approachok már a bástyák alatt vannak.

– De még az akna nincs felrobbantva.

– Aforizma ez, madame?

– Ön tudja, hogy nem az, monseigneur.

– De az ördögbe is, mi szüksége van önnek, ilyen bizonyítványára a hódolatomnak.

– Azt csak mi tudjuk ketten: én meg az ördög.

– Nem lehetek én a harmadik a szövetségben?

– Hiszen mikor ön közelít hozzám, úgyis mindig ott van a harmadik is.

– De mondja meg mégis, miért szab ön nekem ilyen nehéz föltételt?

– Ha nehéz, ne tegye meg.

– Választ kérek.

– Hogy ezt magától nem találta ki! Hát nem veszi ön észre, hogy itt minden ablakban egy Argus ül, aki erre a házra vigyáz, amiben én lakom. Egy galamb nem szállhat az ablakomra, hogy meg ne tudakolnák, nem volt-e postagalamb? Én mindent kockára teszek! Örültség volt tőlem önnek az első szavára is rögtön „nem”-et nem mondanom. De még az utolsónál jókor van mondanom.

– Ön tehát nem tréfál, madame?

– Ilyen hidegben nem szoktam. – Nézze meg ön, a Heinrich-ház rundellájából perspektívával néznek ide ránk. Én visszahúzódok, beteszem az ablakot.

– Kérem, maradjon. Hiszen hagyok magammal beszélni. Tehát mi az ön kívánsága? Csakugyan az-e?

A nő vállai vonaglottak a kacagástól.

– „Occassio bona.” Ön ismertette meg velem ezt a szót. Csak „Occasio bona”. Egy olyan alkalmas óra, amikor az egész világnak, ha millió szeme volna is, mind egy pont felé fordulna, s senkinek sem jutna eszébe, hogy én is vagyok a világon. Hát mibe kerül ez önnek? Csak annyiba, mintha pipára gyújtana.

– Ezer mennykő! Szép kis pipára gyújtás!

– Én bizony nem tudom, hogy mi nagy különbség volna közöttük. Vagy talán nem bízik a francia szív magához?

– Mit nem bízik a francia szív magához?

– Hogy egy olyan órában, amikor minden ember elvesztette a szívét, ő a helyén meg tud állni? Hogy amikor az egész világ jajgat, imádkozik, a harangokat félreverik, dobolnak, üvöltenek, akkor ő térdre tud ereszkedni bűnének oltára előtt, s elmondani: „imádlak”.

– Még soha ilyen pokolbeli tündérrel össze nem találkoztam. Ön valóságos diablesse en falbala.

– Még ideje van tőlem megmenekülni, bántatlanul.

– Nem. Belleville lovagról ne mondja azt senki, hogy megfutott egy szép asszony elől.

– Mint a bibliai József.

– Jupiterre! Madame: ön őrvöngővé tesz! Meglesz, amit ön kívánt tőlem.

– Meglesz? (A nő arcán kitört az öröm ragyogása.) Hány óraker?

– Amikor ön kívánja.

– Pontban éjfélkor.

– Akár elébb.

– Nem. Mert ma péntek van. Hadd múljon el.

– Éljenek a vallásos hölgyek! És azután?

– A többi az ön dolga.

– Tizenkét óra után egy negyed múlva én itt leszek az ablak alatt.

– Én pedig az erkélyről le fogom önnek hajítani a kulcsokat, az egyik a kapué, a másik a lépcsőgádor rácsajtójáé. Most siessen. Nagyon sokáig beszéltünk már.

– A viszontlátásig.

– A rettenetes viszontlátásig.

A nő visszavonult a dűlőrácsból, a lovag továbbporoszkált. A ketterhäuschen előtt nagy volt a hujjahó: a hóhér hozta az ennivalót a kalitba bezárt személynek.

Egy biklát (kettős cipó) meg egy korsó sört.

– Itt van, bregyó! vedelj! pofázz!

S bedugta a ketrec rácsain a lapátra tett élelmiszereket. Az is emlékezetes lapát volt. Azzal szoktak némely kisebb mérvű erkölcsi kihágásokat elkövetett nőszemélyek meglapátoltatni („gelapatirt werden”). A kitett nő arra sem mozdult meg.

– No majd hozzányúl, ha megéhezik! – mondá a hóhér.

– Akkor aztán meglátjuk a szépséges pofácskáját.

De biz arra hiába vártak napestig. A leány mint a tuskés borz, összehúzta magát, s nem mozdult meg egész estig. A kenyér kővé fagyott, a sör kásával ott mellette.

Estefelé meg a hó is elkezdett esni, a szél befújta azt a ketrec ritka rácsán; a fekvő alak palástja egészen fehér lett tőle; azt sem rázta le magáról.

A Thurzó-ház szobáin pedig egyes-egyedül járkált végig a magára maradt szép asszony, egyik szobából a másikba. Az ódivatú házaknál minden ablakköznek zsámolya volt, s a falba két egymással szemközt levő padka építve, társalgó párok számára. Korponayné végigülte ezeket a padkákat, az ablakon kibámulva. Őt kívülről nem láthatták az ablak jégvirágaitól, míg ő a tél hímzésén a forró lélegzetével olvasztott egy kerek nyílást, amin kinézhesen.

Egész nap nem tett egyebet, mint azt az egyre változó jelenetet nézte ott a ketrecház körül: miket kell annak a leánynak szenvedni.

Mindazt együtt szenvedte vele.

És mégis azt tudta mondani Belleville lovagnak, hogy „jó neki ott lenni!”.

A déli harangszónál üres lett a piac: minden ember ment ebédelni, a gazdagok haza, a szegények a közkonyhára.

Csak a bezárt leány nem nyúlt a maga ételéhez. Pedig az egyik alabárdos megtette neki azt a szívességet (jószívű ember lehetett), hogy a dárda hegyére felszúrta a hóban heverő kenyerét s az őrtüznél felmelegítette; úgy nyújtotta neki vissza; de a delikvens akkor sem reflektált rá.

A déli harangszó Korponaynének is eszébe juttatta, hogy evés ideje van. Kiment a konyhába, megtalálta a tepsiben a vakarcsot. (Ez a neve annak a süteménynek, ami a pogácsák újra összegyúrt tésztamaradékból készül.) Azt biz a tepsiben felejtették, s nagyon ki volt száradva. A hölgy beleharapott, s amit leharapott belőle, azt mindjárt ki is köpte. Így szétharapdálta falatonkint az egész süteményt; de le nem nyelt belőle semmit; csak elszórta a téglapadlón. Jó lesz a patkányoknak.

A nagy hóeséstől egészen sötét lett az idő; a piacon már nem volt semmi néznievaló.

A hölgy aztán azt az időtöltést találta ki, hogy előszedegette a faliszekrényből azokat a gyermekruhácskákat, amik a kisfiától maradtak itt. Egy kézi mángorlóval mind szépen kitéglázta őket. Nem kellett neki vízzel nedvesíteni; a könnyei hullottak rá. Beszélgetett hozzájuk. Volt a fiának egy kis nyestprém süvege: éppen olyan süvege volt az urának is. A kettőt egymás mellé tette, s elnézegette sokáig. Vajon mi feküdt a két süveg között, hogy olyan sokszor megjárták a szemei ezt az utat.

Meg a sutba dobta mind a kettőt.

Majd lement a földszintre, majd megint feljött; minden ablakon kinézett; nem volt nyugta sehol.

A patkányok előjöttek az elszórt morzsákra, s mindenütt keresztüszaladgáltak az útjában: rájuk sem ügyelt.

Elővette a jövendőmondó kártyáit, s kirakta a szerencsését. Rosszul ment az is.

A borult idő miatt gyertyát kellett gyújtania. S mihelyt meggyújtják a gyertyát, már akkor éjszaka van.

Éjjel pedig rendes ember aludni szokott.

Megvetette az ágyát, és aztán levetkőzött és lefeküdt.

És tudott valósággal aludni. Mindazzal a zűrzavaros világgal, aminek chimaerái egymást kergették a lelkében, tudott nyugodt, csendes álmodni. S talán elaludta volna azt az egész rémtettekkel felhívott éjszakát, ha valami fel nem költi.

Azon a hosszú folyosón, ami a hálósobájától a tornácig vezet, mely az első házat a hátulsóval összeköti, hangzott az a félreismerhetetlen kopogás, amit egy sánta ember támaszt, aki két mankóval jön. – A doktor érkezik.

– Ahá! – mondá az életre ébredő. – Hisz ez még hátra van.

Hirtelen szétszórta a haját, átkötötte a fejét egy fehér kendővel.

Mikor a doktor belépett az ajtón, már akkor a nő kínoktól vonaglott az ágyán.

A doktor láthatta, hogy a legjobb időben érkezett.

– No, mi baj? – kérdezé, odakopogva a nyoszolyához.

A nő válasz helyett nevetett. A nevetésből nemsokára kacagás lett; a kacagást csuklás követte: a szenvedő arca minden vonásaiból kikelt, az ajkai tajtékzottak, a kezei saskeselyű módra markoláztak az ágyruhákba és vánkösökbe, néha a fején és a két sarkán nyugodott a teste, a többit a légbe emelte hanyatt görbülve, és aközben nem szűnt meg kacagni.

– Ihol van ni! A furor daemoniacus (a kacajgörcsnek ez volt a tudományos neve) – szólta a doktor, megfogva a beteg hölgy üterét. – Megmond-

tam tegnap, hogy ne menjen olyan könnyű ruhában a templomba. De hát beszélhet az ember az asszonyoknak, akik tudják, hogy szépek. Megint megkapta a szokott baját. Valahányszor az ura útra megy, mindig megkapja. Sebaj no. Tudjuk a panacaeáját. Vegye a balkeze markába ezt a lapis nephriticust, s szorítsa jól bele. Így ni, azonnal vége lesz.

S a lapis nephriticus csakugyan csodát mívelt: a kacagás nemsokára elmaradt, sírás lett a vége.

Az már nem olyan nagy baj. A könnyhullatás is purgatio. Tisztul vele az ember. Sok nagy nyavalyában ez a remedium. No meg a prüsszentés. Ha a páciens sírni vagy prüsszenteni tud, jó a krízis.

A sírásra aztán következik a fejfájás.

Ez már nem is baj. A fejfájás azt jelenti, fiatalok vagyunk, erős bennünk az életeszencia.

A fejfájós beteg már tud panaszkodni. Sokat panaszkodik, de az orvos füle már ahhoz hozzá van szokva. Minden kérdésére kap tíz feleletet. Mindenütt fáj. Semmi sem vigasztal. A beteg türelmetlen. Az ágy egyik oldaláról a másikra hányja magát. Kiabál sikoltozik. A hidegtől didereg, az ajkai csupa kettős w betűket vacognak, s ha betakarják, akkor meg tűzlángról panaszkodik.

Mind ismeri azt már a doktor. A két oldalzsebe tele van fiolákkal, azokat előszedegeti.

– Mindjárt segítünk rajta. Helyén lesz egy kis sinapismus. Hol van a belső frajja az asszonyságnak?

– Ott kinn a ketterhäuschenben – lihegő forró ajkkal a páciens.

– Úgy? igaz bizony. Hát a többi cselédség?

– Mind itthagytak. Elkergették.

– No ez bolond história! Hát egészen egyedül egymagában van itt a háznál. Hát Pelargus?

– Ne kérdezzen! Hagyjon magamra! – kiáltá dühösen a beteg nő, s örvényes indulatában mindent kidobált az ágyból, vánkost, paplant, dunnát: úgy maradt ott.

– Üm! Ez már nagy baj! – mondta a doktor, látva, hogy nagy itt a paroxizmus. – Asszonyomnak nem lehet itt ápoló nélkül maradni. Mindjárt elhívom a gazdasszonyomat. Visszatérek azonnal. S azzal hóna alá véve a két mankóját, sebes tempóban ellógázta magát a szobából.

Kevés idő telt bele, midőn ismét lehetett hallani a kopogását. De ő is hallhatta már az ajtón keresztül betege sikoltozásait.

A doktor elhozta magával Léni asszonyt, az öreg régi gazdasszonyát. Az nagyon tudós, jártas személy volt asszonyok körül. Egész kosárral hozta a mindenféle utensiliákat, amiknek a kezeléséhez nagyon jól értett.

Első dolga volt az ágyat ismét rendbe hozni.

– Mik vannak a kosárban? – examinálá a doktor. Minden ott volt, ami szükséges. Még egy sörös palack is. Ez pedig nem a páciens számára való, hanem az ápolónőnek szolgál a hosszú éjszakán keresztül való virasztás megkönnyebbitésére.

A doktor kiadta az instrukciókat Léni asszonynak.

Ímhol vannak az üvegcsében a pilulae de cynoglosso. Hét szem. Egyszerre egyet kell beadni. Egy óra múlva, ha nem használt, ismét kettőt. S ha a paroxizmus még arra sem múlik, akkor két óra múlva négy szemet. Annak a virtusa aztán kétségtelen. Ha a páciens három pilulától alszik el, akkor alunni fog holnap reggeli kilenc óráig és tíz minutáig; ha mind a hetet beveszi, akkor csak tizenegy óra és húsz perckor fog fölébredni. Addig nem kell őt háborgatni. Addig pedig a lábait melegben, a fejét hidegben kell tartani. Kend, Léni asszony, innen meg nem mozdul, míg én érte nem jövök. Scientia juvát: Deus providet.

Ezzel a doktor, re optime gesta, elkocogott haza.

De ott maradt az ápolónő.

– No drága szentem – nyájaskodék Léni asszony. – Üljön fel egy pillanatra, hadd adjam be az első piluláját.

Korpanayné ráförmedt:

– Csak nem vehetem be nádméz nélkül.

– Ha úgy szokta, hát akkor keressünk nádmézet. Ott lesz talán a pohárszékben!

Jól sejtette, ott volt a nádméz.

– Megtaláltam, édes kincsem. Itt van a szelencében.

– Ostoba állat! – dühöngött az úrnő. – Hát így rágjam meg egy darabban?

Tudniillik, hogy abban az időben még a cukrot csak kandírozott alakban produkálták, mint sárgacukrot.

– Hát megtörjem, ugye, előbb. Megtalálom a mozsarat a konyhában?

Ráhagyták, hogy keresse ott. – Kitötyögött egy meggyújtott viasztekerccsel a konyhába; hanem a mozsár valóságos bújósdit játszott vele: ahol kereste, ott nem volt; utoljára is ott akadt rá, ahol nem is gondolta volna.

Megtörte hát a cukrot apróra.

De azalatt annyi idő eltelt, hogy mire visszakerült a beteghez, már az akkor hanyatt szegzett fejjel a vánkosán aludt mélyen, hosszú, éles lélegzetvétellel.

Léni asszony a gyertya elé tartá a pilulás üveget, s azt látta, hogy csak négy van már benne.

A beteg bizonyosan türelmetlen volt, s az orvosi rendeletet átugorva, egyszerre bevett belőle hármat.

Most aztán úgy alszik tőle, mint a halott.
Mert a doktor cynoglossum piluláival nem kell tréfálni.
Nincsen azokban cynoglossum, hanem jó nagy adag mákony.

XII. Fejezet

Regina mea

A dolog nem egészen a prescribálás szerint történt; de a cél el van érve. A páciens nem rúgkapálózik többé, hanem aluszik csendesen. A többi az ő dolga.

Erre aztán Léni asszony is keresztyéni megnyugvással helyezé el magát a legkényelmesebb karosszékekben; a söröskancsót fenékiig ürítve. A sört tudniillik nem szokták szűröcsölgetni, mint a bort: azt egyszerre kell felhajtani.

Rövid időn aztán az ápolónő kezdett el horkolni. S ha ezzel a kórtünettel kombinációba hozzuk a páciensnek rögtöni felébredését, arra a diagnózisra jutunk, hogy az a három hiányzó mákonylabdacs alighanem az ő sereskancsójába tévedt bele.

Annál nagyobb virtusa a panacaeának, hogy mégis a furor daemoniacus múlt el tőle; a szép asszony teljes jó egészségben szállt ki az ágyából, s miután egy pávatollal megcsiklándozta az ápolónő orrát, s meggyőződött róla, hogy az még erre sem ébred fel: elkezdett felöltözködni. Az éji patyolatöltöny fölé aranyfonállal áttört rácinget öltött magára; ahhoz török salavárit húzott fel, rózsaszínű selyemből; azután tarka virágú, fekete rókával prémzett, damaszt kaftánba bújt bele, amit derékon átkötött indus övvel szorított át: az övről ezüst láncocskákon filigránnyelű kés, aranyfogantyús olló csüggött alá. A haját egészen úgy szétziláltan hagyta, ahogy az ágyban hánykolódás alatt szétbomlott, csak egy kis recefice főkötőcskével szorította le, ami a saját hajából készült mesterséggel (akkoriban nagy divat) úgy, hogy a főkötő recéjét a hajtól nem lehetett megkülönböztetni.

Akkor aztán odament a falba ráamázott nagy állótükörhöz, mely egész a földet éne. A szemközti kép órá mosolygott, ő meg arra, mintha egymást üdvözlőnek, mintha egymás hamisságán dévajkodnának. Olyan közel ment a tükörhöz, hogy csaknem megcsókolta a saját képmását. De aztán mégsem azt tette, hanem a meghajtott térdeivel érinté annak térdeit: maga pedig a derekával hátrahajlott. Erre a tükörbeli kép elkezdett lassan föléje borulni, s egy pillanat múlva mind a két alak eltűnt egyszerre; a tükörben nem látszott más, csak a gerendáról lefüggő mécses.

Krónikánkból tudjuk, hogy annak a három egymás melletti háznak a közfalai át voltak törve. Ennek talán egyéb és korább kelt okai is lehettek, mint az, hogy a nagy kísérettel járó kuruc fővezérek szélesebben kinyúl-hassanak a kvártélyukon.

Az állótükör a Thurzó-ház átjáró fürkáját takarta a szomszédos Pfannschmidt-házhoz. A szűk falnyílás egypár lépésnyi volt, s ott megint el volt zárva egy keményfa táblával.

A hölgy elébb átkandikált a fatábla egy hasadékán, s azután elébb egy ujjával, azután hárommal, azután mind az ötten koppantott rajta; mire a fatábla nesztelenül félre toródott; s ő egy lépéssel odaát volt a szomszéd házban. Az pedig Andrássy Istvánnak a legbelső szobája volt.

A kuruc tábornok eszményképe volt a férfiúi szépségnek. Valódi Antinous, magyar kiadásban. Arckép, márványszobor, művészi kéztől alkotva, örökíté meg alakját, nem lehet eltagadni. Mintaképe a hajdankori daliáknak. „*Még akkor*” kuruc módra vállig eresztett haját viselt, s az sötét-gesztenyeszín volt, és természetből csigákba göndörült.

Homloka magas, derült, redőtelen; sugár szemöldökei hódítók, parancsolók, nagy szemei az ábrándosan félig zárt pillák alól veszedelmes bűbajt sugárzanak elő; orra és ajkai a görög félistenszobrokra emlékeztetnek, míg az állán levő gödröcske az ázsiai eredetre vall. Termete héroszi; előkelő arisztokratikus hátradúlással.

– Regina mea! – rebegi melegségtől reszkető hangon, karját tárva az érkező elé.

– No, no, nem szabad hozzányúlni, mert üvegből van! – szabódik az, s egy ügyes kisikamlással az ottomán mögé menekül.

Ott természetesen elfogják, nem tehet róla. Valamit súgnak a fülébe.

– Ah, az nem megenni való – szól tiltakozva.

Még egy suttogó szót mondanak neki. Bizonyosan csókot kérnek tőle.

– Éhomra nem! – felel rá bosszúsan, és mégis nevetve.

– Mit beszélsz!

– Azt, hogy még ma nem ettem semmit.

– Hát miért nem?

– Mert nem adtak. A cselédeimet kit elfogtak, kit elkergettek, magam maradtam a háznál, én pedig magamtól egy tojást meg nem tudok főzni; sohasem álltam még meg konyhában.

– Ah, az nem való. Hiszen emlékezel rá, mikor velem...

– Jól van jól... – vágott bele a hölgy, a tenyerét a lovag ajkára tapasztva. – Hát ez nem igaz; hanem az mégis igaz, hogy még ma nem ettem semmit.

– De miért?

– Mert böjtölök. Péntek van.

– De hiszen nem vagy te pápista.
– Nem vagyok az; de fogadásom tartja.
– S az én királyném olyan erős a fogadás megtartásában? Ebben egy kis csendes szarkazmus volt; amit a szép hölgy el is értett.
– Fogadása válogatja, hogy kiért teszem.
– Hát a mai olyan fogadás volt?
– Olyan.
– Vallja meg, hogy mire szólt ez a fogadás?
– Ha megígéri, hogy nem nevet ki érte.
– Sőt együtt sírok rajta, ha arra való a tárgy.
– No hát megmondom. Ma bocsátottam útnak az én kicsikémet. Tovább nem tudta mondani; az ajkaiba görcs szállt; a szemei megteltek könnyel. Zokogva sírt.

Dologba került a könnyeit letörölni, s helyre engesztelni a kedvét.

– S miért küldte el szegénykét? – kérde a levente.

A hölgy felnézett rá még mindig nedves szemeivel, de mikből a leáldozó nap verőfénylett vissza.

– S *kegyelmed* kérheti azt, hogy miért?

E szónál oda kellett borulni a lábaihoz, s kezeit csókokkal borítani.

– Ne bántsa! Eltörrik! – szabódik a megtámadott. – Ejh, micsoda házigazda ez, aki a hozzá menekülő vendégét felfalja!

– S még hozzá a vendégét, aki éhezik. Ezen segítsünk azonnal.

A lovag a szoba hátfalát képező, barokk stílű táblázathoz lépett, s azt egy taszítással jobbra-balra szétnyomva, egy másik szobácskát tárt fel, aminek közepét egy alacsony tigrislábakon nyugvó asztalka foglalta el, patkó alakban körülvevő kerevettel. Ez az asztal meg volt rakva a legdúsabb lakomával, aminőt nem egy ostromolt város parancsnoka, de a kalifák szoktak felhalmozva látni.

– Ah! – szól elbámulva a hölgy. – *Kegyelmed* vendéget várt?

– Királyi vendéget! A „*regina mea*”-t.

S megint csak ott volt a karja a hölgy dereka körül.

Az pedig nem tudta megtagadni asszonyi természetét, hogy azt a szakácsremekben összeállított lakomaasztalt apróra végig ne csodálja, s a maga véleményét el ne mondja az ínycsábító sültekről és süteményekről, amiknek halmazából karcsú és öblös velencei kristályok kandikáltak elő, gránátvillogású, aranyragyogású tartalommal; legfelyül az ezüst gyümölcstartón nikomédiai narancsok, miknek piros a béle. Nem is állhatta meg, hogy legalább egyet azok közül kezébe ne vegyen, s rózsás körmeivel le ne fossza róla az illatos burkot. Ez az ő kedves csemegéje. Ritkaság itt ezen a földön; messze tengerentúli országból hozzák; királyi nyalánk-

ság. Megtöri, szétbontja, egy gerezdet kiszakít belőle, odateszi az ajkai közé.

– Nem! Nem! Még tart a péntek.

S azzal kiveszi a narancsgerezdet a szájából, s a lovag szájába dugja, annak kell azt megenni.

Vannak fogadások, amiket meg tud tartani.

– Amíg az az óra tizenkettőt nem mutat!

Egy nagy állóóra ketyegett aranyozott állótokjában a fal mellett. (Volt pedig csak tíz óra rajta.)

– No hát majd én segítek az időnek sietni! – szólta nevetve a lovag, s elővesz két nehéz egymáshoz karikával fűzött kulcsot. S azokat ráakasztja az óramű egyik súlykoloncára.

A hölgy nem mond neki ellent. Még nevet a kegyes csaláson.

Hát már az nem rontja meg a szent fogadást, ha a lomha időnek egy kicsinyt sarkantyút ütnek az oldalába, hogy ballagjon szaporábban. Attól a két kulcstól két óra alatt felet fog sietni a klepsidra. S az időt meglopni nem bűn.

– Micsoda két nagy bolond kulcs az? – kérdi félvállról odatekintve a hölgy.

– Annak a ketterhäuschennek a kulcsai odalenn a piacon.

– Hát hogy kerülnek azok kegyelmedhez?

– Rám bízta a magisztrátus, hogy őrizzem; nehogy elszöktessék a becsukott leányt.

– Mit vétett az a személy?

– Vagy erkölcstelenséget követett el, vagy árulást. Aszerint fogják megbüntetni.

– Jól teszik. A polgárnőknek vigyázni kell az erkölcsükre.

Hanem erre a szóra egyszerre lángvörös lett az arca. A szégyenpír vissza nem tartható. Érezte azt, s mind a két tenyerével eltakarta az orcáját.

S mennyivel igazabb volt a szeméremnek ezzel a fellángolásával.

Csupa ellenmondás az egész asszony. Ki találja ki, hogy mi az igaz benne? Vagy tán abban a pillanatban, amíg az indulat hatása tart, minden valódi benne?

A legnagyobb szégyenpironkodás közben egyszerre csak fittyet vet, s azt mondja:

– Ejh, használjuk az időt! Úgyis ritkán kerül.

A lovagnak úgy sugárzanak a szemei e szóra.

De a nő ajkpittyesztve fordítja a hevítő szót hűsítőre.

– No csak ne nézzen rám úgy azokkal a gonosz szemekkel. Vegyük elő a mi közös Panteonunkat. Hadd mulassunk rajta. Van egy belevaló gondolatom megint.

A lovag egy, az óraláncához csatolt acélkulcsocskával felnyitott egy remek vésett veresréz ládikót, s abból kivett egy gazdagon aranyozott marokin táblájú, türkizekkel kirakott kapcsú könyvet.

Ezt nevezte Juliánna a „közös Panteonnak”.

Az egy rajzalbum volt; kettőjüknek a műve, s jó, hogy csak ők ketten bírtak róla tudomással.

Talán éppen a közös művészi hajlam hozta őket legelőször össze. A művészet nagy kerítő.

Naturalista lángész volt mind a kettő. Andrásynál ez még családi hagyomány volt; már a székely nagyapái ott Csíkszentkirályon is híres piktorok voltak; ősi kastélyuknak még a folyosóit is telefestették a magyar, székely, kun stb. hét vezérek alakjaival; s első báróvá lett nagyapjuk rajzolta a kartonokat – barátságbul – a Thurzó-féle bittsei várpalota korridorjai számára. Andrassy István a tízéves szabadságharc alatt egy egész könyvet rajzolt tele azoknak a hírességeknek az alakjaival, akik e harcokban vezérszerepet játszottak; voltak ott magyarok, németek, lengyelek, franciák; uralkodók és hadvezérek.

Ez volt az egyik lapján az album leveleinek.

A megfordított lapján pedig voltak ugyanazoknak a híres nevezetességeknek a torzképei, fitorított vonásaikban is felismerhetők; s ez meg Juliánnának a mestersége volt.

Különös szeszélye az osztogató természetnek, hogy ezt a talentumot éppen egy nőnek adta. A nőszív különben arra van alkotva, hogy eszményítsen. Ennek éppen az ellenkező adománya volt. Torzképeiben találó élcesség, kegyetlen szatíra volt; minden nagy embernek ismerte a gyengeségeit, s gyarlóságaiba úgy fel tudta öltöztetni jelképesen, hogy mindenkinek nemcsak az arcára, de a jellemére is rögtön rá lehetett ismerni. Bercsényit török basa mezében adta vissza; Károlyi Sándort a „nagy pipájú, kevés dohányú” rebellis kuruc alakjában személyesítette. Forgách Simonbul kétkulacsost csinált, aki a féllábával Ausztriában, féllal Magyarországon áll. Vayból oláh dudás lett. Móricz Jánost megtette nagy kerek kalappal a fejében, tüszővel a derekán, rusznyák királynak; Ocskay Lászlónál a rémségesbe csapongott a szatírája; az áruló vezér az egyik kezében hozta a dárdára szúrt fejét, s a másik kezében pohárral kínálta ugyanazt a levágott főt. Ha a megréfált urak valaha ezt az albumot megkaphatnák, bizony még a sírja fölé állított márványszobrát is kényszerítenék Andrassy Istvánnak, hogy velük sorba megverekedjék.

De ami legveszedelmesebb jellegű karikatúra ez albumban, az magának Rákóczi Ferencnek a képe, melyen a nemzetétől bálványozott fejedelem úgy van torzítva, mint egy drótosztót, aki a megfordított pipaszárát a szájába dugva, a földön ül, s a térde közé szorítva szent István koronáját, azt összedrótozni igyekszik. Az erdélyi fejedelmi süveg a szeméig le van húzva, s körül van aggatva rézlibertasokkal; míg a háta mögül Péter cár kandikál elő, s repedt serpenyő alakjában a lengyel koronát kínálja neki. Az egész kép legmagasabb fokú felségsértés.

Hanem a császárpárti főurak sem részesültek jobb bánásmódban. Heister Siegebart és Hannibal, Stahrenberg Guido és Rüdiger arcképei kész prédául szolgáltak a démoni gunyorú rajzolónőnek; csak egy képnek a hátulsó lapján nem volt semmi karikatúra. Ez volt a császár maga.

– Mért nem bántja ezt is, mint a többit? – kérdezé Andrassy István szép munkatársától.

– Attól tartok, hogy ha eltorzítom, még valahogy szebbé találom vele tenni.

Ez a torzképgyűjtemény, valóban elég volt annak a két embernek, aki azt egyesült tehetséggel létrehozta, hogy egész életére kölcsönös büntársi viszonyban érezze magát egymás iránt.

Mennyit mulattak ők ezeken a figurákon: – mikor senki sem hallotta!

Mennyi gonosz kacaj, csúfolódás egyesíté lelkeiket, mikor így kettecskén együtt mulatva, az egész világnak arcába dobták könnyelmű megvetésüket.

Nem maradt ám kigúnyolatlan Belleville lovag sem, és az ártatlan szívű, rajongó Pelargus. De még maga Korponay János uram sem. Belleville egy borbély volt, aki a földglóbust borotválja, maga olyan kopasz, mint az a földteke, s a parókája erről csüng alá. Pelargus a holdvilággal csókolódó hosszú, nyurga szerelmes. Korponay pedig iskolás gyerek, aki savanyú képpel tanulja az ABC-ét. De ott volt abban Andrassy Istvánnak a testvére is, a fehér barát, akit „dervisgenerális”-nak gúnyoltak: az egyik lapon mint ájtatos cisztercita tonzúrás fejjel, fehér csuklyával, a másik lapon mint tatárok murzája, levágott emberfejek közt táncolva.

– Biz ebből csak egy kép hiányzik még – szól Juliánna, végiglapozva nevetgélés mellett az éles lapokat. – Kegyelmed maga nincs még benne.

– Mindig kértelek, hogy rajzolj le engem is – monda Andrassy.

– Hát sohasem volt arravaló idő. Kegyelmed maga tudja legjobban, miért nem jutottam hozzá soha, hogy lerajzoljam. No de most éppen ahhoz való az óra. Amíg a mutató a tizenkettőre ér.

– De ne olyan bolondos módra rajzolj le, hanem olyannak, amilyen valószínűleg vagyok.

– Minden bizonnyal olyannak fogom levenni. Csak üljön kegyelmed veszteg előttem.

Azzal leültette őt a patkó alakú kerevet végére, maga pedig egy hímezett táboriszékre telepedék le, vele szemközt, s a térdeire fektette az albumot, úgy rajzolt az írónnal.

Az ilyesmit még mai nap sem számítják a mulatságos légyottok közé.

A lovag különben is nyughatatlan modell volt. Egyre feszengett a helyén, s változtatta az állását. Veszedelmére volt a háta mögött levő terített asztal is. Ő nem fogadott semmiféle böjtöt, s nem látszott afőlött aggódni, hogy az étvágyát elrontja, ha innen is, onnan is csipeget a felrakott tálakból és torkoskodik. Sőt arra is felszabadította magát, hogy a hosszú nyakú, lengyel pálinkás üvegből egyet húzzon.

– De ugyan ne feszengjen kegyelmed annyit! De ugyan hagyja azt a pákoszkodást. Bizony ide rajzolom a kezébe azt a pálinkás butykoszt – zsémbelődék vele a szép művésznő.

A vitéz úr meg akarta egynehányszor lopni a rajzolt képet, felszökve helyéből, hogy belekandítson, de mindannyiszor becsapták előle a könyvet.

– Soká tart-e még?

– Ha szépen megülné a helyén, már régen készen volna.

Egyszer aztán orozva lesből odaszökött a lovag, s elkapta a hölgy kezéből erőhatalommal az egész könyvet.

A hölgy kacagva sikoltozott, a főúr szintén kacagva káromkodék.

– Ah átkozott vad-angyal! Minő csélcapság!

Az ő arcképe lett valamennyi között a leggonoszabbul eltorzítva. De az még hagyján, hanem az egyik kezébe volt adva egy pálinkás butykos a másikba még egy boros kulacs: úgy dűlt hanyatt danára felnyitott szájjal, mellette sziluett alakban Löffelholtz német tábornok árnyképe; aláírva a torzképnek: „A kocsmagenerális”.

– Ezért bosszút állok! – kiáltá a vitéz, s a bosszúja elől sikongatva futó hölgygel kergetőzni kezdett a szobában, míg az utoljára a hárfa mellé menekült; s ahhoz leülve, s a húrokba kapva, a legjobb védelmi helyzetbe tette magát.

– Ismerem kegyelmed talán ezt a nótát? – kérdezé az első akkordok után fejével negédesen bólintva.

– Ismerem – a cudart – felelt rá Andrassy; bajusza hegyét pödörgetve.

Pedig az a nóta elég dallamos volt.

Hát biz az az ő nótája volt; az Andrassy tábornoké. Ott termett az a Dunántúl, a Bakonyban szerezték; az volt a nótának a címe, hogy „A kocsmagenerális”.

Meg voltak abban énekelve sorban az ő hőstettei – a borozó asztal mellett; a végső sor ezt variálta:

*A második kupa bornál
Mond a generális,
Várjatok még, hadd igyon még
Kocsmagenerális!*

És így felelt a hatodik kupa borig.

Ugyan kegyetlenül bántak vele abban a gúnydalban.

Andrássy tudta jól, hogy Bercsényi készítette róla a verset is, a nótát is; sokszor eldalolták azt úgy, hogy ő is hallotta. Csak mosolygott rá. Meg nem lehetett vele haragítani. Fenéig méz volt a kedélye, s az volt a hibája, hogy mindenkire jó volt, senkire sem tudott haragudni; még a táborban szemben álló ellensége iránt sem volt indulatja.

Juliánna csengő hangjával, ami hasonlított a kacagáshoz és a madárdalhoz, végigdalolta a gúnyverseket. Andrássy maga is vele énekelte a refrént szép lágy baritonjával.

Mikor aztán a hat ismerős vers elfogyott, akkor a hölgy egy hetedik strófát kezdett, amit még Andrássy István nem hallott. Ezt már nem Bercsényi csináltatta: nem az irigyei, nem a rágalmazói a kuruc alvezérnek.

Ez a győrvári hős diadalát éneklí; amidőn Andrássy a császári tábornokot, Heister Hannibált, aki előtt a többi kuruc vezérek már mind megfutottak, két napig tartó csatában tönkreveri, el is fogja.

*A hetedik kupa bornál
Kocsmagenerális
Úgy megveri ellenségét,
Nem marad egy szál is.*

Ah, milyen jól esett ez az elégtétel a szívének. A hat gúnystrófa után a hetedik, mely a többinek a keserűségét mind elveszi.

Ha vén, ripacsos cigányasszony énekelte volna ezt az utolsó verset, bizony azt is megcsókolta volna érte.

Ezt nem is tiltja semmi törvény. Ha egy nagy férfiút diadaljاراتában a zöld gallyakból emelt triumfális kapu alatt felköszönt egy szép hölgy, azt meg szokták csókolni. A hála, felmagasztaltatás pillanatában jogosulttá lesz ez a „szent” csók.

De Juliánna tiltakozott ezen játékdíj ellen.

– Ej, kegyelmed is úgy fordítja Horatiust, mint a csurgói diák: Me coenas, at avis edit e regibus (Maecenas atavis edite regibus).

Azzal letörülve hímzett inge ujjával az arcát, odatelepedett az asztal melletti kerevetre, s egy molnárostyát dugott a szájába. (A németek Hohhippennek nevezik.) Ez tulajdonképpen nem is étel; csak sült levegő.

Az óra pedig éppen tizenkettőt ütött; a rendes józaneszű toronyóra, odakinn ugyan legalább félórával hátrább volt, mint ez a megsarkantyúzott horologium; de ez már nem különbség; az ember megnyugtatja a lelkiismeretét; ha bűnbe esik, az óra volt a hibás, az hadd kárhozzék el. A tilalom-megtörést elkezdheti egy molnárostyával. A molnárostyának pedig két vége van, s ha egyszerre ketten két felől fogyasztják, nagy csoda, ha hamar végére nem járnak.

A többihez aztán megjön a kívánság és az engedelem.

A hölgynek dévaj kedve volt ma. Maga is megsokallta azt, s a legvidámabb kacagás közt el-elkomolyodott.

– Milyen jó kedvem van ma! Tán vesztemet érzem.

– Ej. Féltre bánat, félre bú! Danold újra azt az én nótámat! Mit csinál a kocsmagenerális?

Pedig bizony őkegyelmessége már a győrvári diadalon is túl volt – a poharak dolgában.

De hát lehet még egy nyolcadik strófája is annak a versnek.

Van is.

Ahol a hőssel a legveszedelmesebb ellenség áll szemben; a szép asszony a nótában. Eszébe juttatja-e vagy elfeledtetni vele a nyolcadik pohár?

Már azt nem éneklük fennhangon, csak úgy dúdolva; félig elsűgva, félig elzöngve a szót; egy dévaj nevető hangot félig kiszalasztva, félig visszafojtva.

*A nyolcadik kupa bornál
Kocsmagenerális
Nem látja már a szép asszonyt,
Ha előtte áll is.*

Jaj, dehogynem látta! Nagyon is megnézte. Éhes két szemével csak-hogy fel nem falta!

S fennhangon dalolta az elzöngött dévaj nótát.

– Csitt! Ne danoljon olyan fennhangon! Mind kihallik az utcára.

– Dehogy hallik! Ki járna mostan az utcán! S ha hallik is, eb füle, aki hallja! Nem parancsol nekünk a löcsei bíró!

– Hát ez a kisbíró? – mondá a nő, ujjai hegyét a férfi szíve fölé téve. Egész teste végigborzadt ennél a szónál.

– Már megint kezded a gonosz játékodat? – szólt kedvszegetten a lovag. – Hol meggyújtasz, hol eloltasz. Mikor legjobb kedvemben vagyok, elkezdesz nekem kísértetekről mesélni. Addig cirógatsz a bűvös-bájós tenyereddel, míg a szemem lecsukódik, s mikor felnyitom, már nem vagy itten, azt hiszem, csak álmodtalak.

Most is nagyon közel volt már a lovag, hogy a szemei lecsukódjanak.

– Csitt! Hallga! – sűgá a nő, kerekre felnyitva szemeit, s a jégvirágos ablakra bámulva.

– Mi az? Mit neszelsz?

– Mintha valami dűbörögne? Mintha nehéz szekerek jönnének. Tán az uram jön vissza a portyázásból.

– Jön a gutából! Messze van az most! Nem dűbörög itt semmi, csak az én szívem, azt hallod.

– Nem tudom, mi lelt? Úgy fázom. Nézd, hogy elkékűltek kezeim. Ne szorítsd olyan nagyon, fáj.

– Hamiskodol! Szökni akarsz. Alig várod, hogy itt hagyhass.

– Alig várom? No hát lásd, hogy mennyire akarok tőled szabadulni?

S azzal az első hajfonadékából kirántott két, ujjnyi vastagságú tincset; azután a lovag göndör hajából szintén kiválasztott két hasonló fűrtöt, s ezt a négyet összefonta egy tekerccsé. Szép színt adott a kettő.

Ezzel csakugyan egymás rabjaivá lettek téve mind a ketten. Mint ahogy a kígyókról mesélik, hogy úgy egymásba tekergőznek, hogy többé nem tudnak elválni.

– Terem-e még a föld két nagyobb bolondot, mint mi ketten vagyunk?

Az bizony nagy kérdés!

A nagy falióra kétnegyedet ütött éjfél után.

Hanem a külső toronyóra hazugságot vetett az öccse szemére, mert ő akkor kongta el mély, ringó hangon az éjfél. S a városház előtt az éjjeliőr vontatott üvöltéssel adott neki igazat: Lasst euch sagen! Hat's zwelfe geschlagen! A bástyák tornyain sorba járt a kürtszó.

Az éjjeli hangok után még nagyobb lett a csendesség. Csak a szél csapkodta a háztetőkről lefűtt havat az ablakokhoz. Rossz lehet most odakinn lenni!

Mint annak a bezárt leánynak ott a ketterhäuschenben!

– Hogy fűj a szél; hogy veri az ablakot! – rebegé az asszony. – Hogy fázik az ember, ha a bűnére gondol.

– Legyen mind én terhem! – biztatá a férfi. – Az én lelkem álljon ottan (ha ugyan van lelkem?) majd a másvilágon (hogya van másvilág?), s feleljen helyetted is Isten előtt (ha igazán van Isten?).

– Óh jaj, ne káromkodjál!

– Tégy róla; taníts imádkozni!

– No hát kulcsold a kezedet az én kezemmel össze.

A nő a jobbja öt ujját a lovag ujjába fonta, s görcsösen kebléhez szorítá. – „Mondd utánam az Úr imáját.”

– De csak a két utolsó sor nélkül.

– Mit? A két utolsó sor nélkül?

– Az ám. Mert én mindig azt kívánom: „De csak vígy a kísértetbe!” S aztán, ha én vagyok a te *gonoszad*, s te az én *gonoszam*, akkor „soha ne szabadíts meg bennünket a gonosztól”.

– Ah, ne csúfold az Istent!

– Tud is valamit rólunk. Ha él, más gondja van!

Ez a hitelenség nagyon lábra kapott már sok kuruc főúrnál. A fejedelem példáját nemigen követték, aki maga nagyon vallásos volt; ki is csúfolták érte. A protestánsok hitbuzgalma útjában volt a nemzeti szabadság zászlóinak, mert a jezsuiták ellen ungorkodott; a pápistákat pedig nem volt szabad elriasztani, felvilágosodott pápisták pedig nem hittek semmit. Templomot, hitvallást akként változtattak, ahogy a fegyverek diadalt vagy kudarcot arattak. S a nemzeti Isten, a magyarok Istene pedig egy idő óta nagyon megfélemedezett a maga népéről.

Talán nem is a hitelenség beszélt a lovagból: csak jól esett neki rémületbe hozni a gyöngye asszonyt; hogy aztán újra felengesztelje.

– Jéggé fagyok, ha így beszélsz – rebegé Juliánna. – A vérem megfagy a rémülettől. Egy halottat fogsz az öledben tartani.

S ezúttal makacsabb volt az eldermedése, mint máskor: félelme nem volt színlelt, de igazi; arca úgy elnyúlt, elhalványult, szemszivárványai felhúzódtak a félig zárt pillák alá; az ajk hideg lett és száraz; a lovag kénytelen volt kapitulálni, hogy őt kiengesztelje.

– No, ne reszkess! Hiszen csak tréfáltam. Csak a szám járt el. Büntesd meg érte! Tégy rá tüzet!

– Hát hiszesz Istenben?

– Hogyne hinnék!

– És a szentekben?

– Még tebenned is!

– Hát térdepelj eléem. Mondd utánam a Credót.

A lovagnak meg kellett mindent tenni, ami parancsolva volt. Engedelmességének megvolt a jutalma; láthatta minden mondat után, hogy tér vissza az életpirosság a hölgy orcáira; átszellemült tekintete égnek fordul, és mosolyog; mikor aztán az ámen ki van mondva, egyszerre kigyullad a szenvedély tüze a szemekben.

Az ég ki van engesztelve az áhítat nyilvánításával, most már szabad az út a paradicsomba.

Az imára kulcsolt kezek odafonódtak szerelmesen a térdeplő lovag feje körül.

Ebben a pillanatban egy földrendítő pukkanás ébreszti föl az alvó éjszakát; a vészláng pokolfénnyel árasztja el a termet, bezúzva a robbanás erőszakos taszításával valamennyi ablakot; a fal megrendül, a serlegek, kupák összecsörömpölnek ott az asztalon, egy eldobott pohár elkezd

magától végiggurulni a pallón, s az állóóra mind a két ütőjével rákezd verni bomlott módra, mintha vészharang carillonja volna.

A lovag rémülten szökik fel térdéről.

– A lőporos torony! – kiáltja berekedt hangon.

Micsoda örült gondolat volt azt a két hajfűrtöt egymásba fenni. Most az kötve tartja.

Nincs idő azt most kibontogatni.

– Vágd le mind a kettőt! – kiált a nőnek.

Juliánnának olló csügg le az övéről: könnyen segít vele. Két nyisszanas, s az összefont fűrtök kezében maradnak.

Andrássy tábornok rohan az ablakhoz.

Az egész ég lángveres, a szikraözön még tör egyenesen fel a magasba, vérfelhőket gomolygatva maga előtt; repülő gerendák mint tüzes sárkányok, szállnak szerteséjjel; majd a töltött granátok kezdenek elpattogni a magasban, villámlások fényét szórva a tüzes égből.

A tábornok bódultan rohant ki a mellékszobába, fegyverhordozóját kiabálva.

– Gyorsan a fegyverzetemet! A lovam nyergeljétek!

Aztán bevágja az ajtót, s otthagyja az imádott hölgyet magára. Az pedig Delila-mosollyal néz a levágott Sámson-fűrtre, ami kezében lett hagyva.

Felvetett két piros ajkán a megalégedés mosolya kérkedik.

Odakinn a piacon eszeveszett zenebona támad. Minden ember kiszalad az odújából, katonák, polgárok, férfiak a feleségeik katusában, amit a zavarban magukra kaptak, ki-ki azzal a fegyverrel kezében, amit az első rémület a kezébe adott. „Itt vannak a németek!” Ez a kiáltás hangzik szerteséjjel. „A bástyákra minden ember!” – üvöltik az erősebb hangok; dob-pörgés trombitaharsogás tör ki az emberzajból. „Itt van Löffelholtz!” S a kiabálás közé nemsokára puskaropogás vegyül.

A falakon csakugyan küzdelem folyik, odatódul hát minden ember; meg a tüzet oltani, amit a robbanás okozott; a félrevert harangok kongnak. A zűrzavar lassankint tovavonul a piacról, a tüzet elnyomják, az ég lángfelhői lassan elhamvasodnak.

Juliánna odalopózik az üvegtelen ablakhoz s kikémlél rajta. A piacon senki sincs már: üres a tér. Aki csak férfi, az mind az ellenség rohamát visszatorlani futott a bástyákra.

Juliánna levette az óra súlykoloncáról a ketterhäuschen kettős kulcsát, s aztán még két emléket vitt el magával: az összefont közös hajfonadékot és a torzképek közös albumát.

Mindent megkapott, amit kívánt.

XIII. Fejezet

A megszabadított leány A megjutalmazott udvarló A város veszedelmes titka

A doktor gazdasszonya hátraszegett nyakkal aludt a karszékben. Maga az orvos felől egészen nyugodt lehetett Korponayné. Az addig ki nem lép az ágyából, míg a puskaropogást hallja, hanem a paplanát a fülére húzza.

Legelső dolga volt a tüzet felszítani a kandallóban.

Azután levette a falról a négycsövű mordályát, s az övébe dugta.

Ez az asszony kész volna ma embert ölni.

A szironyos subicáját a vállára veté, s nekiindult a sötétségnek. Lámpást nem vihetett magával, csak a kezével tapogatózva ment végig a szobákon, a folyosókon. Jaj annak a kísértetnek, aki őt meg akarná most ijeszteni! De még az ördög is tanácsosnak találta kitérni az útjából. Ez asszony nem tréfál!

Felnyitotta a kulcsokkal a lépcsőtornác rácsát, aztán a kapu kisajtáját. Kitekintett a piacra.

A lámpásokat mind kioltotta a robbanás, a pellengér mellett sem égtek az őrtüzek, azokat elparáholta a hóesés. Se alabárdosok, se Wencezlauz nem álltak mellette. Szerencsájuk!

Minden kedvezett merényletének. A sötétséget egy-egy eldördülő puskavillanása szakítá meg: ettől még jobban vakká lesz az ember.

Odaért a ketterhäuschen elé: látta, hogy senki sincs a közelben; hirtelen felnyitá a rácsajtó zárát, s berohant a ketrecbe.

Nem szólt semmit, csak felnyalábolta a havas szalmáról az összezsugorodott alakot, s az ölébe kapva, kihozta onnan. A zárokat nyitva hagyta, a kulcsokat eltette.

Aztán futott vissza a terhével, mint a farkas a báránnyal a Thurzóházhoz.

Talán amíg észreveszik, hogy üres a ketrec, befújja a lábnyomait a szél hóval.

Megint be volt zárva a háta mögött ajtó és rács.

A félig nyitott ajtókat a lábával rugdalta be maga előtt. A kandalló tüze megvilágította az utolsó szobát: a saját hálószobáját.

Még nem tudta, hogy élő alakot hoz-e az ölében, vagy halottat?

Hogy alélt volt és dermedt, azt érezheté.

Ott lefekteté a medvebőrre, s letépett róla minden ruhát.

A leány teste olyan hideg volt, mint a jég; semmi életjelt nem adott.

Odavitte őt a saját ágyába és lefekteté. Erős szőrszövetet hozott elő, arra borszeszt öntött, s elkezdte a megdermedt tagokat végigdörzsölni.

Erre az élettelen alak lassankint felmelegült.

Hogy még jobban menjen, a szívére lehellte forró lélegzetét.

Egyszer aztán felnyíltak a leány szemei; s bámulva tekintének az üres semmibe.

Szép kék szemek voltak. Egészen hű tolmácsai annak a léleknek, ami egy ilyen gyermekalakban lakik. Alig volt több tizenöt évesnél. Lihegő ajkai olyan parányiak, olyan csigabigaformák, mint egy szopós gyermekéi. Hozzá len– és selyembogárszál közt válogató haja.

Amint annyira eszméletéhez tért, hogy megismerte az előtte térdeplő hölgyet, hattyúnyakhajlású karjával átfonta annak a nyakát.

Ekkor aztán Juliánna őrjöngő kacajjal kapta őt nyalábra, összecsókolva a leány arcát, szemét, száját.

– Mondtam, ugye, hogy fenekestül felfordítom ezt a várost, mégis kiszabadítalak a körmeik közül.

A leány nem szólt semmit; de összetapadó ajkai mutatták, hogy eleped.

Juliánna minden arcmozdulatát értette már e leánynak.

– Várj, leánykám! Készen a számodra. Gondoskodtam rólad.

S előhozta a kandalló zárt katlanából a forró borlevest, csészébe öntötte, kanállal hűtötte, maga megkóstolta, aztán a karjára emelte a leánynak a fejét, úgy itatta meg vele.

Jólesett neki. Kényelmesen végignyúlt az ágyon.

– Bántottak, angyalom? Kínoztak? Gúnyoltak? Csúfsággal illettek?

A leány mindenre azt felelte: „Nem, nem”.

– Láttam! Óh, jól láttam. Egész nap egyebet sem tettem, mindig csak azt néztem. Magamat átkoztam; Istennel pöröltem; ördöggel alkudtam; embereknek vesztére esküdtem. Hej, meg is tartottam.

A leány rémületében összehúzta magát.

– No te ne féj tőlem. Te drágám! Te szentem! Hát nem vagyok-e én a te kis anyácskád? Te hamupipőke! Boszorkány anyának tündérke leánya! Hozok mindjárt enned! Meglásd, milyen jókat! Török császár asztaláról mind letakarítom a csemegéket.

Eltűnt, meg visszatért, a kantusának a szárnyát felemelve tartá, az tele volt szedve; kitölté a tartalmát a leány elé az ágytakaróra. Valóban szultáni

asztal csemegéi voltak. Ki tudja, hol vette? Talán a tábornok otthagytott lakomaasztalát rabolta meg érte.

– Válogass benne; ízleld meg; láss hozzá! Aztán tedd a fejcskédet, ezt az aranyos bubafejet ide a vánkosra, s aludjál egy verset. Nézd, ez a vénasszony, hogy húzza itt a bőrt a fagyon. Ezt is én altattam el, de nem úgy ám, ahogy téged, meleg csókjaimmal.

S azzal végtől végig csókolta a leányt, a homlokától elkezdve a a lábujja hegyéig, s megint visszafelé, mind a két szeméig. S aztán a tenyereibe tapsolt.

– Hahaha!

Milyen jó tréfa ez!

És még nincsen vége. Még hátra van valami.

Odalenn az utcán egy magányos lovag járkal füttyörészve, s felfeltekintget az erkély ablakára. Ez Belleville lovag lesz. A jutalmát várja. Bizony megérdemli.

Juliánának eszébe jut a hű lovagja, akit iderendelt erre az órára.

Egy olyan órára, amikor a városban minden ember a halált keresi, vagy a halál elől fut, amikor rémülettől reszketnek az asszonyok, amikor dühtől ordítognak a férfiak; a harangokat félreverik, a puskák ropognak, hogy akkor bizonyoságot tegyen bálványképe előtt szívének melegsége felől. Ki volt erre képes? Az, aki megtette.

– Mindjárt visszajövök. Csak egy dolgot végzek. Meg ne ijedj itt magadban. Senki nem tud rólad. Mulasd magad addig ezzel a könyvvel.

S odaadta a leálynak a közös albumot, amit a tábornoktól elhozott.

Az bizonyosan csak az első lapokat fogja végignézni, ahol az eszményített, híven rajzolt alakok vannak, s azt fogja mondani „nagyon szép volt”.

Juliánna betakargatta őt a paplannal.

– Aludjál, bárányom! Kis tuba gerlicém. Ha kell, majd felköltlek.

Bizony már elkezdtek apró hógalacsinokat hajigálni az erkélyablakra. A lovag türelmetlen. Az idő hideg, s a szív lángol.

Amíg Juliánna a nagy falitükör előtt elment és belepillantott, megállt egy pillanatra.

A kaftán lecsúszott az egyik válláról. Az az elefántcsonthalom úgy tündöklött a setétben, a fekete prém körül.

A hölgy csalfa mosolygással nézett le féloldalt a fehér vállára.

S azt mondá magában:

– Lám, a német császár egész kincstáráért meg nem tette volna ezt a lovag: de ezért a vállért megtette.

Sietve futott fel a lépcsőkön a legfelső szobába. Onnan nyílik az erkély.

Felnyitá az egyik ablakot.

– „Psztt” – szisszentett, jelt adva.

A lovag, köpenyébe burkoltan ott várta a jeladást. Kalapjával inte, hogy jelen van.

– Kegyelmed az, chevalier de Belleville?

– No, régen én vagyok. Szavam tartám.

– Én is – monda a hölgy, s aláhajítá neki az erkélyről a karikával összekötött kulcspárt.

– Enfin! – dörögé a lovag.

Juliánna pedig hamisan vihogva húzta magát vissza az erkélyablak mellé.

Történetesen a házkapu és a lépcsőrács kulcsai helyett a ketterhäuschen kulcsait találta ledobni a lovagnak.

Belleville lovag sietett a kulcsokkal az ajtóhoz.

Az egyik először nem akart belemenni a kulcslyukba, azután meg, hogy valamiképp mégis belebicsaklott, akkor meg nem akart elfordulni benne; utoljára alig bírta belőle kihúzni a lovag. – Ez nem volt az igazi. – A másik kulcs aztán vígan beletalált a kulcslyukba, el is fordult benne tízszer, tizenháromszor, de a zárt semmiképpen nem nyitotta fel.

A lovag kezdett csendesen káromkodni.

Az az ördögös asszony odafenn meg úgy nevetett magában, a függöny mögül kidugva félig a fejét.

Belleville lovagnak egyszer aztán úgy rémlett, mintha a nevét hallaná kiabálni, többszörösen. Az üres piac visszahangot is ad rá.

A hang még távolból jött, a kathedrále felől; de egyre közeledett, s a lovag kivehető a zajból, hogy a közeledő emberek a neve mellé még epithetonokat is ragasztanak, amik közül a leghízelgőbb az, hogy „átkozott kujon!”

A közeledő csoport a schaarwache volt, amelyre a ketterhäuschen őrzése volt bízva. Ezek a nagy katasztrófa után maguk is a veszélyben forgó bástya felé rohantak, igen bölcsen ítélve, hogy ott több hasznot tehetnek az alabárdjaikkal, mintha itt azt az egy szál leányt őrzik, aki úgymint kettős lakat mögött van, s íme hatalmasan segítenek is benne, hogy a zűrzavart felhasználó császári csapatot a megrongált bástyától visszaverjék. Talán egyéb segítség is érkezett az éjjeli roham megghiúsítására, Löffelholtzék ostromdandára el lett üzve, s erre aztán az őrcsapat is visszatérhetett a maga kirendelt posztjára, Wencezlauz vezetése mellett.

A lármahangokból az volt kivehető, hogy a közvélemény egyenesen Belleville lovagot gyanúsítja a lőporos torony felrobbantásával. Hogy meg volt vesztegetve az ellenségtől: máskülönben nem is lehetséges, hogy a császáriak egyszerre ott teremjenek a megrongált bástya előtt, mikor a

főhadiszállásuk egy órányi távolban van, s a januári éjszakákat mulatságból senki sem tölti a Luts patak martjai között.

Belleville lovag gondolt erre, mikor azt a bolondot tette; volt rá gondolja, hogy az alibijét bebizonyítsa, egész éjjel a felrobbanás percéig együtt kártyázott a kuruc tisztekkel. Arról, hogy tempírozott kanócok is vannak a világon, amik órára kiszámítva gyulladnak el, a filiszterek nem tudnak semmit. Aztán, ha áruló akart volna lenni, nem hordatta volna el nagy részét a lőpornak a groszscherfeldi toronyból a többi kaszamátaboltokba. Itt nem maradt több valami három mázsa lőpornál, meg egypár láda töltött gránát. Elég az is a szép asszonynak a hóbertos kívánságát kielégíteni, de nem a bátyákat ledönteni. Majd megfelel ő magáért.

Amíg a lármázók elvonultak, Belleville tanácsosnak találta behúzni magát a mély kapuboltozat alá. A föld fehér, az ég fekete, ilyenkor vak a künnjáró ember.

Hanem egy bajt nem sejtett meg. Azt, hogy a ketterhäuschentől a friss hóban lépések nyomai vezetnek éppen ahhoz a kapuhoz, ahol ő rejtőzik.

– Hú! Ezer véka sárkánykigyótojás! – üvöltte fel Wencezlauz, mikor meglátta az üres kalitkát. – Kirepült a madarunk!

Keresték lámpással, felhányták a szalmát alabárdal, biz az nem volt sehol.

– Nézzétek meg jobban, hátha felmászott a pléhtető alá?

– Biz az se égen, se padláson nincsen.

– Kinyitották az ajtót, elszöktették.

– Úgy van, úgy van. Itt a lábnyomok! Világos.

– Adjátok ide azt a lámpást.

Wencezlauz kezébe kapta a karikán függő drótos lámpást, s a nyomcsapásra világított vele.

– Egyenesen odavezetnek! Rajta! Utánam! Megkapjuk, ha az ördög vitte is el!

Az pedig ott hallgatta az erkélyablakból. Hol megijedt, hol nevetett.

Valami lesz ebből.

De ez még mind az ő szövevényébe illő fonál. Csak szőjétek! Bogozzátok!

– Utánam! Előre! – ordított Wencezlauz, s kivont kardjával veszedelmesen hadonázva vágatott a Thurzó-ház kapuja felé.

Belleville lovag észrevette, hogy a menekülés késő, de nem is volt szokása őrjáratok előtt megfutamodni. Sokszor a hátukhoz verte ő már azoknak az alabárdjukat otthon Párizsban is. Gavallér nem szokott szaladni.

Mikor látta, hogy a rejteke felé rohannak, a köpönyegét a bal karjára csavarva, s egyenes víkardját jobbáiba markolva, kilépett a kapubolt alól.

– No hát mi kell, te nagy majom? – kiálta a janitorra, vívó toppba csapva magát.

– Ah! Itt van! Ő az! Valósággal a Belleville lovag!

– No hát mit örülsz neki, hogy megkaptad a Belleville lovagot?

– Megfogtuk! Rajtakaptuk! Ő tette! Ő lopta el! Most is a kezében vannak a ketterhäuschen kulcsai! Ott van ni! Kerék van a kulcs fején: a hóhér jelvénye. Le kell őt fegyverezni!

– S azt te fogod megtenni? Te égmeszelő! Hát fogd jól azt a kardot!

De már mikor azt a tanácsot adta neki, akkor Wencezlauz kardja hetet kalimpázott a levegőben, s úgy elrepült, hogy rá sem talált többet a hóban.

– Hát ti többiek, hogy adjátok az ócskavasat! – gúnyolódék Belleville lovag, s mint a villám úgy cikázott körös-körül a pallosa, itt egy sisakot ütve le a fejről, ott egy alabárdot ki a kézből. Még kímélte az elleneit, nem szurkált az elevenjeikbe, csak a bivalybőrt pufogatta hatalmas ütésekkel, azoknak ez is elég volt. Az igaz, hogy csak fogdmegek voltak.

Hanem a verekedés, szitkozódás zajára meg Wencezlauz segélykiabálásaira több oldalról kezdtek odanyomakodni hazaszállingózó fegyveres polgárok, akiknek goromba „schlägerek” (kurta kardok nagy ökölkosárral) voltak a markukban, s megszorították a lovagot.

– Gyere rám csak, gyere te: csirizfaló, csomótaszigáló, fonalrágó hukkepak! Mind megeszlek!

S oly vitézül védte a kapualját az egész csoport ellen, hogy csak messziről mertek hozzávagdálni.

A szép asszonynak tetszett ez a jelenet nagyon. Őérette vívna. Őtet mulattatják.

Tán egyébre is várt.

A nagy hajcíhő közepette egyszerre egy erőteljes parancsoló hang szólalt meg.

– Minő verekedés ez? A piac közepén? Mi az, polgárok!

Egyszerre helyet adott neki minden lélek. Fabriczius volt, a bíró.

A városházától jött ide a lármára. Onnan intézte eddig a város védelmét, az oltást, hidegvérrel. Wencezlauz lármakiabálása idehozta.

– Ott van! Megkerítettük! Az áruló! – kiabált Wencezlauz, de csak messziről mutogatva a lámpással a lovag felé.

– Belleville lovag! – szólt, felismerve az alakot Fabriczius, s előlépett a tömeg közül. Neki is kard volt a kezében.

Belleville lovag olyan tempót tett, mint aki kész elfogadni a bíróval is a viadalt.

– Nem lovag! Én a bíró vagyok – szólt Fabriczius; leeresztve a kard hegyét, mire aztán a lovag is leeresztette a kardját. – Mi kocódása van önnek a polgárörökkel?

– Tudja az ördög! – felelt a lovag dacosan.

Wencezlauz odakiáltott:

– Hiszen ott vannak kezében a ketterhäuschen kulcsai.

– No hát a ketterhäuschen kulcsai! – rikácsoltt mérgesen Belleville lovag s odadobta nekik a lábaikhoz. – Itt van, szedjétek fel.

– Hogy kerültek ezek a kulcsok a kegyelmed kezébe? – kérde Fabriczius elbámulva.

Az a leskelődő hölgy odafenn, lélegzetét visszafojtva várta, hogy mit fog felelni a lovag. Annak bizonyára elég oka van rá, hogy őt elárulja, mikor rájön, hogy mennyire rá lett szedve általa.

Hanem Belleville, bár könnyelmű volt és kalandhős, de minden ízében nemes ember és lovag, s dacosan utasítá vissza a faggatást.

– Az az én gondom, senki másé.

– De az enyim is, lovag úr, én ura és bírāja vagyok e városnak.

– Nekem nem az, kegyelmed! – vigye innen a csámpás filiszteusait, vagy pokolra küldök egynehányat, aki utamat állja. Mi bajok velem?

De most már egyszerre tízen is ordították:

– Megszöktette a ketterhäuschenből a leányt!

Fabriczius haragosan fordult hátra.

– Megszöktette a leányt!

– Igen! Igen! – kiabált Wencezlauz. – Ő robbantotta fel a löporos tornyot azért, hogy a zűrzavarban felnyithassa a ketrecet, amíg mi valamenynyien a tüzet oltjuk és verekedünk. Délben is itt járt lóháton, s védelmezte a leányt, hogy a nép ne bántalmazza.

– Hová tette kegyelmed a leányt? – kiáltá haraggal a bíró.

– Vigyázzon kegyelmed, a kardomba ne szaladjon! Hirtelen kezem van.

– Hová rejtette a leányt?

– Azt nem mondom meg.

Azt is mondhatta volna, hogy nem tud róla semmit, s igaz is lett volna, de így szebb volt.

– Én követelem a törvény nevében, hogy adja elő.

– Én pedig ízekre hagyom magam vágni, s mégsem adom elő.

A hölgy odafenn a tenyerével csókot küldött a lovagnak. Megérdemelte. (Akit ő egyszer meghódított, bolondja marad az neki az utolsó leheletéig!)

– Itt kell a leánynak lenni ebben a házban! – kiálta Fabriczius.

– De ennek a kapuját én őrzöm.

Fabriczius hátrafordult az örökhöz.

– Kerüljetek a Bástya utcára, a hátulsó kapun át bemehettek. Fel kell kutatni az egész házat.

Most azután itt volt az idő Juliánnának a megrémülésre. Ijedten futott el az erkélyszobából vissza a hálószobáig, ahol a leányt hagyta. Az szépen

elaludt a kezében tartott könyvvel, éppen annál a lapnál, ahol a fejedelem szép, méltóságteljes oroszlánképe mosolygott.

– Krisztinka! – kiáltá Korponayné. – Ébredj! Kelj az ágyból! Érted jönnek!

A leány ijedten szökött fel altából, s az ágytakaróba burkolta magát.

– Megint vissza akarnak vinni oda!

– Nem, nem, oda nem! Inkább a háztetőről ugrom le!

– Dehogy ugrasz. Öltözzél gyorsan!

Krisztina a ruháit kereste.

– Hagyd a szoknyát! Más kell neked. Itt a Pelargus ruhái. Éppen rád illenek. Várj kis élehetetlen, majd felöltöztetek!

S nagy gyorsasággal belerázta a leányt a pulideresbe, felhúzta a lábára a sarkantyús sárga csizmát, rágombolta a zsinóros dolmányt, derekára kötötte az övet, ráakasztotta a görbe kardot. Aztán szétfonta a haját, s elszórta a vállán férfias módra, hegyébe nyomta a sastollas süveget, s azzal a tükör felé fordítá a leányt.

– Nézd, milyen helyes legényke lettél!

– Mégis fel fognak ismerni – rebege Krisztina, kinek minden mozdulata elárulá leány voltát.

– Hiszen nem maradsz itt, hanem szököl – monda Juliánna, a Pelargus köpönyegét vállára kapcsolva a nagy ezüstös csattal.

– Merre szökjem? Hová szökjem? – kérde a leány hüledezve.

– Ne légy ostoba! Jól tudod – kiáltá Juliánna, haragosan dobbantva.

A leány elhallgatott nagyon.

– No, ne tett az ujjadat a szád elé, elárulod vele, hogy szűz leány vagy.

– Mit csináljak?

– Menekülj, amerre tudsz!

– Hogyan?

– Te tudod az útját, módját. Innen ebből a házból vezet ki a városból a föld alatti út, amin keresztül egy rejtett forrás vizét a városba nagy messziről bevezetik. Azon keresztül elfuthatsz.

– De ez az atyámnak a titka! A Fabricziusok készítették ezt a föld alatti folyosót; soha senki a család tagjain kívül erről nem tudott semmit. Ez a városunknak a titka.

– Szodoma és Gomora tüze pusztítsa el az egész várostokat! Érdemelnek ők tőled valami kíméletet? Nem odazártak-e a ketrecbe? Télen, csikorgó hidegben, nem odajöttek-e hozzád gúnyolni, szidalmazni? Leköpködtek, megdobáltak, röhögtek rajtad.

– De az atyám!

– Éppen az atyád parancsolta, hogy így tegyenek. Azzal kezdte a bíróságot, amint hazaérkezett. Ő is a titkos alagúton át jött a városba, úgy,

hogy még e házban sem vette észre senki. Mikor téged elfogtak a cudarok, azért, hogy tőlem izenetet vittél, amit másra nem bízhattam, akkor az apád volt az éppen, aki az ítéletet kimondta rád, hogy csukjanak a pellen-gérkalitkába két napra, két éjszakára, akkor állítsanak törvény elé, adjanak bakó kezébe, kínozzon meg, amíg vallasz, miért jártál kinn, s ha árulásban találnak, üsse le a bakó a fejedet, ha erkölcstelenségben, vágja le a hajadat, tegyen tollkoszorút a fejedre, s így seprűzzön ki a városbul.

A leány éppen nem volt legényke: sírt.

– No, ne nyafogj most! milliom a lelke; hiszen kard van az oldaladon, tedd a kezed a markolatjára; nem érzed, hogyan melegít? – Ha ők nem állnak egy kisleányra hajtóvadászatot tartani, te ne állj előlük elmenekülni.

A leány mégis tétovázott.

– Hallod! Már benn vannak az udvaron! A hátulsó kapun jöttek be. Nem hallod az apád szavát? Mihelyt a doktort felzavarják, s annak a szállására bejutnak, azonnal itt lesznek. Én a folyosóajtót sem zárhatom be előttük, mert az orvos az este azon keresztül távozott el, s engem halálos betegen hagyott itten az ápolónéval, a zárt ajtó ellenem tanúskodnék. Nincs vesz-tegetni való pillanat!

A leány mégis gondolkozott.

Akkor a füléhez hajolt a hölgy, s valami nevet súgott neki: attól a leány szemei egyszerre felnyíltak.

– Őt újra meglátod. Ő fog ottan várni...

A leány most már gyöngén mosolygott, s könnyedén bólintott a fejével.

– Tehát elmenekülök.

– Azon az úton.

– Azon. – De te ne jöjj utánam, kis anyácskám. Ne less rám, merre megyek el!

– Jól van. Nem akarom a város titkát tudni. – Csak te magad szabadulj meg. Itt a tolvajlámpás meg ez a kétcsövű pisztoly. Te olyan derék, bátor leány vagy ott, ahol veszedelem van! Szedd össze magadat! Na még ezt a tarsolyt a válladra elemozsinával. Aztán ezt a képeskönyvet is tedd bele. Add át majd az én barátnémnak. Tudod már, kinek? Erről megtudja, hogy én küldelek. És talán egyebet is. Csókolj meg, aztán siess! Már hallom a doktor ajtaját nyikorogni. Megállj még! Kössük batyukba a levetett leányruháidat, ezeket is vidd el magaddal. Nem jó lenne, hogy itt találnának belőle valamit nálam.

Megcsókolták egymást, aztán a leány kezébe vette a tolvajlámpást, s konyhába vezető ajtón át elmenekült.

És Juliánna annyira meg tudta tagadni asszonyi természetét, hogy nem lesett utána; nem volt kíváncsi nyitjára akadni annak a titoknak, amit csak egy család tud, s amely titok az alapja Lőcse város védképességének.

Ahelyett hirtelen levetkőzött, s lefeküdt az ágyába.

Rendben volt már minden. Jöhettek az inkvizítorok.

Azoknak ugyan elébb egy felakadásuk volt a doktornál.

A hátsó és az első házat összekötő folyosóhoz csak az ő lakosztályán keresztül lehetett eljutni; s a doktornak igen nagy magyarázat kellett hozzá, amíg megértette, hogy mi járatban vannak azok, akik az ajtaján dörömböznek.

Először nem volt, aki az ajtót kinyissa. Az egyetlen gazdasszonya, Léni asszony, kölcsön volt adva a szomszéd páciensnek. Ő maga pedig erős transspirációban volt. Mikor aztán Fabriczius hangját felismerte, akkor azt mondta, hogy „mindjárt!”

Ez a „mindjárt” annyit tett, hogy elébb felhúzott magára három rendbeli alsó-felső gúnyát. Tél az idő, s fűtetlen a szoba. Aztán nagy tudománnyal gyertyát gyújtott; a tubákos szelencéből átvette a múlhatatlan reggeli szippanatot, megvárta, míg prűszköl tőle, amitől az agy megtisztul, s csak azután *sietett* az ajtót felnyitni.

Fabriczius türelmetlenül tört be hozzá.

– No, Fabriczius, hol ég? – kérdezé a doktor.

– Már el is van oltva. Hanem kegyelmed, doktor uram, ugyan jól alhatik, ha csak most ébred föl.

– Ezt teszi nálam a syrupus diacodion, négy csepp belőle az éjjeli italba, s úgy alszik tőle az öregember is, mint a gyermek. Recommendálhatom kegyelmednek.

– Köszönöm, doktor. Most más bajunk van. Látja, mennyi ember jön utánam.

– Tán valakinek betört a feje?

– Biz itt tört be elég fej az éjjel, de azok várhatnak reggelig. Mi itt házmotozást tartunk.

– Házmotozást! Nálam?

– Nem a doktor úrnál, hanem a szomszéd kapitánynénál, akihez nem tudunk más úton bejutni, mint az összekötő folyosón keresztül.

– S mit keresnek kegyelmetek a kapitánynénál, ilyen éjjeli órában?

– A delikvenst a ketterhäuschenből, akit az éjjel megszőktettek.

A doktor még egy szippanatot vett a tubákos pikszisből.

– Assecuralhatom kegyelmedet, főbíró uram, hogy Korponayné úraszony tegnap este furor daemoniacus extaticusba esett; általam kúráltott, s azóta mély soporban alszik.

– Ej, uram, az ember csalódhatik.

– Az ember igen, de a doktor nem – pattant fel a sértett tudós.

– Ha nem hiszik kegyelmeitek, ám jöjjenek utánam.

Azzal a mankóit a hóna alá kapva, maga elöl nekiindult az urakat vezetni a folyosón keresztül, a tornácokon végig Korponayné hálószobájába.

Illik? Nem illik? Benyitottak.

Fabriczius maga hozta az égő gyertyát a doktor után.

A hálószobában is égett egy olajmécses, annak a pislogása nem rontja a szendert.

A nagy karszékben aludt az ápolónő, a nyoszolyán pedig az úrasszony. Még az egyik alabástromkarját is a feje fölé emelte, s az ujjai idegesen játszottak, mint az álmodóé.

– Nos! Hát mit mondtam? – szólt triumfáló tekintettel a doktor. – Íme, úgy alszik, ahogy determinálva van. Az állkapocs leereszkedve, a pupillák felfelé fordulva, a lélegzetvétel mély és horkoló, ez a sopor necroadelphos.

– Ez lehet csalódás. Lehet csalás! – szólt kemény hangon Fabriczius.

– Mi-hit? – förmedt fel a tudományok férfja. – Error, vagy dolus? Mikor íme itt a világos indicium. Az üvegcséből hiányzik három labdac. Három pilulae de cynoglossos! Ez species facti! Az én tudományomat akarja kegyelmed derogálni!?

– Dehogyan akarom. Én elismerem a kegyelmed medicináinak a virtusait; de nagy kérdés, hogy bevette-e őket valaki?

– Hát azt megmondja az ápolónő, aki beadta neki. Itt van! Szóljon!

A doktor maga odatopogott Léni asszonyhoz, s elkezdte őt költögetni. A szelídebb módszerek, holmi csípés, hátbaütögetés nem látszottak nála foganattal lenni.

– Nagyon mélyen alszik, ha hozzáfog.

Utoljára egy korsó hideg vizet töltött a nyakába.

Az már használt. Léni asszony fölugrott, olyan mozdulattal, mint aki keresztül akar úszni a vízen, s arra a kérdésre, amit a doktor a fülébe ordított: „Hát, Léni asszony, bevette-e a páciens?” elébb meredt szemmel nézett a gyertyába, aztán álomdadogó hangon azt mondta rá: „Nincs itthon a doktor”.

Most még jobban a fülébe kiáltott.

– Bevette-e az asszonyság a három pilulát?

Erre a szóra nagyot hökkent a kérdezett. Rémület látszott az arcvonásain kifejezve. A kezeivel az oldalzsebeihez kapott, s aztán azt felelte: „Három peták egy forint!” Ez most azt álmodja, hogy a konyhapénzről számoltatják.

A doktor bosszúsan szorítá össze a fogatlan ajkait, s aztán szétekintve maga körül, amint meglátta Wencezlauzt, azt mondá neki:

– Carissime! Menjen csak át kegyelmed Léni asszonnyal a szobámba, és hozzák át az electrica machinát. Kegyelmed studiosus, látott már olyat.

– Hah, csavarni is tudom! – állítá az úrfi.

– No, Léni, itt a gyertya! Menjen kend előre! – parancsolá a doktor, kezébe nyomva a gazdasszonynak az égő gyertyát, amivel az úgy nekiment a Wencezlauz képének, hogy majd a szemét pörkölte ki vele. Annak úgy kellett őt a két karjánál megfogni, és maga előtt tolni, hogy valami almáriomba be ne sétáljon.

Fabriczius azt mondá a doktornak:

– No, hogy a gazdasszonya akkor is alszik kegyelmednek, amikor jár, azt elhiszem, hanem hogy a páciense aludnék, mikor fekszik, abban kétkedem.

– Látni fogja kegyelmed, hogy semmi móddal nem fogjuk őt felkölthetni, mint éppen csak az electrica machinával.

– No, én addig, amíg a doktor úr ezzel vesződik, átkutatom a szobákat.

Azzal Fabriczius a polgárörököt maga mellé véve, rendre járta a szobákat, folyosókat, a ház rejtekeit, amiket csak ő ismert. Sehol még csak nyomát sem találta a gyanúnak.

Még az a körülmény is ellene fordult, hogy a lépcsőgádor vasrács ajtaja belülről volt bezárva, a zárban hagyott kulccsal.

Itt vagy valamennyinek, aki a házban lakik, össze kellett cimborálni a lány megszabadítójával, vagy boszorkánysággal kellett végbemenni.

– Nyissák fel belülről az utcaajtót. El kell nyomni Belleville lovagot.

Ezt parancsolá Fabriczius.

XIV. Fejezet

A csalhatatlan panaceae

Belleville lovag ez idő alatt egyre vitézül védte a fedett állását mind szóval, mind karddal. Oroszláni bátorsága mellett az egész ráröfönt fegyveres csoportnak is ellent tudott állni. Emléket is kaptak tőle már elegenden, amivel hazamehetnek. A rárohanókat meg-megszalasztja; de aztán a helyére megint csak visszatér, nehogy körülfogják, vagy egy másik csoport azalatt megszállja a kapu alját. Végre azonban utoléri a nagy veszedelme; amint Fabriczius parancsára belülről kinyitják a kaput, s hirtelen hátulról köpönyeget vetnek a fejére.

Belleville lovag ugyan még az orozva jött lefegyverezésre sem adja meg magát. A bal kezébe fogott törrel kihatítja a köpönyeget, s kidugva rajta a karját, fél kézzel és kurta dákossal is vitézül ellenthány a vele dulakodóknak, s sok kárt tesz levágott fülekben és betört oldalbordákban; míg utoljára is valamelyik fogdmeg kötelet vet a lábszárai körül, s azzal lerántják a földre és elnyomják, minden ordítózása dacára.

A szomszéd házban volt a kuruc tábornok főhadiszállása, de abban most egy lélek sem volt ez idő szerint, minden ember az ellenség elé sietett.

A diadalmaskodó népség bosszúval ordítá: „Oda kell őt csukni a ketterhäuschenbe! Be a kalitkába!”

Ebben a válságos veszedelemben trombitaharsogás hangzik fel az ókapu felől; fáklyafény támad, nehéz dübörgés hallatszik.

Korponay János érkezett meg!

Nem lett belőle Uriás!

A kuruc kapitány szétverte a lesben álló ellenséget; elhozta a fővezértől küldött élelmiszert és lőport a hegyszoroson keresztül, hiány nélkül; sőt még ahhoz is elég jókor érkezett, hogy a robbanás után rohamot kísérő császári csapatokat lovasságával oldalba kapja, s az ostrom visszaverésében elnyerje az oroszánrészt. Háromszoros diadallal került vissza a kis kapitány. (Többet tud már az ABC-ből a három első betűnél!)

Az ő lőporos és liszteszsákos szekerei dübörögnek ott végig a széles utcán.

– Utcu, kutya, kurta! – kiált Korponay, mikor a Pfannschmidt³-ház szegletén bekanyarodva, meglátja azt a nagy tomboló tömeget a Thurzó-ház előtt; egy rész még akkor tódult ki a kapun. – Micsoda disznóság van itten!

Azzal sarkantyúba kapva a lovát, odavágtat a lovasaival a legsűrűbb tömeg közé; amikor már éppen kötözni kezdik hátra a kezeit Belleville lovagának.

– Hát ti infámis rackerek! Amíg én a várostokat védem, azalatt ti az én feleségem szállását ostromoljátok! Én tinektek ennivalót hozok, lőport hozok, ez a köszönet érte? Mit csináltok ott azzal a nemes úrral?

– A francia ez! – kiabálnak a polgárok.

– Micsoda? Belleville lovag! Az én kamerádom! Eresszétek el mindjárt! Mit vétett nektek?

– Elszöktette a leányt a ketterhäuschenből. Ide hozta ebbe a házba! – kiabálnak minden oldalról.

– Jól tette! Derék ember volt érte! Az is az én cselédem volt! Hogy mertétek elfogni? S még azért ilyen ribilliót csinálni! Mikor a sáncok előtt az ellenség, ti meg a város közepén ránk támadtok. Hazahordjátok az irhát ebben a nyomban, azt mondom, mert ha én megeszlek benneteket, medvecukor alakjában támadtok fel az ítélet napján!

E kibékítő szavak nem téveszték csillapító hatásukat, a fegyveres polgárság abban az arányban kezdte átengedni a tért a piacon, amelyben azt az előrenyomuló kuruc huszárság elfoglalta; a társzekerek dőcögtek ezeknek a nyomában.

Korponay leugrott a nyergéből, hogy összevissza cibált vitéz bajtársával kezét szorongasson.

– Ventre saint gris! Ces cancre des bourgeois! Mi történt itt veled bajtárs? – kérdi tőle.

– Velem semmi. De te ugyan jókor jöttél. Én már félóra óta védem a kapudat. A feleségedet azóta odafenn tán már fel is akasztották.

– A feleségemet! Akkor gyere velem!

S azzal karon kapva a kedves bajtársát, vitte őt rohanva magával, útközben rátaláltak Belleville elhullott kardjára. Azt is felvette, a kezébe adta a lovagának.

– Megyünk az asszonyomhoz!

No, ez szép találkozás lesz!

Doktor Cornides ezalatt odafenn minden tudományát kimerítette, hogy az alvó úrasszonyt életre költse, természetesen eredmény nélkül.

Tanúi voltak a sikertelen kísérleteknek többen a házkutatást végzett polgárok közül akikhez csatlakozott később Fabriczius is.

---

³ Zsedényi

A bíró, amint Belleville lovagot a drabantjai elnyomták, visszasietett Korponayné hálósobájába, nehogy távollétében az asszonyt valaki, az egyetértő szövetséges társai közül a történekről értesítse.

Ezalatt Wencezlauz is előkerült a villamos géppel.

Megcsinálták az ember-láncot. A doktor fogta az egyik kezét az alvónak. Platzinger polgár a másikat, a többiek egymásét.

Wencezlauz hajtotta az üvegkereket. A doktor hozzányúlt a jobb kezével az ördögös gép villanysűrítő rézfejéhez; valamennyien mind elordították magukat, olyanformát érezve, mintha a könyökük sajgó erére kaptak volna egy botütést. Csak az asszonyosság nem nyitotta fel a száját.

– Még erősebb elektricitást kell összegyűjteni! – mondá a tudós ezermester, s Wencezlauz úrfi újra hozzáfogott nagy igyekezettel hajtani a gépet, aközben kandi tekintettel pislogva az alvó tündérre, kinek nem volt módja az éji öltöny fodrait helyreigazítani, mik az ébresztési kísérletek alatt félrecsúsztak.

De mielőtt másodszor is megrázhatta volna a szép alvó tagjait az aprópénzre felváltott mennykővel, berontott az ajtón a hazaérkezett férj, kísérve Belleville lovagtól.

Mikor meglátta ezt a sok hívatlan, szájtató férfit a felesége nyoszolyája körül, magát az asszonyát pedig élettelen heverve a párnáin, csakugyan azt hitte, hogy feleségét tortúrázzák. Hozzá a doktor alakja a villamos gép s az azt hajtó hóhérlégény.

Éktelen dühbe jött, széttaszította az útjában állókat, s a legjobban keze ügyébe eső Wencezlauz nyakát megragadva ordítá: Mit csináltok ti itt? beste lélek fiai!

Doktor Cordines felismerve a kapitányt két mankójára emelkedék, fejét a vállai között csaknem elvesztve, kenetteljes hangon mondá:

– Moderálja magát kegyelmed, kapitány uram. *Physicum experimentum* produkáltatik, *electrica* machinával *contra* *soporem artemisialem*.

Korponay a doktort félretolta maga elől, Wencezlauzt odalökte a villamos gépre, s azzal az ágyhoz rohant; kezeit az alvó feje alá tette, s magához emelte; szemeit, ajkait sorba megcsókolta, nevéről szólítá: „Juliánám! Juliskám, galambocskám! Én vagyok itt! Ébredj fel!”

És ecce! A gonosz tetanusznak egyszerre végeszakadt. A nyak nem volt megmerevedve többé: szépen meghajlott; a szempillák felnyíltak, az öklök, amik görcsösen szoríták be a hüvelykujjakat, lágyan széjjelváltak; az ajkak mosolyogtak; szavakat rebegtek.

Még egy repetált *experimentum* a hitvesi csókokkal, s kábulat végképp elenyészik; az alvó eszméletéhez tér; lát, hall és érez, aztán nagyot sikolt örömeiben, s mind a két karját a hízelgő ébresztő nyaka körül fonja, s visz-

szaadja neki az orvosságot, erősebb dózisban hevesen lihegve hozzá: „Kedvesem, aranyom, bálványom, édes kis uracskám!”

Doktor Cornides kihúzza a palástja zsebéből a jegyzőkönyvét, s az okuláréján keresztül nézve beleírja ólma hegyével a praxist: „Contra soporem artemisialem: – oscula mariti. – Specificum. – Probatum est.”

– Urak! Úgy hiszem, hogy mi itt ezen a helyen egészen fölösleges emberek vagyunk – mondta Belleville lovag.

– Magam is azt tartom – szolt Fabriczius. – A kapitány úrnak ott a helye a felesége mellett. Kendnek, Alauda Wencezlauz a ketterhäuschen mellett a strázsán, amíg föl lesz váltva; a többieknek a maguk őrtornyán; a doktornak az officinájában; nekem a városházán, Belleville lovagnak pedig a börtönben.

Erre a szóra félbeszakítá Korponay a viszontlátás boldog ölelkezését s sietett a beavatkozását érvényesíteni.

– Protestálok! Bíró uram, Belleville lovag katona. Őfelette polgári magisztrátus nem ítél, ő csak katonának adhatja át kardját. Én fogom őt őrizni, és én felelek érte.

– Ám lássa kegyelmed – szolt Fabriczius; elég önuralkodással, hogy semmi arckifejezéssel ne magyarázza szavait. – Mi többiek menjünk: Belleville lovag maradjon!

Belleville is kénytelen volt belenyugodni az expediensbe; s savanykás képpel adta át kardját Korponaynak.

– De hát csakugyan mit vétettél, pajtás? – kérdezé tőle a kapitány, mikor a többiek eltávoztak.

Belleville lovag félrenézett a hölgy felé, ki térdeit karjaival átfonva, s magát fehér ágyleplével nyakig beburkolva, olyan démoni hamissággal mosolygott feléje.

– Mit vétettem? Azt, hogy nem akadályoztam meg az öregapámat abban, hogy az öreganyámat feleségül vegye; mert már az apámtól is hiba volt a világra jönni, de éntőlem valóságos véték, nem okulni a példáján, s otthagyni a poklot, hogy aztán nagy kerülővel jussak megint vissza.

– Valami kaland volt! – suttogá Korponay. – Va! farceur! Kitelik tőled!

S azzal gyöngén a hátára ütött.

– No gyere, csókolj kezet az asszonyomnak; kívánj neki jó reggelt, s aztán menj át a szobámba, dülj le az ágyamra és aludjál békével. Én nem háborgatlak.

– Köszönöm.

Belleville lovag hallhatá, alig tette be maga után az ajtót, a csalfa tündér örömének csattogó hangjait.

Ő pedig aludjék békével.

Pedig hiszen nem a férj vetteté föl a lőporos tornyot.

Ezt a helyzetet csakugyan Belzebub találta fel az elkárhozott extra megkínzására.

XV. Fejezet

Te Deum laudamus et caetera

Andrássy István tábornok ezalatt elég dolgot talált a harci feladatokban. Ilyenkor sokat ér egy nyugodt, erélyes vezér, aki a legnagyobb meglepetésben sem veszi el a fejét. Mindenki őtöle várja a parancsot, s minden hibát neki kell helyrehozni. Azért is szerették oly igen a katonái; mert ahol más józan fővel is bakot lő, ott ő kótyagosan is fején találja a szeget. Az egyik kezével az ostromló ellenséget visszaverni, a másikkal a lerontott sáncokat helyrehozatni, a meggyulladt épületeket eloltatni, a gyanúsakat összefogdostatni, aztán a visszavonuló ellenséget kémszemlével kísértetni: ez mind az ő feladata volt.

A városi polgárcéhek, amint azt látták, hogy a támadó ellenség vissza lett verve, nagy csoportokban tódultak elő, mindenféle ütő, vágó, lövő eszközökkel; hangosan kiáltozva, hogy most már ütni kell a németeket, rajtuk kell hajtani a főhadiszállásukon.

– No, csak lassan azokkal a schieszprügelekkel! – csitítá őket Andrásy; – ugyan bizony jól tették kegyelmetek, hogy idejöttek. Dobják csak el azt a nyársat; aztán fogják a kapát meg a szekercét; aki ács, kőműves, álljon neki a szétdőlt tornyot helyreállítani; aki meg szabó és varga, az menjen haza sarut, mundért varrni, amire nagy szüksége van a katonának. De már több gyíklesőt meg taglót ne hordjanak kendtek ide, mert nem tudok tőle mozdulni, a sok elhányt lábhorogba meg mind a magunk lába akad bele. Aztán ne harangozzanak már odabenn olyan kétségbeesetten, hiszen nincs már semmi veszedelem!

Mondták neki, hogy nem is tűzre harangoznak, hanem Te Deum laudamus lesz; arra hívogatnak. Azon pedig neki is meg kell jelenni, mert úgy illik.

– Úgy? hát még, „Téged Isten dicsérünk” is legyen, azért, hogy egy tornyunk a levegőbe repült? Jól van no. Elmegyek. Úgysem láttam még belülről ezt a híres lőcsei kathedrálét. Csak valamivel későbbre tegyék a templomparádét a szokottnál: mert itt még van egy kis dolog. Ezt a szétdőlt fortificatiót újra meg kell erősíteni. Hol van az a Belleville lovag? Ő ért ehhez!

Mikor már nagyon sürgette, hogy hol van Belleville, végre egy, a városból érkező tiszt tudatá vele, hogy a franciát a polgárok elfogták az éjjel, mert árulással gyanúsítják, hogy ő maga robbantotta fel a lőporos tornyot.

– Hát akasszanak fel a polgárok, nem bánom, három más embert az árulásért; de nekem Belleville-re szükségem van; mert nincs több egy genie-tisztemnél. Hozzák ide rögtön.

Értesíték aztán a tábornokot, hogy nagyon nehéz lesz olyan rögtön előhozni Belleville lovagot; mert azt az éjjel hazakerült Korponay kapitány tette fogságra saját szállásán, és ő maga örködik felette.

– No akkor bizonyosan nem lehet hozzáférni! – szóló nevetve Andrassy. – És így várhat egy kissé a fortificatio.

Ugyancsak még az intézkedések közben találta a tábornokot a városi főbírónak, Fabricziusnak a hivatalos levele, melyben felszólítja, hogy a Te Deum után rögtön összeülendő mixta deputatiohoz méltóztassék egyenlő számban, mint a városi tanácsosoké, ítélő bírakat kinevezni, amely törvényszék aztán majd ítélni fog Belleville felett.

– No, még ezt a mulatságot is ki kell állni.

Eközben valami nyilallt keresztül a tábornok emlékezetén, ami a nagy zenebona között egészen kiment a fejéből.

Az a veszedelmes *Panteon* ottmaradt kitérve a szobájában.

Ha valaki most oda be talál lépni, szépen végiglapozhatja, akkor saját-szerű fogalmat fog hazavinni a kuruc vezér jóindulatáról a többi vezérek és a fejedelem iránt.

Elővette az oldalzsebéből a kis összecsukható tükrét, amit a nyalka kuruc nem hagy el magától, nehogy az egyik bajusza csákóra, a másik kajlára álljon.

– Csupa korom lett a pofám a puskaportól! Templomba így nem mehetek.

A felügyelést most már rábízhatta Bankós Balázs ezredes kapitányára, maga lovára vetette magát, s hazaügetett a szállására.

A borbélya ott várta már az előszobában, a borotváló eszközökkel.

– De bizony nemcsak késre lesz szükség, hanem ollóra is – mondá a tábornok. – Az éjjel a hajamba esett egy nagy üszök, s egypár fürtöt elégetett belőle. Most az egészet kurtára kell nyírni miatta.

(Égett bizony az a két fürt, de a szép asszony szemének üszkétől.)

Es emiatt áldozatul esett az egész szép dúsgazdag hajsátor. E naptól fogva Andrassy tábornok teljes kuruc hadvezéri pompájában is úgy jelenék meg, mint kivétel a többi sörényes, üstökös urak közül, kurtára nyírt hajjal.

Alig, hogy a borbélyát lerázta a nyakáról a tábornok, azonnal sietett a belső szobájába.

Az éjjeli lakoma maradványai még ott heverték a terített asztalon; az eldobott kehely a medvebőrön; egy rózsaszín szalag a kereveten; hanem a keresett arcképes könyv, az nem volt sehol.

– Csak nem vitte tán magával az a bolond tündér?

De, talán mégis elvitte, s akkor éppen okos volt. Ha itt hagyja, más is rátalálhat, végig kitanulhatja minden titkát. Ónála pedig jól lesz addig rejtve, míg újra visszakerik.

A tábornok azonban mégsem akart ebben megnyugodni. Egy ilyen hóbot az embernek fejébe kerülhet.

A titkos átjárón keresztül egy perc alatt találkozhatnak Juliánnával, s kérdőre veheti, a könyvet is visszaszerezheti.

Csakhowy annak most itthon van az ura.

Azon is lehet segíteni boszorkányság nélkül.

A tábornok stante pede parancsot írt egész ív papírra, intézvén azt Korponay János kapitány úrhoz, aki felhívatik, hogy azonnal jelenjen meg raportra a generálisánál.

Elég fegyelmetlenség, sőt büntetésre méltó mulasztás már tőle, hogy nem ide sietett az előljárójához legelőbb is jelentést tenni a rábízott expedíció kimenete felől, hanem hazament a feleségéhez.

Ezért meg is érdemel egy napi árestomot.

A levelet lepecsételte a gyűrűjével, s rögtön elküldé a szomszéd házba az ordinánc által.

Korponay János bizony édesdeden aludt odahaza; két éjjeli álmatlan virrasztás, mindennemű strapácia, gyilkos verekedés, hóban, fagyban folyvást nyeregben ülés után nem is lehet rossz néven venni tőle; hanem az ifjasszony már fenn volt, a haját fésülte; ő nem tette azt a hebehurgyaságot, hogy a hiányzó két tincs miatt az egész haját levágja, hanem olyan szépen elfonta azt a meglevő haja közé, hogy észre nem lehetett venni.

Ő vette át az urát kereső ordinánctól a levelet.

Cseléd még nem volt a háznál.

Megismerte a tábornok írását a címzeten, s feltörte a pecsétet. Biz ezt megteszik az asszonyok még mai nap is, hogy a férjeik levelét elolvassák.

Aztán mikor végigolvasta a parancsot, fogta az író tollat, s ráírta a következő indorsátát:

„Egy Korponay János nevű kapitány a házban nem találtatik. Hanem van itten egy Korponay János nevű főstrázsamester, aki is pedig legfelsőbb engedelem nélkül való eltávozás miatt egy huszonnégy órai házi árestomra van ítélve, s annál fogva tábornok uram őkegyelméhez nem mehet.

Datum ut supra.”

Aláírva:

„Regina Tua!”

Akkor aztán ugyanazt a levelet megforgatta, újra összehajtotta, lepecsételte, az üresen maradt oldalára ráírta Andrássy István nevét és titulusait, kiadta a paksamétát az ordináncnak, s aztán visszaült az állótükre elé, a haját mesterséges tekercesekbe fonogatni.

Az egyik szobában szép csendesen horkolt Korponay, a másikban nyugtalanul csikorogtak a cipői a fel s alá járkáló Belleville lovagnak a tükör háta mögött a rejtek ajtón túl pedig mérges székdobálás, ajtócsapkodás hangzott.

A szép tündér háromszor is újraigazította a kontyát.

Mikor Andrássy tábornok visszakapta a saját levelét, azzal a kategorikus válasszal, az első fúriában nagyon dúlt-fúlt, hanem aztán meggondolta a dolgot, s egyet borzolt a kurta hajában az öt körmével.

– Biz abban igaza van a szép asszonynak, hogy kapitány uram megérdemelte a főstrázsamesteri előléptetést; nem in utroque puncto ugyan; de ő maga rászolgált, mert a convoit elhozta szerencsésen. S a szép asszony, úgy látszik, hogy nem akar kontózni.

Megint harangozni kezdtek. Az még hagyján, hanem aztán meg a dobveréshez fogtak kinn a piacon, üstfenekűvel és kétfenekűvel, s utoljára nagy ágyúzás lett a vége.

– De hát mi az Isten csodája van odakinn! – kiáltott ki Andrássy az előszobájába, ahol segéd tisztjei voltak. *(A ködtől nem lehetett látni.)*

A legfiatalabb hadnagy volt ott, a kis Serédy Lőrinc, ki igen bizalmas viszonyban állt a tábornokhoz, szegről-végről sógorok is voltak.

– Nincs se török, se német a hátunkon, kegyelmes uram, csak a polgárórség masírozik fel a templom elé a Te Deumra, s a bástyákon a maguk ágyúiból victoriát lönek a *talpasok*.

– Ugyan mit vesztegetik a puskaport! Most robbant fel a lőporostornyunk.

– Hozott helyette Korponay kapitány uram eleget.

– Majornak tiszteld, öcsém, mától fogva.

– Hát akkor a felesége is avandzsírozni fog, ugye, kegyelmes uram? Eddig csak királyné volt; eztán már istenasszony lesz.

– Bomolj meg! Ha a deputáció jön, vezesd be hozzám.

– Itt *bertáfolnak* azok már régen a pitvarban.

A templomi ünnepélyen való megjelenésre előkelő patríciusok küldöttsége szokta meghívni a parancsoló tábornokot. Azokra várt Andrássy István, vagy megfordítva: azok őrá.

Alauda uram volt a küldöttség szónoka. Deákul perorált, amire Andrássy is hasonló idiómában felelt, s együtt megindulának a főtemplom felé. A hó szépen el volt seperve már a tábornok kapujától egész a templomig; a

kuruc vitézek mindamellet is felhúzták a sárga csizmáik fölé a török bagaria papucsot, aminek hátul a sarkán hasadáka volt a sarkantyú számára. (Ez volt a kalucsni ősapja. Lőcsén niederschuh-nak hitták.)

Két oldalt a piacon végig, puskáját kézben tartó polgárőrség képezett sorfalat; s benn a templomban csak akkor kezdték az orgonaszót, mikor a tábornok fényes kíséretével együtt megérkezett.

A szenátorok padja már tele volt patrícusokkal; csak a két deputátus hiányzott belőle: azok mind felálltak, s velük együtt az egész gyülekezet, az orgonaszóra.

– Ugyan kérem, üljenek le kegyelmetek! – inte kegyteljesen a tábornok. – Alauda uram aztán bizalmas sűgással értesíté, hogy ez a felállás azért történik, hogy az istenséget invocáló éneket így szokták végigzengeni a protestánsok. A pápisták ellenben letérdepelnek ima közben. A tábornok úrnak tessék leülni, az első sor pad az ő számára van fenntartva. A templomi rend pedig az volt, hogy az első padosztályokban ültek a férfiak, s azoknak háta mögött az asszonyok. Nem volt mód a kacsingatásra.

Andrássyt nem érdekelte az egész szertartás, nem azért jött ő ide, hogy énekeljen.

– Szép templom! – mondá körültekintve. – Ez az a híres Mátyás király oltára? Gyönyörű egy munka!

S nem várta, hogy meginvitálják, odament az oltárhoz. Aközben el kellett haladnia a lelkész padja előtt. Zabeyer uram már ott ült egész ornátusában. „Jó reggelt, reverendissime”, köszönté őt a tábornok, kezét nyújtva neki. „Hát nem ijedt meg az éjjel nagyon a tisztelendő asszony?” s megázta a kezét a papnak katonásan.

Aztán fellépkedett az oltár zsámolyfokain.

A nagyszerű oltár, mely ritkítja párját széles e Magyarországon, már negyven év óta be volt zárva, csak a külső táblái voltak szemlélhetők, azokat is remekül faragott szobrok ékesítik, s a sanctuarium előtt az utolsó vacsora csoportozata látható, zománctfestésű faragott alakokkal; a műfigyelemre érdemes alkotás.

Andrássy műértő szemmel vizsgálta meg apróra az oltárt, magyarázatokat véve Alauda uramtól azoknak művészi létrehozói felől.

– Mondják, hogy a belsejében Cranach Lukácstól festett passió-képek vannak. Szeretném őket látni.

Egy ilyen kívánság – parancsolat. Alauda uram inte az egyházfinak, s a dugaszban tartott kulcsokkal felnyitattá az oltár tábláit. A triptika hármasszta csakugyan remekműveket tartalmaz, amiket érdemes megnézni; aközben erős vita támad Andrássy és Alauda között fennhangon azon vitás kérdés fölött, hogy ezeket a képeket Cranach Lukács festette-e, vagy Dürer Albrecht? Ugy lármáznak, mintha csak valami múzeumban volná-

nak; azt nem is említve, hogy az oltár felnyitása isteni tisztelet alatt mily nagy megbotránkozást okoz minden igaz lutheránus kebelnek.

– És ez valósággal Mátyás király ajándéka? – kérde Andrassy.

– Igen; ő adományozta ezt Beatrix hercegnővel való házassága öröm-
emlékére. A nagy király sokszor ájtatoskodott ez egyházban: bizonyosággal
itt van a templomi széke, a hátfalába vésett címerével. (Ezt egyébiránt
Alauda uram rosszul tudta, mert a főoltár 1315-ben készült, s akkor még
se Corvin, se Cranach, se Dürer nem éltek.)

Most éppen a pap ült a királyemlékű székben.

Andrassyt ez a körülmény nem akadályozta, hogy odamenjen a kísérő-
ivel együtt, s ott a papnak a feje fölül olvassa le a gót betűket, amik az
emléket magyarázzák. Utoljára kivette a papnak a kezéből a bibliát,
amelynek a tábláján felismerte a brandenburgi címet, s lett abból aztán
nagy archeológiai disputa, hogy ki adta, miért adta azt a lőcsei eklézsiá-
nak; a pap alig tudta a sok kézből visszaimádkozni a bibliáját. Pedig már
szüksége volt rá, mert az ének az utolsó allelujánál járt, s neki fel kellett
menni a katedrába prédikálni.

Ámde ez a katedra is művészileg nevezetes díszmű. A dúsgazdag
Kramerus Antal adománya. Olyan magas, mint a templom boltozata: leg-
alul ül alatta a kétszarvú, törvényhozó Mózes a törvénytáblákkal, ki az
egészet a fején emelni látszik; onnan a katedra rostrumából pedig egyik
oszlopcdicsőde a másik fölé emelkedik, mind megrakva szentek, apostolok
és királyok szobraival, középen a Megváltó a világmával kezében,
legfelyül Keresztelő Szent János a zászlóval. – Ezt Andrassy mind apróra
megmagyaráztatta magának. Zabeyer tisztelendő úr textusa Sanakerib
királyról szólt; de abból ő maga sem hallott egy szót sem; az urak odalenn
a katedra alatt olyan fennhangon magyarázták egymásnak: hogy ez itt
Józsué; az meg ott Jákob, az angyallal csipőficamodásig birkózó, hogy a
gyülekezet utoljára azt sem tudta, ki prédikál itt voltaképpen?

Hála legyen a Mindenhatónak – sóhajtának fel a kegyes szívek, mikor
végre odább vitte őket az... bizony majd megmondtuk, hogy ki.

Továbbmentek a tiszt urak a templomfalba beépített nevezetes műem-
lékeket sorra élvezni. Ott, ha lármáztak is, elnyelte a boltozat és oszlop-
csarnok. Zabeyer tisztelendő úr végre hozzájuthatott, hogy az istentelen
asszíriai császár ellen az egek haragját leidezze.

Már hozta a Jeruzsálem-ostromló pogányok ellen a mennybeli segítsé-
get, amidőn egyszerre a prédikáció közepén megszólalt az orgona, egész
hívatlanul, s akkor is nem valami mennybeli himnusszal, hanem egy egész
profán dalnak a melódiájával szakítá félbe a kegyes szónoklatot. Az urak
most azt a pompás orgonát bámulni jártak odafenn a kórusban, s valame-
lyiküknek kedve támadt kipróbálni, hogy milyen a hangja?

Jó szerencse, hogy a Thurzók és Zápolyák síremlékei a magyar főurak figyelmét más oldalra vonták, s a heraldikának tág tere megnyílván, az egész nemes csoport egyik zugból a másikba dugta össze a fejét, magyarázgatva a Görgeyek fanyűvő vademberét, a Csákyak szaracénfejét, a jezsuiták napját és liliomát, a karthausiak egyszarvúját és a T. H. S. betűit, a minoriták átlukasztott kezeit, a Révayak rózsakedvelő farkasát, a Reichenburgok özönvíz előtti mammutjait, a Máriássyak hármass halmon álló páncélos lovagját, a Lánghok öntépő pelikánját, akik mind e templom falai közt várják az ítéletre hívó angyal trombitáját. Egész panteon van itten, a magyar és német nemesség márvány emléklapjaiból összehordva.

Ezalatt bőséges ideje van Ezekiasznak megalkudni Zebaottal az asszírusok bőrére. Éppen a szerződésre paroláznak, mikor a nemes urak csoportja ismét visszakerül a katedra elé.

De még ott is van az átelleni középoszlopba róva egy megtekintésre méltó nevezetesség. Egy márvány dombormű, sarkáig erő zsinóros talárba öltözött, hosszú szakállú férfi alakot ábrázoló; mely szoborműben az a legkülönösebb, hogy a férfi alak palástjának redői közül két kis gyermekfigura kapaszkodik elő, az egyik meztelen; a szobormű körirata kezdődik e szavakkal: „Miserrimus peccator” (legnyomorultabb vétkező).

– Ez Thurzó püspöknek az alakja – magyarázza Alauda uram a kuruc uraságoknak; – ez rajta a püspöki ornátus. Az a két kis pulya, aki a palástjába búvik, jelenti ama gyermekeket, akiknek a nyitrai püspök atyjukká lett; *megnyervén hozzá a pápa különös engedélyét*. Ezért nevezi ő magát: miserrimus peccatornak. Indignus servus Domini (Méltatlan szolgája az úrnak).

– Él még ez a jó pápa? – kérdé Andrassy István.

– Nem él biz az – felel Alauda uram, felfogva a kérdés fullánkját. – Egyébiránt a nyitrai püspökség sem jár többé ezzel a beneficiummal.

– Mindazonáltal, kegyelmes uram – szólal meg Andrassy háta mögött a Serédy fiú –, nagyon nagy palástra lészen szükség a mi epitaphiumunkon.

Amire olyan általános nevetés támad az egész társaságban, hogy az még a száznyolcezer asszíriainak a halálordítását is elnyomja, akiket a Malach-Hamoves angyal, Ezekias kívánatára, Jeruzsálem falai alatt egy éjszaka lesakterozott.

Szerencsére vége is volt ezzel a szép prédikációnak.

Az imádság alatt Alauda uram félrecsalta a kurucokat a bélpoklosok kápolnájába, hogy ott megmutogassa nekik a hajdani leprosusok kelyhét, s más egyéb relikviákat.

Így a tisztelendő úr legalább háborítatlanul énekelhette a bezáró áldásmondatot:

„Der Herr segne euch, und behüte euch!”

– Szeretném ezt az Alaudát darabokra tépni – mondá egy fiatal patrícus egy öreg szenátornak, a templomból kijövet. – Mi ütött hozzá egyszerre, hogy olyan nagy archeolog lett, s folyvást zavarta a magyarázgatásával a lelkész úr szép prédikációját.

– Higgye el kegyelmed – mondá rá az öreg –, hogy ez kicsinált praktika volt tőle. A mai nap nagy lelkesülését akarta vele megrontani Alauda uram. Ismerem én már az ő nagy praktikáját!

A templomajtóban üdvözlé a kilépő kuruc főtiszteket Fabriczius.

– Kegyelmes, méltóságos és tekintetes uraim: a tanácsterem nyitva. Azonnal összeülhetünk.

– Hát még mi lesz?

– A vegyes törvényszék ül össze, az éjjeli árulás fölött ítéletet hozni.

– Hát ma már ne is ebédeljen az ember? – pattogott a tábornok.

– Ítéletet éhgyomorral szokás hozni – felelt rá nagy nyugalommal Fabriczius.

XVI. Fejezet

A Valhalla és a vegyes törvényszék

Andrássy István azt olvasta le a szenátor urak arcáról, hogy ezek most azt mondják magukban: „Hej, ez a kocsmagenerális, mindig csak az evésre gondol!”

– No hát megálljatok, majd megtanítalak én benneteket, éhkoppot nyelni kurucosan – gondolta magában vissza.

Amint a külső cinterem rácsajtájához értek, megállt, s visszafordulva Alauda uramhoz, azt kérdezé:

– Nini! Mondja csak meg kegyelmed, miért diktálta be a tanács a Czelder Orbán által küldött föltételek közé azt is, hogy a császáriak a főnemes polgárok temetkezési jogát a főtemplom körül meg ne csorbítsák? Ezt nekem meg kell értenem, hogy ez komoly kívánság-e, amihez ragaszkodnunk kell, vagy pedig csak olyan hajóteher forma amit ki lehet dobni, hogy a többit megmentjük.

(– Jaj nekünk! – dörmögé a kis Serédy. – A generális kövekre éhezett. Ma márvánnyal traktálnak meg bennünket.)

Andrássynak pedig föltett szándéka volt húzni-halasztani az időt a Belleville lovag fölött tartandó törvényszék dolgában minél későbbre. A kor szokása szerint gyertyagyújtás után nem lehet ítéletet kimondani. És neki okvetlenül beszélni kellett előbb Korponaynéval, mielőtt ez a fatalis casus elucubrál. Ki tudja, mik sülnék ki belőle.

Ennélfogva, amint a cimiteriumba bevezetteté magát, ott egyszerre olyan szenvedélyes sculptor, theolog és archeolog lett, hogy csodálni kellett a nagy tudományát.

A lőcsei kathedrálét akkoriban erős, magas kőfal vette körül, s ez a kerítés sűrűn tele volt rakva az egykoron hírt, nevet, érdemeket szerzett néhai nemes és polgár urak köemlékeivel. Azok között igen sok művészi beccsel bírt. A mindenféle színű márványkoloncok domborművei a szentírás kiváló jeleneteit örökíték meg remekül vésett csoportokban. Ezeket mind hazai, lőcsei szobrászok faragták, akiknek nagymestere volt Urbanovics Márton. (Ennek a szobra is ott állt, tanítványaitól kifaragva, a

templomoldalban; szép magyar bajszos, szakállas férfi, kezében a szobrászvéssővel.)

Alauda uram pedig mintha csak elérte volna Andrassy titkos gondolatját, olyan szépen el tudta magyarázgatni a kuruc uraságoknak kinek a remekműve ez a Krisztus születése a Girschner-sírtáblán? Ki csinálta a Gruff család feltámadási csoportművét? Miért választotta a Hirscher család síremlékeül a Gecsemáné-kerti elfogatást? Mit jelképez a Buchwaldok Jákob lajtorjája. A pestisgyógyító Jézus ábrázolata a Zabeyerek márványlapján az ősapa önfeláldozását örökíti meg, ki a feketehalál idején a kórházat alapítá, s maga is buzgóságának lett az áldozatja. A kőemlékek között van egy fából készült is, kővé vált fából, amit a föld alul ástak ki, ez a Gornoviczer családé, s a kép a föltámadást ábrázolja: az anyagja maga is a föltámadás jelképe. A Täufelek emléke Krisztus csodatetteit örökíti meg; a Rompauereké a Megváltó utolsó kínos éjszakáját az Olajfák hegyén; a Heim család sírköve különös művészi tökélyvel Lázár életre költését választá témának; a Ros család az Idvezítő sírba letételét, míg a Swaib család ellenben mennybemenetelét, amely műben az a legnevezetesebb, hogy a földön maradt, elbámuló népek, mind csupa magyar mentés, sarkantyús csizmás, bajszos, hosszú hajú férfiakkal, s főként, gereznás asszonyoknak vannak ábrázolva.

Ilyen művészi emléktáblákkal van körülvéve az egész templom. Ez a halottak fényűzése. Ide bejutni valaha, ez a nagyravágyása minden igaz nemesnek. Ide pedig csak érdemek vezetnek. Azért olyan féltékeny Lőcse városa erre a körülkerített térre. Ez az ő panteona, valhallája, kővé vált dicsősége. Inkább az aranyát, ezüstjét, inkább a kenyerét engedné magától elvétetni, semhogy a sírköveit!

A kuruc tiszturak azonban egész életükre jóllaktak epitaphiumokkal.

Ellenben egy jó óra el lett tarisznyázva a napból.

Fabriczius már a városház csarnoka alatt várta a cinteremből visszatérő urakat.

Útközben több polgár szólította meg Alauda uramat; azon a lőcsei nyelven beszéltek, amit csak ők értenek meg egymás között.

Alauda uram úgy tett, mint a csínytetett gyermekek szoktak, hogy mikor érzi a pironogatást, más diskurzushoz kezd; nehogy Fabriczius lehordja a temporizálásért, megelőzte a szóval.

– A kocsmárosok esedeznek alássan, hogy a mai örömnapon engedjék meg nekik a csapszékeiket a hora canonicán túl is nyitva tartani. Hadd mulasson a polgárság.

– Miattam mulathat, csak a kedve ne hiányozzék hozzá – mondta Fabriczius egész maláciával, azonban a szája szegletében ott leskelődött egy kis malícia.

Alauda uram el nem hagyta magától vétetni azt a szerencsét, hogy egy ilyen népszerű izenetet saját maga ne vigyen meg a piacon összeröfent kocsmároscéhnek, amiért is nagy vivátot kapott. S egy pillanat alatt megtelt a piac hevenyészett sátorokkal, lacikonyha, palacsintasütő bodé, mézeskalácsos szárnyék, seres szín sorakozott egymás mellé. S ahol evőkívók vannak, ott hamar megterem a muzsikus is; olyan kurjongatás, trombitálás keveredett, hogy majd felvette a törvényszéket odafenn a tanácsteremben.

Fabriczius úgy tett, mint aki nem hall semmit. Alauda uram pedig olyan szelíd képet csinált, mint aki ártatlan benne. Fabriczius egy cédulát adott át a városi kikiáltónak, mire az kiment a teremből, s az őrszobából előszólítva a dobost, lement a piacra a nép közé, s elkezdett doboltatni.

Ha Alauda uram trombitáltat, Fabriczius uram doboltat hozzá. A kikiáltó a dobszó után harsány hangon olvas fel valamit a kezébe adott papírról.

Ez a valami pedig így hangzik:

– Becsületes polgárok!

Tudomására esvén a főbírónak, hogy a császári generális, Löffelholtz, a múlt éjjel, a zürzavart felhasználva, a Königsbergen sáncokat hányatott, s azokban egy bombavető batteriát és egyéb árkolájt állítatott fel, ahonnan holnap reggel városunkat nehéz bombákkal és tüzes golyóbisokkal kezdi el lövetni; annálfogva a veszedelem kikerülése végett elrendeli és megparancsolja a főbíró uram a polgároknak, hogy holnap reggel azonnal mindannyian a házaik tetejét leszedjék, hogy az ellenség tüzes golyói azokat fel ne gyűjthassák. Aki a parancsolatnak nem engedelmeskedik, annak a háza teteje a maga költségére a katonaság által fog leszedetni. Isten oltalmazza a mi városunkat!

Azzal továbbment a kikiáltó, s a másik utca szegletén kezdé újra a doboltatást.

De úgy elment a mulatozó kedve erre a hirdetésre a polgárságnak, hogy egybe megszűnt minden muzsikaszó és örömujjongás, a sátorok kiürültek, az emberek hazatakarodtak, a lacikonyhák, sütőgórék mind eltűntek a piacról, olyan csendes, józan állapot állt be az egész városban minden utcán és piacon, mint a délelőtti harangszó után vasárnap.

Mikor Fabriczius azt parancsolja, hogy le kell szedni a házokról a födeleket, akkor minden ember tudhatja, hogy ez több a kettőnél.

A nap éppen besütött az ablakon, mikor Korponay János felébredt édes álmából.

– Ejnye bizony már hajnal is van! – kiáltá, katonás gyorsasággal felszökve.

– Hajnal bizony, rubintom! – mondá neki a menyecske; – csakhogy est-hajnal: déleesti négy órára jár az idő.

– Miért nem költöttél fel hamarább? – zsémbelt a férj.

– Mikor oly édesdeden láttalak aludni. Rászolgáltál erre a kis pihenésre. Aztán költöttelek én egypárszor; de még mélyebben aludtál utána.

– Hogyan költöttél?

– Megcsókoltam a szemedet, s a füledbe súgtam, hogy „galambocs-kám!”.

– Nyakon kellett volna öntened egy pohár vízzel! Mit mond a generális, hogy mégsem mentem hozzá raporra?

– Biz az galambom már egypárszor küldött ide ordináncot holmi parancsolattal; de én először azt izentem neki vissza, hogy otthon parancsoljon őkegyelme.

– No, no! Azt nem jól tetted.

– Most utóbbat pedig azzal zakatolnak az ajtón, hogy eredj mindjárt fel a városházára; ott törvényszék van; már együtt ülnek, s vidd magaddal Belleville lovagot is.

– Én? Belleville lovagot? Hát „avagy őrizője vagyok én az én atyámfiának”?

– Bizony őrizője vagy, sasocskám, hiszen te magad tetted őt fogságra a saját szobádba: a kardját is elvetted, ott van a magadé mellett.

– Hát nem álmodtam én ezt a bolond históriát? No nézd: most szentül abban voltam, hogy álmom volt az egész. De milyen bolond álmom! Hát akkor még talán az is igaz volt, hogy itt ezen a helyen állt egy pokoli machina, s azzal téged egy csomó veszett ember tortúrázott a szemem láttára.

– Ha láttad, hát nem volt álmom. Én nem láttam, nem éreztem.

– De hát mi baja volt a schlaraffok népének Belleville lovaggal meg teveled?

– Hát azt én hogy tudnám, füles bagolykám, mikor úgy aludtam, mint a kifejt tej, amíg te föl nem keltettél: ha meg nem jössz, tán egészen odaát maradok a másvilágon.

– No ez cifra történet. Hát Belleville fenn van-e már?

Juliánna szemérmes elpirulással fordítá félre az arcát.

– Hogy kérdezheted ezt tőlem? Az én szobámba idegen férfi csak be nem lép, sem én nem leszködöm az ajtaján.

Korponay János bocsánatot kért ezért a gondatlanságból elkövetett gorombaságért egy alázatos kézcsókban, s a párbeszéd alatt hirtelen beleugdalta magát a feszes magyar ruhákba.

– Hát a kis pulyánk hol van? – kérdé egyszer széttekintve.

– Az ott hált Pelargussal.

(Hiszen igaz.)

– Hol van ugyan?

– Ott kinn sétálnak Pelargussal. (Ez is igaz.)

Korponay felcsatolta a farkasbőr kacagányát, fejébe nyomta süvegét, s búcsút véve az asszonyától átsietett a szobájába Belleville lovaghoz.

– Hát hogy vagy? – kérdé tőle.

– Mint a kutya a kútban.

– No ne búsulj! Majd kirántalak én!

– Azon imádkozz, hogy én ne rántsalak be téged!

– A törvényszék elé hínak bennünket. Nem tudom, mivel vádolhatnak; de tűzbe teszem érte a kezemet, hogy ártatlan vagy.

Az előtornácban azonban már ott várt az ezredporkoláb, megfelelő segedszemélyzettel: bilincseket szándékozott rakni a lovag kezére, lábára.

Korponay tiltakozott e meggyalázás ellen.

– Belleville lovag az én foglyom! Becsületszavával van hozzám kötve; ami erősebb minden láncnál. Ha békót akarnak a kezére verni, csatolják annak a másik karperecét az én kezemhez: mert mi fegyvertársak vagyunk.

A porkoláb azt tartotta, hogy az okosabb enged, s hagyta a kuruc tisztet a francia lovaggal karöltve menni a városházáig; ahol már sok szájtató volt a piacon összegyülekezve abból a fajta népből, amelyeknek nincs leszedni való házteteje. Amint meglátták Belleville lovagot, elkezdtek fennhangon szidalmazni.

– Hallgatsz, csiszlik! – kiálta Korponay, lekapva az öve kapcsáról a tollas buzogányát, s megfenyegetve azzal a zúgó csőcseléket. – Vagy kifordítom a bőrödet, s dudát csinálók belőle!

Elhitték neki, hogy képes volna rá, s engedték békén felvonulni foglyával együtt a városház lépcsőin.

Az urak mind a zöld asztal mellett ültek már; egyik oldalon a szenátorok ónémet palástjaikban, másikon a kuruc tisztek rangfokozat szerint; legalul a legifjabb zászlótartó, a kis Serédy; az asztalfőn a két elnök, Andrassy és Fabriczius.

S az elnöki szék háta mögött ki volt tárva a kettős ajtó, melyen keresztül a szomszéd szobába lehetett látni. Az volt a kínzókamra.

Az alkonyodó nap besütött az ablakokon, szembevilágítva a tarkabarka kuruc vezéreket, s szikrákat szórva azoknak a mellcsatjain, ökölnyi medáljain, míg a fekete patrícius alakokat még sötétebben hagyta.

A benyílóba nem sütött be a nap; hanem ott is adott elég világosságot a tüzes katlan, amiben egy hóhérlegény fújtatóval szította a tüzet, a veres fény a nagyszakállú hóhér skarlátba öltözött alakját igen szépen megvilágította, s a mindenféle kínzószerszámokat is gyönyörködésrevalókká tette.

Ilyen előkészülettel várták a két lovagot.

Mikor belépett a terembe Korponay, igen jól és helyesen ki volt nála fundálva, hogy ad captandam benevolentiam, ő fogja kezdeni a szót, mi-

nekelőtte kérdeznének valamit tőle, azzal az értesítéssel, amit így is első kötelessége (lett volna már ezelőtt tizenkét órával) a fővezérnek előadni. Majd azután ha megtudják, hogy minő hőstetteket követett ő el, mennyi élelmiszert és lőport hozott be az ostromlott városba, mindjárt engedékenyebb hangulat fog uralkodni a törvényszékben.

Azért is, az asztal végén megállva, s katonásan üdvözölve, e szókkal kezdé jelentését.

– Nagyméltóságú generális uram, tekintetes törvényszék, jelentem alássan, hogy mind megvan a puskapor.

Erre a szóra az impertinens kis Serédy meg nem állhatta, hogy el ne nevesse magát, s amint egy elkezdte, mint a futótűz terjedt az egyszerre végig a kuruc tisztek során, azokról elragadt a szenátorokra, általános hahota lett belőle, még a hóhér odabenn a kínteremben is úgy kacagott, hogy csak úgy világított a két fogsora a sötétből elő.

– Mi a mennydörgő mennykőt nevetnek azon, amit mondok? – szolt szétbámulva Korponay.

Azon még jobban nevettek.

Csak Fabriczius ráncolta le haragosan a homlokát, s Andrássy tudta türtőztetni magát. Komolyan inte a kezével békét és csendet.

– Vitéz főstrázsamester uram! – szolt oda Korponaynak; – ha már most jut kegyelmed hozzá, hogy raportját előadja, hát kezdje az elején és ne a végén, s intézze el hamarosan.

Korponay hát elkezdte ott, ahol az ókapun kiindult a lovascsapatjával.

– Jaj! Ne kezdje kegyelmed a Noé bárkájánál! – kiáltá bele Fabriczius türelmetlenül.

Ezen meg Korponay jött haragba.

– No de ahhoz meg már én értek, hogy hogyan kell raportot csinálni! Kegyelmed bíró uram, ért az aktáihoz.

– Jól van, jól no! Én nem értek semmihez. Mondja kegyelmed tetszése szerint.

– No hát! Sűrű ködben érkeztünk el az ellenség táborán szerencsésen keresztül vergődve, Dunajechez.

– Jézus Mária! Már meg Dunajecig megyünk!

– No igen! Kegyelmed odáig hozta el Lengyelországból a fejedelem küldötte convoit; nekem kellett azt ide bekísérnem. Odáig könnyű munka volt az. A hanák lovát csak el kell eresztetni, magától is elmegy az az úton; nem kell neki városbíró vezetőnek; de azután, erdőkön, hegyszakadékokon keresztül tovább hozni a társzekereket, a hordókat lepakolni, szánon leeregetni meg felhúzogatni; az ellenséggel vak csatát kezdeni, hogy a figyelme másfelé vonassék; ahol meg nagy erő áll ellent, vitézül

közberontani; aztán a legjobb viadalból okosan megretirálni; ide nem szenátorbölcesség kell, bíró uram!

– Jól van, adja elő kegyelmed, hogyan történt? – biztatá a tábornok a tüzeskedőt.

Korponay aztán elmondott hegyiről tövire mindent nagy akkurátussággal, s ha valamit a részleteknél kifelejtett volna, segítségére jött az emlékezetének a tábornok: így azután olyan szépén kidolgozták ketten a dunajeci hőskölteményt, hogy csak Pelargus kellett még hozzá, aki versekbe szedje, s kész az új Odisszea.

(– Így majd csak kihúzzuk Isten kegyelméből gyertyagyújtásig! – dörmögé félhalkan Fabriczius.)

– Hát hiszen az inkvizíciót gyertyavilágnál is meg lehet tartani – veté oda az elnöktárs válaszul.

– Igen! de a tanúkat nem lehet meghiteltetni, ha már bort ittak.

– Jaj, ha itt az a törvény, akkor az én kurucaimat soha sem lehet megesküdtetni.

– Szabad lesz talán tán immár az inquisitushoz intéznem a kérdéseimet?

– Méltóztassék. Átadom a szót.

– Belleville lovag! Álljon elő! Nevét kérem.

A lovag odaállt dacosan az asztal végéhez, egyik kezét a csípőjére, a másikat Pobszt szenátor széktámlájára téve.

– Nevem Arthur, Guzman, Dieudonné de Belleville du Prčs chevalier de Haut Marne, et Montcarlier.

– Kérem: hagyjon valamit a testvéreinek is!

– Címem: őfelsége XIV. Lajos, Franciaország királyának testőrkapitánya, az árkoláj (tüzértudomány) mestere, ő felsége II. Rákóczi Ferenc, Magyarország királya s Erdély nagyfejedelemének geniecorps vezető colonellusa.

– Köszönöm, elég lesz. Szabad lesz még azt is megtudnom, hogy méltóztatik-e kegyelmességed valami vallással bírni?

– Óh igen! Igazhitű római katolikus keresztény vagyok. Legutoljára meggyóntam a montmartre-i kolostorban.

– Az ugyan apácakolostor; de hát nem tesz semmit. Szabad még azt kérdezni, hogy milyen idős kegyelmességed?

– Köszönöm. Egészséges vagyok.

– Nem azt tudakoltam. Hanem, hogy mikor méltóztatott magasan – születni?

– Arra nem emlékezem. Távollétemben követte el rajtam valaki ezt az injúriát.

– Tehát úgy körülbelül harmincöt és ötvenöt év között? Nagyon jól van. Tehát feleljen mármost nekem colonelle lovag de Belleville arra a kérdésre, hogy hol és mivel töltötte ön a legközelebb múlt éjszakát? Azzal van ön vádolva, hogy szándékosan felrobbantotta a groszscherfeldi puszkaporos tornyot.

– Hiszen bár a puszkaporos tornyot robbantottam volna! De inkább a bankomat robbantották szét ezek az urak, akik itt sorban ülnek az egyik oldalán az asztalnak; ők a bizonyágaim, hogy ott kártyáztunk együtt lansquenetet a Herman-féle házban, legjobban megmondhatja Serédy zászlótartó uram, aki ott bibickedett a hátam mögött.

– Tessék a bírairól nagyobb tisztelettel beszélni kegyelmednek!

– Azt gondoltam, tanúnak jöttek ide.

– E szerint tehát kegyelmed csak akkor tudta meg a lőporfelrobbanást, mikor a pukkanás hangjával együtt az ablakok is bezuhantak a szobába.

– Ezt csakugyan lehetetlen volt észre nem vennem.

– És mit csinált akkor kegyelmed?

– Kifutottam a katasztrófa színhelyére, mint a többiek, még a maradék pénzemet is ott feledtem.

(Ez igaz! – bizonyítja a kis Serédy –, a pénzét én vettem magamhoz.)

– És így *megvan?* – kérdé Fabriczius.

– Az nem logikai következés – mondá a zászlótartó.

– Már most mondja ön meg, chevalier de Belleville – vallatott tovább Fabriczius; – ön, aki absolutus baccalaureussa a mathesisnek, hogyan lehet az, hogy amidőn a Herman-ház északnak fekszik, a groszscherfeldi torony pedig délnek, a Thurzó-ház ellenben nyugatnak, hogyan történhetett az meg, hogy amíg kegyelmed a hypothenusán egyenesen mehetett volna az égő torony felé, a két cathetust választá az odamenetelre?

– Erre kész a feleletem. A Thurzó-ház tőzsomszédjában van a Heinrich-ház, ahol a generálisom lakik. Őneki volt kötelességem legelőbb jelentést tenni az eseményről.

– Kegyelmed természetesen abban a hitben volt, hogy a generális úr őnagyméltósága olyan süket, mint a fajdkakas, s nem tudja, hogy egy lőportorony légbre repült, amíg hivatalosan nem jelentik neki.

– Hogy én minő *hitben* vagyok, az az én lelkiismeretem dolga! – harsogott vissza Belleville lovag. – És efelől kérdezősködni nincs joga, különösen egy eretnekekből álló törvényszéknek. Azonfelül pedig azon célzást, mely a mi generálisunk őnagyméltóságát a fajdkakashoz hasonlítja, lovgamódra visszatorlom.

(– Ne erőltessük ezt a témát főbíró uram! – dörmögé az ökle mögül Andrassy István, az urakhoz pedig fennhangon mondá: – Vegyük ez ügyet egészen *serio*, urak! Nagyon komoly dolog ez!)

- Tehát kegyelmed felment a generális úrhoz? Otthon találta-e?
  - Dehogyan is találtam.
  - Tehát kit talált ott a lakásán?
  - Senkit, egy lelket sem. Még a strázsán álló silbak is elszaladt.
  - Sokáig időzött kegyelmed a generális szállásán?
  - Ugyan mit időztem volna?
  - Benn volt kegyelmed a generális úr belső szobájában is?
  - Természetes, hogy benn voltam.
  - Széttelített benne?
  - Ezt nem tilthattam meg a szemeimnek.
  - Nem hozott el onnan valamit?
  - Uram! Csak nem akarja ön ezzel azt mondani, hogy tolvajt néz ki belőlem?
  - Éppen nem. Valami egészen értéktelen tárgyról lehet csak szó.
  - Megtiltom önnek, hogy ez értelemben hozzám több kérdést intézzon!
- Fabriczius bíró e szóra hátrafordította a fejét, s az ököltre fogott keze hüvelykujjával a kínzókamarára mutatva, azt mondá csendesen:
- Figyelmeztetem a lovagot, hogy énnekem még más kérdezési mód is áll a rendelkezésemre.
- Belleville lovag elsápadt. Andrassy pedig bosszúsan sütötte le a fejét, az ujjával az asztalon dobolva.
- Adj száraz és komoly feleleteket, bajtárs! – sűgá Korponay Belleville-nek.
  - Tehát Belleville lovag úr – folytatá a főbíró –, miután kegyelmed a matematikai kérdést ilyen jól megoldá; lássunk már most egy aritmetikai feladványt is. A robbanás történt pontban tizenkét és fél órakor. Jól megjegyeztem, mert ébren virrasztottam a városház szenátori szobájában. Az a lárma pedig, mely a piacra lemennem kényszerített, támadt tizenkét óra és ötven perckor. Ha kegyelmed a Herman-háztól futvást ment a tábomok lakásáig, ott gyorsan végigjárta a szobákat, sehol nem időzött, akkor minderre öt percet leszámítva, mire használta kegyelmed a tizenöt percnyi időt a Herman-ház kapujától a Thurzó-ház kapujáig?
  - Erre aztán könnyű a felelet! Arra használtam ezt az időt, hogy egynehány pimasz fickónak, aki nem tudom mi okból, utamat állni bátorkodott, kiporoltam a bivalybőr wammszát.
  - Azok az útját álló fickók a ketterhäuschen örei voltak, akik a robbanás után elszaladtak az égő toronyhoz, onnan visszatérve a ketrecet üresen találták; a friss hóban nyomokat vettek észre, amik a Thurzó-ház kapujához vezettek, s azokat üldözve, ott találták kegyelmedet egy oszlop mögé elrejtőzötnen.

– Lovagi becsületedemre mondom, hogy én egy pillanatig sem voltam abban az órában a ketterhäuschennél.

– És a lábnyomok, amik a ketterhäuschentől a Thurzó-ház kapujáig vezettek?

– Nem az én lábam nyomai voltak.

– Hogyan jutottak tehát a ketterhäuschen kulcsai a kegyelmed kezébe?

– De mi közöm nekem a kegyelmetek vasketrecéhez ott a piacon? S mi köze van annak a vasketrecnek a groszscherfeldi löporos toronyhoz?

– Mindenekelőtt megjegyzem, miszerint nem azért vagyunk itten, hogy kegyelmed kérdezzen ki engemet, hanem hogy én kérdezzem ki kegyelmedet. Hogy pedig a ketterhäuschennek és a löporos toronynak micsoda összefüggése van egymással, azt majd a tekintetes törvényszék fogja megítélni. Most kegyelmednek a dolga megmondani, hogy mi úton jutott a ketrecbörtön kulcsaihoz?

– Azt pedig nem fogja tőlem megtudni senki – hörgé rekedtségbe mélyedő hangon Belleville lovag.

– Felszólítom kegyelmedet, hogy erre a kérdésre határozott választ adjon.

– Nem fogok rá választ adni! – rikácsolá indulatosan Belleville lovag.

(Csalfa asszony! Megérdemelte volna, hogy elárulják, de akiben nemes vér van, nem tudja azt megtagadni, mikor asszonyról van szó.)

Andrássy tábornok a vallatás alatt többször a hajához kapott a kezével, hogy megszokott módon kétfelé simítsa azt a halántékain; – a levágott haj aztán mondott neki valami történetet. Ő már kezdte sejteni, hogy mi úton jutottak azok a kulcsok a lovag kezébe. Még többre is rájött. – Ördögös egy asszony! Ha egyszer valamit a fejébe vesz, képes játszani puskaporral, szerelemmel, becsülettel, mindennel, amibe tüzet dobni nagy veszedelem!

A bíró szigorú hangon monda a lovagnak:

– Ha a vádlott makacsul megtagadja a feleletadást, én kénytelen vagyok ellene kínvallatást alkalmazni.

Belleville lovag epésen felkacagott:

– No hát ide azokkal a spanyolcsizmákkal! Hadd próbálom fel, a lábamra illenek-e?

A törvényszék kuruc tagjai közt halk morgásban volt észlelhető a viszatetszés.

Mindenki Andrássyra nézett, hogy mit szól, mit tesz most?

E tüskén ülő feszengés alatt Korponay odasúgott Bellevillenek:

– Ugyan, bajtárs, mondd meg egyenesen, hogy jutottál azokhoz az ostoba kulcsokhoz; hát mi baj lesz belőle?

Még csak ez kellett Belleville lovagnak, hogy Korponay is biztassa erre az őszinte vallomásra.

– Bíró uram! – kiálta fel – tiltsa meg kegyelmed ennek az úrnak, hogy hozzám alattomos sottogásokat intézzen!

A bíró hátrafordult a hóhérhoz:

– Izachár mester, tegye kend kötelességét.

Amire a mester és legényei mozgásba jöttek.

Most aztán Andrassy sem tartóztathatta tovább magát. Büszkén hátra vetette magát karszékében, s öklét az asztalra fektetve, kemény hang-ütéssel, pattogó szóval mondá:

– Megengedjen kegyelmed, Fabriczius János uram, Lőcse városának érdemes bírása; – de már ahhoz, hogy egy főtisztet, aki az én táborkaromhoz tartozik, megtortúrázzanak, valamivel nagyobb hatalom kell, mint a lőcsei bírósé.

Hogy ez a nyilatkozat mennyire találkozott a kuruc tisztek tetszésével, azt tanúsítja a kardtokok csörömpölése.

Fabriczius egész nyugalommal felel:

– Megvan nálam ez a hatalom...

S azzal dolmányába nyúlva, elővont egy összehajtott pergamenlapot, melynek széléről fatokba zárt pecsét függött alá. Azt odanyújtá a jegyzőnek.

– Olvassa fel kegyelmed. A fejedelem nyílt parancsa.

Erre a szóra egyszerre mind felálltak az asztalt körülülő bírák, tisztek és tanácsurak, s állva hallgatták végig az okirat tartalmát.

„Nyílt parancsolat!

Az Atya, Fiú, Szentlélek Istennek nevében.

Mi, Felsővadászi Rákóczi Ferenc, Erdélynek nagyfejedelme, e néven második, Magyarország választott ura, stb. stb. ezennel meghagyjuk és parancsoljuk minden Lőcse város falain és határán belül levő híveinknek, katonáknak és polgároknak, főtiszteknek és közembereknek, nemeseknek és jobbágyoknak, hogy további intézkedésünkig, a mi tűzben kipróbált hívünknek és biztosunknak, nemes, nemzetes és vitélő Beszterczei Fabriczius János főbírónak mindenekben engedelmeskedjenek. Kinek is kötelességévé tesszük, hogy a mostani veszedelmes időkben, minden felség- és hazaárulók ellen a legnagyobb szigorúsággal vizsgálatot tessen, s fölöttük ítéletet tartson. Mire nézve minden a városban létező alattvalóink iránt gyakorlandó uralkodói teljhatalmunkat nevezett hívünkre, Fabriczius Jánosra ruházzuk, meghagyjuk, parancsoljuk, hogy rendeleteinek mindenki ellenállás nélkül engedelmeskedjék. – Különben nem cselekedvén.

Kelt a száz hárs alatt.

Franciscus II. Rákóczi de Felsővadász.”

E nyílt parancs felolvasása után kriptai csendesség támadt a tanácssteremben. Csak az izzó szén pattogását lehetett hallani a kínzókamara katalánában.

A csendet Fabriczius szava törte meg.

– Nem kívántam kegyelmetekkel közölni urunknak ezt a szigorú parancsolatját. De az alkalom, a fenyegető veszély kényszerít most reá. Midőn bejutottam ostromlott városunkba, azt találtam, hogy a megszálló ellenséggel alkudozás kezdetett; megtudva azt, hogy az alku pontjait Czelder Orbán vitte át a császári tábornokhoz, meg voltam nyugodva, mert biztos tudom, hogy Czelder Orbán azok közül való, akik még ha Rákóczi Ferenc maga hűtelen lenne is a nemzet és a szabadság ügyéhez, ő még akkor is hű maradna hozzá. Az alkupontok jók, mindent biztosítanak. De elhihetetlen, hogy azokat a császári plenipotentiarius elfogadja. – És íme a rákövetkező éjjel megszökik a groszscherfeldi toronyból a császári ezredes, aki a mi Czelder Orbánunkért túszul volt ideküldve. Ugyanakkor elfognak a Thurzó-ház előtt egy leányt, aki éjjel egyedül kóborol, a szigorú tilalom ellenére. Azt a pellengérketrecbe zárják. S a rákövetkező éjjel felrobban a lőporos torony! Arra, mintha a földből támadna elő, rögtön itt terem a falaink alatt az ellenség, s ostromot kezd. Mialatt a polgárság és a katonaság e rohamot visszaveri, azalatt felnyitják a ketrecet, s megszöktetik belőle a foglyot. És Czelder Orbán mind ez óráig nem tért vissza. Most vessék össze mindezeket kegyelmetek és mondják meg, nincs-e oka, nem kötelessége-e annak, kit a fejedelem teljhatalmával felruházott, vaskézzel ragadni meg a legelső embert, akit e dologban tetten kapott?

Erre Andrassy tábornok felkelt a helyéről.

– No hát ragadjon meg kegyelmed engemet a vas kezével. Nem vagyok bírótárs, a vádlott mellé állok. Én adtam a kezébe Belleville lovagnak a ketterhäuschen kulcsait.

Csak így szabadíthatta ki Korponaynét a kelepceből.

Belleville lovagnak tátva maradt a szája; ennek a váratlan nagylelkűségnek nem bírta kitalálni az okát. Ez barátságnak sok!

Hanem amint egy pillantást váltott a tábornokkal, egyszerre világ gyuladt az agyában. Most már ő is kezdett érteni valamit. Hogy mily irányban világosodott a láthatára, azt lehet gyanítani abból, hogy minden helyes ok és ürügy nélkül Korponay Jánoshoz fordult, a vállára téve a kezét, s azt mondá neki szánakozásteljes hangon: – Szegény jó barátom!

Ezen meg aztán Korponayt fogta el a csoda. Szentül azt hitte, hogy Belleville lovag gyöngén megbolondult.

Fabriczius éles tekintettel mérte végig a tábornokot, s fogai közé harapott szavakkal dörmögé hozzá:

– És miért adta kegyelmed Belleville lovagnak a rábízott kulcsokat?

Andrássy félvállról vette a kérdést.

– No hát ugyan miért? Azért, hogy bocsássa ki onnan a hóban, fagyban agyonkínzott, szegény kis leányzót, akit én nem tudtam olyan hidegvérrel elnézni, hogy megdermedjen, mint kegyelmed innen a városház ablakából, pedig nekem az egész leány, Isten úgy tartson, se ingem, se gallérom.

– És hova lett mármost az a leányzó? – ezt kérdezé a főbíró a tábornoktól.

Andrássy bosszúsan fordította félre a fejét. Tudta ő azt jól, hogy ki lenne képes erre a kérdésre megfelelni, de az a valaki nincs itt, és meg sem nevezhető. Most már olyan világos volt előtte, mintha a szemeivel látta volna, hogy Juliánna lopta ki a szobájából ezeket a kulcsokat. Most már arra is rájött, hogy mire való volt neki azt a fogadott böjtölést színlelni éjfélig, hanem odáig nem vitte a képzelete ez asszony nyomdokain, hogy ez maga fusson ki a piacra végrehajtani ezt a vakmerő börtönfeltörést, leányrablást, kockáztatva azt, hogy ha rajtakapják, magát is odacsukják, vagy ő öl meg valakit. Ezt majd csak később fogja megtudni.

És mivelhogy annak a „kegyes hazugságnak”, amit Juliánna javára elkövetett, a következményeire nem volt készen, annálfogva csak a szemeivel kérdezgette Belleville lovagtól, hogy hát mit tud erről; amire a lovag ismét hol a szemödeit, hol a vállait rángatta, hol a tenyereit forgatta fölfelé, némajátékkal feelve; hogy ő sem tudós ebben az egész találós mesében.

– Választ kérek kegyelmedtől! – kiáltá kemény hangon Fabriczius.

Andrássy előkelő iróniával tért ki a támadás elől.

– Ha vallatni akar kegyelmed, akkor majd odamegyek a vádlottak helyére.

Ezzel az is el lett volna érve, hogy pár szót súghatott volna Belleville-nek, hogy mondja meg igazán, hova tette azt a leányt onnan a ketrecből.

Hanem Fabriczius merészen keresztültette előtte a lábát s rárivallt.

– Követelem a választ!

– *Követelem* kegyelmed, bíró uram! – mormogá halk hangon a főúr, s félvállról tekintte vissza az útját állóra. Ebben a tekintetben már ott volt az a titánlázadás dölyfe, mely megvetéssel fordul az egész Olymp és valamennyi istenei felé. Őt a magyar seregek legfényesebb diadalainak hőseit; a Felvidék kiskirályát; a „Csaba” ivadékot! – keresztbe tett lábbal meri megállítani ez a Flandriából idetévedt jövevény, akinek az ősapja takács volt. S ennek adott függő pecsétes levelet a fejedelem, hogy teljes hatalmával erőszakolja őt! „Meg ne rúgjam ezt a bírói széket; meg azt a rozoga fejedelmi trónust.” A villámszóró szempár ezt mondta bizonyal.

De Fabriczius meg egészen vasból volt. S a vas szereti a villámokat magába üttetni.

– Követelem! – kiálta fennhangon. – Nem a bíró, nem a királyi biztos, hanem az apa követeli vissza a leányát az elszöktetőjétől: – férfi férfitől, – nemesember nemesembertől, – kardot viselő ember kardot viselőtől követel elégtételt, megtorlást, igazságot!

S e szóknál Fabriczius egyenes pallosának markolatára tette kezét oly fenyegető arckifejezéssel, hogy Andrássy István maga is önkéntelenül kapott a kardjához. Közel voltak hozzá, hogy ott rögtön a két elnök kardot rántsón egymásra, s az egész törvényszék színe előtt összeverekedjék az elszöktetett leányzó miatt.

Szerencsére már akkor is ismeretes volt a drámákban a deus ex machina. Mikor már ennyire ment a dolog, egy harsány éles hang recsegett fel az ajtóban.

„Servus humillimus! Domini spectabiles! Bonas vespervas precor!”

Ez pedig olyan ismeretes hang volt, hogy aki azt meghallotta, rögtön tudta, hogy ki jön a hang után:

Czelder Orbán! Itt a Czelder Orbán!

– No hát itt van a Czelder Orbán!

Ő volt az valóban, ahogy mindnyájan ismerjük.

Egy alak csupa lécekből összerakva, amik sodronyra mozognak. Minden taglejtése egy geometriai képlet. Mikor beszéd közben akciózik, az ember azt hiszi, hogy hat könyöke van; mikor kiegyenesedik, akkor egy óriás, mikor összekuporodik, egy harmadrésze az emberi természetnek, s ha meg a kezeit felnyújtja, akkor vigyázzanak magukra a csillárok; olyan sóvány, hogy fegyverrel el nem lehet találni, de amellet ő maga úgy oda tud ütni az ellenfelének a fejére, hogy az csak elbámul rajta, hogy érte el?

A hangja pedig olyan éles, hogy neki nincs szüksége a csatában trombitásra, a recsegő, éles szavát a tábor végéig meghallja mindenki. A magyar szót németes akcentussal ejti, a szórakását sem szándékozik jobbra változtatni: hanem azért sohasem beszél másképp, csak magyarul. S miután a hiperbolákat nagyon kedveli, előadása a legkomolyabb tárgy fölött is szüntelen derültséget támaszt, ami őt azonban meg nem zavarja.

És amellet, amilyen szélmalom alak, éppen olyan tökéletes eszményi jellem, akiben a természet a férfierények mindegyikét túlhajtotta, egész a karikatúráig. Nevetségig becsületes ember, nevetségig jó hazafi, nevetségig vitéz hős!

Bánthatják ezt a jóbarátai, mindazok, akiket szeret; bajtársak, vezérek, fejedelem, közkatonák: észre se veszi, hogy bántották. Ha nagyon nevetnek rajta, azt hiszi, hogy nagyon szeretik.

Ellenben, akit egyszer befogadott az ő gyűlöletébe és haragjába, azt őelőtte semmi purgatórium tisztára nem égeti, még halott porában sem engesztelődik ki iránta.

Mint katonában és hadvezetőben pedig egyesül nála a két szélsőség, amit a harctéren erénynek neveznek: az ostromló tűz s a helytálló hidegvér.

Hányszor állt meg ez a furcsa alakzatú, rossz magyar beszédű német a maga gyalogosaival a vesztett csatatéren, hogy a szétriadó kuruc hadsereg menekülését fedezze.

Meg is van aztán érte az a jutalma, hogy minden ember szereti, mindenféle nemzet, minden rang és osztály; annyira szeretik, hogy ha a legdühösebb veszekedők közé odalép, s azt mondja nekik: „Ugyan ne megveszettek!”, hát elnevetik magukat és kibékülnek.,

Amint ő a sok könyökével utat tört magának a drabantok között, azt ölelte nyakon, és csókolta pofon, akit legközelebb talált.

Az pedig éppen chevalier de Belleville volt.

De soha még csók embernek olyan jól nem esett, mint Belleville-nek ez a zúzmarás, jégcsapos bajusszal adott, csontkaröleléssel beléfojtogatott csók az ajakára.

Ezzel tanúsítva volt az, hogy Czelder Orbán nem tartja őt ellenséggel cimborázó hazaárulónak; már pedig ennek csak kellene arról valamit tudni, aki éppen most érkezik az ellenség főhadiszállásáról.

Ez az autentikus tanú.

Őutána pedig Korponayhoz fordult Czelder Orbán; s mintha csak most ismerné meg húsz esztendei távollét után: megragadta a két karját, úgy tartá láttávolba el magától: „Te vagy az? Korponay Jankó. Hiszen te átkozott derék fickó vagy! Hej, hogy szid ott a német odakinn! Az a nagyorrú kutya kuruc! Eredj!”

Azzal megrázta erősen Korponayt; de a saját csontjai zörögtek a rázás-tól jobban.

Azután sorba ment a kuruc tisztéken, valamennyivel üdvözlötet váltott, míg Andrásyhoz ért, annak is megszorongatta a kezét, két marokra fogva, mintha össze akarná ropogtatni; ami pedig Andrásy széles, izmos tenyerével sehogy sem megy; végtére pedig nyakába kalimpál Fabriczius bírónak: „Hát hogy vagy öreg ház!”, s szeleburdiságával még a hiúzprémes bírói kalpagot is leveri a fejéről, ami aztán arra szolgál neki, hogy amint meglátja Fabriczius homlokán az orvosi kínzás veres foltjait, azokat egyenkint megcsókolja: „Óh ezt a te okos fejedet! Azok a bolond mazurok! Csakhogy kiszabadultál a körmük közül!”

Dehogy veszi észre, hogy itt törvényszék van; azt meg éppenséggel nem is sejtí, hogy ez az ő két kedves barátja most éppen közel van ahhoz, hogy kardot rántson, s egymást összekaszabolja.

Fabriczius nyerte vissza leghamarább a kontenántiáját.

Leülteté Czeldert a saját elnöki székébe, amit félrehúzott az asztaltól; azt hitte, el van fáradva, bizonyosan szökve szaladt az ellenség táborából.

– Óh, köszönöm, nem fáradtam el – tiltakozék a leültetés ellen Czelder Orbán. – Hiszen hintón jöttem idáig. A Löffelholtz hintóján. Ecce ni! Elfeledtem borraivalót adni a kocsisnak meg a két csatlósnak!

S addig nem nyugodott, míg a tarsolyából elő nem kutatott három oroszlántallért.

– Szaladj, fiam, frissen. Vidd ki! Add át neki! – kiálta a háta mögött álló alaknak. Az pedig a hóhér volt, Izachár mester. De hát tudta is azt Czelder, hogy az a hóhér, s ha tudta volna, sem bánta volna! Mit lóg ottan? Annak pedig menni kellett a három tallérral, mert olyat ütött a hátára a tenyerével, hogy előre lódult bele. A megajándékozottak szépen meg lehettek ijedve az ajándékhozótól.

– Mi azt hittük, ott tartanak fogságban – szól a bíró a tárgy érdekéhez közelítve.

– Ah! Mit gondolsz? A parlamentert!

– Mert a tiszt megszökött.

– De Löffelholtz tábornok parolája nem szökött meg.

– Én már tudok olyan esetet, ahol a császári tábornok a kuruc parlamentert láncra verette.

– De az nem Löffelholtz volt. Az kivétel.

– Hát Blumevitz? A tiszt! Aki megszökök tőlünk, a becsületszavát hátrahagyva.

– Hallod-e, öregem; magam is megszöktem volna hasonló körülmények között.

– Miféle körülmények között?

– Hhaj! Nagyon cifra história ez: magától Blumevitztől hallottam; nekem is elbeszélte. S igazat mondott, mert úgy történt. A puskaporos torony csakugyan felrobbant.

– Micsoda? – kérdé a bíró, nem fogva fel az eszmejárását Czeldernek.

Az meg hevenyében arra vette, hogy a bíró nem tud erről még.

– Hát nem tudod?

– Dehogy nem tudom, hogy a löportorony légbe röpült. Ámbár nekem nem jött azt bejelenteni Belleville colonell lovag.

– Hát ez így történt, hallgassatok csak! A groszscherfeldi torony kaszamatájában volt a gránáttöltő laboratórium. Ehhez a munkához mi az elfogott tirol pattantyúsokat használtuk. Tudjátok, hogy a tirolok mind bi-

gott pápisták. Szénaevők! No hát! Blumevitznek meg éppen a groszscherfeldi torony emeletén volt a szobája. Kisz ti Hand! Tegnap – nem tegnapelőtt – (azt se tudom már, melyik volt az egyik nap, melyik a másik, három éjjel összeragadt, egyiken se hunytam le a szememet), de-nique azon a tegnapelőttön, amelyiken Blumevitz kereket oldott, történt az, hogy egy összegyűrt cédulát talál az ablakon, amibe kövecset takartak, s úgy dobták oda fel. De még mielőtt megszökött volna, akkor találta. Ebből azt olvassa, hogy egyike a tiroli foglyoknak, valamelyik éjjel; amikor a sor éppen órá fog kerülni, hogy a gránátokat töltsé, fanatikus önfeláldozással magát és az egész puszkaporos magazint a levegőbe fogja röpíteni. – No, köszönöm szépen! Az ilyen biztatásra magam is azt tettem volna, amit Blumevitz tett, hogy megköszönöm a szállást hollandus módra, s nem várom be, hogy Illés próféta szekerén vigyenek fel a mennyországba. És hát igaz lett. A groszscherfeldi tornyot csakugyan légberöpítette ma vagy tegnap; vagy mikor, a fanatikus pápista, tiroli fogoly.

A meglepetés mozgása volt észrevehető a törvényszéken. Eszerint Belleville lovag attól a vádtól felszabadult volna, hogy ő vetteté fel árulásból a lőporraktárt.

Csak Fabriczius nem tágított.

– De hát az hogyan történhetett meg, hogy a császári hadsereg csapatjai rögtön itt termettek a felrobbanás utáni momentumban, s lábtókkal, pontonokkal jöttek éjjeli rohamra a város ellen, holott még a fegyverszünet tartott.

– Hát azt is majd elmondom, kedves öregem; hanem előbb hadd kezdjem az elején. Hadd referáljak arról a küldetésről, amivel meg lettem bízva. Ez az első. Azután jön a többi. Tehát én tegnapelőtt, vagy mikor, igen! Szilveszter napján vala. Tudja, kegyelmes uram (Andrássyhoz fordulva a szónál), mikor a szép istenasszonyt a templomba kísértük, Blumevitz is velünk volt! Hát én akkor mindjárt kocsira ültem, s álhajtottam Löffelholtz főhadiszállására a kezembe adott alkupontokkal. A császári plenipotentiarius igen szívesen fogadott. S mindjárt hozzákezdett a pontozatok tárgyalásához. Disputáltunk jobbra-balra; ő végre is minden pontra azt mondta, hogy „No majd meglássuk! Nem veszünk rajta össze.” Olyan engedelmes volt, mint a vaj, kenyérre lehetett volna kenni. Némely ponton éppen csak keresztül futott, amiben pedig azt hittem, hogy legjobban meg fog akadni, mint például azon, hogy a császári seregbe átlépni kívánó kuroc tisztek egy ranggal magasabb fokú tisztséget nyerjenek, mint itt viseltek: csak úgy morgott rá, hogy „ühüm, ühüm, ühüm”.

(Hogy pödörgette egyszerre tizenkét „ülnök” a bajusza hegyét!)

– Azután meg azon a másikon, hogy ami donatiókat a fejedelem osztott, azokban a király is megerősítse az impetrálókat. Erre is azt mondta, hogy „no az természetes”.

(Hogy gombolkoztak ki! Szűk lett a dolmány. Tágultak a keblek.)

– Csak egy pontnál akadt fenn. A Lőcse város templomát körülvevő sírkertnél. Ez nem ment a fejébe: Minek az a parádé a lőcseieknek? Nem káposzta az ember, hogy követ tegyenek rá, mikor le van kaszálva! Mi dolguk a halottaknak a templom körül! A nagy harangszótól nem is alhatnak jól. Ő ebben csalfaságot orront. Ez a katedrále, a körülvevő erős kőfallal nagyon alkalmas arra, hogy egy valóságos fellegvárt képezzen a város közepén, ahová lázadás idején ha beveszi magát a polgárság, hát onnan mindig újra kezdheti a ribilliót: Ő kész minden engedményre, ami az élő embereket kielégíti; de a holtak exorbitans kívánságai irányában kérelhetetlen.

Erre egy kis zaj támadt. A szenátorok azt merőben tragikus dolognak vették; a kurucok ellenben csupádon csupa komikumot látták benne.

Mikor a zaj lecsendesült, Czelder Orbán folytatá:

– Ebben a stádiumban maradt aznap az értekezésünk, s ezzel mentünk a vacsorához. A poculatio eltartott éjfélig, elmondhatom én is a petrinyai esperessel, hogy „sed bene habitavimus, ego quidem ter vomui”, azután következett egy kis parázs landsknecht; amelyben nekem eléggé kedvezett Fortuna istenasszony; a németeknek begomboltam valami hatszáz tallérjukat; még ma a hajdúságom zsoldját kifizetem vele. Reggel felé kiszólták a tábornokot a kártyaasztal mellől, s amikor visszajött, már fel volt kötve a kardja, páncélja karvasai, csak a sisakja hiányzott. „Talpra, urak; talpra!” – kiálta. „Ki-ki szépen a maga csapatjához!” Arra mindenki felugrált, s én egyedül maradtam a tábornokkal. „No kedves barátom – mondá Löffelholtz –, azt ugyan mondhatom, hogy a ti generálistok, Andrassy István, nagyszerű egy stratégia. Ő itt velem alkudozást kezd, kétnapi fegyverszünetkötéssel, küld olyan feltételsorozatot, amiről azt hiszi, hogy annak minden pontja elfogadhatatlan, s amíg mi afölött alkudozunk, azt az időt felhasználja arra, hogy a Bercsényitől Lengyelországon keresztül a megszállott Lőcse számára küldött liszt- és lőporszállítmányt becsempéssze a városba.” Én erre nem mondhattam neki egyebet, mint hogy az élelmezés nem tartozik a fegyveres akciók közé. – „Nem ám, ha fegyverrel nem állják az útját – felelt ő erre –, de én eléjük küldöm a dragonyosaimat, s ha azok a conroit kísérő huszárokkal összetalálkoznak, aligha lesz belőle csókolózás.” – Már biz ezt magam is úgy hittem.

– Ki árulhatta el e titkot Löffelholtzknak? – kérdé sötét tekintettel Fabriczius.

– Hát biz ezt Blumevitz hozta neki hírül, aki akkor szökött még innen tőlünk.

– S kitől tudhatta azt meg Blumevitz?

– Hát a titok olyan, mint a kényeső, keresztül megy a szarvasbőrön is. A piacon beszélhették, ott hallhatta. Olyan a pletykahír, mint a pattogatott kukorica, nem kell érte aranyat váltani, egy *cinderlingért* egy tarisznyával adnak. Én már reggel találkoztan Blumevitzcel, s nekem elmondott mindent őszintén, amit tudott.

– Tudta-e Blumevitz annak a kapitánynak a nevét, aki a mi lovasságunkat a convoi elé vezeti?

– Azt bizony elfelejtettem tőle akkor megkérdezni, s most vissza nem megyek érte. Hanem azt értésemre adta, hogy Löffelholtz ezt a tényt a fegyverszünet megtörésének tartja; s nemcsak azt teszi, hogy a dragonyosezredét a Dunajec felől visszatérő huszáraink nyakára küldi, hanem még az éjjel ostromot intéz lábtókkal a bástyák ellen: kivált ha beteljesül annak a tiroli fogolynak az ígérete. Engem pedig addig vissza nem eresztenek. – No, képzelhetik kegyelmetek az én tantaluszi kínjaimat (vagy sziszifusi kínok? – tudja a Cerberus, melyik volt a kettő közül?), denique pokoli kín volt, azt tudnom, hogy minő veszedelem fenyegeti az én híveimet, s nem lehetni velük, nem adhatni nekik tudtul a nagy veszedelmet, ami őket alulról, felülről, körös-körül fenyegeti! Elbúsulásomban felmentem a toronyba, egy csizmaszárbul tubust csináltam, azon keresztül ordítottam, ahogy a torkom kiadta Lőcse felé; „vigyázz, magyar, jön a német!” A németek csak úgy nevettek a dolgom. Messze oda Lőcse! Ugye nem hallotátok meg? – Biz ez nevetni való volt itthon is.

– Pedig ixioni kínokat álltam ki azalatt. Prométheusznál is kutyábban éreztem magam. Egész nap se ételem, se italom nem volt; este nem kellett se álom, se menyecske; folyvást az ablakon néztem ki, ahonnan a groszscherfeldi toronyra látni. Egyszer aztán, éjfélel óraütés után, látok egy nagy tűzoszlopot égnek emelkedni Lőcse felől. Ahol repül légből a groszscherfeldi torony! – Erre mindenünnen megszólal a ropogó puskatűz, hallom az ostromzajt: Lőcse falait vívja a német, s én nem lehetek ottan! Nézzétek, hogy feldagadt a fejem búbja, amint az ajtónak nekirontottam vele, hogy keresztültörjem!

Ezen aztán ő maga nevetett igen nagyot.

– No, de se baj! Minden nagyon jól ment. Ti adtatok Löffelholtz uramnak ex tempore egy olyan leckét, amit tudom, nem felejt el. Elmondták mind az egész lakodalmat a visszatérő tisztnek. Nagyon szépen dolgozott mindenki. Korponay pajtás az orruknál fogva hurcolta a dragonyosokat: lóvá tette őket; el hagyott nekik fogni egy csapat üres társzekeret: a maga kincseit mellékúton a háta mögött átcsúsztatta, s azzal otthagya a dragonyos ha-

dat a faképnél, rácsapott Löffelholtzék ostromló hadára, azokat szépen felgombolyította, s hazavilágított nekik, amíg ti piros csizmát szabtatok a lábukra.

– Hahaha! Ez derék volt! Jobban nem lehetett! Pompás multság volt! Hanem korán reggel beállít hozzám Löffelholtz; – ilyen hosszú képe volt neki. Majd rálépett az állára. És savanyú, olyan savanyú, hogy ha ránézett a vízre, ecet lett belőle. Vad volt, mint a róka, a kegyelmes úr. „No elmehet már kegyelmed haza – szól; egész rekedt volt az éjszakai mulatságtól. – Köszöntetem Andrássy báró uramat! Ezúttal szépen megborotvált a kanálán keresztül. Máskor ha alkudozni akar velem, ne is küldjön hozzám egy ezredest, hanem csak egy akkora kis káplárt, mint a kisujjam! Mindjárt megegyezünk. Visszaviheti kegyelmed az alkupontokat, nem fogadom el őket! Majd mindjárt: előléptetés a kuruc tiszteknek; aztán meg mindenféle donációk: hát egy kis reszelt füge?

Nagyon nevetett ennek a szónak Czelder Orbán. Pedig tizenkét baszusznak a hegyét ugyancsak húzták lefelé a száj elé. A szenátor urak mosolyogtak kárörvendően.

„Csupán csak egy pontot vagyok hajlandó elfogadni a sok közül – mondá Löffelholtz –, a lőcsei nobiliknek azt a kívánságát, hogy a templom körül kívánnak eltemetkezni; hát csak temetkezzenek minél előbb: majd én is sietek nekik segíteni a temetkezésben!” Hahaha! Nagyon jó! Igen jó! Ilyen tréfás fickó az a Löffelholtz. Hahaha!

Hanem ezt már a szenátor urak sem tartották olyan nevetésre méltónak.

Most aztán Andrássy egész nyugalommal fordult a törvényszékhez.

– Íme tehát beláthatják kegyelmetek Czelder Orbán ezredes kapitány úr előadásából, hogy a múlt éjjel történetekben nem játszott semmi ámulás.

Mind rázúgtak, hogy „igaz! úgy van!”

– És így Belleville lovag ártatlan.

– Még nem! – kiálta fel Fabriczius, egész indulatfelgerjedéssel. – Még hátra van az a kérdés, hogy hová lett az a leány? Hová lett az én leányom?

S a bírói aranygombos bottal végigcsapott az asztalon, hogy mind a huszonnégy kalamáris, porzótartó táncolt bele.

– Jajh! Igazság! – kiáltá fel Czelder Orbán. – A leányod, öreg! Hát persze! No persze! Persze, hogy persze! Ezt teneked csak meg kell tudnod. De nem akartam itt a törvényszék előtt, hanem otthon.

– Mit tudsz felőle? – kérde Fabriczius, reszkető kézzel ragadva meg Czelder karját.

– Mindjárt odaadom. Itt a tarsolyomban. Nem a leány! Hehehe! Az nem férne bele. Ne félj, jó helyen van az. Hanem egy levél. Nesze.

- Kitől van?
- Törd fel, majd meglátod.
- Ki adta ezt a kezedbe?
- Nekem biz ezt a tábornokné adta. Löffelholtz báróné.
- Az Absolon-ivadék!
- De kapitális asszony! Igen jó konyhát tart.

Fabriczius átvette a levelet, feltörte, elkezdte olvasni. Mindenki ránézett; látták, hogy sápad el az arca, szemei hogy merednek ki: két kezében úgy reszket a levél. Mikor aztán végigolvasta azt, mint a gutaütött lerogy a székébe, s arcát két kezével eltakarva, elkezdi zokogni keservesen.

Hát látta valaki valaha Fabricziust sírni?

Némán néz rá minden ember. A borzadás fut végig rajtuk.

A hóhér félrefordul, a legények elbújnak; ilyen félelmetes látvány még nem volt a szemük előtt.

Fabriczius sír!

Megszűnik sírni.

Akkor feláll. Leveti a bírói palástját, odateszi az asztalra a süvege mellé, ráfekteti a bírói botját. Azután leoldja a kardot az oldaláról, a kardkötőt a markolata körül csavarja.

– Megyek innen! – suttozja, merőn bámulva a magasba. – Elmegyek. – Nem vagyok már bíró. – Nem vagyok apa. – Nem vagyok nemesember; – nem kardhordozó ember; halott vagyok. – Nem keresek semmit. – Nem kívánok semmit. – Még azt sem, hogy a templom mellé temessenek.

– Óh a szívem! – ordít fel végre fájdalmasan, s öklének egész súlyával a szívére üt.

S azzal tántorogva megy ki a teremből; senkire se nézve, csak fel a magasba, úgy botorkáz le a lépcsőkön, keresztül a piacon, fedetlen fővel; homlokán úgy égnek a veres foltok, mint egy mártírdiadém; kezében a hosszú kard, arra támaszkodik, mint koldusmankóra. Nem ő viszi a kardot, a kard viszi őtet.

Az ácsorgó nép, az oszlopcsarnokban álló patrícus-csoport rémüldözve tekint a tántorgó alakra.

Ilyet még nem láttak. Tünetemény ez!

Vajh micsoda veszedelemnek léssen ez az előjelensége?

XVII. Fejezet

A föld alatti út

Ezt az egész történetet pedig csupa mesemondásnak hiszi az ember, amíg, mint hitetlen Tamás, minden lyukba bele nem dugta az ujját. Magam sem tudtam elképzelni, amíg Lőcse városa régiségeit és zegzugait összevissza nem bujkáltam, hogy mi módon történhetett volna meg az, hogy egy asszony eláruljon egy várost? Egy kerített várost, amit egy egész kuroc sereg tart megszállva, aminek a polgárai maguk is harcedzett férfiak, hűséges fejedelempártiak; vezetőik pedig derék, tűzpróbákon keresztülmént hazafiak és koszorúzott hősök! És különösen, hogy hajthatta volna végre egy nő az árulást ott, azon a ponton, ahol az alakja meg van örökítve a kis kapura festve, amint fehér éji pongyolában, vállára vetve skarlát palástja, jobb kezével hívogatólag int, míg baljával a kulcsot tolja az ajtó zárjába, és hozzá oly csalfán mosolyog? Hogy történhetett ez? – Hisz az a kis ajtó, mely a fölötte levő bástyatoronyba vezet, a nagy vízárókba nyílik. S ha csak víz volna az árokban, azt mondhatnók, át lehetett rajta úszni; de az be volt fagyva, tél derekán, s éjszakára a víz felét mindig leereszték a zsilipen, s a légben maradt jég menten beszakad, amint rálépnek. Ez árok, *fölött* át nem jöhettek a császári csapatok. És méghozzá úgy, hogy észre ne vegye senki.

A história azt mondja, hogy így *történt*. – s azzal otthagyt bennünket a sötétben.

Jövel archeológia, hozd el a kutatólámpást!

Lőcse városának maig is fennálló bástyatornyos falait csak félkörben szegélyezi a mesterséges vízárók, a másik oldala már meredek hegyoldaldalban harántul alá a Luts patakig.

Ez a hegyi folyamocska olyan mély mederben halad el a város alatt, hogy annak a vizét nemcsak hogy a vízárókba nem lehetett felvezetni, hanem ostrom idején egyáltalán nem lehetett még itatásra se használni, mert a megszálló ellenség azt a stratagémát követte, hogy félmérföldnyivel feljebb nagy zsilippel elzárta a patakot, s a nappali órákban elfogta a várostól a vizet. Éjjel pedig felnyitotta a zsilipet, s akkor meg olyan veszedelmes rohammal özönlött alá az összegyűjtött víz, hogy boldog volt, aki elmenekülhetett előle.

A sáncárok kitöltésére való vizet az Ignác kútból vezették oda. Ezt a kutat úgy hitták, hogy „Durst”. Azért hitták így, mert ha ivott belőle valaki, akkor lett csak igazán szomjas. A víz sós volt, meg keserű. Ezért nem is igen erőlködött annak elfoglalásáért a megszálló sereg soha. A városbeliek ezt a vizet ivásra nem használhatták.

Ellenben volt nekik a városház udvarán egy szép csorgó kútjuk, ahonnan bőségesen elláthatta magát az egész város ivóvízzel, ha az ellenség a Luts patakot elfogta.

Ez a kút volt a város védelmének létföltétele.

De honnan jött a víz ebbe a folyton csurgó kútba, mely legnagyobb szárazság idején sem fogyott ki soha?

Ez a kérdés volt az, amire nem tudta senki a feleletet, csak a Fabriczius család ivadékai.

Még a XIV. században szerzette ezt első Fabriczius János. (Az elsőszülöttek mind Jánosok voltak; Keresztelő János, Aranyszájú János, Fejetlen János stb.)

A legenda szerint egy földön vándorló angyal, a tudósok szerint egy németországi ezermester találta meg a Scheibe-hegyen, a „Wünschelruthe” segélyével azt a föld alatti rejtőző forrást, melynek friss vize elég egy egész város szomjának eloltására.

Ekkor I. Fabriczius János, a gazdag Levante-kereskedő a távol Olaszországból hozatott ahhoz értő hevéreket, akik a föld alatt tudnak rejtekutakat, folyosókat ásni nagy messzeségekre. Ezekkel készítette el azt a titkos vízvezetőt, ami a Scheibe-hegy ismeretlen forrásától a városház udvaráig vezet.

Senki a helybeli lakosok közül arról tudomással nem bírt, hogy mit és mi irányban ásnak, vájnak ott a föld alatt. Csak mikor az ugrókút készen volt, akkor hitta oda az előljárókat Fabriczius, a márványmedencéhez, melynek széléről bőven omlott alá a kristálytisza forrásvíz.

Az olasz munkások ismét hazamentek az Alpeseik közé, s a vízvezeték alagútjának titka a Fabricziusok féltett hagyománya maradt; amit soha férfi el nem árult, asszony meg nem tudott.

Csak az utolsó Fabriczius János, ki a család egyenes férfiágát bezárta, közölte azt a leányával, egyetlen örökösével, akit fiúsított, neve és vagyona hagyományosává tett, de azon feltétel alatt, hogy idegenhez nem fog férjhez menni.

A vízvezeték alagútjának a várossal közlekedő aknalejárása a Fabricziusok birtokát képező Thurzó-házban volt.

Ezt a csodálatos építményt, a homlokzatán cifra bálványokkal végigra-kott házat nem azért hitták ezen e néven, mintha a Thurzó családé lett volna, hanem azért, mert a Thurzók, mikor Lőcsén hatalmas urak voltak,

ennek a háznak a piaci homlok részét lakták. (Még akkor Lőcse statutumai megtiltották bármiféle *magyar* nemes úrnak, hogy városukban saját házzal bírjon; szerették, ha ott lakott; de házat nem adtak neki.)

E ház vastag falában a konyha kürtői és kandallói által elfedve lehetett az a titkos lejárát, mely a közlekedést fenntartá a város és a patakvíz között.

Egy csigalépcső vezetett le az alagúthoz.

Ez alagút csúcsíves boltozatú volt, körül kirakva lapos agyag palakővel.⁴

A föld alatti folyosó éppen csak olyan magas és széles, hogy egy ember áthaladhat rajta.

Ennek a fenekén voltak lerakva a vízvezeték ólomcsövei.

Ahol az alagút a Scheibe-hegy föld alatti forrásmedencéjét eléri, ott volt egy gépezet, mely arra szolgált, hogy a külvilággal való összeköttetést megnyissa.

Egy hatóles fenyőfa gerenda volt emeltyűvé átalakítva. Ha az egyik végére egy közönséges emberi alak ránehezedett, a hypomocion másik szára egy tízmázsás követ emelt a magasba a föld felszínén, ahová azután egy tölgyfa lábtó fokain fel lehetett jutni.

Aki felülről akart az alagútba bejutni, ha ismerete volt arról a kőről, mely az alatt fekvő gerendaemeltyű hosszabbik ágával összefügg, amint arra ráhágott, a forrás nyílását takaró szikla felemelkedett előtte, s akkor a lépcsőkön alászállhatott.

Különben az egész körülfekvő táj oly elhagyott vadon volt, ahol nem laktak más, csak az üldözött róka és hiúz, a zárókő zöld az idők mohától, benőve repkénnyel, földi tök szárával. A bozót előtt, mely e domboldalt körülvette, állt egy fogadalmi kereszt, melynek táblájára rémséges művészettel volt kifestve az a szörnyű jelenet, amelyben a gonosz hajdemákok egy utazó lőcsei kereskedőt elevenen megnyúznak. Elég arra, hogy aki arra téved, duplázott léptekkel elszaladjon onnan, míg emberlakta világot talál.

Ez volt a Fabricziusok vízvezetéki hagyományos titka.

Ezen a rejtékúton tudott Fabriczius János (a Fejevett), lengyel fogságból kimenekülve, a városházáig eljutni, a jezsuita folyosón keresztül, ami ismét a hajdani Lőcse rejtéktelejes cuniculusainak kiegészítő része volt.

---

⁴ Még most is megvan az alagút egy része; a jelenlegi Probstner-kertbe nyílik a bejárata, magam több száz lépésnyire hatoltam előre benne, boltozata embermagasságnyi. – A hozzátartozó vízvezeték csöveit, az illusztrált lőcsei krónika szerint, a század elején találták meg egy új építkezés alkalmával, a fundamentom lerakása alkalmával.

S ezen a rejtekúton keresztül menekült ki az üldözött leány: az utolsó Fabriczius ivadék, miután Korponayné a ketterhäuschenből kiszabadította – mikor üldözői, saját apjának vezetése alatt, érte jöttek.

Milyen nagy rémnek kellett annak lennie, mely a gyöngye, félénk leányt arra bírta, hogy a sötét föld alatti folyosón keresztül meneküljön, egyedül, oltalom nélkül, ki abba a bozótba, ahol az üldözött hiúz és vadmacska tanyázik!

XVIII. Fejezet

Áruló és szabadító – Egy élő, aki halott akar lenni, s egy halott, aki fel akar támadni

Abban a levélben pedig, ami azt a kemény természetű embert, Fabricziust olyan egyszerre porig alázta, ugyan semmi rendkívüli nagy dolog nem volt.

Aki azt hiszi, hogy no most mindjárt valami fül nem hallotta esetek kerülnek az asztalra, ugyan hiába fente hozzá a kését.

Csupán csak annyit írt benne Fabricziusnak Löffelholtz tábornokné aszszonyság, hogy örömmel tudósítja őt, miszerint szeretett leánya, miután – Isten ő szent felsége rendelkezéséből – Blumevitz de Trautsohn Alfréd ezredessel korábban eljegyeztetett, a mai szent napon, a bécsi érsek által dispensáltatván a háromszori kihirdetés és hatheti oktatás kötelezettsége alól, a józseffalvai lelkesz által az egyedül idvezítő katolikus hitbe befogadtatván, a fent nevezett Blumevitz de Trautsohn Alfréd ezredessel az oltár előtt hitvestársképpen összekötetett. – A levél végén volt egy sor írás magától a boldog menyasszonytól is az édesatyjához, reszkető kézzel megírva, alig olvashatólag.

No ugyan nagy veszedelem.

Ha az ilyen dolog miatt minden családapa hajadonfőtt szaladgálna végig a piacon!

És Fabriczius János mégis úgy tett.

Meg nem törte szívén a jeget az a gondolat, hogy egyetlen leányát a pellengérketrecbe zárják. Télvíz idején. Hadd fázzon, hadd dideregjen! – Hogy a hóhér ki fogja seprűzni a városból, mint becstelen személyt. – Hadd sírjon, hadd sikoltozzon! – Hogy a törvényszék árulónak marasztalja el, s pallos vágja le a fejét. Hadd guruljon a fej, hadd szökjön fel a vére! – Hanem az a gondolat, hogy a leánya pápistává lett, hogy férjhez ment egy labanchoz! Ez elviselhetetlen volt! Inkább hozták volna eléje a koporsóban. Inkább mondták volna felőle, hogy becstelen ringyó lett belőle, piaci lábkapcája a kuruc közvitézeknek, mint egy császári ezredes hitvese!

Elesküdni a hitet, amiben apja, anyja nevelte! Elárulni a nemzetét, nemzetségét!

Hazament, a Bástya utca felé kerülve.

Mikor a Thurzó-ház piaci homlokzata előtt elhaladt, a mankónak használt pallossal felfenyegetőzött az ablakokra.

A lelke divinálta, hogy ezt a szívére mért csapást amaz asszony odafenn praktikálta ki. Az ő munkája volt ez!

Gördüljön le a feje miatta!

Azok pusztítsák el, akiket legjobban szeret!

Úgy járjon a nyomában az átok, mint az árnyék!

A Thurzó-ház két utcára nyílik, mint Lőcse városában a legtöbb patríciusi palota. A főtérrre, a nagy utcára néző része palota, a hátulsó része, mely a szűk sikátorra, a Bástya utcára vezet, gyáépület. Ott van a család rendes lakóháza, ott a raktárak, a műhelyek s a minden háznál otthonos serfőző konyha; ami Lőcsének büszkesége, s törvénnyel biztosított privilégiuma. – A palotaszerű osztálya a háznak a beszálló magyar főurak számára van fenntartva, s ősi pompával felékesítve.

Mikor Fabriczius hazaért a kiskapun keresztül, odahívatta a lakószobájába régi, hű barátját, háza állandó lakóját, a doktort. Maga lefeküdt az ágyára, öltözött, ahogy megjött.

– Halott vagyok. Temetésre várok – mondá az orvosnak, amint az becsámpázott hozzá mankóival. – Ne keress számomra semmi szert a patikában. Hanem küldj el a seniorhoz, hogy szedje össze a diákokat a kántorral együtt, küldje ide hozzám, hogy énekeljenek el. Te írd meg a halotti bizonyítványt rólam. Csak a dátumot hagyd üresen, vagy ma, vagy holnap. Ha reggel újra átjössz hozzám, bizony csendes embert fogsz találni a fekhelyemen. Fabriczius meghal, mert meg akar halni!

Erre a kategorikus imperativusra nem volt a doktornak mit felelni, visszakotródott a szobájába. S aztán elküldé Fabriczius üzenetét a seniorhoz.

Az énekes diákok nemsokára eljöttek a kántorukkal együtt, s helyet foglalva az ágyon fekvő Fabriczius mellett, elkezdték azt a hosszú szentiványi nótát énekelni, amely így kezdődik:

Halld meg lélek,

Mert néked beszélek...

Az élőhalott mozdulatlanul feküdt és hallgatott.

Úgy viselte magát, mint egy igazi halott, csendesen, komolyan és méltóságosan.

Csak egyszer feledte el halott voltát.

A kántor és a diákok beleuntak a hosszú, egyforma zsolozsmába, a sokszor megtelő méhseres kancsó dacára is, kiszáradt tőle a torkuk, azt gondolták, hogy a halottakat is delectálja a változatosság, s más kottát szedve elő a tarsolyaikból, elkezdték zengeni azt a zsolozsmát:

*Dies irae, dies illa
Solvat seclum in favilla!...*

A halott erre türelmetlenül kiáltott fel:

– Hagyjátok abba azt a pópista nótát!

S a diákoknak félbe kellett szakítani a szép dallamos Jacoponi-himnuszt, s visszatérni a rideg melankolikus protestáns zsolozsmához.

„Gyász sír! Sötét kripták!”

A szoba ablaka nyitva volt hagyva, ahogy halottak szobájában szokás.

A gyászdal hallható volt ennél fogva az egész udvaron, s a ház minden lakosztályában.

De leginkább az átelleni tornácokon, amik a Korponayék kvártélyához tartoztak.

A Juliánna asszony hálószobája ennél fogva a legelső kézből kapta a halotti énekeket.

És ő ezeknél a gyászdaloknál olyan édesdeden tudott aludni. Nemcsak aludni, de még mást is elaltatni.

A jó Korponay János aludta ott az igazak álmát, nejjének hattyúkarjára nyugtatva fejét.

Miatta bizony akár az angyalok énekelhették volna a feltámadás zsoldárát. Az ébrenlét egész való világa nem ér annyit, mint az álom tündérhónában egy pillanat.

Hát még akkor, amikor van egy bálványkép, akinek, ha azt mondja az ember: „most jer velem a tüneményvilágba!”, oda is utána megy, s ha megint azt mondja neki: „megint térjünk vissza az ébrenlét tündérországaiba”, ismét ott találja maga mellett. Sem itt, sem ott el nem hagyja. Azt sem tudja már, mikor volt ébren, mikor álmodott? Csak azt tudja, hogy mindketőben idvezült volt.

Ki irigyelné az igazak álmait?

Osztozott biz abban az egész város.

Amint híre futamodott Fabriczius esetének, hogy a főbírón újra kitört az örültség, hogy egyszerre csak kapta magát, sírni kezdett az elnöki székben, hogy aztán lerakta a bírói süveget, palástot, pálcát, lemondott a bíró-ságról, hogy otthagya a tanácsstermet, vegyes bíróságot, süveg nélkül ment haza, az egész úton az öklével és a kardtokjával hadonázva, hogy otthon lefeküdt, a kántort hívatta, s most énekelte maga fölött halotti zsolozsmákat, hát azt bizony mind tökéletes bolondságnak vette mindenki. – Azonnal előhozták Alauda uramat, a jégbe hűtött bírót, beültették az elnöki székbe, aztán kimondta a végzést, hogy minden ember ártatlan! A múlt éjszakai szerencsétlenség Isten akarata volt, ő szent felségével pedig ki pöröl?

Azután egy füst alatt a Fabriczius drákói rendeleteit is visszavonta Alauda uram: szabad a mai diadal öröme nagyokat enni, inni, sőt táncolni is; a házfödelek leszedéséről pedig szó se legyen. Holnap megint nap, és azután „Isten tudja, hogy lesz, mint lesz?”

Fel is használta apraja-nagyja a megadott engedelmet, s volt hegyenvölgyön lakodalom az egész városban. Kiterjedt a polgárság gondja még a bástyatornyokban őrt álló csapatokra is, azok is torkig lakhattak minden jóval, megvívatozván a bőkezű bírót, a vitéz generálist, s a derék Czelder Orbánt, aki csakugyan kiosztotta a hajdúi között a németektől elnyert képmény tallérokat. A városi zenekar sorra járta a capfenstreich után a notabilitások lakásait, s az ablakaik alatt szerenádot adott. Jutott belőle Korponayéknak is, amiből ők azonban nem sokat hallának, aluván a legbelső szobákban, s egyéb okaik is lévén az oda nem hallgatásra.

Éjfél után pedig minden ember ment a maga vackába aludni, s fél óra múlva olyan mély csendesség volt Lőcse falai közt, hogy azt még a bakter kiáltása sem szakította meg.

A hó is elkezdett esni; mintha dunnákat ráznának ki odafenn a fellegekben; reggelre ki nem lehet majd jönni a házak ajtajain, olyan magas lesz a hóesés.

Az egész város nem aludt az elmúlt egész éjszaka: ma kipótolta minden ember. Még a Herman-ház ablakai sem voltak kivilágítva, annak a bizonyosságául, hogy a tiszt urak sem maradtak fenn mai napság a landsknechtet gyakorolni.

De egy embernek mégis ébren kellett maradni – hivatalból, s ez volt az Andrassy tábornok szállása előtt felállított strázsá.

Ennek sem tetszett, hogy a hó a szeme pilláira ragad, behúzta magát a faköponyegbe. A szél azonban egyenesen az őrkunyhócskába fújta be a havat. Ez ellen pedig azt a furfangot találta ki a leleményes hajdú, hogy a hátát fordította kifelé, a subagallérjával természetes bástyát képezve a hóförmeteg ellen. – Így szokott a katona megfagyni az őrálláson.

Éjfél után két óra tájon Korponay János felriadt az álmából.

– Nem hallasz valami dobajt a föld alatt? – suttogá nejéhez.

– A patkányok nyugtalankodnak – mondá az, s egy csók lezárta az álomterhelt szempillákat megint. – Aludjál, báránycám!

Hiszen igaz is volt, hogy a patkányok nyugtalankodtak, jobban, mint máskor; hanem ebben a szegény patkányok nem voltak hibásak; ellenben valószínűleg az volt az oka a szokatlan mozgalomnak, hogy az ő csendes birodalmukon keresztül már két óra óta egy szakadatlan sora a fegyveres embereknek tapossa egymás sarkát. Ezek a császári muskétások, akik a Scheibe-hegyi rejtett forrás szádán leszállva, a mélyen alvó városba a Fabriczius alagútján át belopóznak.

A Thurzó-ház barokknál is bizarabb építkezésű csoda valami. Ennek nincs olyan szép magas teteje, mint a többieknek, amiknek mázos zsindeleyei tarka betűkkel viselik a renováció évszámát, s amiknek esőöntő csatornái két ölnyire rúgnak ki, sárkány és delfin alakokban végződve; hanem a felmagasló falpárkányon keresztül, a belső bádogtetőről az eső- és hóvizet egy a falba épített rézcsatorna vezeti le, ennek a csatornának van, mintegy ölnyi magasban egy vasajtaja, amit soha senki nyitva nem látott, egyszínűre szokott az meszelve lenni a többi fallal. Tehát ez volt az a rejtékajtó, amelyen keresztül a vízvezeték alagútjából a városba lehet jutni.

Ez a titok volt az, amit a császáriaknak elárult valaki.

Ha Fabricziusnak az agyát úgy meg nem zavarta volna annak a leánynak a nagy esete; ha csak egy csepp józan ész és logikát tartott volna meg magának ama levél olvasása után, hát akkor ahelyett, hogy lefeküdjék a castrum dolorisra, s énekeltesse maga fölött a sörívő diákokkal a canticumokat, az lett volna inkább a feladata, hogy odaálljon a pallosával ahhoz a vasajtóhoz a háza végében, s amint egy fej kidugja magát rajta, üsse le egy csapással, s reggelre rakjon belőlük szép nagy piramist az utca közepén, tetejébe koronának a kedves veje, Blumevitz ezredesnek a tollas kalapját.

Azonban hát másképp történt. Fabriczius nagy keserűségében elvesztette az esztét, s így eshetett meg, hogy reggel négy órakor egy egész császári ezred állt négyzögbe rendezve a lőcsei piac közepén.

Ez volt a Türkheim-ezred, melynek Blumevitz de Trautsohn volt a parancsnoka.

A császári ezredes azonnal megszállatta a kapukat, s az összekötő utcák szegleteit.

S még mindig nem vette észre senki, hogy benn a városban az ellenség.

Azt az őrjáratot, mely az Andrassy kapuja előtt álló őrt felváltani jött: mielőtt egyet kiálthatott volna elnyomták, és némává tették.

Akkor aztán a mindig nyitott kapun maga Trautsohn tizenkét muskétást véve maga mellé, felment a tábornok szállására.

Az őrszobában, more patrio, aludt a kuruc őrség.

A pítvarban, a tornácban horkolt minden ember.

Trautsohn egész a tábornok hálószobájáig mehetett, anélkül, hogy valaki csak meg is szólította volna, hogy kit keres.

Andrassy mindig teljesen felöltözötten szokott aludni, egy medvebőr bundával betakarózva.

Amint az ajtaját nyikorogni hallotta, hirtelen felugrott (éber alvó volt), s amint a nyitott ajtón belépett a szobájába Blumevitz, s annak a háta mögött a muskétások sisaktaréjai és puskái megvillantak: Andrassy egy szö-

késsel a kerevete mögötti fülkében temett, ahol kardja volt felakasztva a tigrisbőr kacagány fölé, s perc múlva kivont karddal állt látogatójával szemben.

– Micsoda gyalázatos árulás ez? – kiálta szilaj haraggal.

– Hasztalan minden ellenállás, generális úr – szólt Blumevitz, kitárva az ablakszárnyakat. – Tekintsen ön ki! Az egész ezredem itt áll a piacon. Ön a kezemben van: kényre kegyre!

– Még nem. Hallja az úr! – kiálta Andrássy, s a függöny mögött rejlő hangkötelet megrántva, megkondítá a lármaharangot. A vészhangok fölverték az alvó várost.

– Azt megtehetette excellenciád! – monda Blumevitz hidegvérrel –, hogy az alvó őrséget fellármázza; de ez már mind késő. Az utcák el vannak állva: tábornok úr a csapataival nem találkozhatik. Innen nincs menekülése.

Andrássynak az jutott eszébe, hogy „van!”

Itt a háta mögött az a deszkafal, ami egy rugónyomásra félreecsattan; azon kiugorhatik, s míg a megrohanói a visszaugró zártalan ajtót betörik, azalatt a hátulsó kapun kimenekülhet a bástyára, a katonái közé.

De közbeesik valami. – Egy nőnek a hálószobája.

S abban a szobában annak a nőnek a férje is ott van.

Szabad-e prédára dobni annak a nőnek a hírét, nevét, azért, hogy ő megmeneküljön? Szabad-e Korponay János előtt felfedezni, hogy a két háznak egy közös sikátora van; ahonnan egyikből a másikba átjárnak?

Egy nemes embernek minden törvényt meg lehet szegni, csak a lovgiasság parancsait nem.

Élete, saját hírneve, Lőcse városa elveszhet; de annak az asszonynak, aki odadobta az ölébe a becsületét, megőrzi a becsületét.

Nem fog menekülni a sikátoron keresztül.

– No hát jöjjetek értem! Ha meg akartok fogni! – kiálta Andrássy, neki vetve a hátát annak a faltáblának, mely a menekülésre kínáló utat eltakarta. – Élve nem kap meg egy Andrássyt, ha ezer labanc jön is reá!

– Már hiszen azért nem szükség excellenciádnak engemet összelabancozni. Hiszen mi hagyunk magunkkal beszélni.

– Nekem csak a kardom beszél!

A lármaharang kondulására felriadt Korponay János.

– Mi az? – kiáltá.

Juliánna hallotta már a heves kiabálást a két vékony válaszfalon keresztül, amit a tükör és a deszkatábla képezett. S tudta, hogy mi az.

Meg volt riadva.

Mitől ijedt meg?

Attól-e, hogy a meglepett Andrásy a közös titkukat képező rejtekajtót fel fogja használni a menekülésre, s hogy ezzel őt semmivé teszi?

Vagy talán valakit más féltett? Más miatt remegett? De ki miatt?

– Siess! – kiáltá férjének. – Kapd fel a bundádat, fogd a kardod! Árulás van a városban! Fuss a hátulsó kapun ki a bástyákra; trombitáltass a katonáidnak! Idebenn az ellenség.

Korponay ész nélkül ugrott ki az ágyából, öltönyt, csizmát, kardot nyálábra kapva, s rohant ki a hátulsó ház folyosójára, útközben kapkodva magára egyet-mást.

Az udvart még nem foglalták el a labancok. A Thurzó-ház kapuját nem tudták kinyitni.

Korponay keresztültört az orvos lakásán, feldöntve széket, szekrényt, ami útjába került, zárt ajtókat a vállával döntve be, ha nem engedtek.

Egyszer csak beesett aztán abba a szobába, ahol Fabriczius feküdt a ravatalon, tréfát csinálva a halálból.

Neki komoly volt a játék; de nem a halálnak. Ő igazán hitte, hogy egy vasakarátú ember meg tud halni magától is, ha nagyon akarja; csak a halál vette ezt tréfára. Hiszen még az álmot sem tudja erőszakolni az ember, hogy jöjjön elő, ha az nem akar megjelenni.

– Fel, Fabriczius! Fel az ágyból! – ordíta Korponay, félretaszigálva a kántáló diákokat. – Árulás van a városban! Itt a német a piacon! Fussunk a népeinkhez! Ragadj fegyvert, bajtárs! Én rohanok a huszáraimhoz, te siess az őrsereghez a molnártoronyba! Verd fel Czelder Orbánt, a hajdúkaszárnyát. Én hozom az ágyúkat! Veressünk alarmit dobbal, trombitával! Nyakunkon a filiszteusok!

Azzal a kezében hozott fél csizmáját felrántva a bal lábára, nyakon kapott egy diákot, akinek a kezében lámpás volt, s azt – nyavalyást – tolta maga előtt, hogy világítson neki a házlabirintuson keresztül a bástyáig, ahol még nincsen ellenség.

De erre a szóra úgy kiment a halál a szeméből Fabricziusnak, hogy menten felugrott az ágyból.

– Itt a német! Hol a kardom? – Ez volt az első kiáltása. – Itt a kardom! Hol a német? – Ez volt a második. – Nem halt még meg Fabriczius! – Fölkelek még a sírból is, ha azt mondják: „itt a német!” – Kik vagytok itt? – Mit bámultok? Kard van az oldalatokon! Rajta fiúk! Azt a zsoldárt: „Erős várunk nekünk az Isten!” Előre! Előre! Ölni! Ölni! Vérben fürödni! Előre! „Eine feste Burg ist unser Gott!”

S a magas atlétai alak, a diáksereg között, pallosát forgatva a feje fölött szilaj tekintettel, úgy tűnt fel, mint a germán pogány mondák egyik ősalakja, hozzá simuló gyermekei között, akik mind előrángatták oldalairól a kurta diákdákosokat, s zsvajogva fegték körül az öreget.

„Eine feste Burg ist unser Gott!” – zendíté rá valamennyi.

A viharos zsolozsmát nemsokára elnyelték a sötét sikátorok, s nyomában távoli dobpörgés, trombitarecsegés keletkezett. Korponay János és Fabriczius fellármázta a kuruc őrséget s a polgárkatonaságot.

Juliánna kétfelé hallgatózott: a külső zajra, s a szomszédház szobájából áttévedezőre.

Andrássy Istvánnak az volt az utolsó szava:

„Nekem csak a kardom beszél!”

Blumevitz de Trautsohn pedig a padlóba szúrta a kardja hegyét és a könyökével a markolatkosarára támaszkodott, hidegvérrel mosolyogva.

– Ha kegyelmed csak a kardjával akar beszélni, akkor sohasem értjük meg egymást, mert én nem azért jöttem ide, hogy kegyelmeddel párbajt vívjak; nem is volna tőlem gavallérság, páncélosan állni ki ágyból felkelő ellenféllel szemben. Ellenben azért vagyok itt, hogy kegyelmednek, generális úr, egy becsületes kapitulációt diktáljak.

– Diktálni? Nekem! – kiálta fel Andrássy. A szemei szikráztak féktelen haragjában, s a kardja csak úgy *súgott* a levegőben.

Blumevitz csak a kecskeszakállát húzogatta, nagy mosolyogva.

– Ha kegyelmed a kardjával beszél, énnekem meg van tizenkét muskétám, aki beszél! – szólt egyet intve az ajtóban álló katonáknak, amire azok mind egyszerre archoz kapták a fegyvereiket, Andrássyra célozva, – diktandó beszélnek! – folytatá nevetve. – Azért tanácslom kegyelmednek, hogy bocsássa alá nyugodtan azt a kardot, mert ha valami fenyegető mozdulatot talál vele tenni, tartok tőle, hogy a katonáim félreértik, s azután valami történik, amit én fogok sajnálni legjobban.

Andrássy úgy hörgött, mint a kelepcébe esett tigris.

– Azért legjobb lesz, ha kard és puska nélkül beszélünk a kapitulációról – szólt úriassal tempóval Blumevitz de Trautsohn.

Ebben a pillanatban látta Blumevitz, hogy Andrássy háta mögött valami sötétség támad.

Még ideje sem volt találgatni, hogy mi lehet az, amint a másik percben egy tüneményszerű jelenet áll eléje. Egy nőalak fehér ruhában, skarlát palásttal a vállán, lebben elő szellemgyorsasággal, s éppen olyan nesztelesenül, mint egy szellem, s aztán fehér alakjával eltakarja a magyar fővezért.

És egyúttal a kinyújtott jobbával egy négycsövű pisztolyt szegez Blumevitz ezredes homlokának; a pisztoly még hagyján, de az a két öldökölő szem hozzá, ami zöld fényben sugárzik, mint a macskáé.

Lassan morzsolgatta a fogai közt a szókat.

– Van kedve az ezredes úrnak egy asszony keze által megöletni?

Andrássy elszörnyedve kiált a nőre.

– Mit tesz kegyelmed? Elveszti magát!

– Ki bánja azt most? – dörmögi az asszony.

– A becsületét – suttogja a tábornok.

Az asszony most látszik föleszmélni. Észreveszi, hogy itt sokan látják. Tizenkét katona néz ide be (a puskacsövén végig).

– Eh! – szól fitymálóan csettentve a nyelvével, s minden gondolkodás nélkül odasiet a felnyitott ajtóhoz, megkapja a kilincset, s azt kiáltva a katonáknak: „lóduljatok, ti ostobák!” – mielőtt azok elhatározhatták volna, hogy vajon szokás-e engedelmeskedni egy ilyen rendkívüli vezényszónak –, úgy becsapja az orruk előtt az ajtót, hogy a visszacsörömpölő puskacsövek majd a fogát verik ki a cserepárnak, s erre nagy hevenyében betaszítja a tolózárt az ütközőbe, s akkor aztán nekidülve háttal az ajtónak, elkezd jószántából kacagni.

– Tüzes mennykő! – kiált fel Blumevitz. – Erre nem számítottam.

– Lássá, ezredes – mond nevetve a szép asszony. – Nem ér semmit a csalfaság. Más is tudja azt, hogy „í un renard, un renard et demi”. (Egy róka ellen másfél rókát!)

A kizárt muskétások ugyancsak dolgoztak a puskaagyaikkal a becsukott ajtón.

– De ugyan kérem, ezredes úr, szóljon az embereinek, hogy ne ütö-gessék a hátamat olyan pogány módra ezzel az ajtóval!

Blumevitz mit tehetett egyebet, mint hogy teljesítette a szép asszony kívánatát, az ajtón keresztül kiáltva a katonáknak, hogy „bei Fusz!”

– No lássa! – mondá Juliánna. – Most már helyre van állítva az aequilibrium. Kegyelmedet fogja Andrássy tábornok, a tábornokot fogják a kegyelmed katonái, a labancokat pedig körülveszik a kuruc csapatok; azokat valószínűleg ostromolják Löffelholtz ezredei. Valóságos bellum omnium, contra omnes. (Mindenki harca, mindenki ellen.) Össze vagyunk kapaszkodva kölcsönösen, mint Mátyás király német vargájának a rókafogta csukája, s egyikünk sem tudja, hogy ki tartja fogva a másikat?

– Asszonyom! – kiáltá közbe nyugtalanul Andrássy.

– No, no! Tábornok úr! Csak semmi nyughatatlankodás! Mindenki a maga helyén van. Én is! Hallják önök mind a ketten azt a trombitaszót a Bástya utcán? No hát az *Korponay János főstrázsamester* uramnak az alarm fuvatása a kuruc huszársághoz. Őkegyelme ott jár a csapatja előtt, s mindjárt itt fog lenni a *piacon* egy egész battéria kerekas ágyúval.

Ez a biztatás megnyugtató volt Andrássyra, de nem volt az Blumevitzra nézve.

Annálfogva Blumevitz volt a hetvenkedőbb.

– Az nagyobb veszedelem lesz a kegyelmed férjére nézve, madame, mint énrám nézve. A mi carrée-nk a kuruc huszárságnak a szeme közé nevet.

– Majd nem fog nevetni, ha Fabriczius vadászcsapatja is beleszól a tréfába, a városháza árkádjai alól. Higgye el kegyelmed, hogy a sanszok mint a két fél részére teljesen egyenlők. Ijesztgetéssel senkit sem lehet a kályhasutba bekergetni. Azért beszéljenek kegyelmetek egymással okosan és csendesen. Én visszahúzódom szépen.

A két férfi egymásra nézett. Mind a kettő elbámult. Most kezdték csak észrevenni, hogy hová jutottak? Egy közös kelepce az, amibe őket valaki belecsalta, s most egyiket a másikkal fogva tartja, s az a valaki – az a fehér asszony.

– Én azt hiszem – szólt Júliánna, egész lelki nyugalommal eregetve le a pisztolya sárkányait – hogy kegyelmetek legcélszerűbben cselekednének, ha most elhatároznák, hogy néhány órai fegyvernugvást kössenek, mely idő alatt az ellenséges csapatok minden összeütközéstől tartózkodjanak. Ezenben a város tanácsa és a kuruc csapatvezérek értekezhetnek Blumevitz de Trautsohn ezredes úrral, a tábornok úr jelenlétében. Remélem, ezredes úr, hogy kegyelmednél készen van a teljhatalom és megbízás a császár nevében?

Trautsohn de Blumevitz különösen csóválta a fejét.

– Kegyelmed mindenről nagyon jól van értesülve asszonyom. Itt van a császári plenipotencia!

S azzal elővonta kebléből a pecsétes levelet.

De nem volt ám az elég, hogy cifra a pergament, a lefityegő ezüst tokú pecséttel együtt elől-hátul megmutogassa a menyecskének, az belülről is akarta azt látni. Olvasni akart. – Tudott diákul.

Oda kellett neki adni a kezébe.

Júliánna kitérte a sokrét hajtott kutyabőrt, és olvasni kezdé:

„Nos Josephus primus, divina favente Clementia, etc. etc.”

– De hisz ez a meghatalmazás Löffelholz tábornoknak szól!

– Itt van a generális úr átruházása az én személyemre. Parancsolja kegyelmed, hogy megmutassam?

– Kérem.

Azt is átnézte.

– Rendben van. El van látva a szükséges kautelákkal és authenticatiókkal.

– Kegyelmedben egy diplomata veszett el, asszonyom.

– Talán nem is vészett el. No most jó lesz, ha kegyelmetek közhírré tesszik a kötött fegyverszünetet. A tornyokban ugyancsak kezdik félreverní a harangokat.

Az egész város fel volt már ezalatt lármázva.

Dob pörgött, trombita recsegett, harang kongott mindenfelé. Kuruc- és polgárcsapatok tódultak a mellékutcákból a piacra.

– Jó lesz, ha megmutatjuk magunkat az ablakban a híveinknek – indítványozá Trautsohn ezredes Andrásynak.

– Nem bánom.

S azzal mind a ketten kiálltak az ablakba egymás mellé.

Az ég már pitymallani kezdett, a piacon levő férfiak megláthatták a két ellenséges vezért egymás oldalán állva.

– Kétórai fegyverszünet van! – kiálták azok onnan felülről magyarul és németül, ki-ki a maga híveinek. A császáriak, akik közvetlen a főhadiparancsnokság háza előtt álltak, meg is értették azt, de a városház táján csoportosuló kurucok és polgárok a nagy zsvajban úgy látszik, hogy nem hallották meg elég világosan.

– Tűzzék ki kegyelmetek a parlamenter zászlót! – mondá Juliánna az uraknak.

Az legjobb lesz, a fehér zászlót kitűzni az ablakba. De hol van ilyen? Azt Andrásy nem tartogatja készen.

– Itt van az én fejkendőm! – mond Juliánna, leoldva a fejét beburkoló patyolatot; amit aztán egy kopjára szúrva, kidugnak az ablak rostélyán. Az a körülhímzett patyolat fejkendő libeg-lobog a reggeli szellőben, békességet intve a háborgó feleknek.

A fehér zászlónak rögtön észrevehető lesz a hatása. A városháznál ott van Alauda főbíró uram, aki az összecsődülő fegyveres polgároknak megmagyarázza, hogy a generális ablakából lengő fehér zászló fegyverszünetet jelent; azért minden ellenségeskedés függesztessék föl addig, amíg azt be nem vonják.

XIX. Fejezet

Mikor a tűz és víz egyezkedik, s aki a kettő közé odaszorul

Mikor a két vezér, a zászlónyelet közös tudománnyal odakötözvén az ablakrácsához, e munka után visszafordult, már nem találta a fehér asszonyt a szobában; – a rejteknyílás táblázata ismét a helyére volt tolvá.

Hanem az asztalra dobva hevert egy nyitott levél, amelyben csak néhány sor volt írva, olyan titkosírással, aminek csak Andrássy bírta a kulcsát. Juliánna levele volt az, amit most tehetett oda. Andrássynak se kedve, se ideje nem volt ennek a cryptograhiját kihüvelyezgetni szemenkint, összehajtotta a levelet, s a keblébe dugta.

S aztán fanyar képpel mondá Trautsohnnak:

– Kegyelmed most többet tudott meg, mint amennyire szüksége van.

– Lovagi parolámat adom rá – felelt Blumevitz –, hogy el fogom felejteni, amit megtudnom nem volt szükséges állami tekintetekből, mihelyt a házból kilépek. Hanem már most viszonzásul én is kérek valamit. Kegyelmed se tudjon arról semmit, hogy itt a háta mögött van egy rejtekajtó, amelyen keresztül a kinnlevő világgal érintkezésbe jöhet. Én sem tudok róla, kegyelmed se tudjon róla.

– Jól van.

– És akkor aztán, egyenlők levén mindkettőnkre nézve a kényszerítő körülmények, kezdjünk az alkudozásokhoz, úgy, mint két hadvezér, akinek a hadserege szemközt áll csatavonalban.

Andrássy inte a vendégének, hogy üljön le, s azzal helyet foglaltak a patkó alakú kereveten, az asztal mellett, egymással szemben; a kardját mind a kettő a szegletbe támasztva. Kalamárist és papiroost húztak maguk közé.

– Nekem nem kell sok irkafirka – vágott elé Andrássy.

– A feltételeimet ismerik már kegyelmedek; Czelder Orbán megmutatta.

– Ismerjük igenis. De kegyelmed át fogja azt látni, hogy ezek a feltételek nem olyanok, aminőket egy békére hajlandó vezér szokott ajánlani a másíknak; hanem olyan természetűek, aminőket nyers visszautasítás helyett, lovagias udvariasságból számlál elő hosszú sorban egy olyan hadvezető, aki a végtelenig akarja vinni az ellenségeskedést.

– Azt nem mondtam, hogy *így akarom*, de ha kényszerítenek rá, megteszem.

– Arra, hogy fenyegetését beváltsa kegyelmed, nem kényszeríti senki; arra, hogy megmásítsa, igen sokan. Nem azt akarom kétségbe vonni, hogy ma és ehelyett még csinálhat kegyelmed egy vérfürdőt, melyben mi betolakodott császáriak mind itt veszünk. Ismerve a kurucok vitézségét, s a lőcsei polgárok kemény természetét, semmit sem tartok lehetetlennek. Czelder Orbán, Korponay, Fabriczius még ott künn vannak, s ha ahelyett a fehér kendő helyett, azt a másik piros nyakbavetőt találja kitűzni kegyelmed a kopja hegyére, itt nagy szicíliai vecsernye következhetik. De hát mi lesz ezután? Ki nyer vele? Kegyelmetek a nyár óta be vannak zárva Lőcse város falai köré, nem tudják, mi történik a külvilágban?

– Mindenkor tudtunk értesülést szerezni.

– Hamis forrásokból. Az egész nemzeti háború végét járja. Magyarország kilenczted része már meghódolt a koronás királynak, s a többi, látva azt, hogy a meghódoltak kegyelemmel lettek fogadva, erősen *rágja a szíjat*. Kassa alkudozik, s Károlyi Sándornak egyik követe a másikat éri a nádornál, a békeföltételek fölött alkudozva. Rákóczi Ferenc fejedelem maga már kiment Lengyelországba, s ami reménye maradt a háború folytatására, azt most már csak az orosz cárban bírja. Hát inkább akarnak a Péter cár hűségére térni a magyarok, mint a koronás királyukéra?

– Erre határozottan azt felelem, hogy „nem!” De a magyar király tanácsosai már annyiszor megszegték a hűséget a magyar nemzet irányában, hogy amíg a kezeiket egy erős kötéssel meg nem kötik, addig a fegyvert le nem tesszük a kezünkből, sem én, sem más.

– Hogy kegyelmed nem teszi le, azt elhiszem, de hogy más nem teszi-e le, abban erősen tamáskodom.

– Mit akar ezzel mondani?

– Azt, hogy minden szentnek maga felé hajol a keze; hát még azoknak a szenteknek, akik egy hajótörött roncsról menekülnek a partra. Bizony nem nézik, hogy milyen annak a rúdnak a vége, amit eléjük nyújt valaki!

– Én pedig inkább a vízbe fulladok, mint hogy egy rúdnak a végét megfogjam, amelyik piszkos.

– De mikor nem piszkos, hanem aranyos. Nézzen ide kegyelmed. Itt van kegyelmed számára a császár-király által aláírt és megpecsételt diploma, mely kegyelmednek és egész familiájának, mind a négy testvérének elkobzott birtokait visszaadja.

– Azok még nincsenek elkobozva. Még áll Krasznahorka vára.

– Áll, és a kegyelmed bátyja által jól van védelmezve. Ott van a felesége is, a két kisgyermekével. – Heister éppen odaindult, azt ostrom alá venni. Kegyelmed öccse, a barátból lett dervisgenerális, védelmezni fogja

a sziklafészket a legutolsó emberig, s a császári vezér csak a romokat fogja megkapni, s nem lesz szüksége eltemetni a kegyelmed fiacskáit és feleségét, a kövek elvégzik azt maguktól. Vagy kegyelmed nem sokat tördök ezzel?

S hogy még maróbb, szívetetőbb legyen a célzás, Blumevitz oda kopogtatott a mutatójára bütykével arra a bizonyos mozgó faltáblára.

Andrássy felháborodottan ugrott fel helyéről, odafutott az ablakhoz, s kibámult a világba.

A téli hideg lég elvette homloka forróságát: visszatért s újra helyet foglalt Blumevitzcel szemben.

– Eltértünk a tárgytól. Az ezredes úr capitulationalis feltételeket akart hallani. Én rájuk utaltam. Mondja meg, mi kifogása van ellenük?

– Csak némely pont ellen. Az egyik például az, hogy akik a kuruc helyőrségből a király hűségére nem akarnak felesküdni, azok a tört résen át lobogó zászlóval és trombitaszóval vonulhassanak el a császári seregek között.

– S ezt nem akarják kegyelmetek elfogadni?

– Igenis, azt kívánjuk, hogy aki nem akar a király hűségére felesküdni, legalább arra tegyen le esküt, hogy a császári seregek ellen többé harcolni nem fog.

– Ebbe az én alvezéreim sohasem fognak beleegyezni.

– Ha ez kegyelmed részéről illúzió, akkor nem siethetek eléggé annak a lerontásával. Két ember kivételével vagy talán hároméval, valamennyi kuruc tiszt mind számít arra, hogy előléptetéssel jöhet át a császári seregbe. Az egyik hajthatatlan Czelder Orbán, hanem ez meg abban csalatkozik, hogy a német hajdúinak hűségére számít. Azoknak egy része el fogja őt hagyni, ha kenyértörésre kerül a dolog. A polgárőrségnek is nagy része kész a békekötésre; csak egy kis kényszerítést találjon támasztékul. A patrícusok legnagyobb része Alaudával tart; az pedig régóta a mi emberünk. Akire legbiztosabban számíthatna kegyelmed, az Korponay János. Ennek igazán nagyon sok oka van arra, hogy kegyelmedhez hűséges legyen.

Andrássy iparkodott közönyös arcot mutatni erre a nagyon is éles szarkazmusra.

– Hanem ennek a csapatja merő lovasság. Annak utcai harcban alig lehet valami hasznát venni. Kitérésre jó, várvédelemre semmi. Végezetül itt van kegyelmednek a tűzérége. Erről el kell ismernem, hogy kitűnő, sőt a császáriaknál elébbvaló.

– Nohát!

– Csak egy hibája van. Az, hogy egészen idegen. A tűzéréség főparancsnoka Du Près de Belleville lovag, egy ismeretes bonvivant, aki egy

szerencsés légyottért szívesen szolgáltat cserébe egy szerencsétlen csatát. A kuruc tüzérség nem számít többé semmit. Már tegnap az éjjeli harcnál vehette észre kegyelmed, hogy a sáncagyúk nekünk, az ostromló seregnek, semmi kárt sem okoztak. A golyók mind a fejünk felett repültek el, a gránátok mind a földre fúródva pattantak szét. Az árkoláj mestersége olyan furfangos tudomány, mely mellett az, akire a kezelés van bízva, naphosszant puffogathat az ágyúval anélkül, hogy az ellenfélnek egy hajszálát meggörbítene. – De hogy tökéletesen meggyőzzem kegyelmedet afelől, hogy Du Prës de Belleville lovagra nem számíthat, kérem, tekintse végig ezt az okiratot, amit Löffelholtz tábornok küldött általam a lovag számára.

Andrássy István nagy meglepetéssel olvasá az átadott levélből a császári tábornoknak azon rendeletét, miszerint azon esetre, ha kapituláció övele, a főparancsnokkal, nem sikerül, Du Prës de Belleville lovag bíztat meg Lőcse város főparancsnokságával, s e hivatalból származó minden teendővel.

Felugrott a helyéről, mintha valahová akarna menni.

A bezárt ajtó figyelmezteté rá, hogy itt van a világ bedeszakázott határa.

Jobb lesz leülni az előbbeni helyre.

Tompa siket hangon dörmögé:

– Mindegy! Ha az egész világ hűtelen lesz is Rákóczihoz, én nem szakadhatok el tőle.

Blumevitz bizalmasan tevé a kezét Andrássy karjára.

– Vitézlő uram! Senki sem kételkedik abban, hogy kegyelmességed, amíg a harci akció állott, a legfényesebben bebizonyította, nekünk császáriaknak elég érzékenyen eső hősi tetteivel sérthetetlen hűségét, mind a nemzeti fejedelem, mind annak a követői iránt. A Győrvár alatt eltemetett négyezer császári harcos porladozó csontja hirdeti, míg a világ világ lesz, hogy olyan mély sebet nem ütött senki a kétfejű sas oldalán, mint Andrássy István kardja. Ha fővezérré tették volna kegyelmedet Bercsényi helyébe, aligha dicsekednénk mai nap a trencsényi diadallal, s a romhányi kiszabadulással; ha kegyelmed vezette volna Érsekújvár védelmét, aligha lobognának mai nap a zászlóink a bevehetetlen erősség ormán.

– Nem vagyok érdemes a magasztalásokra.

– Nem végeztem még be!... De kegyelmed, belül a szívében sohasem volt meggyőződés szerint híve sem a fejedelmének, sem felekezetének.

– Ez merész állítás.

– Bizonyítványom van rá. Vajon az a karikatúragyűjtemény, amit kegyelmed évek óta szaporított élő, látható alakban fejezve ki a véleményét a kuruc vezérek felől, nem fennhangon hirdeti-e ennek a titkát?

Andrássy felpattant a helyéről.

– Micsoda karikatúragyűjteményről beszél, obester úr?

– Hát biz ez egy képeskönyv, ami az én birtokomban van, mint a feleségemnek, Fabriczius Krisztinának eddigelé egyetlen hozománya.

No, most még egy holdvilággal több gyulladt ki Andrássy kétségeinek firmamentumán. Megtudta, hogy hova lett az arcképalbuma.

Ezáltal aztán kezdett Juliánnával még nagyobb ismeretségbe jutni.

Trautsohn de Blumevitz a füle mögé simogatta az allonge-parókája fűrtjeit, s gyönyörködött a szavai hatásában, amit Andrássy arcáról leolvasott.

– Ha nem vetne elég fényt a kegyelmed belső világára az a kép, melynek hátulján a fejedelem van lerajzolva, térdei közt a magyar koronával, háta mögött Péter cárral (egy sokatmondó allegória!), hát teljes világítást adna hozzá az a másik, amelyiknek az egyik lapján Lipót császár van lerajzolva, kegyelmed saját manupropriájával, míg ugyanannak a hátlapja egészen üresen van hagyva. Amaz a kíméletlen megbírálás: ez a feltétlen hódolat.

Andrássy István kötözve érezte a kezét. Hiszen nem mondhatá meg, hogy azoknak a képeknek a torzított fintorait nem ő rajzolta, hanem ez a démoni asszony! Magának kellett megtartani az érdemet.

Talán az már akkor számított arra, mikor könnyű tollhegygel odakarcolta ezeket a gunyoros vázlatokat.

– Kegyelmed szíve szerint elítéli azt az egész táborát, amellyel eddig együtt küzdött – folytatá diadalmas előérzettel a császári főtiszt. – Nagy bohóság volna a látszatért feláldozni az igaz érzést. Az árulókat, akik meg hagyják magukat venni pénzért, mindenütt megvetik, s ha kifizették, eldobják; de az olyan pártvezért, akit a hívek táborába igazi, szívben gyökerező meggyőződés vezérel át: azt meg tudják becsülni, és megtalálják a számára való helyet.

Andrássynak vele született büszkesége egy dacos választ diktált erre; de Blumevitz megakadályozta benne:

– Mielőtt válaszolna kegyelmed, egy esetre figyelmeztetem. Ez a Forgách Simon tábornoké. Mikor még az öreg Lipót király élt, az ifjú József király azzal a megbízással küldé őt Rákóczi Ferenc táborába, hogy ismeresse meg a fejedelemmel az ifjú király jó szándékait Magyarország iránt, s aztán hozzon létre egy üdvös egyetértést József és Rákóczi között. Forgách Simon elejté ezt a rábízott szerepet, s ahelyett, hogy szolgálta volna József királyt és Rákóczi Ferenc fejedelmet egyformán jól, szolgálta mind a kettőt egyformán rosszul, és saját nagyzását helyezte a közbéke fölé. És emiatt elveszté a játékát mind a két oldalon. Itt Rákóczi vetteté őt fogságra, amott a király száműzte. Vegyen tanulságot kegyelmed a példájából. Ellentmondó szívvel szolgálni nem lehet. Más érezni, más mondani, más tenni, annyi, mint maga magát megsemmisíteni.

Andrássy felállt a helyéről s nyugodtan, hidegen mondá:

– Jól van. Hívassuk ide a sereg tiszteit, hívassuk ide a város előljáróit: határozzanak azok lelkük szerint, én egy szóval sem fogom őket kényszeríteni.

Blumevitz erre fölnyitá a szoba ajtaját, s a kornétásához néhány szót intézett halk hangon.

– Vezesd őket ide.

Azután visszatért Andrássyhoz a padmalyos szobába.

– Amíg a meghívottak előjönnek – monda neki –, nem olvassa el kegyelmed azt a levelet, amit az asztalán kapott?

– Igaz! Majd elfeledtem ezt.

Büszkeség volt ez tőle, vagy háládatlanság?

Elővette az összegyűrt levelet, s kisímítva a tenyerével, maga elé helyezé. S aztán kezébe véve a tollat, a sorok alá írta a betűket, amiket a titkosírás kulcsával kihüvelyezett.

Ez a sor jött ki belőle:

„Ne felejtkezzék meg kegyelmed a fiamról!”

Andrássy könnyedén vállat vont, s aztán odadobta az egész megfejtett írást Blumevitz elé.

Az is beletekintett, s rábólintott a fejével:

– Ahán! Ismerem én ezt. – Csatoljuk a többi akták közé.

– Ahogy tetszik.

Aztán egyet köszörült a torkán a tábornok, s azt mondá, mintegy magának beszélve:

– Nem szeret ez az asszony senkit a világon, csak egyedül a fiát!

– Szeret biz az egyebet is – mondá rá Blumevitz. – Hanem ez az ő diplomáciájának az alap gondolatja. Ez a kis ártatlan fiúcska. – Én egészen meg tudom fejteni az ő charádáit. Nemde az a kívánsága az úrasszonynak, hogy a császár ruházza át a kisfiára azt a donációt, amivel Rákóczi Ferenc fejedelem Korponay Jánost, számos érdemeiért megjutalmazta: helyezze be az Ocskaytól elkobzott sztropkói uradalomba.

– Igen. És hogy adjon a fiának bárói címet.

– Mindezt kívánhatta volna Korponayné a férje számára is, ha egy dolog felől bizonyos lett volna.

– Értem. Afelől, hogy a király fog-e logikát találni abban, hogy ami érdemekért Korponay János Rákóczitól donációt kapott, *ugyanazokért* őt abban megerősítse.

– Nem ez az ok. Ott vannak helyettük az asszony érdemei, s mondhatom kegyelmednek, hogy azok igen nyomatékosak. Azért kívánja a királyi adományozást Korponayné a kis fia, és nem a férje számára, mert bizonyosan tudja, hogy a férje vissza fogná azt utasítani.

Andrássy megdöbbsent.

– Azt hiszi óbester úr?

– Úgy ismerem ezt az embert. Fanatikus egy koponya. Ez nem fogja aláírni a kapitulációt, hanem vagy keresztül tör a hadvonalainkon, vagy összekaszabolgatja magát. – Ezért Korponayné jó eleve elszökteté a városból a kisleányát a hómesterével, hogy az apa el ne vihesse azt magával.

– Mikor történt ez?

– A robbanás éjszakáját megelőző reggel.

Andrássy mindig magasabb hegyről kezdte látni ez asszony lényének láthatárát.

Ezalatt megérkeztek nagy kardcsörtetéssel a kuruc tisztek, s sűrű talpszurolóssal a városi deputáció.

A kuruc tisztek ugyanazok voltak, akik a vegyes törvényszéknél ülnököltek, a tanácsbelieket Alauda vezette. Nem volt itt Czelder Orbán, Korponay János, Du Près de Belleville lovag; s a tanácsbeliek közül hiányzott De Hortis.

Az első félórai értekezésnek az lett az eredménye, hogy mind a két fél meghosszabbította a fegyvernyugvást déli tizenkét óráig. Ezt azután kihirdették dobszó mellett a piacon. Andrássy tábornok és Trautsohn de Blumevitz ezredes nevében. Mire aztán a császári katonaság kényelembe tette magát, őrtüzeket gyújtott a piacon; amihez elég anyagot talált De Hortis háza előtt. Ez az egy polgár nemes fogadta meg Fabriczius parancsolatát, hogy a háza tetejét rögtön leszedesse: zsindely, lécs halomban hevert már a földön. Jó tüzelőszer a cserepároknek.

A fegyverszünetet azonban mind a két fél fölhasználta emberségesen a kitörhető harc előkészületeire. Korponay körülgyargalta a bástyautcákat, a nélkülözhető őrséget összpontosítva; a vízárok felől nem lehetett a császáriak támadásától tartani. A polgárok vezényletét De Hortis hadnagyukra bízta. Czelder Orbán a szétdúlt löportoronynál támadt rés előtt állítá fel a német hajdúit; ez volt a veszélyeztetett pont, ahonnan várható volt Löffelholz tábornok támadása, ha a városban verekedésre kerül a sor; Fabriczius pedig merész furfangot tervezett. Ő a Thurzó-ház hátsó kapuján egy kerek ágyút vontatott be az udvarra, azt a piac felőli kapunak szegezteté.

Nem kellett neki a Belleville pattantyúsai. Árulók mind, a parancsnokkal együtt.

– Majd kiszolgáljuk mi az ágyút magunk, én az én fiacskáimmal. A diákok közt nincs áruló!

Lőporos zsákokat is hozott magával, kartácsokkal együtt, amennyi csak elég.

Azután nekiállítá a fiúkat csákánnyal, feszítőrúddal egy vakablak kibontásának, ami a Thurzó-háznak az Andrássy lakta házzal szomszédos falába volt rakva.

Fabriczius még mindig azt hitte, hogy a császári katonaság a főkapun lopózott be, az örököt megvesztegetve. Különben el nem lehetett képzelni, hogy teremjen ott egyszerre egy egész ezred a piac közepén, észrevétlenül.

A németek meglepték Andrássy tábornokot, s most mellére szegzett pisztollyal kényszerítik a kapitulációra. Így okoskodott tovább.

Ha tehát Andrássyt ki lehetne szabadítani a kelepceből, jobbra fordulna a kocka.

Ezért akarta kitöretni a vakablakot ott a közfalon, hogy majd akkor ő a hívek és bátrak csapatjával berohan a tábornokhoz, levágja a fogva tartó németeket, s kiszabadítja a vezért a körmeik közül.

Hanem a németnek is van esze!

Az meg azt gondolta ki, hogy a vízvezeték alagútján keresztül apródonkint beszöktetett még egy kompánia gránátost az Andrássy lakta ház udvarára és folyosóira, s azok ott vártak csendesen a füstölgő kanóc egyik kezükben, s gránát a másikban.

No, ha a két fél ilyen nagyon készülődött, a harmadik sem maradt hátra. – Juliánna ott ült a tükre előtt, s piperázta magát.

Felszedte a legpompásabb köntöseit, a bársony csak úgy suhogott, a csipke csak úgy repült rajta; boglár, nyakörv versenyt ragyogott egymással; de nem a szeméivel! Azok fényesebbek voltak.

Egészen hasonló volt ahhoz a képéhez, ami ott áll a szoba mélyén aranyozott bronz rámban. (Áll? Csak állt, már ott hever most a Fleischerthurm magazinjában, ócska vásznak, talán zászlók lomja között.)

Hadsereget verő szép volt!

Amíg minden fél így készül a nagy csatához, a dobosok ugyan hirdetik, hogy „veszteg legyen minden ember, magyar, német, kuruc labanc: mert itt jön a békekesség! Lánkra verni, aki moccan!”

– Öreg bajtárs! Mit csinálsz ott? – kiált a munkába izzadt Fabriczius háta mögött valaki.

Hátra tekint: Korponayt látja ottan.

– Én tudom, hogy mit csinállok! De te mért szállsz le a nyeregből?

– Dehogyan tudod: semmit sem tudsz. Hiszen tele van a túlsó udvar német gránátossal, ha áttöröd a falat, ide is bejönnek.

– Hát hogy kerültek azok oda? – szól elbámulva Fabriczius.

– Hogyan bizony. Mind a te házad falából jönnek elő egyesével, ahol a csatornaajtó van; a toronyból lehet látni.

– Az én titkos alagutamon át? – ordít fel, mint egy felriasztott vadállat Fabriczius.

– Azon jött be az egész siserahad. S most már délig pihenhetünk. Szállj le te is a paripádról. Most hirdetik ki dobszó mellett a fegyvernagyvást. Lehet szalonnát pirítani. A szomszéd házban együtt ülnek generális uraimék, tanácsbírák uraimék, s alkudoznak a kapituláció fölött a német ezredessel, Trautsohn de Blumevitzcal.

– Kinek a nevét mondtad? – hörgé Fabriczius.

– Az bíz a te kedves vejed urad, tegnap óta. Hát csak eredj fel a szobádba megint öregem, vidd a diákjaidat is, folytasd, ahol elhagytad, énekeltesd magad fölött a halotti zsolozsmákat. Magam is megyek fel, az én asszonyomhoz; früstükölni.

S Korponay megfordult a sarkán, keserűen nevetve.

De Fabriczius utánakapott s megragadta a vállán a farkasbőr kacagá-nyát, mint a halálra sebesített medve, ordítva torkaszakadtából:

– Átkozott legyen az az asszony, aki mindnyájunkat megrontott!

– Micsoda asszony? – kérde elbámulva Korponay.

– Ez a Delila! Ez a Jezabel! Ez a Herodiás! A te feleséged! Ő árulta el ezt a várost, a hazát, a fejedelmet, a mi szép szabadságunkat!

– Az eszed tisztul? – mondá elszörnyedve a megátkozott nő férje.

– Tiszta már! Világosan látok mindent. Ő kerítette össze a leányomat a császár tisztjével, ő árultatta el a titkos alagutat a németeknek, ő szöktette meg a leányt a vasketrecből, ő robbantatta fel a szeretőjével a löporos tornyot.

– Micsoda szeretőjével? – kiálta most elsápadva Korponay, s mellén ragadta Fabricziust.

– Mit kérded tőlem, bolond, amit az egész világ tud? A szarvadtól nem férsz be már az ajtón, s mégsem tudod, hogy viseled! Keresd ki! Hatos fogattal jár a királyné!

– Az én feleségem? – hörögé könnyomta kebellemmel a férj.

Fabriczius pedig mind a két öklét az égre emelve, zokogá, könnyeitől fulladozó hangon:

– Átkozott az átkozottak között! Kerítőné! Rima! És áruló!

Korponay vad dühvel rántotta ki kardját.

– Megölhetsz! Isten előtt is újra mondom! – szólt Fabriczius, szétszakítva mellén a palástot.

– Megölök valakit! – hörgé Korponay – de az nem te fogsz lenni. – Azzal felrohant a Fabriczius lakának lépcsőin.

Fabriczius nem törődött most övele meg az ő asszonyával. A bolond férj meg a csalfa asszony táncoljanak együtt, ahogy tudják! Neki csak az

járt a fejében, hogy az ő alagútja el van árulva, s hogy azon keresztül folyvást lopakodik be a német a városba.

Ő maga semmit sem tudott arról, hogy a házából van egy rejtett átjárás a szomszéd házba. Ezt azóta praktikálták oda, amióta a két szomszéd házat a mostani zsellérei lakják; azoknak a kedvéért lett az kigondolva, az ő fogsága alatt. Hej! ha erről tudott volna!

Hanem ahelyett valami mást tudott, s ez a *más* sokkal nagyobb szabású ötletet támasztott a lelkében, mint hogy a kisebbet észrevehette volna tőle.

Az jutott eszébe, hogy a vízvezetéki alagútnak van egy aknaszerű lejárata az ő házából. (Bizonyosan ezen keresztül szökött meg a leányzó.) Egynéhány lőporos zsákot lehajítani ebbe a gádorba, aztán égő csóvát dobni utána! Ez gyökeresen meggyógyítja az eddigi hibákat. Aki az alagútban még lent van, az mind odafullad a füstben, aki pedig fölötté van, a két szomszéd házban, az együtt és közegyetértéssel repül fel egyenesen a paradicsomba: magyar generális a német őbesterrel, kuruc tiszt urak a lőcsei szenátorokkal, szép asszony a dühöngő férjével, halni akaró Fabriczius az éneklő diákjaival együtt. Ez lesz a nagyszerű összetalálkozás!

– Szedjétek le a lőporos zsákokat a szekérről, fiaim – mondá a diákoknak –, s hozzátok utánam!

Ő maga a legnehezebb kilás zsákot kapta a vállára. Meg se görnyedt bele a termete.

Azalatt pedig Korponay János előrerohant már, keresztül Fabriczius és a doktor szobáin; végigcsapkodva maga után minden ajtót, mert a saját lépcsőajtaja belülről volt zárva, azon nem mehetett be. Az útjába akadt Cornides doktort kerekese székével együtt úgy lódította el maga elől, hogy az meg se állt a szobája túlsó faláig. Rohant a folyosón keresztül a feleségéhez.

A szép asszony készen volt már az öltözetével.

Mikor azt a dühöngő alakot berohanni látta, kivont karddal a kezében, szikrázó haraggal a szemeiben, sápadt, veritéktől fényes arccal, szétzilált fürtökkel; hát akkor egyszerre tudta, hogy mi vár rá.

– Mit tettél? asszony! – ordítá az eszeveszett férfi.

– Mindent... – felelé az asszony – ...Megölhetsz!

S szép csendesen térdre bocsátkozott előtte.

– Hallod az átkot, ami a sarkamba üldöz! Kerítő, kéjhölgy, áruló a neved, átkozott vagy az átkozottak között!

– Úgy van! Az vagyok!

A férj megsuhintá kardját a feje fölött. Juliánna megalázva hajtá le a fejét.

– Várlak! Csapj le! – Nyugodtabban a vérpad tőkéjére sem hajthatta volna le a fejét.

Ahelyett Korponay megragadta karjánál fogva az asszonyt, s felrántotta őt hevesen, hogy az arcába nézhessen.

– Mért tetted ezt?

A nő összetette kezeit a keblén, s szemeit megdicsőült tekintettel emelve fel a magasba, rebegé:

– A fiamat, az én szerelmes fiamat, dicsővé, úrrá, hatalmassá tevém. Amit tettem, meg van írva már, csak a pecsét kell még reá; az én vérem legyen rá a pecsét: ontsd ki hamar! Én végeztem!

Korponay eltaszítá az asszonyt magától, s az asztalra dobta a kardját.

– Nem öllek meg! Az neked nagy becsület volna. De felcsúfolom az egész praktikádat. Nem csinálsz fiadból nagyságos urat, császár szolgáját, hazája hóhérát! Megmutatom, hogy én vagyok az igazi szülője, te csak mostohája! Kiveszem a kezed közül, nem mérgezed meg a lelkét! Elviszem magammal, hadd szenvedjen velem együtt, dicsőséges bűjdosásban, hadd szokja meg a becsületes kolduskenyeret! Te éld itt a világot kedved szerint, fényes gyalázatban, te világ rózsája! Ha úgy le tudnám tépni a nevemet rólad, mint ezt a hitvesi fátyolt letépem a fejedről! A fiadat nem látod többé!

S a nagy művésznőnek még akkor is eszébe jutott, hogy komédiát játszó. Úgy tett, mintha megijedne e fenyegetéstől.

Úgy rémüldözött, mintha meg akarná másítani a szörnyű nagy fenyegetést, s odaveté magát a földre a férje elé, s átkarolta erőszakosan annak térdeit: „Ne a fiamat! Ne vedd el tőlem!”

Korponay erőszakkal tépte le a nő karjait magáról, s aztán oly erővel taszítá őt el, hogy az hanyatt estében nagyot ütött a fejével a keményfa padlón, s ott maradt élettelenül elterülve. Nem gondolt rá! Rohant ki a tornácra, ahonnan a kisleány a szobája nyílt.

Szegény bolond! Azt gondolta, hogy ott van a fia. Amióta a csetepatéből hazakerült, úgy elfoglalta a szerelmes asszony mézesmázos beszédével, gyöngye ölelgetésével, aztán meg a haditörvényszék a zűrzavaros jeleneteivel, hogy nem ért rá utánajárni, hol van hát az a kisleány, miért nem jön eléje? Hol sétálni van, hol meg alszik!

Mikor aztán berohant a gyermek szobájába, körülnézett, látta, hogy fel van vetve mind a két ágy, a kisleányé is, meg Pelargusé is. (Anyjánál csak olyankor aludt a gyerek, ha az apja távol volt.) A kis ruhácskái rendbe voltak rakva a lócácskára, a kis süvege az asztalra téve, még a sarkantyús csizmácskái is ott vannak az ablak hídján. Nincs a fiúcska sehol.

Ha itt nincs, akkor máshol kell neki lenni a háznál. El csak nem vesztette! Hisz Pelargus őrzi.

Kitámolygott a szobából, hogy megkérdeje az asszonytól, hol a gyermek? Ha kínozzák, majd csak kivallja.

De iszen kereshette azt már!

Nem feküdt az többé azon a helyen, ahová ő ledobta: nem volt az se elájulva, se elszédülve. Eltűnt, elpárolgott; a hült helye maradt.

Most aztán a méreg futotta el Korponayt, hogy még rá is szedik! Azt hitte, a hátsó ajtón menekült ki az asszony, amerre ő bejött. Rohant dühösen arrafelé.

Az ajtóban majd feltaszította Fabricziust, azzal a nagy lőporos zsákkal a vállán.

– Nono! – kiálta rá Fabriczius.

– Nem futott ki erre amaz asszony? – kérde Korponay.

– Dehogyan futott! Hát kisiklott a kezed közül ugye, mint a kígyó.

Korponay a nyitott ablakra tekintgetett.

– Ne félj! Nem boszorkány az, hogy seprűt kapjon a térde közé, azon repüljön el, inkább nagyon is ember leánya. Én tudom, hogy merre futott el! Csak gyere utánam! Innen nyílik a te konyhádból a titkos alagút gádora. Ott futott le, a *kedves barátai* közé. Ott jön a *regiment*. Ne félj, mindjárt utolérem; ha én nem: ez a zsák. Csak gyere utánam.

Fabriczius nyomult előre, Korponay a nyomában.

Mikor a konyha ajtaját felszakította az öreg, hej, szép meglepetés várt rájuk!

A szépasszonyt ugyan nem találták ott, hanem igenis a tűzhelyen egy megrakott lobogó tüzet, s akörül egy csoport német gránátost, akik éppen akkor gyújtogatták meg kanócaikat a tűznél.

Hát ezek bizonyosan ráakadtak odalenn az alagútban erre a csigalépcsős gádorra, s gondolván magukban, az is valahová vezet, egynehányan feljöttek rajta, felemelték a rejtekajtót, azon kibújtak, szétnéztek, látták, hogy az itten konyha. Mielőtt tovább hatolnának, tüzet raktak, hogy a gránátjaik kanócsát meggyújtsák, az utóbb jövők éppen a fejeiket tölték elő a szűk bejárat kámvájából.

Amint aztán a két marcona férfi betört a konyhaajtón, a gránátosok sokkal jobban megijedtek ezektől, mint azok ötőlük. Korponay tekintete olyan volt, mint aki emberhúsrá éhezik, Fabricziusé pedig, mint aki jól is lakott már vele; de újra kezdeni kész.

– Jehova Szent Isten, ne hagyj minket! – ordította Fabriczius, a vállán emelt zsákot két izmos tenyerében a feje fölé emelve, hajításra készen.

– Mit akarsz, bruder? – kiáltá rá Korponay. – Mi van a zsákodban?

– Lőpor van benne! Odahajítom a tűzbe!

– De ezt ne tedd! Hisz akkor mind elvisz bennünket az ördög!

– Inkább az ördög minket, mint mi őtet!

– De azt bizony ne cselekedd – kiabált Korponay, megragadva a zsák bekötött száját.

Fabriczius megvetőleg fordult hozzá.

– Hát olyan szép neked ez a világ, hogy sajnálod eltemetni magaddal együtt a gyalázatodat?

– Kicsoda? Én!

– Sajnálod eltemetni azt az asszonyt, aki megcsalt; meg valamennyi latrot, akikért megcsal! Az árulók koszorúját! Mind itt vannak a kezekben. Hát örökké akarsz élni?

– Dobd oda! Én is segítek!

S azzal Korponay is alája tette a két tenyerét a lőporos zsáknak, s egyesült erővel segítette azt a lobogó tűzrakásba beléhajítani.

No, hogy ezt a párbeszédet a belopózott gránátosok nem voltak kíváncsiak végighallgatni, azt elhiheti az ember; de úgy törték magukat a lyukhoz vissza, hogy az volt a boldogabb, aki a fejével mehetett előre, s a kalimpálózó lábait hagyhatta hátul.

A két elszánt férfi pedig egymás vállára borulva, s egymás kezét szorítva nézett bátran és halálra szántan a lőporos zsáktól szétrobbantott tüzes üszkők közé.

Csak néztek, csak néztek a tűzbe; – és aztán a rettentő robbanás csak nem következett be.

Pedig a zsák maga is elkezdett már égni, fel is repedt, a por itt-amott kidült belőle, rá az izzó parázsra; de bíz az meg sem sercent.

– Hát ez már micsoda? – mondá Korponay elbámulva, s odalépett a tűzhelyhez. És aztán belemarkolt a zsákból kiomló porba, s azt szétmorzsolgatta a tenyerében.

Aztán nagyot kacagott rá. Ahogy talán a pokolban kacagnak, akiknek a szívét forró olajba mártogatják.

– Hahaha! Két bolond egy pár! Öklelheted ezt a falat, vak Sámson, kézzel-lábbal! Ez a te lőporod nem más mint vaspor, amilyenel a fegyverkovácsok a kardokat tisztogatják – s azzal telenyomta Fabricziusnak a markát azzal a fekete porral.

Ha valakinek azt mondták volna, hogy az aranyjai, gyémántjai változtak egyszerre vasporrá, úgy el nem meredt volna, mint Fabriczius erre a szóra:

„Vaspor!”

Ezt is csak a szája járásáról lehetett látni, hogy mondja. Egyik tenyeréből a másikba töltögette: „vaspor!”

És így eszerint az az egész lőszerkészlet, amit ő arra tartogat, hogy majd az ellenséget halomra kartácsolja vele, mind csupádon vaspor. Az az ágyú nem más, csak egy döglött kutya! Ez is Belleville csalfasága!

Odaült az ajtóküszöbhez és úgy motyogott magában.

Az a másik férfi pedig folyvást kacagva futkosott végig a szobákon.

– Hahaha! hahaha! Gyere elő feleségem! Mondok neked furcsa dolgot! Megszakadsz a nevetésben! Hahaha! Láncos kutya megugatta lelke! Soha ilyen cifra tréfát! Hol vagy, hol vagy, gyöngyöm, kincsem! Nem haragszom! Nem öllek meg! Még agyon sem csiklándozlak! Csak gyere elő nevetni!

S eközben, ahol egy ruhát talált a feleségétől, azt hasogatta szilánkra; az ágyból kiszórta a párnákat, kidöntötte a pelyhet, s amint egyszer szembe találkozott azzal az arcképpel, amin oly híven van találva ez asszony, kirántotta az öve mellől a török kését, s odaszúrta a szíve tájába.

Még most is látszik rajta e szúrás...

...A szép hölgy pedig ott lappangott ezalatt abban a kis rejtekben, ami a falitükör és a faltábla között van, és hallgatott fél füllel ide, fél füllel amoda... Hogy alkudoznak az egyik szobában a város dolgáról, azután a se-regekéről meg a tisztekéről – és az ő kis fiacskájáról. Hogy dicsérik őt jó anyának, szép asszonymak, tiszteletre méltó nőnek. A másik szobában pedig hogy átkozzák, hogy kínálják a poklok bosszúálló szellemének.

Ezenközben megkondult a tizenkét órát hirdető déli harangszó.

XX. Fejezet

A fehér zászló meg a piros zászló

Amint a déli harangszó megszólalt, kinn a piacon dobörgés támadt utána, egyszer sűrűn kopogó, közben egyesén potyogatott ütésekkel.

– Mi az? – kérde Fabriczius, aki még mindig a konyhaajtóban állt és bámulta, hogy „sül meg” az ő puskapora a tűzben.

– Mi az? – kérde a dobszóra, mintha álmából riadt volna fel.

– Ejh! a labancoknak dobolnak ott künn délre *vakparádét*. A pápisták harangszóra imádkoznak.

Hanem aztán a déli egyes harangkongást felváltotta az általános harangzúgás minden toronyból, apraja-nagyja búgott-bongott, csilingelt tehetsége szerint.

– Halottra harangoznak? – hebegé Fabriczius. – Valami nagy halott van?

– Hát nem tudod, öreg trotty? Te haltál meg! El is énekeltetted magadat. Terád harangoznak. Teneked dalolják:

Nem kell annak többé kása

Kinek Maulwurf sírt ása! – Hahaha!

– Mit beszélnek ezek a harangok? Csitt! Hallga!

– Hát tudod, hogy mit beszélnek? A pápista harang azt mondja „Boooldog Isten, hooonnan élünk?”, a kálvinista azt mondja: „Nincsen kenyér minálunk”, a lutheránus rácsendíti: „Innen élnek, szegények! innen élnek, szegények!” Hahaha! Veszett kedvembe’ vagyok ma! Ha csimpolyást kapnék, táncolhatnám!

Fabriczius látta, hogy bolond ez; ezzel nem lehet beszélni, otthagya: maga felfutott a második emeleti terembe, amiből amaz ismeretes erkély nyílik a piacra, megnézni, hogy mi folyik odalenn a külső világban?

Korponay János pedig megmutatta, hogy csimpolyás nélkül is tud táncolni, a széthasgatott selyemrongyok, a földhöz vert virágcserepek, porcelán tálak között csak úgy rúgta a kufercest! Maga dalolt magának hozzá:

Ki az urát nem szereti;

Annak van most becsületi!

Nem menyecske, ki nem szajha,

Ki az urát meg nem csalja.

Ihajla!

Maga magának táncolt onnan a tükörből. Attól lehetett tartani, hogy egyszer fejbe üti magát az öklével, összetöri a tükröt, s akkor aztán annak a háta mögött megtalálja – a párját ehhez a bolondok táncához.

*Ki az urát nem szereti,
Sárgarépát főzzön neki;
Jól megpaprikázza neki,
Hogy koporsó kelljen neki.
Juhajla!*

Szép nóta e' nagyon!

– No fiam, kitáncoltad már magadat? – szólalt meg háta mögött a viszatért Fabriczius.

– Nem én! Dehogy mára! Erre az egy napra.

– Na hát ide tartsd a füledet. Húzok én neked egy szép stájer „langaus”-t: azt járjad. Most hirdetik ki a piacon, hogy a vezérek aláírták a kapitulációt: a császár minden föltételt elfogadott; osztogatja a donációkat az uraknak; avandzsolást a kuruc tiszteknek! Belőled is obesterlajtinánt lesz. Táncolj, fiam, egy galoppot! Ennek az öröme harangoznak.

Ettől a szótól egyszerre kijózanult Korponay: mint hogyha a holdkórost hideg vízzel végigöntik.

A kapituláció öröme húzzák olyan nagyon a harangot – ismétlé Fabriczius, s aztán befogta a száját a kezével, mintha meg akarná magát büntetni ezért a szóért.

Korponaynak az egész teste reszketett, mintha megfordított láz vette volna elő: előbb a hőség, azután a didergés. Még a fogai is vacogtak, s amit mondott, apróra rázva jött ki a szó a száján.

De azért, ha a szónak a hangja olyan reszketős volt is, amilyen a megijedt embereké, az értelme annál kegyetlenebb volt. A markával úgy tett a szíve fölött, mintha össze akarná facsarni.

– Vasat neki, hogyha fáj! Ne sírj öreg! Hadd azt a gyerekeknek. Teleírták az árulással a kutyabőrt? Megugattatom én azt a kutyabőrt, hogy úgy fog vonítani, mint mikor a gazdája halálát megtutulta! Testáltak? Hát protestáljunk! A kardjaink ám nem váltak vasporrá:

– Késő, fiam. Ott lobog már Andrassy ablakában a fehér zászló.

– No hát tűzzük ki melléje a veres zászlót!

Széttekintett Korponay a szobájában. Ott lógott egy szék karjára vetve az a piros nyakbavető, amit Juliánna a fehér éji öltöny felett viselt; azt felkapta, feltűzte a nyoszolya kárpitrúdjára zászló gyanánt, s aztán futott vele föl az erkélyterembe. Fabricziust is magával hurcolta kezénél fogva. – Ketten együtt egy kárpitzsinórral odakötötték az erkély rácsához a zászlót.

Ott lengett hát egymás mellett a szép asszonynak mind a két keszkenője: a fehér is, a veres is, egymás ellen csapkodtak a szélben.

Korponay János kirántotta a kardját, s megvillantva a feje fölött, alákiáltott onnan az erkélyről:

– No, hát gyepre, labanc! Gyepre, kuruc! Ha van Istened! Ma lesz, ami még nem volt!

Azzal siettek le mind a ketten a ház hátulsó kapuján keresztül a hadrendbe állított csapatjaikhoz.

A vezérek gazda nélkül csinálták a számadást.

A polgárság egy része hallani sem akart a kapitulációról. De Hortis, húsz patrícius kíséretében a bástyákon át Czelder Orbánhoz sietett, felajánlotta neki, hogy a lőcsei polgárság az utolsó emberig kész védelmezni a városát, élelmiszer is van elég; megosztják a katonákkal. Támadjanak közös erővel a piacon álló labancokra. Számra is többek ők, s az elkese-redés oroszlánná tesz ma minden embert.

Czelder Orbán mindig kész volt az ilyen fellovalásra. Nem is sokat tanakodott: a hajdúi egy csapatját a résnél hátrahagyva, a nagyobb számot rohamoszlopba állítá, s maga odaállva, szokás szerint a dandárja élére, nekivezeté őket a négyszögnek. De Hortis felment a toronyba, jelt adni a tulsó oldalon felállított kuruc lovasságnak és a polgárhadnak.

És akkor az történt meg, amit Blumevitz előre megjósolt Andrássynak: hogy amint a Czelder Orbán német hajdúi a császári katonákkal lándzsahosszra találtak, ott megálltak, lábhoz ereszték a puskát, hüvelybe dugták a kardot, s hagyták a vezérüket előre rohanni, egyes-egyedül a németek közé.

Azt ezek nagy hirtelen körülfogták: egypárnak betörte a fejét; de utoljára elnyomták, megkötözték, s akkor azután a volt kuruc hajdúkkal elkezdett a császári katonaság kezét szorongatni. Itatták egymást a kulacsaikból.

De Hortis a toronyból alákiálta a szótülökkel Fabricziusnak:

„Mindennek vége, Czelder fogva. Hajdúk átpártoltak.”

Mindennek vége!

Ez volt aztán a gyászkiáltás!

Végighangzott valamennyi bástyán, valamennyi utcán.

– No hát azért sincs mindennek vége! – kiálta halálos vakmerőséggel Korponay. – Fabriczius apó! Ne törd el a kardod! Kapj fel ide a nyergembe a hátam mögé, én jobbról vágok belé, te balról! Utánam, aki ember! Nem Lőcse város a világ!

S azzal megfúvatta a tárogatókat, s a Bástya utcából előtört a kuruc lovasságával.

A főkapun és a ferencesek kolostora közötti téren állt egy kompánia labanc muskétás; az menten pozdorjává lett törve. Korponay erre leereszteté a felvonóhidat a vízárók fölött, s kitört a tárt kapun át a lovas-

ságával. A háta mögött ült a nyeregben a vén Fabriczius, két kézre fogott hosszú pallosával.

A kapun kívül egy ezred savojai dragonyos állta, az útjukat. Úgy keresztültörtek rajta, mintha vajból lett volna.

Aztán el a hegyek közé.

Senkinek sem jutott eszébe őket üldözőbe venni.

Elég diadal volt erre az egy napra, hogy Lőcse, a hatalmas, a gazdag, a hűségben törhetetlen Lőcse, végre valahára megnyitá kapuját a császár előtt.

XXI. Fejezet

Krasznahorka – A dervisgenerális – A védszent

Andrássy István mihelyt a dolgok rendbe jöttek, azonnal futárt küldött Krasznahorkára, nagy paksamétával, amiben elő voltak adva az események, mellécsatolva az Andrássy Istvánnak adott diploma József császártól, melyben minden eddigi viselt dolgaiért kegyelmet kap, birtokaiban és rangjában megerősítést nyer; ott volt végül az utasítás a krasznahorkai várkapitányságnak, hogy mihez tartsa magát.

Gömör vármegyének ez a híres sziklavára az Andrássy család székhelye. Magas, teke alakú hegy tetejéről uralja a körülfekvő síkságot, büszke tornyai, palotatetői rézrozsdátul zöldek, ahol az aranyozás megszűnik rajtuk; a pirosra festett templomkupola kiválik az épülettömegeből, mely a távolból nézve is tekintélyt parancsol.

Bástyái nincsenek: a vár épületfalaival egyenesen a meredek sziklából emelkedik fel; a lejtő megmászhatatlan: se fa, se bokor rajta; csak az egyik oldalán vezet fel országút az egyetlen kapuhoz, melynek boltíve fölött három páncélos és koronás királyszobor emelkedik a lábai alá vésett emlékmondatok felett; ott csiripel körülötte a sok veréb, mintha ő tudná azt legjobban elolvasni.

Százhetvenhárom év előtt bizony mások csiripeltek ott. (Ezt a szót „csiripelés” a Rákóczi-korszak hadvezetői „ellenségre csapkodásnak” használták szélteben.)

A vár meg volt rakva erős helyőrséggel. Jól fizetett hajdúzsoldosok, páncélos drabantok voltak a várban, és azokon kívül egy csapat lovas tatárhad, egyetlen mohamedán hitű csoport a magyar hadseregben, akik önkényt álltak Rákóczi szolgálatába: vitézségben és kegyetlenségben messze földön hírhedett harcosok.

Amellett a várvédelmi harcnak minden fegyvernemével nagy bőségben volt a vár ellátva. – Lenn a tömör, másfél ölnyi vastag falak ágyúablakaiból villogtak elő a pelsőci Bebekek félmérföldnyire hordó bronz csatakigyói (amikről a jegyzetekben mulatságos történetként fogunk elmondani a jelenkorból); fenn a rovátkos párkányzaton pedig sorba voltak fektetve a hosszú szakállas ágyúk, a kétfogasok, a puskaforma kartácsszórók és

tüzeskéve-hajító ballisták, amik az ostromra előnyomuló ellenség favárainak felgyújtására szolgáltak. A sziklapincékben tetézve állt a gabona és liszt; a régi magyarok annak is tudták a módját, hogyan kell a húst úgy eltenni, hogy esztendőig elálljon (még tán a mostaniak is tudják), az osztyepkájuk pedig sajt létére oda se néz egy-két tavasznak, s szükség esetén ágyúgolyónak is lehet használni. Egy nagy, mély kút, amiből bivalyhajtotta gép húzza fel a vizet, ezer embert képes ellátni naponkint. Innen tehát se fegyverrel, se éhséggel a várvédőket kiugratni nem lehet.

Csak kecs egetéssel és árulással.

Ez ellen is van téve.

A várparancsnokságot István generális Miklós öccsére bízta. Az pedig kemény legény.

Mikor átadta neki a várparancsnokságot a bátyja, jól a lelkére kötve, hogy semmiféle potentátnak a várat ki ne adja, azt felelte neki Miklós:

– Nem én! Még tenedek magadnak sem nyitom ki a kaput, hacsak az én „Miatyánk”-omat le nem imádkozod elébb a felvonóhid előtt.

Az pedig furcsa miatyánk volt.

Ahelyett, hogy „de szabadíts meg minket a gonosztól, Ámen”, ekképpen végződött: „De szabadíts meg minket a némettől, Ámen.”

Miklós valamikor szerzetes volt. Cisztercita barát, fehér csuhás.

Nem is vetette le a csuhát soha; tetszett neki az a kényelmes öltözet, amit nem kell harminckét zsinórral gombozgatni; egyszerre belebújhat az ember; csak éppen a kardot kötötte az oldalára a korda és olvasó helyett, s a fején fekete bársonysüveget viselt, olyan alakút, mint egy fél dinnye. Szelíd tekintetű arca volt, gömbölyű, félhold alakú szemöldökkel, amiknek harmadik társul illett oda a felső ajkáról aláfelé hajló, fiatal bajusz. Annál nagyobb volt aztán a szakálla, amely kereken fogta körül az arcát, elől az állán kiborotválva.

Ő maga is tudta azt, hogy milyen szelíd, jámbor ábrázata van, amiért is, hogy a lehető tévedést eloszlassa, amint kinyitotta a száját, a legelső szava olyan cifra, körmönfont diákáldást bocsátott ki rajta, aminőnek ékes formuláját a löcsei archívumban megörökítve feltaláljuk.

Akkor aztán mindjárt tudta róla az ember, hogy ez nem pap.

Nem is járt az templomba soha imádkozni.

Ő ugyan azt állította, hogy az templom és imádkozás; de aki már ismerete a szólásmódját, tudhatta, hogy mikor ő azt mondja: „gyerünk a templomba!”, akkor ez azt teszi, hogy „pince”, a cinterem a maga halottjaival a sorba rakott hordó és átalag: ott szokta ő a misét tartani, parodiázva a liturgiát vidám cimborák társaságában.

Éppen olyan nagyon szerette a jó bort, mint az István bátyja. De kettőjük között az a nagy különbség volt, hogy István a legnagyobb tivornya

után is egyszerre megtalálta a józan eszét, mihelyt szükség volt rá; Miklós pedig mikor egészen kiment is a fejéből a mámor, még akkor is bögőhegedűnek nézte az eget. Vagy nagyon jókedvű volt, vagy nagyon dühös volt; középen nem járt soha.

A labancok jobban féltek tőle, mint a tüzes ördögtől. A kurucok sem túrték maguk között pogány nyelvjárása s szilaj dühöngése miatt; más nem állta ki a szolgálatát, mint csupán a tatárok. Azok nem értették, hogy mit beszél, s azoknak nagy gyönyörűség volt az, ha gyújtogatni kellett. Ő is legtöbbször becsülte ezeket. De sok nyaktörő kalandon vágattak vele hanyatt-homlok keresztül, amilyenre csak egy fanatikus dervis vállalkozik! Azért el is nevezték dervisgenerálisnak.

Hanem egy gyöngesége mégis volt. A rajongásig szerette azt a két kisfiút, az István gyermekeit.

Nem volt az a földi hatalom, akinek a parancsolatját respektálta volna, de hogyha ezek a kisfiúk mondtak neki valamit, az szentírás volt előtte, azért félbehagyott minden munkát, mulatságot, s ment velük játszani.

Azt mondta, hogy ő neveli őket.

Hiszen tudománya lett is volna hozzá elég; mert a nagyszombati szemináriumot kitanulta, s ha onnan meg nem szökött volna, azóta prépost lehetne; hanem ő nem azt értette nevelés alatt, hogy a gyönges kis teremtések leültessek egy dohos könyv mellé, s kényszerítsék olyan dolgokat magolni, amikre soha semmi szükségük nem lesz; ráérnek arra, majd ha nagyobbak lesznek. Egyik sem lesz püspök! Ahelyett arra tanította őket, aminek igazán hasznát vehetik az életben, paripát megülni, árkot ugratni, futó paripákról célba löni, egyenes törrel, görbe karddal verekedni. Azt is megengedte nekik, hogy egyszer-egyszer a pipájából nagyokat húzzanak, meg a pálinkás csutoráját meglopják, s ha ettől a fiúknak szédelgős lett a feje, azt mondta az anyjuknak, a sok könyvrágástul van az.

Nem is volt azokon ruha szakadás nélkül, kéz-láb és ábrázat kék folt és karcolás nélkül soha.

Az egyik csak kilenc esztendő volt, a másik tizenegy, s már úgy tudták a svihrovai nótának minden versét, mint akármelyik kuruc virginás.

Hogy minden jól nevelt úrfiaknak való tudományt alaposan kitanuljanak, csináltatott Miklós úr mind a kettő számára egy-egy kerekes ágyút, a valószínű ágyúk mintájára: csak hogy az ágyúcső dió nagyságú golyók számára volt fúrva, különben egészen rendesen volt az főszerelve.

Ma is ott állnak még a kisdud kerekes ágyúk az Andrásyok egyik kastélyának tornácában; találgatják a tudósok: vajon mire szolgálhattak.

Ezekkel lövöldöztette célba a krasznahorkai vár kapujából a két kis unokatestvérét Miklós nagybátya. Az út mentén volt felállítva egy szalma-

báb, labanc generális öltözetében: ki találja azt el kétszáz lépésnyiról? De utóbb bizony még háromszárról is lelőtték a fejről a kalapot.

Krasznahorka vára ebben az időben maga egy kis várossal fölért. Kaszárnyaépületeiben ezer harcos elfér, azok a földszinten vannak, és az emeletes védtornyokban. Hosszú istállósorok nyílnak a belső udvarról a lovak és a vágómarhák számára, a konyha egy külön nagy épület, kéménye maga egy kis torony; hat szakács és tizenkét bébillér süt-főz ott a tengersokaságnak. Az őrseregen kívül még úri vendégnép nélkül sincsen soha a vár; azoknak a számára is egész lakosztályok állnak kényelemmel berendezve. – Cifra vasrácsajtó zárja el az úri lakosztályba vezető folyosót és lépcsőgádort, amiken keresztül a boltozatos termekbe lépünk be, akik még kíváncsiak vagyunk a fényes múltnak egy épen megtartott töredékét látni.

Ez volt az Andrássy család saját lakosztálya; minden úgy van ott még, ahogy a Rákóczi-korszak s az utána következő csillapodás kora hagyta.

Az ajtók fölött a páncélos vitézek, akik a küszöbök fölé írt emlékmondatokat őrzik; a legelső így szól:

– „Reges, pyramidum Egypti conditores absorsbits oblivio, justorum gloriam grata servat memoria. (Az egyiptomi gulákat alkotó királyok elenyésztek a feledékenységben; de az igazak dicsőségét megőrzi a hálás emlékezet.)

Az értékes és féltethető kincseket most mind a családi múzeumok őrzik, ami Andrássy István korában is e termekben pompázott; csak a gyönyörű majolikakemencék tanúsítják, s egy-két régi bútordarab, minő fényűzés volt egykor itten.

Egy roppant nagy szekrény állít meg bennünket: tán a külseje teszi meglepővé. Sehol sem találni annak párját; se múzeumokban, se régiséggyűjteményekben. Meglepő az egésznek az alakja, faragványai, a szőlővenyigékkal befuttatott corynthisz oszlopok, a nemes ízlésű karnisok betetőzve egy lángoló tűzhely utánzatával, a ragyogó fénymáz zománcszíneivel, gazdag aranyozásával. Mikor be van zárva a szekrény, akkor is leköti a figyelmünket; hát még mikor felnyitják, s megmutogatják az osztályokba rakott ereklyéket: ez volt a pohara, ez volt a tányéra, ezek voltak az evőeszközei. Őneki! – A fejedelemnek! – Rákóczi Ferencé volt az almárium; ő adta azt Andrássy Istvánnak, mikor már Felső-Magyarországot el kellett hagynia; neki adta a kedvenc szőnyegét is, amit a szép Szirmayné hímezett a számára; neki adta a kardját, még a kedves sétatálcáját is. Karvastagságú citromfatörzsök az. „*Ezzel üssétek őket!*” Ez volt a szava az ajándék mellé. – Olyan mélyen állt a szeretetében Andrássy István.

Körül a falakon az ősök képei: István a kuruc tábornok pompás viseletében; Miklós a fehérbarát csuhájában, nagy könyv a kezében.

A legtágasabb teremből nyílik egy faragott ajtó, egyenesen a templomba. Az oltárral szemközti karzaton sorba felfüggeszve a nagy fekete rá-mák; mindegyikben párosával a címerek; egy Andrássyé és a feleségeé; körülöttük aranybetűkkel az elhunytak neve és halálának napja; a hosszú sor ráma még folytatásra vár; amik még címertelenek, azokban e három szó van: „higgy, remélj, szeress”.

Egy dicsőséges korszak szele fúj végig a szobákon. Hevülünk és fá-zunk.

Csak az előtornácban jövünk rá, hogy a következő évtized is belevegyí-tette már abba a maga öngúnyoló szatirikus emlékeit.

Ott parádéz a falon Rákóczi tábori dobosa (a híres Rácz Ferkó, aki Tö-rökországba is utána ment, onnan jött vissza); lóháton veri azt a hosszú rézdobot, s ezt a tótos magyar gúnyverset dalolja hozzá:

*Jó urunkra feltamatunk
Semit nyertünk, csak vesztetünk;
Országunkbul kibujdostunk,
Magyar bortul elmaratunk.*

Innen nyílik aztán a leghatalmasabb várasszonynak szerény kis háló-szobája; csak akkora, hogy két ágy elfért benne; egy magának, másik a két kisleányak.

Most már csak egy ágy van benne. Az ő saját magáé. Egy egyszerű fe-kete koporsó üvegfedéllel. Ottan alszik Serédy Zsófia, Andrássy Istvánné. Még most is alszik. Álmodik a jövődőről.

Mi álmodjuk vissza a múltat.

Mikor még ez a gyengéd, tündéri idomzatú alak élő védszentje volt en-nek a vidéknek, őrangyala az egész családjának; mártír, aki megszenve-dett, azoknak, akiket szeretett, minden bűneiért; aki még most sem akar átmenni a túlvilágra, még most is itt akar maradni, gondjukat viselni.

Krasznahorka vára Gömör vármegyének a székhelye is volt Andrássy István idejében, a híres magyar versíró, Gyöngyösi (a Murányi Vénus szerzője) volt itt az alispán. Mindig otthont találó vendég a főispáni háznál. Ott van a szobája, a roppant ablakokkal, mik a kies Rozsnyó-vidékre, s a vár alatt elterülő falura nyílnak. Itt írta a Charicleáját, s azt is Andrássynének dedikálta.

A megyegyűlésnek szolgáló roppant nagy terem, a középépületben, most be van omolva. Néhány év előtt egy szertelen villámcsapás szakítot-ta azt be. Az erőszakkal lehántolt falak márványküszöbökön nyíló folyosó-kat mutatnak, s a legvastagabb középfalban mélyen beépítve, egy kőszek-rény tűnik elő: egy darab gránitból kivágva. Kincsrejtekek kicsiny. Inkább féltve rejtgetett okiratok számára való lehetett az.

A déli bástyafalon innen van egy körülzárt, hosszúkás négyszög tér. Ez volt a vár asszonyának kedvenc virágoskertje; itt tenyésztette az akkori időknek divatos díszvirágát: a százféle szegfűket. Most már csak egy nyíló virágot találunk benne, a hesperis matronalist, mely megmarad kerti virágnak, és együtt virul a halhatatlan csalánnal és labodával.

Még egy másik kis kert volt a Szentháromság szobrának emelt bástyafal tetején. Ez a család leányaié volt. Ők ültették oda a rózsákat, amik most bozótként hajlanak alá a nyirkos falakon, s azt a fenyőfát ott az Isten-szobor mellett, amely most valamennyi toronytetőn túlemlelkedik.

A kertfal négyszögű ablakaiból hasalnak ki a nagy ostromágyúk, amiknek a talpányát körülötte a fű; a múlt század óta, amikor Salm ostromolta a várat, nem voltak azok bolygatva, a kertész piros virágú paszulyt futtatott fel rájuk.

S ebben a roppant háztömkelegben a legkisebb szobácskát nevezte a magáénak Zsófia. Egy része a falaknak Istené volt, más része a vármegeé, megint más az ereklyéé, a legnagyobb a harcosoké, ami azonfelül megmaradt, az az árvaké és nyomorultaké.

Amíg a férj és a négy testvére szerteszét az egész országban abban serénykedtek, hogy kéz-láb nélkül maradt embereket s temetetlen halottakat hagyogassanak a hátuk mögött, azalatt Zsófia azt művelte, hogy összeszedte mindenünnen a harc nyomorultjait, s az árván maradt porontyokat, akiknek az apja valahol ott beszél a hollókkal és keselyűkkel; s mentsvárat csinált a számukra a várából.

Ott szövetett, fonatott, varratott valamennyi cselédjével az egész Bethesda számára. Ő ruházta valamennyit. Minden világi pompáról, gyönyörűségről lemondott, hogy az ápoltjai szükségét ne szenvedjenek.

Még ezzel sem elégelte meg. Tudta jól, hogy vannak szemérmes szegények, akik inkább az éhség lepedőjét rágják, semhogy a nagyurak ajtajára menjenek kocogtatni és orcapirulással kérni irgalomfalatot. – Zsófia nem hagyott egész uradalmában egy pörgunyhót se látogatatlan, hogy szóra ne bírja a néma szenvedést, s ha megorvosolta azt, elhallgatott vele, senki se tudta meg járását, kelését.

Hajh de sokan áldták!

Nem válogatott ám a szenvedők között, ahogy mások tettek abból a korból, hogy ki-ki csak a maga nemzetének, felekezetének akarta jóvoltát. Ő sohasem kérdezte, ki magyar, ki német, ki a tót? Ki a lutheránus, pápista, kálvinista, zsidó? Elég volt azt tudnia, hogy szerencsétlen. A boldogok hadd veszekedjenek a szentek palástjai fölött, a boldogtalanoknak csak egy Istenük van: a mostoha Isten!

Ezért mindenféle papot is tartott a várában. Úrnapján sorba prédikáltak a templomban. Az egyik elhagyta, a másik folytatta, s úgy került, hogy a

boldogtalanok végighallgatták valamennyit. A pópista a lutheránus prédikátor beszédét, s a kálvinista a plébános prédikációját, s egyik se bánta, hogy a másikat meghallgatta. A nyomor vallása a türelem vallása.

Az ilyen hosszú úrnapi istentiszteleteket ő maga is végighallgatta, s a két kisfiának is ott kellett vele lenni. Hadd szokjanak eleve hozzá, hogy minden ember hitét tiszteletben kell tartani annak, aki a magáéhoz buzgón ragaszkodik. Hisz amit magánál virtusul emleget, azt a mást hívónél is annak kell ismernie.

A barát, a dervisgenerális nem követte soha ilyen helyre az ángyikáját. Neki még a tömjénfüst is bűdös volt, hát még kálvinista hívek boldogasszony tenyerének a bűzi!

(A lapos méntát hívták ezen a néven, amit a protestánsok a zsoltáraik levelei közé szoktak lapítani.)

XXII. Fejezet

Az elátkozott ünnepnap

Andrássy Istvánnak születésnapjára virradt a krasznahorkai vár.

Ezt a napot minden évben fényesen meg szokták ünnepelni.

Néhány évben maga az ünnepelt várúr is jelen volt; de már négy év óta nem látták ötöt e vár falai.

A viszontagságos hadiélet hordozta magával. A háború alatt bizony sokszor ágyúval harangoznak be a karácsonyra, s mikor valaki alól két lovat kilőnek az ütközetben, akkor szokták mondani: „No, ennek *nevenapja* volt ma!”

Négy év óta nem látta férjét Zsófia.

Az a kegyetlen hadjárat olyan nagy sivatagokat tud tolni az egymáshoz tartozó szívek közé.

Csak sivatagokat? Hát azt a kis átjáró fülkét, ott a lőcsei szomszéd házak között?

Zsófia belenyugodott e távollétbe. Ott volt a két szép gyermeke. Kárpótlás a távollevő apáért.

Tehette volna ő is, amit más asszonyok tettek, hogy a gyermekeit maga mellé véve, az urát hegyen-völgyön keresztül kövesse, s a táborélet viszontagságain megosztózzék vele. De ezt ő nem tartá helyesnek. – Minek csimpajkózzék az asszony a harcoló férje nyakába, mikor annak legjobb hitestársa a kivont kardja? Asszonysopánkodás, gyermeksírás csak gátolja annak a vitézi munkáját. A nő küldetése az, hogy nevelje az új ivadékot; ha mikor kidúl a törzs, ott legyenek helyette a nálánál nem rosszabb sarkak.

Más asszonyok bizony egész udvari személyzetükkel kísérték, városról városra a vezérségen levő uraikat, s azt tartották hősi önfeláldozásnak: Zsófia az ellenkezőt tette, s az övé volt a verseny pálmája.

Hozzá csak a hős diadalainak a híre járt el. Ő csak a fénykört látta, mely férje alakját körülburkolá. Mindazok a kisszerűségek, emberi fogyatkozások, amik a nagy emberek bal keze szennyét képezik, ismeretlenek voltak előtte. Őelőtte a férj csak a régi bálványkép volt; fölülelemelkedett minden földi gőzön a középlény az Isten és az emberek között; nem az *akiért*, hanem *aki által* imádkozik a nő.

Mit is hihetett volna egyebet, mint hogy ahányszor ő gondol arra, annyiszor sóhajt az vissza őhozzá; ahogy az ő lelke meg van telve annak a képével, úgy jár az is a távolban, egybeolvadva az övével.

Andrássy István születésnapjára szólt a várban minden harang; kora hajnalban elkezdtek már; éppen akkor kezdett volna el első álmot aludni a dervisgenerális.

– Mire kolompolnak olyan veszekedetten? – kérdé felriadva.

– A brigadéros generális születésnapja van! – felelé a csatlósa.

– Ördögadták! Húzzátok hát a szenteket a lábaiknál fogva le az égből; de ne az én hajamnál fogva!

Az egész éji tivornya után úgy érezte minden haja szálát, mintha külön húzogatnák.

S a mámoros hajfájásnak nincs más orvossága, mint újra kezdeni az ivást.

Miklós felkelt bosszúsan a ki nem aludt álomból, s nagyokat ásítva, kiadá a rendeletet, hogy az ünnepnapra el kell hát kezdeni az ágyúzást az öregágyúkból. Ha már lárma kell a parádéhoz, hát legyen istenigazában.

A trombitásokat felrugdalta az előszobában: azok is csak akkor aludtak el.

– Ti murmutérok! Nem látjátok, hogy hasatokra süt a nap? Gyantázni frissen! Ünnepe van. Szent brigadéros napja. Bátyám uram, a kocsmagenerális ma rúgta szét a hordót! Keressétek elő a Szent Dávidné zoltárait.

Egynehány cimbora, aki nem akart gyorsan felébredni, csillagot rúgott; papírost dugtak a lábujjai közé, s azt meggyújtották: így rúgatják a csillagot a tréfás emberek.

Azután megeredt a nagydob, a sípszó a várudvaron, a belevegyült ágyúzás pedig bevált volna Eger ostromának. Három napnak össze kell ragadni, hogy kiteljen belőle az örvendetes születésnap ünnep.

Szokás szerint mint mindig, úgy ma is, megtelt a vártemplom áhítatos néppel. A jászói prépost maga tartotta ma itt a misét. Ez is, az egész káptalanjával együtt, a kegyetlen Heister elől menekült Krasznahorkába. A császári generalissimusnak különös dühe volt a fehér ruhás barátok, a ciszterciták és praemonstratensisek ellen, mivelhogy ezek voltak a szabadságharc legbuzgóbb hívei.

A tíz órai csengetés után egy kuruc lovas érkezett a várkapu elé, megadva a szokásos jelt a kürtjével, a hídon át bebocsáttatott a kapu belső boltozatát elzáró vasrácsig.

Itt elébb kikérdezték, hogy ki fia, mi járatban van?

Elmondta, hogy Lőcséről jön a brigadéros úrtól; leveleket hoz a kegyelmes asszonynak meg a Miklós generálisnak.

Erre az igazságra felhúzták előtte a csapórácskaput, s beeresztették lovastól együtt.

A kék huszárok közül való volt, a veres csákós bataillonból, ami a válogatott csapatot képezte.

– Merre találom meg a Miklós generálist? – kérde a silbaktól.

Az a saruja hegyes orrával mutatta az utat.

– Hát merre találnád? Ilyenkor ünnepnap! Csak a templomban lesz. Ne félj, hogy rá ne bukkanj!

A huszár átadta a lovát egy ácsorgó suhancnak a kukta fajtából, hogy jártassa meg egy kicsit, amíg ő visszatér; azután előkereste a nagy bőr-íszákjából a pecsétetes levelet, ami Miklós generálisnak szolt, s lerázva a zúzmarát a kacagányáról meg a süvegéről, indult arrafelé a sok boltozatú sikátoron keresztül, amerre utasítva volt.

Balra van a feljárat a templomba az udvarról, azon a kis kerten keresztül, mely a Szentháromság-szobrot körülveszi; egy sor meredek kőlépcső vezet fel odáig. A huszár annak indult neki.

– Nem arra hej! – kiálta utána a kapuőr nevetve. – Ne oda „tüled”-re (balra) másszál fel a Jákob lajtorjáján, abba a templomba. Nem ott van a dervisgenerális, amott „hozzád”-ra (jobbra) van a másik garádics; ott gurulj le! Az az ő temploma.

A biz a pince volt, a borospince, nem a kriptákba vezető tornác. Ezt hitta Miklós úr a maga templomának.

Ha odafenn amazok énekelnek, imádkoznak, hát ő is énekel és imádkozik.

Jó korán reggel hozzákezdett. A fegyverviselő cimborák sokkal jobban szeretik ezt a „füstös misét”, mint azt a másikat odafenn.

A kuruc hírhozó alig tudta kivenni a pinceboltban tévedező alakot a nagy dohányfüsttől. Az a három szál faggyúgyertya ott a fali tartókban nem is arra való volt, hogy a sötétséget elűzze, inkább csak tájékozól szolgált, hogy az ember a falba ne üsse az orrát.

A hosszú tölgyfa asztalon volt egy roppant nagy, ezüstözött rézmedence, tele erős lengyel pálinkával; az meg volt gyújtva, kék-zöld lángja a hozzá közel álló arcokra sírbolti fényt lobogtatott,

Krampampuli annak a pokolitalnak a neve. Fügét, mazsolát, kalmusgyökeret dobáltak a tűzfolyadékba, ami akkor is éget, amikor maga nem ég. A fehér barátcsuhás alak egy nagy öblös vaskalánnal merít a lobogó medencéből, s tölti az égő italt a feléje nyújtott ércfinakokba, s amellet az egész társaság danolja torka szakadtából ezt a szép nótát:

Valahányszor az oláh

Mondja „Szinetátye!”

Mindannyiszor „binye Zeu

*Binye binye binye Zeu
Zsupánye fertátye!”*

Ez biz elég kegyes nóta így ünnepnap reggelén; hisz benne van a „jó Isten” (Binye Zeu).

A hírhozó odafurakodik az osztogató alakhoz, s megrántja a csuhája ujját.

– Generális uram.

Miklós nem hallja a megszólítást, csak a ráncigálást érzi, odafordul a csendzavaróhoz a telemerített kanállal. Látja, hogy nincs neki pohara.

– Hát a markodba töltsen a krampampulit vagy egyenesen a Bebek kanalából akarod innya?

(Az a vaskanál most is ott van még a klenodiumok között, Bebek kanalának hívják; de az ám nem krampampuliosztogatásra használta, hanem a görögtűzhöz: – amint mondják.)

– Nem a! Nem ihatnám, generális uram.

– Hát hogy tudod, hogy én generális vagyok?

– Megismertem az épületes beszédjéről.

– Cigány vagy te, ugye?

– Nem én. „Új magyar” vagyok. (Így hitta magát akkor a hú fáraóivadék.)

– Hogy olyan fekete a pofád!

– Pedig mindennap királynévizzel mosom.

– No hát, tanuld meg, hogy én csak odafenn vagyok generális, ideleln úgy hínak, hogy „szent atyám!” Hát honnan jössz Fáraó magyarja?

– Megkövetem alássan, Lőcséről. Levelet hoztam a – szent atyának atól a másik generális, akarom mondani szent atyától.

S odatette eléje a hosszú, pecsétetes levelet.

Miklósnál még nem hajnalodott, egyre tartott nála a disznószívű jókedv.

– Hahaha! Lőcséről jössz! Hát mit csinál a szép asszony? Danolja-e még, hogy:

Nem szeretem az uramat; hajajahaj!

Csak a kisebbik uramat; hajajahaj!

Arra is, ha megharagszom,

Itt a csárda, majd beiszom. Thajajahaj!

– Danolja, danolja: de nemigen hangosan – válaszolt húzódozva a hírhozó.

– Hát bátyámuram hordozza-e még „az Orbán süvegét”?

– Hordozza, hordozza; de nemigen magasan.

Miklós fejében csak most kezdett egy kicsit a köd felszakadozni; valami sejtelve támadt.

– Te, rajkó! Láttad azt a magas szál karót ott a kapuban felállítva, mikor bejöttél a várba?

– Láttam, igenis. Azt gondoltam, lakodalom van a háznál, azt jelenti.

– No hát tudd meg, fickó, hogy én megesküdtem, hogy aki ebben a várban élélőttem ezt a szót először kimondja: „Lőcse fel van adva!”, hát azt én, Isten Jézus, megváltó Krisztus, Teremtő, teljes Szentháromság, boldogságos szűz Mária úgy segítjen, abba a karóba húzatom belé!

– Jaj csak még az ament mondta volna hozzá szent atyám ehhez a szép imádsághoz – rebegé a hírt hozó, kegyesen kezet csókolva a dervisgenerálisnak. (Hát hiszen éppen ezért választottak cigányt ennek a levélnek az elhozására, mert tudták Miklós úrnak ezt a kegyes fogadását. S csak attól függ, hogy elfelejtse, mielőtt végrehajtatná azt.)

Miklós hevesen törte fel a pecséteket a levélről, s a két kezével messze eltartva azt magától, hogy a medence lángja jobban belévilágítson, elkezdte azt olvasni.

Eleinte táncoltak előtte a sorok. Minden betűnek keze-lába támadt, öklelőztek egymás között. A csuhája ujjával megdörzsölte a szemeit, s újra hozzáfogott.

A danolóknak mind a torkába szakadt a „binye Zeu”, amint észrevették a félelmes átváltozást a szilaj kedvű vezérnek az arcán, ahogy ezek a véres szemek kidülledtek, ahogy a ráncok vonaglottak a homlokon, ahogy a felnyitott ajk hebegve vacogott, ahogy az orrcimpák dühösen tágultak széjjel, az égő szesz világa halottszínt adott az arcnak, aminek barázdáin gyöngyözve futott végig a veríték.

Mi lesz ebből?

Majd vad vigyorgásra torzulnak a vonások, a fogak összevicсорulnak, az egész fej rázkódik a dühtől, míg végre éktelen haraggal tör ki ajakán az ordítás:

„Elárulták Lőcsét! Feladták a várost!”

– No hát csak húzassa magát karóba, szent atyám. Kend mondta ki maga először ezt a szót – azzal kotródik a hírhozó cigány.

Nincs most órá gondja a dervisgenerálisnak.

Tépi darabokra azt a gyászlevelet, tépi tíz körmével, tépi a fogával, s aztán a rongyait odadobja az égő borszeszbe. A meggyulladt papírrongyok egyszerre vérvilágosan lobbantak fel a sötét pinceboltban, abban a fehér csuha is lángvörössé válik; hát még az arc hozzá. Pogány isteneknek, rézből öntötteknek, tűzzel fűtötteknek nem lehetett hajdan iszonyúbb pofája, mint e minden tűztől lángoló emberé volt.

– Elárulták Lőcsét! Megitták az árát! Hát ti is annak az áldomását isszátok? Naplopók, pernahajderekek! Hát tivornyának a napja van ma? Lóduljatok a fegyvereitekhez! Tisztítsátok az ágyúkat! Állítsátok fegyverbe a csa-

patokat! Jön a német! Jönnek az árulók Krasznahorkára! A bátyám vezeti őket! Tüzet, tüzet előtte, utána! Tűz a fejére! Tűz a talpa alá! Nem halljátok? Tüzet! Tüzet! Nincs több tivornya Krasznahorkán! Ez volt az utolsó!

S azzal megkapta két kézzel a nagy rézmedencét, nem bánta, hogy a forró fogantyúitól vargát ránt is a két tenyere, s az egész égő borszeszt odazúdíta az érdeemes convivák nyaka közé, hogy attól egyszerre mind tüzes emberekké váltak, s tódult aztán minden ember a pincegádor felé, összeperzselt bekecsprémmel, fél bajusszal, fél szakállal; míg Miklós, akinek még ez sem volt elég sietség, akit hátul kapott, azt ütötte agyba-főbe a Bebek kanalával.

Mikor aztán maga is feltámolygott a pincelépcsőn az udvarra: széttekingett, hallgatózott.

Az átelleni magaslaton nyitva volt az ajtó, mely a templomba vezetett. A kálvinista hívek éneke hangzott ki rajta éppen:

Az Úr énekem őriző pásztorom.

Miklós rohant fel a templomajtóhoz vezető lépcsőkön. A lábai előre viték, a feje meg hátrafelé.

Az elfutott hírhozó cigány megelőzte már. Az úrasszony számára is hozott levelet, s amint megtudta, hogy azt a templomban találja, befurakodott a népségen keresztül. A cigányész sugallta neki, hogy ott a legszárazabb helyen lesz a bőre, ha a dervisgenerális csakugyan ellene zúdíttja a vihedert.

Andrássy Istvánné ott ült a cifra faragott támlás székében a tabernaculum alatt, a két fia előtte állt. Mind a kettőn a ministránsfiúk piros rokolyája, s a fölé öltött csipkés fehér ing volt; ők szolgáltak a misénél, amit a prépost tartott.

A misének vége volt már, következett a kálvinista isteni tisztelet. Azt már nem kellett a fiúknak végigvárni; de az anyjuk még ott maradt; az ő jelenlétének kellett azt tanúsítani, hogy a türelem az első erény a földön.

Megcsókolta a két fiacskáját, s elbocsátá őket a sekrestye felé. A kálvinista hívek rázendíték a maguk zsoltárját. Azok pedig erős éneklők: azt tartják, hogy ha az ember az Istenhez beszél, ne sajnálja a hangját kiadni. A dervisgenerális sokkal jobban gyűlölte őket még, mint a pápistákat; mert ha ezek vakbuzgók, hát kénytelenek vele, de a kálvinistákat senki sem kényszeríti rá, mégis azok.

Az éneklés alatt furakodott oda az úrasszony imaszékéhez a hírhozó. Odanyújtá neki a levelet.

Zsófia megismerte a férje írását, s ajkához szorítá a pecsétes írást.

Oly régen nem kapott már tőle semmi izenetet.

Két kör vette azt körül, egy vaskör meg egy búvkör.

Az utóbbiról nem volt Zsófiának tudomása: sejtelve sem. Ő csak azt tudta, hogy a császári seregek erős ostromzár alatt tartják a férjét Lócse falai közt.

Alkudozni kezdett a lelkével. Illik-e, szabad-e felbontani egy levelet a templomban, s az Isten felséges színe előtt olvasni olyan sorokat, amik a mulandóság számára vannak írva? – Megnyugtatta magát avval, hogy hiszen nem rontja vele a más áhítatosságát: ez a zsoltár nem az ő hitének a zsolozsmája; azalatt olvashat, senkit sem zavar meg.

A felnyitott levél pedig aztán egészen magának foglalta a lelkét. Hoszszan leírta abban a férje a közelmúlt „pálfordulásának” történetét: Lócse feladását, annak kényszerítő körülményeit: némely dolog fölött röviden átsiklott. Voltak egészen kitörölt sorok a levélben. Annál hosszasabban kiterjedt az előadása a királyi kegylevélre, mely őt és gyermekeit birtokaikban meghagyja, oltalomba veszi, kitünteti. Végül biztatja az asszonyt, hogy a béke nemsokára helyre fog már állni, mind a két hadviselő fél óhajtja már azt a csendes időt, ahol sebeit bekötözheti, rongyait összefoldhatja: nem messze van már az a nap, hogy ő is visszatérhet a kedvesei közé. Kész nála minden az útra, a megérkezés napját majd tudatja.

Zsófiának olyan nehéz lett a szíve e levél elolvasása után. A nőszív rejtelsei erősebbek az okoskodásnál. Mi lehetett azokban a kitörült sorokban?

Kár volt azt a levelet itt a templomban felbontani.

Vissza akarta erőltetni az áhítatot a szívébe. Elővette az olvasóját, s elkezdte az Úr imáját suttogni magában. De beleakadt a közepén. Nem tudta, hogyan van. Egy kitörült sor van benne. Nem tudja kitalálni, mi az. Nem a Miatyánkban van az a kitörült sor, hanem a férj levelében!

Egyszer csak kitárul a templomajtó, s beront rajta egy ijesztő alak: a dervisgenerális.

Fehér csuháján még füstölögnek a perzselés foltjai; amint lelocsolta magát az égő borszesszel. Arca halálsápadt; szemei az üveg merev fényével bámulnak előre, előttük jár az a fehér pont, mely az őrjöngés hirdetője; ajkai fel vannak nyitva, szederjes színűek, a süveg hiányzik fejről, rövidre nyírott haja, mint a serte borzad szerteséjjel.

Mint valami sebzett dúvad töri magát keresztül a padok közeit elálló asszonytömegén, s odarohan a tabernákulum elé.

Az oltárhoz van támasztva a prépost ezüstös pásztorbotja, azt felragadja, s mint ahogy a betyárok szokták botvívásnál, megpörgeti azt az ujjai közt, s odarivall az éneklő tömegre:

– Elhallgass! Égre kiabáló csorda! Ki innen! Ki a várból; sápítózó kolduscsürhe! Nincs több moslék a kutyáknak!

Mindenki azt mondja magában: „Ez most részeg!”

S csak annál jobban rányomják a falrepedezettő éneklést. Miklós szava elvész abban meghallgatatlanul.

A kálvinista pap kérlelő szándékkal járul a dühöngő elé; de még a megszólításig sem juthat el; Miklós olyat lök rajta a bal kezével, hogy a jámbor istenszolgája hanyatt esik tőle a papi székébe.

Ezzel a dühöngő fel akar rohanni a katedrába. Onnan majd jobban meghallják, hogy mit beszél!

Csak Zsófia értette meg a dühöngést.

Bizonyára Miklós is megkapta az izenetnek a párját, amit őtána a templomba hoztak.

Őt abban a „másik” templomban találták meg vele, azért ez a féktelen indulat.

Zsófia elhagyta az imaszékét, s odasietett az ádáz emberhez. Megragadta kezét.

Gyöngé, finom teremtés volt, mégis olyan erő volt az, mikor Miklós kezét megragadta, hogy a felbőszült férfi, mint a leigézett, ott maradt fogva a kezében. Lehúzta a fejét, meggörbíté a térdeit úgy, hogy a vele szemben álló gyöngéd nőalak, magasabbnak látszott, mint ő.

Zsófia halavány arca fehér lángban látszott égni, szemei csillagokká nyíltak fel; jobb kezét tiltó mozdulattal emelé magasra.

E tekintetnek, e mozdulatnak olyan szörnyű varázsa volt, hogy még az éneklő gyülekezetnek is torkába szakadt a hang; nagy csendesség támadt.

Zsófia csengő hangon, mintha arkangyal volna, kiálta e döbrentő csendben:

– Te a kaszárnýádban parancsolsz! Itt Isten parancsol!

E szóra vadul felegyenesedett a fehér csuhás alak, s arcát dacosan felvetve, kiáltá:

– Nincs már Isten!

Zsófia összerendülve bocsátá el a kezét, s visszahajolt az istentagadótól. A népgyülekezet elszörnyedése, mint a tengermoraj zúdult fel ellene.

De ő előrelépett, s mind a két kezével a mellére ütve, kiálta, a népzúgást túldörgő hangon:

– Aki el hagyta veszni Magyarországot: az nem Isten! Oda Magyarország! – Elárulta a hazát Andrássy István!

– Isten némitsa meg a szádat! – sikolta fel, halálérző fájdalommal Zsófia.

– Elárulta! Eladta a németnek! Hozza a vállán a kétféjű sast! Ez most az új Isten! Takarodjatok eléje! Nyaljátok a talpát! Ti minden úr szolgái! Áruló uratoknál van a szégyenkenyér: abból kolduljatok! Nekem nem kell

több kenyérpusztító csőcselék! Nem kell több imádkozóház! Nekem kaszárnya kell! – Hazaáruló lett Andrassy Istvánból!

– Folytassátok az éneket! – kiálta Zsófia a gyülekezetnek.

S a nép rázendíté, ahol elhagyta a zsolozsmát, egyszerre: „És szép kies patakon legeltetsz!”, hogy a riadó, harsogó énekszóban elveszett a kétségbeesés átkozódó haragja.

Utoljára a méregtarisznya Miklós odarohant a sokaság közé, s elkezdett a pásztorbottal ütlegeket osztani, aminek rá nézve igen kedvezőtlen kimenetele talált lenni. Az asszony nép vitézsége nagy. Az asszonyok körülfogták, belecsimpajkoztak; a pásztorbotot kicsavarták a kezéből, a kardját letépték az oldaláról, a csuháját a fején keresztülhúzták, s utoljára „sok lúd disznót győz”, kitaszították a templomajtón.

S aztán énekelték tovább: „És vezérl engem igaz ösvényében!”

Miklós a szabad levegőn magához tért a nagy dühéből. Átlátta, hogy biz ez sem egy generálishoz, sem egy hajdani baráthoz illő fellépés nem vala: a templomban kiabálni, s aztán a koldusasszonyokkal verekedést kezdeni. Hiszen van annak más módja.

Nem is szólt többet semmit; csendesen összeszedte magát. Bezárta a pince ajtaját, azután a nagy magtár ajtaját, meg a lisztes hombár ajtaját, meg a mészárszék ajtaját, meg a tulokistálló ajtaját, meg a koldusmenedék ajtaját (egynehányan voltak is benne; azok dörömbözhetnek!); valamennyi kulcsot mind egy karikára fűzött, s azt az öve mellé akasztotta.

Azzal felment a szobájába és lefeküdt.

Hát a szakácsok meg a bébillérek, amint hozzá akartak fogni a sütés-főzéshez, akkor látták, hogy minden be van zárva az orruk előtt. Felmentek panaszra az úrasszonyhoz, hogy Miklós úr mindent bezárt, aztán lefeküdt, alszik; nem lehet ebédet főzni – ilyen nagy nevezetes ünnepnap! – a várbéli népség számára.

Zsófia megszokta már Miklós úrnak a rigolyáit (ámbár sejté, hogy ez a mostani aligha maradandóbb nem lesz a többinél), s nem igyekezett őt álmából felzavartatni; hanem felnyitatta a saját udvari éléskamráit s azokbul adott a szakácsoknak; a saját asztalára való mindenféle jókból. Legyen nagy ünnepük a nyomorultaknak. S ha Miklós elzárta előlük a karcost, ő adott nekik mászlást.

Aztán az egész napot azzal töltötte, hogy a két fiácskáját bevitte a belső szobájába, ahol az apjuk képe állt, a nagyapjuk, szépapjuk és a híres szépanyjuk sorában, s mesélt a két fiúnak e fényes alakok nagy tetteiről, nagy szenvedéseiről: hogy vezérelte ki az Isten ősapjukat Erdélyországból csoda módon; hogy menekült utána a hú felesége, sátoros cigányok által rejtegetve; milyen nyomorúság várt itten reájuk; minden ingó-bingó vagyónukat, nagy jószágait elvette az új fejedelem, aki a régit elűzte (akkor is

ellensége volt már a magyar a magyarnak). Az ősapa vitézségével, hűségével szerezte ezt a várat, meg minden gazdagságát. De nagyon ifjan halt meg, élete virágában, egy kis fiat hagyva az özvegyével hátra. A szegény özvegyasszonyt egyszerre megtámadta ellenség, jó barát, el akarták tőle venni erővel, elcsalni szép színnel Krasznahorka várát. De erős szívű asszony volt az! Látszik a képén is a tekintetéből, hogy ezt meg nem ejté se félelem, se csáb, nem fogadta el az új nászgyűrűt, mikor férjhez kérték; csak a kis fiának akart anyja maradni; a kedves urát még a halott porában is oly nagyon szerette; s mikor aztán a visszautasított kérők hadat hoztak ellene, összeszövetkeztek törökkel, tatárral, cseh martalócokkal: az özvegyasszony kezébe vette a férje kardját, s úgy szétverte őket, hogy azt se tudták, hányfelé szaladjanak. Úgy védelmezte meg a kis árváját.

– Hiszen lettem volna csak én az a kis árva! Majd én is beléjük ágyúztam volna a céllövő ágyúmmal! – biztatá magát a nagyobbik, a Ferkó. Ez tüzes kölyök volt! Míg a másik, a Jóska, nagy áhítatosan leste a szót azokról az édes ajkáról, az anyja térdére könyökölve, s nagyot borzadt, mikor az ijedőse jött a mesének.

Azután elmondta az anya azt a másik regét, a nagyapa történetét; aki már elpártolt a magyar királytól: az erdélyi fejedelemhez tért át (kálvinista volt, azért tette), annak meg a török császár volt a szövetségese, török, tatár haddal egyesülve sok pusztítást követett el a császár tartományában.

Egyszer aztán az a csuda történt vele, hogy mély álmában visszatért hozzá a megholt felesége, s oly félelmes dolgokat beszélt neki a túlvilágról, hogy mikor reggel fölébredt a kemény kuruc vezér, egészen át volt változva. Mind elbocsátotta a fegyverben álló hadait, csak a kis várórséget tartotta meg Krasznahorkán. Minden kincseit, drágaságait, birtoka jövedelmét mind arra áldozta, hogy török rabságba jutott magyar foglyokat kiváltson rajta, s halálát előérezve, áttért a római katolikus hitre.

A kis Ferkó nagyot nevetett erre a regére.

– No bizony akkor az én nagyapám derék egy bolond lehetett.

– Hogy mondod, kis fiam? – kérde elbámulva Zsófia.

– Hogy úgy meg tudott ijedni egy kísértettől! Hiszen csak engem jönne egyszer ijesztgetni valami halott; majd fognék egy botot, s tudom, úgy el-raknám, hogy elmenne a kedve többet elhagyni a koporsóját!

Zsófia odalett az elszörnyedéstől.

– De ki tanít téged ily vakmerő beszédre?

– Ki más, mint a Miklós bácsi? Ő maga is barát volt. Azt mondja, ne higgyünk semmit, amit a papok mesélnek. Csupa világbolondítás az egész. Maguk se hiszik azt. A szentek is csak olyan emberek voltak, mint más.

Zsófia a kezeivel takarta el a gyermek fejét, a kebléhez szorítva azt.

Nem szólt semmit; de az égre meredő szemei beszéltek.

Azt mondhatták talán: „Óh uram, fedezd be ez ártatlan gyermek fejét! Ne hagyj kárhozatra jutni!”

Ha ezt mondta a lelke, bizony be is teljesült az. Ferenc, az elsőszülött, hamarabb megtudta, milyen élet van a túlvilágon, mielőtt megtudta volna, hogy milyen élet van ezen a világon. Nem ő lett a nagy családfa törzse, hanem a kisöccse.

Az anya és gyermekei közti édes együttlétet nehéz lépések dobaja zavarta meg.

Az ajtón Miklós bátya toppant be.

Az álmát kialudta; az arca sápadt volt, a szemei veres karikákkal körül-fogva.

A mámor kirepült a fejéből már, mindenféle undornak adva helyet.

Vederszámra itta a vizet.

Ilyenkor volt a legkegyetlenebb.

Ittas korában még szembe lehetett szállni a dühével, az olyan volt, mint a tűz. Aki az első lángjában meg nem ég, az megmenekül. De mikor elkezdett vizet inni, mikor megtagadta a bort, akkor olyan volt a haragja, mint a jég: az ellen nem volt oltalom, meg kellett benne fagyni.

Zsófia a tekintetéből sejtethé, hogy mi hozza őt ide. A gyermekeit el akarta küldeni a szobából.

– Menjetej játszani!

– De csak maradjanak! – mondá Miklós –, jó lesz nekik is meghallani azt, amit ma beszélünk.

Zsófia ösztönszerűleg szorítá a két fiát kebléhez.

Miklós odaült háttal ahhoz a rámához, amiben Istvánnak az arcképe nézett szembe minden ránézővel.

Zsófia, érezve a kettőjük közötti harc kitörésének kikerülhetetlen voltát, célszerűnek látta, hogy maga kezdje meg a támadást. Kemény hangon szólt rá a hatalmaskodó rokonra.

– Kegyelmed ma pogány módon való botránkoztatást okozott a templomban, az ájtatosság ideje alatt.

– Bántottam meg valakit méltatlanul? – kérde Miklós, összefonva karjait a mellén.

– Megbántotta kegyelmed az Istent, a népet, és azt, akinek most hátat fordít.

– Más senkit? Hát tégedet nem?

– Az én indulataim nem szoktak reggeltől estig tartani. Ott ki van már kegyelmed mentve.

– Már pedig annak a másik háromnak a sérelmét kevesebbet bánom, mint a tiédet. Azért, mert tudom, hogy az azoknak nem fáj; de a te fájdalmad igaz.

– A másik három: az Isten, a nép és az uram. Azt mondod, hogy azoknak nem fáj a sértés. Igaz, hogy az én szavam csak gyöngye szó, de mégis főlemelem. Ha én nem védelmezem ellened az Isten nevét, az éneklő madarak fogják azt tenni.

– Ne disputáljunk teológiáról, édes ángyom! Ismerem én azt az urat, szolgáltam nála, megszöktem tőle, nem vágyódom vissza hozzá, még ha tudnám is, hogy hol van? De azt sem tudom. Lám, minden templomban imádkoznak hozzá, ki térden, ki állva; úgy kéri, úgy könyörögnek, millió és millió szájjal: „Tartsd meg, óh uram Magyarországot! Ne hagyj elveszni bennünket!” Hallja ő azt? Érti ő azt? Sújt, mikor áldást kérek tőle. Elgázolja azt, aki könyörög! Kaput nyitogat az igazságtalannak, s a pusztába kergeti az igazságost.

– Mikor Istent káromlod, minden szavad úgy szúr a szívembe, mint az éles tör. Gondolj rá, hogy gyermekek hallják.

– Szokjanak hozzá, s nőjön kemény kéreg a szívük körül.

– Isten bűneinkért sujtol bennünket, mert csak a gyűlölet munkáiban vagyunk kifáradhatatlanok.

– Legyen úgy. Az Úr igazságos; a szolgálja, a nép rossz. Megveri; jól teszi; miért olyan rossz!

– Nem a nép a rossz, a vezetői azok!

Miklós visszafordítja a fejét a rámás kép felé.

– Hallod, István bátya? Rólad beszélnek.

Zsófia haraggal állt föl helyéből.

– Miért ócsárolod az apát gyermekei előtt?

– Azért, hogy tanulják azt a névtelen bűnt még az apjukban meggyűlölni.

– Minő névtelen bűnről beszélsz itt?

– A régi görög törvényhozók nem szabtak büntetést az apagyilkosra; azt mondták: a bűn lehetetlen, még neve se említessék. Hát a hazagyilkos bűnének van-e elég rettenetes neve?

– De az én uram nem az!

– Édes ángyom! Te magad is vetted azt a gyászlevelet, amelyben ez az ember (itt mögöttem) tudatja veled, hogy elárulta a hazáját.

– Nem úgy van az! Egy asszonynak is szabad beleszólni az ország dolgaiba. A hazát elárulni csak ellenségnek lehet. Az én uram nem állt szóba ellenséggel. A koronás királlyal egyezkedett. Ahogy egyezkednek a fejedelem fővezérei mind. Ha maga a fejedelem is alkudozhatik a nádorral, ha Károlyi Sándor békeföltételeket diktálhat, miért ne tehetette volna azt

Andrássy István! – Ti, akik még nem laktatok jól a vérrel, azt mondjátok, áruló volt, aki békét kötött! Meddig akarjátok még folytatni a háborút? – Kiben bíztok még? Melyik potentátban? – Elkötöttétek az ügyeket franciához, bajorhoz, poroszhoz, svédhez, lengyelhez, törökhöz! Mind elhagyott! Csak a muszka barátság virul még! Onnan jön a mi üdvösségünk? Nekem a ti dicsőségtekből nem jutott más, mint a súlyos szenvedések, az elszakítás, az éjszakai rettegések, s a sánták, bénák, sebesültek ápolása; az árvák gondviselése. Ez volt az én osztályrészem, aki, amióta nő vagyok, azóta mindig özvegy vagyok. Azt mondod, hol van az Isten, ha nem hallja meg annyi ajknak a szózatát, aki diadalért kiált hozzá? De kétszer annyi vérző seb kiált hozzá, és kér békességet, meggyógyulást! S az Úr azokat hallgatja meg!

– És így utoljára Andrássy István, a virtus és hazaszeretet példányképe lesz.

– Előttem az marad mindig. S ha te, egy Andrássy ivadék elfeledheted azt, hogy összülőid egy öltő ruhában menekültek ebbe a házba mint földönfutó székely száműzöttek, s itt szerezték hírüket, hatalmukat, nagy birtokaikat, ugyanannak a koronának a hű védelmében, melyhez most unokájuk visszatér s melyre te átkot kiáltasz, hát ez a te karddal átkötött barátcsuhádhoz éppen hozzáillik. Te élhetsz szeretetlenül, s meghallatsz elsiratatlanul. – De az, akinek a képmása ez a két gyermek itten, ha azt a szíve ide vonzza vissza, ha az lemond a véres dicsőségről, s elhagyott tűzhelyéhez vágyik, te ám szidalmazd érte; én imádni fogom.

Miklós olyat kacagott erre a szóra, mint egy csapdába szorult ördög.

– Mért nevensz? – rebegé Zsófia, összeborzadva ez eszelős gúnykacajon.

– Hm. Nem kacagok már. Én sohasem szoktam kacagni. Nem vagyok jókedvű ember. Inkább kolerikus temperamentumú. A kacagást valami démon míveli bennem; mikor valami visszás indulat tótágast áll a szívemben. Nem is azért jöttem ide, hogy téged ingereljelek. Ez cudarság volna tőlem. Nem is felelne meg a kötelességemnek. Mikor a főgenerális úr rám bízta e vár parancsnokságát, így szólt: „Édes öcsém, rád bízom a legdrágább kincseimet: a feleségem és a két fiamat. Jól gondjukat viseld. Akármilyen erővel, akárminő biztatással jöjjön is e vár alá a császári had, az erőnek nagyobb erőt, a szép szónak süket fület tarts ellenébe! Krasznahorka várát és a családomat német kezére jutni ne hagyj!” Megfogadtam, meg is tartom. A várat jól felkészítém: tüzet tűzzel, vasat vassal verem vissza. Arról, hogy most ő maga a német, hogy ő az, aki a császári haddal Krasznahorkára eljönni készül: én nem tehetek. Én a németet visszavezem innen, ha Andrássy Istvánnak hívják is.

Zsófiának minden idegén zsibbadás futott át e szavakra. Aki ilyen fenyegetést ki tud mondani, az azt meg is tudja tenni.

– Azért jöttem fel éppen tehozad, édes ángyom – folytatá kegyetlen hidegvérrel Miklós –, hogy egynémely rendelkezésemet megértessem veled; nehogy az oktalan bolondságnak lássék. Te azzal a szóval fogadtál, miért csináltam azt a botrányt ott az imádkozóházban? Igaz, hogy heveskedtem, az első fúriában történt, halaszthattam volna későbbre is. Elvégezhettem volna veled négy szemközt is.

Zsófia még mindig nem értette, mit akarnak jelenteni ezek a hidegvért mímelő szavak?

– Te egy egész sereg koldust, nyomorékot, árvát csődítettél ide fel a várba – folytatá Miklós.

– Nem én tettem őket koldussá, nyomorékká.

– Mi tettük őket azzá; mi vérontó emberek. A te kegyes szíved ki akarja engesztelni a mi bűneinket. Mi vétkeztünk, s te vezeklesz helyettünk. Tudom, hogy a te szívednek ez gyönyörűség. Ahogy más asszony gyöngyökkel és karbunkulusokkal ékesíti föl magát, úgy jársz te a könnyező szemek ragyogása között: valamennyinél fényesebb alak.

– Te gúnyt űesz ebből?

– Ellenkezőleg, sőt inkább meg akarlak fosztani ettől az örömtől, ettől a ragyogástól. Én kitakarítom a koldusaidat Krasznahorka várából mind.

– Az én váramból?

– A tiedből. Ahol én parancsolok. Most nem a mennyországért küzdünk, hanem a földi országért. Én a nyomorékokkal nem védhetem a várat. Be kell hívnom a Gömör megyei mezei hadakat, hogy legyen elég haderőm a megszálló ellenségre kicsapkodni, ellensáncait megvívni. Szükségem van minden üres helyre a várban, és minden kanál lisztre. Nem tarthatok itt mást, mint aki fegyvert forgat. Ez volt az értelme a mai ungorokodásomnak ott abban az imádkozóházban.

– Te ki akarod verni az én házamból az én nyomorultjaimat, akiknek minden szenvedéseikért én vagyok adósuk? Ki akarod őket űzni télvíz idején, mikor se hajlékot, se kenyeret nem kaphatnak sehol?

– Nem én űzöm őket, a császár vezére űzi. Az jön a vár ellen. Az akar betömi. Én csak annak állok ellent, ahogy rám parancsoltak, ahogy megfogadtam.

– Te ki akarod zárni az én uramat, az én gyermekeim atyját a saját várából?

– S ha az én apám volna amaz ember, s az a vár volna a mennyország, akkor is kizárnám!

Zsófia látta, hogy a józan Miklós bátyával van dolga.

Mikor valami nagy, kegyetlen tetre készül a dervisgenerális, olyankor eltiltja az ajkától a bort; olyan józan marad, hogy még álma sincsen. Olyankor nem érez. Se haragot, se szeretetet. Egy gép, egy hazajáró kísértet szívtelenségével hajtja végre tervét. Nem szól, csak tesz. Csak előre megy, meg nem áll, hátra nem lép, s ha mond valamit, az már akkor meg is van téve.

Zsófia, amint fölismerte a rögeszméjét e hidegvérű örültségnek, nem küzdött ellene; tudta, hogy hasztalan az. Ez csak török, de nem hajol.

– Jól van, Miklós – monda neki szelíden. – Legyen úgy, ahogy te intézkedel. Készülj a várvédelemre minden tehetséged szerint. Ámbár én nem hiszem, hogy ez a próba bekövetkezzék. Azt a várat, ahol én és két fiacskám lakunk, az én uram nem fogja tűzzel-vassal megtámadni. Ha jön ide hozzánk: úgy jön, mint aki hazasiet, egyedül, magában, s nem hoz magával más fegyvert, mint a nyájas szót. Azzal küzdj majd, ha tudsz. – A szerencsétlen ápolitjaimat, ha kitiltod a várból, ám tegyed. Én megtartom őket a váralján. Kiürítetem a magtáraitam, s berendezem számukra szállásnak. A tiszttartómnak kiadom a rendeletet, hogy az én vagyonom rovására lássa el őket, szükségét ne szenvedjenek. A betléri kastélyom is üres, abban elférnek az asszonyok mind. – Te azután rendelkezél az egész palotámmal bölcs akaratod szerint. – Átadom neked a lakosztályaimat, apáid címertermét, a vármegye tanácsházát, belső palotámat, magamnak elég hely lesz az ágyasházam, abban én elférek mind a két fiammal. – Hanem egyet mondok neked, és ezt jól megjegyezd, Miklós! Amivel fenyegetőztél (bizony haragodban tetted, első fúriában és talán mámoros fővel is), hogy te még a mi templomunkból is, vagy ahogy csúfolni szoktad, az imádkozóházból, kaszárnyát fogsz csinálni: ezt a szót vedd vissza! Mert bizony mondom neked, hogy amilyen alázatos, hosszan tűrő lelket ismersz bennem, de ha te az én templomom küszöbét át akarod lépni, hogy azt megszenteltelenítsd, én vissza fogok emlékezni arra az ősanányánkra, aki az örökébe tolakodót fegyverrel verte vissza – és hasonlóul fogok cselekedni!

Az a gyöngye, éteri alak e szavak kimondása után valami tüneményeszerű jelenség volt. Egy égi lény, emberfölötti dicsfényvel.

A csuhás alak epés gúnnyal nézett rajta végig. Ez a szó az ő megalázása volt. Dölyfösen emelte föl a fejét. Forrt benne minden indulat, hogy egy élő teremtésre akadt, aki tőle nem fél, aki őtet fenyegetni meri.

Lenézte az egész emberiséget; asszonyát, férfiát egyaránt. Maga egy középlény volt közöttük, egy semleges lélek; akinek emberi gyöngeségei nincsenek. Egy harcoló barát. Egy istentagadó papi köntösben. Ittas korában inkább állat, józan korában inkább démon, mint ember.

Hideg megvetéssel fordult el az őt fenyegető asszonytól, s szótlánul indult kifelé. A hideg dölyf tiltotta, hogy valami választ adjon e fenyegetésre, mely haragja sárkányfarkára mert gázolni.

Hanem, amint az ajtóig jutva, hátrafordítá még egyszer a fejét, s meglátta azt a diadalmaskodó csoportot, amint a két gyermek dicsőségtől ragyogó anyjának ölébe kapaszkodik, s azt csókjaival halmozza el, egyszerre úrrá lett szívében a düh ördöge. Még ez a két fiú is őt meri kigúnyolni, eddigi mesterét. Ez visszatérítette. Megfordult az ajtóban, s odalépve ismét, ahol az anya és két gyermeke győzelemittas csoportja ingerlé haragját, jobb kezét a karszék támlányára tette. S baljával a szemközt álló arc képre mutatott, tompa, kemény hangon motyogva a szókat.

– Hát te azt hiszed, szent asszony, hogy ez az ember itten azért jön Krasznahorkába, mert a te ölelő karjaidba sietteti hazavágyó lelke?

Zsófia ártatlan, semmit nem értő tekintettel bámult a kérdezőre.

– Hm! – ümmögött Miklós, keményen befogva összeharapott ajkait, mintha tusakodnék, szóljon-e, ne szóljon.

Balra dült az elhatározása.

Szólt.

– Te azt mondád nekem, hogy ha én belépni *akarnék* abba a házba, ahol az égi malasztot árulják: hát te kész vagy fegyvert fogni kezvedbe s visszaversz engem férfikézzel. No hát, én nem jövök ellened fegyverrel, amivel férfiak harcolnak: hanem csak olyannal, amivel asszonyok szoktak hadakozni, és megsújtalak vele úgy, hogy te léssz az, aki soha többet be nem lépsz egy házba, ahol oltár előtt égetik a tömjént. – Tudd meg, hogy a te bálványképed nem azért siet Krasznahorkára, hogy téged öleljen, hanem hogy ide hozza azt az asszonyt, azt a százszorszép ördögöt, aki őt árulóvá tette!...

XXIII. Fejezet

A szenvedések leánya

Mikor Andrassy Miklós ezt a szót kiejtené a száján, Zsófia csak szótlánul bámult rá egy ideig, mint aki delelő napfényről föld alatti sötét pinceboltba lép be. Ránézve ez egy olyan sötétséggel teljes világ volt, amiben nem tudott semmit megkülönböztetni. Más asszonyok, akiknek a szeme megszokta már azt, nagyon is jól tudnak látni a gyanakodás homályában; de őelőtte mindez névtelen eszme volt. Egy férj, aki a feleségén kívül más nőt szeret! A szfinx, a griff, az egyszarvú hamarább képzelhetőek eleven alakban.

Miklósnak nem volt eziránt semmi érzéke, soha semmi gyöngédebb indulat nem szállta meg a lelkét. A zárdában aszkétának nevelték, onnan egyenesen a csatatérre került: a kegyetlenség iskolájába. Mit tudott ő arról, hogy egy csupa érzelmekből összealkotott női szív világot egy szó, egy lehelet képes romba dönteni? De mit is törődött vele? Ezek az érzékeny szívek csak akadályára vannak az erős emberek szándékainak. Ha tudta volna; hogy mit tesz, akkor is megtette volna. – De hát éppen nem tudta. Hozzá volt szokva, hogy az urak, mágnások, generálisok nem is nagyon titkolózók a szerelmi csapongások dolgában. Tivornyáikon szabad szájjal példálózhatnak egymás latorságára; s azt az asszonyok is hallhatják – és mosolyognak rajta. Még tetszik nekik, ha a férjeikről azt a hírt hallják, hogy asszonyok bolondulnak utánuk. Nem szégyen az, hanem virtus. Akit vádolnak vele, egyet feszít a mellén, mintha érdemrendet kapott volna. Aztán mi is van abban? A katonák nem tették le a votum castitatis, mint a monachusok.

Még több oka is volt kegyetlennek lenni.

Gyűlölte azt az asszonyt, aki felől tudta, hogy ő ragadta magával hódító ölelésével Andrassy Istvánt arról a magaslatról alá, ahová hőstettei emelték. Hőstettein kívül mind a négy testvérének a vitézsége, a nemzet ragaszkodása. S ez az asszony célt ért. – Elrabolt egy hőst, hogy egy főköttő bábót csináljon belőle magának. – Át akarta oltani azt a gyűlöletet Zsófiának a szívébe, hogy váljon élő méreggá a szívében a hitvesi szeretet az áruló és annak a kedvese iránt.

– Igen! – szólt rideg, kemény hangon; – ez az ember, ez a mosolygó kép itten, ahogy elárulta a hazáját, fejedelmét, úgy árulta el a hitvesét, a

családi tűzhelyét is. Te itt túrsz, szenvedsz, imádkozol, ő pedig a lőcsei Circe karjai közt kacagja a te szenvedéseidet és a hazáét!

Zsófia, mint az álomból felriasztott, ijedten és haraggal takarta palástjába nagyobbik fiának a fejét, hogy ne hallja, amit apjáról beszél a nagybátyja. A kisebbiket nem kellett oltalmazni; annak a lelke még nem vett be e szavakból semmit. Az csak bámult az érthetetlen szavakon.

– Sohse takargasd a kis öcsém füleit! – monda Miklós. – Többet tud az már eddig is az elégnél. Hisz minden cseléd, inas, pesztonka, lovász széltiben beszél már a lőcsei fehér asszonyról, a szép Korponaynéról, s úton-útfélen danolják a „korcsmagenerális meg a szépasszony” nótáját. Eldanolja neked azt a Ferkó úgy, hogy szebben se kell.

E szónál olyan hevesen ragadta meg két erőszakos kézzel Zsófia a nagyobbik fiát, mintha rögtön meg akarná őt fojtani. A gyermek megijedt, s menekülni akart.

Hanem aztán a pillanatnyi felhevülés elmúltával, ismét szeretetteljesen vonta őt az ölébe, s megcsókolgatá a szőke fejét, gyöngéden rebegeve:

– Hiszen te nem tehetsz róla: azok a bűnösök, akik téged erre megtanítottak.

– Azok a bűnösök, akikről a nóta szól! – mondá Miklós. – Ha ugyan egyáltalában bűn a más feleségével együtt nevetni. Én ugyan ezért pokolra nem kárhoztatok senkit. Miattam, hogyha török basa lesz is bátyám uram, s háremet tart, se veszem elő az exorcizáló füstölőmet érte. S ha megfizeti az árát a tiltott öröme, azt mondom rá, drágán adják, mert jó; urak veszik, mert tehetik. Nem bánom, ha egy kastéllyal fizet is meg minden örömnepért. De bánom és megtorlom, ha egy édes ölelésért a hazát adja kelengyéül: s az én zászlómat kapcának tépi szét a szeretője számára.

– Hazudsz! Rágalom minden szavad! – kiálta indulatosan felugorva helyéből Zsófia, s azzal megragadva mind a két fia kezét, odavonszolta őket magával apjuk arcképe elé, s ott térdre nyomta őket és maga is közéjük térdepelt, s aztán kezeiket saját összekulcsolt kezei közé szorítva, felemelé az arckép felé: úgy könyörgött hozzá.

– Óh édes jó uram; szerelmes bálványom! Te vigasztaló képem! Védd magad! Szólj meg! Mondd, hogy nem igazak, amikkel vádolnak! Mondd, hogy szeretsz minket! Ne hagyj bennünket megcsúfolni!

Miklós ebben az egész jelenetben csak nevetnivaló ostobaságot látott.

– Óh bizony, ha elevenen állna itt előtted, éppen olyan jól rimánkodhatnál előtte. „Mit gondolsz? Hogy hinnéd felőlem? Tehetnék én ilyet?” – Hiszen három szó elég egy asszonyt bolonddá tenni! – Még csókot is adna hozzá, bizonyos; mert hiszen nem vetettek a szájára lakatot. Az aszso-

nyok boldogsága nem egyéb, mint az örök elámíttatás. Amit álmodtok, az a ti világotok. – Dühöngtök arra, aki fel mer ébreszteni.

A nő egész testében megrázkódva állt föl, és szembeállt kínzójával.

– Hát mindent meg akarsz-e tagadni a mai napon?

– Csak azt hiszem, amiről valódi tudomásom van.

– Azért, mert rossz, hiszed; s elég, hogy megtagadd, azt tudnod, hogy jó.

– Hát ne legyek én az, aki az ördögöt képviseli, s mindent tagad, ami jó, és mindent állít, ami rossz. Itt van, fogd ezt a levelet; és aztán olvasd el, mikor egyedül leszesz. Én kérdést sem teszek hozzád többet.

Az Korponay János levele volt Andrássy Miklóshoz a lőcsei katasztrófa után.

Korponay János tudatta az eddig történeteket. Hat órával később jött ez a levél Krasznahorkára, mint Andrássy István hírnöke.

Ha Miklós az aqua toffanával és Hecaténak, Locustának minden mérgeivel itatta meg Zsófiát, nem ölte volna meg olyan kegyetlenül, mint ezzel a levéllel.

Miket írhat egy férj az első dühében, aki meggyűlölte a feleségét? Abban a forró lázában a haraggá vált szerelemnek, amikor ki akarja tépni még az emlékét is a szívéből, ha mindjárt a szív maga utána szakad is.

S ez a férj még azonkívül rajongó híve a fejedelemnek, akit az az asszony elárult. Az ő neve, amit az asszonymak adott, lesz beégetve mint a hóhérbélyeg a világtörténetbe, ahová a szabadságharc végkatasztrófáját be fogják jegyezni.

Még a fiát is ellopta tőle, s árulásának jutalmát annak az örökségévé tette.

Korponay őrzöngő dühében mindenfelé leveleket írt, ahol csak Andrássy Istvánnak rokonai, barátai, vezértársai laktak, tele keserű vádakkal.

A lőcsei hű polgárok, kik vele együtt menekültek a városból, egész mondakört tudtak neki mesélni azokról a kalandokról, miket a szószátyár pletykahír a piacra kikürtöl. A megcsalt férjnek szolgálni mindenki baráti kötelességének tartja.

A megcsalt férj olyan, mint akinek a köntöse meggyulladt; fut vele, s mentül jobban rohan, annál jobban körülfogják a lángok.

Hiszi még azt is, ami lehetetlen. Elhiszi még azt is, aminek az ellenkezőjét bizonyosan tudja. S aztán nem elég neki, hogy maga hiszi, azt akarja, hogy minden ember tudja, és segítsen neki átkozódni. Leírja levélbe a gyalázatát, hogy olvassák.

És ezt adták a kezébe Zsófiának, hogy világosítsa fel az elméjét vele.

Tanulja meg belőle, hogy az a bálvány, amit ő imádott, cserépből van.

Tudja meg, hogy a szerelem csak mese; a hit csak babona. A bűnösöké a mennyország. A pokol a jók, a hívek számára van feltalálva.

Veszítsen el mindent, ami evilághoz köti, a túlvilághoz vonzza.

Köd fogja körül a helyet, ahol az Istent keresi!

Ebbe a fájdalomba bele kell neki halni!

...Nevetik ezt a bölcsek! Hogy ölhetne meg valakit olyan fájdalom, melynek nincs a zsigerekben fészke. Ami nem méreg, nem ragály, nem miazma. Aminek nincsenek bacilusai, spórái. Ami nem más, csak egy gondolat, egy semmi; része egy másik semminek: a léleknek. És mégis meg tudja emészteni ezt a mindenttudó testet, úgy, mintha maró mirigy volna. Egy seben keresztül, melynek sehol sincs sebajka, elhull cseppenként a vér. Látják haldokolni, és senki sem tudja, miben hal meg?

De soha nem hallotta senki egy panaszszavát.

Megértette, hogy a várából ki kell takarodniuk az ott ápolt nyomorultaknak; – arra fordította minden gondját, hogy azoknak a sorsát tegye elviselhetővé. Elosztotta őket az uradalmához tartozó falvakba, mindenütt menhelyet állított fel a számukra, s naponként sorra járta a falvakat, személyesen tekintve utánuk, nincs-e valami panaszuk.

Fenn a várban azalatt Miklós intézkedhetett úgy, ahogy ellenségre váró hadvezérnek tetszik, gyűjthette a mezei hadakat, őrltethette a puskaport, főzethette a salétromot, töltethette a bombákat. Esztendőös ostromhoz készült. Amellett a Felvidékről levezető szoros utakat is megszállatta, s különösen nagy furfangos kelepccét készített a Stracenó-völgy sziklakapujánál, amerre legközelebb útja van Gömörnek a Szepességből.

Zsófia azonban a maga mindennapos útjában még valami egyebet is tett, mint a szenvedő népség bajainak orvosolgatását. Nap-nap után levelet írt a férjének, valamelyik falusi parasztház kemencepadkáján ülve, s azt egy jól megfizetett posta által elküldé Lőcsére.

Azok a levelek mind ezeken a szavakon kezdődnek:

„Kedves, édes, egyetlen jó uram.”

S végződtek így: „a te sírig híven szerető hitvesed.”

Nem volt azokban még csak egy árnyéka sem a búbánatnak, nemhogy a szemrehányásnak; tiszta merő szeretet volt, ami végighajnallott rajtuk. Egy panaszhang sem tévedt aközé. Boldognak nevezi magát, hogy férje leveléből megérthette, miszerint az nemsokára haza fog térni az övéi közé. Hozza az Isten szerencsésen. Szerető szívek, ölelő karok várják. Ír neki a gyermekek felől is. Mindennap imáikba foglalják jó apjukat. (Igazat mond benne; mert ő térdepelteti le őket minden este a hálószobájában lefekvés előtt, s elmondja előttük az imát a távollevő apáért, azok utána mondják azt: a nagyobb nagy ásitozva, a kisebbik elég figyelmesen.) Aztán tudósítja őt a gazdasági állapotokról, a környéken történt jó és balsze-

rencse híreiről. Hozzá teszi, hogy a Mindenható őrizze meg minden veszélytől és *kísértetektől* az ő szerelmes, drága, jó urát.

Végül jön egy post scriptum is.

Nem hallgathatja el az ő hites ura előtt, hogy Krasznahorkán egy kis zenebona támadt a lőcsei kapituláció hírére. Miklós öcs feni a kardját, s kapcáskodni készül. Azért úgy vigyázzon a hazajövetelénél, hogy itt meglehető, összekoccanása lesz a testvérével, kinek Isten bűnül ne vegye az ő hóbortjait.

Arra különösen figyelmezteté az urát, hogy a Straceno-völgynek ne vegye az útját, mert ott a sziklakapunál egynémely tüzes kurucok kelepcét akarnak vetni a számára, hogy törbe csalják, mint Ocskay Lászlót.

Egyébiránt mindenben megnyugszik, és mindent úgy talál jónak ahogy az ura cselekszi.

Nem volt ebben semmi tettetés, semmi lelki erőszakétel: mert ez tiszta angyalszív volt.

Elveszthette az ura szerelmét; de a magáét nem. Amabba bele fog halni; de ezt még a halálon túl is elviszi magával.

Ama levél átadása után hetekig nem került a szeme elé Miklós. Annak is másutt volt dolga; ő is sokat távol időzött a várból, össze sem jöhettek.

Hanem egy este, amint éppen nagy förmeteges zivatar közepett hazaérkezett a várba Zsófia, alig váltott más ruhákat, az úti gúnyája össze lévén ázva, amint bekocogtat hozzá a dervisgenerális.

Azóta folyvást böjtöt tart, bort nem iszik; annál többet mérgelődik, ezért az arcszíne olyan fakó már, mint az irhabőr.

Zsófia nem tudta neki azt mondani, hogy „hozott Isten”. Talán a sejtelve súgta, hogy új halálként hoznak a számára. Egyébert miért jönne hozzá ez az ember?

– Édes ángyom – kezdé Miklós, száraz, kemény hangon. – Te mind megrontod magad a szanaszét kóborlással ilyen zegernye időben.

Zsófiának egyéb védelme nem volt, mint a határtalan szelídség.

– Nem érzem semmi változást, Miklós. Légy megnyugodva felőlem. Egészen jól vagyok.

– Azt csak mondod. Én az ellenkezőt látom. Arcod napról napra hervad, olyan vagy már, mint az árnyék.

– Talán nem is a testi gyöngeségtől van az.

– Az ilyen változó időben nem asszonynak való a künn járás-kelés. Egyszer a nap süt, másszor a hó esik, ma meg éppen villámlott; mennykő hullott, mikor úton voltál.

– Nem árt meg énnekem az a zivatar, ami odakünn van.

– Talán az bánt, amit belül viselsz?

– Hagyjuk ezt, jó Miklós. Én nem szólok bele a te dolgaidba, te ne szólj bele az enyimekbe. Te egész hatalmú úr vagy itt e várban. Az én uram tett azzá. De a falvainkban én vagyok az asszony. Azt is az uram hagyta így. Ha te kiküldözted a várból az én lázaráimat, nekem odalenn a faluban kellett őket fedél alá tennem. Ezt a hivatalt bízta rám az Isten; ezt teljesítem, amíg testemet bírom.

– Hát teljesítsd, nem bánom, süttess, főzess a számukra, küldj nekik akószámra medicinát, rendelj tüzelő fát a kemencéjükbe, de magadat ne fáraszd utánuk.

– Köszönöm a jó szívedet.

– Nem jó biz az, nincs mit köszönj rajta. Csak olyan, mint eddig volt, s azt még eddig senki se fogta rám, hogy gyönges szívű vagyok. Hazudozni sem szokásom. Az epémből beszélek. Ha helytelenítem a szanaszét kóborlásaidat, nem azért teszem, mintha esőtől, széltől féltenelek; hanem azért, mert te – a nagy koldusápolás mellett – még azt is teszed, hogy levelet írsz az uradnak.

– S ez tégedet bánt? – kérde Zsófia elbámulva.

– Nem biz engem. Csak megerősít abban a hitemben, hogy egyik asszony csak olyan, mint a másik. Ha férfit bántottak volna meg úgy, ahogy téged, halálos bosszúra gyulladna miatta. De te asszony vagy, nem jobb, mint a török kádinák, akik meg tudnak osztozni egy férfi szerelmén – hárman, négyen.

– A kolostorban tanultad ezt?

– Ott is. – A gyóntatószék az asszonyok tükre. Senki sem ismeri jobban a fajodat, mint a pap. Annak a keblébe rakják le az asszonyok bűneik valóságát.

– Tehát bűne a feleségnek ha a férjéhez hű marad, még akkor is, ha az a szívébe töröket üt?

– Nem bűne; de gyöngesége. Állati ösztön: semmi más. Te megbocsáthatsz neki azért, amit ellened vétett. Semmi közöm hozzá. Könyörögj neki a szerelme morzsáiért, hogy ajándékozzon neked is belőle. Kérd szépen, hogy tartson meg asszonyának.

Zsófia büszkén emelé föl fejét.

– Én több is vagyok, mint asszony, én anya is vagyok.

– Mondhatnád: a Gracchusok anyja. De nem úgy van. Te gyermekeidet csúszómászó rabszolgáknak neveled, azért, hogy az apjukhoz hasonlók legyenek.

Zsófia szívében feltámadt a harag erre a szóra.

– Távozzál előlem! Ez az én szobám itt!

– Szeretem, hogy valahára tűzbe jönni látlak. Azt hittem, fogadásod tartja, meg nem haragudni soha. Most már, hogy haragszol, éppen nem

megyek innen, mert most lehet már veled beszélni. A szoba a tied, hanem a szobának az ajtaja az enyim.

– Hát porkolábom vagy?

– Az vagyok. Te mondad. Magad szolgáltál rá. Mit bánom én azt, ha te mindennap százszor írod is Andrássy Istvánnak azt, hogy: édesem, kedvesem, drágám, szerelmesem, s küldözgetsz neki levélben ezernyi ezer csókot! De te tudósításokat küldesz az ellenségnek a hadi készülletekről, amik e várban folynak, s ez árulás! Ennek útját állom!

Zsófia megrettent. Elállt a szava e megtámadásra.

Miklós folytatá a vádat.

– Ugye, megírtad neki azt is, hogy ha jön Gömörbe, elkerülje a Stracenói-völgyet, mert a sziklakapunál kelepce vár reá, s Dobsina közt seregestül elfogják? S íme, a te figyelmeztetésedre Andrássy István egyszerre csak megváltoztatja az útrendét, mikor már fele útján van, s a kerülő útnak fordul. Ez a te munkád volt.

Zsófia elszörnyedve hátrált vissza ez ember elől.

– Te! – lihegé. – És teneked lett volna lelked a testvéredet veszedelmébe csalni?

– Lett volna és lesz is! És még valami mást is tenni vele.

– Csodák történnek a világon! – suttogá elámulva a nő.

– Kell, hogy történjenek! Olyan csodák, amiket tíz nemzedék megemleghessen. Példákat kell adni ennek a nemzetnek, amik a szívet megerősíték. Hóhérpallost a futó rabszolgahadnak! Addig nem fog győzni a szabadság ügye, amíg a magyar nemzet saját áruló korcsivadékának hulláiból olyan hegyet nem rak, mint a Mátra, s a döghalom tetején az utolsó áruló apát a saját fia nem nyakazza le!

Zsófiának minden tagját meglepte a láz e szavakra. Dideregve burkolta magát palástjába. Úgy nézett a dühöngő alakra, mint egy rossz álomképre.

Az pedig, bátyja arcképe felé fordulva, folytatta fenyegető kifakadásait.

– Mert ilyenek azok, akik bársonyban, nyestprémbe kenyévkednek, gyémántos nyakláncon ökölnyi medályt fityegetnek, fejedelmek ajándékát, s aztán egy új mentekőtőért egy drágább medályért elcserélik a régit, s vele a régi gazdát. Ezek azok a fejei a népnek, akik csak a dicsőséget, az uraságot, a pompát keresik, magukra raknák a fél ország kincsét, akik azt mondják: „édes hazám!”, amíg a hazának van mit osztogatni; de ha pusztulásnak indul, ha nem adhat semmit, akkor félrerúgják, visszaesküszik a hűségüket, s csakhogy urak maradjanak, beállnak ellenségnek!

Ez a fantasztikus düh egészen hozzá illett ahhoz a durva szörkámzshoz, ami a dervisgenerális termetét hosszan beburkolta. Nem volt az már fehér, de fakó a viszontagságoktól, goromba öltésekkel itt-ott összevarrva

kard-, lándzsadöfés rajta, golyólyuk perzselése, tüzes gránát pecséthelye emlékül hagyva rajta, de még azért mindig barátkámzsa.

Megragadta két kézzel mellén ezt a durva csuhát.

– Ez a daróc fog rajtatok bosszút állni! Ez a kopott daróc! Akinek a foltját nem kell takargatni semmi aranygyapjú! Ez a kócos szakáll! (Úgy meg-rángatta azt, mintha haragban volna vele.) Ennek nem kell szép asszonyok csókja! Ezt nem cirógatják szerelmes szép kezek! Ezt nem fonogatják selyemhajuk közé! Én vagyok az, aki elítéllek!

Azzal megfordult, és üdvözlés nélkül kiment.

Többet nem beszélt Zsófiával.

Csak a cselédjétől tudta meg az asszony, hogy Miklós szigorú parancsot adott, hogy Zsófiát többé a várkapun ki ne bocsássák.

Úgysem ment volna már. Ez a rémjelenet lábáról leverte.

A frajjának azt is megmondta a dervisgenerális, hogy ha csak egy maculányi írást is ki mer hozni az úrasszonyától, hát szurokba mártatja, s úgy égetteti meg. (Hiszen talán nem tette volna meg, de nagyon megijesztette vele a jámbort.)

Most már tehát nem is írhatott többé a férjének Zsófia. Ez a könnyebbülés is el volt véve a lelkétől. Nem maradt számára más mint az a babona, amiben a szerető asszonyok hisznek, ha valaki éjjel a szeretettjéről álmódott, s arra fölébred, megfordítja a vánkösát a feje alatt, s erre annak a messze távollevőnek is órála kell viszontálmodnia. Ilyen bohóságok is boldogítanak!

Az egyedüli vigasztalása csak a két gyermekében volt még. Azok ugyan egész nap a nagybátyjuk nevelése alatt voltak, de éjszakára az anyjuk szobájába kerültek vissza. Ő fektette le őket, ő imádkoztatta reggel, este.

A nagyobbik, a Ferkó, az ugyan csintalan egy fiú volt, sohasem akart elaludni, mindig játszani szeretett volna kártyát, obletánt a dajkával; nagy biztatásba került rávenni, hogy imádkozzék már, s akkor is még mindig pajkosságokon törte a fejét, a miatyánkot mindig elcifrázta, hol így kezdé: „Mi atyánk ki vagy Bécsben”, hol így végezte: „de szabadíts meg minket a némettől!”, hol meg ahelyett, hogy „bocsásd meg a mi bűneinket, miként mi is megbocsátunk ellenünk vétetteknek”, ezt mondta: „büntess meg minket a mi vétkeinkért, miként mi is megfizetünk azoknak, akik ellenünk vétettek”.

Az anyja megfeddé az ilyen helytelenségekért; Istennel tréfálni nem szabad! – Tudta jól, hogy ez mind a Miklós bátya mesterkedése. Órála ragadnak a fiúra az ilyen pajkosságok.

Hanem a kisebbik annál gyöngédebben ragaszkodott hozzá. A kis Jóska reggelenkint, mikor még a bátyja aludt, kiszökött a közös ágyból, s

odabújt az anyjához, s aztán suttogva mondott el neki mindent, hogy mi történik odakinn a várban. Ő volt a hírhordó. Szemfüles gyerek volt. Pedig ki se nézte volna az ember, hogy odafigyel. De még azt is meg tudta ítélni, hogy ki milyen rosszban töri a fejét. A Ferkó milyen csúnya nótákat dalol a kuruc katonák után! De, hogy mik azok a nóták, azt nem mondta el az anyjának.

XXIV. Fejezet

Azok a kis ágyúk

Amint a tavaszi napok hosszabbodtak, úgy fogyott percenként Zsófiának az életeréje.

Óhajtotta azt, amitől rettegett: férje hazatértét.

Mi fog történni akkor? Minő lesz a találkozás a bátya és az öcs között? De hát még a férj és feleség között!

Azt is megtudta már a nő (a cselédek mindent kibeszélnek), hogy Miklós megírta a bátyjának a választ a levélre, s abban szemére hányta neje iránti hűtlen, csapodár életét, s tudatta vele, hogy ő erről Zsófiát értesíté, maga Korponay János levele által. Azért csak maradjon ott a lőcsei szép asszonynál, mert idehaza semmi jó sem vár rá.

Ezalatt a vár megtelt fegyelmetlen mezei hadakkal. A zabolátlan fegyveres kurucnép lármája mindennap behatolt Zsófia szobájába. Termek, tornácok tele voltak már mindenünnen összecsődült hajdúsággal. Egész éjjel hallható a danáikat, mosdatlan szájú szátyárkodásaikat.

A szobáját nem hagyta el többé. Nem volt már annyi ereje, hogy az ágyból fölkeljen. Az egész étele csak kóstolgatás volt. Csak a lelki erő tartotta még életben; orvost messze földről nem lehetett kapni, olyan orvost pedig, aki az ő baján segítsen, sehol a világon. Az akkori idők rende szerint minden háziasszony maga volt a háznép gyógyítója, a patika az ő konyhájához tartozott. Vastag kötet könyvek voltak a háziasszonyok rendelkezésére, hogyan, mivel gyógyítsák a csodálatos nevezetű bajokat. Főfő tudomány volt a betegségek *signaturáit* a gyógyfüvek *signaturáival* összeegyeztetni. Ami növénynek kőmagja van, az jó a kőbetegség ellen; a birsalma leve, minthogy a gyümölcse bolyhos, meggyógyítja a kopaszsgot; a süketséget meggyógyítják a csigák, mert a csigahéj a fülre tartva zúg; a dió hasonlít az emberi koponyához, azért az abból készült quinta essentia meggyógyítja a fejfájást; a nyilallások ellen segít a bogáncs, mivelhogy tövises a levele; a veres cékla, mivel veres, elállítja a vérzéseket; az antimonium, mivelhogy az aranyat megtisztítja, tehát a beleket is megtisztítja. Az írámszarvas, mivelhogy a hátulsó lába patájával szokta a fülét megvakarni, mégis állva tud maradni, annál fogva, ha valaki az írámkörömmel a fülét dörzsöli, a nehéz nyavalyától megszabadul. A rókának a tüdeje meggyógyítja a tüdőbajokat, s a szarvasmarhák szívéből ké-

szült eszencia igazi gyógyszere a szívfájdalomnak. Ez volt az akkori orvosi tudomány.

Nem csoda, ha Zsófia nem folyamodott a szarvas szívéből készült eszenciához. Az ő halálos baját nem gyógyították meg sem az aqua vitae, sem az aurum potabilek, sem az oleum philosophicumok, sem a spiritus ardentis saturni, sem a balsamum coeleste, sem a balneum Mariae, minden theriacok, julepek és vincetoxiconok, amikkel tele volt az ősi almárium. Nem az ő baja ellen voltak azok feltalálva. De talán még ma sem tudják az orvosok, mi ennek a bajnak az orvossága.

Ha tudták volna, sem segített volna semmi rajta. Nem *akart* meggyógyulni.

Egy este, mikor a gyermekeit imádkoztatta Zsófia, az ágya mellett térdelgetve, nem kerülte ki az éles figyelmét, hogy a Ferkó fiú, mikor az ima végén ezt kell mondani:

„Adjon Isten nyugodalmas jó éjszakát édesapámnak, anyámnak”, az „apám” szót elhagyja a fogai közt elmorzsolt mondásból.

- Te nem imádkoztál az apádért! – szolt hozzá félig kérdező hangon.
- Nem! – felel a fiú dacosan.
- Miért nem?
- Megtiltotta Miklós bátyám.
- Megtiltotta, hogy az apádért imádkozzál? Miért?
- Azért, mert hazaáruló lett.

Zsófia arcra fordult az ágyában, és sírt keservesen.

Ez volt a kegyelemdőfés a szívének.

A kisebbik fiú rátámadt a bátyjára.

- Miért rikattad meg az anyámat?
- Ejh! Te *gyerek* vagy! Nem értesz ahhoz.

S ment dacosan lefeküdni.

A kisebbik ott maradt az anyja mellett, és kérlelte:

- Ne sírj, anyám! Hát hisz az Isten „egy” gyereknek az imádságát is meghallja: majd én inkább a bátyám helyett is elmondom.

Az a másik fiú pedig térdre emelkedett az ágyában, összekulcsolta a kezét, s hőségtől lihegő szóval rebegé:

„Tartsd meg Isten a mi hazánkat, az édest; pusztítsd el minden ellenségeit, most és örök időkre! Amen.”

- Óh, te rettenetes hazaszeretet! – zokogá a kínzott asszony.

Másnap csak egyedül jött be az esteli órában a kisebbik fiú az anyja szobájába. A Ferkó inkább akar a nagybácsinál háltni. A Józsi aztán magában nem is akart a maga nyoszolyájába feküdni, hanem odakérezkedett az anyja mellé.

Zsófia nagyon odavolt már a testi-lelki gyötrelemtől, meg sem szólalt, az imádságot sem mondta el a kislelki előtt, az maga dönögte azt el, kétszer is elmondva az apáért, anyáért szóló imát, egyszer a bátyja helyett. Zsófia szótlanul feküdt, mint egy halott, s nem viszonzta a gyermek hízelkedő gyűgyögéseit.

Egyszer aztán a nyakába borult a kisfiú s keserves zokogással kiáltá:

– Anyácskám! Ne halj meg!

Zsófia hirtelen fölnyitá a szemeit e szóra, s rábámult nagy, sötét szemével a gyermekre. A halálos beteg szemei messze látnak.

Megérté egy szóból, hogy azok odakünn sokszor mondogatják már egymás közt: „De jó járna, ha meghalna!”

Ha nem érné meg az ura hazajövetelét.

Magához ölelte a gyermekét s megcsókolgatá szelíden.

– Ha ti jók lesztek, akkor nem megyek el – suttogá a fülébe.

– Én nem eresztelek el! Beléd kapaszkodom. Nem hagyalak elmenni.

Most aztán Zsófia kezdte el a gyermeket becézni.

Hogy elmulassza róla a sírást, a reszketést, az kérdezte tőle:

– Hát mit játszottatok, mit tanultatok ma egész nap?

– Célba lövöldöztünk a kis ágyúnkkal. Aki célba talált, narancsot kapott

Miklós bácsitól.

– No és te hány narancsot kaptál?

– Egyet sem. Mind a Ferkó kapta.

– Hát te olyan ügyetlenke lettél?

– Készakarva nem céloztam jól.

– De hát miért?

– Hogy lássák, milyen rosszul lövök.

– Kik?

– Hát akik ott néztek bennünket, a hadnagyok meg Miklós bátya.

– S te azt akartad, hogy azok azt lássák, milyen rosszul lősz te? Hát miért akartad te azt?

A gyermek odahúzta magához az anyja fejét, hogy a fülébe sugdoshasson.

– Én hallottam, hogy mit beszéltek a hadnagyok! Úgy mondták, hogy mi is halljuk. Tudod már, hogy apánk megjött?

A nő szíve nagyot dobbant.

– Kitől tudnám? Madár sem hozhat nekem hírt atyátok felől.

– Hát én megmondom. Itt van már Szomolnokon, csak a hegy választ el tőle.

– Hát elkerülte a stracenói kelepécét?

– El ám! Hej, hogy szitkozódtak a hadnagyok!

– Engem szidtak érte? Megmondhatod. Nem haragszom érte.

– Óh, dehogy téged szidtak. A kassai kapitányt szidták. Arról beszéltek, hogy a szomolnoki úton nem kerülhetett volna apám Krasznahorka alá, ha a kassai út fel nem szabadult volna. Bizonyosan a kassai kapitány is ha-zaáruló már. Feladta a várost a császárnak. Haragudtak, rossz kedvük volt.

Itt aztán elhallgatott a fiú; nem akart tovább beszélni.

Zsófia azzal az éleslátással, ami az életvilágosság utolsó lobogványával jár együtt, kezdé magában a gyermek zila beszédének összefüggését keresni. – Rátalált. – Azt vélte, hogy kitalálta a rejtélyt. – Rémséges ötlet volt! Nem akart helyet adni e szörnyeszmének a szívében. Nem akarta, hogy róla álmodják.

– De hát azért, hogy a hadnagy urak haragudtak, miért kellett tenedek rosszul lőnöd a célba, kisfiacskám?

A gyermek, aki már eldugta a fejét a takaró alá, ismét előbújt, s az anyja kezét a szívéhez szorította.

– Apám levelet írt Miklós bácsinak Szomolnokról. Miklós bácsi fölolvasta azt a hadnagyok előtt úgy, hogy mi is hallottuk. Apánk írja, hogy ő itt van egész hadsereggel Szomolnokon. Van faltörő ágyúja is elég. De ő nem fog úgy jönni Krasznahorkára, mint ellenség; hanem mint a családjának apja. Egyedül, egymagában, egy hintón ülve fog a kapun behajtatni; s majd meglátja, és a szemébe néz, kinek lesz bátorsága őt akár golyóval, akár rossz szóval fogadni?

– S mit mondott erre Miklós? – kérdezé heves szívdobogások közt Zsófia.

A gyermek nagy lélegzetet vett.

– Hát ekkor azt mondá Miklós bácsi: „No, hát csak hadd jöjjön a hazaáruló! Egyedül, egymagában. Én sem állítok vele hadsereget szembe. Hanem odaállítom a várkapu elé a saját két fiát ezzel a két kis ágyúval, s a saját gyermekeivel lövöldöztetem meg.”

– Jézus Mária, irgalmazz! – sikolta fel a nő kétségbeesetten, s oly erőszakosan szorítja kebléhez a kisfiát, hogy szinte megfojtotta az ölelésével.

A dervisgenerális képes beváltani a fenyegetőzését.

Hát a gyermekek?

Hisz a gyermekkedélyt legkönnyebb a fanatizmus lángjával felgyújtani. A természethazudtató indulatok ragálya a gyermekszíveket lepi meg legkönnyebben.

Ez a kisebbik még visszaborzad tőle, de a nagyobbiknak a vérét áthattotta ez a szent miazma: halálos rajongás a hazáért, mely megtagadja az apát, az anyát, a testvért, s felgyújtja az ősi házat.

A kisebbik még csak azt teszi, hogy rosszul lő, de a nagyobbik már jól fog a célba lőni. Azt mondják neki, az a célpont, a hazaáruló szíve. Oda fog célozni. Ha mindjárt az apja is az!

Zsófia reszketett a láztól.

– Látod, megbetegítettelek azzal, amit mondtam! – rebegé a gyermek.

– Nem. Nem. Jól tetted azt. Nem fogok én reszketni. Mindjárt vége lesz annak. Csak te ölelj meg, majd attól elmúlik.

S az anya és a gyermek szíve addig dobogott egymáson, míg elcsendesítették egymást.

– Hát ha azt akarod, hogy meg ne haljak, itt maradjak: légy te nekem jó kisfiam – suttogá Zsófia.

– Az leszek, anyácskám. Bizony az leszek.

– Szállj le csendesen, hozd ide az írószereimet az ágyhoz.

A gyermek kereste az írószereket. Toll, tinta lett volna, de papír nem volt sehol. Azt elvitette Miklós egyszer, mikor Zsófia aludt, a cselédjével, hogy levelet ne írhasson.

– Hozd ide az imádságos könyvemet – suttogá Zsófia.

Abból még kitelt egy levélnek való papiros.

A táblán belől volt egy üres lap. Nem is egészen üres. Az egyik oldalára e sorok voltak írva: „Az én szeretett mátkámnak, Serédy Zsófiának, ajánlom szívemből ezt az imádságos könyvet. Andrassy István. Anno 1697.” (Csak 14 esztendeje! – De nagy idő!)

Ennek a lapnak a tulsó oldalára lehet még írni egy levelet, s aztán kiszakítani az imakönyvből, s szélnek ereszteni!

De hogyan szélnek ereszteni? Ki viszi azt innen oda, ahova szól?

Nagyon reszketett már a keze a levélírónak, s a szemei kápráztak, úgy táncolt előttük minden betű. Pedig apró betűket kellett írni, hogy ráférjen a papírra minden elmondanivaló. Ő maga, elhomályosult szemeivel el sem tudta olvasni, amit leírt: a kisfiúnak kellett azt elszótagolni előtte. Aztán még mindig jutott valami eszébe.

Az Isten irgalmára kérte Andrassy Istvánt, hagyjon fel azzal a szándékával, hogy Krasznahorkára jöjjön most. Ne engedje megtörténni a világon a legrettenetesebbet. Várjon a jobb időkre. Majd elmúlik a harag.

Végre kihullott a kezéből a toll, nem látott a szemeivel többé. Halálos ájulás kerülgette az agyát.

Arra tért magához, mikor a kisfia a királynévízzel locsolgatta az arcát. Emlékezett rá a gyermek, hogy azt így tették máskor is.

– Hol van a levél? – kérde a gyermektől.

– Eldugtam már – a süvegem bélésébe – sűgá a kis Józsi fiú.

– Hát te tudod, hogy mit akarok vele?

– Elküldeni apának.

– Megígéred nekem, hogy azt megteszed?

A gyermek csak a szempilláival intett.

– Tudsz valami hűséges embert, akire rá lehet azt bízni.

– Azt a cigányt, aki apámnak a levelét hozta Lőcsérül. Az szokott velem játszani mindig.

– Húzd ki a fiókomat, ott találsz egy szarvasbőr erszényt, amiben arany áll. Végy ki belőle tíz aranyat. Azt add majd a levélvivőnek. Vigyázz, hogy meg ne találják nálad!

– Óh, tudom én azt, hogy rejtem el: vannak nekem tolvajpolturáim.

– Mik azok, kisfiam?

– Hát te még nem tudod? Akkor, látod, én többet tudok, mint te. Vannak ilyen vastag polturák, amiket kétfelé lehet srófolni, belül üresek, hogy egy arany elfér bennük. Arról ismerni meg őket, hogy az írás, meg a fej a két oldalon egymás ellenébe van fordítva. Ezeket nekem egy vak koldus hordta össze, akinek mindig egy dénárt adtam érte cserébe. Ő az ujjja hegyével ráismert a tolvaj-polturára. Azt mondta, az ilyeneket azért készítették, hogy a kolduló barátok elrejtsek benne az arányaikat, a tolvaj ne lásson náluk mást, mint rézpénzt. Most ezekbe jó lesz nekem az aranyakat elrejtetni.

Zsófia hálát emelt az Istenhez, hogy fiának nemcsak jó szívet adott, hanem éveit meghaladó észet is.

Azután tudott nyugodtan aludni.

Korán reggel felkölté a kisfiát, s kiküldte, hogy keresse fel azt a cigányt, akitől a levelet el fogja küldeni.

Az izgalom új erőt adott az idegeinek. Fel tudott kelni, felöltöztette magát a frajjával, s odavezetteté az ablakszámolyhoz, ahonnan ki lehetett látni a szomolnoki hegyek felé vezető útra.

Könnyebbnek érezte magát. Délfelé még azt is kérdezte a frajjától, nincsen-e még ebéd ideje?

Kiszámítá, hogy a déli harangszó után, amikor az öröket felváltják a kapuban, s a fahordó szekereket üresen kieresztik, akkor mehet ki azokkal együtt az ő levélvivője is.

Azért várta olyan nehezen a déli harangszót.

Az elkongott már, de a szokott szekérszörgés még nem következett be.

Ahelyett gyors léptek dobaját hallotta közeledni a lépcsőn fölfelé, melynek gádorát csak egy fal választá el a szobájától, s egyúttal Miklós száraz, rekedt hangú kiáltozását.

Az ajtaját hevesen felszakították, s betoppant rajta a dervisgenerális egyik kezében a kis Józsit hurcolva karjánál fogva, a másikban Zsófia levelét tartva.

A gyermek rémült tekintettel nézett fel az erőszakos ember arcába.

– Tetten kaptalak most! – hörgé indulatosan Miklós.

Zsófiának az indulat annyi erőt adott, hogy föl tudott emelkedni helyéről, s parancsoló mozdulattal nyújtá ki karját.

– Bocsásd el a gyermekemet! – kiálta, s még piros is lett az arca egy pillanatra. A szeretet lángja volt az rajta.

Miklós odalódítá anyjához a fiút, s aztán a kinyújtott tenyerébe fektetett levélre csapott az öklével.

– Micsoda ez? – rikácsolá.

– Mindenekelőtt tanulj magadat tisztességes ember módjára viselni egy asszony szobájában!

– Úgy? Elfeledtem, hogy szépen be kell kocogtatni elébb, s szerencsés jó reggelt kívánni. Majd máskor úgy teszek. Most nagyon sietős dolgom volt. Röptében kaptam nyakon az áruást. Ha az édes apámfia tette volna ezt, főbe lövetném érte!

– Tedd azt az én fiammal is! Legalább együtt jön velem! Inkább kövess el te rajta testvérgyilkosságot, mint hogy az én gyermekemet lázítsd fel apagyilkosságra, istentelen!

Zsófia úgy állt ott az ablakban, mint egy szellem, mint egy földöntúli tünemény. Egy dúvadnak is meg kellett juhászodni tekintetétől.

Miklós éppen úgy, magában morogva fordítá félre a fejét, mint azok a vadállatok, amik nem bírják kiállani a szelídítő szemsugárzatát.

– Miért keltél föl az ágyadból? – zsembelt, alábbhangolva a haragos támadást. – Mit erőlteted magadat? Mit állsz az ablakba, mikor olyan nehéz beteg vagy? Tán jelt akarsz adni annak az embernek, mikor közeledik: hogy fusson innen!

– Hogy ide siessen!

– Nem hiszed, hogy én beváltom azt, amivel megfenyegettem?

– Hogy te beváltod, hiszem, de hogy én meg fogom akadályozni, azt fogadom. Hiába zársz el. Ott fogok lenni. Ha élek, élve, ha halok, halva. Ott a fiam mellett, amikor ez égrekiáltó szörnyűséget el készül követni, s megragadom a kezét. Meglátod!

Mint egy látomány, mint egy éjféλι kísértő lélek közelített e szavaknál az a légben lebegni látszó alak Miklós felé, nagy ragyogó szemeből bűvöletet árasztva, ajkairól úgy hangzott a beszéd, mint egy túlvilági szózat.

– Esztelen asszony! – dörmögé Miklós, a fejét lesütve, s nem várta, míg hozzá közel ér, s az a kinyújtott kéz megérinti; megfordult és elhagyta a szobát.

Zsófia kimerülten rogyott az ágyára. A cseléd levetkőzteté, betakargatta.

– Ne félj, anyácskám – suttogá a gyermek, mikor a cseléd kifordult –, majd elviszem én azt a levelet magam az apámnak. Éjjel kötelet fonok lepedőkből, s leereszkedem az ablakból; elfutok Szomolnokig.

– Óh! a farkasok összetépnének!

– Nem félek én úgy a farkasoktól, mint Miklós bátyámtól.

– Hát aztán kim maradna nekem, ha te itthagynál? Sohasem látnál engem többet.

Erre a szóra a gyermek megbánta, amit előbb mondott.

– Nem hagylak el anyám! De te se hagyj itt engem!

– Nem fiacskám. Bizony nem hagylak itt.

Ezzel aztán meg voltak nyugtatva mind a ketten; összeölelkeztek, együtt sírtak.

A nő pedig érezte már, hogy jön közelebb az ég! Hangzik valami, amit nem a füldob, hanem a szív hall meg. Látszik valami, amit eddig nem létezett érzékek ismernek meg. Jön az a tudás, amit nem tanultunk...

Közeledik az a dicsőséges világ, aminek leírásához hiányzik minden szó, amit át nem ölel emberi gondolat.

És ő megígérte, megfogadta, hogy még azért a szentséges szent boldog túlvilágért sem hagyja itt ezt a ködök és árnyak világát, ezt az éjszakától körüljárt földet, ezt a felhőkbe takart földet, ezt a vérrel megáztatott földet, amelynek kerekéségén a jajkiáltás egy percig el nem hallgat soha! Megígérte, hogy itt marad, megvédeni azokat, akiket oly nagyon szeret.

A gyóntatópapijéért küldött, s fölvette a halotti szentségeket.

Megkísérlé azután a cselédje által magához hívatni a nagyobbik fiát. Hasztalan volt. Miklós nem bocsátá a cselédet a gyermekhez. Annak most dolga van.

A frajj pedig mondá neki, hogy a bárónő haldoklik.

– Ejh! Nem adják azt olyan könnyen! – torkolá le Miklós. – Hisz az elébb még kivert a szobájából!

Azután a gyóntatóját kérte fel Zsófia, hogy beszéljen a lelkére Miklós-nak, bocsássa hozzá a Ferenc fiát. Bizony halála óráján való kívánsága ez.

A prépost fel is kereste Miklóst, s elmondá neki, hogy egy haldokló kívánságát közli most vele.

– Fungum! – ordíta rá a dervisgenerális. – Non facias mihi sculptile: verba sacerdotis sunt pura mendacia. Fui quandocumque ipse unus ex illis.

Ezzel aztán nem lehetett tovább folytatni a beszédet.

Az anyjánál maradt kisebbik fiú a sok sírástól elálmosodott, korán le kívánt feküdni.

Az anyja megcsókolgatta az orcáját, mikor lefektette.

– De aztán itt ne hagyj azalatt, amíg alszom – köté ki a gyermek.

– Aludjál csak. Én virrasztok.

Azzal a gyermek álomnak ereszté a fejét.

Pedig bizony itt hagyta őt az anyja azalatt, amíg aludt.

Reggel korán a lélekharang megcsendült a toronyban.

A dervisgenerális ébren volt, nem tudott aludni, jól hallotta.

– Ejh, hátha a harang is hazudik! Hisz annak a kötele is egyházfi kezében van!

Mégis bizonyosat akart tudni. Kiment az udvarra. Az úri lakosztály lépcsőajtajánál szemben találkozott a préposttal.

– Quid novi? – kérde tőle.

– Consummatum est – felelt a prépost, s ment fel a templomlépcsőkön, rendeleteket adni.

Miklós a Zsófia szobaajtájában találta a jajveszéklő cselédet.

– Meghalt az áldott jó asszonyunk!

Az ajtó félig nyitva maradt. Miklós a küszöbön megállva lesett be a szobába.

A szürkület fénye sápadt világot derengtetett az ablak zöld üvegkarikáin keresztül.

A kiszendvedett mártír ott feküdt csendesen az ágyán. Mellette a kisfia. Mind a ketten aludtak.

Vajon melyiknek az álma volt mélyebb?

A fiúcska még arra sem ébredt föl, mikor a nőcselédek kiemelték az ágyból és átvitték a saját nyoszolyájába. Ott folytatta az alvást.

Hátha az a másik alvó többet tudott erről a világról?

– Jól járt, szegény ángyom – dörmögé Miklós, messziről nézve a márványfehér arcra, melynek a halál felséges nyugalma királyi tekintetet adott.

Megölte őt az eltitkolt bánat. Mert eltagadta a szíve fájását, belehalt.

Nem hinné az ember, hogy ilyen *semmitől* is meg lehet halni!

Miklós elhagyta a halott szobáját. Mélyen el volt keseredve miatta.

Milyen asszony volt! Csupa szeretetből alkotva! Mint a tűz a meleget, úgy árasztotta maga körül a boldogságot. S ezt a tüzet oltotta ki az, aki legjobban melegedett nála. Engesztelhetetlen haraggal gondolt a bátyjára. Neki, a hajdani szerzetesnek, az asszonyok felől csak a gyóntatószékből volt tudomása, ahol azok az esendő dolgaikat vallják meg, a titok szent zára alatt.

Hideg flegmával ítélte az egész nemről.

Ez az egy emelkedett ki az egész fajzataból, mint egy szent: ez egyesíté magában az asszonyok minden drága jóságait. És ezt az eszményképét a nőnek, fel tudta cserélni az, akit minden földi és égi láncok hozzá kötöttek, azzal a másik asszonnal, aki nemének minden kárhozatos csábját éreztetni született – férfiak romlására. Ezt itt hagyta hervadni magában, hogy amazzal örömeit megossza. Tán ebben az órában is azt költögeti mámo-

ros álmából, gyöngéd csókjaival, mikor ezt itten már fel nem költi senki. S ez a mártírnő el tudta titkolni a fájdalmat, ami halála volt; még az utolsó világánál is földi eszméletének a hűtelen férj megszabadításában pazarlá el végső erejét.

Ide ne hozza most rossz végzete István bátyját! Mert bizony be fog rajta teljesülni a testvér fenyegetése!

Miklós felment a szobájába, mely a főkapu fölött volt. Ugyanaz a szoba, amelyben Gyöngyösi rágta a pennáját, mikor Charicleát írta. Az összefutó csúcsívek magas boltozatot képeznek, melynek keleti oldalán két széles, nagy ablak nyílik, csak egy karcsú oszlop által egymástól elválasztva. Ez ablakból nagy messzeséig ellátni. A tölgyerdős hegyek közül a falvak fehér házikói, karcsú toronytetői kandikálnak elő.

A szoba két fülkéjében két egyszerű hárságy volt, medvebőrökkel leterítve; az egyikén aludt Ferenc, a nagyobbik fiú.

Az éjjel sokáig fenn tivornyáztak a kuruc hadnagy urak a dervisgenerálissal együtt. A fogadott böjt ideje letelt, elkezdődött megint a borivás, s a fiú is ott velük végighallgatta az épületes beszédeiket, még bort is ivott. Most aztán aluszik erősen.

Miklós nyugtalanul járta keresztbe-hosszába a szobáját. Annak a padlata úgy van alkotva, hogy az alatta levő boltozat meghajlik, mikor az ember végigmegy rajta. Szív kell hozzá, megszokni ez ingadozó talajon való járást, pedig hát ez csak az építész mesterkedése, nem más.

Minden tudomány arra való, hogy ámítsanak vele.

Egyszerre dobpörgés riasztá fel hallgatag tusakodásából. Eszébe jutott, hogy mára rendelte a várórség fölötti szemle megtartását.

Ezen nem változtat a közbejött gyászeset.

A gyermek mélyen aludt. Miklós rátakarta a cifra pokrócot, amit az le rugdalt magáról, s aztán felkötötte a kardját, feltette a hegyes végű rézsisakot a fejére, s lesietett a csapatjaihoz.

Azok már fel voltak állítva a hadnagyaik által a várudvaron. Csupa lövészek. Lovasságra itt nem volt szükség. Külön a kálvinista, külön a pápista barkók, palócok, s mindkettőtől elkülönítve a mohamedán hitű tatárok és arnótok.

Mikor a dervisgenerális megjelent a csapatok előtt, azok egyszerre mindkét kézre kapott puskáikkal tisztelegtek előtte. Ekkor megkondukt a vár öregharangja. Ezúttal az volt a szava, hogy „mortuos plango”.

S erre a harangszóra egyszerre azt látja Miklós, hogy csapatjai mind mozgásba jönnek, amit ő nem vezényelt, a pápista csapatok térdre ereszkednek, a kálvinisták lábhoz bocsátják a fegyvert, s a kezeiket összekulcsolják a mellükön, a mohamedhivók pedig arcra borulnak „Allah akbár!” mormogással.

A hosszú folyóson, mely az úri lakosztályból a templomba vezet, most viszik végig a koporsót, a felöltöztetett halottal.

Ez ám hatalmasabb parancsoló, mint a generális!

Miklós karjait összefonva a mellén nézi kemény tekintetű arccal, amint elviszik előtte a halottat. Fekete selyemruhába van öltöztetve; ajkai, szemei lezárva, két keze, összetéve a keblén, s egymáshoz foglalva a körüle csavart olvasóval.

Mindenki imádkozik – amíg a harangkongás tart.

Csak ő nem: a szerzetes.

Ott áll valamennyi között, egyenesen, felemelt fővel, még a sisakját sem veszi le.

Most van igazán istentagadó kedvében. – Hát ez a mennyei igazság? Hát van mit keresni odafenn a levegőég párázatai közt?

„Patientia = barát tánc”, mormogja mikor a pap elmegy előtte.

A koporsót kísérik a siránkozó cselédek; a kis Jóska fiút vezeti az egyik kézen fogva.

– Hol a Ferkó bátyám? – kérdezi a gyermek, széttekintve a sokaság között. – Mért nem híják ide a bátyámat?

A gyászmenet a koporsóval együtt átvonul a folyóson a templomba; a harangszó elhallgat.

A katonák ismét összeszedik magukat, s kezükbe kapják a fegyvert.

Miklós bosszankodik rájuk. Mind egyforma bigott ez valamennyi. Csak abban különböznek, hogy az egyik zölden eszi meg a szénát, a másik szárazon.

Kedve volna kikergetni valamennyit a várul.

Most meg a várnagy jön oda hozzá, s megszólítja.

– Kegyelmes uram!

– Hát neked mi bajod?

– A templom tornyára fel kellene húzni a zászlót.

– Hát vak vagy? Ott lobog; nem látod?

A szél lobogtatta a toronyablakban a kitűzött veres zászlót; a szabadságharcosok zászlóját.

– Másikat gondoltam. A feketét kellene felhúzni.

– Fekete zászlót ostromolt várban csak a lazarétum fölé szoktak kitűzni, hogy ha embersége van az ellenek, oda ne lövöldözzön. A toronyban ez a zászló marad. Hallottad?

Miklós nem akarta, hogy a bátyja megtudja a felesége halálát. Még a fekete zászló se sejtesse azt vele.

Bosszantotta, hogy így olvadoznak ezek a kemény emberek; azért, mert egy asszony meghalt.

Amint a toronyablakból lobogó zászlóhoz feltekintett, a toronyőr alakját látta az ablakban megjelenni, aki hosszú túlkét előretolva, nagyot tutult rajta.

– Mit jelentesz? – kiálta fel rá.

– Négylovas hintó közelít a szomolnoki úton.

– Ez ő lesz! – dörmögé magában Miklós, s maga is felsietett a toronyba.

Az őr jól látott. Úri fogat volt, négy paripával, ami vágatva közelített a völgy felől.

A felvert por miatt a kocsiban ülő alakokat még nem lehetett kivenni: hanem a hintó narancssárga színe messze virított: erről ráismerni.

Ő jön! Egyedül, ahogy megizente.

Miklós otthagya a csapatjait, lábhoz eresztett fegyverrel, s felsietett a szobájába.

Ferenc még akkor is aludt.

Felrágatta a fiút álmából, nagynehezen lelket vert belé.

Annak még nem ment ki az éjjeli mámor a fejéből; panaszkodott, hogy olyan nehéz a feje, mint egy hombár.

– Patkót kell ütni a macska lábára – mondá Miklós.

– Hogyan?

– Hát mikor az embert kínozza a tegnapi bortól a macska: hegyibe kell önteni egy korty reggeli pálinkát, attól elmúlik.

A fiú elhitte, s magába hagyta diktálni a kupica lengyel alamáziát.

Attól aztán egyszerre kigyulladt az arca, a két szeme éggett és keresztbe állt.

– No, ugorj bele a saruidba hamar; aztán gyere, legény, mutasd meg, hogy mit tud egy igazi Andrássy, akinek még nem vált az ereiben az ősi vér káposztalévé.

A gyermek felöltözött, s aztán követte nagybátyját az udvarra.

– Hova megyünk? – kérdé ottan, szétekintve.

– Most megyünk az examenre. Majd meglássuk, hogy felel a legény a kérdésre?

– Micsoda kérdésre?

– Bizony nem is arra ám, hogy „hányat tojik a pityer?”

– Dejsz arra tudom a feleletet! Hol többet, hol kevesebbet.

– Habes eminentiam! Hát most majd azt mutasd meg az examineroknak, hogy a kis ágyúddal hogy tudsz igazi célba löni? Nem látsz-e kettőt ilyenkor?

– Bizony nem látok én!

– No azt majd mindjárt megpattintuk. Húzasd ki a kerekas ágyúdat.

– Aztán hová?

– Csak oda a várkapuba.

A kis ágyút odavontatták a kapu előtti emelkedett lonkára, ahová egyenesen vezetett fel az út az erdőből.

Egy széles bükkerdő terült el a várhegy lábánál, azon kellett keresztüljönni bármely égsark felől érkezőnek.

– Hát a Jóska gyerek nem jön versenyt löni? – kérde a Ferkó Miklóstól.

– Nem lő az többet. Mert az elmegy kispapnak Nagyszombatba, püspök lesz belőle. Te vagy csak az igazi Andrássy ivadék. Katonának való. Amilyen a nagyapád volt, aki a császári vezért, Salm uramat úgy elverte Krasznahorka alól, hogy még a parókája is lemaradt a fejről.

Ezzel megnevetteté a gyermekeket.

– Te fogod majd, édes öcsém, letisztítani az Andrássy névről azt a maculát, ami rajta esett! – biztatá őt tovább Miklós. – Ha ma jól lősz a célba, rögtön kinevezlek kapitánynak a fejedelem hadseregében.

– Kapitánynak? Teringettét! Én is két sastollat kapok a süvegem mellé?

– Nagy lesz a híred az egész hazában!

A hadnagyok is odagyűltek mind a kapu elé, azok is mind tüzelték a fiút tehetségük szerint.

– Csak az anyám nézné az ablakból, mikor célba lövök. Hadd mondjam meg neki!

– Csak te maradj itt most. Mindjárt jön a sorod.

A visszhangzó erdő előre jelenté a közeledő kocsi zörgését.

Nemsokára kibukkant az a fák sűrűjéből, s amint az erdő szélében felkanyarodott a meredek domboldalra, már jól lehetett ráismerni a benne ülőre.

Ő volt az: Andrássy István tábornok. Egyedül magában.

Alig volt háromszáz lépés a távolság a hintó és a várkapu előtti lonka között. Ő is felismerheté azokat, akik ottan állnak. Az öccsét a fehér barátcsuhában, s az elsőszülöttét. Szép meggyzín kamuka dolmány volt rajta, aranygombokkal, szedrázsia világoskék nadrág és sárga sarkantyús csizma. Bizony szép fiú volt! Olyan régen nem látta az apja. Hogy megnőtt azóta!

Amint a lonkán állók megpillanták Andrássy Istvánt, az elkeseredett düh ordításával kiáltának fel egyszerre: „Ott jön az áruló! Aki eladta hazáját! A nemzet Júdása! Harminc ezüstpénzért a mi megváltónkat, a fejedelmünket! Átok a fejére! Halálra vele! Pokolra vele!”

A fanatizmus lángja a gyermek lelkét is őrzöngésbe hozta. Azt hitte, hőstettet követ el, ha az apját, akiről azt mondják, hogy hazaáruló lett, maga ítéli el.

– No, hát most célozz jól! – mondá neki Miklós.

Ferenc letérdelt az ágyú elé és célzott.

A hintó jó célpont volt, azzal a messzevirító narancsszín csónakával.

– Fogd a vasrudat!

A hosszú vasrudat a kezébe nyomták a fiúnak. A vas tüzes vége megérinté az ágyúcska löserpenyőjét, a lövés elpukkant, de az ágyúcső az elsütés közben félremozdult, s a nyolc latos vasgolyó csak a hintó hátulsó faládáját érte, szertesét szórva annak a tépett szilánkjait.

Erre a lövésre az apa elborultan takarta el arcát palástjába. Egy ilyen látványtól meg kell tébolyodni! „Hajts vissza!” – kiáltá a kocsisának, mire a hintó megfordult.

– Lásd, rosszul céloztál! – kiáltá pokoli örömtől sugárzó tekintettel Miklós. – No most tölts újra! Lőj jobban, míg el nem fut előled.

De a gyermek nem tette azt, amit mondott neki.

Mint a holt föld, olyan sárga lett az arca. Az egyik kezét szívére nyomta, a másikkal a fülét tapasztá be; a szája nyitva volt, mint a fuldoklóé.

– No mi lelt?

– Az anyám! – hebegé a fiú.

– Mit akarsz vele?

– Nem hallottátok? Ahogy a fülembe kiáltott! Mikor lőttem, megkapta a szívemet a kezével.

– Az ágyúlövés cseng a füledben, kölykem! Rázz egyet rajta. Lőj utána még egyszer, amíg eléred.

– Nem lövök! Átkozott legyen a szerszámod! Nem lövök többet az apámra! – Ah, hogy szorítja most is a szívemet! Ki akarja tépni! – Eressztek az anyámhoz! Anyám! Anyám! Ereszd el a szívem! Ne szorítsd oly nagyon!

S azzal fuldokolva futott a fiú a várba fel; egyszer térdre is esett, alig bírt fölkelni.

– Görcsöt kapott a gyerek – biztatá a hadnagyokat Miklós, akik szintén visszasiettek a várba, amint azt látták, hogy Andrassy István megfordult, s az erdőben eltűnt. – Egy kis kólika az egész a gyereknél. Nem szokta még meg a gyomra az erős papramorgót.

A lépcsőhöz érve már összerogyott a gyermek, s nem bírt odább menni, úgy elfojtá az a szívszorítás.

Ott jött rá szemközt a prépost a templomajtó felől.

– Az anyámhoz, az anyámhoz akarok menni – rebegé a fiú, a pap kezébe kapaszkodva. – Ő fogja a szívemet. Odahúz magához.

– Jól mondod, fiam! – szólt a pap, ki maga is reszketett a meghatottságtól. – Ő hívogat magához bizonynal.

– Eh mit! – kiáltá nyers hatalmaskodással Miklós. – Nem hókuszpókusz kell ennek, hanem meleg lábvíz, mustárral.

– Jöjjön csak oda kegyelmed – monda a pap –, és lásson egy csodát, amihez foghatót ember még nem látott.

S azzal a fiút félig karjain emelve felvitte a templomhoz vezető lépcsőkön. Miklós és a hadnagyok utána fanyalogtak.

Amint a gyermek meglátta a templom közepén felállított ravatalt, sikoltva rohant oda az anyjához.

– Anyám, anyám! Ne szoríts úgy ezzel a kezeddél!

A többiek rémülten álltak meg a templom előterében.

A halottnak a jobb keze fel volt emelve félig magasra, mint aki véd, aki visszatart. Az olvasó, mely a két kezét összefoglalva tartá, el volt szakítva, fehér és kék gyöngyszemei elszórva a halotti köntösön. És az ajkai, amik az imént még csukva voltak, most mintha kiáltásra volnának felnyílván fájdalmasan, míg félig fölemelt szempillái alól a szemszívárványok halotti fénye világott elő.

Maga a hitetlen ember is összeborzadt. Hisz őneki mondá az a nő: – „Meggátolom az istentelenséget... ott leszek, ha élek, élve, ha halok, halva... de megragadom a fiamnak a kezét!”

Megígérte s beváltotta.

Hát van olyan rettenetes szerelem a világon, ami még a halált is túléli? Van olyan szörnyű akarat, mely legyőzi az örök természet változhatatlan törvényeit? Mely mozdulatra bírja a földdé vált emberi alakot?

Ott van! Meg lehet tapintani.

És a gyermeknek, amint a könnyei megeredtek anyjára borultan: egyszerre elmúlt az a kínzó fájdalom a szívről.

Akkor aztán a másik testvérével összeölelkezve, megcsókolták egymást.

– Eh! Nincsenek csodák! – dörmögé Miklós, erőszakot téve megingatott hitetlenségén. – Le kell zárni a halott ajkait és szemeit újra, s a karját visszahajtani.

– Ne bántsátok az anyámat! Ne nyúljatok hozzá! – kiáltá a kisebbik fiú.

– Nem látjátok, hogy él? Hiszen reánk néz!

Nem is mert senki hozzányúlni.

Végre maga Miklós lépett oda a koporsóhoz, azzal a szándékkal, hogy visszahajtja a halott karját kebléhez.

Csakhogy arra emberi erő nem képes. A halottak erős emberek.

Fel kellett vele hagynia.

A két fiú ezalatt valamit suttogott egymással.

– Így pedig a felemelt kéz miatt nem lehet a koporsófüdelet rátenni – okoskodék Miklós hidegvért tettetve.

Ekkor a két fiú, egymás kezét fogva, odalépett eléje, s a nagyobbik így szólt:

– Hallod-e, te barát! (*Te barát!*) Neked a mi anyánk koporsója mellett semmi dolgod. Mi az öcsémmel összebeszéltünk, hogy egyikünk itt fog mindig mellette virrasztani; s mi nem engedjük meg, hogy őt eltemessék, míg apánk haza nem jön.

– Hiszen nem halt meg! – szólt utána az öccse. – Nekem megígérte, hogy velünk marad; nem hágy el soha. Nézzétek, hogyan mosolyog?

S valamennyien, akik odanéztek, azt hitték (tán a könnyeik prizmáin keresztül), hogy az arc valóban mosolyog.

Tizenhét napig minden reggel beharangoztak a temetésre. Minden délelőtt feljöttek a papok a környékből a megholt úrnő végtisztesség tételére. Minden este hazamentek azonmódon.

A halott folyvást nézett és mosolygott.

(Még most is azt teszi!)

A dervisgenerális mindennap hosszabb időn át állt ott a nyitott koporsó előtt, hátát az oltárnak támasztva, s nézte azt az örökké változatlan képet; maga is oly mozdulatlan alak, mint az.

A tizennyolcadik napon ezt írta levélben Andrassy Istvánnak.

„Édes bátyám.

A feleséged meghalt ezelőtt tizennyolc napokkal. – Azóta folyvást a koporsóban fekszik, a templom közepén. Rád vár, addig nem akar elmúlni. Siess haza. Én ma elbocsátom a hadakat a várból, s az éjjel megyek vissza a kolostoromba, s felkötöm a cingulumot. Isten irtalmazzon a mi szegény bűnös lelkeinknek.

Frater Nicolaus.”

*

Többet nem tudni Andrassy Miklósról. Arcképe, a krasznahorkai várból, ájtatosan tartja két kezében az evangéliumot. Itt végezte a dervisgenerális.

XXV. Fejezet

Nagy a dínomdánom

Andrássy István eleinte nagyon tragice fogta fel a dolgot, hogy a saját fiával ágyúztattak rá, mikor a várába akart hazatérni. Hanem aztán később kiheverte az elkeseredését, s iparkodott azt egyszerűen megérthető okokkal kimagyarázni maga előtt.

Miklós öccse válaszából megértette, hogy az ő ismeretsége Korponaynéval már Krasznahorkán is jól el van híresztelve; nemcsak a feleség van róla felvilágosítva, de még a fiúk is danolják már a szépaszszony nótáját! Elképzelé, mennyire haragusznak rá emiatt! Vannak nők, akik a hűtlen férjet képesek halálnak vetni.

Amíg Lőcsén volt, mindennap kapott levelet Zsófiától. Soha egyet sem bontott fel közülök. Odarakta őket mind egymásra. Elképzelé, hogy mi lehet azokban? Keserű szemrehányások. Átkozódásai egy felháborodott kedélynek, aki teljes igazságában van. S minek olvasson végig az ember kellemetlen vádakat, amiknek azonfelül még igazuk is van? Ugy tett velük, mintha kezéhez sem jutottak volna.

Hogy a stracenői völgyben ellene készített kelepcébe bele nem gázolt, annak megint más oka volt, mint a felesége óvó figyelmeztetése, amit el sem olvasott.

Szathmáron nagyban folytak már a békealkudozások Pálffy bán és Károlyi Sándor között a császári és fejedelmi párt részéről s ezeknek a folyamataira fegyverszünet volt kötve.

Andrássy Istvánnak, aki a saját átpártolt csapatján kívül még a Blumevitz dragonyosait is vezényelte, az a feladata volt, hogy a gömöri várakat, szépszerével, behódítsa. Murányvár kapitányának csak izennie kellett; az egész Poprádig küldé eléje a kapitulációt.

Annak az embereitől hallotta meg, hogy a karsznahorkaiak miben törik a fejüket. A dervisgenerális a stracenői hegyi útban szándékozik a bátyja számára egy olyan exodust rögtönözni, amilyennel Róbert Károlyt eresztette el Bazerád a Havasalföldről. Ez a hely valóságos egérfogó.

Andrássy Istvánnak azonban utasítása volt a fővezérségtől, hogy mindenféle fegyveres összeütközést kerüljön a kurucokkal, amivel a fegyverszünetet megsértené. Ezért került más útnak.

Szabad volt már a járás mindenfelé. Kapitulált a hatalmas Kassa és a híres Egervár is. Rákóczi kapitányai egymás után rakták le a fegyvert, nyitogatták meg a várkapukat. A nemzet ki volt fáradva, s a király kegyelmet kínált.

Ezért nem jött Andrássy István Szomolnoknál idább fegyveres hadával. Ha akarta volna sem volt szabad ostrommal támadnia meg a saját várát.

Egyedül akarta azt visszafoglalni.

Bízott személyes megjelenésének varázsában, melynek férfi sem bírt ellenállni soha, hát még asszony! Majd meghódnak a körülsáncolt szívek, csak egyszer az ő szemeinek tüze ostromolja őket.

Hogy aztán másképp ütött ki a dolog, az először elbúsította, azután csak elmérgesítette.

Az a látvány, amikor a saját kisfia lő rá a kis ágyújával, s hogy a lövés komoly volt, arról tanúskodott a szétzúzott hintóláda, ez az első pillanatban végtelen fájdalommal tölté el atyai szívét; hanem aztán, hogy tovább gondolkozott rajta, emlékezetébe került mindenféle hasonló történet. Felfordult világ van! Erények és bűnök egymással boszorkánytáncot járnak; ma az egyik kezén van a fehér kesztyű, holnap a másikén. Az emberi észjárás ki van forgatva a sarkaiból. A rajongás leigazza az érzést. Íme Ocskay Lászlót is nem a saját testvére, Sándor szúrta-e meg dákossal az érsekújvári csatában? Miklós, a dervisgenerális elég hóbortos, hogy hasonlót tegyen. Inni is bőven szokott. Aztán micsoda könnyű mesterség egy éretlen eszű gyermeket fellovalni, hogy eszköze legyen egy ilyen fanatikus tüntetésnek! Az egyik részeg, bolond, a másik éretlen kölyök. Majd kijózanodnak, majd megbánják!

Hanem az asszony számára nem talált mentséget.

Hogy ő nem bírta a fiát ettől a csúf, vakmerő tettől visszatartóztatni! Hogy nagyobb volt a gyűlölete a férj hűtlensége miatt, mint az emlékezete az egykori boldog szerelemre!

Hiszen ha még lélek van a szívében egy anyának, meg kell neki ragadnia a fia kezét, amidőn az ezt ily istentelenségre kinyújtja!

(Nem volt már lélek a szívében, mégis megragadta.)

De ezt Andrássy István még csak nem is sejté. Még a toronyból sem hirdeté a fekete zászló, hogy halott van a várban.

Senkire sem haragudott olyan nagyon, mint az asszonyára.

Ezzel az indulattal a szívében tért vissza Szomolnokra a csapatjához.

Blumevitznek nem mondta el, hogy mi történt vele Krasznahorka alatt; csak annyit tudatott vele, hogy az öccse védelmi állást foglalt el a várban, s visszautasította a meghódnálást. A fegyverszünet alatt úgysem lehet a vár ellen semmit kezdeni, azért csak feküdjék itt veszteg Blumevitz mint

helyettes parancsnok, amíg ő felsiet Löffelholtz tábornoszernagyhoz, bővebb információkat venni.

Blumevitz azt mondta rá mosolyogva, hogy „jól van”, s köszöntette általa a feleségét (a Blumevitzét).

Andrássy bosszúsán csettentett a nyelvével. Pedig biz az találó tréfa volt.

Tudja azt Blumevitz jól, hogy nem Löffelholtz tábornokot siet felkeresni Andrásy István, hanem Lőcsére szalad vissza.

Ott hagyta a szép menyecskét.

Aztán még az a nevezetes dolog is történt, hogy a kapitulált Lőcse katonai parancsnokává a császári fővezér éppen azt a Belleville lovagot nevezte ki, aki olyan jó szolgálatokat tett a város ostrománál.

S ez most természetesen ugyanazon házban lakik, melyben nemrég Andrásy István lakott, Juliánna pedig maradt a Thurzó-házban.

És Andrásy István Belleville lovagot éppen annak a kecskének tartotta, akire nem jó bízni a kertészkedést.

Vajon nem fecsegett-e ki valamit ez a Blumevitz annak az átjárónak a titkáról, ahonnan egyszer a fehér asszony elélebbent a négycsövű pisztollyal őt megriasztani?

És vajon meg van-e még töltve az a négycsövű pisztoly?

Ezzel a mardosó féreggel vágatott vissza Lőcsére.

Az egyik asszonyra haragudott, a másikra féltékeny volt. Utoljára úgy összezavarta a gondolatait, hogy azt sem tudta, melyikre dühösködjék jobban.

Még aznap késő este megérkezett Lőcsére, lóhalálában. Tíz mértföldet vágatott egyhuzamban.

Legelső dolga volt felszaladni a hajdani lakására, melyben most Belleville regnál.

Andrásynak elég finom érzéke volt beletalálni magát a változott helyzetbe. Eddig ő tábornoka volt a colonellusnak, s lóhátról beszélhetett hozzá; de most egy olyan átpártolt kuruc generális, mint ő, nagyon hasonlít a leskártolt kártyához, míg a *megvásárolt* mérnökkari főtiszt most is ér valamit. Aztán ő csak „menesztetett”; de az „ment”, s ez sokat változtat az eddigi helyzeten.

– Főparancsnok úr! – így szólítá tegnapelőtti alattvalóját. – Sürgős ügyeim visszahoztak Lőcsére. Szállást kérek.

– Tábornok úr! – mondá Belleville. – De mi az ördögöt tituláljuk mi egymást? Legyünk, mint állapotunkhoz illik, frère et cochon.

– Nem bánom. Hát én leszek a „frère” – szolt Andrásy nevetve. Belleville szekundált neki. Mindig jó fiú volt.

– Hát én biz azt mondanám, hogy „hozott Isten!” Ámbár én nem is sejtem, minő sürgetős ügyeid vannak Lőcsén, s meddig tart azoknak rendbehozatala? Felajánlanám a saját szállásomat: maradj itt mindjárt ebben a hajdani szobádban, ahol a télen át tanyáztál. Hanem hát őszintén meg kell mondanom, hogy ennek a szobának van egy bizonyos maleficiuma.

– Maleficiuma? – szólt a tábornok, összeráncolva a szemöldökét, mint aki haragudni szeretne.

Hanem Belleville még egyre nevetett.

– Az ám – szólt, odalépve ahhoz a nevezetes fali táblához, s rákoptantva az ujjá bütykével.

A tábornok arca haragra pirult.

– Fecsegett volna előtted Blumevitz? (Ezt kérdezé. Azt meg sem akarta engedni még gondolatban sem, hogy a szép asszony maga árulta volna ezt el.)

– Dehogy Blumevitz! – kacagott Belleville.

– Hát kicsoda? – kérdé a kuruc vezér, s már főtt a feje mindenféle rossz indulattól.

– Nézz csak ide – mondá Belleville lovag, s félretolta az elmozdítható táblát.

Az átjáró fülke be volt falazva.

Andrássynak a keble egészen megkönnyebbült.

– Biz ezt berakták téglával azon a szent napon, amelyen én ide beszéltam magamat, s ahogy a csupasz téglák bizonyítják, a túlsó oldalról intézték a befalazást.

Ekkor aztán levetette magát a kerevetre, s a két térdét a két keze közé fogta, úgy nevetett.

Andrássy csak a bajuszát kunkorgatta a három ujjá között, s szeretett volna olyasmit mondani Belleville lovagnak, hogy „ugyan mit kacagsz most?”, de tartott tőle, hogy az még jobban fog akkor kacagni.

Egészen véve nagyon meg kellett elégedve lennie ezzel a felfedezéssel. A befalazott rejtek arra mutat, hogy őt nem árulta el az asszony.

– Hát ezért nem találok nagylelkűségnek részemről, hogy ezt a kedves emlékü szobácskát részedre beszálló kvártélyul felajánljam. Hanem tudok a számodra ennél valami jobbat. Itt a szomszéd házban van Fabricziusnak az üresen hagyott szállása, azt elfoglalhatod.

– Kinek az engedelmeivel?

– Hát az enyémmel. No, csak ne nézz rám olyan nagy szemekkel. Egészen jogos alappal bírok a rendelkezésre. A perduellióba esett Fabriczius házát lefoglalta a fiscus; az most már az állam tulajdona. S „l'état c'est moi”. Így adok én neked kvártélyt a Thurzó-házban. No, hát meg vagy velem elégedve?

Andrássy nem hálálkodott ezért a nagy barátságért, valami ironikus vonás vegyült a francia bonhomijába, amit az ő éles megfigyelő szemének észre kellett venni.

– No hát csak foglald el a Thurzó-ház hátsó lakosztályát. Úgy mehetsz oda, mintha otthon volnál.

Hiszen máskor is ment már ő abba a házba, úgy mintha otthonába menne, de hogy ilyenféle jogon a (a fiscus jogán) tekintse azt magáénak: ahhoz a gondolathoz elébb szokni kellett.

Hátha ennek a szállásnak is van valami maleficiuma?

Persze hogy volt.

Az udvart léhűtő cselédnővel találta már tele Andrássy. Ott volt megint valamennyi elzüllesztett kenyérpusztító egész a kengyelfutóig: nem kellett már a magisztrátus engedelmével méretni a számukra a berbécsúst. Azok már mind ismerték a tábort. (Sok borralója bánta.) Mindenki kezét csókolt neki, akit csak útban talált.

Alig rendezkedett el Fabriczius szobáiban, öltönyt váltott, s a Korponayné szállásának lépcsőjére kerülve, sietett látogatást tenni.

Ott is minden ember kézcsókkal fogadta.

A palotás inastól kérdezé a tábort, itthon van-e az „asszony”?

Az inas azt felelte rá, hogy csak tessék besétálni: odabenn van mind a két báróné.

– Két báróné? – szolt megakadva Andrássy. – De hát ki az egyik s ki a másik?

– No hát a nagyságos Korponay óbesterné az egyik.

(Vagy úgy? Juliánna asszony magára veszi a fia számára impetrált titulus, nagyon természetesnek találva, hogy egy bárónak az anyja nem lehet más, mint báróné.)

– De hát a másik?

– Az meg méltóságos Löffelholtz generálisné asszonyság.

– Hát az is itt lakik?

– Igenis. Egy szállást tartanak.

Itt van a maleficium!

Egy asszony helyett kettő van a kalitban.

No, még ez nem volna magában valami nagy veszedelem. A minnelovagok törvénye volt: „Nem számlálni az ellenséget!” Még ha asszony is. S Andrássy ebben a tekintetben is diadalhoz szokott hős volt.

Hanem aztán, mikor az ellenség arcvonalát meglátta, mégis csak vert embernek érezte magát.

A szobában, amelybe benyitott, nem is ketten voltak, hanem hárman: Korponayné és Löffelholtznén kívül még Blumevitznak a felesége is: a ketterhäuschen ártatlan galambja.

Löffelholtzné tökéletes másodlata volt asszonyi kiadásban az apjának. Zrínyi Ilona hűtelen titkárát, Absolont pedig úgy ismeri az egész világ, mint akihez hasonló rút férfit még pénzért sem látni. Jobb arról nem beszélni. Hogy Löffelholtz hogy tudott beleszeretni, az megoldhatatlan kérdés.

Es mindamellett, hogy ennyire nem volt szép, mégis nagyon erényes és vakbuzgó volt a tábornokné. Egy lutheránából convertált pápista úrnő! Tudjuk, hogy mi az?

Éppen most is mind a hárman egy templomi zászló hímzésével foglalkoznak, mely a jezsuiták számára készül. (Itt vannak már! Megkapták a tőlük elvett templomot.)

Andrássyt megismerteté Korponayné a tábornoknéval, aki ámbár született magyar asszony volt, de azért mégsem volt rábírható, hogy valami hozzá intézett *magyar* megszólítást megértsen.

– Was sagt er, mein Kind? – kérdezé Krisztinához fordulva, mikor Andrassy azt kérdezé, hogy mi lesz ez a szép munka, amin most dolgoznak.

Andrassy aztán csak azért is franciára forgatta a társalgási nyelvet, amit megérteni már a bon tonhoz tartozott, de azért arra is csak németül felelt Absolon leánya. Következetes volt a nagy hűségben.

Tartott azután előadást a hozzá intézett kérdésre per longum et latum, olyan bőbeszédűséggel, hogy senki tőle szóhoz nem juthatott; s ez alkalommal egy egész valláspolitikai programot fejtett ki, amiben a hitetlen Andrassynak nagyon kevés gyönyörűsége telt.

És ezalatt még egy csak pillantást sem válthatott Juliánnával. Úgy őrizte azt Löffelholtzné, mint a baziliszk. Nemcsak a saját erényét, hanem még a körülötte levő asszonyokét is meg tudta védelmezni. Még a viseletük is olyan volt, ami az ostrommal dacoló kerített várakra emlékeztet. A legújabb bécsi divat: az a minden asszonyi alakot laposra szorító halhéjpáncél; fültakaró keményített fodrokkal, az áll alatt átszorítva; minden asszony olyan benne, mint egy szalmafonatú rozsolisos palack.

A homlokról egyenesen felhúzott hajtorony, behintve hajporral. Hollófürt, aranyhullám nincs többé: az csak frázis. Szürke lett minden asszony.

Még az sem volna nagy baj: de amellett a rettenetes garde des damesnak az a stratagémája van, hogy minden kérdésre, amit az ellenség (egy férfi) a többi hölgyekhez intéz: ő maga válaszol. Azoknak nincs szavuk.

Andrassy még csak nem is közelíthetett Juliánnához, a nagy hímzőráma miatt, mely a fél szobát elfoglalta. Különben Juliánna is úgy tett, mintha rá sem ügyelne, egészen Krisztinával volt elfoglalva; annak rajzolta a hímzeni való cifrákat a selyemre fehér plajbásszal, s gyügyögtetve oktatta, mint anya a gyermekét. Így ketten egymás mellett az ártatlanság és szeleldség festeni való mintaképei voltak.

Egyszer aztán megszólalt a jezsuiták templomában a harang. Misére kell menni! A hölgyek felálltak: Löffelholtzné alkalmat nyújtott Andrásynak a hölgyek iránti udvariasságát, párosulva az áhítatossággal, kifejezni: „Nem kíván-e bennünket a templomba kísérni?“, de Andrassy megköszönte a gráciát, azt mondta, sok dolga van.

A tábornokné aztán meginvitálta estére, egy csésze tejeskávéra, s barátságos beszélgetésre, amit sokkal örömebbel elfogadott.

– Kicsiny, de válogatott társaság szokott nálunk összegyűlni esténként. Itt lesz Alauda főbíró úr, a fiával együtt; azután a házban lakó dr. Cornides.

– Hát Belleville lovag nem jön el? – kérde odavetőleg Andrassy.

Amiért aztán szépen kikapott.

– Mit gondol méltóságod? Egy olyan könnyű erkölcsi fogalmakról hírhedett férfi, mint Belleville lovag? Soha – egy báró Löffelholtz tábornokné háza küszöbén belül!

Tartott aztán Andrásynak egy olyan prédikációt az istentelen nőcsábító férfiakról, akik a pokol útjára rózsákat hintenek az asszonyok elé; valóságos verbunkos hadnagyai Belzebúbnak! – hogy még a háta is borsózott bele a tábornoknak.

Ugyan áldotta a sorsot, mikor ebből az áhítatos farkasveremből kiszabadulhatott.

Így nehéz lesz összekötni az elszakadt fonalat.

No, majd talán estére, ha többen lesznek együtt, könnyebb lesz szót váltani Juliánnával; a többi aztán majd következik egymásból.

Ha az akarja (pedig hát az iránt kétsége sem lehet), lehetetlen, hogy módot ne találjon megszabadulni alkalmatlan felügyelőjétől. Hisz nincs hozzávarra. Mehet, ahová neki tetszik. Csak arra legyen egy pillanatnyi alkalom, hogy egymással megegyezzenek, merre lehet innen elmenni? és hová? és mi módon? Természetesen, a külső decorum teljes megőrzése mellett, amire most sokkal több szüksége volt Juliánnának, mint valaha. Neki a legjobb referenciákkal kellett bírnia Bécsben, hogy tervei sikerüljenek. Be kellett bizonyítania, hogy érdemes mindarra, amit a fiának kér.

A kávéestélyen Andrassy volt az utolsó a megjelenésben, a többi urak már ott voltak, az asszonyságaikkal együtt. Nagy társaság volt, az egész elfogadóterem tele volt velük. Egy hosszú asztalt ültek körül és „Hammer und Glocke”-t játszottak, cinderlingben; ami igen kegyes és ártatlan mulatság. Amellett kávé és kuglupfot élveztek.

Löffelholtzné kérdezé Andrásytól, hogy szereti-e a „Hammer und Glockét?” Amire azt felelte neki Andrassy, hogy „ez az én szenvedélyem!” Arra aztán neki is helyet adtak az asztalnál. Azért jó játék ez, hogy annyi ember vehet benne részt, ahány csak az ablaktól a kályhasutig elfér a szobában.

De hát a kurucgenerális még ebben az istenfélő emberek számára fel-talált játékban is tudott olyan revolúciót előidézni, mely minden társadalmi rendet felforgatott. A „Schimmelt”, meg a „Haust” úgy felcicitálta, hogy senki sem bírta vele konkurrálni, s ezzel a hazardírozással hol nagyokat hagyott nyerni a brodsitzer gregarius játszónépnek, hol meg az utolsó obolusát is elnyerte az egész társaságnak. Akkor aztán Wencezlauz re-vánsot akart venni, még jobban felcicitálta a „Haust”, rajta maradt; de az első tourban kivetették a kockán a kasszát, s az ő háza a nyakán veszett. És ezáltal tökéletesen bankrottá lett. Szétnézett a papa után, hogy a virtu-ális örökségére nem előlegezhetne-e tőle egynéhány kurta forintot, hanem Alauda úrnak az a circumspectus szokása volt, hogy mikor a fiát veszteni látta, hirtelen eltűnt a szobából; tudva, hogy ennek az lesz a következése, hogy tőle kér kölcsön.

Ez a körülmény kényszeríté Wencezlauzt egy időre felhagyni az önálló üzlettel, s bibickedésre adni a fejét.

– Nem! Ezt a hazard játékot nem nézhetem tovább! – szólt igaz keresz-tyéni elszörnyedés hangján Löffelholtzné, s felállt a helyéről, átadva a székét a helyettesül behívott Blumevitznénak, ki eddigelé a konyhára és a szervírozásra ügyelt fel. Az kezdte el a maga csengő, leányos hangjával árulni a fehér lovat meg a házat, ki ad többet érte?

No, ez most kedvező alkalom Juliánnával egypár szót váltani! – gondolá Andrásy, s odafordult a háta mögött égbenyúló Wencezlauzhoz.

– No öcsém, nem folytatnád helyettem a játékot? Itt hagyom mind a pénzt; veszítsd el, te értesz hozzá.

De nagyon tetszett ez az indítvány Wencezlauznak, sőt az egész tár-saságnak. Egy ilyen nagy úr, aki csak úgy dobálózik a pénzzel, nem való játszótársnak az ilyen kedélyes társaságba, aki mulatni akar a maga kraj-cárjaiért.

De amint Andrásy az asztal egyik oldalán felkelt a székéről, Juliánna is egyszerre elhagyta a helyét s ugyanazon ajtó felé sietett, amelyen Löffelholtzné eltávozott.

Andrásy csodálkozva nézett utána, amíg az asszony az ajtóhoz nem ért, s ott hirtelen visszafordulva, a mutató ujjá hegyét az ajka elé tette, s a szemével jelentésteljesen intett.

Ezt már megértette. Sietett ő is utána. A társaságot hagyta osztozni a prédán.

Amint benyitott a harmadik szobába, kicsinyben múlt, hogy valami vá-ratlan meglepetés nem érte. Az ajtóban álló hölgyet csaknem megölelte, pedig az nagy hiba lett volna; mert az Löffelholtzné volt, aki őt ott várta. A szoba ugyanis sötét volt; csak egy asztalon égett valami lámpás, ernyővel

letakarva, mely éppen csak az előtte ülő alakra vetett világot, az pedig a sánta doktor volt.

– Jöjjön csak méltóságod – suttogá az eddigig teljesen elütő, bizalmas hangon Löffelholtzné. – Más mulatság van itt, mint cinderlingre kockázni. Üljön le, kérem, oda a doktor mellé, s segítsen neki.

Andrássy csak akkor kezdte a félhomályban levő alakokat felismergetni. Az egyik volt Alauda, a másik Juliánna.

Az asztalon mindenféle felnyitott levelek voltak.

Amint Andrássy leült a doktor mellé, a tábornokné csendesen betolta az ajtózár reteszét, hogy senki se jöhessen utánuk.

A doktor nagy hirtelen informálta Andrássyt az asztalon heverő levelek mivoltáról.

Egy része azoknak Bécsből jő, más része Szathmárból. A postaút Bécsnek a Szepességen keresztül visz, másfelé most járatlanok és nem biztosak az utak. A két futár itt Lőcsén várja be egymást, s azután a bécsi futár átveszi a szathmári leveleket, a szathmári a bécsieket, amivel fele út meg van takarítva.

A levelek addig a város archívumában vannak letéve. Annak az őrizője pedig Alauda úr.

Alauda úr aztán úgy őrzi meg az államtitkokkal terhes leveleket, hogy idehozza őket a köpenyege alatt Löffelholtznéhoz. A beavatott doktor a maga ezermesteri tudományával fel tudja nyitni a levelek borítékait, a pecséteket ismét helyreépíteni s nyelvészeti ismeretei azoknak a tartalmát is segítenek lehüvelyezni, s így a két asszonyság mindent megtud, ami ez idő szerint Bécsben és Szathmárban történik, vagy csak négy fal között is kimondatik. Sőt ami kimondatlan gondolat ember agyában meg is szülemlik.

De hát mi szüksége van ennek a két úrhölgynek ezekre a titkokra?

Erről mindjárt felvilágosítást nyert Andrássy, amint a most felbontott levelek tartalmát megismeré.

A békekötés alkudozásai folytak Bécs és Szathmár között. Mint a telített ércvíznek csak egy beléhulló mákszemnyi kavics kellett, hogy kristályosulá alakuljon egyszerre.

Nagyban és általánosságban mindenik fél óhajtotta már a békét, hanem a részletekben volt a sok akadály. Azokban annyi személyes érdek, ellenszenv, ambíció, gyanakodás, alattomos furfang dolgozott egymáson keresztül-kasul, hogy a legélesebb eszű diplomatát is kétségbeejtette.

Legtöbb baj volt ezzel a három szóval: enyém, tiéd, övé.

Ennek a három szónak a fogalma úgy összevissza volt zavarva, hogy ahány ember, annyiféleképpen értette.

Micsoda birtokok kiknek adassanak vissza, kiktől vétessenek el?

A kuruc főnemeseknek csak azokat a jószágaikat biztosítsa-e a békekötés, amiknek birtokában vannak? vagy azokat is visszakapják-e, amiket már elvettek tőlük, s régen másnak adtak? vagy éppen még arra is igényt tarthassanak, amiket Rákóczi fejedelem vett el a királypártiaktól, s aztán a maga híveinek adományozott? Némely birtoknak három gazdája is akadt, aki igényt tartott hozzá. Egy sereg felköltött reménység követelte kézzelfogható valósággá alakítását. Ezer egymásba ütköző érdek, vágy, aspiráció dolgozott nyíltan és titokban álutakon, kerülőkön; ígéretetek, kínálatok és fenyegetőzések alakjában.

Ezek mind ott játszották el a szerepeiket, azon a kisasztalka színpadján, a lőcsei Thurzó-házban. Komédiának is mulatságos volt összeolvasni a bécsi és szathmári bonyodalmakat. Látni magát a tüzet, ami a boszorkányüstöt forralja.

De ezeknek az uraknak és asszonyságoknak nem éppen a multság volt céljuk ezzel a kíváncsisággal. Ők maguk is érdekelve voltak mindabban, ami Bécs és Szathmár között történik. Amit elvben elhatároznak itt vagy amott, az rájuk nézve birtok és hatalom kérdése. Voltak nekik hű kovácsaik itt is, amott is, akik ütötték a vasat, amíg tüzes. Löffelholtzék nemegyszer lettek említve e levelekben. Keresték, hogy hol tegyék meg őket földesuraknak.

Ez nem volt olyan könnyű feladat, mert amint egyik vagy másik Rákóczi-párti úrnak a birtokát odaigérték Bécsben, már jött Szathmárból Pálffytól az ellentmondás, hogy az Istenért, azt ne bántsák, hisz az titokban a legnagyobb híve a kibékülésnek a kuruc táborban. Erre viszont a bécsi udvartól jött a replika, hogy aki a hűségét manifestálni akarja, térjen meg azonnal. Pálffy megint visszaírt nekik, hogy amihez nem értenek, ugyan ne szóljanak hozzá.

Egy helyütt Andrassy Istvánról is volt szó. Példaképpen említék, hogy milyen okosan tette, hogy idejekorán megtért a király hűségére, most lám az ő birtokait nem háborgatja senki, kezében van a király kegyelmi diplomája. Köszönje a jó angyalának, aki azt neki súgta.

(Jó angyalának! Mások meg az ördögének nevezték azt a tanácsadóját! Ilyen zavar volt a fogalmak világában akkor.)

Egyik nagyhatalmú főúr odavetőleg említi, hogy még Andrassy nem volt Bécsben, a legmagasabb helyen, megköszönni az élvezett kegyelmet. Mentségére szolgál azonban a táborban levő elfoglaltatása.

(Az összetalálkozó szempillantások mondtak erre valamit.)

Most már nem találta Andrassy olyan unalmasnak a Löffelholtzék kávéestélyeit, de ezentúl első volt a megjelenésben.

A mindennap érkező levelekből azt is meg lehetett tudni, hogy hanyatlik rohamosan Rákóczi ügye lefelé. Mindennap elpártol tőle az utolsó hívek

csoportjából néhány ismeretes név, s siet a „majthényi síkra”. (Itt rakta le a fegyvert az utolsó tizennégyezer kuruc.) – Lám, milyen jó volt az *első* elpártolók között lenni! – mondák ilyenkor az Andrássyra vetődő tekintetek; utoljára mikor végképp elhagyja az országot Rákóczi, már csak igen kevés kísérő neve említetik, azok között Korponay.

Ennek a helye bizony „vacat!”. Juliánával azonban még mindig nem beszélhetett Andrássy; a kedélyvilág sem arra való volt. Juliánának az arcáról látszott, hogy most nem órála gondolkozik – nem a szerelemről.

Egy este a felbontott bécsi levelek egyikében különös jó hír volt Korponaynéra nézve. Az alkudozó nádornak megküldték azt a lajstromot, melyben a fejedelem által donációt nyerteknek a nevei foglaltatnak, akik később a királynak olyan nagy szolgálatokat tettek, hogy érdemeseknek találtattak e donációkban való legfelsőbb megerősíttetésre. S ezek között volt Korponayné fiának a neve is. Intra parenthesis megjegyeztetett: „Nem az apjának, hanem az anyjának az érdemeiért”. Az illető adománylevelek, a rangosztási diplomákkal együtt, már mind ki vannak állítva, minden hivatalon keresztülmentek, jelenben már ő felsége kabinetirodájában fekszenek, s csak a legfelsőbb névaláírásra várnak.

Erre a hírré rögtön visszatért Juliánna arcára a rég nem látott jókedv. Mintha egy nehéz varázstól szabadult volna meg, mely tiltotta neki eddig, hogy élvezze az élet örömeit.

Tehát a fia megkapja a nagy birtokot és a főrangot hozzá, ami egész életének nyugtalan ábrándja volt.

Most azután öneki is megjött az adakozó kedve. Lehetett volna tőle kémi akármit – bárkinek. Volt azonban egy ember, akinek kérni sem kellett: eléje hozta.

– Mit szólsz hozzá, kedves barátném? – fordult Löffelholznéhoz. – Nem volna-e nekem célszerű magamnak felmenni minél előbb Bécsbe, őfelsége kegyelmét elfogadni és megköszönni?

– Nehezen várod, míg helyedbe jön, ugye? Én magam is azt tenném, hogy felmennék.

– Úgy lesz! Holnapután azonnal indulok. De nem, nem! – szólt a kalendáriumot előkapva. – Akkor Boldogasszony napja van. Ünnepnem indulok. Hanem az után való nap.

Erről a szóról „ünnepnem”, aztán olyan ügyesen belecsavarta a beszédet a vallásos discussio sodrába, hogy egyszer csak azt vette észre az egész társaság, hogy benne vannak a reformáció fölötti vitában, s azon disputálnak, hogy ki volt nagyobb, Luther-e vagy Kálvin?

Utoljára Juliánna odafordult Andrássyhoz, ezzel a kérdéssel:

– Ugyan tábornok úr, most nem jut eszembe, mi volt a neve annak a cseh papnak, aki legelőször kezdte a reformációt, akit aztán a konstanci zsinaton megégettek?

– Husz! Husz! – kiálták egyszerre a jelenlévők mind.

– Igen! „Husz” volt. Hogy nem jutott eszembe! Pedig olyan ismeretes név! Eszembe juthatott volna a jó Husz apóru, a poprádi vendéglősről, mert hisz holnapután annál fogok éjszakára megszállni. Tehát Husz...

Itt aztán elkezdte Huszt magasztalni, de nem a poprádi korcsmárost, hanem a mártírt, s védelmezte azt, mint hajdan Giskra, a túlnyomó többség ellen.

Csak Andrásy nem szólt bele a vitába. Ő tudta azt jól, hogy mégiscsak Husz apóru, a poprádi korcsmárosról van itt voltaképpen szó; s az egész akadémiai vita csak azért volt kezdve, hogy ővele tudassák, hol fog harmadnap este a szép asszony megszállni? – Amanti pauca!

XXVI. Fejezet

A levelek tragédiája

A mi hőnöknek nem kellett több kémszemlést, hogy a haditervét megállapítsa. Ismerte már a terepet egészen.

Megkerülni az ellenség hadállását, és lesbe állni: ez kipróbált kuruc taktika volt.

Andrássy is nagyon jól ismerte a Husz apó vendéglőjét Poprádon. Emberemlékezet óta mindig Husz apó volt annak a vendéglőse, öregapa nélkül sohasem volt a ház; ha egy meghalt, már akkor a fia is öregapó volt. Ennek a korcsmának már nemessége volt. Bátran folyamodhatott volna az aranygyapjas rendért, mert ki tudott mutatni tizennyolc őst. És azok mind híresek voltak a jó boraikról, a kitűnő konyhájukról, a puritán becsületességükről, és a szuverén gorombaságukról. Szepességi úr, még ha Felkáról Farkasfalvára utazott is, meg nem állhatá, hogy ebédre vagy vacsorára ott ne maradjon Poprádon Husz apónál. S ha kinek nagyon sietős volt a dolga, legalább egy itatásra is megállt a poprádi vendéglő előtt, s megtölteté az átalagát igazi hegyaljai mászlással, amelyet messze földön nem kapni.

Tehát Andrásynak az volt a haditerve, hogy ő nem szól senkinek, hanem felül egy háromlovas szánkóra, s egyedül, minden szolgakíséret nélkül előre elvágta Poprádra, *egy nappal hamarább*, mint Juliánna; ott megrendeli a szállást, a vacsorát, s az utóbb érkezőt már készre várja.

Elég finom érzéke volt annak a felfogására, hogy ezúttal nagyon kímélni kell Juliánna jó hírét, mert az most Bécsbe megy, ahol most a legszigorúbb erkölcsi nézetek uralkodnak, s a legkisebb botrány annak minden eddig kivívott sikerét kockáztatná. Tudniillik, hogy *titokban* mindent szabad az embereknek kicserélni, ami azért adatott kinek-kinek, hogy mást tegyen vele boldoggá, hanem a nyilvánosság előtt még csak a kesztyűtlen kéznek az odanyújtása is bűnjelnek számítatik be.

Ő tehát előtte való nap úgy tett, ahogy tervezé. A Bástya utcán át távozott el: nem a saját hintáján, hanem egy iramszarvasbőrös szánon (még a Szepességen hó volt), jól behúzva magát a farkasbőr bundájába, s az asztrakán süvegébe, hogy csak a szemei látszottak ki belőle.

Az öregkapunál azonban megállította a strázsa.

Az őrmester előjött a kapuszobából, s meg akarta tudni, hogy kinek hívják azt, aki a városból kimenni szándékozik.

Ezt a tábornok jó jelnek vette, hogy a katona nem ismert rá; pedig nemrég alattvalója volt, ő tudta annak a nevét. A Czelder Orbán német hajdúiközt szolgált, akik a minapi betörésnél álpártoltak.

„Szentkirályi István, katonatiszt.”

A strázsamester megbiztatta, hogy csak várjon, míg ő visszajön.

Kis idő múlva aztán visszatért, s azt mondta, hogy kegyeskedjék a tisztelt pasasér úr felsétálni a kapitány úrhoz, aki látni akarja.

Andrássy nagyon mérgesen ugrott ki a bundájából, összeadtateremtettézte a németjét, s kénytelen-kelletlen felment a toronyban lakó kapitányhoz.

Akkor volt aztán a meglepetése tökéletes, mikor azt maga előtt látta. A kis Serédy volt az a kapitány, az ő távoli sógora.

Nagyon bosszús volt rá, hogy minek hívatta fel!

– Hát miért nem tette oda a nevéhez urambátyám, hogy Csíkszentkirályi? Akkor tudtam volna, hogy ki az, de így nem találtam ilyen nevet sem a jelenlevők schematismusában, sem a passusregistrumban, hát kételkednem kellett. Mivelhogy a városunkon mostanság annyi szélhámós, kém és félkézkalmár jár keresztül...

– De minthogy én egyik sem vagyok, hát nyittasd ki a kaput, s eressz utamra.

– Hát hiszen eresztem. Adja ide a *salva guardiáját*.

– Micsoda?

– Hát, hogy *vidimáljam*.

– Miféle *salva guardiát*?

– No, a platzkommendánstul valót. Hát nem adott urambátyámnak Belleville ilyet? Nem is kéne talán? Hja, urambátyám, ne gondolja, hogy most is a régi Magyarországon vagyunk. Most rendezett államban élünk. Utazni csak *salva guardia* mellett lehet.

– De hisz nem utazom én az óperenciákra, hanem csak ide a szomszédba.

– És ha nyulat löni megy is ki urambátyám a kapun, ahhoz is pecsétes levél kell, azért csak ne sajnáljon visszafáradni Belleville ezredes úrhoz; most még otthon találja, és vegyen tőle egy pazsurát, mert az én katonáim addig, amíg azt a kétfejű sast meg nem látják, ki nem eresztik a kapun.

Andrássy szervuszt sem mondott a kis sógorának, mérgesen vágta be maga után az ajtót, s pokolra kívánta ezt az egész ostoba intézkedést, mely minden légyottnak elveszi az alapját, a kellő titoktartást.

De hát kénytelen volt Belleville-hez visszafáradni. Azt csakugyan otthon találta, s elmondta neki, hogy mi hozta ide.

Az az irónia még mindig ott volt Belleville barátságos mosolygásában.

A tábornok igyekezett lehető legközönyösebb arcot csinálni az előadásához.

– Minthogy nálatok most az a rend, hogy a városból kimenőnek salva guardiát kell előmutatni, kérlek, adass nekem egyet. Itt vár a szánkóm. Sietek.

– Készséggel: azonnal! Mit parancsolsz a salva guardiába fölvételre?

– Én? a salva guardiába?

– No igen. A marschroutát illetőleg.

– De hát ahhoz mi köze valakinek, hogy én hova és meddig utazom? Teringettél! Kapom magam, idejövök az egész dandárommal, s kiteszem a szűrötöket innen!

Belleville nagyon nevetett.

– Hiszen nem arra való ez a kérdés, hahaha, mintha valaki korlátozni akarna a szabad járás-kelésedben, hanem csupán arra való, hahaha, hogy minden stációra, ahol lovat akarsz váltani, előre izenhessek stafétával, hogy ott készen várjanak a postaháznál az előfogatok. Hahaha!

– Hahaha?

Ez is olyan bolond dolog, amin az egyik ember nevet, a másik meg bosszankodik.

– Ejh, énnekem nincs szükségem a ti gondoskodástokra, ha én kihúzom a szarvasbőr erszényemet, s megcsördítem benne a tallérokat, hát az nekem nagyobb készséggel előteremti az előfogatokot, mint a cs. kir. platzkommando avisója.

– Pedig, hidd el, hogy jól tennéd, ha elfogadnád. Éppen most akarom útnak indítani a lovas stafétát utasításokkal a postamesterekhez, egy másik magas utazó kellő ellátása végett, egy füst alatt részedre is meg lehetne tenni a rendelkezést. A szép istenasszony indul holnap Bécsbe.

Andrássy erre a szóra rákvörös lett. Hanem aztán csak jónak látta mosolygós arcot csinálni a bosszantáshoz.

– No én nem akarok olyan messze utazni.

– No, hát csak a legelső stációig, ugyebár? Elég lesz, ha Poprádig fog szólni a salva guardia? Husz apónál lesz egy kis dínomdánom?

Andrássy közel volt hozzá, hogy ezt mondja: no, hát nem megyek sehová! Itt maradok!

Hanem a francia hirtelen lefegyverzé a bosszúságát. Cordialisan megszorítá a kezét, s azt súgta a fülébe:

– Tudod, hogy én mindig hűséges cimborá voltam. Eztán is én tartom a létrát.

Andrássy vállat vont, mint aki érti is, nem is, miről van szó.

Belleville kiment az irodájába, utasítást adni a mentslevél kiállítására. Mikor visszajött, azt mondá:

– De mármost ne menj azon a háromlovas szánkón, mert az utazásod elvesztvén az inkognitóját itt Lőcsén, ezzel csak bajt okoznál; hanem fogasd a hintódba a négy almásszürkét, s indulj ki csengőkkel. Hiszen te nagyúr vagy, generális vagy, mi köze a filiszterségnek azt találgatni, hogy te merre utazol? Az intrika közöttünk marad. Tudod te azt, hogy ki az a Belleville? Egyszer már a nyakamat is kockáztattam a gavalléri titoktartásért.

Erre Andrássynak is jól kellett emlékezni, hisz ő volt az egyik elnöke annak a vészbíróságnak, ahol Belleville lába majd spanyolcsizmát fogott.

Tehát a lovag felől egészen meg lehetett nyugodva.

A minnelovagok törvénye szerint, egyik vetélytárs a másikat tartozik elősegíteni a közös ellenség (az asszony) elleni haditervben.

Andrassy tehát, amíg az irkafirkát elkészíték, még onnan az ezredesi lakból leküldött egy ordináncot, hogy menesse haza a szánkóját, ellenben keresse fel a korcsmában a parádés kocsisát, hogy fogja be a négy szürkét a hintóba, s aztán hajtson ide a platzkommando elé.

Mikor aztán Belleville aláírta, meg is pecsételte a salva guardiát, azt mondá Andrássynak:

– És mármost csak egyet mondok még neked, mélyen tisztelt barátom.

– Hallgatom.

– Az egész intrika a legszebben van elintézve. Te ma elmégy Poprádra. Holnap utánad megy a szép menyecske. Hanem egy veszedelemre figyelmeztetek, amitől a fejedet megóvni nem áll hatalmamban.

– Mi az? Talán kuruc bandák ólálkodnak, hogy utamat állják?

– Azok ellen tudnék tenni. Aztán van is azoknak eszükben ilyesmit tenni! Ha utadat állnák, legfeljebb azért tennék, hogy kegyes pártfogásodat kikérjék. Más veszély az.

– Csak nem esznek meg tán a farkasok?

– Nem. Kegyelmes uram, drága barátom. Nem ezt hívom én veszedelemnek. Hanem amitől óvlak, ez az: „Vigyázz magadra, nehogy ez a szoknyás ördög neked is a ketterhäuschen kulcsait nyomja a markodba, a há-lószobáé helyett!”

De már erre Andrassy volt az, aki felkacagott. Vele nem történnek ilyen tévedések!

A hintó előjárt, jöttek jelenteni. A két egymást megértett minnelovag megölelte egymást, s azzal Andrassy a diadal előérzetét ragyogó orcával távozott el onnan, s az őrség tisztelgése mellett ült fel a hintájába, nagy ostorpattogással indulva az útnak.

Ez alkalommal a strázsa nem állt az útjába az ókapunál, hanem „kverauz”-t kiáltott torkaszakadtából, a kaput nyitották nagy sietve, a csapóhíd csörömpölve hullott le, s a kirukkolt kapuórség fegyverrel tisztelgett az elvágatónak. Serédy öcsém vidimatiójára sem volt semmi szükség.

Szentkirályi Istvánt, azt megfogják, kivallatják, hanem Csíkszentkirályi és Krasznahorkai Andrassy István generális előtt glédába állnak és prezentálnak.

Ezen napnak az estéjén Andrassy nélkül tartották meg a Thurzóházban a szokott felolvasásokat.

Minden ember tudta, hogy a tábornok elutazott valamerre. Minden ember nagyot hunyított rá, s gondolt hozzá valamit.

Az, ami útközben történik, nem tartozik az erkölcsbíróságra.

Juliánna alig bírja rejteti az izgatottságát, egyszer-egyszer azon vette észre magát, hogy dalolni kezd, hirtelen a szájára ütött, „Uram, bocsásd bűnömet! Jobb volna bizony, ha imádkoznám”.

Ezúttal Bécsből csak egy levél érkezett, az Pálffy nádornak szólt, attól a bizonyos anonymustól, aki a császárhoz igen közel állott.

Ez a levél titkos chiffre-ékkal volt írva, aminek a kulcsát azonban Löffelholzék szintén meg tudták szerezni a barátaik által.

Kíváncsian lesték a doktor arcmozdulatait, amíg a titkosírást megfejtegeté. Az pedig tökéletes doktori arc volt, aminek a beteg előtt nem szabad elárulni a diagnózis alatt, hogy mi véleménye van a baja felől, megél-e, vagy meghal?

Mikor az egész levéllel készen volt, akkor egyet hemgetett.

– Hm! Egy kis baj van.

– Mit? Mi az? – kérdeék megrettenve az asszonyok és Alauda.

– De igazán komoly baj. *Igen, nagy baj!* A császár megbetegedett...

– Az Isten szerelméért! – kiálta fel Juliánna: kezeit egymásba csapva.

– Ez a levél is azon kezdődik. „Az Isten szerelméért! Végezzék be kegyelmességték a békekötést rögtön, minden áron. A császár veszélyesen megbetegedett. Orvosai a legrosszabbtól félnek. Ha be talál következni a katasztrófa, az egész egyezkedés porrá omlik. A trónörökös tanácsosai mind a háborúpárthoz tartoznak. Tudassa kegyelmességed azt a hírt Károlyival. Ne skrupulizáljanak most. Kössék meg a békét, amint ezt a levelet megkapják. Még most mindent tehet kegyelmed a császár plenipotentiájával. De ha a császár meg talál halni, amit ne adjon Isten, a plenipotentia erejét veszti. Kegyelmességed helyébe egy német tábornagyot fognak küldeni a rákócziánusokra, aki föltétlen megadást fog követel-

ni, s senkinek sem ád meg semmit az eddig tett ígéretekből. Summum periculum in mora.”

E levél hallatára Juliánna elájult, alig tudták életre hozni. Ezúttal komolyan szükség volt az orvos életserkentő szereire.

Mikor aztán magához tért, akkor rögtön útra akart kelni, hogy ő megy Bécsbe.

– De ugyan minek? A császárt úgysem gyógyítja meg.

– Beszélni akarok vele. Eléje kell jutnom, ha az egeket ostromlom is meg!

Nagy nehezen tudták rávenni, hogy legyen türelemmel, várja be a holnap reggelt. Éjjel nem tanácsos utazni, s ami legfőbb akadály, a relais-k mindenütt későbbre vannak a számára rendelve, azokra úgyszólván várakoznia kellene minden állomáson félnapig, jobb, ha azt az időt itthon tölti, nyugodalmasan ágyban fekvve.

Alig várhatta, hogy megvirradjon. Útra kelt. Löffelholtzné, mikor a kávénál megjelent, már csak az üres csészéket találta az asztalon, kettőt pedig, mert Korponayné Krisztinát is magával vitte.

– Csodálatos nagy barátság! – szörnyűködék a tábornokné. – Ez a fiatal menyecske jobban szereti barátnéját, mint a férjét. Ezt hagyja egyedül utazni a táborba, pedig már nincs háború, s amazt elkíséri Bécsbe, ahol a himlő pusztít. Mit fog mondani Blumevitz, ha ezt megtudja? Minek bízta a feleségét erre a bolondos asszonyra? Nem érti az ember az ő dolgaikat.

A kegyes úrhölgy nem mulasztá el imádkozni barátnéja utazásának szerencsés kimeneteleért.

—

Andrássy István gyors erdélyi lovaival késő délután érkezett meg a poprádi vendéglő elé. A hintót lépésben húzták a lovak; az úr, a vadász és a hajdú pedig gyalog jöttek mellette.

A vén Husz nagyapó kinn ült a tornác alatt és pipázott.

Andrássy nagy sietve ment fel a tornác lépcsőin. Husz apó még csak a bagósüvegét sem emelte meg, nemhogy maga emelkedett volna ki a karos lócájából.

– Beste lélek karaffia! – szitkozódék a betoppanó vendég, jónapkívánás helyett.

– Az én titulusom ez? – kérde Husz apó, a pipát a szája egyik szegletéből a másikba igazítva.

– Dehogy a kendé! Ezt a karóba húzni való kocsist szidom. A gazember nem nézett utána a hintónak. Útközben kellene észrevennem, hogy

mind a négy keréktalpon lóg az abroncs! Jó, hogy a kocsi össze nem tört az úton. Van-e itt valami kovács, aki ért a hintóvasaláshoz?

Ekkora sértés Poprádnak!

– Van! – felelt Husz apó, még mélyebbre nyomva a süvegét a szemöldökére. – Annyi kovács van, mint Lőcsén főbíró, s egy sincs megbolondulva. Olyan kovács, aki az óráját is megcsinálja az úrnak, ha romlott.

– No hát szaporán! El kell vontatni a hintót a kovácshoz, húzza fel a síneket hamar, egy, kettő, három! Két óra alatt minden készen legyen, hadd utazzam odábbb!

– Te Náci gyerek! – kiálta Husz apó, s aztán egyet füttyentett a két ujján keresztül. – Miért nem szaladsz, mikor hílak, te tacskozó?

Pedig sietett az eléggé a túlsó lépcsőn fel a tornácra.

Ez volt a legöregebb fia Husz apónak. Lehetett már a tacskozó valami ötvenhat éves. Már messziről lehúzta a süvegét, úgy jött az apja elé, s megállt előtte katonásan.

– Eredj, kölyök, hordd fel a kegyelmes úrnak a bagázsiját a hintóból a zöld szobába, fűts be a kandallóba, tedd fel a bográcsot. Anyádnak mondd meg, hogy készüljön vacsorához. A vendég úr itt hál, itt marad két napig.

– Ördög mennykőt maradok! – toporzékolt Andrássy.

– No, no, nem kell ördögöt emlegetni – torkolá le Husz apó. – Nagy úr az; ne kössünk bele. Azt csak minden okos ember tudja, hogy négy keréksínt levenni, megnádalni, újra felhúzni, nem egy miatyánk alatt esik meg. A poprádi kovács nem szent Péter apostol, aki a ló lábát levágta, s úgy verte fel rá a patkót. Áldhatja a nagyságos úr a szenteket, ha holnap estig visszszakapja a hintáját.

(Hiszen maga is így számította azt ki Andrássy.)

Hanem azért csak tovább játszott a bosszús utazót, akinek nagy dolgai múlnak a késedelem miatt.

– Ezer milliom mennykő!

– No, no. Geduld bringt Rosen – biztatá őt csendesen Husz apó, s megtöltve újra a pipáját, Andrássyt is megkínálta a dohányzacskójával, hogy tegyen hasonlóul.

– Nem vagyok pipás! Töröm a lencséteket! Most itt rostokoljak, mint a kecske a kútban! Hogy verje agyon az ember az időt ebben az átkozott fészekben? Mi van itt valami mulatságra való?

– Van medve – felelt nagy flegmával a vendéglős.

– Hol volna?

– Arra ni, a vigályosban! – mutatá Husz apó a papucsá orrával az irányt. – Lehet rá vadászni.

– Csak olyan poprádi medve lesz az.

– Mit? poprádi medve? – tüzelt az öregúr. – Vannak ott akkora medvék, mint az úr maga. Ha meglátja, tudom, hogy elfelejti, hogy mi az „ursus”-nak a genitivusa!

– No, azt már szeretném látni!

Husz apó most sziszegve füttyentett, ahogy a galamboknak szoktak a csalogatók, s a legvékonyabb hangon kiáltott.

– Te, Hánzi gyerek!

A Hánzi gyerek volt a legfiatalabb az egyenes utódai között, körülbelül egyidejű a tábornokkal.

– Vedd csak a puskádat, vezesd ezt a vendég urat az erdőbe, mutass neki medvét.

Andrássynak tetszett ez a multság. Eszébe jutott, hogy Juliánna sokszor emlegette, milyen kíváncsi volna megízlelni, milyen lehet a medvetalp kocsonyája. Most egészen alkalmi szerencse volna, ha valami bolond macsó a szép asszony kedvéért idehozná a mancsait.

Ő is vállára kapta a dupla puskáját, csizmaszára mellé dugta a török kését, s aztán a fiatal Husz Hánzi vezetése mellett nekiindult az erdőnek, egyedül.

Rég ideje már, hogy a vadászat nemes multságát nem gyakorolta, a hosszú ostromzár alatt nem volt rá alkalmá. S Szent Hubertus különösen kedvezett a mai cserkészetének. Egy szembejövő anyamedvét volt szerencséje, egy lövéssel homlokon találva, leteríteni; a tavalyi bocsok egyikét meg Hánzi durrantotta le. A tábornok az elejtett medvének csak a mancsait hozta el magával, de Hánzi a nyakába vette a maga tropheumát, s hazáig cipelte.

Husz apó azzal dicsérte meg a hazatérő vadászt, hogy „No ugye, hát van Poprádon medve?”

A mancsokat odaadták az asszonynak, készítse el őket holnapra fainul borssal és babérral, meg szerecsendióval, medvetalpkocsonyának. Talán több vendég is érkezik még hozzá.

Husz apó nagy tapasztalású férfiú volt! Nem először történik az Poprádon, hogy a hintós uraságnak elvész az útközben a hintájáról egy sróf, amiért kénytelen ott maradni, s aztán nemsokára érkezik egy másik hintóval egy asszonyság, aki megtalálta az elveszett sróft. Akkor aztán mehetnének odább, hanem ott maradnak. Nem először fordul ez így. Azért van az a zöld szoba úgy berendezve, hogy abból egy másik szoba nyílik, amelyiknek az ajtaján erős tolózár van. Becsukták-e vagy nyitva felejtették? Gyónják meg a papnak!

A vadászat fáradalmai után jókor álomnak hajtja a fejét a tábornok.

Bizony nem feküdt a vetett dunnás ágyba, hanem a mellékszobácskában volt egy hárság, arra heveredett le a bundájába takaródzva, s nem

kellett neki ringatás; nem is álmodott semmit, pedig reggel Husz anyó megkérdezte tőle: ha álmodott volna valamit, abból megjövendölte volna neki, hogy szerencse éri-e ma, vagy szerencsétlenség?

Reggel sokáig is el talált aludni, mert ködösre fordult az idő, mikor föl-neszelt, s kinézett az ablakon, a fák csupa ezüstből voltak a zúzmarától. „Gergely” utoljára *rázta meg a szakállát*.

Az ilyen ónos idő még vadászatra sem való, az ember igazán nem tehet egyebet, mint hogy a tornácba kiül, Husz apóval „langepuffot” játszani, meg a *fiataloknak* a vadászkalandjait hallgatja, s hozzá szürcsöli az anyóka által erjesztett méhsert a forgácsfánk mellé, aminek a neve „borkorcso-lya” volna, de azért „sörszánkának” is beválik.

Andrássy úgy számított az idővel, hogy Juliánától hallá.

A szép asszony azt vetette oda (a Hussus és Hyeronimus felől folytatott értekezésben), hogy ő Poprádon Husz apónál fogja tölteni a Boldogasszony napja utáni éjszakát. Ilyenformán alkonyatra kell neki megérkeznie, mert különben nem volna elfogadható ürügy a gyorsutazóra nézve, hogy miért maradjon meg éjszakára egy közbeeső állomáson, holott Liptó-Szent-Miklós is eljuthat még.

Annál nagyobb volt a meglepetése, amint déltájon a köd felszakadozván, s a vidék egyszerre kitérülve, a legkisebb Husz-ivadék azzal a hírrel lepte meg a poharazókat, hogy a kakas-lomnici út felől négylovas hintó jön vágatva Poprád felé. A hintó karmazsinpiros.

Ilyen színű hintaja az egész ismeretes világban csak Juliánának volt. A ríktó színeket csak excentrikus emberek szeretik az utazóhintajaikon.

Bizonyos volt felőle, hogy Juliánna az, aki érkezik.

Ugyancsak siet a találkozóra a menyecske!

Felkelt az asztal mellől, s lesietett a vendéglő kapujába, hogy ő lehesen az első, aki az érkezőt fogadja, s őt a hintóból leemeli.

A karmazsinpiros hintó vágatva jött a négy paripával a kakas-lomnici kanyarodón alá, a postakocsis a nyeregből vezetett, s a városba érve, hatalmasan fújta a trombitát, hogy a szemközt jövőket kitérésre ösztönöze.

A hintó bőrfüggönyei le voltak húzva, s azokon csak egy kerek üvegablakcsa volt; ólomkarikába foglalva, amin keresztül a bennülők kitekinthettek. Kívülről nem lehetett a hintóba belátni.

A bakon azonban felismerte Andrássy Juliánna belső inasát és a szobaleányát már messziről.

Egész bizalmassággal közelített a kapuból a hintó felé.

Ez azonban, nagy bámulatára, nem hogy megállt volna a vendéglő előtt, vagy hogy behajtott volna annak az udvarára, sőt inkább itt kezdett el a postakocsis leghatalmasabban trombitálni, s mikor azt elvégezte, fogta a

hosszú ostort, s nagy pattogatással ösztönte a gyeplúst meg az ostorhegyest a sebesebb vágatásra. A hintó elrobogott Andrassy mellett, anélkül, hogy a bőrfüggöny meg is mozdult volna.

Andrassy csak nézett utána egy darabig, amíg beláthatta az utcán. Eleinte azt hívte, tán Juliánnának is az az ötlete támadt, hogy a hintáját, ki gondolt ürügy alatt a kovácsnál hagyja, akinek a műhelye éppen ide lát-szik, a rigósárga hintó most is ott áll a műhely előtt, s vár a keréktalpvasa-lásra.

Azonban a karmazsinpiros hintó a kovács előtt sem állt meg, hanem gördült tovább.

– Mi ebben a tréfa? – kérdezé magában a tábornok. Egy percre eszébe jutott Belleville-nek az a fatális figyelmeztetése: „vigyázz magadra, nehogy az a szoknyás démon neked is a ketterhäuschen kulcsát nyomja a markodba a hálószobájáé helyett!”, hanem ennek sehogy sem akart helyet engedni. Nagyon el volt kényeztetve az asszonyok által, őt még nem csalta meg egy is.

Hogy őt még csak meg sem látták volna, az útfélen állva!

Ez lehetetlenség!

Addig kereste, míg talált ki valami magyarázatot.

Juliánna eszesen óvatos. Ki akarja játszani a mendemondát. Bizonyosan a város túlsó végén fekvő postamesteri házhoz hajtatott. Ott természetesen meg kell pihennie, míg az új előfogatot előkerítik a számára, a magyarországi postáknál pedig az a jelmondás, hogy „gyorsaság – nem boszorkányság!” Annak, aki érti a dolgát, nem kell ide sok magyarázat.

Kezébe vette az ezüstfejű fokesát, s nekiindult gyalog a város túlsó végén levő postaházat felkeresni.

Semmi kétsége sem volt aziránt, hogy Juliánna ott fogja őt bevárni.

„Óvatosság a bölcsesség anyja!”

Mire azonban a postaházig ért, már akkor nem volt ott a hintó. Egy csoport veréb osztozott az elhullatott abrakon a kapu előtt, s egy háziszolga cepelte be az abrakos jászolkákat a kapun.

– Nem volt itt egy karmazsin színű hintó az imént? – kérde a főúr a szolgától.

Az felelt neki valamit szepesi nyelven, amitől nem lett okosabb.

– Lélekadta pemákja! – dörmögé Andrassy, s bement a postamesterhez.

Az pedig már valóságos felső-ausztriai német volt, száraz és goromba, most importálták ide.

– Nem volt itt az imént egy asszonyság, egy karmazsin piros hintóval?

– Asszonyság? Mit tudom én, hogy asszonyság-e vagy uraság? Látok én keresztül a kocsibőrön?

– Jól van. Nem álltak itt meg, lovakat váltani?
– Nem. Itt csak egy abrakot adtak a lovaiknak. A relais a következő állomáson van megrendelve.
– Nem hagyott itt nekem egy levelet az, aki a kocsin utazott?
– Nekem! Nekem! Ki az a nekem? Tartozom én tudni, hogy kinek híják az urat?
– Igaza van. A nevem báró Csíkszentkirályi és Krasznahorkai Andrásy István tábornok.

– Várjunk csak! Alighanem lesz – szólt a postamester; s bürokratai pedantériával húzta elő a littera „C” alá sorozott csomagot, egyenkint hajigálva az asztalra az abba sorozott leveleket, s folyvást mondogatva magában: „Csiki” „Csiki”. Itten van egy „Csiki”et caetera, István generalis. Már a tizedik postastáció van rajta. Ugyan keresték vele az urat „ibi ubi”. Kassa, Eger, Tokaj, Eperjes, Lőcse. No most megvan. Hogyan mondta csak? „Csíkszentkirályi és Krasznahorkai Andrásy István.”

– Richtig! Úgy van! – Hohó! Előbb kérem a négy garast!
– Micsoda négy garast?
– Hát a portó. Micsoda négy garast? Azt gondolja az úr, most is a régi Magyarországon élünk? Most rendezett államban élünk. Nem hordja a cigánypostás a levelet ingyen, hanem fizetni kell érte az aerariumnak négy garast.

S addig meg sem hagyta nézni a levelet, amíg a tábornok elő nem keresett neki egy máriást a tarsolyából.

Akkor aztán megkapta a levelet.

Meg sem nézte jól, csak eldugta a dolmányában, s akkor vette elő, mikor már künn volt az utcán.

Nagy bosszankodására az öccsének, a dervisgenerálisnak a kezekörmekaparását ismerte fel a levélborítékon.

No iszen elképzelte, hogy mi van a levélben belül! Szitkozódás, piszkolódás, hetvenkedés.

Arra sem tartotta érdemesnek, hogy feltörje rajta a pecsétet. El nem tudta képzelni, hogy mi történhetett ezzel az asszonnyal, hogy az őt itthagya a faképnél?

Félelem-e az tőle vagy túlságos óvatosság? Vagy talán – hűtelenség?

Nem talált sehogy megnyugvást. Visszabandukolt a Husz apó vendéglőjébe. Az a homályos képzelődése volt, hogy a csalfa asszony őt csak meg akarta bosszantani. Üres hintó volt az, amit előre bocsátott. Ő maga ezután érkezik az irámszarvas szánján. Talán azóta már ott is van a Husz apó vendéglőjében? Összebeszélt mindenkivel, hogy titkolják el a megérkezését. Aztán majd mikor ő nagy bosszúsan és kedvtelenül végignyi-

toogat az üres szobákon, a zöld szobából a kis benyílóba: egyszer csak az ajtó mögül a nyakába ugrik, s azt mondja: „No, ugye-e megijesztettek?”

Szokásuk ez a szép asszonyoknak, elébb megkínozni jól a rájuk vára-
kozót, azután kárpótolni a megkínzásért.

Hanem ezúttal ez a képzelődése nem teljesült.

Husz apó vendéglőjében nem várt rá a szép tündér.

Ki nem tudta találni, mi történhetett vele?

Már arra a gondolatra vetemedett, hogy utána fog vágatni lóháton a pi-
ros hintónak, valahol csak utoléri. Hanem aztán a jobbik esze csak azt
mondta neki, hogy annyira mégse tegye ki se a maga nevét, se azét az
asszonyét a mendemondának. Hátha mégis levélben fogja értesíteni arról,
hogy miért másította meg a szándékát.

Erről a szóról „levél”, eszébe jutott az öccsének az epistolája.

Most előveheti és elolvashatja. Hisz az egyik méreg éppen arra jó, hogy
a másik méregnek a hatását elveszi.

Feltörte hát, és elolvasta.

Az volt az utolsó levele Miklósnak, amiben a krasznahorkai csodaese-
ményekről tudósítja a bátyját.

A levél végén utóiratul volt néhány sor a nagyobb fiútól.

„Kedves édesapám. Jöjjön haza kegyelmed! Azóta én halálbeteg va-
gyok!”

Andrássy István mint a gutaütött rogyott össze egy álló helyében e levél
olvasta után.

Idő telt bele, míg magához tudott térni e szédítő csapástól.

Akkor aztán újra elővette az öccse levelét, s végigtanulta annak a sora-
it.

Elgondolta, hogy az a nő, akit ő annyira elkárhoztatott, már azon a na-
pon, amelyen ő Krasznahorka alá megérkezett, halva volt. Nem tarthatta
vissza a fia kezét.

S ugyanaz a kéz most az írja neki: „Jöjj haza, halálomon vagyok.” És a
nő, aki már hetek óta halva van, még most is vár reá, s nem engedi magát
eltemettetni.

Az élő kedves íme cserben hagyta, hanem a holt kedves, az még most
is hű hozzá.

Nem volt maradása tovább.

Úti izsákjából előkeresé azokat az egy csomagba kötözött leveleket,
amiket sajnált elolvasni, még csak felbontani is, azt hitte, szemrehányás-
okkal vannak azok tele, most eltevé őket a tarsolyába.

Azután a puskáját a vállára vetve, kiment a tornáczra. Kifizette Husz
apónak a vendéglői tartozását, s szót sem szólva tovább, a kovácshoz
sietett, ahol a hintáját tatarozták. Az mondta, hogy hagyják abba: hogy

minden jól van úgy, ahogy van. A keréksínek eltartnak így is hazáig. A kocsis fogja be a lovakat azonnal. Ő maga nem vár reá, hanem elindul gyalog Hrunó felé, a kocsi menjen utána.

Hrunó a Hernádon túl fekszik, ami a gömöri utat átszeli. Ez az út vezet a Fekete-hegy szorosai felé, ahol a félelmes stracenói sziklakapu van, s a rossz hírű dobsinai barlang: kóbor martalócok menedéke. Ezt az utat erős kíséret nélkül nem szokták járni.

És Andrassy István elindult ezen az úton egyes-egyedül, gyalog, nem várva be, míg a hintaja elé a lovakat befogják, s a zúzmarától ropogó gye-
pen végighaladva egyenkint tördelé fel a hetek előtt hozzá írt leveleket, s olvasá azoknak a tartalmát.

Mily megmérhetetlen mélysége a szerelemnek, mily végeláthatatlan magassága a megbocsátásnak volt ezekben a sorokban. Angyali jóság, semmi egyéb!

Hogy óvta őt a védangyala az őt fenyegető veszélyektől! Hogy kérte, könyörgött vigyázzon magára! És semmi bűnét nem vetette a szemére!

Most tudta csak meg, hogy mi volt az, amit elveszített.

Egyszer csak azt vette észre, hogy a Hernád partján áll, messze eltérve a rendes úttól. Jó szerencse, hogy a hintaja ott állt meg a Hernád hídján, különben gyalog ment volna haza Krasznahorkára. Lett volna oka e búcsújárásra.

XXVII. Fejezet

Egy király, akitől mindenki fél, s egy asszony, aki senkitől sem fél

Korponayné nem utazott egyedül.

Magával vitte Krisztinát is, Blumevitz fiatal feleségét.

Azzal is el tudta hitetni, hogy nagy szüksége van a Bécsbe utazásra. Az atyjának, a Rákóczihoz még most is hű, a kibujdosott Fabricziusnak a vagyonát lefoglalták, sietni kell vele, hogy az öregnek amnesztiát nyerjenek, míg valahol el nem fogatja valamelyik császári hadvezér, s úgy nem tesz vele, mint a kézsmárki polgármesterrel, Krayval tett Heister, hogy amíg a kért kegyelem leérkezett a számára, addig hamarosan leüttette a fejét.

Tehát ketten utaztak együtt, Juliánna a fiáért, Krisztina az apjáért sietett könnyörögni.

Bizony igaz érzés volt ez mind a kettőnél. Csodálatos világ az asszonyi szív, hogy abban annyiféle provincia elfér, s amint a glóbus fordul, hol az egyiket világítja meg a nap, hol a másikat.

Mind a két asszony otthagya a szerelmét, még Krisztina sem írt levelet a nyugtalankodó férjének. Tudta, hogy annak semmi örömet sem csinálna vele, ha azzal a hírrel lepné meg, hogy most Bécsbe utazott.

Bécs félelmes város volt akkor. Aki csak tehette, menekült belőle. Az egész útvonalon csupa szemközt jövő hintókkal találkoztak az asszonyok, amik tömve voltak asszonynéppel, gyermekekkel. Bécsben a himlő pusztít!

Oda ilyenkor csak az megy, aki Istent akar kísérteni.

Válogathattak a megérkezettek a bécsi vendéglőkben: üres volt az mind.

Rögtön a kocsiról leszállás után, sietett Korponayné a feladatát megkezdeni.

Gyalog ment ki: a gyaloghintók átkozott hírben állottak most; nem lehetett tudni, melyikben szállítottak egy órával elébb himlőbeteget. Krisztinát is magával hurcolta.

A savojai herceg palotáját sietett felkeresni. Nem használt semmit az elutasítás, betörték hozzá erőszakkal. A herceg galant ember volt, megbocsátott a szép asszonyoknak az erőszakoskodásért.

Amint egyszer aztán Juliánna odaszoríthatta az ablak közé a zontai hőst; az addig onnan ugyan meg nem menekült, míg az ő egész causáját és a Fabriczius leányáét apróra meg nem értette.

A hercegnek nem volt kellemetlen a cerníroztatás, túrta az approche-okat, csupán azt a kérdést bátorkodott a szép fiskálishoz intézni, hogy:

– Én nem vonom kétségbe, hogy kegyelmeteknek egészen igazságos az ügye, csak azt nem értem, miként jutok én ahhoz a szerencséhez, hogy kegyelmetek éppen énhozzám fordulnak ezzel az egész információval, aki nem vagyok kormányférfi, hanem szimpla hadvezér, aki államügyekbe, adminisztrációba, udvari intrikába soha nem avatkoztam, a magyar ügyekhez pedig éppen semmi közöm. Miért nem fordul kegyelmed inkább Illésházy kancellárhoz, aki kegyelmednek hazafia, s a magyar ügyeknek éppen hivatott elintézője?

Óh, szegény herceg! milyen embuscade-ba hagyta magát csalatni ezzel a kirohanással: hiszen a megszálló fél éppen ide akarta őt hozni, a maga contre-escarpe-jai közé.

Juliánna azokból a Lőcsén felnyitogatott levelekből bőséges tudomással bírt afelől, hogy a magyarokkal való kibékülést még nagy áldozatok árán is, éppen ez a hős hadvezér sürgeti legjobban az udvarnál; az ő levele volt az éppen, mely Pálffy Jánost az Isten szerelmére kéri, hogy siessen azonnal megkötni a békét Károlyi Sándorral, mert a király nagy beteg, ha meg talál halni, más államférfiak kerülnek a hatalomra, akik a magyarok erőszakos leverését kívánják, s akkor ismét vérbe, lángba borul az ország!

Ő keresztüllátott a hercegen. De ezt nem árulta el előtte.

– Megvallom őszintén – szólt asszonyi színjátszásának művészi szerénységével – nekem a saját honfitársaimhoz: a Bécsben lakó főurakhoz nem lehet bizodalمام. Azoknak ellenkezők az érdekeik, mint a békés kiegyezés. A hű Esterházyak, a császárpárti Andrássyak azt szeretik, ha a rebellis Esterházyak, a Rákóczi-párti Andrássyak maradnának számkivetve, elítélve, hogy azoknak a birtokai reájuk szállnának. Illésházy valamennyi rákócziánus főnök javait mind a maga számára szeretné commassálni. Azok a trón előtt, nekünk megkegyelmeztetteknek, természetes pörlekedő ellenfeleink, nemhogy pártfogóink volnának.

Eugén herceg egészen meg volt lepette ennek az asszonynak az éles esze által. Hisz ez úgy beszél, mint egy államférfi, mint a legtapasztaltabb diplomata. (Könnyű volt neki, mikor mindezt a felnyitogatott levelekből tudta.)

A hős hadvezető kezdte észrevenni, hogy most mindjárt el lesz vágva a visszavonulási útja.

– Hát ebben lehet valami. Azonban mégis mi oka van kegyelmeteknek asszonyaim azt képzelni, hogy én tehetek ebben a dologban valamit?

Hogy elfogták aztán ekkor mindenestül!

– Serenissime! Hogyne fordulnának kegyelmességed felé minden országból a szerencsétlenek szemei? Kegyelmed szabadította föl vitézlió jobbjaival egész országunkat a rabiga alól. Kegyelmed nem akarhat miránk a balkezével más rabigát tenni. Kegyelmed tudja, hogy mi az a háború, learatta annak minden babérjait, de azt is legjobban tudja, hogy mibe kerül a harci dicsőség, s milyen nyomor marad a diadalmak után hátra. Kegyelmednek annyi része volt már a dicsőségből, hogy nem vágyódhatik apró hadi kalandok után. Az igazi békének csak az igazi hős lehet az apostola. Kegyelmed minket nem azért szabadított meg, hogy elveszítsen. Kegyelmed idegen mi köztünk, éppen azért igazságos bíránk.

És ez valóban így volt.

Savojai Jenő azt hallotta magáról elmondadni, ami szívének legmélyebb titka volt: hogy ő, az idegen, ezt a megérthetetlen magyar fajt, melyet anyyniszor látott maga mellett és maga ellen küzdeni, jobban érti, mint az maga magát, jobban szereti azt, mint a saját nagyjai.

Meg volt fogva egészen. Engednie kellett ennek az asszonynak, hogy kitűzze a zászlaját tartózkodása várára.

– Nem tagadom – szolt meghatottan a herceg –, hogy szívem szerint jóindulattal vagyok kegyelmetek iránt, ahol lehet, ahol kezem ügyébe esik, kész vagyok segíteni azokon, akik Magyarországról hozzám folyamodnak pártfogásért, de mit tehetek a kegyelmetek ügyében? Nem látok semmi stratagémát, amivel hozzákezdjek.

– Óh, énnekem van egy tervem, csak ebben segítsen elő serenissime, én azután helytállok mindnyájunkért.

– Tehát egész kész haditerv? Adja elő kegyelmed. Hol akarja elkezdeni?

– Nekem be kell jutnom a királyhoz.

– A királyhoz! – kiálta elszörnyedve Jenő herceg. – Talán nem tudná kegyelmed, hogy a király minő betegségben szenved?

– Tudom. A variolákban.

– Akkor talán nem ismeri kegyelmed azt a borzasztó vést, amitől minden tizedik ember, ha megszabadul, de az is, aki megmenekült ebből a halál keselyűivel folytatott tusából, úgy szétmarcangolva kerül vissza onnan, hogy minden ember rámutat: íme, ez már a másvilágról került vissza, ahol az Isten képét ottfedelte az arcáról.

– Jól tudom azt.

– Hát azt nem tudja-e, hogy elég egy ilyen betegnek az ajtaján benyitni, elég annak egy öltönydarabjához hozzáérni, hogy azok a dögvész keselyűi rögtön belevágják a körmeiket? hogy a királyon ez a vész a legnagyobb mértékben kitört? hogy az ajtaján be nem mer lépni senki: – se a legmagasabb családtagok, se a legközelebb álló kormányférfiak – még a cselédjei sem; előszobák, audienciatermek olyan üresek, mintha ki volna halva a császári várak, maguk az orvosok is csak aromatikus kendőkkel kötözve be orrukat, szájukat, közelítenek a nagy beteg kinfekhelyéhez, a végszentségeket hozó pap tömjénnel füstölteti magát körül, és senki a fölséges úr fekhelye körül nem mer helyt maradni, egyedül az önfeláldozó parabolána apácák.

– No, hát ilyen parabolána akarok én lenni, hogy odamehessek a királyhoz.

– Mit akar ön?

– Ápolni a királyt, amikor delíriumban van, s ha egyszer magához tér (pedig úgy tudom, hogy a halál előtti órákban teljes eszméletét visszanyeri a haldokló), akkor elmondom neki, hogy szerencsétlen anya vagyok, ki a gyermekéért még ilyen irtóztató úton is kész volt a trón zsámolyáig elhatalolni; megmutatom neki az írást, melyről csak az ő neve hiányzik, hogy üdvözültté tegyen egy elkárhozottat; kezébe adom a tollat, s azt mondom neki: Uram! egy kézvonásod megnyitja énelöttem is, de teelötted is a mennyországot, mert minden harangszó és misemondás nem töri be oly erőszakkal az egek kapuját, mint egy anyának a hálaimája. S a király meg fog engemet érteni. És akkor nem lesz közöttünk semmi közbenjáró, csak egyedül a halál angyala. Az azután, nem bánom, hadd jöjjön értem, ha egyszer a fiam boldogságát a kezemben tartom. Vigyen el magával, akár örök bírám elé, oda tárom eléje szívemet: „Nézz bele! Te látsz azon keresztül. Amit vétettem, szeretetből vétettem. Ítéld felettem!” Vagy húzza le a mirigy mérges körme arcomról ezt a sokat szidalmazott szépséget, azzal sem törődöm: a himlő ragyái nem lesznek azon a legszégeyenlendőbb folatok! Engedd, óh uram, hogy a királyhoz mehessek!

Jenő herceg meg volt rendülve az elemszerű kitörésétől az asszonyi indulatnak. Csaknem hihetetlen, hogy az érzések legszelídebbike, az anyai szeretet, ily vad szenvedéllyé fajulhasson el. Ki ismerne rá a „madonná”-ra, ha egyszer csak felkapná magasra a fejét, amit eddig a kebléhez simuló gyermekére hajtott le szelíden. S azt kiáltaná fel az égre: „Nem adom oda! Nem hagyom keresztre feszíteni!”

Jenő herceg azt mondta: „Jól van, asszonyom!”

Azzal sajátkezűleg két levelet írt: az egyiket a parabolána apácák fejelelemasszonyához, a másikat Wratishlaw osztrák kancellárhoz. Ez is a kibékülés híve volt, aki azt magával Rákóczival is megkísérté, még I. Jó-

zsef trónra jutásakor, az érsekújvári nevezetes találkozásnál, de sikertelenül. Juliánna a titkos levelekből megértette, hogy Wratistlawban is legjobb pártolójára fog találni.

Akkor Jenő herceg a saját hintáját fogatta be a számára, hogy gyorsan eljárhasson a dolgában.

Mikor elváltak, megszorítá Juliánna kezét. Könny ragyogott a szemében.

– Szívem szerint kívánok önnek legjobb, sikert, asszonyom. Ön egy hősnő!

Szerelmes menyasszony nem sietett nagyobb örömmel a lakodalmára, mint Juliánna az ajánló leveleivel a rettenetes halállal adott találkozóra.

Krisztina reszketve követte.

– Te nem jössz oda velem, kicsikém – mondá neki Juliánna. – Nem! Te nem való vagy az ilyen csatába. Te félsz. A halál harapós kutyái azt, aki megszalad előlük, megmarják. De én rájuk kiáltok: „Juhozz, Kormos!”, s elkotródnak. Engem ne félt! Ha felfordítottam Löcsét, felfordítom én még Bécset is! Megmutatom én azt, hogy még két villámsugárt is csomóra kötök, s nem égetem meg vele a kezemet. Te csak maradj vesztig a vendéglődben, míg a diadallal a kezemben érted jövök. Én elhozom a te apád amnesztia levelét is, ha Isten megsegíti!

És volt gyémántkemény szíve megtenni mindazt, amit agyában kifőzött.

A parabolána apácák köntösében behatolt a halálkínt szenvedő király fekhelyéig. Ott virrasztott rettenetes éjszakákat keresztül. Keblébe dugva tartá az iratokat, amiktől gyermekének sorsa és Fabriczius élete függött. Az bálványa, ez ellensége volt; de megígérte Krisztinának, hogy apját megmenti, s amit asszony asszonynak ígér, azt megtartja.

Csak órákra engedte magát felváltani, s akkor is a haldokló melletti szobában heveredett le, rövid álomra, meghagyva a helyettesítő apácának, hogy amint a szenvedő király magához tér, világosan beszél, őt híja be.

Maga is mindent elkövetett, hogy a király betegségében a kedvező válságot előidézze.

Ő újítja meg a fekélyektől elcsúfított arcon a hűsítő borítékokat, ő adta be neki arany kanálkával az orvosi kotyvalékot, amit gyógyszernek neveztek.

Az orvosi tudomány tehetetlen volt.

Az egész fakultás bölcsessége sem bírta itt marasztani ezt az egy életet, akire annyi népnek szüksége volt!

A király folyvást hagymázban volt, iszonyú látványokkal harcolt, kínt az agyának rémei végtől végig betöltötték a nyitva hagyott ajtajú termeket, s kiszálltak az ablakon, ahogy a beteg rémkiáltásai szárnyra kelték őket.

Futott e szobákból minden élő lélek, s még a kapu előtt őrt álló granátosnak is tetőtől talpig reszketett minden íze, mikor ezeket a hangokat hallotta; csak Juliánna maradt meg a helyén rendületlenül, s számlálta a beteg üterén, mikor kezd az érverés csillapodni?

Egyszer aztán megjött az óra, amikor az ér lüktetése halkabb lesz. Itt a forduló válság.

A király föleszmélt, lázálmai megszűntek. Szomjat érzett. Juliánna odatartá égő ajkaihoz a kristály poharat a mandulatejjel.

– Ki van itt? – kérde a haldokló király.

– Isten szolgálója – monda Juliánna.

– Add kezembe a feszületet!

Juliánna előhozta a kis elefántcsont feszületet, mely mindig a király ágya előtti asztalon állt, s odatette azt a kezébe.

Most már egészen eszméleténél volt a király, most lehetett vele beszélni.

De annak mással volt beszéde mostan.

Imádkozni kezdett.

– „Mi atyánk, ki vagy a mennyekben.”

Juliánna utána rebegte az Úr imáját.

– „Ámen!” – sóhajtá a király.

– „Ámen!” – rebegé utána az ápoló hölgy.

A király a két összetett kezében tartott feszületet szájához emelte, s Jézus képmását erősen szorítá ajkai fölé.

– „Fölséges királyom!” – rebegé Juliánna.

Már akkor az nem volt többé király; maga is ott állott az ő királya előtt, a csillagok fölött.

Juliánna egy holt emberhez beszélt.

XXVIII. Fejezet

A nyaktörő versenyfuttatás

Egy pillanatra elzsibbasztá a rémület Juliánna minden idegeit.

A halál jelent meg előtte.

Az az oroszlánfejű angyal, akinek az arcát nem látta ember, mégis tudja róla, hogy ez az oroszlán az állatok királya, az embert is odaértve.

Ha egy gyermeket ragad is el magával, akkor is borzalom az ő láthatatlan arcába tekinteni, a nem hallott lépteit neszelni, hát még mikor egy királyért jön el, hogy elvigye innen!

Egy lehelete elég, hogy akit a holt király mellett talál, azt magával ragadja.

De csak egy pillanatig tartott az asszony nál ez a lélekzsibbasztó dermenet, a másik pillanatban már megint úr volt a lomha idegek fölött a megfélemezhetetlen csodalény, a lélek, ez az örök ellenfele annak az öldöklő nemtőnek. Csak a sártömeg reszket előtte, ez az arisztokrata izomhalmaz, ami fél visszaváltozni azzá, ami volt, paraszt porrá. A lélek tusára kel vele! A királyi démonnal a demagóg lélek!

„Juhozz, Kormos!”

A másik pillanatban már megszületett az agyában valami új terv; talán elébb is gondolkozott már rajta, a hosszú rémséges éjszakákon, amíg a haldokló király delíriumának hangjai tarták ébren az éjt.

Ha egy csata elveszett, készülni kell a másikkhoz.

Betakarta a halott arcát a kámforos borékkal, s kiment a mellékszobában alvó apácához, akinek fel kelle őt váltani. Azt felkölté, s ezt súgta a fülébe:

– A király elaludt, csendesen szunnyad. Ne engedj, testvér, senkit hozzája bemenni, amíg nem hallod a neszt, hogy fölébredt. Az orvosok ha jönnek, mondd nekik, hogy a király csendesen alszik, magához tért; inni kért, imádkozott, úgy aludt el.

Ezzel a kegyes hazugsággal nyerni remélt hat órai időt.

Lesietett a svájci lépcsőn keresztül a várudvarra, s onnan ki az utcára.

Vehette észre, hogy az utcán járó közönség hogy oldalog el mellőle, s igyekszik át a túlsó gyalogjáróra, amint a parabolának köntösét meglátja rajta. Minden ember tudja, hogy ezek ápolják a himlőbetegeket. Mikor ha zaért a vendéglőbe a Veres Háztetőhöz, be sem eresztették, hanem amint

megmondta, hogy ő ide szállt vendég: egyenesen a fürdőszobába vitték, ott le kellett vetnie az öltönyeit, magának egy kámforos ecettel telített fürdőbe beleülni, úgy hozatták le a szállásán hagyott ruháit, hogy oda felmehessen. S ez nagyon helyesen történt így, mert a rettegett apácaköntösben máshová sem nyerhetett volna bebocsátást.

– Készülj rögtön az útra – mondá Krisztinának –, fogass be, s hajts a kocsival a karinthei kapu elé; ott várj reám, míg megérkezem. Csomagolj össze sok ennivalót az útra: mert hosszú utunk lesz, s a körmünk közül kell élnünk! Egyebet most ne kérdj!

Azzal sietett Wratistlawhoz.

A kancellártól kapott passe partout mellett rögtön bebocsátották az államférfihoz, ki az ő jövetelére kitudskolt az ajtón egypár excellenciást és durchlauchtot, akik nála voltak; olyan nevezetes személy volt előtte ez az asszony.

– Nos, ifjasszony! Mi hír a császárról? – kérdé tőle, midőn egyedül maradtak.

– Meghalt.

A kancelláron észrevehető volt az összerezenés.

– Tudja már valaki?

– Rajtam kívül még senki sem. A virrasztó apácának azt mondtam, hogy a király alszik, ne hagyjon hozzá senkit bemenni, még az orvosokat sem. Ezzel öt-hat órai időt remélek nyerni.

– S mit nyer az ifjasszony ezzel az időhaladékkal?

– Megelőzhetem a futárt, akit a király halálhírével *Szathmárra* fognak küldeni.

– Ah! – Az államférfi érezni kezdé azt a meleget, ami ennek az asszonynak a szemeiből kisugárzik.

– Ön *Szathmárra* akart innen futni! Gyorsabban, mint maga a staféta?

– Kegyelmességed érteni fogja, hogy miért. A király halva van: ő nem szentesíthet többé semmit, sem azokat a nagy országos szerződéseket, sem az apró emberek kegyleveleit, amik tőle várták valóságokat. De van még egy ember, aki a király személyét képviseli: Pálffy nádor a király teljhatalmazottja. Amit ő szentesít, mielőtt a király halálhírével együtt a teljhatalmat megszüntető parancsot megkapja, az szent marad. Kegyelmeteknek még öt-hat órájuk van, hogy két ország béke és háború kérdését befejezzék. Bízva rám: én odasietek veled, s megelőzőm az ellenfelei küldön-cét.

– Egy asszony akar versenyezni egy férfival?

– Ah mit! Ha férfi is az, csak ember!

(Nem egészítette ki a mondást: „Én nem asszony vagyok, hanem démon.”)

Ahelyett természetes magyarázatul tevé hozzá:

– A futárt csak a kötelessége fogja siettetni, de engemet a kétségbeesés, a fiam boldogsága, az anyaszeretet lángdűhe korbácsol a futásban.

Wratisslaw rábólintott a fejével.

– Hát az ifjasszony sietni fog Pálffyhoz, hogy a királyi kegylevelet övele írassa alá.

– Ahogy a többi magyar urakét is, a kuruc fővezérekét. Mind, mind önála vannak. Csak egy intő szóra van szükség kegyelmességedtől, és minden tökéletessé válik.

A kancellár kezdte hinni, hogy az asszonyi akarat az első nagyhatalom a földön.

– Hát lássuk, hogy kezd az ifjasszony hozzá?

– Legelőször is azonnal útra indulok, a hintóm már itt áll a karinthe kapu előtt; az első állomáson hat lovat fogatok eléje, s a gänserndorfi postának valamennyi lovát felfogadom a szomszéd helységekbe küldve. Onnan túl azután vágatva sietek, éjjelt nappallá téve, keresztül a Szepességen, s minden postaállomásnál magammal viszek minden rendelkezés alatt levő fogatot.

– Ez az ifjasszonynak sok pénzébe fog kerülni. Engedje meg, hogy én is járulhassak hozzá.

Azzal a kancellár a szekrényéből kivett öt darab tekercset. Ezer arany volt azokban.

– Ezzel segíthet magán az út közben. Tehát csak tegyen úgy, ahogy mondta. Foglaljon le minden lovat az állomásokon: ne engedjen magának pihenést. Ha szerencsésen megérkezik Szathmárra Pálffyhoz, mutassa meg neki a tölem kapott passe partout, s aztán mondja el neki élőszóval, amit megtudott, és azt is, hogy egy másik futár jön a nyomában a visszahívó rendelettel. De hátha az a futár utol találja az ifjasszonyt érni valahol az Ecsedi-láp feneketlen utain?

– Az annak lesz baj, nem nekem!

Ehhez a mondáshoz olyan ördögös fenyegető arcot tudott mutatni az asszony, hogy a kancellár hinni kezdett abban a fogadásában: „Én még a kettészakadt villámsugárt is csomóra fogom kötni!”

A villámsugár pedig ugyan ketté volt szakadva!

– Nincs veszteni való pillanat: én búcsúzom kegyelmességedtől – a vízszontlátásig.

– Ne siessen még, ifjasszony. Egy kérdés még függőben van. Hátha Illésházyék a hírmondójukat nem azon az útvonalon futtatják végig, amelyen kegyelmed elindul?

– Adná a magasságos ég, hogy azt tennék. Vajha a bölcs tanácsuraknak az az áldott spuriusuk jönne, hogy a mappát vegyék a kezükbe s cir-

kalommal mérjék ki, melyik a rövidebb útvonal, s azon eresztenék el a stafétájukat. Mert azt mondja a magyar példabeszéd, hogy „Arra közelebb; erre hamarabb”. A hosszabb út a Vág mellékén vezet végig, Liptón, Szepesen át Lőcséig, onnan le Kassára. Tokajnál átvisz a Tiszán; onnan a Nyírségnek, Nyíregyházának, Nagy-Károlyig. Az egész Felső-Magyarországon mindenütt csinált kőutak vannak, a Nyírben tavasszal még barátságos a homok, csak a Szamos közelében, az Ecsedi-lápon keresztül lesz keserves az utazás. Aztán ezek itt mind meghódolt vidékek, vendégszerető nemesi lakházakkal. De a rövidebb út, Pesten, Szolnokon át egész Debrecenig, a Hajdúságon keresztül, az most csak annak való, akit halálért küldenek. Ha ott nem vész a sárban, bizonyosan agyonverik a hajdúk. A Tiszán túl nagyobb bátorságot ad az asszonyköntös, mint a császári uniformis. Engem nem bántanak se a hajdúk, se a betyárok, ha közéjük tévedek, eléneklem a nótájukat, iszom a kulacsukból, s még ők fognak a pusztákon, nádasokon keresztül elvezetni.

– No hát, Isten segítse az ifjasszonyt.

—

Arra nem jól számított Korponayné, hogy a király halálát öt-hat óráig nem fogják megtudni. Az orvost nem lehetett a király fekhelyétől visszatarítani, s az mindjárt megtudta, hogy az az álom az örökkévalóság álma. Hanem más körülmény jött a segítségére az előresiető asszonynak. Az özvegy császárné, Eleonóra, midőn az országnagyok, a császár halálhírére, odasiettek hozzá, hivatalos állásaikat rendelkezésére bocsátani, midőn Wratislaw is letette a kezébe az ország pecsétjét – nem fogadta el a leköszönéseket, hanem arra kérte az urakat, hogy ki-ki maradjon meg a helyén, míg a trónörökös, Károly megérkezik, s a kormányzat iránt intézkedik. Károly akkor Spanyolországban volt. Előbb őt kellett tudósítani bátyja váratlan haláláról, aki után ő következett a trónra. – Csak ennek az elintézése után lehetett arra gondolni, hogy Pálffy nádort is értesítsék a király kimúltáról, s teljhatalma megszüntéről.

Hanem ekkor a békét ellenző főurak éppen a túlbuzgóságukkal rontottak a stratagémájukon; ők azt akarták, hogy Pálffy-t rögtön hívja vissza az anyakirálynő, s szakítson félbe minden alkudozást a magyar fölkelés vezérével. Efölött aztán hosszú vita támadt, melyben Wratislaw és Savojai Jenő herceg is részt vettek. A hős vezér talán valamennyi csatája előtt nem tartott annyi beszédet, mint most a szóharcban. Az mind Korponayné javára vált. Végre Eleonóra császárné azzal vágta ketté a vitatkozást, hogy Pálffynak csupán az iránt kell dekrétumot küldeni, hogy függessze fel a békekötést a trónörökös hazaérkeztéig. Ezt a határozatot Illésháznak,

mint magyar korbácnoknak kellett elkészíteni, s az özvegy királyné aláírásával ellátni.

Amíg ez mind rendbe jött, azalatt szépen beesteledett úgy, hogy a dekretumot vivő megbízott csak az angelus harangszó után ülhetett a csészejába.

A megbízott futárt Andernach Willibald lovagnak hítták, kapitány volt a veres sisakos furirezrednél: bátor és ügyes fiatalember.

Andernach lovagot már az első állomáson meglepte, hogy a postaházból minden lovat elvittek előle, s minden hatalmaskodása mellett is egypár órai késedelembe került, amíg a városban magánosoktól drágán megfizetett fogatot kerítettek a számára.

Azt a barátságot azonban még nem tette meg Korponaynének, hogy más utat válasszon Szolnok és Debrecen felé, hanem haladt mindenütt a nyomában a biztos útvonalon.

Tudott segíteni magán. Ha postaháznál nem kapott lovakat, kiállt az útszélre, s a legelső utazót feltartóztatta, felvont pisztollyal a kezében, kifogatta a lovait annak a hintójából, a saját kocsija elé köttette. A császári stafétának ehhez kegyetlen privilégiuma volt.

Ilyenformán minden pénzvesztegetés, borraaloosztás és szép szóval könyörgés mellett is alig volt több megnyert egérútja Andernach lovag előtt Korponaynének, mikor Lőcsére megérkeztek, mint mikor Bécsből kiindultak.

Andernach lovag útközben csak annyit tudott felfedezni, hogy előtte „egy” asszonyosság utazik (a másik nem mutatta magát), aki az összes istállókézszet elviszi előle, s annak is felsőbb rendelete van, amit érvényesít. Hanem még arra nem jött rá, hogy ez neki versenytársa.

Mikor Juliánna Lőcsére megérkezett, egyenesen Alauda háza elé hajtott, valamit írt egy cédulára s azt felküldte a kocsissal a bíróhoz. Korponayné ki sem nézett a hintó ablakán, hanem odavárta Alauda urat; az beült hozzájuk a hintóba, s ott maradt addig, míg a friss lovakat befogták a hintóba, akkor kiszállt onnan, s sietett a városházára.

Már innen kezdve nem ért semmit az a fogás, hogy a postalovakat mind kiarendálják; mert Lőcsén elkezdődött a császári seregek pivotja, s azok mindenütt el vannak látva elégséges vonó állattal; a császári staféta könnyen segít magán: rekvirálja a poggyászszekerek fogatait.

Tehát itt valami más kellett kigondolni.

Korponayné és Blumevitzné déli harangszókor hagyták el Lőcsét anélkül, hogy Alaudán kívül valaki látta volna őket; hat lóval vágattak tovább. Hat órát kongta, mikor az ókapun berobogott Andernach lovag csészejája. Az sem sokat időzött a városban; amint a friss fogat gyeplűben, hámban állt, tovább indult. Hanem a kaput, amin bejött, zárva találta maga előtt.

Azt gondolta, hogy ha nagyon kiabál, hát mindjárt kinyitják.

Mondták aztán neki, hogy senki sem süket itt: soha se rontsa a tüdejét; a kapukon nem szabad kimenni egy teremtet léleknek sem holnap reggelig. A bíró parancsolta így.

– Mit nekem a bíró! – pattogott Andernach lovag. – Hol van az a bíró? Hadd beszéljek a fejével!

Az biz a városházán volt a kis tanácsszobában földszint.

– Melyik itt a bíró? Az úr az? Hogy meri az úr a város kapuját bezáratni előttem, aki a császár stafétája vagyok?

– Azt akárki mondhatná – szólt Alauda uram. – Hol az írás?

Az írás kéznél volt: Illésházy kancellár nyílt parancsa minden útbaeső elöljárókhöz, hogy a stafétát vivő futárt elősegítsék, feltartóztatni ne próbálják.

Alauda uram elővette a szemüvegét, megnézte közelről is, távolról is az írást, azután nagyító üvegét hozatta ki a kancelláriából, azon keresztül vizsgálta meg az iraton levő pecsétet nagy figyelemmel.

– Nos! Elégge megtanulta már kegyelmed, hogy mi van abban a levélben? – kiálta rá nyersen a lovag, erősen bosszankodva, hogy a filiszter még őt bírálgatni meri.

– Még nem elégge – szólt Alauda, s a kiterjesztett írást az ablak felé tartá, hogy a víznyomatot tanulmánya tárgyává tehesse. – De ebből hiányzik a személyleírás.

– Úgy? No hát azzal is szolgállok. Itt a bécsi rendőrfőnök passe partout-ja. Tessék kielégíteni a kíváncsiságát.

Alauda uram leült az asztalhoz, s annak a fiókjából egy összegyűrt cédulát vett elő, s aztán a két iratot úgy olvasta össze, hogy hol az egyikbe, hol a másikba tekintett.

– Üm, ühm! – dűnnyögött a bíró. – Ez bizony egészen összecsappan. Hallja csak, lovag úr! Ma reggel kaptam ezt a titkos jelentést legmegbízhatóbb kútforrásból: „E napokban fog Lőcsén keresztülutazni Péter cárnak egy titkos megbízottja, Rákóczi izenetével, akinek feladata a Szepességet insurgáltatni.”

Következik a személy leírása.

„Fej: alul keskeny, felül széles.

Arca: sovány.

Szemek: szürkék.

Száj: többnyire nyitva.

Fogak: nagyok.

Szemöldök: láthatatlan.

Haj: szőke. Allonge-parókát visel.

Bajusz, szakáll: kenderszín.

Termete: magas.

Különös ismertető jelei: egyik lába golyólövéstől merev.”

– No az én vagyok.

– Ez az úr, valósággal. Itt ebben a másikban is így van leírva. Beszél: magyarul, németül, tótul, franciául – az egyik leírás szerint. A másik leírásban hozzá van téve még: oroszul és lengyelül, az idegen nyelveket lengyel kiejtéssel.

– Vesszek el, ha csak a csizmám talpa is tud lengyelül csikorogni!

– Beszéd! Beszéd! – Azt majd mindjárt kitudjuk. Mondja az úr utánam ezt a frázist: „Weine nicht mein lieber Löwe.”

– Mi a mendergetett mennykőnek?

– Csak mondja utánam az úr. Majd abból megtudjuk, hogy miféle nemzet.

Andernach lovag hát elmondta azt az öt szót.

– Ott van ni! – kiálta fel diadalmasan Alauda uram. – Minden szóban elárulja magát a lengyel akcentus: „Vájnye nyicht majn lyiber lyöve.”

– De ezer szakkerment! Én nem ejtem úgy ki, hogy „vájnye nyicht majn lyiber lyöve!” Én becsületesen ejtem azt ki, ahogy mi Stájerországban szoktuk, odavaló vagyok! Sohase beszéltem lengyelül.

– Nem használ semmit. Az úr gyanús személy. Más császári staféta rendesen föl szokott jönni a városházára, mikor Lőcsére érkezik, s itt átadja a szathmári stafétának a paksamétáit; az úr csak úgy suttyomban akart keresztülosonni a városon. Nekem a titkos feljelentés következtében kötelességem az urat átadni a hadbírósnak, hogy ejtse meg a vizsgálatot.

– Ezer milliom ördög! Ez ellen én protestálok! Nekem sürgető küldetésem van a magas kancelláriától. Minden óra egy világot ér fel most.

– Majd tessék az úrnak a hadbírósnál előadni a kifogásait. Nekem kötelességem az ország békességét megőrizni, s a gyanús személyeket in flagranti deteneálni. Tessék az úrnak a drabantok által a platzkommendáns úr kvártélyára vezetetni magát.

Andernach loagnak még a fogai is csattogtak dühében.

– Figyelmeztetem az urat, hogy amikor engem letartóztat, a fejével játszik!

– Az nekem szokásom – felelt Alauda, elpusztíthatatlan humorral. – Mikor kuglizunk, le szoktam srófolni a koponyámat, egyet gurítok vele, s mikor visszajön, megint visszasrófolum a helyérc.

– Ön átkozott élces, uram!

– Arra nekünk privilégiumunk van, lőcseieknek, Lengyel László királytól kaptuk.

– Majd én körülmetélem a kendtek privilégiumát.

– Akkor meg éppen pogányok leszünk.

– No hát ha meg kell lenni a benevolisatióknak, hát csak végezze az úr hamarosan, mert az én időm drága!

Hamar bizony!

– Tessék addig odakünn az őrszobában pipára gyújtani, amíg a comitivát megírom – mondá Alauda uram, s leült az íróasztalhoz, és bele-dugta pennáját a nagy ólomkalamárisba.

Aztán csak hamarosan!

De bizony azt tapasztalá Andernach lovag, hogy az egész utazásában a leghosszabb stációt a lőcsei bíró kalamárisától a névalíráásáig való távolság képezi.

.ló sötét este lett, amire Alauda uram a raportot elkészítette a katonai parancsnokhoz; az pedig ilyenkor már a Heinrich-házban ült, és bankot adott.

Már aztán csak kövesse meg magát Andernach lovag, ha abban az illúzióban él, hogy egy bankadó, olyankor, mikor nagy vesztés után a szerencse egyszerre megfordul, s kezdi regresszirozni magát, akárki fia stafétájának a kedvéért otthagyja a székét és megretiráljon – az ütközet derekán!

Belleville lovag bizony el sem olvasta addig Alauda értesítését, amíg a bankját szét nem robbantották.

Akkor meg aztán elképzelhető, hogy milyen mérges volt. Végignézte a raportot. Gyanús embert fogtak. – Muszka kém; Rákóczi küldötte. Kedve lett volna rögtön föbe lövetni első fúriájában.

– Be kell csukni! Várjon a gézengúz!

Aztán mégis azt gondolta ki bosszújában, hogy azokat a tiszt urakat, akik legnagyobb szerencsében voltak, válogassa ki a zöld asztal mellől, hogy megalakítsa belőlük a hadi törvényszéket, hogy azoknak is elrontsa a multságát. Azok könyörögtek, hogy csak „még egy osztást!”

Éjfél is itt volt már, mire fixumfertig ott ült a haditörvényszék, melynek minden tagja nagyon áhítozott vissza ahhoz a másik zöld asztalhoz, ahonnan elzavarták.

Andernach lovag reszketett már a dühtől, mikor az élet-halál felett bíraskodó tribunál elé bevezették. Nem is tett lakatot a szájára; hanem teljes májából lehordta az egész lőcsei hivatalos apparátust, mely a császári stafétákat kémek helyett elfogdossa.

Amint Andernach lovag a maga igazoló „docé”-it előmutatta, azok között a királyné által aláírt dekrétum ötpecsétes csomagját is, melyre kívül ez volt keresztbe írva: „Cito! Cito! citissime! Ibi: ubi!”, hát akkor Belleville ezredes mindjárt átlátta, hogy Alauda uram itten nagy subscust ejtett; Andernach lovag valóban császári stafétavívő és nem orosz emissarius; aztán nincs is a kiejtésében semmi lengyeles; de meg a logikával is töké-

letesen ellenkezik, hogy ha valaki kémnek jön be Lőcsére, itt körül se tekintsen, senkivel szót ne váltson, hanem sarkon fordulva, rögtön tovább hajtasson. Hisz ezt nem kellett volna galléron ragadni!

Ekkor aztán Alaudára lett dühös Belleville. Annak tulajdonította, hogy a landsknechtnél szerencsétlenségbe került: az az átkozott raport elfoglalta a figyelmét; szeleskedett, mikor a contentiáját meg kellett volna őriznie.

– Ez impertinencia. Ez hivatali visszaélés! – harsogott az ezredes. – Kegyelmednek, kapitány úr eklatáns elégtételt kell kapnia. Hol van az a bíró? Ide kell citálni, meg kell neki ünnepélyesen követni a lovag urat. Satisfactiót kell adni, fényeset, mikor egy civilista egy katonatisztet így compromittál; a porte-épée becsületét fenn kell tartani a „digák” előtt.

Ezt valóban Andernach lovagnak is minden porcikája megkívánta. Tisztelet, becsület az államügyeknek: de a magánbecsület, s különösen a katonatiszti becsület még azoktól is megkívánja, hogy álljanak félre, és várjanak sorokra, míg teljes elégtétel fog adatni.

– Híják ide a bírót!

A bíró pedig éjfél után két óraker már nincs ezen a világon, hanem a boldog álmvilág paradicsomkertjében osztja a parancsolatokat az instantiát hozó angyaloknak; a kapuja is be van zárva. Amíg azt a kaput nagy dörömbözésre kinyitják; amíg a kapussal meg a belső drabanttal megértetik, hogy nem arról van szó, hogy tűz volna a városban, vagy az ellenség betört volna a „mészáros toronyba”; hanem hogy a colonellus úr parancsolja a bíró úrnak, hogy azonnal keljen fel, és menjen fel hozzá: idő telik abba. Ez megint egy kis jegyzékváltásra adott alkalmat. Alauda úr mint főbíró és mint minden álmából felvert ember, haragos volt, s azt izente vissza az ezredesnek, hogy az ő lakása éppen annyi lépés az ezredeséhez, mint az ezredesé őhöz. Hanem ezt a geometriai axiomát megcáfolta az a hajdú, aki kettőt lépett egy helyett, mikor másodszor is visszaloholt a bíróhoz azzal a kategorikus parancsolattal, hogy ha rögtön nem siet fel a haditörvényszék elé bíró uram, katonapikétet fognak érte küldeni, s muskéták között vitetik fel.

Ezzel mégiscsak kapacitálni hagyta magát Alauda, s felöltözve teljes hivatalos parádéba, lámpásvivő drabantjai kíséretében átvonult a főparancsnoki szállásra.

Ott aztán megkapta, ami dukált, a főparancsnok lehordta érdeme szerint; a többi tiszt urak secundáltak neki.

Alauda úr egész prosopopeiával nekifohászkozott a maga mentsége előadásának, s elfoglalt állását kellő világításba helyezé. Előszedegetett tarisznyaszámra igazoló leveleket, melyekben őt a hamu alatt lappangó tűzre, a kiűzött kurucok titkos összeesküvésére figyelmeztetik, s ezekkel kapcsolatban a csalhatatlan bizonyítékait az orosz beavatkozásnak; mikor

már két óra hosszat beszélt és magyarázott, Andernach lovag az Isten szerelmére is kérte, hogy hagyja már abba: elhiszi neki, hogy kötelessége szerint cselekedett, nem kíván több bizonyítékot; inkább ő kér bocsánatot Alauda uramtól; csak eressze már az útjára!

De bíz azt Alauda uram aztán el nem hagyta vetetni magától, hogy a hivatalos buzgalmában elkövetett sértésért megkövető ünnepélyes bocsánatkéréssel ne szolgáltatson teljes elégtételt egy ok nélkül megsértett lovag úrnak; s tette ezt a megkövetést az elokvenciának oly tetézzet mértékével, az ornata syntaxisnak és a poétai hasonlatoknak, nem különben a klasszikusoktól szedett citátumoknak oly conglomerálásával, hogy annak éppen a hajnali harangszó vetette végét.

– Phüh! – fújt nagyot Andernach lovag, aki jobban ki volt fáradva a hallgatásban, mint Alauda uram a beszélésben, az óráját előrántva a zsebéből; – én ugyan teljes satisfactiót kaptam; de teljes tizenegy órát elvesztettem az úti időmből.

No, hogy teljes tizenkét óra legyen belőle: még arról is gondoskodott Alauda uram.

A bocsánatkérés után ugyanis kezet szorítván egymással az akaratán kívül sértő és a sértett fél, a barátságos hangulatnak kelle felváltani a törvénytörési szigor tenorát.

– De mármost el nem bocsátom ám kegyelmed addig, amíg a kibékülés poharát együtt meg nem isszuk. Úgysem früstökölt még a kapitány úr.

De bizony nem is vacsorált a lovag. A természet is követelte a magáét. Belleville és tisztársai is körülfogták, hogy de bizony, ha már ennyit késett, még egy kis félórai ráadás nem a világ; a kocsija úgyszincs befogva, a lovakat bekötötték az istállóba; amíg azokat előhózzák, addig egy kvaterkára nem árt lemenni a lócsei híres városházapincébe.

Ha pedig egyszer már odalenn van az ember, tiszta vétek volna, ha sorba nem kóstolná az apostolok neveit viselő hírhedett hordókat. Mire Andernach lovag előkerült a városháza pincéjéből már jó világos volt.

Alauda uramnak sikerült éppen tizenkét órai haladékat kiszédelegni Korponayné számára a versenytársa felett.

És Andernach lovag még mindig nem tudta, hogy honnan fázik.

Pedig mindennapra volt gondoskodva a számára valami új meg új meglepetésről.

Sirokánál a mély hegyi utat a falu végi vendéglő előtt egészen elzárva találta fenyőszálakat szállító pemákoktól, akik miatt nem tudott a hintájával odább hatolni. A pemákok minden áron annak az asszonyságnak az urát akarták benne feltalálni, aki egy nappal előbb ezeket a fenyőket megvásárolta tőlük s elrendelte, hogy a sirokai szoros útnál várjanak az utána jövő férjére, aki azokat ki fogja fizetni; adott rá nekik felpénzt öt aranyat; de a

pemákok még tízet követeltek, s nem akarták odább eresztetni a lovagot, amíg a fenyőiket át nem veszi. Utoljára is, hogy bíró elé ne vigyék, kifizette a fenyők árát, s csak úgy tudott megszabadulni.

Eperjesnél egy egész sereg mindenféle falusi ember várta egész csődülettel, akik között valaki elterjesztette azt a hírt, hogy ő az a császári biztos, aki azért járja be a vidéket, hogy a hadjárat alatt okozott pusztításokat összeírja és kifizesse; körülfogták a kocsját, telerakták instantiákkal, s majd hogy széjjel nem szedték a keserves rimánkodásaikkal, s ez a mulatság tartott rá nézve egész Kassáig, megújulva minden faluban, ahol csak lovat váltani megállt.

Itt már kezdett olyasmit sejteni, hogy őelőtte aligha nem fut valaki, mint az ichneumon a krokodil előtt, aki fellármázza a világot.

Kassa alá érve pedig az a nagy tisztesség érte, hogy az egész katolikus népség a papsággal és a templomi zászlókkal az élén kijött eléje és elállta az útját. Kapott egy üdvözlő szónoklatot az egyik paptól, egy historico-theologico archaeologiai értekezést a másodiktól, hosszúakat, természetesen, s mikor aztán a türelméből kihozva, rájuk rivallt, hogy mi a kék csodát akarnak tőle, akkor sült ki, hogy a kassai székesegyházat féltik tőle, amit csak most kaptak vissza a protestánsoktól; az a híre, hogy a békekötéskor ezt ismét vissza akarják adni azoknak, hát az ellen jöttek protestálni, minthogy az őrá van bízva. De bizonyára be sem eresztik Kassára, ha ezt a dekrétumot hozza magával. Andernach lovagnak ünnepélyes esküt kellett letenni a kapun kívül, hogy semmi ilyen dekrétumot nem hoz magával. Akkor azután processzióval kísérték végig a városon – lépésben, kantárszáron vezetve a lovait kétfelől.

Most már mégis kezdett élni a gyanúperrel, hogy az ő útjában talán nem is egészen maguktól teremnek ezek a válogatott galibák.

Annyit már kitudott, hogy Bécstől elkezdve az egész úton végig egy skarlátszínű hintó járt előtte, amiben egy asszonyoság utazik, aki bőséges borralalókat osztogat, s ahol megszáll, ilyen cifra híreket terjeszt az utána jövőről.

Amint Kassán alul Németinél a Hernádon át kanyarodik az út, ott már kezdődik az áldott búzatermő fekete föld; nagyon jó föld az, csak utazásra rossz – tavaszi időben; itt már kezdődik az előnye a könnyű csészának a nehéz úti hintó felett. – Mikor Andernach lovag Tokaj alá megérkezett, ott ismét meg kellett pihennie, mert az innenső parton nem talált semmiféle járművet; dereglyék, csónakok, halászladikok mind a túlsó oldalon voltak; a repülő hídnak a kompja is ott vesztegelt a rakamazi révben. Azt mondták, hogy elszakadt a vontató kötele. Alkalmasint újat készítenek helyette, mert napestig sem jön vissza a hídlás; a tokaji révben már egymás hátán van a sok szekér, ami át szeretne menni a Tiszán.

Egy-egy sűgva elejtett szóból azt veszi ki Andernach lovag, hogy egy császári hadtest érkezését várják Tokaj alá, mely átkelendő a Tiszán, azért van odaát minden vízi jármű. Hát ezt ugyan ki híresztelhette el?

Egy vigasztalása azonban volt a kényszerített pihenés alatt: az, hogy a rakamazi révfogadó kapuja előtt ott látta vesztegelni azt a bizonyos skarlátszínű hintót, amely őt előtte futtában üldözi (ami valóságos ellenmondás az összeállításban).

„Aha! Annak bizonyosan valami porcikája eltörött; kovácsok forgolódnak körülötte; azt tatarozzák. Most már majd csak megtudjuk, hogy ki ül benne, s mit visz olyan nagy sietve?”

Végre hát a repülő híd kötele is elkészült, a hídlás átvádolt az innenső partra. Andernach lovag, hivatalos tekintélyének egész erőhatalmát felhasználva, szerencsésen kieszközölte, hogy az ő csézáját is begurítsák a kompba; így aztán Neptun segítségével valahogy csak átjutott a kívánt révpartra.

Amint a három lovát befogták a csézája elé, egyenesen a révfogadóhoz hajtatott, ahol a veres hintó állt kinn a szabadban. Két kovácslegény kalapált rajta kegyetlenül.

– Héj atyafiak! – szölt Andernach lovag, elővéve a magyar nyelvtudományát. – Kinek a hintaja ez?

A kovácslegények egymás között *szarka* nyelven beszéltek, azon felelt az egyik a kérdezőnek vissza:

– „Ergeb kérgédírgi kurgutyarga bárgánjarga.”

A lovag nagyot bámult rá: hisz ezek tatárul beszélnek. Pedig azt teszi az, ha a szarkacsergést kivesszük belőle, hogy „Eb kérdi, kutya bánja!”

Bement a vendéglőbe, s előzaklatta a fogadóst.

– Ki annak a hintónak a gazdája odakinn?

Az sokáig nem akarta megérteni, hogy miről van szó? Előbb beszélt neki egy lengyel úrról, aki borokat vásárolni megy Nyírbe(!), azután egy gazdag zsidó kereskedő jutott neki az eszébe, aki sertéseket vásárol, majd meg egy matyó fuvaros, aki sót szállított Pestre, s most visszatéret diákokat visz Debrecenbe. Míg egyszer aztán egyenesen azzal a kérdéssel szorítá a falhoz a lovag, hogy „Hát az az asszonyság, aki ezen a veres hintón jött?”

– Úgy? Az a veres hintó. Hát annak bizony eltörött a hátulsó rugója, azután meg a ferhéceének elveszett a muttedlije; a kerékagya puskájának megtágult az egzergaziája...

– Nem bánom én, akármi történt a hintóval, de hol van az asszonyság, aki rajta utazott? Azt nekem látnom kell.

– Hát akkor csak vegye elő az úr a perspektíváját, ha van, s úgy nézen utána, mert az még tegnap elutazott a frajjával együtt.

– A hintaja nélkül?

– Hát ki a bolond indulna neki hintóval a Nyírnek, földárja idején, mikor ekhós szekéren jár minden okos ember.

Ezzel Andernach Lovag is okosabb lett. Az őt megelőző rejtélyes útitárs megrovott előéletű piros hintaját otthagya a parton, hogy az utána érkezővel elhitesse ottrekedését; bizonyosan ő híresztelte el a császári ármádia közeledését is, s fogadni lehet rá, hogy a repülőhíd bajának is ő volt a mestere. Az alatt pedig maga felült egy könnyű, ekhós tetejű szekérre, s jól elhajtattott előre.

Most már kétségtelen volt Andernach lovag előtt, hogy az a valaki az ő általa vitt dekrétum megérkeztét akarja megelőzni. Andernach lovag is elővette hát egész férfiúi erélyét, s hozzáfogott a komoly versenyhez az asszonyi furfang ellenében.

Ő is otthagya a rakamazi révfogadóban a csézáját, háts lovát rekvirált, nyereg és lószerszám készen volt nála minden eshetőségre, az okiratait a nyeregkápába tette, kulacssal, úti elemozsinával ellátta magát két napra, s akkor aztán nekiindult lóháton versenyt futtatni az előrekapott asszonnyal.

XXIX. Fejezet

Pintye Gregor képmása

Az út csakugyan elképzelhetetlen rossz volt a Nyírségen keresztül, a föld-árja tengerré változtatta az egész síkságot, amiből nagy távol Tisza-Eszlár tornya meredt elő. Azután feltünedeztek a sík láthatáron a többi tornyok (egyedüli útmutatók) Nyíregyháza, Nagy-Kálló, Nyír-Bátor, végtére Nagy-Károly. Ha az ember néhol szárazföldre talált, ahol nem tolt a tengely a sarat, ott az utasok leszálltak *pihenni*, s gyalog jártában igyekezett ki-ki egymáshoz illeszteni megint a szekérdöcögéstől szétrázott porcikáit.

Még mindig nem érte utol Korponaynét a kancellár futárja. A patkót soha nem ismert szabolcsi lovak meg a bőséges borraivalók csodákat míveltek. Éjjel-nappal szakadatlan tartott az utazás, még ha szakadt is a zápor.

Nagy-Károlytól aztán határozottan keletnek fordul az út s kezdődik egy messze terjedő szikes avar.

Gyönyörű, lefesteni való kép! A föld olyan fehér, mintha hóval volna borítva; ujjnyi vastagon takarja a szikpor, amiben zezugos vonalakat rajzolnak a vízi gázlók meg a rókák sétanyomai; egy-egy kajla nyír ereszti búnak a virgácstermő ágait valami emeltebb bucka tetején, hanem a messze rónaság tele van hintve apróbb-nagyobb tömpölyökkel, s azoknak a partja-in díszlik aztán a buzogányos nád, az élesmosó sás s a zsurlók és páfrányok mindenféle nemzetsége. Az alkonyodó ég lángvörös, s annak a visszfényétől a pocséták országa bíborpiros színben ragyog vissza, melyből a vízínövények dárdalevelei feketén meredeznek elő.

Juliánna is egészen szépnek találta ezt a látványt, egy tárgynak a kivételével. A hátrahagyott kanyargó úton fel-feltűnt előtte, amint egy hepehupás halomra felkapott, egy magányos lovagnak az alakja; nem lehetett már közöttük nagyobb a különbség egy magyar félmérföldnél.

Kitalálta, hogy ez az ő embere!

Volt dolga a boros kulacsnak, hogy a kocsis kedve el ne aludjék valahogy.

Az északi láthatáron látszott közeledni valami rejtélyes sötétség, amit még az alkony bíborfénye sem volt képes megszelídíteni: az az Ecsedi-láp. Kelet felől mered föl hegyesen Domahida kakasvégű tornya.

– Csak odáig elérjünk még éjszaka előtt! Hajtson bácsi, hajtson! – biztatja a vén hajdúfuvarost Korponayné szívreható szóval.

– Odáig eljutunk, gyémántom! Hanem hogy aztán a *vármegye gátján* hogy gázol kegyelmed keresztül ezzel a szekérrel, azt én meg nem mondom.

A nap egészen lenyugodott, mérges sugárküllőket lövellve végig a háromfelé vágott égen; már a Kaszáscsillag is ragyogott, s az ég még mindig sávokra volt osztva, az egyik kék volt, a másik opálsárga. Egyszerre aztán rögtön beállt a sötétség, a láthatár eltűnt, csak a fekete vonal a fehér szikföldön mutatta, hogy merre van az út.

Juliánna gyakran tekintgetett hátra a szekér bőreynyője alul. A vén hajdú kitalálta, mit néz?

– Az „ipse” is oda igyekszik, ugye? – kérdé fogai közé szorítva a makrapipát.

A hallgatást feleletnek vette.

– Német? – kérdé aztán kisvártatva.

Megint olyan választ kapott.

– No hát majd segítünk az „ipsén”, csak azon a hídon túl legyünk la!

Az Ecsedi-lápnak egyik lefolyása fölé építtetett a vármegye egy dobogóhidat, ami jó magas ívre volt alkotva, hogy a vízáradás el ne vigye.

Mikor Korponayné szekere túljutott a hídon, azt mondá a vén hajdúkocsis:

– No nagyasszonyom: mármost hagyjuk abba az imádkozást s tegyünk magunk valamit. Ha tud segíteni, hát csinálhatunk egy kis tréfát.

Juliánna leszállt a szekérről s visszament a kocsissal a dobogóhídra.

Az bizony tiszta kriminalitás volt, amit az öreg tréfának nevezett; de azért csak megtették. Négy padlógerendát kiemeltek szépen három lépésnyi közökben a híd közepéből, s azokat a mellvéd mellé rakták. A sötétben utánok jövő lovasnak valamelyik részbe bele kell botlani, s akkor a lova menthetetlenül kitöri a lábát.

Olyan egyszerű ez, mint a Kolumbus tojása.

Akkor aztán felültek megint a szekérré, s nagy lelkinyugalommal csörtettek a sötétségben arrafelé, ahonnan egy kivilágított ablak vezérfénye pislogott eléjük.

Az a vármegye gátja előtti fogadónak az ablaka.

A fogadós egyúttal bérlője is a vármegyének, aki vámot szed az utasoktól, amiért az Ecsedi-lápon át szabad nekik menni szekérrel. Az a hír van felőle, hogy önála előfogatokat is lehet kapni, mely hírnek a valósága azonban egészen a körülményektől függ.

Korponayné megérkeztekor például egészen ellenkező körülmények voltak napirenden.

A hosszú, nagy istállóban egyetlen egy ló sem volt található. Az okát is megmondták. Tavaly nem lehetett szénát takarítani a sok esőzés miatt: a boglyák, kupacok most is ott úsznak a vízben, fenéig elrohadva; a szülesség mind az utolsó szalmaszálig elfogyott a télen, a lovakat, ökröket mind ki kellett csapni a fűre: azok legalábbis két óra járásnyira vannak kinn a karámnál. Idehaza nincs más, csak a bivalyok: azok megeszik még a siskát is, csak legyen. De nem is viszi ám át a szekeret most semmi más négy lábú állat a vármegye gátján, csak a bivaly.

Szép kilátás! Bivaly vontatta szekérrel ragadni el a verseny pálmáját.

Korponayné megkísértette a vén hajdúkocsist lekenyerezni, hogy ha a lovai kipihenik magukat, vigye őt tovább Szathmárig.

– Nem ettem bolondgombát – dohogott az öreg. – Hogy a lovaimmal nekivágjak a vármegye gátjának, hiszen mind az öt lovamnak a bőrét hoznám haza a hátamon.

Nem is volt tovább beszélgetésre bírható. Vette a bundáját, békóba tette a lovait, s kicsapta a fűre, maga ott rakott tüzet cserekléből, s lefeküdt melléje.

– Hát így is majd megélünk – mondá Korponayné. – Be kell hát fogni azokat a bivalyokat szaporán a szekerembe. Hány van itthon? Nyolc? Tehát mind a nyolcat!

– Még az éjjel tetszik? – kérdé a kocsmáros.

– Hát természetesen.

Azután elővette az írószerszámját Korponayné, s hirtelenében néhány sort írt egy darabka papírra, azt összehajtotta, lepecsételte, s címezte Pálffy János nádornak.

Azután suttogva szólt Krisztinához:

– Fogd ezt a levelet, kicsikém; aztán ülj fel a szekérbe, ne félj semmitől. Amint megérkezel Szathmárra, siess vele a nádorhoz, és add át neki.

Krisztina csak elhűlt erre a megbízásra.

– Nos! Csak nem bánt talán a félsz? Hiszen hajtottál te már ennél merészebb megbízást is végre. Emlékezzél csak a lőcsei föld alatti útra. Gondold, hogy most is úgy üldöznek mind a kettőnket.

– Nem magamért vagyok megijedve. De mi lesz veled? Te itt akarsz maradni?

– Itt bizony. Mármost akarom, hogy az az utánunk vágató úr utolérjen. Kerüljünk hát egy földél alá! Azért válunk mi most ketté. Te előremegy, én hátramaradok.

A vendéglős komolyan hozzálátott a bivalyok befogatásához az utazó szekérbe. Úgy látszik, nem új dolog az ilyen éjszakai gyors utazás ezen a tájon. Fáklyavivő béresek is vannak készen, akik majd elől mennek gyalog, s megvilágítják az utat az Ecsedi-lápon keresztül.

Azalatt Korponayné szétnézett a tágas ebédlőben, aminek az egyik szegletét a bormérő söntés foglalta el, a másikat meg egy nagy kandallóforma tűzhely, amelyen tőzeggel tüzeltek.

A vedlett falakon üvegtelen rációkban képek voltak felaggatva: Rákóczi, Thököly, Bocskai István, rikító színekkel kifestett rézmetszetek; egy arckép fejjel aláfelé lógott le a szegről: ez volt Ocskay Lászlóé, az árulóé. (Andrássy István szerencséjére nem került oda.)

De legnagyobb tisztességben részesült az a kép, mely a benyíló ajtajára volt felszegezve: az volt Pintye Gregor képmása, a hírhedett rablóvezéré. Ez volt a legtarkább színekkel kipingálva; amint félmázsás buzogányát a feje fölé emelve tartja az egyik kezében, a másikban pedig azt a húsz fontos láncos golyóbist, mivel az üldözőit szokta meghajigálni.

A talitarka kép alá gyönyörűséges szép versek voltak írva, amik a nép ajkán örökké élő hőst, a nagybányai barlanglakó vitézt megéneklük.

Korponayné tisztában volt már egészen magával.

Mikor a korcsmáros lépteit közeledni hallá, odaállt Rákóczi arcképe elé, s a szemét törülgette.

– Szegény urunk! – sóhajtja nagyot a csaplár hallatára.

– Szegény urunk! – dörmögé oda a vén csaplár: – miért volna ő szegény? Nem múlt még el a diószegi vásár. Lesz még szőlő, lágy kenyér! Annyit a kerék fel, ahányat alá!

– Hiszen csak az én írásomat kaphatnék meg a magyar urak odaát, hamarabb, mint a bécsi staféta ideér, tudom, hogy lenne még egyszer országos dáridó – mormogá fogai közül az asszony.

– Hát talán az ifjasszonyka izenetet hoz a mi urunktól? Ugyan mondja meg, mi van benne? Énnekem megmondhatja. Igazhitű hajdúember vagyok, ha kettéfűrészelnék, sem veszik ki belőlem.

– Nem is kell azt titokban tartani, de bár egy akkora trombitám volna, hogy az egész hajdúságnak egyszerre elkiálthatnám vele, hogy nem kell hinni a németnek. Vége van már a hatalmának. A francia háború megint kitört, a császár kénytelen minden hadait kihívni Magyarországból, s amint az meglesz, jön Lengyelország felől a muszka a segítségünkre, csak minket le ne vegyenek addig lábunkról.

– De szeretem az ilyen szöveget hallani. Eszem a lelkét az ifjasszonynak. Hát ezt írta meg a levélben? Na, ha azt tudom, magam megyek a szekérral, s úgy elviszem azt a másik ifjasszonykát, hogy a lába sem éri a földet Szathmár-Németiig. De hát lelkem, maga mért akar itt maradni?

– Hát azt is megmondom. Azért, mert itt jön a nyomunkban a császár hírmondója, aki azt hozza a pecsétes levélben, hogy meg kell kötni a békét a kurucokkal minden áron, akármibe kerül; ígérni kell nekik mindent, csak hogy tegyék le a fegyvert. Azok le is teszik, ha biztatást nem kapnak.

– De hát azt megkapják; már arról felelek. Azt a kurírt meg úgy lesomodorintjuk itt a nádasban, hogy a kutya sem ugat többet felőle.

– Azt nem jó lenne tenni, mert magunknak csinálnánk bajt vele. Inkább hadd járja meg a bolondját. Én teszem őtet meg. Van-e kegyelmednek valami szolgálója, akinek a ruhája rám illenék?

– De van bizony egy menyecske leányom; annak a gúnyáját mintha csak a természetére szabták volna az ifjasszonynak. Gyere elő, Tercsa! Add rá az ünneplő ruhádat erre az úri asszonyságra.

Mire a szekér előállt a nyolcbivalyos fogattal, Juliánna is ki volt öltözve kackiás, hajdú menyecskének; a sárga haja bekötve tarka szélű, piros keszkenővel, patkós piros csizma a lábán, kétszél kötény a csipejére kötve.

Mindjárt hozzá is látott a tésztagyúráshoz, úgy illett a kezébe a sodrófa, mintha mindig azt forgatta volna. Olyan hamar megteremtette a Terka segítségével a vacsorát, a paprikás csirkét meg a túrós csipedettet, hogy kívánni sem lehetett gyorsabban. Csak azon serénykedett, hogy a Krisztina vacsorájon meg hevenyén, aztán induljon Isten hírével. A pincetokot az aszúborokkal hagyják itten.

A csaplár meggyújtatta a fáklyákat, s maga ment el vezetőnek egy darabon a szekérrel, megmutatni a dűlőutat, amerre a veszedelmes kátyút ki lehet kerülni mindjárt a kezdetén a vármegye gátjának.

Korponayné ott maradt a csárdában, s vígan dalolva mosogatta el a tányérokat a vacsora után: az a másik menyecske alig jutott tőle valami dolghoz.

Hát amikor már éppen a tüzet betakarni készülnének, nagy topogás támad odakinn a tornácon; valaki azzal a hangosan nyilvánított véleménynyel közeledik az ajtó felé, hogy ezt a világot az ördög teremtette.

Juliánna veszi az asztalon álló drótozott lámpást, s az ajtón kaparászónak eléje világít.

Ő az, a várva várt. Senki más, mint Andernach lovag. Siralmas egy alak. Ha a fülén túl volna valamije, még az is sáros volna. Csak úgy fújtat elpilledve a nagy fáradságtól. A hosszú, egyenes kardját mankónak használja; az egyik vállán cepeli a nyeret, a másikon a zsabrákot meg a kantárt.

– Ördög teremtette pogány országotok. Azt hittem, sohasem jutok el ideig. Hol van a korcsmáros? Adjatok valamit innom, kiszakad a gégém!

Juliánna szaladt a söntésbe, s hirtelen előhozott a szomorú vendégnek egy korsó sört.

– Hát a lova hol van? – kérdi tőle nagy gondoskodással.

– Hol hát? Ott van a pokolban, az átkozott lyukas hidatokon. Beleesett a hézagba, kitorlott a lába. Magam cepelem egy mértföldről a hátamon a nyeret, hogy az isten nyíla...

– No, no, lovag uram, minek az a káromkodás. Hát hiszen megesik az más emberen is, nem kell azért mindjárt úgy ungorkodni.

– Te meg ne trécselj! Hol van a gazdád?

– Kérem! Én vagyok a korcsmárosné.

– No hát, tekintetes korcsmárosné, hallja kend! Hol van az ura?

– Az bizony elment annak a nagyságos asszonynak a szekerét elvezetni a vármegye gátjáiig, aki még az éjjel tovább akart utazni Szathmár-Németibe.

– Nagyságos asszony, ugye? Minden lovat magával vitt?

– Nem vitt biz az, lelkem. Nem járják lovas hintóval ilyenkor az Ecsedi-lápot. Nyolc bivalyt fogtak a szekérébe, úgy vontatják.

– Bivalyfogattal? Akkor frissen nekem egy hátslovat ide!

– Ejnye no! Hát még csak vacsorálni sem akar nálunk?

– Lesz szalonna, kenyér; elköltöm az úton. Rögtön akarok továbbindulni.

– Abból pedig semmi sem lesz, édes lelkem, mert egy ló sincs a háznál. Mind kinn vannak a karámnál.

– No hát ki kell futtatni egy szolgálégényt a karámhoz, hogy hozzon be nekem egy lovat; nem bánom, ha táltos lesz is.

– Az ám, galambom, nyalka kurír, de egy teremtett férfilélek sincs a háznál, mind elment, ki bivalyt hajtani, ki fáklyát vinni a nagyságos asszonnyal; magunk vagyunk ketten idehaza a Tercsával; meg az öreg Dorকা néné! De bizony mi egyikünk se kódorgunk ilyen sötétben ki a pusztára. Már csak meg kell kegyelmednek várni, míg az uram, a kocsmáros hazakerül a gát mellől; nem soká tart az, régen elment. Addig bizony el is készíthetem a jó paprikás csirkét.

– No hát csak szaporán.

– Gyere, Tercsa, a lámpással. Segíts csirkét fogni a félszerben.

Andernach lovag ezalatt, amíg a két menyecske a csirkét vadászta, rí-katta, kopasztotta, ráért az unalmát üzni, s ahogy tudta, végignézegette a falra aggatott képeket, leszótagolta a kés hegyével felkarcolt mondatokat a falról; végignézegette a korcsmáros *albumát*, már ti. azt a hosszú keresztlábú asztalt, amibe a vendégek belefartgák a neveiket, utoljára megakadt a figyelme a benyíló ajtajára szegezett piktúrán, Pintye Gregor képmásán.

Végigolvasgatta az egy szál faggyúgyertyánál azokat a szép verseket, amik a népies Herakles tizenkét *facinusát* (jelent hőstettet is, meg gonosz-

tettet is) elzengedezik. Egyik hihetlenebb, mint a másik, s mind igaz történet.

– Du verfluchter Kerl! – dörmögé Andernach lovag, a csudálkozás és bámulat önkénytelen támadó kifejezésével.

S aztán amíg egymagában volt, s hangosan füttyörészve járta végig a hosszú ivószobát, minden fordulónál megállt a rablólós képe előtt fejcsóválva: „De jó, hogy már meg vagy löve!”

Az asszonyok nemsokára előkerültek a kopasztott csirkével. Egy görbehátú vén banya, akit Juliánna Dorka nénőnek szólongatott, egy nyaláb tőzegpogácsát hozott utánuk, új tűz élesztésére.

– Aztán hallja, kend, vén anyó! – kiálta a visszacamogó öreg után Andernach lovag. – Odakinn van a tornácon a nyergem, zsabrákom, lószerszámom, csupa sár mind – tisztogassa meg kend.

A vén banya bizonyosan süket volt – nem felelt rá semmit.

A sörös kancsó ezalatt kiürült, a lovag bort akart inni, elmondva a példabeszédet: „Sörre bor – mindenkor: borra ser – sohasem”.

– Átkozott rossz vinkó! – mondá rá, mikor megkóstolta.

– Hát biz a nyíri mászás ilyen! – tréfált vele Tercsa.

Ezalatt meg Juliánna a tűzhelyhez látott, s nemsokára kellemes, zsírba hányt hagyma illata tölté be az ivószobát, ami messziről is behívja a vendéget.

– Szereti a galuskát is a paprikás csirkéhez? – kérde Juliánna a lovagtól.

Szeretett az most mindent, mert agyonéhes volt. De közben az is szemet szűrt nála, hogy ej de szép gömbölyű karjai vannak ennek a korcsmárosnénak!

Egyszer csak hangzott aztán a nagy kutyaugatás odakünn. A komondorok mind elmentek a gazdával, azért jöhetett be a lovag olyan észrevétlenül; most megint jöttek vele vissza, mint az avantgarda előrerohanva.

– Itt az uram! – mondá Juliánna a loagnak.

Az nagyon meg volt lepve, mikor a betoppanót megpillantá. Ejnye, ugyan hogy kerülhetett egy ilyen rücskös pofájú, bibircsókós orrú vén salabakterhez egy ilyen csinos menyecske feleségül?

Juliánna szóhoz sem hagyta jutni az öreget.

– Ennek a kurír úrnak egy hátsaló kell a ménesről! – kiáltá eléje vágva, s azért félbe sem hagyta a galuskaszagztatást.

– Most? Éjszaka! Hát aztán ki legyen az a ló, aki azt a lovat elhozza?

– Kelmed maga! – igazgatá az asszony. – Ennek az úrnak nagyon kell, megfizet érte.

– Ötven aranyat adok egy lóért, innen Szathmárig, ott visszakapja kend – sietett az ígérettel Andernach lovag.

Ötven arany! Az nagyon szép pénz.

Az öreg kuruc hajdú minden szilárd elvei bomlásnak indultak az ilyen nagy ígélet előtt. Aztán a Juliánna is odavágott neki a beszédes szemével, hogy csak menjen.

– „Másnak” száz aranyért se tenném meg! De hát ha a császár parancsolja! (Hát a mi *urunk* mit szól ehhez?)

Azzal csak vette megint a hosszú nyelű fokosát, nyakába veté a karkást, s kettőt a komondorok közül magával szólítva, kiindult a pusztára.

Juliánna aztán szépen felterítette a veres csíkos abroszt az asztal végére, cintányért, kalázlit, sótartót rendén odakészített, s még egyszer megforgatva a paprikás csirkét a galuskákkal együtt a tejfeles levében, odaállította azt bográcsostól a lovag elébe.

– No most lelkem, kúriocskám, vacsoráljon meg kegyelmed egész ápitussal; elég ideje van rá. Megtart két óráig az uramnak kicammogni a pusztára; amíg ott egy lovat elfognak, amíg azzal előkerülnek, lesz másik két óra, bízvást lefekhetik kegyelmed addig a paplanos ágyba, jól fog esni a fáradt testének.

Andernach lovagnak valami villámlott az agyába, talán ennek a menyecskének a hamis két szeme sugára? A gazda vén toprongyos, a menyecske fiatal, tűzrőlpattant Éva leánya: lehet ebből kellemetes kaland. Az elkésés úgyis megvan, a helyreptetés úgyis meglesz, lóháton a bivalyfogatot megelőzni, ha hat órai előnyben van is, nem lesz nagy mesterség. Amit Isten adott, azt el kell fogadni.

– No hát gyönyörűséges szép korcsmárosné, ide nekem a legjobb borából! Arannyal fizetem.

– Hej én is „számlálatlan adom, számlálatlan veszem!” – dalolt csapodár negéddel a szépséges szép asszony, s hozott neki abból a borából, ami a pincetokban volt: az igazi tokajiból; azzal traktálta meg. Ízlett a lovagnak! Mind a vacsora, mind a bor, mind a szép asszony enyelgése, aki odaült mellé a padra, s nem haragudott érte, ha a lovagnak a keze a csipeje körül tévedt.

Andernach lovagnak pedig kezdett a feje egyre nehezebb lenni. Vajon aközé a megivott ser, bor közé nem tévedt-e egypár a doktor Cornides cynoglossum labdacsaiból?

Száz fortélyá van az asszonynak!

Hogy megdalolt, mikor a paplanos ágyat megvetette a lovag számára:

„Nem fekszem én nyoszolyára,

Mert elalszom éjszakára”,

„Ne félj, majd felköltlek jókor;

Éjfél után egy órakor.”

Nagyon tetszett a lovagnak ez a nóta!

Ennél szebb idillt már a poéták sem tudnának kigondolni.

Nemsokára horkolt a lovag a tarka dunnák közé eltemetve, de Juliánna nem dalolgotott az ő édes álmai felett. Hanem más egyebet végzett a kurír uram tarsolya körül, amihez még az ajtót is bezárta, hogy a Tercsa se lássa. Egyszer aztán lódobogást hallott közeledni. Kisietett a kisajtóba.

Két lovas volt kivehető a felkelő hold világánál; erősen ügetve jöttek. Nagyon is hamar megjárta a csaplár az utat, mintha igazán fiatal felesége volna otthon.

A másik lovas egy fiatal csikóslegény volt.

– Itt vagyunk la – dörmögé az öreg, a lóruul leszállva. – Hol van az a kurír?

– Alszik az most, mint a bunda. Hadd horkoljon. Én viszem el azt a lovat.

– Hogyan?

– Hát úgy, hogy felülök rá.

– De hát az én ötven aranyam?

– Én adok kendnek a lováért százat.

– Isten áldja meg a mi urunkat! Tudtam én, hogy nem szolgálja az én lovam a császárt soha. Azért is hoztam kettőt. Az egyikken megy a fiam, útmutatónak.

Juliánna egy oldalpillantást vetett a fiatal lovasra. Igazi, eredeti betyár alak volt, csigákban leomló, fekete hajjal, karikára pödört bajusszal, lobbogó ingujjakkal, tulipános szűrrel, rézgombos rájthuzlival, hosszú nyelű rézfokos a jobb kezében, darutoll a süvege mellett.

– Hát csak szaporán hozza ki a nyeret meg a kantárt, ott van az ambituson, aztán fel kell szerszámozni a loamat.

– De hisz az a nyereg meg a kantár azé a kuríré odabenn.

– Hát, bánom is én akárkié! Nekem szükségem van rá; ott veszem, ahol kapom.

A csaplár a tenyerébe csapott.

– De szeretem, hogy egy *hiten* vagyunk!

Az ő tízparancsolatjában is így volt az megírva.

A fiatal legény még jobban pödörgette a bajuszát; neki is az volt a nótája: „Isten adta, nem vettem, szép szerivel szereztem.”

Az öreg bement a tornácba, kihozta a nyeret, lószerszámot, felszerelte vele a bojtorjános rémondát.

– Ez se hitte volna, hogy ilyen uraság éri.

Ezen aztán mind a hárman nevettek.

– Hiszen ha még csak a nyergét emelném el a jámbornak! – dörmögé bizalmaskodva az úrhölgy a csaplár fülébe.

Az elérte, hogy miről van szó.

– Hát máris *megvan!* Teremtuccse derék asszony! Kezet csókolnék neki, ha a hitem nem tiltaná, hogy valakinek kezet csókoljak. Hát csak előre „hopp hírével”. Szép holdvilág süt.

Juliánna egy szökéssel fenn termett a lovon; férfi módra ülve meg a nyeret. Nem tesz semmit, hogy a piros csizmaszáron fölül a hófehér lábikrából is kivillog egy tenyérnyi. Annak baj az, aki meglátja.

Égész jártas férfi módra szedte a bal markába a kantárt, megtapogatta a nyeregkápákat: ott vannak-e a pisztolyok; a kulacsot megtöltötte a maradék aszúval, a kengyelsziját rövidebbre húzatta, s aztán onnan a magas lóhátrul adta oda a százaranyas tekercset a csaplárnak az elvitt lóért. Az még csak a süvegét sem billentette meg köszönet fejében; hanem ahelyett nagylelkűen átengedé a merész lovagnőnek a saját karikás ostorát, megtanítva rá, hogy az nem a lovat ütögetni való, hanem csak sebes vágatás közben kell kiereszteni, s nagyokat kongatni vele; ha például a komondorok a pusztán vagy a csikaszk farkasok a berekben üldözöbe vennék: „Aztán, te kölyök, úgy vigyázz ám rá, mint a két szemed fényére.”

Juliánna a fiatal lovashoz fordult most.

– Hát *fiacskám*, nem tudnál-e az Ecsedi-lápon keresztül egy rövidebb utat, amin a vármegye gátját el lehetne kerülni?

– Dehogynem!

A két férfi jelentésteljes összekacsintást váltott.

– Hát a „gyíh te lopott, tolvaj hajt!” útja? – dörmögé az öreg, rábólintva a fejével, mintha helyeslését adná rá, hogy „ennek” szabad azt felfedezni.

– Tíz arany borralalót kapsz érte – mondá Juliánna.

A legény kétfelé törülte a pörge bajszát.

– Jobb szeretném, ha kilenc aranyat kapnék, meg egy csókot.

– Ejha, fiacskám, hisz így te eltékozlod még az apád mentéjét is, ha egy aranyat adsz egy csókért. No hát vedd szaporán. A kilenc aranyat majd megkapod, ha odaát leszünk.

S onnan a lóhátról megadta a betyárnak a kért csókot, nagyot is nevetett hozzá, mint aki jó vásárt csinált vele.

Arra aztán a legény szilaj jókedvében neki is indult a vágatásnak, csak úgy duzzadt a lobogós ingujja, mint két fehér vitorla. Juliánna biztos kézzel fékezve a keményszájú lovat, robogott utána; nemsokára eltakarta mind a két alakot a parti rekettye bozótja.

Az a rejtett út, amit csak a beavatottak ismertek, folyvást bozóton, nádason vezetett keresztül, s neve gyaníttatja, hogy ezen szokták egyik vármegyéből a másikba áthajtani azt a lovat, azt a marhát, ami gazdát cserélt – az első gazdája akarata nélkül.

Éjfél után volt az idő, szép holdvilág sütött, nagy csend ülte meg a mocsárvilágot, csak a bölömbika-madár mély hangja búgott a zombékból; a fiait szoptató farkas vonított néha a berekben, s a mocsár fülemüléje, a nádveréb patvarkodott rikongatásaival az éjszakában. A nádas még nem nőtt ki magasra, tavaszi idő volt, a tukorca (a friss nádhajtás) még most hegyesedett ki, a télen levágott nád nagy kúpokba rakva ágaskodott a dombos helyeken: egy-egy sáncforma földtúrásón búslakodott egy félig kiégett, félig kizöldült törzsű, reves fűzfa.

A gypes út folyvást cuppogott a lovak lába alatt, a fű gyökere mind a vizet éri. Néhol ingadozik a talaj, s az előre baktató csikóslegény figyelmezteti az utána jövő amazont, hogy maradjon hátra: – bürü következik; így hiják azt a nádgökerekből, zombékból, szederinda szövevényből századon át összetömörült pallót, mely mintha ruggyantából volna, lóbálódik a rajta járó teher alatt; alatta mély mocsárvíz, fölötte zöld moha, mellette fehérlő lófejek, ökörkoponyák, állatok maradványai, amik valamikor ott vesztek a dágványban.

– Nem kell semmit félni! – dörmög hátrafordulva a csikós.

Nem is fél ez az asszony semmitől sem; még tőled sem, fiacskám!

A Göncöl szekere már egészen felfelé fordult a saroglyájával, a Fias-tyúk magasan járt az égbolton, a mocsárvilág ébredezni kezdett, közel volt a hajnal. Vadkacsa hápogott, kócsag sikoltzott, daru, gém durrogott a sáserdő mélyén, a hold körül szivárványos udvar sérűje ívellett, kísértetes világot terjengetve az emberlaktalan világ fölött. Egyszerre csak egy széles víztükör állta el az utat.

– Itten van a Kraszna! – mondá a vezető legény, megfordítva a lovát a rekettyés parton, melyen túl a nymphea széles bőrleveleivel s az urticaria apró, sárga virágaival bekerített víztükör kezdődött.

Az innenső parton volt egy hátahoporjás halom, azon épült egy nádkunyhó, befuttatva földi tökkel és alkekengivel; körülötte nyíltak a nadálytők és gólyahírek, egymásra hullatva rózsaszín és aranysárga tavaszvirágukat. A kunyhó háta mögötti lapályon egy csoport tüneményes láng táncolt; lidércfény, bolygótűz: a mocsárvilág rejtélyes meteorja.

Az egész part mentét a tavaszi nyárbokor, vadánis és gyökönkc friss hajtásai lepik, éjszakai kipárolgásukkal valami édesen kábító illatot terjesztve szét a légben.

– Itt meg kell pihennünk – mondá a csikós Juliánnának.

– Miért? Ki van elfáradva? – kérdé Juliánna.

– Előttünk a Kraszna.

– No hát legyen mentül előbb a hátunk mögött.

– Nehéz ám éjszaka a gázlót eltalálnunk.

– Ha el nem találjuk, majd keresztülúsztatunk rajta.

A csikós szemei úgy villogtak, jobban mint a lidérctűz, jobban, mint a „Pásztorcsillag”: odaléptetett Juliánna mellé.

– Mondok, hogy szép asszony! Szeretném én az én díjamat előre: azt a kilenc aranyat, de fölváltva: egyszerre, kilenc tüzes csókra fölváltva!

Juliánna csendesen nyugodtan húzta elő a nyeregkápából azt az egyik pisztolyt, s odairányozva a legény villogó szemének, azt mondá neki nagy szelíden:

– Kapsz, fiacskám, csókot; de tüzeset pedig, ebben a nyomban, hogy sohase kívánsz többet, ha még egyszer hátra mered fordítani a pofádat hozzám. – Most fordulj és vezess!

– Az ördög látott ilyen asszonyt! – dörmögé a csikós. – Azt gondoltam, hogy fenéig tejfel.

Azzal meggondolta magát, az arany mégis jobb, mint az ólom. Bosszújában elővette a pipáját, kicsiholt, rágyújtott.

– No, hát tessék utánam sétálni.

S csak azért is a legmélyebb víznek vezette az útitársneját.

Az nem törődött azzal, hogy a ló szügyéig ér a hullám, csak a pisztolyokat őrizte a felázástól.

Mikor a szétterült, lomha Kraszna vízén keresztül gázoltak, már virradni kezdett. A mocsárvilág egyszerre fölzendült. Mikor a sík rónán széllövellt a fellegbontó napsugár, a madárkiáltástól, békabrekegéstől még a szathmári harangszót sem lehetett hallani.

A mocsár véget ért; Szathmár-Németi tornyai ott meredtek már a keleti láthatáron.

Juliánna nagyot sóhajtott a derült égre, célnál volt már.

—

Andernach lovagot is felkölté mély álmából a nagy lúdgágogás.

– Hu, mi a mennykő! – kiálta, kikecmelegve a sok tarka dunna, vánkos közül. – Én ugyan elalvám.

S kezdte homályosan tájékozni magát, hogy mint került ide, s mik történtek vele tegnap óta.

Legelső dolga volt az útitáskáját megvizsgálni, nem hiányzik-e belőle valami? Nagy megnyugvására mindent rendben talált: az ötpecsétes levél ott volt sértetlenül.

– Héj, korcsmáros gazda!

– Mi baj, kurér uram?

– Miért nem költött fel hamarabb az úr?

– Költöttem; de ha nem ébredt.

– Átkozott mászlása! Hogy elaludtam tőle!

– Máslás! Nyíri máslás? Tisztelem a torkának a garatját, ha a karcosunkat is máslásként öntögette fel rá.

– Hát van-e már ló a számomra?

– Hogyne volna? Éjjél óta itt áll a sövényhez kötve.

– Akkor csak siessünk!

Andernach lovag hirtelen összeszedte az úti holmiját, s sietett ki a kisajtóba, ahol a lóval várt reá a gazda.

– No, hát frissen a kantárt meg a nyerget!

– Miféle kantárt, miféle nyerget?

– Hát a magamét, amit idehoztam.

– Hol van hát?

– Odatettem le a tornácba.

– A tornácba? Akkor azt a kantárt, nyerget úgy híják már, hogy „szervusz neked!” Régen lába kelt már annak! Máskor, ha az úr az Ecsedi-láp szélén reggel is akar még beszélni a nyergével, tegye a feje alá este, úgy aludják rajta. Ellopunk itt mindent, ami le nincs szegezve.

– Jól van! Köszönöm a tanácsot, majd máskor úgy teszek; hanem mármost teremtsen kend nekem frissen más szerszámot.

– Előbb gondolkoznom kell, hogy hol vegyem? A kurucok mind elvitték a háborúba.

– No hiszen majd visszaadják nemsokára!

A csapláros kerített aztán a lovag számára valahonnan a padlásról valami pókhálós szerszámot, ami aligha a tatárfutásból nem maradt hátra: a nyeregnek két nagy bolond szarva volt elől-hátul, a kengyelvasat meg valami fapapucs pótolta.

De azért még a lovag tartozott köszönettel, hogy ötven aranyért ráadásba még lószerszámot is kapott.

Nem bánta már, akármilyen volt a paripa és a készség, csakhogy egyszer megindulhatott alatta.

A soha embert nem hordozott csikó ugyan kipróbálta eleinte a lovasát, ha nem dobhatná-e le a hátáról, karikába forgott vele, hanem azután, mikor látta, hogy emberére akadt, csak kötélnek állt, lesunyta a két fülét, s ment, amerre hajtották. Egy darabig a kocsmáros maga is segített a lovnak elindulni, egy hosszú fűzfarúddal hátul biztatva a kanit.

A kani különben nem volt rossz ló; ha belemelegedett, úgy vitte a lovasát, mint a tálto; s tudta már, hogy ott legjobb a járás, ahol a legnagyobb a sár.

Dél felé Andernach lovag utolérte a vármegye gátján az ekhós szekeret.

A sárbul készült töltés fenéig volt ázva; a bivalyosoknak minden száz lépésnyire stációt kellett tartani, s bicsakkal lefaragni a kerekekről a sarat, ami minden küllőt egymáshoz tapasztott. Akkor aztán hozzáfogtak újra a

bivalyok mozgásba hozatalához. Ostor nem használt ott semmit, csak a vasvilla.

Még akkor éppen csak a Kraszna hídjánál voltak. Az éppen fele útja lehet Szathmár-Németinek.

Andernach lovag tehát mégiscsak diadalmaskodott a bécsi versenyfutatóján: – egy egész lóhosszával – meg a maga hosszával.

Mikor az ekhós szekér előtt elment, kíváncsian bekukkantott az ernyő alá. Láta, hogy egy asszonyság ül odabent. – Ez az a bizonyos. Az arcát nem láthatta; mert le volt fátyolozva.

– Karsamadiener, madám! – kiáltott oda neki gúnyos udvariassággal. – Szerencsés utat kívánok,

Meg is verte nyomban az lsten, mert amint a kocsit kikerülte, úgy bele-süppedt a lova a sárba, hogy nem tudott belőle kivergődni; utoljára is le kellett szállnia a hátáról, s úgy vontatni ki a kantárjánál fogva; a bivalyosok segítettek neki rúddal kiemelni a kanit.

De hát azért mégiscsak ő ért be hamarább Szathmár-Németibe, mint az ekhós szekér.

Szathmár-Németi akkoriban még kerített vár volt, híres a sokáig kiállt ostromáról Rákóczi ellenében; azután is nagy hadszálló hely, püspöki város, s mindamellet két kálvinista templom fenntartója. Andernach lovag már a város kapujában őrt álló tisztnek elmondá, hogy kinek a küldötte, s hogy haladéktalanul a nádorhoz vezessék.

Pálffy a Károlyi-kastélyban volt szállva, fényes kíséretével együtt. Andernach lovag azon módon sárosan, mosdatlanul bevezetteté magát a magyar főurak és diplomaták legfinomabbikához, aki őt elfogadó termében várta.

A nádornál császári tisztek és kuruc főtisztek vegyest voltak jelen; egy-pár asszonyság is volt látható, hátrább húzódva, akik valószínűleg valamelyik főúrhoz tartoztak, bécsi divat szerint öltözve.

Andernach lovag, minden gavallérsága mellett sem törődött most az asszonyok szemügyelésével, hanem egyenesen a nádorhoz sietett, s a magával hozott ötpecsétes levelet kivette a tarsolyából.

„Illustrissime Domine, Comes Palatine! Kancellár őexcellenciája megbízásából van szerencsém ezen stafétát átszolgálatni. Andernach lovag a nevem.”

A nádor átvette a levelet, ollót kért az asztaláról, azzal felmetszette a pecséteket, s kivette a levél tartalmát.

Minden ember feszülten leste a nádor arcán a hatást. Mit fog megtudni? Csak Andernach volt bizonyos a maga dolgáról. Ő tudta, mit adott át a nádornak. A visszahívataáról szóló dekrétumot: – a császár halálának rémhírét. Ez lesújtó hatású lesz.

És Pálffy nádor, amint kibontotta az összehajtott papirost, először el-
ámult, szeme-szája nyitva maradt, aztán meg elkezdett hahotával kacagni.

Szegény főúr! – mondá magában Andernach lovag –, a nagy csapás
elvette az eszét: megtébolyodott!

Hanem aztán a többi urak is, akik a nádor háta mögött álltak, s be-
lelát-
hattak a széttárt ívpapirosba, szintén mind elkezdtek ki csendesen, ki
hangosan nevetni; a szerényebbek a markukba fojtották a kiprüsszenő
jókedvet.

Andernach lovag csak bámult, mint egy álomjáró.

– Hát mit jelentsen ez, lovag úr? – kérdé a nádor, a szétbontott ívet a
tartalmas oldalával a sürgönyhozó felé fordítva.

Az a dekrétum – Pintye Gregornak az arcképe volt, a hozzá írt versek-
kel együtt, ahogy az a domahidai csárda ajtajára fel volt valaha szegezve.

Andernach lovagnak az ajkait ez önkénytelen visszatérő szavak hagy-
ták el e látványra:

– Dur ver – fluchter – Kerl!

XXX. Fejezet

A hajporos hölgy – A kaszált rend a majthényi pusztán

Andernach lovag Illésházy magyarországi korbácnoknak a legbizalmasabb embere volt, tehát nemcsak azt tudta jól, hogy mit tartalmaz az általa nagy sietséggel küldött levél, hanem arról is értesülve volt, hogy ennek minő fordulatot kell okozni a két ország történetében. A háborút folytatni fogják, ami most már nem végződhetik másként, mint a kurucok teljes leveretésével. Az egész kuruc hadsereg nem tesz már többet tizenháromezer lovasnál, a gyalogság a várakba bezárva vagy kapituláció alatt, a maradvánnyal könnyű lesz elbánni. S akkor aztán prédára esik mindene a legyőzöttek: („vae victis!”) ingóbingója, még a hazája is. A hívek meglépesednek!

Nagyon szépen ki volt ez a terv főzve.

Magának Andernach lovagnak is kilátása volt bizonyosan valami bitang dominiumocskára vagy talán egy egész mezővárosra, olyanformára, mint Hódmezővásárhely vagy Szarvas, vagy legalábbis egy olyan falura, mint Békés-Csaba (akkor még falu volt, tízezer lakossal).

És mindezeket a szép légvárakat, légmenteseket, légfalvakat ellopta a „du verfluchter” Pintye Gregor.

Életében sokat rabolt ez a hírhedt haramiavezér, de még ekkora zsákmányt nem követett el, mint most. Aztán ezúttal is úgy tett, mint hajdanában, hogy mikor egy kereskedőkaravánt kifosztott, az elrablott posztót kiosztotta a szegényparasztok között, rőf hiányában egyik fától a másikig mérve a sing hosszát.

Andernach lovag sorba bámult a nevető arcokon. No, ilyen nyílnak nem képzelte ezt a társaságot, minden embernek beleláthatott a szájába, úgy kacagtak körülötte. Talán nem kacagnának, ha megmondaná nekik, hogy ami abban a levélborítékban volt, az a császár halálhíre! – De hátha éppen azért kacagnak, mert tudják már, és fel vannak rá szabadítva, hogy mégse tudják? Itt a talány!

Nem előzhette-e őt meg mégis valaki? Az a bivalyos szekéren hátrahagyott hölgy csakugyan egy személy-e azzal, aki Bécstől Domahidáig övele versenyt futtatott?

Egyszerre megakadt a szeme egy arcon a társaságban, melyre nem ragadt el a nevetés.

Több hölgy is volt jelen a teremben (a nádor kíséretéhez tartozó főurak nejei talán vagy olyan hölgyek, akiket a nádor közbenjárásra használt föl a királpártiak s a kurucok között) nemzeti viseletben vagy divat szerint öltözve. Azok között volt egy magas, karcsú alak, széles abroncsszoknyában, bouffantsokkal, szalüppel, toronymagas frizurával, a haja fehérre beporozva, az arca etikettszabály szerint kifestve, s a szokásos szépséglegyecskékkel ellátva, szemöldei és szempillái feketék (lehet, hogy kínai tustól azok), könyökig meztelen karjai, a recés kesztyűn villogó alabástromfehérek, s kezének ujjai, amiket a félkesztyű fedetlen hágy, azzal az előkelő finomsággal bírnak, ami ritka adomány; szép arc, termet, mindennapi jelenet, de egy szép kéz tünemény.

S ez az egy nő nem nevet Andernach lovag tréfás helyzetén. Mikor Pintye Gregor képmása kézről kézre jár, ő is átveszi azt azokkal a visszahajló végű, rózsaszínbe játszó ujjjaival, s azt kérdi a mellette álló dámától hideg ábrázattal:

– Qu'est que cela? C'est drôle!

– Pokolra szekerezzek – dörmögé Andernach lovag –, ha ez a hölgy nekem a múlt este paprikás csirkét nem készített. Ezek a rózsaszínű, hátrahajló ujjak! Nagyon megnéztem őket, mikor a galuskát szaggatta a főzőkanállal.

A márványarcú hölgy azonban őt figyelmére sem méltatta; úgy látszik, neki volt valami komoly oka, hogy részt ne vegyen az általános derűtségben. Instans nő volt! Kiderült abból, hogy amint a kacajvihar egy kissé lecsillapodott, elegáns lengéssel odalebbent a nádor elé, szép kiejtésű franciasággal ajánlva még egyszer az ügyét őmagassága kegyelmébe.

A nádor kezet nyújtott a folyamodó hölgynek, s igen meleg hangon biztosítá őt kérelmének teljesítése felől. Számolhat a leghatározottabb pártfogására. – És azután egész a terem ajtajáig kísérte őt, s méltóságos asszonynak címezte.

– Azért mégis ketten együtt törtük mi el tegnap a paprikás csirkének a sarkantyúját – gondolá Andernach lovag. – Furfangos tréfa biz ez – mondá aztán a nádorhoz fordulva. – Bizonyosan tudom, hogy hol tették meg rajtam ezt az elcsempészését a hozott levélnek, engedjen meg magasságod pár napi haladékot nekem, hogy utánajárhassak, s az elcserélt iratot visszakeríthessem.

A nádor egész jóakarátú komolysággal biztosítá a lovagot, hogy türelmesen fogja várni az elveszett levél előtűntetését.

Andernach lovag sietett búcsút venni. Künn a várakozó teremben megkérdezte a nádor kamarásától, hogy ki volt az a szép hölgy, aki éppen most eltávozott.

Megmondták neki a nevét és állását: „Korponay Jánosné, született Garamszeghi Ghéczy Juliánna, kuruc főstrázsamester hitvese”.

Most azután még jobban meg volt confundálva a lovag.

Ha ez a kuruc alvezér asszonya, akkor mit keresett volna Bécsben? S ha nem onnan jött, hogyan tudhatott volna valamit arról, hogy ő mit hoz Bécsből magával?

A legegyszerűsebb mód lett volna erre a kérdésre választ kapni, ha felkeresi Korponayné, és kiveszi belőle ezt a titkot. Csak éppen újra kellene equipálnia magát, mert ilyen sárosan, szurtosan, mint staféta, prezentálhatja magát valaki a nádornál, de nem tehet látogatást egy elegáns úrhölgynél. – Görög bolt van Szathmáron elég, ahol kész öltözeteket árulnak. (Bizonyosan Korponayné is onnan kölcsönözte a divatöltönyét.) Hanem ezalatt elszalaszt valami más sakkfigurát, ez a bivalyos szekéren utazó hölgy.

Ez okvetlenül azonos azzal a rejtélyes személlyel, aki Béctől elkezdve, az egész úton öléltte futott, akadályokat rakva mindenütt az ő útján keresztül. Ezzel neki találkoznia kell, mielőtt Szathmár-Németibe érkeznék, még az úton.

Sietett új lovat vásárolni, s amint az nyereg alatt volt, felkapott rá, s visszaügetett azon az úton, amit nemrég megtett.

Az ekhós szekeret csakugyan megtalálta még az Ecsedi-láp szélén. A nap forrón sütött, a bivalyokat csípte a légy, belefeküdtek a pocsolyába, csak az orruk látszott ki belőle; semmi ösztökélés ki nem bírta őket onnan mozdítani.

Az ekhós szekér kinn állt a parton, a zombikok között, ahová ezt a béresek kivontatták, amíg a bivalyoknak méltóztatik a fürdést megelégeni, s a hivatalos órát újra megtartani. Az úrhölgy ott ült az ernyő alatt, köröskörül tocsogó sömlyék volt, csak úgy ugráltak a ló lábai elöl a békák mindenfelé, amint Andernach lovag odaléptetett hozzá.

A lovag azt gondolta, hogy no most mégiscsak a kezében tartja egy fonalát annak a gubancnak, amibe belekeveredett. Belékötött a menekülésre képtelen hölgybe.

– Legalázatosabb szolgája, asszonyom! Nem Korponayné asszonyához van szerencsém?

A lovag nagyon csalafinta akart lenni, azt gondolta, hogy erre a névre majd valamiképpen reflektálni fog a delnő.

Csakhogy Krisztina már akkor kijárta Juliánának az iskoláját, be volt tanítva minden eshetőségre.

Aki csak hazudni tud, az nem tud hazudni, de aki az igazsággal tudja keverni a hazugságot, aztán hol alatta, hol mellette elurranni, ez bírja az igazi tudományt.

– Nem, kapitány úr! – felelt Krisztina, a fátyolát hátravetve, hogy az arca még őszintébb legyen. – Én Blumevitz császári királyi ezredes felesége vagyok.

– Tisztelem, úrasszonyom. Én pedig Andernach lovag cs. kir. kapitány vagyok, én Korponay Jánosné asszonyságot keresem, akinek igen fontos üzenetet kellene átadnom.

– Hát csak keresse, kapitány úr.

A lovag nem tágított:

– Ezer bocsánat, úrasszonyom! Nem asszonyságod volt az, aki Béctől kezdve folyvást előttem utazott, egész a Tiszáig, egy karmazsinpiros hinton?

– De én voltam az.

– Ugyan örülök, hogy van szerencsém megismerkedhetni asszonyságoddal. Nem mondhatná meg nekem, miért igyekezett engem olyan halálos sietséggel megelőzni?

– Őszintén megmondom, kapitány úr. Én azért mentem fel Bécsbe, hogy őfelségénél szerencsétlen atyámért könyörögjek, aki fej- és vagyonesztésre van ítélve, talán nevéből ismeri kegyelmed, Fabriczius lőcsei főbíró. Kegyelmet kértem a számára. Rémületemre azt a hírt kellett meghallanom, hogy a császár hirtelen meghalt. Ekkor az a gondolatom támadt, hogy lesiessenek Pálffy bánhoz, aki a felség teljhatalmazottja, s tőle kérjem az atyám számára a kegyelmet, akinek ezt megadni egész addig hatalma van, amíg vissza nem hívják. Ezért akartam a kapitány urat megelőzni, mert azt hittem, hogy kegyelmed hozza Pálffy bánnak a visszahívó dekrétumot. Sajnos, hogy mégis megelőzött kegyelmed, s ezzel szegény atyámnak az ügye veszve van.

Krisztina szemében két könnycsepp ragyogott. A könny egészen igaz volt, hanem az alapjául szolgáló indok nem volt az. S Andernach lovagot megcsalták a könnyek.

– Ne keseregjen, úrasszonyom. Semmi sincs elvesztve a kegyelmed részéről. Mehet egész csendességgel a bivalyfogatán Szathmárig, én nem hoztam Pálffy bánnak semmiféle visszahívó dekrétumot. Hanem elhoztam neki a Pintye Gregor figuráját.

Krisztina arcán az az őszinte, tudatlan elbámulás látszott e név hallatára, ami kétségtelenné tette, hogy ő sem a névről, sem annak a viselőjéről nem tud semmit. Azután pedig rögtön az eltitkolhatatlan öröm ragyogása látszott rajta; egész hévvel kérdezé: „Hát nem hozta kegyelmed a visszahívó dekrétumot?”

– Nem ám.

– Menjünk, emberek, menjünk! – kiálta Krisztina a heverő hadnak.

Sem ember, sem bivaly nem akart mozdulni.

Azzal Andernach lovag udvariasan üdvözölte a hölgyet, s megfordította a lovát – a vármegye gátja felé.

Újra meg kellett tennie az utat azon az elátkozott sártöltésen keresztül.

Megint este lett, mire a domahidai csárdához elvergődött.

Ezúttal bevezette a lovát a pitvarba, s odakötötte a kantárját az ajtóki-lincshez.

A fogadására természetesen nem jött elő senki.

A fogadósnek dolga volt odabent, dohányt vágott a hosszú asztalon egy kettétört fringiával, s tudomást sem igen vett a belépő vendégről.

– Jó napot, korcsmáros! – köszönte be a lovag.

– Ha jó, edd meg! – dörmögé a bajusza közül a vendéglős.

– Megint itt vagyok ám.

– Bánja a ménkü.

– Hát nem ismer tán kend?

– Ismeri a ménkü.

– Én vagyok az a vendég, aki tegnap itt hált!

– Vendég? Ezer vendég hál én nálam naponta, mit tudom én, melyik a kesely, melyik a fakó?

– De arra csak emlékezhetnék kend, hogy én vettem kendtől tegnap egy rémonda lovat ötven aranyért.

Már erre a szóra csak kinézett a korcsmáros onnan a süveg karimája alól a félszemével.

– Hát talán visszahozta az úr a lovat, hogy most meg én vegyem meg?

– Hoztam a gutát. Eladtam én azt még Szathmárban.

– A lócsiszárnak?

– Dehogya a lócsiszárnak, cserzővargának.

– No az jól járt vele, mert több volt azon a bőr, mint más lovon.

– Nem azért jöttem én vissza, hanem a kend feleségével szeretnék beszélni.

– Az én feleségemmel? Ha csak ez a kívánsága az úrnak, hát az megtörténhetik iziben. Hej Dorka, te! Gyere csak be! A kapitány úr akar veled enyelegni.

Erre a hívásra csak beállít a terembe az a vén banya, aki egészen hozzá illő párja volt a korcsmárosnak.

– Tessék vele diskurálni. Akár magukra hagyom.

– Mi a csoda ez? Hát ez a kend felesége?

– Fájdalom, hogy az! Még pedig ötvenhárom esztendő óta.

– De hiszen nem az volt a tegnapi, hanem egy szép, fiatal, karcsú termetű, kökényszemű, sáfrányhajú menyecske volt, aki itt danolt, süttő-főzött, nekem tokaji bort töltögetett.

Erre a szóra a korcsmáros azzal felelt, hogy öklébe szorította a dohánývágó félkardot, s megfenyegette vele a vénasszonyt, olyan haragos pofával, amiből kirítt a félelem, s mérgesen dörmögé:

– Heh! Te fertelmes gonosz csont! Már megint gonoszban törted a fejedet! No megállj! Feladlak a törvényszéknek, csak bekerüljek Szathmárba!

– De nem erről a vén banyáról beszélek én! – szolt türelmét veszve Andernach –, hisz ezzel csak annyi dolgom volt, hogy neki adtam oda a nyergemet meg a kantáromat, hogy tisztogassa meg.

– Ahun van ni! – kiálta fel erre méltatlankodva a fogadós, s ledobta az asztalra a félkardot. – Kegyelmed maga hát akkor a hibás! Minek az ilyen asszonynak nyeret meg kantárt adni a kezébe? Micsoda rettenetes nagy hiba volt ez már!

Aközben forogtak a szemei, hánytá magára a keresztet, s dörmögött olyasmit, hogy „Tüske a talpad alá!”

Andernach lovag nem értette a dolgot.

– No, hát mi lesz már?

– Ni, hogy keresztbe állnak már a szemei! – dörmögé a korcsmáros, s úgy reszketett, majd a hideg rázta.,

Az igaz, hogy a vénasszony csúnyául tudott kancsalítani, az ember sohasem tudta, hogy melyik szemével néz rá?

– Hát hallja az úr – suttogá a korcsmáros –, megmondom az igazat, de adjon rá parolát, hogy nem mondja odább, egy teremtett léleknek sem.

– No, parolát adok rá.

Andernach lovag odanyújtá a kezét a vendéglősnek, az a mutatóujjával elébb egy karikát rajzolt a tenyerébe, s azután belecsapott csattanósan. Ezt úgy hívják, hogy „karikás parola”, ez a rajzolt kör képviseli a L. S.-t (Locus Sigilli).

– Mármost hát megmondom igazán. Ez az én feleségem boszorkány, valóságos céhbeli boszorkány, azoknak is a kapitánya. Ha ennek este, gyertyagyújtat után kantár meg nyereg akad a kezébe, akinek azt a nyakába veti, a hátára dobja, abból repülő ló lesz egyszeribe, de hogyha embert vagy kutyát, disznót nem kap, amin legörömostebb nyargal, hát akár egy üres hordót is felkantároz, az is elrepül vele, csak azt mondja: hipp-hopp! Ott legyen, ahol akarok! Egy fütty alatt ott terem a Szent-Gellért hegyen, elhozza magával a bűbajos írt, amivel aztán ha bekente magát, egyszerre átváltozik csodálatos szép tündérré, az ember azt hinné, hogy farsangi új menyecske. Kegyelmed is így botlott rajta keresztül, köszönje a

szenteknek, hogy meg nem ütötte benne a bokáját, szép szerével megszabadult.

– Dehogyan szabadultam! Inkább nagyon is rajta vesztettem. Elbolondított a danolásával, leitatott a mászással!

– Danolással? A bizony, hollókározással! Mászással? De bizony nyíri karcossal! Nem alszik el ettől ember. Halottnak beadják, felébred tőle, olyan savanyú. Boszorkányság volt az. A csonka hegyről hozta, ahol a boszorkányok pincéje van.

– Bánom is én, akárhonnán hozta! Hanem az én tarisznyámból kilopta a levelet, amit Bécsből hoztam. Egy drága írást, amire nagy szükség van Szathmáron.

– Micsoda?! – kiálta fel a korcsmáros, kétfelé törülve a bajuszát. – Azt mondja az úr, hogy meglopták? Az én házámban? Tudja meg az úr, hogy én nemesember vagyok. Bocskai nemes! Engem ne merjen dehonesztálni. Az én házámnál soha egy gombostűt el nem loptak.

(Gombostűt az igaz, hogy nem.)

– Hát a lószerszámom! – kiáltá mérgesen a lovag.

– Azt sem lopták el! Minek adta az úr a boszorkány kezébe? Dorka te, Dorka! Becsüld meg magad! Szépen kérek. A Herkópáter nevére! Hozd vissza a lovag úrnak a készségét. Ne bolondozz!

A vén banya bebújt a kályhalyukba, ott kaparászott, csörömpölt, s aztán csak előbújt megint, az eltűnt nyeret és kantárt hozva nyalábban. Odadobta a padra.

A lovag bámulva ismert rá az elveszett holmijára. A pisztolyai is ott voltak a nyeregkápában, csak az egyikén volt a kakas felhúzva.

(Ezt bizonyosan visszaküldte Korponayné a vezető legény által, aki a mocsári úton került előre.)

– Ez hát megkerült volna – dörmögé a lovag –, mármost bárcsak a levelem is előkerülne, adnék érte kemény száz tallérokat, aki visszaadná!

– Száz tallér! A császár levele volt? – kérde a korcsmáros. – (A száz tallér megint nagyot rendített a pártállásán.) Milyen volt az a levél?

– Öt pecsét volt rajta a császári sással, de hisz a boríték nem is vett el, a pecsétek is mind rajta maradtak, hanem a belét vették ki, s mást tettek helyébe.

– No ez már boszorkányság volt! – mondta fogvacogással a korcsmáros. – Ehhez tudnak a boszorkányok. Még a gyereket is kicserélik, mikor a bábaasszony keresztelni viszi, a maguk porontyát odaváltják a selyemtakaró alá, az úrfit meg eladják a cigányoknak. Hova tetted, te gonosz csont, a császár levelét? Add elő mindjárt, vagy négyfelé hasítlak!

(Ellenben a kályháig retirált féltében a gazda.)

– Nem láttam semmit... – dörmögé a vén banya, leülve a rokka mellé, s rákezdve a csepűfonást.

– Valld meg mindjárt, hogy mit dugtál a levél helyébe, vagy ciherre teszlek, hamuvá égetlek!

– Nem tettem semmit! – motyogá az anyóka, térdéig görbítve a lesunyt fejét.

– Dehogynem! – allegált a lovag. – Azt az átkozott zsvány figuráját tette a helyébe, azt húzta ki a borítékból a Pálffy bán, mikor felvágta a pecsétet rajta.

– Micsoda zsványét? – kérdé meghökölve a vendéglős.

– No, hát azét a híres rablóét, a Pintye Gregorét, ami ide volt a benyíló ajtajára szegezve.

(A benyíló ajtaja akkor éppen befelé volt tárva.)

– Azt a verses képet innen az ajtóról? – kérdé a gazda.

– Hát persze, hogy azt az ebszülöttét!

Most már még a süvegét is lekapta a fejről a gazda, úgy hanyta magára a keresztet.

– Szent Habakuk, ne hagyj magamra! – s aztán lábhegyen settenkedve lopózkodott a benyílóig, a befelé tárt ajtót kihúzta, s odamutatott, babonás borzalommal. – Nézze a lovag úr, hiszen most is itt van.

Az biz oda volt kiszegezve most is, az a bizonyos Pintye Gregor, azokkal a szép versekkel, amiket valami falusi poéta esztergált.

A lovag bámulatában leült a padra, rámeresztett szemekkel.

– Du verfluchter Kerl!

(Persze, hogy ez is azon az úton került vissza, amin a lószerszám, a lovagot megelőzve.)

Most már csakugyan szentül hitte, hogy boszorkányság van a dologban.

– Mármost hát köttesse be kend a lovamat az istállóba, éjszakára mégiscsak itt kell maradnom ebben a boszorkányos hajlékban. Szólítsa a menyecske leányát.

– Tercsa te, jer elő! Készíts jó vacsorát.

Még az a halovány reménysége volt a lovagnak, hogy talán ettől a menyecskétől tudhat ki valamit, hogy ki volt az a tegnapi „cifra asszony”, akivel ő olyan jól mulatott volna, ha el nem aludt volna; hanem a Tercsa, ha a fejét lefűrészelik, sem emlékezik másra, mint az „édes szülémre”, az pedig tegnap sem volt se szebb, se fiatalabb, mint ma.

– Így van ám az – magyarázá a gazda tudós jártassággal –, hogy ezek a gonosz boszorkányok úgy tudják magukat elváltoztatni, hogy csak az látja őket búbajos cifra asszonynak, akinek a szemeit megbabonázták, a többi meg mind csak ilyen toprongyos vén csoroszlyát lát maga előtt, la.

Ehhez aztán a Tercsa is tódított, amennyit csak tudott, s a vacsoránál úgy jól tartották Andernach lovagot paprikás bürgével meg boszorkányhistóriákkal, hogy annak a szája égett, a háta meg fázott.

A vén Dorka pedig hallgatta mindezt csendesesen, s mekegtette egyformán a kecskerokkát; a fekete kandúr ott dorombolt mellette a kályhapadkán.

Mikor aztán lefektették a lovagot a dunnaverembe, s rácsukták a benyíló ajtaját, akkor összefogóztak mind a hárman: a gazda, meg a leánya, meg a vén Dorka, s úgy táncolták hármásban a kalamajkát.

Andernach lovag komolyan elhihette a boszorkányhistóriát, mert ő jó nevelésben részesült a vorarlbergi minoriták kolostorában, de ezek itt cudar, hitetlen eretnekek, akik nem hisznek semmit, még boszorkányokat sem.

Másnap reggelig ráért a lovag álmodni róla, hogy mit tegyen mármost, merrefelé fordítsa a lova fejét? Elég diplomáciai jártassága volt felfoghatni a fatális helyzetet, amit a dekrétum elvesztésével okozott. Hazamenni Bécsbe s megint visszatérni, kétheti idővesztés. Azalatt Pálffy és Károlyi azt tehetik, amit akarnak. A bivalyos szekér is megérkezett ezóta, s Blumevitzné tudatta az urakkal, hogy a császár meghalt. Hivatalos tudomást azonban erről Pálffy nem kénytelen venni, s az időhaladék az ő szövetségese.

Már kora hajnalban sietett nyergeltetni a lovag, azzal a szándékkal, hogy mégis visszatér Szathmárba, és élőszóval mondja meg a bánnak, hogy az uralkodó egy hét óta nincs az élők között.

Amint azonban a vármegye gátjáig jutott, ott nagy népcsődulet állította meg; száz meg száz szekér, tízszer annyi paraszt, egy egész ezred granicsár. A szekerek meg voltak rakva rözsekötegekkel, nádkévékkel. Lárma, kiabálás volt elég. Lovas szerezsánok segítettek a zűrzavart szaporítani.

Andernach lovag nem bírta közöttük előrehatolni.

Nagy nehezen akadt egy granicsár őrnagyra, aki tudott németül. Attól megtudta, hogy nem szabad neki a vármegye gátján keresztül menni. A bán parancsolta, hogy két nap alatt az egész gát, amilyen hosszú, járhatóvá legyen téve, mert az egész császári hadseregnek, ami a Kraszna túlsó oldalán áll, át kell rajta jönni Nagy-Károlyba. Addig pedig senkit a gátra ráereszteni nem szabad.

Ennek az intézkedésnek az okát aztán könnyű volt Andernach lovagnak, a politikai helyzettel való ismeretsége mellett, kihüvelyezni.

A királyi teljhatalmazott, Pálffy bán és Rákóczi meghatalmazott fővezére, Károlyi Sándor, addig az alkudozások alatt a seregeikkel együtt farkaszemet néztek egymással, ha az alkudozás félbeszakad, a verekedésre

azonnal készek. Ha Pálffy most a Kraszna jobb partjára átvonul a seregével, egész Nagy-Károlyig; ez azt jelenti, hogy a két meghatalmazott már megkötötte és aláírta a békét, s most már csak a befejezési parádéja következik a hosszú háborúnak. – A kurucok kevély népek: nem akarják letenni a fegyvert a csatarendben álló ellenség tábora előtt. – Ezért küldi át a seregét az Ecsedi-láp túlsó oldalára a bán.

De még egyéb oka is volt annak, amit Andernach nem tudhatott.

Rákóczi Ferenc odakinn Lengyelországban éppen olyan gyorsan értesült I. József haláláról, s ő is azonnal gyorsfutárt indított Károlyihoz, azzal a paranccsal, hogy a fővezér rögtön szakítsa félbe az alkudozásokat, s készüljön a had folytatására. Ha nincs király, nincs kivel egyezkedni.

A fejedelem futárja Korponay János volt.

Ápril 17-én halt meg József király.

Betegségének súlyos fordulata előtt az özvegy császárnének és a miniszterének megküldé írásban azon végóhajtását: hogy ha ő meghal is, Magyarországot kibékítsék; a nemzettel és Rákóczival igazságos békét kössenek, Wratislaw és Savojai Eugen csak az uralkodó végakarátát teljesítsék annak halála után. A becsület az ő részükön volt. A fondorkodás a Bécsben lakó magyar főuraktól származott. Ezúttal a becsületes emberek *csaltak*. Szabad volt nekik: kötelességük volt.

Ápril 24-én érkezett meg Korponay Jánosné a bán főhadiszállására a király halálhírével és a visszahívó dekrétummal. Nem lett az elsikkasztva; eljutott oda, ahova küldve volt. Juliánna átadta azt Pálffy bánnak. Abból megérthető a főúr, hogy felhatalmazása vissza lett vonva; helyette Cusani tábornok lett kinevezve a császári hadseregek vezérévé; őt magát Bécsbe hívják: a békealkudozásnak vége.

Pálffy bán a zsebébe dugta a visszahívó parancsot, s rögtön futtatá a megbízottját a kuruc táborba Károlyi Sándorhoz, azzal az izenettel, hogy ő kész aláírni azt a békeokmányt, amit együtt szerkesztettek. Károlyi jöjjön a seregével Szathmárra; ő a császári sereggel Nagy-Károlyig fog előle viszsza húzódni.

Azt is tudatta Károlyival, hogy mit kapott Bécsből.

A két fővezér átlátta, hogy itt egy napot sem szabad elveszteni.

Éppen ezen módon dugta el a tarsolyába Károlyi Sándor a fejedelemnek ápril 19-én Kukizovból kelt levelét, melyben Rákóczi a békekötés halogatására ösztönzi, s Huszra hívja össze az országgyűlést. Még akkor nem tudhatta a király halálát.

Ápril 27-én érkezett meg Korponay János Rákóczinak azzal a levelével, amit már a király halálhírének vétele után írt. Nagy kerülőt kellett tennie a máramarosi hegyi utakon keresztül.

Szathmárra utasították.

Már akkor sem a császári, sem a nemzeti hadsereg nem volt ott. Egy nap alatt úgy megrakták a vármegye gátját rőzsével, náddal, hogy ágyútelep, lovasság, poggászszekér mind átkelhetett rajta. Az Ecsedi-láp túlsó oldalán álltak már.

Korponay János az elhagyott főhadiszálláson, a szathmári Károlyi-palotában, csak egy csapat kuruc muskétást talált még. Régi jó ismerősök voltak, a löcsei önkéntesek, akik a város feladásakor vele együtt törtek keresztül az ostromzárló császári harcvonalon, utolsó hívei Rákóczi Ferencnek. A parancsnokuk az ősz Fabriczius volt.

Amint meglátták egymást, összeölelkeztek.

– Mit hoztál, fiam? – kérde Fabriczius a kuruc vitéztől.

– A fejedelem parancsát s a király halálhírét.

– Elkéstél velem, fiam. A vezérek ma írták alá a békekötést. Nincs már fejedelem.

Korponaynak egyszerre megeredt a szeméből a könny.

Sírt, mint egy gyermek.

Azután dühöngeni kezdett: „Hogy történhetett ez meg?”

– Három nap alatt összebóronálták a dolgot. Éjjel-nappal tanácskoztak, lélegzethez jönni sem engedtek senkit. Most már odaát vannak: holnap utoljára lövik ki az ágyúkat, puskákat, salve gyanánt az eltemetett dicsőségre.

– Ki sugallhatta ezt nekik?

– Hát ki? Az, aki a király halálhírét Bécsből hamarabb meghozta, mint te.

– Hamarább, mint én?

– Három nappal hamarább, mint te.

– Hisz én éjjel, nappal, hóban, zivatarban vágattam; három lovat agyonhajtottam.

– De az repült!

– Akkor ördög volt, ha engem meg tudott előzni!

– Jól mondod. A feleséged volt.

Korponay a fogait csikorgatta dühében.

– Ha én egyszer még azt az asszonyt a törömnek a hegyével elérhetném!

A mocsár túlsó oldalán meg Andernach lovag dühöngött ellene.

-Ha én egyszer még annak az asszonynak, aki nekem paprikás csirkét főzött, a selyemkendőjét a nyakán a markomba kaphatnám.

Szegény asszony! De nagyon készülnek ellene!

Május első napja volt, amidőn Nagy-Károlyban, a gróf Károlyi-palota termében, nyitott ajtóknál felolvasták azt a korszakalapító okmányt, melynek *szathmári békeszerződés* a neve. A cím a kurucoknak tett engedmény

volt, az ő főhadiszállásuk volt Szathmár-Németi, a császáriaké Nagy-Károly.

„Mi I. József, Isten kegyelméből stb. stb.” Kezdődik az okmány.

I. József már akkor a díszravatalon feküdt, bebalzsamozva, a lobogó viaszgyertyák vetették rá sárga világukat. De bizonyára az ő akarata volt az: hogy kizöldüljön a fű a kiontott vér helyén egész országszerte.

Azt a tizennégy napot, ami alatt egy koronás halottnak ott kell feküdni, országai címereivel felpompázott ravatalán, jól felhasználta a halott: kibékítette az országait. Amit elkezdett élve, bevégezte holtan.

Nagy esemény volt ez: millió és millió embernek öröme, ugyanannyinak keserősége, a legtöbbször együtt keverve mind a kettő. A napok megszűntek fényesek lenni, de az éjszakák sem olyan sötétek: nincs remény, de rettegés sincs. Nincs győztes, de nincs legyőzött sem.

S hogy senki se maradjon az országban, aki az 1711-iki május 1-jét meg ne emlegesse, maga a felséges természet, a szent geodémon is megörökítette azt a maga hozzájárulásával. A május első reggelére virradó éjszakán olyan általános fagyot eresztett az országra, hogy a Kárpátoktól a Velebitig minden növény gyümölcse virágjában elromlott. Az idén nem lesz se búza, se bor. Siessen minden ember haza, alászántani a leforrázott vetést, s tönkölyt, tatárkát, tengerit vetni, amíg lehet.

A felkelő nap előtt dértől megőszült rónák terülnek el; a zúzmarától csillogó lombok lankadtan csüggnek alá a gyümölcsfákról. – Éppen ilyen lankadtan csüggnek a zászlónyeleken a lobogók a „pro libertate” aranyfakó betűivel.

Tizenháromezer kuruc vitéz áll ezredekre sorakozva a majthényi rónának egy négyszögű terén; utolsó maradványa annak a hadseregnek, mely tizenkét éven át egy darab világtörténetet csinált.

Ma írják meg az utolsó lapját ennek a történetnek, s aztán porzót hintenek rá.

Nincs fegyverlerakásról szó; ez nem kapituláció, ez szabad akaratú békekötés. A tizenháromezer kuruc vitézt nem fogja körül ellenséges tábor, nincsenek ágyútegek ellene fordítva, a király személyesítője, Pálffy bán csupán egy escadron savojai dragonyostól, mint díszkísérettől követve jön ki Nagy-Károlyból a sereg elé, s ott szemben jön reá egy, az ő díszkíséretét számra meghaladó fényes lovagcsapat: Károlyi Sándor vezér, a kuruc tisztekkel.

Sokszor összecsengett ezeknek a kardja amazokéival, nem fog csatogni többé.

Ezek azok a kuruc tisztek, akik még tegnap letették a hűség esküt, a szathmári gyűlésteremben Pálffy titkára, Pulay János előtt; akik eddigi rangjukban most már a királyi zászlók alatt fognak szolgálni.

Károlyi bemutatja őket név szerint Pálffy bánnak, s akkor ő maga is a szabad ég alatt, fedetlen fővel leteszi a hűségi esküt Pálffy bán kezébe.

Akkor aztán felolvassák a hadirendben álló kuruc sereg előtt a békekötés levelét.

Közböcsánatot kap minden ember, a kicsinytől a legnagyobbig. Maga, Rákóczi Ferenc is visszakapja birtokait, túszul tartott gyermekeit; csak a fejedelmi címét veszti.

Visszaadják mindenkinek az elkobzott vagyonát, megerősítenek kit-kit a fejedelem által adományozottakban; az özvegyeket, árvákat üldözni nem engedik, senkit a múltakért kérdőre nem vonnak.

Helyreállítják az ország szabadságát, a vallásszabadságot; az elvett templomokat visszaadják.

Összehívják az országgyűlést, s ami sérelme van a nemzetnek, ott azt mind megorvosolják.

És végtére nem kívánják a kuruc seregtől, hogy fegyverét lerakva, kard nélkül az oldalán világ csúfjára oszljon szerteszét; mindenki megtartja az ősi kardját, a magyar viselet kiegészítő alkatrészét, csak a karabinokat rakják le; azokat sem kapitulációképpen, hanem tisztességes árban, minden lőfegyverért kap a tulajdonosa hat rénes forintot; ami árnak igen tisztességes.

Az átadás előtt ezredszámra lövik ki vezényszóra a karabinokat, végső tisztességgül, mint a temetésnél, s azután lerakják szép sorban egymás mellé.

Igazi festői látvány, minőt soha a világ egy rakáson nem fog találni többé, ez a kuruc sereg. Mindenik ezrednek más az egyenruhája: zöld, piros, kék, narancsszínű dolmányok, más-más színű nadrágokkal és csizmákkal, amikből csak a zöld szín hiányzik (ez megbélyegző volt); a kalpagok, kucsmák, csákók és sisakok formája is annyifelé változik; a dolmány zsinórzata fehér vagy fekete. Az ezredek nagy zászlói, a *kornéták*, majd bíborpirosak, majd fehérek, majd zöldek, rajtok az ország címere, a Rákóczi-címer vagy a Boldogságos Szűz, s az aranyhímzésű szavak: *pro libertate*; azután minden ezrednél a századoknak külön lobogóik, amiknek csíkjai azon ezredek egyenruháinak színeit képviselik: arra valók, hogy a harci zűrzavarban a szétrobbant vitézek odataláljanak megint a saját zászlóikhoz. Ennek a szép tudománynak mind vége van most már. A tárogatók utolsó takarodót fújnak.

A vezérek eskületétele után leszállnak a zászlótartók lovaikról, s leütik a földbe a zászlónyeleket; a zászlók mögött következik a sorba lerakott karabinok rendje, olyan az, mint egy lekaszált gabonarend, középett a nagy *kereszttel*, a kornétával, körülrakva a táborigépződoboktól, azok sem jelzik már többé a riadót.

A két csoport, a kuruc tisztikar s a császári lovas kíséret egybevegyül, egy csoporttá gomolyodik, s megindul Nagy-Károly felé, s ezzel ki van adva a nagy jelszó: „Mehet ki-ki, amerre lát!”

A nemzeti hadsereg a szélrózsára van bízva. Az ezredek csapatokra bomlanak, megszűnt a parancsszó, a fegyelem; nincs tiszt; nincs közlegény többé; az a kérdés, ki, mely vidékre tart? A Szathmár felé fordulóknak keserves a dolga. Az Ecsedi-láp gázlóin nem lehet most áthatolni, mert ott ujjnyi vastag jég fagyott a vízre, ami a ló alatt beszakad s a lábait összemetéli, csak a vármegye útján kell végighatolni, ahol a feltúrt sár göröngyei csonttá vannak fagyva. Van nagy káromkodás!

S aztán a lovas csapatok után egy másik tábor kezd hozzá a kibontakozáshoz, a szekerek tábora. Ezer meg ezer kocsi, hintó, szekér, tele menekült néppel, asszony, gyermek, öreg ember, aki a visszavonuló kuruc sereggel együtt futott, minden mértföldnél növekedve, mint a lavina, bomladozik most már szerteszéjjel s keresi az utat, melyen hazájába visszatérhet.

A szekértömeg közt poroszkál előre, meg-megakadva a torlaszban az ekhós szekér is, mely a két asszonyt viszi, Juliánnát és Krisztinát.

Ők még Majthényban ebédeltek meg, a gazdag mezővárosban, melyet itt a hajdúvilág közepén csupa német gazdák laknak, híres gyümölcstermesztők. Innen keltek útra alkonyatfelé, mikor már a szétoszló nemzeti sereg lovasai, akik a keleti országrész felé laktak, elvonultak az úton; – addig a Majthénynál álló szekértábor nem indulhatott meg.

Akkor pedig, mihelyt szabad lett az út, ugyan indulni kellett; mert Majthény már ki volt élve.

Ötezer szekér egy rakáson! Egész tábor!

Annak futni kellett saját maga elől egy várossal odább. S amint azt megszállták, megint hamar odább, az éhínség elől, míg a tenger apródonkint szét nem oszlik apró folyamaiba.

Korponayné ugyan jól ellátta magát élelmiszerekkel, az ismeretes közmondás szerint: „Télen kenyeredet, nyáron meg ruhádat el ne hagyd”; mert a vendégszeretet egy egész tábor megérkezésekor még Magyarországon sem gyakorolható.

Eddig a két asszony nem sokat gondolt éhséggel, szomjúsággal. Bámulatos az, hogy ebben a tekintetben mennyit képesek az asszonyok kiállni. Azután a gond, az aggodalom nagyon jó asztalnok és pohárnok, úgy jól tudja tartani az embert, hogy nincs olyan vendéglős. Hanem most már ennek a gyomorterhelőnek mind vége van. El lett érve a cél, megkapták, amiért fáradtak, van nagy öröm, s az öröm étvágyat csinál.

Hát hiszen erről gondoskodva van; hanem fennmarad egy másik baj: a takarmánykérdés. Az utazóknak lovaik is vannak. Szénának, zabnak s

egyéb abrakféléknek híre sincsen. Azon is segített a véletlen. Itt a sok elfagyott őszi vetés. A szép tábla rozsvetések most már nem valók egyébre, mint lekaszálni, fölétetni. – Az egész út mentében aratnak, kaszálnak, mint derék nyárban. Szomorú aratás: nem köt kévét senki!

Az út mellett, Majthényon túl, egy nagy rozstábla szélében kaszál egy pőrére vetközött, nagy szál férfi. Kettő vagy három a tábla túlsó oldalán heverész a levágott rend végében, mint aki napi munkáját végezte már; ez az egy még vágja erősen az embervállig érő vetést. Mögöttük egy egész tarló látszik már, amelyiket a ledöntött gabona hosszú sorban takar.

S ahol a levágott rozs megszűnik, kezdődik egy másik tarló. Egy nagy, négyszögű parlag mezőt végtől végig betakarnak az egymás mellé lerakott karabélyok, amiket a kuruc sereg ottan hagyott. Miként egy lekaszált tarló! A hajdani dicsőség tarlója. Ez is a múlt éjszaka fagyott le. A sorba lerakott fegyversor mintha csak a folytatását mímelné a kárba ment rozs kaszált rendének. Hát azok a póznák ott a közepén minden sornak micsodák, azokkal a fecskéfarkban végződő rongyokkal? – Madárijesztők! – Valamikor zászlók voltak, amik repültek a szélben, mikor diadalra robogtak, körülöttük a felrúgott dobok, üres edények!

Ez az a híres majthényi síkság, amin ezóta olyan nagyot nőttek a fák. A tizennyolcadik évtized járja már, hogy ott terül e földdarab körülárkolva, egy darab senki földje. Senki sem nevezi magáénak, ingyen sem kell, nincs gazdája. Fák, bokrok, összevevő nőnek a területén sűrű bozóttá, soha azokat emberkéz nem irtja, nem hordanak belőle tüzelőnek valót: még egy ostornyelet sem vágnak a gesztjéből. Minden vadnak biztos menedéke, oda vadász nem megy: ez a majthényi puszta, ahol a nemzeti sereg a fegyvereit a földre lerakta.

A nap le volt már alkonyodva, de az ég csupa arany volt még; az alkonyfényben a két tarló között állt mereven az a férfi, az a nagy szál ember, s a kaszáját fente. Háttal állt a nyugati égnek, arca és alakja feketének tűnt fel, mintha vasból volna.

Korponayné megállítatá a szekerét, s a kocsisának azt mondá, hogy jó lenne ezt az embert megszólítani: talán adna jó pénzért abból a most lekaszált rozsból a kiéhült lovak számára egy jó kötélre valót.

– Hej atyafi! – kiálta a kocsis onnan az ülésből.

A kaszás ember rá sem ügyelt, mintha nem hallotta volna. „Tán nem tud magyarul? Sváb lesz az istenadta.”

Ekkor Juliánna maga hajolt ki a kocsiernyő alól, s odakiáltott a kaszásra csengő, hízelgő hangjával.

– Ugyan édes jó barátom, nem lenne szíves idefáradni egy szóra?

A megszólított férfi erre vállára vetette a kaszáját, s átugorva az út melletti árkon, odasietett a szekérhez, s ott megállt, és a szeme közé nézett a szép asszonynak.

Az a rémülettől eldermedve veté magát a kocsi hátsó ülésébe vissza, ahol barátnéja, a másik instansnő aludt csendesdeden. Ennek a kaszás embernek az arca olyan ismerős volt! Mintha Fabriczius volna, a lőcsei bíró.

Hogy néz rá mereven!

Vagy tán csak álom ez? Hallucináció. Érzékek káprázata.

Úgy tetszik, mintha beszélne. Mintha azt mondaná, kaszájával arra a nagy, négyszögű pusztára mutatva, a sorba rakott fegyverekkel, a rongyos zászlókkal:

„Hát hogy tetszik az *aratás*? *A te vetésed ez!* Nézd csak! Ez a te dominiumod! Amíg a világ világ lesz: el nem veszíted ezt. Ami rajta terem, száz meg száz éveken át, örökké, mindig a tied lesz. Nézd, milyen nagy uraságod van.”

Juliánna reszketve húzta magát a kocsi mélyébe, arcát eltakarva e féltelmes tekintet elől; de hallania kellett, amit ez ember mondott, akárhogy elburkolta előle a fejét. Az az ember őt megátkozta.

– Verjen meg az Isten a magad kezével! Ott bűnhődjél meg, ahová legjobban sietsz. Mikor olyan magasra hágtál, amennyire vágytál, onnan legyen meg a lebukásod. Az öljön meg, akit legjobban szeretsz. Azért halj meg, akit elárultál.

Juliánna menteni akarta magát; de nem jött szó a nyelvére, barátnéját hitta védelmére, mutassa fel az atyjának a megszerzett amnesztialevelet; hisz őerte is fáradtak, neki is megszerezték a bocsánatot, visszakapja a vagyonát, nem ütik le a fejét, mint leütötték a kézmárki bírót! – De Krisztinát nem tudta fölébreszteni, az olyan mélyen aludt.

Az átokmondás után nagyot kacagott a kaszás férfi, s az a kacaj még rettenetesebb volt a mondott szavaknál is. Juliánna nagyot sikoltott, s a mellette ülő Krisztinára vetette magát.

– No, mi baj, kedveském? – kérdé ez fölébredve.

– Nem láttad őt? – kérdé Juliánna.

– Kit?

– Azt az embert, aki idejött a szekerünkhöz. Az apád volt az, Fabriczius!

– Nem, kedvesem, én szundikáltam.

Juliánna félve húzta széjjel a kocsiernyő bőrkárpitját, kikémelve a nyíláson: előtte terült el a majthényi róna, a hosszú rakott rendek, a karabély-sorok, a letűzött zászlókkal, odább meg más dült rendek, a learatott

fagyverte rozs. Az árokparton állt egy magas szál férfi, fedetlen fővel, s egykedvűen köszörülte a fenőkővel a kaszáját.

Juliánna egész testében reszketett, – talán az esteli hideg harmat miatt?

XXXI. Fejezet

Viszontlátás és jutalom

Rakamaznál meglepetés várt az utazó hölgyekre. Ott találták Blumevitz ezredest; aki három hét óta lót-fut a felesége után előre-hátra az országban, mint a veszett csikó, míg végre rátalál a karmazsinpiros hintóra a Tisza-parti vendéglőnél, s ott megragad, várva, míg annak az utazói megint visszakerülnek a hintajukhoz.

Nem is hagyták azt ott.

Hanem a lovag dühös volt Korponaynéra.

– Én nem úgy értettem azt, mikor kegyelmedre bízam a kis feleséget, hogy mármost hurcolja magával ungon-berken keresztül, pusztákon, mocsárokon át, lóhalálában; hogy én majd futóbolonddá lettem az utána való szaladgálásban.

Korponayné nyugodtan válaszolt neki; de némi keserűséggel.

– Pedig bizony higgye el kegyelmed, hogy hálával tartozik nekem azért, hogy a feleségét magammal hurcoltam.

Krisztina is iparkodott a férjét megengesztelni.

– Az atyám megkegyelmeztetése miatt járunk. Lásd, itt van az amnesztialevele nálam. Ezért fáradtunk.

– Ejh – szólt bosszúsan Blumevitz –, mit nekem a te bolond apádnak az amnesztialevele? Azért, ha megkapják valahol, ha száz amnesztialevél van is a számára nálad, leütik a fejét.

Erre a szóra sírva fakadt az asszonyka.

Juliánna neheztelve szólalt fel.

– No, ez ugyan szép gavallérság kegyelmedtől, az első viszontlátásnál azon kezdeni, hogy megríkatja a feleségét. Már elfelejtette kegyelmed, hogy mit tett ez a kicsi, gyöngye portéka a kegyelmedhez való szeretetből, mikor éjszaka a föld alatti úton kiment a berekbe, hogy fölkeresse.

– No, hisz az az emlékezet meg éppen nem tesz hajlandóbbá az öreg iránt. Elfeledjem talán a ketterhäuschent? Nem akarta-e lenyakaztatni a saját leányát? S most ez a megkínzott, halálra üldözött, meggyalázott teremtes még maga törí magát Ponciustól Pilátusig, hogy egy ilyen eszeveszett bolondnak a fejét megmentse.

– Ismerje meg kegyelmed a maga kincsét; aki még akkor sem tagadja meg a szeretetet, amikor azt gyűlölettel viszonozzák.

– Én pedig nem akarom, hogy a feleségem mást is szeressen, mint engemet; még az apját sem. Én nem akarom őt tovább a kegyelmed iskolájába járatni.

– Kegyelmed keresi az összeveszést velem? – kérde Juliánna harcias tekintettel.

Erre aztán Blumevitz elnevette magát, s kezét nyújtva, mondá Juliánnának.

– Dehogy keresem, szép asszony; hiszen mi régóta jó cimborák vagyunk; egyik kéz a másikat mossa. Lehet még egymásra szükségünk. Hanem a feleségemet nem kölcsönözöm ki kegyelmednek többé használatra. Ezt az egyet bocsássa meg. Ismerjük mi egymást! No nevesse el magát, kérem, ne húzza úgy össze a szemöldökét! Emlékezzék csak vissza arra a bizonyos légyottra közöttünk. – Ezt tudom, hogy nem mondta el a feleségemnek.

Juliánna kénytelen volt elnevetni magát. Amire aztán Krisztina megdöbbenő gyanakodással bámult nagyot.

– Az szép kis tette-a-tette volt! – folytatá Blumevitz. – Igazán tüzes találkozás! Az istenasszonyok legszebbike azon kezdé, hogy egy kétcsövű pisztolyt irányzott a homlokom közepének.

Krisztina ijedten takará be a tenyerével a férje homlokát, s zila tekintettel nézett a kedves barátnéjára.

– Aztán úgy enyelegtünk tovább; ő a pisztoly ravaszán tartva azt a szép rózsaszínű ujjacskáját, én meg a pisztoly csöveibe kacsingatva.

– De hát mi volt az? – kérde Krisztina, aki nem tudta, hogy tréfára kell-e ezt venni, vagy komolyan.

– Hát azt mi tudjuk ketten – szolt Blumevitz, mialatt Juliánna, mint afféle rajtakapott asszony, vonogatta a vállát –, s ha erre visszaemlékezik kegyelmed, szép tündérnő, akkor egy levélkét hagyott az asztalon.

– Kérem, uram!

– Hiszen nem mondom el a feleségem előtt, hogy mi volt a levélben. Hadd higgye, hogy billet doux volt az, s legyen kegyelmedre ezentúl féltékeny. Hanem azt el kell mondanom, hogy ennek a levélnek kegyelmedre nézve igen messzeható következése lett. A kegyelmed kívánsága belejött a lőcsei kapitulációs levélbe.

– Ah!

– Igen bizony. Itt van nálam az eredeti conceptusa annak az írásnak, ahogy azt azzal a másik úrral együtt elkészítettük, minden törlésekkel és igazításokkal együtt. Erre most már senkinek sincs szüksége; de kegyelmednek még lehet.

– Nekem?

– Az ám. Kegyelmednek. Mert nem lehet ám nekem azzal a szóval port hinteni a szemembe, hogy kegyelmed azt a mostani nagy lófuttatást a feleségem társaságában azért követte el, hogy pályadíj a vén Fabriczius buksi fejét megtartsa a nyakához növe; hanem inkább az én asszonyom segített kegyelmednek, ki tudja, hogyan, mi módon, a kegyelmed dolgát nyélbe sütni; aminek az alapja az a bizonyos lőcsei kapituláció.

– No, és ha úgy van? Valami vétket követtem el benne?

– Korántsem. Az egyik asszony az apját, a másik a fiát akarta megmenteni. Azért szökték meg az uraiktól. No én már visszakaptam a magamét, a múltakért amnesztiát adhatok. Kegyelmednek pedig, asszonyom, átadhatom ezt az eredeti egyezséget a lőcsei kapitulációról, aminek a marginális punctatiói kegyelmedre nézve olyan fontosak, hanem egy föltétel alatt.

– Mi az?

– Hogy tőlem a feleségemet soha el nem fogja szöktetni többé.

Juliánna nevetve nyújtott kezet Blumevitznek, ki az összehajtott nevezetes írást átadta neki.

De Krisztina duzzogott érte.

– Látod, te rossz ember vagy. Elszakítasz bennünket, mikor mi úgy szerettük egymást, mintha egy test, egy lélek volnánk.

– De én csak egyiketeket akarok szeretni. Vagy téged, vagy a másikat. Válassz!

– Eredj! Bohó vagy! Van őneki, akit szeressen.

Erre impertinensül elkacagta magát Blumevitz. A sértő kacajra eleinte haragvörösre gyúlt Juliánna arca; hanem aztán csak őrá is elragadt a nevetés. – Hát hadd legyen! „Kinek van; – annak van!”

Ezzel aztán helyreállt a régi bizalmasság. Egy alföldi vendéglő extra-szobájában összeszorulva, egész kedélyesen cseveggetett a három tagból álló társaság mindenféle ügyeiről s a világ folyásáról. Senki sem ítélte meg érte; senki sem tudott a kilétükről.

– Hát mármost a sok közül melyiket keresi fel legelőbb, szép asszonyom? – kérdezé Blumevitz lakoma után boros kedvében.

– Még nem tudom – felelt az mosolyogva.

– Korponay János uramat, úgy hiszem, alig-alig...

– Az csak ötőle függ.

– Maradhat legutoljára, amíg eszéhez tér. Ha addig le nem vágják. Mi-lyen jól illenek kegyelmednek az özvegyi ruha.

– Rossz órában legyen mondva.

– Egyiket a *többi* közül már utolérte ez a gyász. Andrassy István generális uram már özvegy ember lett.

– Ugyan? – suttogá Juliánna; egyszerre átmelegült tekintettel; úgy nézett a két karikára felnyitott szemével, mintha két telehold volna.

– A bizony, meghalt őkegyelmének a felesége. Isten nyugasztalja!

– Mikor?

– Éppen azon a napon, amelyen a generális haza akart menni Krasznahorkára. Engem hagyott hátra a szomszéd faluban a seregénél, s egyedül indult el a hintájával, minden kíséret nélkül. Aztán nagy hirtelen megint visszakerült. Nekem nem mondta meg, miért? Az öccséről beszélt valamit, aki félbolond, a dervisgenerálisról, s aztán szaladt egyenesen Lőcsére. Ott *talán* látta is kegyelmed? Csak később tudtam meg, hogy a derék jó Andrassy Istvánné meghalt éppen annak a napnak reggelén.

Juliánnának egész tenger zúgott végig az agyán.

Tengernél is nagyobb az a mérhetetlen talány, hogy lehessen egy férfi, olyan nagy lélekkel, mint Andrassy István, aki azon a napon, amelyen a felesége meghal, a háza ajtajából egyszerre visszafordul, s egyenesen visszasiet ahhoz az asszonyhoz, aki még „él!”.

Ez több a varázslatnál! Ez az istennők hatalma az emberi szívek fölött. Büszkeség töltötte el egész lelkét; mint aki csak most tudja meg, hogy milyen hatalomnak ura?

S aztán ezt a démonoktól eredt lángot hogy nem érezte ő meg a lobo-gásárol! Hogy felejtette őt ottan egy egész felgyújtott pokol közepette a poprádi vendéglőben; még csak meg sem állva a kedvéért, hogy megmondja neki, mi siettet e kétségbeesett útra.

Az ijedelem, az önzés olyan fagyasztó erővel bír-e?

Még csak egypár sorban, egy futó levélben sem értesítette róla, hogy mi oka volt őt ily hirtelen elhagyni?

A sebes szívdobogás vádolta belül.

Hátha kialudt már ez a láng, s csak hamuja maradt meg?

– Hol van most a tábornok? – kérdezé közönyt színélve.

– Én bizony nem tudom. Mert én, amint Kassa kapitulált, s a mi hadtestünk a Szepességre visszavonatot, siettem fel Lőcsére, a feleségemhez. Ott hallottam meg, hogy kegyelmed elvitte magával az asszonyomat Bécsbe; azóta mind a nyomukat kergetem. Amíg Lőcsén voltam, Belleville-től hallám, hogy a generális a poprádi erdőben medvére vadászik. No ha őt nem, hát Belleville-t mindenestre ott fogja találni kegyelmed.

Juliánna bosszúsan csettentett a nyelvével.

– Van is nekem Belleville-re gondom!

– Ez nagy megnyugtató a lőcsei puszkaporos tornyokra nézve! – példalózék az ezredes.

Krisztina nem tudta, hogy mi nevetni való van ezen.

– Ha pedig egy várossal odább megy kegyelmed, szép asszonyom, tesszem föl Kézsmárkra, ott megint megtalálhatja kegyelmed egy másik imá-

dóját: a jó Czelder Orbánt. Hanem akkor jó lesz sietni, mert azalatt meglehet, hogy hűtelen lesz kegyelmedhez.

– Hogyan? Talán házasodik?

– *Olyanforma* történik velem.

(Czelder Orbán tudniillik halálra volt ítélve, fejét készültek venni; ez volt az az „olyanforma”.)

Csakhogymár Eperjesen megtudá, hogy a tábornok nincs többé a Szepességen, hazament Krasznahorkára.

A donációs levelének a kihirdetését pedig csak úgy eszközölheté, ha előbb a magyar kancellária meghagyását elhozza magával; anélkül az alispán a jószágba iktatást nem eszközölheti.

Juliánának tehát most a legsürgősebb dolga az lett volna, hogy a legenyesebb úton siessen Eperjesről Bécsbe. Azonban ehhez mármost az egész asszonyi fegyverzetére volt szüksége: a Lőcsén hátrahagyott drágaságaira, fényes öltözeteire, amikre az úton semmi szüksége nem volt; de annál több lesz Bécsben, ahol ez alkalommal nem az esedező gyászköntösében, hanem a kegyosztásért hálálkodók rangbeli pompájában illik megjelennie.

Lőcsén, a Thurzó-házbeli szállásán már nem találta Löffelholtznét. Doktor Cornidestől megtudta, hogy a tábornokné Kézsmárkra költözött át, ahol a férje főparancsnok a szepességi császári hadtestnél. Blumevitz felment Mármarosba, ahol még az utolsó kuruc vár ellenállt, annak az ostromában részt venni (csak színleges ostrom volt az már), a feleségét is odavitte magával.

Hogy a békekötés a császáriak és a magyarok között már alá van írva, s hogy annak a szövege mit tartalmaz, még ezen a vidéken nem tudta senki. A Majthény alól hazaballagó csapatok csak annyit mondtak el, hogy lerakta a sereg a puskát meg a zászlót; de hogy ezt valami rendes szerződés előzte volna meg, ezt minden hazatérő vitéz tagadta. Árulás volt az! Hogy ismerné azt el a közkatona, hogy ő kapitulált! Elárulták a tisztjei!

Lőcsén pedig még mindig Belleville volt a térparancsnok.

A beszédes doktor Cornides azt is elmondá Korponaynének, hogy a szegény Czelder Orbán ugyancsak megjárta. Mivelhogy fegyverrel a kezében fogatott el, s mert korábban a császári hadseregnél szolgált, mint szökevény a haditörvényszék elé állították, s halálra ítélték. Hogy még le nem vágta a fejét, csak annak köszönheti, hogy a két generális

Löffelholtz és Heister, összeveszett az illetékesség fölött; az egyik Kasán, a másik Kézsmárkon akarja kivégeztetni.

Ez a hír megzavarta Juliánna útitervét.

Szegény Czelder Orbán! Ez is egyike volt a hét planétának. Eszébe jutott, hogy mennyit mulatott a furcsaságain ennek az ő leghívebb imádójának! Annak a veszedelme fölött elfelejtette a saját ügyének a sürgősségét. Hiszen ő megmentheti ennek az embernek az életét! Könnyelmű asszony volt. Akármelyik imádóját ott tudta felejtetni a szerelmi találkán, ha más tréfája akadt; hanem ha egy közülök halálos veszedelembé került, azt nem tudta elhagyni.

Nem sokat gondolkozott rajta, hogy mit tegyen. A bécsi útja előtt átrándult Kézsmárkra Löffelholtzékhoz.

Löffelholtz tábornok, egy régi német nemesi család ivadéka, aki különben is sógorságban volt a magyarokkal, Absolon Dávidnak, Zrínyi Ilona titkárnak a leányát bírva feleségül, a többi császári vezérek között a legösszeférhetőbb kedélyű katona volt, aki a pallost nem örömet használta hátrakötött kezű emberek ellenében. Korponaynének egyébiránt nemcsak a lőcsei fufangért, mely Löffelholtznak a generalmajori állást szerezte meg, hanem azért is jóakarója volt, mert a feleségének leánykori barátnéját ismerte benne.

Korponayné előmutatta a tábornoknak a szathmári békekötés másolatát, amit ő Pálffytól kapott meg. Löffelholtz ebből értesült először a megkötött békességről.

Juliánna figyelmezteté a tábornokot a békeszövetségnek arra a pontjára, mely teljes bocsánatot biztosít minden fogságban levő kuruc tisztnek, s az amnesztiát kiterjeszti a császári seregből átpártolt tisztokra is.

– Remélem, hogy kegyelmességed rögtön intézkedni fog, hogy a fogoly Czelder Orbánt azonnal szabadon bocsássák! – sietett azonnal az indítványát megtenni a szép asszony.

A tábornok csóválta a fejét.

– Madame csak úgy früstökre kéri tőlem mindjárt a gavallérja fejét.

– Inkább azt kérem, hogy hagyja meg neki! Nem vagyok én Herodiás.

– Ugyan mit kap ezen a csúf madárijesztőn?

– Hát azt én tudom.

– Furcsa gusztus! – Egyébiránt én nem tartoznám tudomásul venni ezt a békeszerződést, amit kegyed közölt velem, mert nekem hivatalosan még meg nem küldetett, s ha akarnám, azonnal kivitethetném Czelder uramat a piacra a vesztőkő elé, s úgy tehetnék vele, mint Krayval tett Heister, hogy leüttette a fejét, mikor már jött a staféta a megkegyelmezéssel.

– De azt a tábornok úr nem fogja tenni, mert kegyelmességed először is nem Heister, azonkívül pedig sokkal lovagiasabb ember, mint hogy én-nékem szomorúságot akarjon okozni.

– Tehát igazán örömet csinállok vele a madame-nak, ha a kuruc vezért futni hagyom?

– Nekem örömet, Heisternek bosszúságot, s ez dupla ár.

– Maradjunk csak az első rubrikánál. A madame kedvéért tudomásul veszem a szathmári békeszerződést, s azonnal szabadon bocsátok minden kuruc foglyot, aki az én kezem alatt van, köztük Czelder Orbánt is.

– Örök hála fog vele lekötelezni, tábornok úr. Kegyelemességed tudja azt jól, hogy ennek az embernek a vére az én lelkemet terhelné.

– No emiatt ne legyenek lelkiismeretfurdalásai, madame. Ez az ember előbb-utóbb el fog szakadni a fejétől. Ha ma nem, holnapután. Nem az az ember, akit érdemes megajándékozni a saját fejével. Nem fog nyugodni, amíg azt viseli. Ezúttal hadd köszönje a megmaradását kegyelmednek. Hanem egy dologra kérem a szép asszonyt. Ne találkozzék a kuruc ezredessel a kiszabadulása után. Én ugyan elhiszem, hogy kegyed ideálját találja ebben a telegrafkelephez hasonlatos lovagban, de azért mégis türtőztesse az indulatát, s ne tartson vele semmiféle találkozót.

– Azt se tudassam vele, hogy én szabadítottam meg?

– De éppen senkivel se tudassa ön azt. Nem lenne hasznára. Kegyelemmednek nagy pozíciója van az érdemek könyvében feljegyezve, arról legyen bizonyos, de ha kegyelmed apródonkint kiszedegeti a kegyelmet, majd egyszer azt veszi észre, hogy nagyon kevés maradt benn a kapitálisból. Ha ennek és annak kéreget kegyed az udvarnál hol egyet, hol mást, elkoptatja vele a szükséges jóindulatot odafenn. Azért még egyszer figyelmeztetem rá, hogy elhallgassa mindenki előtt, miként eszközölte ki a kuruc vezér kiszabadulását. Arra is gondoljon, hogy ez a tüzesfejű ember minden bizonnyal bele fogja magát ártani valami galibába, amint kiszabadul, s akkor az azután történekeért nagyon rosszul fizetnének meg a barátságos kiszabadítóknak.

Hanem azért Juliánna e bölcs tanács dacára nem állhatta meg, hogy legalább akkor, amidőn a foglyokat a börtönből kibocsátják, a hintájával oda ne hajtasson a börtön közelébe.

Sokkal inkább asszony volt, semhogy megállhatta volna, hogy mikor azt mondják neki valamire, hogy „ebből ne egyél, mert megárt!”, hát azt meg ne kóstolja.

Neki látnia kellett azt, hogy az ő pártfogoltja miként lép ki a börtönajtón.

Ez magában nem lett volna baj, hanem az is meglátta őtet. S aztán őt meglátni és minden haragot, gyanút, keserúséget, megkínóztatást, hűtlenséget, árulást elfelejteni, az egy dolog volt.

A kuruc vezér megint csak az imádott napját látta maga előtt, akinek üstökös csillagává szegődött. Az üstökösnek nagy elliptikus útja van, mégis visszatér a maga napjához. No, a lőcsei kapu küszöbéről a kézsmárki vesztőhely grádicsáig való pálya szintén elég nagy ellipszisnek nevezhető.

Czelder Orbán, amint a hintajából kikandikáló szép asszonyt megismer-te, felkapta a süvegét a fejéről a magasra, a másik kezével meg a tarkójá-hoz kapott, lécalakjával valósággal azt a figurát képezve, mint mikor a régimódi távirókelep azt jelzi: „fegyverbe az őrség!” – s odakiáltott az imá-dott szép hölgynek: „Mire megújul a hold: a nap is meg fog újulni!”

Ez pedig olyan szó, mint az a csodálatos mustármag, amiről a biblia azt bizonyítja, hogy pálmafa nő fel belőle.

Juliánna hátravetette magát a hintajába, valami eszes állat (ami nem lakik az emberben, csak úgy körülé kóvályog) azt súgdoستا neki, hogy nagy hiba volt ezt az ő kedves barátját nem engedni négyfelé vágatni.

Azzal aztán sietett a maga dolga után fel Bécsbe.

Ezt Löffelholtz tanácsolta neki, aki megértve a váratlan fordulatot, előre látta, ami arra következni fog. Ő jól be volt avatva az udvarnál folyó csel-szövényekbe. József király halálával egészen más kezekbe kerül az or-szág ügyeinek vezetése. S az írott papiros nem sokat ér, ha azt az, akinek a kezébe kellene venni, a talpa alá teszi.

Azzal a néhány nappal, amit Czelder Orbán kiszabadításával töltött el Juliánna, elszalasztotta azt az időt, amíg hatalmas két pártfogóját, Savojai Eugén herceget és Wratisslaw cseh kancellárt Bécsben feltalálhatja vala.

A bécsi kormány, a magyar szabadságharc megszűntével nem szorult többé a hős hadvezér kardjára: itthon pedig egy ilyen magas piedesztálon élő szobor nagyon alkalmatlan. Elküldték Angliába, a brit kormányférfiak-kal értekezni. Mutassa meg, hogy hát a szájával milyen hős tud lenni? Wratisslawot pedig felruházták teljhatalommal, s elküldték Csehországba.

Bécsben a magyar főuraké maradt a tér.

Semmi sem volt természetesebb, minthogy a nagy nemzeti háború bevégeztével azok a magyar főurak kerüljenek az ország kormányára, akik az egész hosszú háború alatt folyvást hűségesen a trón körül csoportosultak. Hanem még a főhivatalok magas székeivel nem volt rajtuk segít-ve. Őket a hadjárat alatt is a kurucok kizavarták birtokaikból, kastélyaikat felprédálták, istállóikat kiürítették, jobbágyaikat katonákká tették; jövedel-meik nagy része odaveszett, nevüket a proscriptioalis táblákra írták fel, s gyalázattal tetézték. A bosszú szomjas és éhes. A németekkel csak kibé-kültek a magyarok, de nem a *magyarokkal*, a bécsi magyarokkal.

Juliánna a Vág völgyén végigutazva, minden ismerős kastélyban, aho-vá pihenőre beszállt, csupa aggodalmas arcokkal találkozott, a suttogá-sokból kivehető, hogy rossz hírek szállonganak, a háborúból visszatért

urakat kastélyaikból éjszaka elhurcolják, hasztalan hivatkoznak az általános amnesziára, viszik őket Pozsonyba, az ítélőmesterek elé állítják, s úgy elzárják, hogy a hozzátartozóik nem is beszélhetnek velük. Ami foglyokat Löffelholtz a német generális szabadon bocsátott, azokat otthon – házaiknál fogdosztatja össze Illésházy, a magyar főkancellár.

Ezek a rémhírek előéreztték Korponaynéval, hogy mi vár őrá, ha a bécsi főurak gráciájára talál szorulni.

Rossz sejtelme növekedett, amikor Bécsbe érve megtudta, hogy sem Savojai Jenő, sem Wratisslaw nincsenek a rezidenciában, a magyarországi ügyekkel mindenkit a magyar kancellárhoz utasítanak, Illésházy Miklós-hoz.

Hogyne ismerte volna Korponayné Illésházy Miklóst? Ők egy tekintetben riválisok voltak. Ugyan két ellenkező pályán, de hasonló sikerrel futának.

Ahogy a szép Korponaynéról hírléle a fáma, hogy minden férfit, akivel összetalálkozik, menten a rabszolgájává tesz, s nincs előtte sem magas, sem alacsony, herceget, diákot egyformán meghódít, éppen ilyen szép híre volt Illésházy Miklósnak az asszonyi szívek ellen folytatott hadjáratában. Óróa is az a hír járt, hogy minden virágot leszakaszt, akár pálmafán nyílott az, akár túskebekor alatt.

És így némileg versenytársak voltak. Úgy lehettek, mint két híres birkozó, akik közül az egyik Európában, a másik Amerikában nem talál ellenfélre, akit le ne gyűrjön, s végre vágyat kap egymással szembekerülni, s kockára tenni győzhetetlen hírét.

Illésházy Miklósnak még a rámában levő arcképe is tanúskodik róla, hogy korának egyik legszebb férfija volt. Délceg, daliás termet, atlétai vállakkal, azon egy igazi Jupiter-fő, csakhogy szakáll és bajusz nélkül, a fehér bodros parókával, szép metszésű szája, öntetszéssel teljes szegleteivel, hódító szemöldökei, varázsló sötét szemei, kevély, nagy, boltozatos homloka még így festve is elárulják azt a nagy bűverőt, ami ezt, a hajdani köznemesből grófi rangra s az ország legmagasabb méltóságára emelkedett férfit egykor ellenállhatatlanná tette.

Hanem ha a másik dalia, Andrassy István mellé állítják a képet, ott minden előnye kárba vész. Illésházy szépsége kihívó, mesterséggel ápolt, cicomázott; Andrassyé természettől eredt, egyszerű, keresetlen: – azért leigézőbb. Andrassy arcát az ábrándos rajongás, Illésházyét a követelő önzés jellemzi. És aztán Andrassy a valódi magyar nemzeti típus képviselője, míg Illésházy idegen; amannak az öltözete a kacagányos kuruc jelmez, ezé az udvaronc szabású divatviselet, amin csak a paszománt nemzeti. Andrassy Istvánban még a harci dulakodás után is, ha portul be van lépve, még a tivornya közepett is, ha bortul el van ázva, meg lehet találni

az igazi nemest, akit a szíve jóságánál a gyermek is megfoghat, míg Illésházy Miklósban ott van az udvari ünnepélyek ragyogása közepett is az erőszakoskodó, dölyfös kastélyos-úr.

Korponaynének előre be kellett jelentetnie magát a hatalmas kancellárnál a kért kihallgatásra. Köszönettel tartozott érte, hogy nagyon meg nem várokoztatták.

Ellátta magát nemcsak a szépséget emelő piperével, hanem az igazaihoz tartozó mindennemű okiratokkal is.

Illésházy kancellári palotája előtt egész sora állt a hintóknak és gyalogszekereknek, amikor Juliánna megérkezett a kihallgatásra. Sokan megelőzték.

Mindamellett az elsők között volt, akik a várakozási teremből a kihallgatásra bebocsáttattak.

A magyar kancellár kihallgatási terme ugyanazon gobelinszőnyegekkel volt feldíszítve, amik mostanság a magyar delegáció gyűléstermét ékesítik: mitológiai képcsoportok, Venus és a gráciák, Ariadne és a bacchánsnők, fürdő nimfák a szerelmeskedő istennőkkel, csak hogy akkor még elevenebb színeik voltak, a bútorzat luxuosus és luxuriosus, amely két szót gyakran összetévesztenek; nehéz granátszín selyemdamaszt függönyök az ablakokon, amik a szobát félhomályban tartják, hasonló színű kárpitok takarnak egy mélyebb alkovent, felbuggyant redőik alól kitündöklő aranyozott, fehér bútorzatával; az oldalt álló velencei tükörből egészen a fenekéig látni a vakszobának, a falon levő Danae-képpel, a rokokó íróasztalon a hátrafelé néző Venus márványszobra, az íróeszköz zománcozott bronzremekmű, miniatűr-remek festésekkel, benne kékre, rózsaszínre festett tollak, a padlót vastag, puha szőnyeg fedi, a bútorzatról lefüggő csillár üvegprizmái egy ablakon át belopózó napsugártól szivárványszínű bolygótüzeket vetnek szerte-szét a szoba félhomályába, amik előre-hátra táncolnak, színeiket váltva. És az egész szobát eltölti valami keleti füstölőnek mámorító éd-illata. – Ez nem egy államférfinak hanem egy élni tudó gyönyörvadásznak a szobája.

Ide lépett be Juliánna, két duplaajtón keresztül, amik közül a külsőt alabárdos testőrök strázsálják.

Rajta és a kancelláron kívül még két élő személy volt a szobában. Nem éppen emberi lények, de azokhoz legközelebb állók, egy majom és egy papagáj. Ha a tudósok feltalálták tetteinkben a családi eredetet a majomtól, követelhetjük, hogy ugyanazt keressék föl *beszédünk* alapján a papagájoknál. Egy ős még nem nemesít meg: legyen kettő.

A madárember pompásan tud fecsegni, jó tanítója lehetett, legkedvesebb szójárása az, „Sei nicht spröde! Frau schöne! Ein Kuss tut nicht weh!” s akkor elkezdi csókolni a csókzene minden fiorituráin keresztül. A

négykezű ember eleinte azzal mulatja magát, hogy egy kicsiny sípláda tekerőjét forgatva, a divatos, behízelt francia chansonokat hangoztatja, de majd később odamegy a szép asszonyhoz, s leülve a lába elé, tolvajkodó kézzel babrál a cipője szalagcsokrán, s vigyorgó pofával sandalog fölfelé.

Az országhírű szép asszony szemközt állt a világhírű szép férfival. Mind a kettő azzal a szándékkal volt, hogy a másikat lefegyverezze. Ez a fagyos önérzet volt kifejezve arcaikon.

A kancellár megkínálta udvariasan a hölgyet a kerevetre üléssel, Juliánna megköszönte azt.

– Kérelmező vagyok, állnom illik.

S azzal röviden, világos mondatokban, minden affectancia nélkül előadta ügyét. Úgy beszélt, mint aki egy befejezett ügyet ad elő, aminék az elintézéséhez már semmi szó nem fér: csupán a végrehajtása van még hátra, annak az elrendelését kéri a kancellártól.

Illésházy éppen olyan jéghideg tudott lenni vele szemközt.

– Igen sajnálom, nagyasszonyom, hogy kérését nem teljesíthetem. Ami a bárói címet illeti, azt gyermekeknek nem szokták osztani, hanem férfiaknak, kitűnő érdemekért. Ha a kegyelmed fia atyjának vannak ilyen érdemei, azokat előadhatja, méltatva lesznek. A sztropkói uradalom iránti igényei pedig nagyon kétségesek. Azt az uradalmat pedig hárman is impetrálják, először a Pethő család, melytől azt Rákóczi elkobozta, azután az öreg Ocskay Lászlóné, akinek férjét, mivel áttért a király hűségére, a kurucok Érsekújvárott lefejeztették. A harmadik megint kegyelmed. És én mondhatom, hogy a három közül egyik sem fogja megkapni, mert az ilyen gazdátlan uradalmakra mások is tarthatnak igényt, akik nem későn, bűnbánva tértek meg a trónhoz, mikor már a felkelés ügyét hanyatlani látták, hanem akik eleitől fogva rendületlenül megállták a hűséget, s itt őrzék a trónust akkor is, amidőn Rákóczi hadai Bécs város kapuit döngették a tokosaikkal.

Korponayné láthatta, hogy az apokalipszis legrettentőbb unicornisával áll szemközt: az önzéssel. Minden más fenevadnak van szíve, ennek nincs, ennek csak gyomra van.

Mégsem hagyott fel a tusával.

Elővette iratai közül a szathmári békeszerződés másolatát, s allegált belőle a kancellárnak, akár egy fiskális. Ráolvasta, hogy minden birtok azé marad, akinek azt a király legutoljára adományozta, és semmi korábbi jogcímen az ellen pert indítani nem szabad. Ez volt a legtovább vitatott kérdés, amihez a kurucok ragaszkodtak, s csak ennek a részükre történt eldöntése után kötötték meg a békét.

Erre nyers döllyfel válaszolt a kancellár.

– Ezen az íráson bátran kalácsot süthet a nagyasszony! Mert az egész úgynevezett szathmári békekötés erőtelen és haszontalan. Pálffy János jogtalanul kötötte azt meg, s a diéta meg fogja semmisíteni. Amikor e szerződést aláírta Pálffy, valamint kegyelmed donációs levelét, már akkor I. József császár és király a megdicsőültek sorában volt, s Pálffynak a visszahívása megküldetett Bécsből.

– De Pálffy jóhiszeműleg kötötte meg a békét, s egész bona fide élt a királyi teljhatalommal, mert a visszahívása dekrétumát nem kapta meg.

– Hogy tudja ezt kegyelmed?

– Úgy tudom, hogy akkor éppen ott voltam kihallgatási termében, Szathmáron, amikor a futár megérkezett hozzá, a hozott levélben nem volt semmi dekrétum, hanem holmi allotriák.

A kancellár látta, hogy az ellenfele jól tud parírozni.

– Hát majd ezen nagy kérdések felett dönteni fog az országgyűlés. Addig várhat kegyelmed a preatensióival.

– Bocsánatot kérek, de nem akarok odáig várni, sem az országgyűlés határozatától a magam igazait függővé tenni. Nekem semmi közöm ahhoz, hogy elismeri-e a magas kormány és a tekintetes Karok és Rendek a szathmári békepontoszatok érvényességét: az én igazságom a lőcsei kapituláció pontozataiba van foglalva, amiket bátor vagyok excellenciádnak íme bemutatni az eredeti fogalmazásban. Ez még József császár életében lett aláírva, a császár meghatalmazottja, Löffelholz tábornok által. Ennek az erejét se kormány, se országgyűlés meg nem gyöngítheti. A stipulatiók között ott van, hogy Andrassy István tábornoknak Lőcse átadásáért minden birtokai visszaadtnak, s ugyanott van a kegyadomány, amivel én jutalmaztatom. Andrassy István meg is kapta a királyi kegylevelet, s minden birtokába be lett helyezve, pedig Lőcse átadásának nehéz munkájában enyim volt az oroszlánrészt, ő csak túrta, amivel kénytelen volt, de a kényszerítés én valék!

A kancellár megdöbben, hogy most mindjárt legyőzik. Kénytelen volt egy lépést hátrálni a támadás előtt.

– Andrassy István csak azt kapta vissza, ami az övé volt: a maga ősi birtokait. Ha ez jutalom, úgy abban kegyelmed is részesülhet. A lázadó férje, Korponay János s a hóbortos apja, Ghéczy Zsigmond birtokait nem háborgatja senki.

– Óh kegyelmes uram az csak a mesében járja, hogy a jutalmat kérő gólyának, amiért a farkast a torkán akadt csonttól megszabadította, azt válaszolja a megmentett: „Köszönd meg, hogy le nem haraptam a fejedet, mikor a fogaim között volt.”

S egy kis halk nevetés is hangzott e ríposzt után.

– Hm! – dünnyögé a főember, csipőjére feszítve a kezét. – S ezt a nagyasszony csakugyan nem tartja kegyelemnek? Hogy a hatalom megbocsátja a korábbi vétkeket, azoknak egész hosszú sorát – egyetlen későbbi érdemért? Ámde még ebben sincs kimondva az „ámen”. Megmondhatja kegyelmed Andrássy Istvánnak, hogy a győrvári vereséget nagyon soványul takarja a lőcsei kapituláció, hogy ami a királyi kegylevélben nincsen megemlítve, a gömöri főispánság nem is száll rá vissza, hanem a bátyja, Péter, a mindig hű királypárti fog helyette a székbe ülni, s ő tartja a gyűléseket Krasznahorka vármegye-termében.

Juliánna belevágott a főúr szavába, s nem hagyta tovább beszélni.

– Ha izenete van excellenciádnak Andrássy István generálishoz, küldje el postával; én sem kegyelmességednek, sem ő kegyelmességének izenethordója nem vagyok. Én ügyemet előadtam, kértem, amihez alapos igazságom van; több szavam nincsen *kegyelmességedhez*.

A végszót erősen megnyomta, hogy értse meg belőle a kancellár, mi mindenre képes ez az asszony. Ez képes az új királyt is felkeresni, mikor az még kívül jár Németországban, s informálni a bécsi és magyarországi állapotokról.

Ha így bocsátja el Korponayné maga elől, akkor ő lesz a megvert fél.

– Maradjon még nagyasszonyom – szólta, nyájasságot erőltetve arcára. – Még nekem van egy szavam kegyelmedhez. De mármost kérem, foglaljon helyet itt a pamlagon, míg az irataim közül valamit előkeresek.

Korponayné letelepedett a pamlagra, s a kis kapucinusmajommal enyelgett, aki odakuporodott melléje, s bújósdit játszott a karját körüludorló csipkefodrok között, el-eldugva azok közé ocsmánykedves pofácskáját, a kancellár ezalatt az íróasztala kihúzott fiókjában keresgetett valamit. Vártatva rátalált.

Aztán egy karosszéket odahúzva a pamlag elé, ahol a hölgy ült, kibontá a megtalált iratot.

– Itt van, nagyasszonyom, a kegyelmed rubrikája. Meggyőződhetik belőle kegyelmed, hogy mindaz, amit cselekedett, nincs a feledékenység szeleibe szórva. Ezeket a jegyzeteket maga Wratilaw írta fel, az ő titkos archívumából lettek a „hungarica”-k között hozzám átszámaztatva, mikor őexcellenciája Prágába áttette lakását. Tehát itt van: „Korponay Jánosné.” Érdemei és jutalmaztatása, egész chronologice datálva. Itt van a „lőcsei kapituláció” – „Andrássy István” stb. stb., nem kívánja, hogy részletesen felolvassam? Veres tintával aláhúzott *recommendatio*. – Azután ápril 17-én (éppen őfelsége halála napján) Korponay Jánosnének *ezer darab arany*.

Juliánna megrettent az 1000 darab arany szóra. Arca elsápadt, mint aki vívás közben sebet kapott, s még nem tudja, hogy halálosat-e?

A kancellár észrevette a hatást, s elég kíméletlen volt a kapott előnyt felhasználni.

– Itt áll: ezer darab arany. Ezt nem fogja kegyelmed eltagadni. Wratisslaw saját kezű írása.

– Az az ezer darab arany... – hebegé Juliánna zavarodottan.

– Nos? Kezéhez jutott-e kegyelmednek vagy sem?

– Igen, de amaz ezer arany...

Nem állhatott elő vele, hogy az neki mi célra lett adva? Hogy ezt azért nyomták a kezébe, hogy minden áron, minden vesztegetés felhasználásával előzze meg a kabinet futárát, aki a visszahívó dekrétumot viszi Pálffyknak; hogy ez neki sikerült is, de a siker mellett az összeg jóformán el is lett használva. Hisz ha ezt felfedezi a kancellárnak, akkor annak a leghatalmasabb érvet szolgáltatja a kezébe az egész szathmári békekötés felforgatására, s ezzel elveszt óriási nagy dolgokat, helyreállt békességet, magas pártfogóit, s azonkívül saját magát is. Neki nem szabad arról az ezer aranyról beszélni.

– Kevesli talán a nagyasszony a tett szolgálatért azt az összeget? – kérde a kancellár. – Én mondhatom, hogy az igen szép summa pénz. Kegyelmed ezzel igen jól meg lett fizetve.

Megfizetve!

Buzogánycsapás nem sújthatott volna le kegyetlenebbül, mint ez a szó. Megfizetve! Ahogy egy világleányát, ahogy egy árulót szoktak megfizetni, s aztán nem ismerik többé! A világ forogni kezdett szédülő agya körül; keze a szemei előtt járt, ajka egyszerre száraz lett és szederjes, a szívdobogása majd megfojtotta. Az ájulás kezdé környékezni. Az előtte álló alak s a pompás úri terem helyett, a majthényi síkot látta maga előtt, a kaszált búzarenddel, s annak a folytatásával, a lerakott fegyverek soraival, és azt a kaszás embert, aki átkozódik, s homályos rémarca Fabricziuséhoz hazajaz. De erőt tudott venni magán, összeszorítá a fogait és az ökleit, hogy megrázkódott bele. Nem szabad neki elveszteni az eszméletét! Kényszeríté a szeméit, hogy hagyják ott azt a kaszált tarlót, azt az átkozódó rémet, s lássák meg azt a másikat, azt a mosolygót.

A főúr most már mosolygott kegyesen. A legyőzöttet megilleti a kegy.

Közelebb húzta székét a szép hölgyhöz.

– Megbocsásson, szép asszonyom, hogy ilyen őszintén nyilatkoztam. Kegyelmednek a múltban levő érdemei már meg vannak jutalmazva. Ha többre vágynak, szerezzen magának új érdemeket.

S az a sóvár tekintet megmagyarázta, hogy mik legyenek azok az új érdemek.

A papagáj ott a rézkalitban úgy csattogtatta a csókokat, keverve az asszonyi rimánkodás, nyafogás jól utánzott hangjaival.

Juliánnának egyszerre lángveres lett az arca.

Szép festék az az ifjú női arcon!

S csak egy mozdulata a szempilláknak kellett volna hozzá, hogy e lángtul égő arc a bűbáj varázsával legyen elárasztva; csak a szemérmes gyöngeségtől kellett volna aláhanyatlania azoknak a hosszú selyempilláknak a kék szemekre, amikben ilyenkor éjsugáros kék ég borong – s meg lettek volna szerezve az új érdemek. – Hanem a szempillák nem azt a mozdulatot tették, de felnyíltak kerekre, s ilyenkor ezek a szép szemek zöldek, mint a dúvad szemei; a lángpírban égő arc, ezzel a szilajon felnyitott szempárral, nem ígésző, hanem fenyegető.

A nő felállt, és fejét büszkén fölemelte.

Haragtul tompított, keserúségtől reszkettetett hangon rebegé:

– Fogok új érdemeket szerezni!

S azzal, még csak az etikettszerű bókgörnyedést sem végezve, kisielt a kancellár szobájából.

A várakozási terem tele volt instáns néppel. Jámbor öreg matrónák álltak és üldögéltek, írásaikkal kezeikben.

A kilépő szép asszony tekintetéből rossz előjeleket olvashattak le. Ahol így lángol az ég, ott vihar következik. Mankós lábú hadastyánok dörmögtek magukban: „Si hoc viridi, quid adhuc in arido?” (Ha a zöld ág is így jár, hát akkor a száraz ágra mi vár?)

Meg is bukik ma minden esedezés, ami őkegyelmessége keze ügyébe kerül.

Juliánna futott a kapott sebével, mint a megnyilazott szarvas. Kereste a magányt, hogy tanácsot üljön magával, vajon kigyógyulhatni-e ebből?

Még nem akarta elhinni, hogy beteljesült a fején amaz öregember sava: „Mikor legmagasabbra eljutottál, onnan essél le!” Nem tudta kiszakítani szívéből azt a nyilat: „Meg lettél fizetve!” Ha igaz volna is, és ha ezernyi-ezer lett volna az összeg; ez a szó „megfizettünk!”, kavicsá változtatná az aranyat, amilyenné Szent László változtatta a kunok elszórt pénzét.

Első gondolatja az volt, hogy Wratislawot keresi fel; hanem aztán jobban megérelve letett róla: annak a pártfogása most csak rontaná az ügyét.

Az új király elé is hasztalan vinné a panaszát, az ismét csak a magyar kancelláriához utasítaná vele.

Az eltagadhatatlan ezer arany miatt le kell tennie a lőcsei kapitulációba foglalt igényéről, s ragaszkodni egyszerűen a Pálffy által a király nevében aláírt adománylevélhez, aminek a jogosultsága a szathmári békekötés pontozatain nyugszik.

Ez pedig olyan alap, mint a gránit.

Tehát Pálffy Jánoshoz kell fordulnia oltalomért a kancellárral szemben.

Azt tudta jól, hogy ezek ellenfelek, mert versenytársak.

Egy közös országos titok: a visszatartóztatott dekrétum komédiája, mindenkor igényt ád az abban főszerepet vitt tényezőnek magas pártfogójára és szövetségére apellálhatni.

Csak azt kellett még megtudnia magas összeköttetései nyomán, hogy hol található most meg a bánt?

Annak még a szathmári békekötés után jó darab munkája volt Munkács vára ostromával, melyet Rákóczi utolsó hű vezére, Sennyey István védelmezett az utolsó ágyúkkal.

No, de azok is elnémultak már; Pálffy János megkapta Munkácsot, s a várral együtt a nagyteremben halomra rakott százhatvankilenc császári zászlót, amit a kurucok harcaikban elfoglaltak.

Most már Kassán van Pálffy, s ott hozza rendbe a dolgokat.

Hogy micsoda dolgokat hoz rendbe a bán? S miféle eszközökkel? Azt nem mondták meg Korponaynének; őt sem nagyon érdekelte, hogy ezek felől kérdezősködjék. Sietett utazni.

Korponayné Gömörön keresztül utazott Kassára.

Mikor Rozsnyótól Szomolnok felé haladt az országúton, csak egy kürtfúvásnyi távolban maradt el mellette a hatalmas várkastély, Krasznahorka.

Amíg csak láthatta ezt a várat, le nem vette róla a szemeit. Miket érzett, miket gondolt ezalatt? Csak egyet nem, azt, hogy kitérjen az útjából, s felhajtasson egy látogatásra oda.

Pedig tehetné, Andrásynak nincs már felesége, özvegy embert látogatni szabad szép asszonynak, szalmaözvegynek.

S ennél meg is találhatná azt a hatalmas pártfogót, aki könnyebben segíthetne a baján, mint saját maga. Andrassy Istvánnak nem kerülne az nagyobb fáradságába, mint elhagyni a sziklafészket, felmenni Bécsbe, ott az olyan főurat tárt karral fogadják, amit kimond, ezt kívánom, már meg van adva. Csak túrnie kellene a kitüntetését, s az magától hullana az ölébe. Ha megmondaná neki valaki, mennyire várják odafenn, szinte neheztelnek érte, hogy oly soká késik magát prezentálni. Akkor aztán az édeskedvesnek csak egy elvetett szava kellene hozzá, hogy a szép asszony követelése erősebb alapot nyerjen minden békekötéseknél és kapitulációknál. Talán a szíve is beszélt valamit.

De mégsem tehetette, hogy felmenjen hozzá. Ez az egy ember volt, aki előtt szerette titokban tartani igazi ábrázatját, aki előtt óhajtott annak látászani, aminek a világ tartja: könnyelmű asszonynak. Inkább higgye róla azt, hogy amidőn őt szerette, szívből vétkező volt, mintsem megtudja azt, hogy minden ledérségeinek indoka egy rögeszmévé izmosodott vágy volt: egyetlen fiából nagyurat csinálni.

Lehetetlen, hogy ő Andrassy Istvánnak elmondja ezeket.

– Emlékezel-e rá, mikor a szófán a te nótádat vertem, a kedvest? mikor a hajamat a hajaddal összefontam, az aranyost? mikor az éjjeli órát siettettem a ráakasztott kulcsokkal? emlékezel-e még arra a forró csókra? Akkor csak arra gondoltam, hogy a vasketrec kulcsait megkaphassam tőled, s kiszabadíthassam azt a leányt, aki Lócse föld alatti bejáratát el tudja árulni. Fiamra gondoltam és az árulásra; te magad csak egy súly voltál a mérlegben; amely az enyimet magasabbra nyomja. S nézd, hogyan megcsaltak! Nem adják meg a díjt, amiért annyiszor vétkeztem, anynyit elárultam! Még tégedet is hozzá!

Nem. Andrásy István előtt sohasem lesz szabad neki elmondani ezt a panaszát. Inkább higgye őt elkárhozott, szerelmes asszonynak; de ne felejtse el a szerelmét; de ne gyógyuljon ki a szíve fájásából.

És talán – ő maga is igazán szerette ezt az embert?

A krasznahorkai vár bástyaormán egy férfialakot lát állni, aki mozdulatlanul néz a távolba. Talán ő az? – Talán ez is azt a hintót nézi, mely a fehér úton végig felveri a port maga után? Talán, ha a hintóból kihajolna s fehér kendőjével feléje intene, az a mozdulatlan alak is visszaintene rá. Azt sem tette, kiverte a fejéből a szerelmes emlékezet izzó csalképeit, s futott tovább a rögeszméje után.

Mindig azzal édelgette a kis fiacskáját: „Majd hozok én neked aranyos hintót”; ez az aranyos hintó futott előtte mindenütt szárnyas hyppogryphoktól röpítve; néha már azt hitte, hogy elérte, megfogta, s megint elragadták előle a griffparipák.

Mennyire szerette ezt a kis porontyot, s mégis úgy el tudta hagyni, hogy már fél év óta hírt sem hallott felőle. Az az öregapjánál volt Garamszegen; s oda nagy okai voltak Juliánnának, ez idő szerint, el nem látogatni. (Az öregúr fanatikus híve volt Rákóczinak: maga is vakmerő seregvezető, amíg egy villámcsapás idegkórossá nem tette, azóta még szenvedélyesebb ellensége mindennek, ami a császártól jön.) Magánál sem tarthatta a kedves fiát Juliánna. Ahhoz a nagy hajszához, amiben ő álomképe ígért kincseit kergette, a gyermek nagy teher lenne. Egyre változtatnia kellett a szerepét. Vakmerő kalandornő, cselszövő diplomata, csapodár világhölgy, hős amazon, cifra divatbáb, paraszt korcsmárosné, tündér, boszorkány, minden lehetett ő, csak anya nem, aki kisfia ágyacskája mellett virraszt, s meséket mond az aludni nemakarónak.

De ha egyszer meglesz az „aranyos hintó”!

Másnap este, Krasznahorka után eljutott Korponayné Kassa alá.

Az akkori Kassát ma hiába keresné az ember. Magán a gyönyörű székesegyházon s a Szt. Mihály templomán kívül, csak néhány középület és főúri palota az, amely eredetét ezen korig felviszi.

A krónikák Magyarország öt királyi fővárosa között Kassát nevezik rangra elsőnek (Buda, Pozsony, Székes-Fehérvár, Nagyvárad a másik négy).

A hatalmas várnak, mely évekig tartó ostromokban egész seregek rohamát visszaverte, még csak egy köve sem látható már. S a város maga még hatalmasabb erősség volt, mint a vár; hármás kőfallal körülkerítve, mik ágyúkkal voltak megrakva. Megtörtént, hogy az ostromló éjjeli meglepéssel elfoglalta a várat, de még azzal Kassát le nem győzte; akkor a város harcolt a vár ellen.

A hatalmas falaknak is alig van már nyoma, itt-amott mint kerítés, támaszfal tűnik elő az új házsorok körül egy-egy időkormozta bástyadarab: a tornyos kapuk felvonóhidjaikkal eltűntek. Hát még a vízárkok sánckarózaikkal! De még az a patak is, mely kétszáz év előtt Kassa városát szigetekre osztá, hogy harminc hídon át kellett egyik utcából a másikba járni.

Már messziről uralkodó méltósággal emelkedik ki a csupa palotákból alkotott belváros szimmetrikus tömbje, párkányos bástyáinak rámájában megkoronázva a Szent Erzsébet egyház monumentális, remek épületével. És a palotáknak *nincsenek tetejeik*. Magas rizalitfalak takarják homlokzataikat, s azokon belül lapos födélzetek vannak, ólommal, márványlapokkal fedve. Fölül mind erkélyekkel ellátva, úgy, hogy a háztetőkön sétálni lehet. Az ostromlók tűzgolyói nem árthatnak nekik. A székesegyház harangtornyának teteje dúsan aranyozott réz, jegenyeként magasra emelkedő, felyül az aranykakassal. (Ma már ez is változtatta alakját.)

A külvárosokat tágas pázsittérek választják el a belváros bástyafalaitól, a glacis-kon szokták tartani a hetivásárokat, amikre a vármegye minden népe felsereglik.

Mikor Juliánna a szőlőhegyek alá ért, az itató kútnál megállíttatá a hintáját, szokás szerint. Az utasok itt pihenőt szoktak tartani – tájékozás végett.

Mert Kassán nagy a rend!

A városnak két kapuja van: keleti és nyugoti. De egyszerre soha sincs nyitva mind a kettő. Nehogy árulással lophassa meg a várost az ellenség vagy a martalócság”. Mikor az egyik kaput kinyitják, akkor a másikat bezárják. Mindenik kapunak két zárja van, az egyiknek a kulcsa a főbírónál van letéve, a másikat a katonai parancsnok bírja. Mikor a zárt kaput ki akarják nyitni, száz katona vonul ki fegyverben, s ugyanannyi polgár, bu-

zogányokkal kezében, zeneszó mellett, s ezek őrzik ott a kaput és egymást, éjjel-nappal. Nem lehet itt árulást elkövetni.

S hogy a hetivásárra jövő nép már a város alatt tájékozhatta magát, valahányszor az egyik kaput felnyitják, a toronyőr a harangtoronynak azon kapu felé forduló erkélyén egy óriási nagy dobon mennydörgő nagyokat üt, hogy annak a puffanását Göncig is meghallani. Erről aztán a vásáros nép megtudja, hogy a két vásártér közül melyiken telepedjék le a szekereivel?

A belvárosba pedig szekérrel behajtani nem szabad. Oda csak hintónak engedtetik a bejárás. Magát a gyalog népet is csak csoportonként eresztik be a kapun, s ami ütő, vágó eszközt hoz magával, azt a kaputornácban lerakatják vele.

Ezen a napon a nyugati kapu felől hangzottak a jeladó dobütések, mely a székesegyház homlokzatával szemben nyílik. A dobütések után a torony öregharangja kezdte rá a kongást, mély búskomor; zúgó hangjával, mégpedig úgy ahogy tűzvész alkalmával szokott kongni a harang, csak a féloldalát ütve.

Valami veszedelem van odabenn.

Korponayné látta, mikor a vásártéren végighajtatott, hogy a vidékről feljött vásáros nép odahagyja a szekereit, s tódul a megnyitott kapu felé, alig tudott a hintájával lépésben haladni a sokaság között.

A felvonóhídnál aztán éppen megtorlott a tömeg, a drabantoknak úgy kellett furkósbotokkal utat nyitni a hintó előtt, hogy a kapun keresztül mehessen.

Valami veszedelem van itt; pedig füst nem látszik, hogy tűzveszély volna.

– Mit jelent ez a harangfélreverés? – kérde Juliánna a kapuórség parancsnokától.

Az régi ismerős volt, hajdani kuruc hadnagy, most pedig kapitány a császáriaknál; nevéen szólítá Korponayné. Ő is a lőcsei kapituláció alkalmával szegődött át, hogyne ismerte volna a „lőcsei szép asszonyt”, akié az oroslánrész ebben a munkában; de inkább igen nagy tisztelője volt.

– Nincs semmi veszedelem, nagyságos asszonyom! Csak tessék igyekezni a Szentháromság piacra, éppen jókor fog érkezni a nagy parádéra. Ugyan sajnálom, hogy nem lehetek kísérője. De nekem itt kell rostokolnom ezen az átkozott vártán, hogy el ne lopják a várost, de majd rendelek kegyelmed kocsija mellé két drabantot, hogy szabadítsanak utat a népség között. Hej, hogy én nem láthatom azt a cifra dolgot.

„Nagy parádé! Cifra dolog!” Most már maga Korponayné is kezdett kíváncsi lenni, hogy mi lehet az, s igen kedves szolgálatnak vette, hogy a két drabant az alabárdjaival megkönnyíté az előrehaladását az egyre sűrűbbé tömörülő néptenger között.

Úgy látszott, mintha az egész vidék felcsődült volna a kassai főutcára, amit a hajdan emlegetett patak hasított kétfelé, közepén egy kis szigetet képezve. Ezen a helyen áll most a pestis emlékére, királyi bőkezűségből emelt szoborcsoportozat, abban az időben pedig egy láncos koloncokkal körülfogott emelvény foglalta el a helyet, öt széles kőlépcső talapzatán egy három oldalon mellvéddel zárt négyszögű márvány.

De sok vér csorgott le hajdanában a négyszögű kövek eresztékei közt: bűnös kalandorok, vétkes szépasszonyok, vitélő szabadsághősök, hitbuzgó vértanúk kiontott vére. Ez volt a vesztőhely.

Ha valaki összeszedné a történet lapjaiból a rémjeleneteket, amik e színpadon lejátszottak, mióta Nagy Lajos király vérhatalommal ruházta fel a várost!

Oldalt e szomorú sziget mellett állt III. Ferdinánd király palotája, melyből Rákóczi alatt kiűzték a jezsuitákat; az utolsó harc alatt ugyanazt a kassai főkapitányok használták; nemrég még a kurucok; most már a császáriak. A palotának a kapuja felett izmos oszlopokon nyugvó köerkélye volt, aminek kőpajzsáról a címert lekalapácsolták valamikor; de a kőoroszlán ott tartá körmei közt a *bíborszín* zászlót, a kétfejű sassal; amiről mindenki tudhatta, hogy ott maga lakik Pálffy János, a főhadvezér.

Ahol a főutca piaccá szélesül, ott négyszöget képezve zárja be a tért három sor muskétás és katona. A székesegyház felőli téren s a főhadparancsnokság épülete előtt pedig két erős csapat dragonyos lovaság van felállítva.

Az utca két oldalát képező épületek ablakai tömve vannak kíváncsi nézőkkel, minden ház teteje tarkállik a néptől; az egész város itt van, a falusiaké az utca.

Korponayné hintójának lehetetlen tovább hatolni, az Arany Bárány vendéglő bejáratát elzárta a lovasság; kénytelen ott maradni a népsokaság között.

És még most sem találja ki, hogy mi lesz az a cifra dolog, aminek annyi bámulója csődült össze?

Talán most hirdetik ki ünnepélyesen a szathmári békekötést? Csak akkor támad előtte világosság, mikor a körül csoportosuló nép elkezd kiabálni: „Ott jönnek már! Az az! A medvebőrsüveges!”

Még csak a medvebőrsüvegét látni, de majd nemsokára látható lesz a skarlátvörös palástja is, amint az emelvény kőfokain fellépdegél; a vörös dolmánya s a bőrtokba dugott hosszú, nagy pallosa. Ez a hóhér!

Utána hozza két *csumangó* az alacsony tölgyfaszéket, aminek kurta lábai és támlánya vasszorítókkal vannak ellátva.

Itt kivégzés készül.

Juliánnának erre a látványra zúgni kezdett az agya. Nem volt ő elkényeztetve: gyakran látott csatákban vérontó jeleneteket; a szeme láttára harcoltak néha azok, akiket szeretett; s aztán az akkori idők megszokott halálneve volt az, hogy a nagy emberek fejét levágják, mint hogyha azt halljuk, hogy egy hajós a vízbe fulladt. – De azért mégis zsibbadás szállta meg esztét és idegeit, mikor megtudta, hogy ez a vesztőhely itten, s hogy nem menekülhet innen: végig kell várni, amíg le lesz játszva a „cifra do-log”.

A hóhér levetette a palástját, s lehúzatta magáról a legényeivel a veres dolmányát. Látszott a tekintetén, milyen büszke arra, hogy őt most annyian nézik és rettegik.

„Ott jönnek az urak!” – kiabált most a népség, a palota erkélye felé mutatva.

Korponayné odanézett, s az erkélyre kilépegető urak között több ismerőst talált, azok között volt Pálffy János maga, aranytól ragyogó díszöltözetben; ő maga az erkély közepén áll, a többiek körüle sorakoznak.

Most trombitarecsegés hangzik: a kapu előtt álló lovasság kétfelé bontakozik, s a szabadon hagyott térre a kapugádor alól előjön egy csoport férfi, akinek csak a fövegeit látni; egy közöttük fedetlen fővel van.

Annak az egynek az arcát nem láthatja Juliánna; mert az elítéltet háttal vezetik a vesztőhely felé.

Most újabb trombitaszóra egy hivatalos zamatú hang olvas fel valamit: az bizonyosan a halálítélet. Nem érteni belőle semmit; csak az hallik, hogy valaki nagyon kiabál.

Az ítélet felolvasása alatt a polgárok leveszik a fövegeiket.

Mikor vége van, egy katona jön az erkélyre Pálffy Jánoshoz. Ez a szokásos kegyelemkérő, aki a fekete pálcát nyújtja.

A főparancsnok kettétöri a kegyelem botját, s ledobja az utca kövezetére.

Ekkor felzendül a lovasságtól körülvelt tér közepéről valami mélabús karének, a lutheránus diákok éneklük a gyászdal a halálra menőnek.

„*Nostrast végeznek ki!*” – jegyzi meg Juliánna magában.

Az a névtelen iszonyat, mely egész testét reszketésben tartá, úgy készíté, úgy kényszeríté, hogy vesse magát hátra hintaja belsejébe, húzza be a bőrfüggönyöket, rántsa a fejére a palástját, hogy ne lásson és halljon többet semmit! – De a kíváncsiság erősebb volt a rettegésnél. Addig csak takarva tudta tartani a szemeit, amíg a gyászének hangzott; hanem amint annak vége szakadt s a népzúgásból kivehette, hogy a nap hőse ott áll már a halál trónusán, erőt vett rajta az ösztön, s egy pillanatra odatekintett a vesztőhelyre.

Felsikoltott. Az a férfi, aki ott a vesztőhelyen áll, Czelder Orbán.

Olyan szép most az alakja! Nincs asszony, aki most belé ne szeressen ebben a pillanatban! Olyan délceg, méltóságteljes, az arca ragyogni látszik.

A nép zúg, az ablakokból sírás hangzik; e nagy zajban ki hallaná, mit sikoltoz ez az idegen asszonyszemély, aki a tömeg közé szorult hintajából kihajlik, s odakiabál az erkélyen álló főurakhoz, s a két kezében egy szétterjesztett írást lobogtat feléjük.

„Kegyelmes úr! Te Pálffy bán! Itt van a szathmári békeszerződés! Te írtad alá. Amnesztiát adtál mindenkinek! Megesküdtetek rá! Él az Isten, aki meghallotta! Kegyelmes! Igazságos! Emberek! Nagy urak! Erős Isten! Ne hagyjátok a vérét ontani! Hát nincs Isten? Nem hall ég, föld, senki!”

Dehogy hallgattak rá! Hiszen ilyen kiabálást más asszonyok is szoktak produkálni, az az ő virtusuk.

Most az elítélt a magas emelvényről a néphez kezd szólni. Csak egypár szavát hallani: „szabadság! haza!”, a dobok repedésig recsegnek, elnyomnak férfihangot, asszonysikoltozást, el a szörnyűködés kitörő zúgását.

Valami villámlik a levegőben.

A napsugár villant meg a hóhér pallosa tükrén.

A másik percben aztán elégedettség morajává alakul át a néptenger zúgása. „Nagyon szépen levágta!”

A halál szolgálja üstökénél fogva emeli fel magasra a hírhedett kuruc vezér fejét.

Az az asszonyszemély ott a piros hintóban rongyokra szaggatja a kezében hánytorgatott írást, marokkal szórja azt arra felé, ahol az ő hatalmas pártfogója ott az erkélyen – most éppen hátat fordít.

A szathmári békekötés másolata volt az az írás. A szél, mely tudvalevőleg minden kivégzésnél fel szokott támadni, szerteszét repkedtetni az iratrongy libegő pilléit: – a halál boszorkánypilléit.

Hová és merre most?

Köztük a tenger! Ő és hatalmas pártfogója között. Nagyobb Veres-tenger, mint amilyenén Mózes átvezette a népet: – Czelder Orbán kiontott vére!

Nem akart az érzékeinek hinni, nem akarta a szemeinek, füleinek elhinni, hogy ez valóság lehetett, hogy az a legmagasabb polcon álló magyar főúr, a Pálffy János, aki nemzete kibékítését oly merész felhasználásával minden lehető és lehetetlen eszköznek sietett végrehajtani, a legelső lépését azzal kezdje meg, hogy vérpadra hurcolja azokat a szabadság-

hősöket, akiknek az arany függőpecsétetes királyi szerződés általános bűnbocsánatot biztosított; hogy ugyanazt a Czelder Orbánt, akit a német tábornok, a külföldön született idegen, a szigorú táborigulától elkérgesült szívű zsoldos, szabadon bocsát, egyszerű előmutatására annak a békeszerződésnek, aminek a létéről ő tudomást sem tartozott venni, hogy ugyanazt a derék hőst, a kurucok bálványát, a csatamezők daliáját, maga az a Pálffy, aki azt az országos szerződést aláírta, hitetlenül elfogassa, és rendes bírái nélkül az ország törvényei kigúnyolásával kivégeztesse!

Kit védelmez hát meg akkor az a telefirkált papiros?

Azt ugyan Korponayné megtudhatta volna, ha felmegy Pálffyhoz, hogy mi oka volt neki Czelder Orbánt lenyakaztatni, de mégis jobban tette, hogy nem kérdezte.

Igen rossz órájában találta volna a bánt.

A vitéz kuruc ezredes mondott valamit akkor, amidőn a börtönajtóban azt kiáltá a hintájában ülő megszabadítójának: „Mire megújul a hold, a nap is még fog újulni.”

Voltak, akik ezt a szót feljegyezték, voltak mások, akik értelmezni tudták; és aztán megint mások, akik utánajártak.

Mert Czelder Orbán az a makacs ember volt, akit holmi olyan csekélységgel, mint a saját visszaajándékozott feje nem lehetett lekenyerezni. Azért, hogy a vérpadot átugrotta, ő soha egy órára sem szűnt meg ott folytatni, ahol elhagyta.

A „Fekete-hegyektől” a „Fehér-hegyekig” nagyon sok szép, regényes tájék van. Azoknak a rejtekeit mind jól ismerte a kuruc vezér. Tizenkét esztendeig mind azt tanulta. Hol őt kergették ott, hol ő kergetett mást. Sztétverték a seregét? Eltűnt az egyszerre, mintha a föld nyelte volna el. Mire megújult a hold, megint talpon volt a sereg, mintha csupa lepkebárból pattant volna elő. S fegyvere volt elég: ki tudja, hol vette. Évtizeden át folyt ez a multság. Ismert ő már ottan minden falut, a nép szájait, a verekedésre kész nemes legényeket, a hadakozó papokat, a kibékíthetetlen csizmadiákat. A bíbor és paszománt pacifikálva van már, de még a daróc-szűr nincs megfordítva! A sarkantyús csizma leszállt már a kengyelből; de még a bocskor talpon van! Az urak, uraságok, a főméltóságok hadd alku-dozzanak; a nép „veto”-ja még hátra van.

Alighogy a kézsmárki börtönnek hátat fordíthatott, sietett a Fekete-hegyek közé, felbistatta, feleszelte a falvaiba hazatért hajdúságot, rendezte az új népfelkelést, összeakadt egy magához hasonló kuruc ezredessel, Pongráczcal, Ocskay Lászlónak hajdani vitéz alvezérével; ketten együtt merész tervet koholtak ki: Pálffy bánnak volt az szánva. Csak egyben számították el magukat: azt nem vették eszükbe, hogy az ellenség, akit meg akarnak lepni, maga is magyar; a királynépartra áttért kuruc maga is érti

a régi stratagémát, a merész vállalatnak siralmas vége lett. Czeldert megrohanták a maga erdejében, Pongrácz elmenekült a kelepceből; ő pedig magára maradván, foglyul esett; úgy vitték el láncok közt Kassára. S biz a jámbor kurucok, akik arra vártak, hogy zászlóval a kezében jön közéjük, s akkor melléállnak, a labancra másznak: azt is csak eljöttek megnézni, mikor a hóhér megsuhintja a híres vezér feje fölött a pallost, s azt mondták rá: „Ugyan jól leütötte!”

Tehát nem hitszegő módra végeztette ki a békekötésben biztosított amnesztia dacára a vitézt Pálffy János, ahogy Juliánna, s vele együtt az egész világ hitte, aki a felolvasott ítéletet nem hallotta; hanem egy újabb felkelési kísérletén; – és ha Korponayné ezen a napon a bán elé járult volna, dacára a szépen kérő szemeknek, biztatás helyett a legkíméletlenebb szemrehányásokat kapta volna; mert ő volt az egyenes és közvetlen okozója ennek a veszedelemnek, aki Czelder Orbánt a kézsmárki börtönből kikönyörögte, s ezzel a diadalával úton-útfélen minden ismerősének eldicsekedett, nem gondolva Löffelholtz bölcs óvásával, hogy erről mélyen hallgasson. Most ezzel még Löffelholtz is bosszúságot szerzett.

Így állt a szekerével ottrekedve a néptömeg közepett a kassai piacon. Máskor legalább a lelke tudott repülni és látni, most az is béna volt, és vak.

Mikor ezt a csupa emberfejből álló tengert látta, hallotta, érezte maga körül, azt képzelte, hogy neki ebbe a tengerbe bele kell fulladni.

S hol ennek a tengernek a partja?

Amilyen széles az ország, olyan széles ez a néptenger; s annak minden hulláma ellensége a benne kétségbeesetten úszónak.

Ő az egyedüli hajótörött rajta.

Mit küzdött, mit áldozott azért, hogy a célhoz jusson!... Hitvesi hűséget, családi boldogságot, az otthon édes nyugalmát, mind kockára tette... s amit nyert helyébe, tiltott boldogságot, lángoló szerelmet, azt is utánadobta... okos emberekből őrjöngő bolondokat csinált... egy ártatlan lyánkát, ki hozzá gyermekül ragaszkodott, megátkoztatott a saját apjával, s az átokból maga is kivette a részét, beleavatkozott az óriások harcába, s bálványokat segített ledöntögetni... s szerzett magának utoljára olyan nagy hírt, nevet, hogy minden ajtót becsapnak előtte, s a piacon ujjal mutogatnak rá, s még a világtörténetben is ott fog az maradni, ahol legsötétebb a folt.⁵

---

⁵ II. Rákóczi Ferenc Emlékirataiban elmondja a panaszát a hízélgései által oly nagy döntő csapást szerzett szép asszony ellen, s Thaly Kálmán a Századokban igazolja a névnek és a személynek azonosságát. J. M.

És mindezt miért? Mit nyert vele? Egy kártyavárat, amire ráfújtak s összedűlt.

Hát ezért kellett egy tél, tavasz, nyár évadján keresztül nélkülözni annak az édes, csevegő gyermekajknak mindennapi csókját?

Csevegő gyermekajk!

A parttalan nagy ellenséges tenger közepett van még egy kis sziget – amit az a gyermek játékszereivel körülrak; itt egy pálcáló, ott egy zengő körte meg egy doboló nyúl, aztán egy fakard, egy tábornokkalap cifra papirosból, a varázskör egész zodiákusa.

Az aranyos hintót nem hozzák el a játékszerek közé, hanem hoznak helyette egy összetört, kifacsart, minden hitétől és minden reményétől megfosztott nyughatatlan szívet.

Korponayné még aznap elutazott Kassáról anélkül, hogy az egész városban egy úri emberrel is beszédbe állt volna.

Mikor kihajtatott a kapun, még egyszer találkozott egykori imádójával. Oda volt neki a feje tűzve egy hosszú póznára. Erős szél fúj, a fej köszöngetve bókolt felé: Agyiő, szép asszony!

XXXII. Fejezet

Egy ember, aki senkitől sem fél, csak az Úristentől, s egy gyermek, aki semmitől sem fél, még a haláltól sem

Garamszeghi Ghéczy Zsigmond volt az az ember, aki arról volt nevezetes, hogy senkitől sem félt a világon.

Minden forradalomban, összeesküvésben, ami csak Bethlen Gábor óta lefolyt Magyarországon, ott kellett neki lenni.

A Zrínyi-Nádasdy-összeesküvés leveretése után egy odvas fából nézte, mikor a vezértársát, Köröskényi Gáspárt Kobb Farkas, császári vezér, huszadmagával karóba húzatta; ő lett volna a huszonegyedik, ha rátalálnak.

Azt mondta rá: „Csigavér!” Amint kimenekülhetett az egyik veszedelemből, sietett a másikba, fel az öreg Thökölyhöz, Árva várába, annak az egész ostromát végig kiállta, s mikor már elfoglalták a várat, ő volt az, aki a fiatal Thököly Imrét föld alatti pinceboltokon keresztül megszökteté, s aztán az embernemjárta hegyszakadékokon át az üldözők seregei közül kimenekíté.

Akkor az erdélyi összeesküvők közé állt, azoknak az izeneteit hordta a portához, folyvást két pallos között válogatva, hogy melyiknek jobb az éle, a török szultáné-e vagy Apafi Mihályé. Éppen csak a szele érte mind a kettőnek, mikor elugrott előle.

Éppen úgy nem törődött vele, mint ahogy nem törődik az ember egy mellette elhajtó kocsival, ami bizony elgázolhatta volna, ha el nem ugrott volna előle.

Hogy egypár vértörvényszéknek a halálítélete, mint az eperjesié meg a kassaié, őkegyelmének a feje vétele végett, minden város kapujára ki van szegezve, az még csak az álmát sem rontotta el; hiszen minden vételnél kettőn áll a vásár.

Egyszer megcsípték már éjjel, bujdosztában, Fügedy Nagy Endre házá-
nál, s a pozsonyi törvényszék elé hurcolták a szállásadójával együtt. Ket-

tőjük közül az egyiknek a fejét ott kellett hagyni. Az övé volt súlyos vádakkal terhelve. Fügedyé csak azzal, hogy őt szállásra befogadta. Azonban Fügedynek nagy dominiuma és sok pénze, kincse volt, öneki pedig csak egy udvartelke és a rézbányája, amin nem lehet a bírának megosztani, tehát levágatták Fügedynek a fejét, az övét pedig futni hagyták a maga lábán.

Még ez a csere sem gyógyította ki a vakmerőségéből. Ha a császár ellen nem mehetett, nekifordult a papoknak. Feluszította a népet a templomfoglaló váradi püspök, Báthory György ellen, s azt Turalukán félholtra vette. Ezzel aztán magára vonta az egész papság és jezsuita rend haragját.

Ekkor volt csak elemében!

Amíg a császári vezérek Kendével, Suhayval dulakodtak a Sajó mellett, ő felbízta a lutheránus tótokat Árvában, s azokkal megrohanva Árva várát, azt nagy hirtelen elfoglalta, s onnan kezdte el a Pilátus-kergetést. Árva várát ugyan nemsokára visszafoglalták a császáriak, de Zsigmond úr szépen kimenekült a várból egy megölt Pálffy ezredbeli muskétásnak az öltözetében, s fittyet vetett az akasztófának, amire aztán helyette a jámbor Pika Gáspár bírót húzatta fel Spork tábornok.

Hát hiszen akit megkaphatott, ő sem sajnálta azt válogatott halálnemével költöztetni ki ebből a világból: az elfogott jezsuitákat csalánban, tövisben hengergetteté meg, csupaszon az utcákon végig táncoltatta korbácsütésekkel, a meztelen sarkaikra patkókat veretett, s hátukon dohányt vágatott (ahogy ezt a katolikus rendek a soproni országgyűlésen felpanaszolták). Ha ezért némely társai szemrehányást tettek neki, azt mondá: „Hát mikor az oláh elevenen nyúzza meg a kecskét, hogy porhanyóbb legyen a húsa!” – A kecske pedig csak kíméletre méltóbb állat, mint a labanc.

Ő vállalkozott Absolon Dáviddal (akkor még nagy jó barátjával) Varsóba kimenni, s ott az osztrák követnek csaknem a füle hallatára megkötni a szövetséget a franciával, aminek aztán meg is lett a gyümölcse: a Thököly Imre-féle támadásban.

Zsigmond úr ezt is végigverekedte. Egynéhányszor úgy vágta magát keresztül hatalmas öklével, kardjával az ellenség sorain, mert sohasem akarta elhinni, hogy a kurucok elvesztették az ütközetet; de ez nála veszedelem számba sem ment, ez csak multság volt. S ha sebet kapott, hát ez nála csak helyettesíté az érvágást, amivel úgyis tartozik minden okos ember a diaeticának minden aequinoctiumkor.

Hogy Zentánál egy egész éjszakát a halottak közt fekvé töltött: ezt számítá a legédesdedebb álmái közé, s mikor aztán a hold lementével előbújt a hullagarmadából, s keresztülúsza a Tiszát, amíg az ellenséges

örök golyói mellette csapkodtak le a vízbe, ez ránézve csak egy kis fürdői sport volt.

A híres Józsa István prédikátort, a kurucok hatalmas vezérét, akit a labancok elfogtak, s Kassán fogva tartottak, ő szabadítá ki vakmerő furfangossággal a börtönéből, s akkor e népvézérel együtt megrohanta a bányavárosokat, s azokból a császáriaknak tömérdek ezüstjét, aranyját szekérszámra elzsákmányolta. Rövid időn aztán Józsa István árulóvá lett, elpártolt a híveivel együtt a királyiakhoz; Ghéczy Zsigmondot ez sem hozta zavarba, megmaradt híveivel utánament a hűtlen jóbarátnak, s azt Tállya körül utolérve, megtámadta, seregét szétverte, őt magát megölte, a sok ezüst, arany kincset elrejté valahová úgy, hogy azt meg nem tudta senki. Mivelhogy a maga szükségére nem adott ki több pénzt, mint akármely napszámos, csak ha háborúra, zenebonára kellett, akkor nyúlt az elrejtett kincsekhez.

Mikor Thököly Imre Teleki Mihállyal összejött Somlyón, barátságos lakomára, aminek kibékülés volt a célja a két magyar fővezér között (mivelhogy Thököly visszaküldé a jegygyűrűt Teleki Mihály leányának), hát akkor mind a két nagyúr igen gyanakodott a másikra, s nem mert a lakomán a feltett boros kupákhoz nyúlni, pedig ugyancsak tele voltak töltve a „verejtékes” ezüst kancsók, azt hitte mindenki, hogy a bor meg van mérgezve: hát akkor egyedül Ghéczy Zsigmondnak volt az a „disznó szíve”, hogy felragadjon egyet a rettegett kupákból, s azt fenéig ürítse a jó barátságra. Ezzel a bátor tettével lett aztán megtörve a jég a két főúr között.

De még jobban bebizonyítá Ghéczy Zsigmond semmi látható és láthatatlan lénytől nem félt természetét, mikor a nagy háború közepett kitört a keleti dögvész az országban: úgy hullott az ember, mint az őszi légy. Maga Ampringen uram, a híres kormányzó is szedte a sátorfáját, s úgy elinált az országból, mintha soha proklamációt nem adott volna ki; hát akkor Ghéczy Zsigmond csinálta meg azt a tréfát, hogy amely városból a labancok a dögmirigy miatt kénytelenül kitakarodtak, ő abba rögtön beköltözött a kuruc csapatjaival, s nem félt lefeküdni abba a nyoszolyába, amiből előtte egy nappal egy labanc vezér szállt alá poklokra.

De hogy mennyire erős szíve vagyon, s hogy nem fél semmi teremtet lélektől, azt a két háború közti interregnum alatt bizonyítá be legjobban: a Thököly és Rákóczi közötti időszakban.

Ekkor már ötven esztendő volt, s ilyen idős korában szánta rá a fejét, hogy megházasodjék.

Ez már a vakmerőségnek az igazi netovábbja.

Ebbe a merész vállalatba aligha bele is nem törött Ghéczy Zsigmondnak a fejszéje. De annyi bizonyos, hogy a Garamszeghi Ghéczy családfa levelei között e név után: I. Zsigmond, nem áll ott parenthesisben, ahogy

minden többi névnel szokás, a hitvestársnak a neve; hanem csak alája van írva, hogy a leánya volt Juliánna, Korponay Jánosné.

Azt sem tudni hová lett az asszony, aki Juliánának az anyja lehetett? Megölték? Elzüllött? Semmi szó sincs róla.

Ellenben azt tudni, hogy Juliánát kora gyermeksege óta Absolon Dávidék nevelték együtt a saját leányukkal; azt az apja, saját veszedelmes kalandozó életmódja mellett magánál nem tarthatta, Absolonéknál pedig igen jó nevelésben részesült, ők a fejedelmi pompával ékeskedő Munkács várában laktak, a családfő Thököly belső titkárja, megbízott embere, Zrínyi Ilonának legbuzgóbb híve volt – amíg el nem árulta.

Munkács vára és Zrínyi Ilona elárulása után Ghéczy Zsigmond hazavitte a leányát Absolonéktól, akiknek az egész pereputtyukkal együtt örök halálos bosszút esküdött, megtagadva minden eddigi jó barátságot egymás között.

Otthon Gömörben a szép hajadon, aki már akkor tizenhat éves volt, megismerkedett a szomszéd Murányvár kapitányával, Korponay Jánossal, aki beleszeretett, s megkérte a kezét.

Ghéczy Zsigmond azt a föltételt szabta a kérő elé, hogy térjen át a Rákóczi pártjára.

Hogy Korponay János otthagya a császári zászlót, s átpártolt a fejedelemhez, azt szó nélkül megmagyarázzák Juliánna veszedelmes szép szemei. A labanc vezérből kuruc lett; – egy kacintó szempillavágásért.

Ghéczy Zsigmond már akkor közelebb járt a hetvenhez, mint a hatvanhoz.

Szép, hatalmas öregember volt, egész sátort képző, sűrű, fehér hajjal, nagy hullámokban aláomló, ezüst csillogású szakállal.

Az eretnek kurucok, akik a szentségeket nem igen respektálták, úgy is hitták maguk között, hogy az „öreg Úristen”. Neki magának is tetszett ez a titulus, s nagy önelégültséggel szokta végighúzogatni a tíz ujját a hosszú szakállában, s szándékosan is odaállt a pápista templomban az oltár elé, hadd tűnjék fel, milyen nagy a hasonlatossága az ő halandó fejének azzal képpel, amelynek jelvényében a Teremtőt tisztelik.

Pedig hát nem jó az Istennel komázni!

Három évvel a lőcsei katasztrófa előtt történt az az eset az öreg kuruc vezérrel, hogy egy júliusi délután ágyúöntéshez való rezet szállított társzerekkel a stracenói völgyön át Kassa felé, s a zivatar útban kapta, kezdte záporral, folytatta jégesővel, Zsigmond úr káromkodása versenyzett mind a kettővel. Mikor legjobban osztaná az instrukciókat a mennydörgő mennykőnek, hogy hová csapjon le, az egyszer csak kapja magát, úgy belecsap abba a szekérbe, amelyen maga Zsigmond úr ült, hogy ő már csak azt a recsegő hangot hallotta, ami a lecsapó villámütést megelőzi, s

ami hasonló ahhoz, mintha ezer deszkaszálat repesztenének egyszerre szilánkokká. Jószerencséje, hogy a szekér tele volt rézrudakkal, a villám azokon oszlott szét, ötöt csak a lángja perzselte meg, a tigrisbőr kacagánya volt a vállán, s a mennykő a macskaszőrt nem szereti. Hanem azért mégis alig tudták magához téríteni, s a teste a jobb vállától a sarkáig, olyan fekete lett, mint a pukovai posztó.

Ettől a villámcsapástól fogva nagyot változott az öregúr természete. Azelőtt lármás, kötekedő volt, most hallgatag, gyanakodó lett, senkinek sem hitt; fürkésző, kételkedő tudott lenni, aki máskor hebehurgya és nyílt-szívű volt, s a rettenthetetlen férfinak voltak órái, amikben gyávaság lepte meg.

Mikor valami zivatar közeledett.

Azt ő előre meg tudta érezni. A villám ütötte váll olyankor sajátságosan bizseregni kezdett. Ilyenkor nem lehetett vele emberi dolgokról beszélni. Egy csínyt tett gyerkőc megfenyítésére nem volt elég erélye. S ha a mennydörgést meghallotta, a hangja egyszerre megvékonyodott, olyan lett, mint egy kappané, arckifejezése a tehetetlenség makutyi mélaságába látgyult bele, nem tudott egyebet, mint az istennyilától félni.

Még akkor azt hitték, hogy a villám afféle Zeus által használt zsebpisztoly. Aristoteles nyomán a tudós világ égékeny levegőnek tartotta, ami a felhők súrlódásától meggyullad. Még akkor Franklin nem született.

Tehát az lett az egyedüli félelme Zsigmond úrnak: az „Isten haragja”.

Ő azonban tudós ember volt: kitanult bányász és chymista; dobsinai bányájában rézen kívül, piskoltot és kényesőt is termelt, s azokkal messze külföldre elpályázott. Az ilyen tudós tudja a módját, hogy kell magát a halandó embernek a föld feletti hatalmak ellen megvédeni.

A mennykőnek már akkor is kitanulták a symphathiáit és antipathiáit. Tudták, hogy mik azok az elementumok, amiket a villám perhorrescál.

E célból Ghéczy Zsigmond egész stratagémát készített magának, amivel megvédje magát a rettegett Isten haragja ellen.

A legbelső szobája közepén volt egy gömbölyű asztal lignum sanctumból, annak a teteje be volt öntve gyantával, azon volt egy ember magasságú kalitka üveglemezekből, amik spanyolviasszal voltak egymáshoz ragasztva, fölötte pedig egy selyemernyő volt kifeszítve halcsont bordákra.

Amint egy villámlást meglátott, vagy egy mennydörgés moráját meghallá Ghéczy Zsigmond, egyszerre abbahagyott minden dolgot, diszkurzust, édes álmot, nyakába keríté a fekete macskabőrből varrt palástot, s beült az üvegkalitkába.

Innen az „insulábul” várta végig a zivatar elmúltát.

Fenyegethették ott akár tűzzel, akár vassal, nem félt ő semmitől, csak az Úristentől.

Itt aztán igazán tréfás alak volt: egy Jupiter, aki fél a mennykőtől.

Pedig ez a rettegés nála igen komoly betegség volt. Tudta jól, hogy mennyire erőt vett az idegein, s gyűlölte s rettegte saját magát, amért ebben az egyben úgy el lett gyalázva. Csak télen volt élő ember, amikor a mi klímánk alatt nincsenek zivatarok, nyáron holt ember volt. Tudta jól, hogy Szent György-nap után nem vehet kardot a kezébe, mert amint egyet dördül az ég, el fogja dobni a kezéből, nem ülhet lóra, mert az a végzetes villám a minap még a sarkantyút is leszakította a sarujáról.

Pedig ha valamikor, most volt egy egész világ terhe a vállán.

Eddig is ott volt, csak hogy az eddig egy fennálló világ volt, könnyű volt emelni, de most egy összeomló világ lett belőle!

Voltak, akik nem hitték el, hogy vége mindennek. Újra is lehet azt kezdeni.

A kibékülhetetlenek őse, tanácsadó lelke volt Ghéczy Zsigmond.

Elrejtőzve a gömöri hegyek egy olyan szakadékában, ami félreesik minden hadjárás útjából, maga a lakóháza egy mély völgy fenekén, elrejtve régi bányahordás kúpjai közé, toronymagas fenyőfák sűrűjébe, ahonnan annyi lik-luk vezet hegyoldalba vájt tárnák folyosóiba, hogy azokba egy dandárt el lehet rejteni, mindenfajta szökevénynek menedékül szolgált a háza; hát ha a szomszéd Dobsina meg volt is rakva labancokkal, akik az erdők útjain éjjel-nappal portyáztak, azért az öreg Ghéczy Zsigmondnak mégis módjában volt a szétzüllött kurucokkal folyvást összeköttetésben maradni. Hozzájöttek külföldről a bujdosó vezérek utasításai, s azokat ő közölte az idebenn lappangó hívekkel, akikkel tele volt az erdő, berek, hegyszakadék. Erre a feladatra csak ő volt alkalmas.

Csak ne félt volna attul az egytül: a villámtul!

Ide jött haza Juliánna: a *fehér asszony*, aki feladta Lőcsét a császárnak.

Amíg a felföldi hegyvidéken végigutazott Juliánna, tanulmányozhatta az emberek köszönés módjából a nép hangulatát. Eleinte csak hangzik a falvakban a hintón utazó elé az „adjon Isten”, válasz rá „fogadj Isten!” (a kálvinistáknál), a „dicsértessék” – „mindörökké” (a pápista helyeken), hanem amint beljebb nyomul az erdő közé az út, ott már a palócok humorizálnak, s az „adjon Isten” mellé a szép asszonynak azt ragasztja a legény „engem kendnek!”, s a „dicsértessék” után a fogai közt azt mormogja: „a szép asszony”. – Ezek már a kurucok voltak.

Még odább következnek a tótok, de nem az „indios fideles”-ei a magyar felsővidéknek, a jámbor tótok, akik messziről leveszik a kalapot az utazó uraság előtt, s a háta mögött mondják el a „pan Boh dáj”-t; ezek az „indios

bravos"-ok, a nem köszöntő tótok, akik vasvilla tekintettel néznek a malomkő karimájú kalap alól az idegenre, s el nem árulnák, hogy beszélni tudnak; a házaikat is úgy építik, hogy azt a kert meg a felfutó tők eltakarja a szem elől, a templomukat eldugják a völgybe, s az országutat a helységen keresztül úgy hagyják, hogy azon tengelytöréssel jár az átvádolás.

Otthonatlan, kényelmetlen érzés üli el a keblet, mikor egy ily haragos falu záródik be az utazó háta mögött, s ami utána következik, még szomorúbb otthon. Egy félig elpusztított falu, amit a hadjárat alatt vagy ellenség vagy jó barát felpörkölt és kirabolt. Csupa koldus lakja. Rongyos nép, aki az utazó elé kicsődül az utcára, elállja az útját, belekapaszkodik a hintájába, sírva, rimánkodva, fenyegetőzve, szitkozódva unszolja az alamizsnát; egy csoport félmeztelen gyerek, rongyos asszony félmérföldnyire elüldözi a hintót, mint az éhes farkassereg, azért a keserves rézfillérért szerencsétlenkedve.

Még mélyebben a hegyek közé hatolva, aztán egy egészen elpusztult faluba kerül az utas, amit nagyon régen porig égettek már, s azóta nem szállta meg senki. A házomladékokat benőtte a laboda, a tetőtlen torony ablakából aláhajlik a vadszeder; valami nagy emeletes épület üres ablakaiban keresztül-kasul látni az eget; a piacot benőtte a bogáncs, a lósóska, az utcai kút kankalinjárul egy emberkoponya függ alá, a kútkámva csontokkal megtöltve, egy fenekével felfordított kőkoporsó oda van dobva az út közepére, a kocsjárás kikerüli azt kétfelől, mint egy közben maradt szigetet. A sekrestye ablakából egy rókacsalád kandikál elő – az övéké a *patronátus*, az egész helység fölött lármázó varjú-hollósereg zavarog: – az övéké az *alodium*. – A neve nincs már feljegyezve a falunak sehol. Ahogy a piac közepén elkezdődik az a buja rekettyebozót, úgy folytatja azt a mező, egy elsemlyékesült patak mentén, embermagas virágtermő ligetet verve föl a völgy lankaságán, amin keresztül sötétzöld vassalakhól vert országút vezet, elárulva a közelben levő vasbányákat.

Ez volt az utolsó falu, nem emberlakta hely, a nagyvilág és Juliánna szülőtte helye között.

Juliánna atyja nem abból az ágából volt a Ghéczy családnak, mely az ősi predikátumos birtokot, Garamszeget bírta. Ezeknek csak a dobsinai bányabirtok jutott. Egy másik Ghéczy Zsigmond unokatestvére, szintén ezredese volt Rákóczinak, de korán megtért a király hűségére, hanem azért elég alkalma volt összetéveszteni az unokabátyjával, Zsigmond úrral, s nemegyszer megülte őkegyelme helyett a pozsonyi koronatorony tömlöcét, míg kiderült a veszedelmes személycsere. Zsigmond úr pedig azalatt olyan biztosan ült otthon a maga odújában, hogy ha csak hadsereget nem küldtek ellene, őt ugyan ki nem fogták onnan.

Az elpusztult falutól kezdve a hegyoldalak egyre meredekebbé tornyosulva húzódnak tölcsér alakúan össze, míg egyszer csak elzárja a völgyet egy rézsút keresztbe fekvő sziklafal, melynek megmászhatatlan oldalaiból magas fenyőszálak nyúlnak ki egyenest, póklábforma gyökereikkel megkapaszkodva a sziklahasadékokba.

Emberi tudomány nem alakíthatta volna ennél külön remekét a hadépítészetnek. Ez egy bevehetetlen sánc, ami egy egész vidéket elzár.

A sziklafal fenekén egyenlő magasban az úttal, tátong egy természetalkotta kapuboltozat, alig tágasabb, mint hogy egy társzekér keresztülférjen rajta, ez, a híres stracenói sziklakapu.

Mélysége nem több mint egy átjáróházé, a túlsó völgy, mint egy rámba foglalt tájkép tűnik ki belőle.

Ez a völgy a stracencói sziklaszoros.

Kétoldalt meredek sziklafalak emelkednek a magasba, csak egy keskeny égszalagot láttatva odafenn, melyen amint keresztülszaladnak a felhők, az érzékcsalódás azt hiteti el a feltekintővel, hogy a sziklafal lódult meg.

Egy rohanó hegyipatak zuhog végig a völgyön, majd fekete, majd zöld, majd verhenyes, amilyen sziklán végigvágat, mélyen alávágva a kőfalát úgy, hogy néhol egészen eltűnik a bérctömeg alá, s másutt tör ismét harsogva elő. A kanyargó sziklafolyosó festői szépségben váltakozva bontakozik tovább, mint egy fölséges cyclorama.

Ha ötven elszánt ember fölteszi magában, hogy a stracenói sziklakapun be ne eressen egy egész hadsereget, hát bizvást ura maradhat a fogadásának.

Mikor Juliánna keresztül hajtattott a bércfolyosón, aminek homlokfalára két keresztbe tett kalapács van festve, a bányászok jelvénye, a kapu két oldalán innen is, túl is a fűben heverésző emberek ütötték fel a fejeiket, akiknek az orcáikba nem láthatott a nagy kalapkarima miatt, úgy látszott, mintha ezek a kapu őrei volnának. Mikor azt látták, hogy a hintóban nem ül más, csak egy asszony, megint visszaheveredtek a fű közé.

A belső folyosón azonban egy gubás alak szegődött a hintaja mellé, aki a süvegéről ítélve hevér lehetett, csak hogy a gubája alól kikandikáló pus-kacső éppen nem tartozik a bányászok eszközei közé. Ez belefogózva a hintó bakjába, nagy lépésekkel tartott együtt a kocogó lovakkal, s aközben mindenféléről beszédbe elegyedett a kocsissal, honnan jönnek, hová igyekeznek? Aztán egyszer csak eltűnt a sziklák között egy kanyarulatnál; s rövid időn ott látta ez alakot Juliánna fenn a sziklafal ormán előbbre haladni: ki tudja, hogy jutott fel oda?

Ez a vidék volt az ő szomorú hazája.

Sohasem szeretett itten lakni, olyan volt az, mint egy természetalkotta börtön, ahol az emberek nagy része a föld alatt lakik, a bányákban. Mindenütt látszanak a hegyoldalban a turzások, letarolt erdők aljában kötörmeléből garmadolt kúphegyek, patakok, amik gálictól kékek, vasrozdától veresek, salaktól feketék; őserdők, amiknek döbrentő magányában a medve és a vadkan tanyázik, s ez az örökös dobogása az ércúzó kallónak, mely a mély völgyből felhangzik, ez a golyvás nyakú köznép kínos beszédjével, és ez az egész összeszorított vidék, ahol már ebéd után beállt az est, s a nyári gyümölcs késő ősszel érik, mind olyan kellemetlen emlék volt rá nézve. Talán még egyéb is. A visszaemlékezések a gyermekévekre. Talán a viharos jelenetekre az apa és anya között? Aztán a titokteljes árván maradás, amiről nem volt szabad beszélni, a félelemben eltöltött éjszakák, amiken a poroszlók jövetelét lesték, akik az összeesküvőket elfogdosni jönnek, s még az asszonyok szobáit is felkutatják. Egyetlenegy kedves emléke sem volt, ami őt a szülői házhoz csalogatta volna, mind csupa szomorú rémledezések.

Csupán csak a gyermeke hozta vissza.

Arra is készen kellett lennie, hogy az apja, amint eléje lép, az első dühében fog egy pisztolyt és keresztüllövi, vagy még azt sem várja, hogy belépjen a házba, hanem amint megismeri a hintáját, még a tornácajtóból elkezd rá puskázni.

Kitelik az attól, amilyen hevesvérű.

S magában azt mondta, hogy meg is érdemli, mert bizony nagy gyalázatot hozott a fejére.

Hanem hát, mikor egy asszony a fejébe vette, hogy valakit meglásson, akit szeret, az akkor nem becsüli semmire a veszedelmeket: átmegy az a borotvahídon is! Hát még ha ez a valaki, a kislánya?

Addig el tudta őt magától hagyni, amíg az aranyos hintót hajtotta fel a számára; most aztán, hogy minden reménye álommá foszlott szét, annál erőszakosabban tért vissza a szívébe a megtagadott érzés. Nem csinált belőle nagyurat, nem nagyságos urat: megmaradt kis emberkének, ölbe való, csókolgatni való kicsiny emberkének.

Meg akarta látni, bármi lesz az ára.

Eszébe jutott, hogy ő most a kislányát jó látogatni, és semmi ajándékot sem hoz a számára, erre nem is gondolt. Pedig milyen híres a kassai mézeskalács. Nem volt akkor arra gondja. Pedig üres kézzel érkezni nem lesz szép.

Mikor a sziklák útján haladt a hintó, visszaemlékezett rá, hogy itt valamelyik bércvápa napos oldalában mint gyermekleány gyakran talált nemes gyopárt (Edelweiss), tán most is tenyészik az ottan? Egy kis ruhaszaggá-

tással jár biz oda felmászni; de azért megtette, felkapaszkodott az ismerős sziklafalon, s rátalált a nemes gyopárra, éppen virított az.

Sok időt el is talált ezzel tölteni.

Kocsisa, akinek ezalatt az úton várni kellett, figyelmezteté az égen tornyosuló felhőkre, hogy jó lesz sietni, mert zivatar jön, nehogy itt kapja az útfélen. Azt mondá neki, hogy csak menjen előre az országúton; amíg a hintó az egész völgyet körül kerüli, addig ő az ismerős hegyi ösvényen gyalog hazatalál a kastélyba.

Csokorba kötötte a virágot, aminek levele, szirma, kelyhe csupa ezüst, s aztán a hintót előre bocsátva, maga egy ideig a patak partján haladt gyalogolva, majd egy karfátlan gyaloghídon átkelve egy buja növényzettel fedett réten keresztülvágott, ahol fel kellett akasztania a ruháját, hogy őszsze ne harmatozza.

Hogy ez a szép séta itt a virágos réten keresztül halálos útja is lehet, azt sejtette, de nem gondolt vele.

Csak azt főzte magában, hogy láthassa meg a kicsikéjét.

A tornyosuló fellegek nyomásától oly forró lett a lég az összeszorult völgyben, mint egy ércolvasztó pitvarában. Ilyenkor a gyermekek bizonyosan odakinn játszanak a kertben, katonásdit vagy kapókövet; ott leghamarább meg fogja kaphatni a kisiát.

A réten túl következett egy hatalmas szálerdő háromszázadlátott bükkfákból; az be sem volt kerítve; annak az oldalában volt a palánkkal körülvett kastélykert, amin keresztül folyt a patak: itt még kristálytisza volt a vize, tele fickándozó pisztrángokkal, csak alább került az ércmosók közé, amiket a szálerdő takarva tartott. A kert rendbe ültetett gyümölcsfákból és bogyárbokrokból volt rendezve, szőlőlugasokkal, amiken sohse szoktak megérni a fürtök.

Gyümölcs egy szem se volt a fákon; az első májusi fagy itt is leszüretelt; annál több volt a hernyó, azok úgy lógtak le hosszú pókfonalaikon a fákról. Juliánna arra emlékezett, hogy hányszor összeégette a nyakát ebben a kertben az az átkozott, méregszőrű féreg.

Nem hallott semmi gyermeklármát a kertben. Persze nincs gyümölcs: mit vágyna ide a gyermek?

Megállt a csalánal végignőtt kerti út közepén, és hallgatózott.

Egyszer aztán valami szomorú dúdolást kezdett neszelni, mintha temetési dalt dúdolna gyermekhang. A kert egyik szögletéből jött az.

Arrafelé törtetett a bokrokon keresztül, s csakugyan ott találta a kisiát, egyedül, magában.

Hogy megütötte a szíve! Ki hinné, hogy idegen ököl nem tud olyan nagyot ütni, mint az a szív ott belül.

Mivé lett az a gyermek, amióta nem látta! Hogy megváltozott!

Hová lett az a piros almakép: az a nevető, fecsegő, csókosztó száj, azok a ragyogó szemek? Most a gyermek olyan sápadt, az arca majd át-látszik; halántékain keresztülkéklenek az erek, ajkai elvékonyultak; s azok a mindig ragyogó szemek, amik a duzzadt pofáktól folyvást nevetésre álltak, most, mintha megnőttek volna, kerekre nyílván néznek és bámulnak.

Még akkor is bámulnak, mikor az édesanyát látják, olyan hosszú idő óta. Nem fejez ki ez a tekintet se örömet, se meglepetést, csak csodálkozást; s a gyermek nem ugrik fel a földről, hogy eléje szaladjon, nem hagyja abba se a dúdolást, se a játékot.

Micsoda játék ez?

A kertfal és a palánk szögletében épített a gyermek mindenféle tarka kövekből, ércsalakokból egy kriptát, kápolnát tornyocskával, valóságos kis remekmű volna az: de milyen szomorú ötlet! A családi sírbolt utánzása. Építési lángész nyilatkozik ebben a gyermekben. De miért éppen kriptát?

– Mit csinálsz itten kisfiam? – kérdi Juliánna megdöbbenve.

– Temetést csinállok.

– Temetést? Hát te avval játszol?

– Mivel játszánám? A gyerekek rosszak, lármáznak, verekszenek. Nekem nem kellene. A selyembogaram most kötik be magukat. Azokat el-nézem. Ha én is úgy beköthetném magamat! Mikor egy meghal belőlük: csinállok neki kis koporsót s idehozom a kriptába.

Egy egész sor kicsi koporsócska volt már végigrakva a kis sírboltba, tarkára festett apró kis koporsók, amiket a gyermek maga faragott zsin-delyből.

– Micsoda szomorú multság ez? – szörnyedt el Juliánna, a gyermek mellé telepedve a pimpimpárevirágos fűbe.

– Jaj, anyókám, itt minden szomorú.

Juliánna magához ölelte a gyermekét, összevissza csókolta annak halavány arcát; az csak tűrte, de nem adta vissza sem a csókot, sem az ölelést.

– Hát nem szeretsz engem? – kérdé Juliánna, nyugtalan, esengő szó-val.

– Nem.

– Nem? Te nem szeretsz engem?

– Senki sem szeret téged.

– Miért nem?

– Mert te sem szeretsz senkit.

– Ki mondta azt neked? Nagypád mondta?

– Senki sem mondta. Magamtól tudom. Szeretnek engem a selyembogaram. Rámásznak az ujjamra, mikor etetem őket. Szeretnek engem a fecskék. Odajönnek énekelni hozzám az ablakvasra. Szeret engem a

Cicke kutyám. Odafekszik a lábamhoz, nem hágy el, ha enni híják sem. Tudom én, hogy ki szeret engem!

Juliánna szemei megteltek könnyel.

– Hogy mondhatod azt nekem, hogy én nem szeretlek téged? Egyetlenem! Azért, hogy olyan soká távol voltam tőled. Hisz csak teérted jártam a világot.

– Hát mit hoztál nekem? – kérde a kis fiú, egy ötven éves filozofus egoista tekintetével.

Ez ám a fogas kérdés! Hát mit hoztál a kisfiadnak? Hetedhét országról? Hol a vásárfia? Az „aranyos hintó”? Elrepültek azzal a bagolyfejű pillék!

Juliánna kivette a kebléből az ezüstgyopár csokrot, s azt nyújtá a kisfiának.

Hm! – mondá az, azzal a bölcs bíráló tekintettel szemlélve meg az ajándékot, amilyennel a hozzáértők szokták felbecsülni a kapott kincs értékét: igaz-e az, vagy hamis?

Aztán csendesen bólintott a fejével.

– Köszönöm szépen. Ez éppen jó lesz ide az én kriptámhoz koszorúnak az én kis halottaim számára.

S odatűzte a kis gyopárcsokrot a kis épületke homlokfalába.

Juliánna kétségbeesetten kulcsolta össze a kezeit.

– Fiacskám! Kis angyalom! Mit játszol te a halállal? Nem félsz tőle?

– Nem, anyókám. Nem félek én semmitől. Látod, mikor elküdtél magadtól: kisleánynak öltöztetted, azt mondtad, maskarába megyünk! Jaj de rossz dolog volt! Ha te azt megtudnád! Majd megfagytunk; majd éhen elvesztünk. A farkasok is kergettek. Azután sokáig feküdtem az ágyban. De sokat kiabáltam utánad éjszaka, mikor rémítettek! Iszonyúkat láttam! De te csak nem jöttél! Aztán csak elpihentem. Azt mondják, meghaltam. Már a kis koporsómat is megcsináltatták. Megláthatod, ott van a tornácban. Nem olyan rossz ám az! Mikor halva voltam, nem álmodtam rosszat. Nem is tudom, minek költöttek fel? Nézd: a szép hajam, hogy ott maradt a másvilágon.

Ezek voltak aztán azok a gyilokdöfések, amik keresztüljárják azt a döllyfös, nagyravágyó lelket; ezek a fullánkok, amik beleszakadnak abba a ravaszsggal, kiszámítással teljes szívbe! Hát van-e a heraldikának annyi ágú koronája, amelyik kárpótlást adjon azért az aranyhajért, ami e gyermekfőről eltűnt? A világ minden fénye, gazdagsága mentségnek elég-e egy elmulasztott éjszakáért a beteg gyermek kórágya mellett?

Juliánna a földön fetrengve sírt, és a homlokát verte a kezeivel. A gyermek pedig nem segített neki sírni.

Gondosan betámasztá egy nehéz kővel a miniatúr kripta nyílását, hogy sírdúló bogarak be ne törhessenek, s aztán nagy okosan rátámasztva az állát az öklére, ilyen bölcs reflexiókkal oktató az anyját:

– Én nem félek a haláltól, anyókám; de te félhetsz tőle. Előre megmondom, hogy vigyázz magadra. Nagyapó azt mondta, hogy amikor meglát, rögtön meg fog ölni.

– No hát lásson meg – rebegé Juliánna, és felkelt a földről.

A kis bölcs férfiú azonban megfogta a köntöse ráncát és visszatartá:

– Várj még. Ne siess. Ott jön egy felhő. Villámlik. Várd meg, míg mennydörögni fog. Nagyapótól akkor nem kell félni. Akkor ő fél. Bebújik az üvegkalitkába. Én meg nevetek rajta. Én nem félek a villámlástól, mennydörgéstől. Egész éjjel elnézném. Ő meg fél tőle. Várj addig. Én aztán majd odavezetlek.

S mint aki bölcs tanácsadása után még arról is meg van győződve, hogy magas pártfogása mennyi súllyal bír a jelen esetben, felkéredzkedett az anyja ölébe, s átkarolta annak a nyakát – protekcióból.

XXXIII. Fejezet

A dühös oroszlán az üvegkalitban

Az öreg Ghéczy Zsigmond kastélya nem olyan volt, amilyenek más rendes úri házak szoktak lenni, amiknél a főszempont a lakályosság. Ez egy valóságos labirint volt, örökké csukott ajtókkal, amiknek a zárait tudomány volt kinyitni, se kulcs, se kilincs nem engedelmeskedett ott a rendes erőmítáni szabályoknak: azt ki kellett tanulni, hogy mint kell a kilincset félkézzel lenyomni, aztán a zárpléhet másik kézzel felemelni, akkor hirtelen a térddel egyet taszítani az ajtón, hogy felnyíljen. Azután következett egy hosszú folyosó, amelyiknek a közepén van egy ajtó. Azt ki lehet nyitni. Van benne egy sokfiókú állvány, tele tányérokka és csészékkel. Azt az ember becsukja, s békét hágy neki. A folyosó végén van egy szűk lépcső, azon fölmege az ember, talál maga előtt egy másik folyosót, annak a közepén van egy ajtó, azon benyit, s egy fülkében találja magát, mely tele van bundákkal. Ott nem marad: tovább keres; a folyosó túlsó végén talál egy másik lépcsőt, azon megint lemege s ott van, ahol az előbb volt, a bejáratnál. Élő teremtsre pedig nem talál, aki megmagyarázza neki, hogy ha ezt meg amazt a rézkarikát így meg amúgy elfordítja, hát akkor kimozdul a sarkából az egész tányéros állvány, s annak az üregében következik egy igazi lépcső, amelyen aztán felmege a ház belsejébe, s ha ott még egy-néhány csapóajtóval meg tudott alkudni, s az üres, lakatlan szobák, tornácok tévesztőin el nem vesztette magát, valahogy elvégre ráakad arra a donjon forma kerek toronyszobára, ahol az öregúr megtalálható – ha csakugyan otthon van. Ennek a toronyszobának vastag pohárfenék üvegekből készült teteje van, azon keresztül kapja a világosságot, azonkívül három lőrésforma szűk ablaka, egyik szögletében pedig van egy süllyesztő, melynek fogaskerekű gépezetével a szobából egész a pincébe lehet leereszkedni, ahonnan aztán kijáras van a rézbánya tárnáiba s azokon keresztül az erdők mélységeibe.

Zsigmond úrnak ezen a napon különösen szorgos munkája volt. Levelei érkeztek külföldről, Lengyelországból és Törökországból, a menekült kuruc vezéreitől. Azokban fontos utasítások voltak az idebenn bujdosó kuruc vezérekhez. Új felkelést terveztek. Rákóczi nem ismerte el a szathmári békekötést, éppen úgy, mint a bécsi magyar urak sem. Ő is folytatni akarta a harcot. Voltak új szövetségesek, akik ellenállásra biztat-

ták, az orosz cár, I. Péter és a török szultán. XIV. Lajos is ígért, amit ígérhetett. – Több volt mindennél az elkeseredés idebenn, amit a bécsi urak garázdálkodása okozott. A fegyvert lerakott sereg fő-fő emberei meg voltak sértve büszkeségükben, fenyegetve, elmellőzve. Erről mind értesíté Ghéczy Zsigmond a fejedelmet.

Királya sincs az országnak ez idő szerint, fejetlen az ellenfél.

Az új összeesküvésnek minden szála Ghéczy Zsigmond kezében fut össze.

Ma valami elhatározó lépésnek kell végbemenni.

A kastély kiholtnak látszik, csak az udvar hátulján levő ispánlakban volt valami élet. Ott lakik az öreg Ghéczy Juliánna, Zsigmond úrnak a nénje, egy évvel idősebb, mint ő, évek óta ágyban fekszik már, hanem azért az esze most is helyén van, s onnan a nyoszolya dunnái közül vezeti az egész gazdaságát az öccsének, aki azzal nem törődik. Ennél főznek is Zsigmond úr számára, ha eszébe jut az ebéd ideje, de sokszor elfelejti, s napokig beéri egy darab kenyérral meg avas szalonnával, mikor nagyon benne van a munkában.

Ma is csak úgy a kezéből kollációzgatott, az éles görbe késsel nyiszálva a szalonnát a kenyérhéjon, miközben a titkos írásjegyekkel szerzett leveleket betűzgeté.

Finom hallását már régóta ütögeti valami közeledő moraj, de még nem bírja kivenni, hogy mi az, kocsizörej-e vagy égdörgés?

Egyszer aztán közelebb jön a dübörgés. Hintó gördült be az udvarra.

Zsigmond úr az ablakhoz rohan, s kikémlél az udvarra. – Nem akar hinni a szemeinek. – Ez a hintó? Ez a leánya hintaja! – Nem az ő leánya, az ördögé! A kocsisára is ráismer. – Ide mert jönni az átkozott! A „lőcsei fehér asszony”! – Haza mert jönni a kígyó, a dühös oroszlán barlangjába, nem fél tőle, hogy ez összetépi?

A hintó megáll a bejárat alatt, s nemsokára hallja Ghéczy Zsigmond a híradó jeleket, hogy jön valaki fel hozzá. Minden ajtó el van látva csengettyűvel, ami megszólal, amint felnyitják.

Ghéczy Zsigmond első fúriájában ököltre fogja azt a görbe kést, s úgy szaladgál alá s fel a szobájában; majd a lőrésen kiabálva ki a kocsisnak: „Fordulj vissza! Ki ne fogj! Takarodjatok innen!” – majd meg a szomszéd szobába a leánya ellen: Be ne tedd a lábad! Kiontom a véred! Te pokolvirága! *Te Jézabel! Te Gonerill! Te gyilkos Darvulia!* Puskát fogok rátok!”

Ekkor aztán jött egy másik dörgés; de ez már nem hintógördülés volt, hanem a felhők beszéde egymással; a zivatar üdvözlése. S erre a hangra egyszerre eldobta kezéből az öreg azt a kést, azt a villámvonzó vasat; elkezdett reszketni, délceg alakja összegörnyedt, arca zöldes fakó színre sápadt; az ajkai még ismételték a szitokneveket, de már vékony, félelemtől

reszketős hangon: „Eh te Jezabel! Hej, te Darvulia, cudar!”, s aközben rakta le magáról, ami ércféle volt: zsebéből az órát, derekáról az ezüstcsatos övet, saruiról a felkötött sarkantyúkat oldozgatta le, s aztán sietett, mint a hidegleléstől rázott beteg az ágyba, a maga menedékébe, a gyantaszígeten épült üvegkalitkába, ahol összekuporodva meghúzta magát, s onnan már most elő nem mer jönni, amíg csak a zivatar utolsó dörgését visszhangozzák a bércek.

Az a rettenthetetlen szívű ember, aki dacolni mert mindennap a királyok pallosaival, aki nekirohant a kartácsos ágyúknak, egyszerre gyávább lett a kísértetmeséktől reszkető gyermeknél, amint az égdörgést meghallotta. Már egyszer megkapta az ütését ennek a rettentő lángpallosnak. Akkor még csak a lapjával ütött rá. De az ütésnek emléke, a vakító lángoszlop rettentő csapása rabbá tette minden érzékeit. Mikor villámlott, mennydörgött, hasonlós volt azokhoz, akik már a túlvilágra mentek, az ismeretlen régiókba, s ott állnak az örök ítélőbíró előtt; csak hogy ő még ezt a büszke alakot hordozza magával e rettenetes törvényszék elé, hogy tanuljon reszketni.

Hanem azért nem imádkozik. Védi magát a tudomány pajzsával. Az üvegen nem tör keresztül a mennykő.

Ott kuporog már az üvegketrecben, mikor a leánya belép a szobájába, karján a gyermekével.

Amint őt meglátja, csaknem erőt vesz a bősziült indulat az ösztönszerű félelmen. Közel van hozzá, hogy szétrúgja maga körül az egész üvegkalitkát, s nem törődve égzengéssel, villámlással, rárohanjon erre az asszonyra, s kitépje belőle a lelket! – Azt hiszi, ez most őt bosszantani jön; megtudva, hogy minő igézet alatt tartják ilyenkor az idegei: felhasználja azt az órát, amikor az apját erőtlenné teszi az Isten haragjától való félelem, s gúnyolódni akar.

Még jobban elkeserítette az, hogy a gyermekét az ölében hozza. Hát nem eléggé meggyűlöltette ő ezzel a fiúval az anyját? Nem mondta el neki, micsoda kígyó, micsoda boszorkány az ő anyja, számtalanszor? Elég volt egy találkozás, egy hízelgő szó, egy ölelés, s újra megszerette? Megszeretteti ez magát mindenkivel, akinek gyűlölnie kellene őt: még a kisgyermekével is! Mert varázsló boszorkány!

Hanem egy hatalmas csattanás, mely úgy hangzott, mintha a kastélyba csapott volna le a villám, egyszerre kioltá az öreg haragtüzét. Az egész épület rengett, amíg a sziklák visszadörögtek a villámcsattanást; s amint a zápor egyszerre elkezdett szakadni, éjjeli sötétet támasztva, ebben a sötétben úgy fénylett, valami rejtelmes, villó derengésben minden érctárgya a szobának; és még az is, ami nem volt ércből: annak az asszonynak az alakja.

Olyan volt, mint egy rémlátvány, mint egy kísértet.

Odament, a gyermekével karján, ahhoz az elszigetelt asztalhoz, ahol az a félfő öregember, azzal az öreg Istent ábrázoló tiszteletreméltó fővel ül, a villámoktól elzárkózva.

S ott letérdepel eléje.

– Miért jöttél ide? – kérdi fogvacogva az öreg. – Te bűnös asszony!

– Az vagyok! – szól Juliánna, nyugodt, szelíd szóval. – Hozzád jöttem, aki bírám vagy. Elmondok előtted mindent, amit tettem; te ítélj meg, mekkora volt bűnöm, hogy bűnhődjek érte.

– Hazudsz, hazafutsz, apád mellé kuporodsz, ott is egy nagyot hazudsz! (Ezzel a mondással szokták a hazug gyermekeket gúnyolni.)

– Többet fogok neked elmondani, mint amiket az ellenségeim beszélnek felőlem: tetteket és járásokat, amiket csak Isten és én magam tudok; még a titkos érzéseimet is meggyóonom, amiket soha meg nem találna a szívemben senki.

– S lesz bátorságod a gyermeked előtt beszélni?

– Sőt szükséges, hogy ő azokat hallja. Nem fogja megérteni; nem foghatja még fel, mi volt az mind, amiért meg kellett az anyjának halni! (Mert bizonyára, ha mindent elmondok előtted, te engem élve nem hagysz; s ha magad nem, másokkal öletsz meg.) De arra az egyre vissza fog emlékezni, amíg csak élte tart, hogy amit vétettem, őmiatta tettem. Én nagy bolondságim, én sűrű vétkeim, engem kárhoztatnak el; de amiből mindaz ered vala, az én végtelen nagy szerelmem volt az én szegény kis árvámhoz. – Kérlek, hallgasd végig, amiket elmondok.

Juliánna elkezdett vallani. – Nyílt szívvel, őszintén, a legtitikosabb részleteiben elmondta egész életének titkát, amelyről olyan híressé lett. Egy-egy égdördülés, egy-egy apaátok osztotta szakaszokra ezt a rémmesét. Odafenn a jégzápor verte az üvegterőt, idebenn a fogoly öregember ökleivel a homlokát. A nő folytatta csendesen. A gyermek hallgatva bámult, s azt gondolta magában, milyen szép ez a villámlás, milyen szép az ilyen bűnös asszony.

Az öreg a hosszú fehér hajával törülgette a könnyeket szeméből: a szégyen és keserűség adóját.

Csak a vallomást tevő nem sírt.

Mikor aztán végtül végig elmondott mindent az apjának, következett a befejező katasztrófa, a csalódás.

A kassai téren látott rémjelenetre való visszaemlékezés úgy elzsibbasztá erejét Juliánnának, hogy nem bírta azt végig elmondani. Ha csak színjátás volna az, amit most mível, lett volna elég alkalmá a sikoltozásokra, a rémlátó elmeredezésre, a hajtépő átkozódásra, a tragikus

kitörésekre: semmit sem tett meg abból. Eltakarta két kezével az arcát, s lecsüggesztett fővel rebegé: „Ott voltam, mikor Czelder Orbánt lefejezték.”

Ez a nehéz, elfulladó hangon ejtett szó erősebb hatású volt minden patetikus előadásnál.

De hisz őneki a gyermeke álmára is kellett gondolni.

Ghéczy Zsigmond meggyőződhetett róla, hogy amiket a leánya most elmondott, az mind igaz volt. Sokkal rosszabb dolgokat beszélt el magáról, mint amiket a leggonoszabb rágalmazói hírleltek el felőle. Akkor tehát a megbánása is igaz.

– Hát most miért jöttél ide? – kérdezé a leányától.

– Hogy a gyermekemet meglássam, és meghaljak.

– A gyermekedet láttad már; hát meghalni hogyan akarsz?

– Most, hogy a fiamat látom, szeretnék addig élni, amíg újra friss, egészséges lesz, s aztán megint szeretni fog.

– Látod, hogy mivé tetted?

– Én nagy bűnöm.

– De nem kapod ám őt vissza soha.

– Soha?

– Ha csak az ítéleten keresztül nem mégy.

– Kinek az ítéletén?

– Mindenkién, aki csak bírád. Bírád az ország, az Isten, az apád, a férjed – még a fiad is.

– A fiam ítéletét már megkaptam. Megmondta, hogy nem szeret. Ez még fáj, a többiétől nem rettegek.

– Hát halld meg a többiekét is. Igazán megbántad, hogy oly átkozott árulást követtél el?

– Az égbe vágytam, s a porba estem, van ennél nagyobb bánat?

– Hallod, hogy dörög odafenn! Engem már lesújtott egyszer az Isten haragja; pedig én nem árultam el a hazámat, csak az Isten nevét káromoltam. Az álnokságért harmadíziglen, az istenkáromlásért ezeríziglen bünteti meg a Zebaoth a gyermekeket. Melyikünknek a bűnéért akarod, hogy az ivadékaid lakoljanak? Van-e lelked egy ilyen zimankó idején kimenni az erdőre, ahol most a villámtól felgyújtott fenyőfák lobognak, s azt az istenharagot, amitől én reszketve bújok el üvegbarlangomba, a fejedre lehívni?

– Ha elúzesz magadtól, úgy sincs hová mennem, mint ki a villámos ég alá.

– Dehogy üzlek. Inkább nagyon is szépen kérlek, hogy eredj. Te elmondta nekem a magad keserűségét. Elhiszem, keserű. Most én elmondom neked az én gyönyörűségemet. Te hidd el nekem, hogy édes. Pedig egy dolog a kettő. Az enyimet úgy híják, hogy bosszúállás. – Akarsz belőle kóstolni?

– Hogyan?

– Akarod visszafizetve látni azt a nagy tartozást, amivel a kevélyek kapujai alól elkergettek? Megalázni azt a dölyfös hadat, amelyiknek nem volt elég, hogy a magyar férfiaknak a becsületét csak úgy szárazon egye meg, még az asszonyainknak a gyalázata is kellett neki hozzá, hogy abba mártogassa, mint a cvibakot a csokoládéba!

Juliánna felugrott a térdeiről, s dacosan felemelte a fejét, a szemei ragyogtak.

– Bízz rám akármit! Bármilyen nagy dolgot.

– No hát „édes”? – Azt szeretem. – Belehalhatsz, ha beveszed. – Mert méreg. – Hát hallgass ide. – Nekem ma éppen ebben az órában el kellene mennem egy olyan helyre, ahol az ilyenfajta új poklot készítenek, azoknak a számára, akik bele valók.

– Új összeesküvés? – kérde Juliánna a kis fiúcskát kötényével eltakar-
gatva.

– Ne féltsd te őtet. Tud ő mindent, s nem fecseg ki semmit. – Nem új összeesküvés, csak folytatása a réginek. Itt vannak a közelben. – Énrám várnak. – Az én dolgom átadni nekik az üzeneteket a távollevőktől, akik velünk egy célt akarnak. – És még más dolgom is van. – A cselekvéshez pénz kell, ingyen a halált sem adják. – S azt, hogy hol van elrejtve az a pénz, ami a munka megindítására szükséges, csak én tudom. – Soha senki arra rá nem fog akadni. Ahány esztendő elmúlik, annyival mélyebben lesz elrejtve. Ma és ebben az órában kellene azt nekik megmondanom. Ők nem jöhetnek ide hozzám; mert a labancok minden utat, ami a házamhoz vezet, megraktak kémekkel, vadászaik, dragonyosaik el vannak helyezve az erdőben, szénégetők, pásztorkunyhók, tárnabejárások közé; – az én híveim a napvilágon nem mutathatják magukat. – Hanem én odamehetnék hozzájuk a magam bűvő útjain. – Ők várnak rám. De én nem tudok megmozdulni. Rettegek a villámlástól. – Meg vagyok átkozva. – Gyáva vagyok. – Árulónak fognak tartani, s aztán széjjel mennek; ember soká nem állhatja ki azon a helyen, ahol ők összegyűltek. – És én mégsem mehetek oda, amíg ez a zivatar tombol a fejem fölött. – Emberi szó nem fejezheti ki azt a félelmet, ami engem kínoz. – Minden villámlás a szívemen nyilall keresztül, s a mennydörgéstől olyan a szívem, mintha két malomkő közé szorult volna. – Ha most egy pálcával összezúznád ezt az üvegkalitkát a fejem fölött, bizony rögtön szörnyet halnék a rémület miá’.

Juliánna még a selyemkendőjét is levetette a nyakáról, azt is rátakarta az üvegkalitra. Tudta, hogy a selymet is perhorrescálja az égi tűz.

– Hát oda mernél menni most helyettem azok közé, akik rám várnak?

– Odamegyek.

– Ebben a zivatarban?

– Felveszem a „gyöngyösi privilégiumot”, nem ázom meg.

(Gyöngyösi privilégiumnak hitták valaha azt a köpönyeget, amin semmi zápor keresztül nem hatolt; ma már nincsen.)

– Elvinnéd azokat a leveleket, amiket ha a labanc portyázók megkapnak nálad, egy fokkal magasabbra akasztanak fel, mint a levelek íróit?

– Nagyobbat is végeztem én annál.

– És azután leszállnál egyszál kötélén egy mély odúba, aminél a pokol kürtője semmivel sem rettenetesebb, hogy ott felkeress eldugott pénzeszsákokat, amiket a sárkányok őriznek?

– Nem hiszek a rémekben.

– Hát nem hiszesz a rémekben. Pedig elhihetnéd, hogy vannak olyanok. Teszem: ha csak egyszerre eléd toppanna az urad, Korponay János?

– Az valóban rémítőbb volna rám nézve minden kísértő léleknél.

– Aztán meg az öreg Fabriczius, azzal a hosszú kardjával.

– A hóhér a maga pallosával nem volna rám nézve iszonytatóbb.

– No hát ott, ahová küldelek, megtalálod az uradat meg az öreg Fabricziust.

Juliánna összeborzadt. Fásultságát megtörte ez a két név. Nem bátorság volt az, ami őt biztatta, csak megvetése mindennek, ami él. Hanem ezt a kettőt nem tudta megvetni. – Ingadozott.

– Ne félj, anyókám – szólalt meg a kis öreg ott mellette. – Én majd veled megyek, a nyakadba kapaszkodom. Nem bánt senki, ha engem meglátnak.

Ez a szó megolvastá a jeges szívét, odaborult térdre a kisfiú mellé; elkezdett zokogni: ölelte, csókolta; majd hogy meg nem ette. – Hát mégis csak szereti!

– Nem, pulyácskám, tégedet itt hagylak zálogban a nagyapónál, hogy bizonyos legyen róla: amit rám bízott, elvégzem, megint visszajövök. Te csucsulj el, aludjál addig szépen. Mondja kelmed, apám uram, mit végezek? – Ha az Isten haragjától nem rettegek, az uram haragjával is majd csak szembeszállok. Ő fogja eresztetni a kötelet, amin a mélységbe szálllok, az öreg Fabriczius pedig mellette fog állni a nagy pallossal. – Mondja kegyelmed a többit.

Azzal elkezdte döncölgetni a kisfiát az ölében, s dúdolta neki a legújabb nótát.

Hová lettél nyalka kuruc,

Ki kevély voltál, mint a strucc!

Addig dúdolta, addig ringatta, amíg szépen elaltatta.

Az öreg Ghéczy Zsigmond azalatt elmondta reszkető szóval, merre legyen a járása, mi legyen a mondása? A mennydörgő mennykő csak úgy

hullott jobbra-balra; a dörgés egy pillanatig sem szűnt; néha az egész házat megrázta, hogy az üvegek a háztetőn csak úgy csörömpöltek bele.

XXXIV. Fejezet

A jégbarlang

A magyar föld természeti ritkaságainak Kohinoorja, a dobsinai jégbarlang még akkor csak kevés ember előtt volt ismerve. Akik tudtak róla, nehéz eskü alatt kötelezték magukat, nem beszélni felőle másnak, mint a híveknek.

Itt e hegy mélyében lakik az egyik demiurgus, a földszellem, aki jégből alakít. Aeonok óta foly a munka. Kezdi mint bányász, mély üregeket váj, vízzel, szénsavval, azután folytatja mint építész, óriási boltozatokat emel a mélységek fölé, rengeteg oszlopokkal jégből, építészti remekeiben utánozza a zuhatagot, a lugast, a szőnyegeket, nem kellenek neki a dóriai, korynthi módok. Aztán oltárt emel, magasat, széles grádicsokkal. Nem feledkezik meg a boltozatos folyosókról sem, miknek karzatain csak párosával lehet áthaladni, vannak szép tündér grottái, alvószobácskák talán, cirádákkal, cikornyákkal felcicomázva, aztán egy-egy fejszédítő harántlap, csapinós eséssel mélyed alá a sötét végtelenbe, mint egy pyramid oldala, óriásoknak való szánkapálya, a mesebeli üveghegy, hanem a főtermében a tükörpadlaton egész mulatozó emberi társaság számára van elég hely. Azután beáll kárpitosnak, ezüstművesnek, a kolosszusi építményeket betakargatja drága szőnyegekkel, mik a légben függenek, egymást emelik, fenntartják, finom jégkristályból szőtt, font, filigránózott, zsinemóra tekeret cafrangjaik le a padlatig érnek, rengeteg sátorok csupa kristálytűkből. Mikor épít, vakmerő, mint egy titán, mikor díszít gyöngéd mint egy tündér.

Mikor a földlakók itt ünnepet tartanak, ezernyi mesterséges fényvel világítva be a barlang üregeit, akkor az egész isteni Alhambra átlátszó lesz, át- meg átragyog az óriási jégdóm, mintha gyöngyházzal volna kirakva, szivárvány töréseket tündököltet, a kárpitok ezüstje összefoly a merész zuhatagok átlátszó zöldjével, a belül üreges oszlopok, az oltárok továbbadják a keresztültörő fényt. Kívül felcifrázva fantasztikus képletekkel, amik virágot, madarat, lófarkat, csipkézetet mímelnek; áttört ötvösmunkával, gyöngyfüzérekkel pazaron befonva. És a látogató elkezdi számlálni az óriási jégfalon, mely mellett elhalad, az évek sorait. Ahány esztendő, annyi réteg. Mint egy nagy könyv egymáson fekvő lapjai. Ameddig a világosság eléri, talán ezerig is el lehet számlálni. De hát ami a jégpadlón alul van, hány ezredévet számlálhat az?

E jégbarlang bejárását a Gölnitz-völgy felől rég ismerték a dobsinaiak. Azt is tudták, hogy ott jég van. Nyári multságaik alkalmával odaeresztették le a seres hordóikat, de leszállni bele csak e század utolsó évtizedeiben mert két fiatal tudós, aki azután ez isteni remeket a világ előtt feltárta.

A Rákóczi-hadjárat idejében ez volt a találkozási rejteke a kuruc összekülvőknek.

Rendesen ott a barlang előtt ütöttek össze egy lábtót fenyőszálakból, amiken leszálltak a barlangba, s mikor visszajöttek, a lábtót összetörték, elégették.

Hogy a Gölnitz-völgyi szádán kívül még egy másik bejárata is van a jégbarlangnak, ez csak Ghéczy titka volt.

Mikor a közelmúlt években e barlang hírré kapott, egy dobsinai vén lakos felemlegeté, hogy ő is volt már ebben a barlangban fiatal korában; de egészen más nyíláson jutott bele, a „Hanneshöhe” oldalán. De nem tudott a helyre rávezetni többé.

Ez volt az a bejárat, amelyen keresztül Ghéczy Zsigmond kastélyából ide lehetett jutni, a hegyoldalból előtörő patak mentén lóháton.

Mikor Ghéczy Zsigmond az ő hajdan kedves cimboráját, Józsa István prédikátor-kapitányt áruoló átszökése után azon forrójában utolérte s agyonverte, egyúttal azokat a kincseket is prédára ejté, amiket ők együtt Körmöcz- és Selmezbányából elhoztak, sok hordóra menő arany- és ezüstpénzt. Ezt ő akkor hazahozta a Gölnitz-völgyi kastélyba, s aztán zsákokba töltögetve áthordta a hanneshöhei üregen át a jégbarlangba, ottan dugdosta el. Nem mind egy helyre. Fiókokra osztá. Számozva voltak: ennyi ezer itt, annyi amott. Ez volt az igazi Wertheim-pénztár! – Hatalmas egy szekrény: igazán felnyithatatlan. A jégtündér már az első esztendőben betakarta a rejteket egy réteggel; minden évben egy új lapot borított rá. Nincsen ennek a zárnak kulcsa. – Ha majd egyszer szükség lesz rá, ha minden segítség elfogyott, akkor előadja Ghéczy Zsigmond az eldugott kincset. Addig ériék be a jó cimborák azzal, amit a rézbányája keres. Ő maga beéri szalonnával, kenyérrel.

Hát most itt volt az az idő. Újra kellett szervezni a szétzüllött kuructábort. Izeneteket kellett hozni jószágaikba visszatért hajdani vezérektől, s az országon kívül történekről; aztán csoportba gyűjtött lappangó hadaknak fenntartásáról gondoskodni. Fel kellett nyitni a pénztárt.

Ez hozta ide a régi bajtársakat, akiknek egyike jött Lengyelországból Rákóczitól, a másik Temesvárról, a török nagyvezértől, a harmadik Erdélyből, a többi innen-onnan az erdőkből, a pusztákról, a Fehér-hegyekből, az Ecsedi-lápból, ahol még fegyverfogásra kész ezerek lesik a jelszót; mind valamennyinek egy utasítása volt: ezen a napon, holdújsággal délután a Gölnitz-völgyi jégbarlangban megjelenni, s ott várni Ghéczy

Zsigmondra, aki átadja a kincseket, s a kincset érő leveleket a kuruc főuraktól.

Ezeknek már hajnal előtt, mikor még sötét volt, át kellett vádolni az erdőkön, hogy a dobsinai labancok figyelmét kijátsszák, s elhelyezkedni a jégbarlangban. Hoztak magukkal bundát, nem fagytak meg. Tüzet rakniok nem volt tanácsos, mert a kiszüremelő füst elárulta volna, hogy itt emberek vannak.

Lehetek valami huszan. Közöttük volt Fabriczius, aki most járta be a Szepességet, Pongrácz, aki a Czelder Orbán katasztrófája elől menekült, s újra összeszedte a szétrebbent hajdúit, Korponay János, aki a fejedelemtől érkezett, és a többek között Pelargus, valamennyinek a közös izenethordója. Ez most is parasztleány-ruhában volt, a többiek mind Gölnitz vidéki hevéreknek öltözve.

Három szál viaszgyertya tartott világosságot a sátorban, ahol letelepedtek. Most „beduinsátornak” hívják azt a jéggrottát.

Az urak, untokban, a jövő terveit fejtegették egymás előtt. Mind nagy-szerű volt az, és mind kivihető, csakhogy mindegyikhez pénz kellett. Azt pedig honnan venni? A „libertás” rézforintoknak még az anyamintáit is összetörték már, s ki lett hirdetve, hogy a szabadságpenz egy fabatkát sem ér többé.

Azalatt Pelargus egy jégtabureten ülve, jegyezgetett valamit egy darab pergamenre.

– Mit kalkulálsz, fiacskám? – kérdezé Korponay.

– Azt számítom össze, hogy a jelenlevő uraknak a fejére, kire mennyi díj vagyon kitűzve. Ha a fejünket úgy el lehetne adnunk, amennyire azok becsülve vannak, mindjárt nem kellene a fejünket törnünk, hogy hol vegyük a pénzt.

Jót nevettek a tréfán. – Igazán kellemes érzés egy olyan társaságban lenni, ahol minden ember azzal a tudattal hordja fenn a fejét, hogy erre száz, erre meg kétszáz arany van kitűzve. Legtöbbet ért a Korponayé, mert az háromszáz aranyat képviselt.

– De mégis legtöbbet ér az én buksim – enyelgett Pelargus –, mert ha kevesebb is, de minden városban van rá feltéve valami. Hol ötven, hol száz tallér. Ha összeszámítom, megüti az ezeret.

– No, majd meg hozza a nervus bellit a Zsiga bátyánk.

Csakhogy a Zsiga bátya nagyon soká váratott magára. Fabriczius ezüstórája már mutatta a holdújságot. Jönni kellene már neki. Itt a jégpalotában nem kellemes a várakozás. Csak a lengyel pálinka melegített. Aztán meg valami más. – Bolondság!

Már erősen zúgolódott minden ember. Beszéltek cserbenhagyásról, gyávaságról, egy-egy mormogó hang árulást is emlegetett. Egyszer csak megszeli Pelargus éleshalló füle a föld felett dühöngő vihar moráját.

– Zivatar van odafenn. Akkor mi szépen süthetjük itt a makkot, mert az én Zsiga bátyám nekimegy ugyan minden ördögnek, még az olyannak is, aki a farkát a fején viseli, de az Úristentől szertelenül retteg. A tizenkét zsidó patriárka, Szent Dáviddal a hegyében, együtt nem félt úgy a Zebaóth Istentől, mint a jó Ghéczy Zsigmond, amióta a tüzes mennykővel megcirógatta. Az most nekünk ki nem jön az üvegkalitkájából, ha mi adunk is neki annyi aranyat, amennyit őtöle akarunk kapni.

Lett erre nagy káromkodás.

A kuruc különben sem igen szokta kapicányon tartani a nyelvét, mikor a mennybeli hatalmakkal kellett feleselni, most pedig éppen tehette, mert itt nagyon biztos helyen volt a jégbarlangban.

S a zivatar csak nem akart múlni. A körülfekvő hegyek belseje csupa vas, azzal pedig a villám szeret csókolódnival; minden mennykő a hegyoldalba csap le, s a sújtott szikla fenéig megrendül.

Az összeesküvők türelmetlensége kórusban tör elő; az az istenesebb, aki jobban átkozódik.

Egyszer aztán egy olyan földrengéssel járó zuhanat rázza meg az egész jégbarlangot, hogy a kristályfalak és oszlopok megrendülnek bele; a villám oly apokaliptikus hatalommal sújtott le a „hegyes bércre”, hogy betörte annak a tetejét, keresztülfúrta magát a sziklákon, lehatolt a jégbarlangba, egy pillanatra túlvilági ragyogvánnyal árasztva el a felséges kristályépületet, minden oszlopaival, boltozataival, hogy e káprázatos fénytől a szem elveszté világát; a következő pillanatban aztán sűrű sötétség lett, amiben rémséges zuhanatok hosszan tartó dörgése rémíté el a szívet; a hegytető beomlott.

(Ez a hegyomlás ma is látható fenn a tetőn, s alant a barlangban a lezuhant tömérdek sziklatömeg.)

S az iszonyú légnyomás eloltotta mind a három gyertyát.

Addig, amíg a lezuhanó sziklák robogása hangzott, miknek némelyike a százölnyi mélységbe gördült le (amit most a „pokol”-nak címeznek), addig emberi hang nem szólalt meg ide alant. S mikor már a zuhanatnak vége volt, még sokáig lehetett rá lesni, hogy pendülnek, kondulnak meg a jégkolosszok, meg-megrepedezve, hogy citerázik a magasból aláhulló jégkristályok permetege a jégtáblákon.

– Meg kellene gyűjtani a gyertyákat – suttagá valaki a sötétben.

Erre a szóra többen elővették a tűzszerszámaikat; azt mindenki magával hordta; volt hozzá kénfonal is. De nem lehetett kicsiholni. A tapló úgy meg volt nyirkosodva, hogy nem kapott bele a szikra. Utoljára mind va-

lamennyien elkezdtek a tűzkövel, kovával dolgozni... Olyan volt az, mintha démontábor szórná a szikrákat maga körül, pokoli sötétség közepében. Semmi sikere nem volt. A kioltott gyertyákat nem lehetett újra meggyújtani.

Most következett el még csak a rémület ideje.

Akik idelenn vannak, e vak sötétségben, soha ki nem találhatnak a jég-tömkelegből az Isten világára.

Kétségbeeshettek.

Előttük a csúf halál, ami ellen semmi ész, semmi erő nem való a védelemre.

E szívzsibbasztó csüggedés közepett úgy tetszik, mintha a barlang mélyéből valami derengés hajnallana fel.

Pelargus vette azt legelőször észre:

– Világosságot látok! – kiáltá, odamutatva.

– Az a Ghéczy Zsiga! – mondák a kuruc urak, s elkezdének happ-happot kiabálni, hogy észrevegye őket a sötétben a közelfő. S aztán megint elővették a tűzszerszámaikat s nekieredtek a csiholásnak, hogy hollétük helyét észrevetessék a jég Bábelben.

Mert nem olyan könnyű annak az alsó részéből a felső emeletébe áthatalni. A feljárás meredek és tükörsima, megszagatva széles rianásoktul, mik feneketlen mélységet mutatnak.

A világosság azonban közeledett. Már ki lehetett venni az emberalakot, mely azt magával hozta.

Férfialaknak látszott, bányászöltözetben. A világosságot egy szál viaszgyertya terjeszté, mely magas, nemezből készült süvegébe volt tűzve, mint egy tartóba. Hogy miért nem hozott magával inkább bányászlámpát, amit a bőrvre akasztanak, azt megmagyarázta a sűrű előre-hátra bukdo-sása a síkos jégúton; estében kialudt volna a lámpa, míg a süveg felyülmaradt a gyertyával.

Keserves küszködése volt, amíg a jégbarlang felső emeletébe fel tudott jutni; félig meggörnyedve haladt felmentében a párkányzaton végig, vaskampós botjával meg-megkapaszkodva. Térdeire kötött vaskarmokkal kúszott fel egy meredélyen, gémberedő kézzel fogózva a jégkoloncokba, s szeges talpú saruival akadályozva lecsuszamodását.

Már odáig jutott, hogy csak egy meredek kürtőforma mélyedésen kellett felhatolnia. Itt egy kötelet leoldott a derekáról, s azt a végére kötött vaskapoccsal felhajtá a párkányzat orgonasíp alakú jégcsapjaira, s aztán a térdvasai segélyével elkezdett egy faderék vastagságú jégcsapon felfelé kúszni.

– Ez nem a Ghéczy Zsiga! – dörmögé Pelargus. – Nem látom a nagy fehér szakállát.

– Csak nem örült meg, hogy másra bízta a titkainkat! – mondá rá Fabriczius.

Korponay azonban segíteni akart a felmászással küszködőnek, s kamposbotjával lenyúlva a horgával megkapaszkodott kötélért, annál fogva elkezdte azt felfelé vontatni.

– Ez nem az öreg Ghéczy! – dörmögék valamennyien, amint az alak a mélységből fölmerült. Amint a kezével megkaphatta a jégmellvédet egy pattanós szökéssel fölveté magát a sík jégpadlóra.

– Nem! Hanem a leánya – suttogá fuldokló hangon a megérkezett, lekapva fejről a bányászsüveget az égő gyertyával: szép sárga haja izzadságtól csapzottan hullott lángoló arcába.

– Árulás! – ordítá Fabriczius, s rohant a jégsátorhoz, hogy valami fegyvert kapjon a kezébe.

Korponay János pedig ugyanazt a kötelet, amelyen felhúzta a feleségét, hirtelen annak a nyaka köré keríté, s úgy nézett annak az arcába, mint egy örült. Nem szólt neki semmit, csak a szemeivel ölte, a kötél két hurokszálát egy markában tartá összeszorítva.

Juliánna még csak egy mozdulatot sem tett a védelmére.

Ha azt a kezében tartott süveget gyertyástul a földhöz vágja, hát azzal eltemeti magát is meg valamennyit a pokol sötétjében. Akkor aztán az jár jobban, akit hamarabb megölnek.

De nem tette. Odanyújtá a legközelebb állónak az égő gyertyát, s a legcsendesebb hangon szólalt meg.

– Itt vagyok, uram. Apám küldött. Nektek hoztam üzenetet. Hallgassátok azt meg, aztán tehetitek velem, amit haragotok rám mért.

– Meg ne hagyj szólalni a kígyót, Korponay! – ordítá Fabriczius a jégsátorból; – fojtsd bele a szót: mert megront, ha beszélni hagyod.

Korponay még szilajabb dühvel nézett Juliánna szemébe, s kezdte szorosabbra húzni az öklébe szorított hurkot.

– De biz azt a bolondot nem teszed! – kiáltá Pelargus, s odaugorva Korponay mellé, sarlóforma éles késével kettévágta a kötelet, s kirántva az asszonyt az ura kezéből, odaállt eléje, saját testével védve azt mindenki ellen. „Hozzá ne nyúljon valaki az én asszonyomhoz, mert akkor nem ismerek sem Istent, sem embert! – Hát megbolondultatok, hogy meg akarjátok ölni, aki minket megszabadít? Az üzenethozót. Pongrácz ezredes úr! Parancsoljon kegyelmed a kapitányoknak, vagy vér folyik köztünk!”

A kuruc vezérek csakugyan közbevetették magukat, hogy a dühöngő Korponayt félrecibálják, s az átkozódó Fabricziust elcsitítsák; amaz szidta a tacsó Pelargust, mit avatkozik az ő felesége dolgába, holott még szeretője sem volt, csak üvegen keresztül nyalta a mézet: az asszony bolondja.

– Bolond az, aki kihallgatás nélkül ítél! – felelt vissza Pelargus. – Eddig csak vádolták, de nem védte senki! Igazság ez? Egy gyöngé asszony ellen annyi erős férfinak összeröffeni! Leventesség ez? A hitves asszonyát a saját urának elrágalmazni! Becsület ez? – Nem bánom, mondjatok bolondnak: én nem hiszek el fölöle semmi rosszat! Csak az irigyei találtak ki rá minden csihést, a szépsége miatt!

Juliánna megsimogatta a gyermekhős fejét.

– Köszönöm, jó Pelargus, hogy védelmemre keltél, magad vagy egyedül ebben a világban. – Hagyd abba – s azzal odalépve a férfiak csoportjába, megállt köztük nyugodtan, ölbe leeresztett kezekkel: „Uraim! Bírám! Nincsen mit tagadnom. Hogy elkövettem az árulást az ország ellen Lőcsén, azt bevallom. Hogy vétkeimet megbántam, azt bizonyítja az, hogy itten állok. Hogy helyrehozhatom-e azt, ítéljétek meg, ha azt, ami rám lett bízva, átadtam és elvégeztem. Ha úgy találjátok, hogy a jó, amit ügyetekért teszek, felér azzal a rosszal, amit ellene tettem, akkor feloldotok; – ha abban állapodtok meg, hogy marad fel tartozásom: itt vagyok: végezhetitek életem; senki sem sirat meg. – És aztán, ha ti föl találotok menteni, megmarad itt egy bírám, ki fölöttem ítél: az én hites uram. – Ami közöttünk van, az nem dolga senkinek, csak a mi kettőnké. Ti hagyjatok bennünket kettőnket hátra, mikor eltávoztok a gölnitzi szádon. Az uram majd később utánatok megyen. Hogy én merre mentem el: jobbra-e, balra-e, lefelé vagy fölfelé? Azt csak Isten tudja meg.

A daliák e nyugodt beszéd által egészen meg voltak nyerve. Maga Fabriczius és Korponay is elhallgattak, hanem azért egymás mellé álltak, kezüket egymás vállára téve. Pongrácz ezredes volt köztük a fő; neki mondá el Juliánna Ghéczy Zsigmond izeneteit; az ő kezébe tette le a leveleket, amik a hajdani kuruc fő uraktól jöttek. És azután, atyja kipécézése nyomán rávezette őket azokra a rejtekekre, amikben a bányavárosokból elhozott arany és ezüstpénz el volt dugva. – Minden előkerült. A kezdethez elég. Annyi kincs, hogy minden itt levőnek jut belőle cepelni való.

– Bevégeztem küldetésemet – szólta Juliánna, mikor a rejtekből előhordott pénzes zsákok egymás mellé voltak rakva, s azzal egyenesen Fabriczius felé fordult. – Kegyelmed főbíró uram, ezen hivatalában legtudósabb, mondja ki rám az ítéletet.

De bizony a jó Pelargus nem hagyta azt megtörténni, hogy ítéletet mondjanak ki – prókátor közbejötté nélkül, odafurakodott Fabriczius elé, s az egyik kezével megfogta a bíró vállán a puffos bányászmandlit, a másikkal pedig hevesen hadonázva, magyarázva, s a bíró mellét ugyan ütögetve, megtartá a kompetens védőreplikát az ő imádott szép asszonya mellett.

– Hát ti urak, hogyha bírák akartok lenni, ismeritek a just, ismeritek a logikát, ismeritek a principiumokat. Tudjátok, hogy mi az „in dubiis charitas”. Ha tudna azzal az angyalarccal, azzal a galambtekintettel asszony oly szörnyű árulást elkövetni, amilyennel őt ti, a férje, az egész világ és az ő saját szája is vádolják: hát nem módjában lett volna százszorta nagyobb és súlyosabb árulást elkövetni most, amidőn egy intés, egy szó kellett volna csak tőle, hogy mindnyájunkat hóhér kezére adjon, hogy egy új felkelés tervét még a csírájában elfojtsa? Ha lehető volna, hogy ebbe a szívbe a hitszegés beleférjen, hát nem siethetett volna az a rábízott levelekkel egyenest az ellenségeinkhez, s felfedezve az összeesküvésünket, nem vihetett volna-e annyi főurat vérpadra, hogy ugyancsak válogathatott volna a birtokaik közül vérdíj fejében? Ha ennek az asszonymak itt, csak úri pompa, fényűzés, dúskálkodás gyönyörködtetné szívét-lelkét: így állna-e itt most közöttünk, sáros, tépett hevérruhában, összekarcolt kezekkel, hogy nekünk rejtett pénzbányák odúit fedezgesse fel, holott elhordhatna volna innen azokat a kincseket a maga gyönyörűségére úgy, hogy még, a kakas sem kukorítana utána? – Ilyen ábrázolja van a bűnnek? Így festik-e a rossz lelkiismeretet? – Íme, nem csúsz-mász térdepelve előttetek, kezeit tördelve; nem vagdalja magát a földhöz, ahogy a bűnösök szokták. – Itt áll nyugodtan, mint egy mártír a római cirkuszban az oroslánok között. Nem hívogat sem szenteket segítségül, sem élőket tanúbizonyságul, nem szépíti tettét, nem magyarázza, nem tagadja. Azt mondja, amit tettem, megtettem. Nagy okai lehettek rá. Magában áll-e? Nem! Százan, ezren tették azt, amit ő. Hittek a csábító szónak, bíztak az esküvésben, a hatalmasok pecsétetes leveleiben. Hány férfi, hány fővezér közülünk tette le a zászlóját egy ilyen mézes-mázos szóért. S ő, a gyöngye asszony vétett volna csupán, mikor ráhallgatott? S mi az elpártoltat, ha megutálja tettét, s ismét hozzánk tért, tárt karral fogadjuk. Itt a leveleik a kezeinkben, áhítattal olvassuk, gyönyörködünk a megtérésükben; kérve-kérjük, jertek vissza, legyetek újra vezéreink, tanácsadóink; emeljük őket a fejünk fölé. Csak ezt az egyet dobjuk le a mélységbe? Azért, mert asszony? Azért, mert gyöngye asszony? Azért, mert szép asszony? A mennydörgő ég odafenn, s ez a jégpokol idelenn úgy tartson meg és úgy veszítsen engem, ahogy esküvel bizonysítom, hogy ez az asszony ártatlan és igaz, mint ez a szűz jégoszlop itt előttünk. Fejemmel állok jót érte!

Az ifjú trubadúr lángja elharapózott a többi keblekbe is. Az urak helyeslő mormogása hangzott körbe. A bírói serpenyő mérlege valóban a szép asszony részére hajlott. Az érdemei súlya lenyomta a bűneiét. A megtérőt be kell fogadni, kivált, aki ily erős próbát kiállt, miként ez.

Az öreg Fabriczius intett a kezével, hogy legyenek csendesen. Ő maga leült egy jégkoloncra, mint valami bírói karszékbe, a többiek körülállták.

Valamennyi gyertyát meggyújtották már most, a jégsátor egész világos lett bele.

Fabricziusnak egy kasza volt a kezében, ő kaszás hanáknak volt álcázva. Úgy nézett ki vele, mint a vén Kronosz. Azzal, ha akarta, le is üthette a nyakát az előtte állónak.

Megszólalt, nehéz csend után.

Halljad, amit mondok, te, kinek nincs neve, „lőcsei fehérasszony”. Nem mondok én terád ítéletet. Az az Isten dolga. El is fogja hozni. De elveszem a fejedről fenyegető kezemet, s azt mondom, senki se bántson. Nem tudom, ki vagy. Nem ismerlek. Elfelejttem, hogy valaha utamon keresztülmentél. Te emlékezni fogsz rá, hogy miket vétettél, más ne emlékezzék. Nem azért, amiket ez a nederes fiú beszélt a védelmedre, nem azért a csengő ércekért, amiket kezünkbe adtál, nem azért a gyertyavilágért, amivel bennünket a pokoli sötétségből megváltottál, aki nélkül veszve lettünk volna, nem ezzel váltottad meg magadat. Hanem azzal, hogy az *apádtól küldve* jössz most ide. Csak egy embert ismerek a világon, aki nálamnál törhetlenebb szívű, csak egy embert, aki hazáját irtóztatóbb lélekkel szereti, mint én, az a te apád. S csak egy ember van a világon, aki ellen nagyobb vétettél, mint énellenem, mert nagyobb csorbát ütöttél a címerén, mint az enyimen; s aki ezért téged jobban keresett halálra, mint ahogy én kerestelek: – ez az apád. – Ha te meg tudtad venni Garamszegi Ghéczy Zsigmond szívét, ha ő terád bízta azon titkait, miket soha senkinek el nem mondott: akkor valami varázslat jár veled, amibe az én véges eszem be nem tud hatolni. Térj vissza apádhoz, amely úton jöttél, s vidd el neki azt a levelet, amit neked adok, nem sok szó lesz benne, de elég: „Leányod betölté küldetését.”

Fabriczius papirost kért a körülállóktól, mert nála nem volt. A többenél sem volt. Pelargus odaadta neki azt a darab pergament, amire az imént társai nevét felfirkálta, utánuk téve a fejeikre kítűzött díjakat.

– Ez jó lesz – monda a bíró. – Már a neveink is rajta vannak.

Azzal a pergamen elejére felírta azt a három szót.

A pergamen sorba járt; mindegyik vezér odaírta a neve után: „vidi”.

Szándékosan hagyták Korponayt utoljára.

Ő nem írta a neve után a „láttam”-ot, hanem bedugta a pergament a köntösébe.

– Még nekünk van egy szavunk egymással.

Igaz. A nagy hazafiak, a törhetlen szabadságharcosok elintézhették a maguk perpatvarát azzal, aki őket egyszer elárulta. Ha másszor jó szolgálatot tett: ki van egyenlítve a rovás. – De hát a férj számadása ki van-e?

Az még nehéz egy szó lehet.

Nem mondtak ellene. Összeszólalkoztak. Ki-ki felvett a vállára egyet a pénzes zsákok közül; fogta a gyertyát, s indult a jégbarlang kifelé vezető sikátora felé. A távozó alakokat egyenkint eltakarták a jégkárpitok, a bolygó fények eltűnedezek az átlátszó falak mögött. Csak két gyertya maradt hátra: Korponayé és az asszonyáé.

Ott álltak egymással szemközt: körülöttük a *fehér* éjszaka, a csillámló jégpokol. A padmalyról percenként egy-egy vízcsepp hullott alá a jégsátorra, mint egy folytonos óraütés, számlálva az örökkévaló időt.

Júliánna a férfiöltözetben is tökéletes asszonynak látszott most: kérő, esdeklő meghajlása, összekulcsolt kezei, mik térdeit érinték meghajoltában, lecsüggesztett feje, árnyékvető szempillái alól kisugárzó szemei rávallottak, hogy asszony.

Szava nem volt, csak azt tette, hogy az összefogott két kezét felemelé lassan, s úgy nyújtá ki karjait ama másik alak felé, akinek még a jégfalra vetett árnyéka is tudatá, hogy férfi.

Visszautasítólag intett a kezével.

– Ne szólj hozzám. Mind hasztalan volna. Ha ezt az egész jégbarlangot meg tudnád is olvasztani egy leheleteddel, engemet nem olvasztanál meg benne. Nincs közöttünk semmi közös érzés: még a gyűlölet sem.

– Elfelejtethnéd-e kis árva gyermekünket? – rebegé az asszony.

– Ne hozd elő, mert még megátkozom az órát, amikor született.

– Az volt a vétkem, hogy őt oly nagyon szerettem.

– Tudom. Azért akarnám elfeledni, hogy fiam van. Mert jobban tettem volna, hogyha szétzúzom a fejét, minthogy keresztvízre tartám, mert az én dicsőségem az, hogy egy poronty született, egy Antikrisztus, aki nem megváltója, hanem elvesztője lett a világnak! Ott lesz a nép imádságaiban: „fogantatott a gonosz lélektől!”, örömhír lesz rám, ha azt hallom, hogy meghalt.

– Az Isten szerelméért! Hogy mondhatod ki ezt a szót?

– Térjünk másra. Hisz nincs nekünk semmi okunk a civakodásra. – Megcsaltak, ugye? Akik aranyhegyeket ígértek. Hogyne csaltak volna meg? Hisz Fabriczius leányát is kiforgatták az apja birtokából; pedig azt császári tiszthez adtad, hitét elhagyattad vele; apját, szülővárosát elárulni te tanítottad meg. Most az is földönfutó, mint te.

Ez egy új nehéz kő volt Juliánna szívére. Hát az ő kedvencét is szerencsétlenné tették azok, akikben bízott? Ez is az ő lelkére támadó vád, az ő álmainak réme?

– Értelek most már egészen – mondá Korponay. – Csalva vagy, sértve vagy, semmivé vagy téve. Magad üldözöd magadat. – Dehogy kergetlek, dehogy állom el az utadat; hagylak magad előtt futni. – Velünk egy úton futsz most, azt látom; el is hiszem; belekerültél abba a forgószelebe, ami

bennünket sodor magával. Bosszút akarunk állni, mink is, te is. Ebben találkozunk, s még úgy jöhet, hogy sokszor fogunk egymás jöttére várni, ahogy ma vártunk, s az is meglehet, hogy egyszer a hóhér a fejünket egy kosárba dobja. De az én ajkam a tiedet megcsókolni még ottan sem fogja. Rám nézve nem vagy asszony, nem nélküli lény vagy. Úgy beszélek hozzád.

– Hallgatok csendesen.

– S felelsz egyenesen. Még én nem írtam alá az elbocsátó leveledet, elébb meg kell alkudnod velem. – Mondd meg, hova tűntél akkor, amikor még annyira tele volt veled a szívem, hogy haragomban meg akartalak ölni?

– Ott voltam a közelben, a fal tükör mögött levő rejtékben.

– Az volt a titkos átjáró a szomszéd házba?

– Igen.

– Ahonnan „ő” is átjöhetett tehozzád, te is „ő”-hózzá, amikor tetszett?

– Igen.

– Mikor előlem menekültél, oda mentél őhózzá?

– Akkor nem, mert a vezérek és a szenátorok ott voltak nála, s a kapitulációról tanakodtak. Hanem korábban voltam ott. Amint a császáriak megrohanták a szobájában, s kelepcébe keríték. Akkor segítségére siettem.

– Hát e szerint a tábornok nem tud semmit az árulásról?

– Semmit sem. Mikor a rejtett átjárót felnyitottam, akkor éppen karddal készült magát életre-halálra védelmezni a császári katonák ellen, akik szobájába tódultak.

– S te hogy segítettél rajta?

– Pisztolyt szegeztem a főtiszt homlokának, s arra ő kiharancsolta a szobából a muskétásokat, s azután tanácskozhattak egyenlő sors mellett.

– S hogy nem menekült „ő” ki azon az úton, amelyen te bejutottál hozzá?

– Mert kényes volt az én asszonyi becsületemre.

– „Ő” az volt, te nem! – Tehát Andrássy egész tudatlan volt a lőcsei árulásban? Te voltál az, aki őt elcsábítottad; a te mézes szavad, a te sugáros két szemed, a te varázstudó ajkad volt az a titkos hatalom, ami őt megfordította. *Nem aranygyapjúval, arany hajszállal* húzták ki a helyéből.

– Úgy van.

– Hát ez „úgy van”. – Mármost hallgasd meg, amit mondani fogok én, urad, bírád, gyilkosod, cimborád, ahogy akarod választhatsz. Te elcsábítottad a magyar hadsereg egyik legjobb vezérét, a győrvári diadort, a hősök mustráját, hogy eltántoruljon a nemzet zászlójától, s átbukjék az ellenségei közé; – most eredj oda hozzá és csábítsd őt vissza.

– Hogyan? – kérde a nő, elsápadva szörnyen.

– Hogyan? Azt te tudod! Ugyanazokkal a mézszavakkal, ugyanazzal a varázslattal, csókkal, öleléssel, amivel a tévútra vitted, hozd az igaz útra vissza. Adj neki mindent, amit a szív kíván, hozd mámorba, tedd őrjöngővé, hogy kövessen megint, ahova te viszed. Vedd elő azt az arany hajsza-
lat, mivel őt tőlünk elkötözted, s láncold vissza hozzád.

Juliánna arcra veté magát, és elkezdett zokogva sírni.

– Ne sírj itten! Könnyed jéggé válik, amint kihull. Hideg dolgokról beszél-
lek én most. Nincs ebben semmi érezni való. Adunk és veszünk. Vesszük, amire szükségünk van, s adjuk érte azt, amiért az megkapható. Nekünk Andrassy Istvánra szükségünk van. Őt tartjuk a legalkalmasabb fővezé-
rünknek, ő van egy hatalmas várnak a birtokában, fegyverrel, ágyúval el-
látva. A régi kurucság még most is bálványozza őt. Ha ő kezébe kapja a zászlót, az egész ország mint egy tábor sereglik körüle. Őt nem vehetjük meg pénzzel, megvesszük tehát egy asszony csókjaival. Kelj fel hát, és emeld a fejedet magasra. Dicsőséges dolgot mívelsz majd.

Sértő, szívig bántó volt mindenik szava, tanúbizonysága a hideg meg-
vetésnek; a nő megszűnt sírni, fölállt, összefonta karjait, s azt mondá: „Jól van, odamegyek!”

– No lásd! Ez okos szó. És mármost vedd eszedbe utasításomat. Nem elég az, hogy odamegy s visszajössz. – Bizonyosság is kell felőle, hogy nem jártál hiába. Ez a tanúbizonyság az lesz. Most küldi a bécsi kancellá-
ria Gömörbe Andrassy Pétert, a legöregebb testvért, az aulikust, aki az-
alatt, míg valamennyi öccse mind a szabadságért harcolt, ő maga ott mar-
adt Bécsben, s megtartá a hűséget. Most ezt nevezték ki gömöri főispán-
nak, ami eddig Andrassy István vala. Utasítása van, hogy egy labanc ez-
reddel szállja meg Krasznahorkát, mert hisz a megye tanácskozó terme
ebben a várban van; az öccsét pedig, a megkegyelmezett kuruc táborno-
kot, szállítsa ki a síkra, betléri kastélyába. – Ha te most elmegy és vissza-
jössz, s azután az fog történni, hogy Andrassy István bezárja vára kapuját
az új főispán előtt, s kiutasítja a labanc szállásmestereket, hát akkor ez
annak a tanúbizonysága lesz, hogy két csillagnak még mindig van elég
bűvsugára.

Arra a két csillagra nehéz szempillák borultak.

– Elvállalom – suttagá Juliánna.

– Akkor készen, vagyunk – mondá a férfi, s elővonva ködmene belsejé-
ből az elbocsátó lapot, ő is odaírta a neve után e szót: „vidi”.

S aztán odanyújtá azt a nőnek.

– Mármost – ki balra – ki jobbra!

Végezték a dolgukat.

– Kérem kegyelmedet – szólt még Juliánna –, segítsen e jégfalon aláereszkednem.

Igazság! Ezt még meg kellett neki tenni.

Mikor a kötelet dereka körül fűzte az asszonynak, mégis – csak át kellett őt fognia a két karjával, de csak mégsem szorította őt magához.

Juliánna leült a szédületes jégfal párkányára, egészen rábízta magát a kötelet tartó kézre.

Amint így a tátongó örvény fölött libegve, lassan alászállott, arcát felfelé fordítá. Tekintetében az a gondolat tükröződött vissza, hátha visszahúzza a kötelet, hátha megöleli, megcsókolja, s azt fogja mondani: „Nem mégy oda, hanem jössz énvelem, viharok útjain!” – De csak nem tette azt a férj. – Azután alácsüggeszté a fejét, maga alá nézve a sötét örvénybe, ami a lába alatt tátongott; – s talán arra gondolt, hátha elereszti a kötelet, s hagyja őt a mélységbe hullani, utána kiáltva: „Nem oda, nem oda, hanem a halál országába!” – De csak azt sem tette.

Nemsokára elérte lábaival azt a keskeny párkányt, mely a jégfalon végigfut, melyen idáig jött; akkor eresztették el ott fenn a kötelet.

S aztán még csak egy istenhozzádot sem váltottak egymással.

Az egyik gyertyafény távozott északnak, a másik délnek a jég templomában. A tetőről lehulló vízcsepp számlálta a percek örökkévalóságát.

XXXV. Fejezet

Triplex philosophia

Andrássy István azóta, hogy Krasznahorkára hazatért, hírt sem hallatott magáról.

A dandár, amelynek brigadérosa lett volna, masírozhatott, amerre neki tetszett, több napiparancsot ötöle a tisztek nem láttak.

Megírhatták a szathmári békekötést, s meg eldobhatták, azt sem bánta.

Bécsben, Pozsonyban talán nehezteltek is rá, hogy a nagy kegyelmet nem sietett megköszönni, s további szolgálatait felajánlani, talán elő is léptették volna egy rangfokkal, ha jelenti magát, de feléjük sem ment.

Otthon, Gömörben, a legtarkább hírek szállongtak felőle. A vára, mint minden magyar főúré, mindig nyitva állt a vendégek előtt, akárki jött a hajdani jó barátok közül látogatóba Krasznahorkára, azt a szokott szívességgel fogadták a várnagy és a kulcsárok; ételben, italban, kényelmes szobákban nem volt fogyatkozás. Hanem a házigazdához nem jutott be senki.

Lehetett a vendéguraknak vadászattal is mulatozni, a vadászmasternek utasítása volt evégett; meglőhették a medvét, a szarvast, a vadkant; Andrássy abban sem vett részt.

Ihattak a házigazda egészségeért jó nagyokat, nem jött elő az áldomást visszaköszönteni. Egészen félrevonultan élt abban a lakosztályban, ahol egykor a felesége lakott, s ahonnan a magánkápolnába lehet jutni. Akinek bejárata volt hozzá, azok voltak az orvosa, a papja, meg a tisztartói. Azokat a címerteremben fogadta, ha szüksége volt rájuk. A fiai a tanítójukkal a hálósobájában találkozhattak vele mindennap. Egy benyílóban pedig volt a kancellistája, az vitte ki az izeneteit a cselédeknek a pitvarba.

Levél útján is hasztalan volt vele valami érintkezést kezdeni, mert minden hozzá érkező levelet az íródeákjának adott át, hogy készítsen belőle *kivonatot*, s neki aztán csak a lajstromot mutassa be – diákul.

Abban az *elenchusban* aztán fordultak elő ilyenforma kivonatok:

„Domicella N. de N. contra Stephanum baronem Andrássy de Csíkszentkirály et Krasznahorka: In causa cordis ruptae Impetratur-restitutio in integrum.”⁶

---

⁶ N. de N. hölgyecske, Andrássy István *ellen*. Tört szíve ügyében. Kéretik épségben visszahelyeztetés.

Erre az a marginális jegyzet veresplajbászoztatott; hogy „ad acta ponendum”.⁷

Majd meg jött egy ilyen kivonat:

„Dominus collonellus kurucensis, X. de Y. adversus baronem, generalem Stephanum Andrássy. In causa perditae patriae. Proponit neoaquisticam.”⁸

„Comburendum.” – Felelt rá a veres plajbász.

„Elégetendő.”

Csak az olyan iratokat olvasta el a szövegük szerint, amik valóságos ügyekre vonatkoztak. Olyan is fordult elő elég.

Hanem a gyöngéd nem egészen ki volt zárva a közelségéből. A vasrács ajtón még cseléd alakban sem bocsátott be a portán fehérszemélyt hatvan esztendőn alul.

Mivel tölti hát az idejét?

Azt mondják: filozófiai munkán dolgozik. Ez is csak az íródiák révén szívárogo ki, akinek a mutatóujja már tyúkszemét kapott a sok másolástól. „Triplex philosophia” lesz címe a könyvnek. Ki fogja nyomtatni a lőcsei tipografiában.

Rettenetes gondolat. Mágnásnak, hősnek könyvet írni. Hisz ez rosszabb a remeteségnél.

De még annál elszörnyesebb míveletek is szívárogtak ki elzárt magányából. Ezeket meg a gazdatisztjei beszéltek ki.

Andrássy István rendezti a birtokait. Felveti magához a tisztartóktul a számadásokat, azokat apróra megvizsgálja, észrevételekkel kíséri, kegyetlen törléseket visz bennük véghez.

Az még csak megjárja, hogy egy nagybirtokú főúr tudós könyvet írjon, de hogy még kalkuláljon is, s számba vegye, hogy mit vesz be, mit ad ki, ez túlmegy a penitencián is!

Ezeket a híreket pedig mind meg kellett tudni Korponaynének, ha az ígéretet, mit az urának tett, be akarta váltani.

A legelső lépés lesz a legnehezebb: bejutni az elzárkózott remete cellájába, aki onnan sehová sem jár ki, csak éppen a folyosón keresztül abba a kis kertbe, ahol a felesége által ültetett szegfűvek nyílnak. Ott sem láthatja őt senki más, csak a vén kertész. Mindennap le szokott az uraság szakítani két szál szegfűt, s azt magával viszi. Az egyik szál szegfűvet ott találja az íródeák a nagy könyvek közé lenyomtatva, hát a másik, hová lesz?

⁷ Iratok közé teendő.

⁸ X. de Y. kuruc ezredes úr, Andrássy István tábornok ellenében. Elveszett haza ügyében. Indítványoz újra visszaszerzést.

A várbeli plébános minden reggel korán misét mond a kápolnában, azt az úr az elrácsozott erkélyről hallgatja, a kápolnába bejöhethet akárki, akit az ájtatosság odahoz, de őt ott sem láthatja meg.

Még csak annak a módját is nehéz kitalálni, hogy a szép asszony bejelentesse magát, hogy itt van.

De mégis kitalálta.

Andrássynak volt egy megbízott antikváriusa, aki számára hetedhét országról összegyűjté azokat a pandectákat, amikre annak szüksége volt. Ezeket a mindenféle kötésű könyveket azután felszállíták a főúrhoz, melékelve azoknak a követelt árait. Néha maguk a régi könyvek tulajdonosai is felfáradtak a várba. Mert a főúr alkudozni szeretett. Aztán értette a maga portékáját. Tudta, hogy mi az igazi ritkaság, mi az incunabulum, mi a kópia, mi az apokrif? Nem hagyta rászedetni magát a könyvgyűjtő szenvedélyénél fogva. Ami igazán becses mű volt, annak nagyon megadta az árát, s más kézre nem eresztette.

Hát egy reggel a felhordott kutyabőrös könyvek között egy cifra táblájú akad a kezébe, marokinba kötve, türkizekkel kirakott kapcsok a két sarkán, amik kulcsra járnak. Szakasztott mása az ő elveszett „pantheonának”.

De nem lehet felnyitni, hogy megtudhatná, ugyanaz-e, mert a kapcsok be vannak zárva.

– Ki hozta ide ezt a könyvet? – kérdi az íródiáktól.

– Az a görög asszony maga, akié a könyv.

– Hol van az az asszony?

– Odakinn van a pitvarban.

– Kérd el tőle a könyvkapocs kulcsát.

– Már kértem, de nem adja. Azt mondja, fél, hogy valami el talál belőle sikkadni, mert drága képek vannak benne.

– Fialat az a nő?

– Én bíz a képét elfelejtettem megnézni. (Kitelt tőle!) Hanem azt hiszem, hogy öreg lehet, mert mankóra támaszkodik.

– Vezesd ide hozzám!

„Kip-kop”, hangzott a mankó, „klip-klap” hangzott a papucssarok a hosszú termeken végig, aztán kinyílt az ajtó, s betepegett-topogott rajta az összegörnyedt anyóka, szemöldökig érő aranycsipkés főkötőben, szájáig körülbugyolálva patyolatkendővel, félmankóra támaszkodva.

– Maradj kinn! – mondá Andrássy az íródiáknak.

Mikor aztán egyedül maradtak, a görög ruhás anyóka eldobta a mankót a kezéből, s délceg, sugár természetével felegyenesedett. Mindjárt ráismerhetett, aki egyszer látta.

Andrássy a homlokához kapott a két kezével, úgy meg volt lepetve.

– Mégiscsak be tudtam jutni kegyelmedhez – suttogá az asszony.

– Mi hozza ide kegyelmedet? – kérde Andrassy olyan hangon, amiben több volt a rémület – mint az örvendezés.

– Hát – a bűnöm, meg annak a bánata.

– Azóta, hogy egymást utoljára láttuk, nagyon sok változás történt – vágott eléje a szónak Andrassy.

– Valóban sok – mondá az asszony, elérve az útmutatást. – S legjobban megváltoztunk mi magunk. Nekem úgy tetszik, hogy az csak álom volt. S az álmodó és a felébredt két különböző ember. – Hát nem jól tettem-e, hogy ezt a könyvet visszaszereztem, és elhoztam kegyelmednek?

– Megvallom igazán, hogy egy rémtől szabadít meg velem, ami minden órában kísértett. Ami rejtett kincs van a földben elásva, mind egy halomban nem örvendeztetne úgy meg, mint ez a visszakerült könyv. Mit adjak kegyelmednek érte?

Csalogató szó volt. Vigyáznia kellett a szép asszonynak, hogy mit feleljen rá? Egy téveteg szemsugár, egy kóbor mosoly az ajkon oly bűvrontó lehet, hogy a feltalált hajdani kedves egyszerre a jégpólus alá távozik tőle. Nem, azt nem vette elő. Hosszan elhallgatott, fejét aláhajtva s kezét ajka elé téve, s aztán vontatott, szakadozott szóval kezdé el szándékát elmondani.

– Nagy árt kérek érte, nem is sejtí, hogy mit? Azt mondá kegyelmed, egy kísértő rémtől szabadítom meg akkor, amidőn e könyvet visszaadom. Hogy mit adjon viszont érte? Egyenlő értéket. – Az én lelkemnek is van egy kísértő réme, aki nyugodnom nem hágy, aki földönfutóvá tesz, s ahova menekülhetnék, az Istenhez való utamat elállja. – Ajándékozzon meg engemet ezzel a kísértetemmel.

– Hogyan tehetem azt?

– Volt kegyelmednek egy szent alakja, akit életében én annyiszor megbánték, aki énmiattam többet és rosszabbat szenvedett, mintsem a mártírok. Az a csodaalak, aki még holtában sem tud megválni attól, akit úgy szeretett. Engedjen odamennem, hozzá! Hadd boruljak le a koporsója elé! Hadd gyónjam meg neki keserves bűnömet, s hadd könyörgjem ki nemes bocsánatát. Akkor talán az én lelkem is megszabadul az ő lidércétől.

Ez az egy érző húr maradt a nagy ember szívében. Hogy rátalált ez az asszony!

Át meg át volt hatva.

Valóban tartozott vele annak a halottnak, hogy odavezesse hozzá ezt az asszonyt: „Borulj arcra előtte, s áztasd a lábait könnyeiddel!”

– Legyen meg – mondá, kezét nyújtva Juliánának.

Juliánna a hála örömkötésével csókolá meg e nyújtott kezét. S azzal odaszökött az asztalhoz, melyen a „Pantheon” feküdt, s mielőtt Andrásy kitalálhatta volna, hogy mit akar vele, odafutott a kandallóhoz, s beledobta a drága szép könyvet a zsarátnokhalomba, a láng körül összecsapott rajta.

– A kegyelmed kísértetei már hazatértek – suttogá a lángbaborult könyvre mutatva, mely annyi közös emlékével volt tele visszaidézni nem való óráknak. – Talán vandalizmus is volt, hogy azt tette? Hasonlatos ahhoz, mellyel a latin keresztetek a bizánci istenszobrokat szétrombolták.

Mit adna most az archeológ világ érte, ha az a képgyűjtemény megmaradt volna?

– Jerünk innen, jerünk – unszolá a nő a férfit, mintha attól tartana, hogy az még megsajnálja a tűzbe dobott kincset, s egy-két lapot még megment belőle. – Hadd égjen addig itt magában. Ez legyen a mi lelkeinknek tisztító tüze. – Lám csak néhány lépés a pokol ajtajától a mennyország ajtajáig! Vezessen odáig!

Valóban csak néhány lépés volt az.

Csak két terem esett közbe. Az egyik a címerterem az Andrásyak arc-kép-csarnoka később, a másik a hajdani ebédlő, II. Rákóczi Ferenc emlékezetes díszszekrényével, azután jön az előpitvar, s abból nyílik a hálószoba, hol Serédy Zsófia tanítá gyermekeit Istent imádni. – Még most is tanítja.

Ott a hajdani nyoszolya helyén állt egy fekete bársonnyal bevont raval, s azon egy diófa koporsó, egészen egyszerű (hiszen ostrom idején készült), csak az a rendkívüli rajta, hogy a teteje üvegből van.

Ez üvegfedél alatt szunnyadta a túlvilági álmat Andrásy Istvánné.

A hold is nyolcszor megújult azóta. A fák kivirágzottak, a virágból gyümölcs lett, lehullott, és ő még mindig alszik.

Nem tudja, mi a halál?

Enyészet?

Annak nincs fölötte hatalma.

A vonások szelídek, nyugodtak, fönségesen andalító az egész arc tekintete, a szempillák félig nyitva, mintha figyelnének a szemek, az ajkakon a fájdalmas mosolygás, a gyöngysor fog tündököl közöttük. S a jobb kéz félmagasan felemelve, mintha hívni, ölelni, inteni akarna valakit. Hosszú, fekete haja keblére omolva.

Az alsó vánkosa tele van rakva szegfüvekkel. A tegnapiak még frissek, illatosak, a régebbiek hervadtak, aszúk.

Ezek az aszúvirágok beszélnek.

Nagyobb csudák is vannak a világon, mint amiket a teremtő természet talányul ád fel az emberi észnek.

Hogy változik meg az emberi lélek a múltja hangulatával egészen el-
lenkező valamivé? Egy férfiszív, mely tárva-nyitva volt a világ mámorító
örömeinek, hogy zárkózik be, mikor ez örömeiket nem tiltja senki többé!
Aki annyiszor hűtelen tudott lenni az élőhöz, milyen hűséges tud lenni
most a halotthoz! Mindennap elhozza neki a kedvenc virágát!

Ezért zárkózik el az egész világtól. Ezért nem bocsát be magához dő-
zsölő cimborákat, dévaj asszonyféléit, hogy meg ne háborítsa senki az ő
titokteljes találkozásait az ő elmúlhatatlan egyetlenével.

Most már egyetlen neki!

Nem az égé, nem a földé, egyedül az övé csupán.

Nem várja az angyalokat, csupán őtet.

Juliánna reszketve rogyott térdre e koporsó előtt.

Nem szólt, nem sírt, csak reszketett.

Szót, sírást, mind be lehet tanulni. Zokogás, jajgatás, önátkozó beszéd
mind kitelik egy nagy színésznőtől, ki valaki számára játszani akar, de ezt
a reszketést nem lehet akarva csinálni. Erre csak egy ismeretlen hatalom
kényszerítheti az embert, aki hívatlanul jó, és láthatatlan jelenlétével kifor-
gat minden lényünkéből.

Úgy reszketett, hogy egy szót sem tudott kimondani.

Szemei mint az álomjáróé, meredtek az alvó tüneményre, ott az üveg-
koporsóban.

Mikor idejött, talán azt hitte, hogy majd beszélni fog hozzá, hogy gyónni
fog előtte; mikor meglátta, elállt a szava, elfeledett gondolkodni.

Andrássy felemelte a koporsóról az üvegfedelet.

Nem áradt abból más, mint az aszú virágok illata széjjel.

Aztán megállt a koporsó fejénél, összekulcsolt kezekkel, s elnézte
hosszasan azt a kiszervedett alabástrom arcot.

A hidegnek is van fénye, ami szétsugárzik.

Juliánna félve, borzadva csúszott közelebb a halotthoz. Tétovázva,
rémlendezve emelkedett fel térdéről, odahajolt annak a félig felemelt kezé-
hez, s áhítattal megcsókolá. Aztán félve tekintte félre az arcára, nem hara-
gudott-e meg érte? Nem, csakúgy mosolygott, mint az elébb. Másodszor
is ajkával érinté az átlátszó kezét, most már hosszasan, és még egy-
szer harmadszor – Serédy Zsófia még akkor is mosolygott megölő gyilko-
sára.

Andrássy visszaereszté az üvegfedelet csodahalottja fölé. Juliánna
könnyült kebelével rebegett:

– Köszönöm, hogy idevezetett. Nem fogok tőle rettegni többé.

– Most már még egy titkossal többet ismer kegyelmed – suttogá a fér-
fi.

– Azt fogom legfőképpen őrizni – sűgá vissza a nő.

– Láthatja, hogy szigorúbb vagyok magamhoz, mintha karthauzi zárda tagja volnék. Az én halottam nem lett hamuvá, de én már azzá lettem. Dicsőségem, hőstetteim por és hamu. Álmaim a nagyságról, messzelátó terveim por és hamu. A zászlók, amiket hordoztam, a zászlók, amiket eldobtam, fonallá szétszedett gubanc. Undorodom a jókedvű emberektől, s a kacaj felháborít. Bosszant a gondolat, hogy még lehetnek bolondok, akik remélnek valamit. Csak azzal próbálgatom magamon, hogy élek-e még, hogy keresgetem, mi fájna még az életben, ami bekövetkezhetnék rám. Arra se találok. A nagyobbik fiam, akit már azért is nagyon szeretek, mert szakasztott képmása az anyjának, valami olyan bajban szenved, amiben bizonyosan meg kell neki halni. Akkor kapta ezt meg, amikor a testvérem unszolására a kis ágyújával rám célzott, s a hintómat találta a golyójával. Attól a perctől fogva emészti valami kórság, ami a szívéen támadja meg az embert. Nem lehet meggyógyítani, meg fog halni bele. És én minden reggel látom őt folyvást gyengülve, fogyva, rosszabb színben. Már ez sem fáj, hozzá vagyok szokva.

Juliánna nagyot sóhajtott. Mi vigasza legyen az oly szívnek, aminek már nem is fájhat semmi?

(Márpedig szép asszony! lőcsei fehér asszony! téged azért küldtek ide, hogy ezt a szívet még egyszer megfájdítsd! Ki kell neked találnod annak a módját, addig búcsút nem vehetsz.)

– Beszéljünk egyébről. Hát kegyelmednek hogy folynak a dolgai mostan?

– Köszönöm szíves részvételét. Most otthon lakom az apámnál a kisfiammal.

– Igen? Szívesen fogadta az öreg? Ő nagyon keményszívű ember.

– Eleinte zúgolódott, dorgált, hanem aztán csak kiengesztelődött irántam.

– Megkapta kegyelmed a fia számára a donációt?

Erre a szóra könnybe lábadtak az asszony szemei.

– Óh, uram, ne említse ezt. Én nem keresem a fájdalmat, mint kegyelmed, mégis rám talál az. S az én szívem nincsen kőből. Nem bárói korona, nem földi nagy birtok az, amit én most Istentől könyörgök; hanem csupán az, hogy tartsa meg a kis magzatomat. Az én fiam is úgy sínylődik, hogy kétségbeesem, mikor rá gondolok, s nem kell nekem olyankor semmi öröme, semmi dicsősége az Isten világának. Ha a gyermekemet elveszítem, akkor minek élek tovább magam is? Óh, mily nagyon rettegek miatta.

Andrássy megfogta a nőnek a kezét, és önkénytelen megszorította.

Mégis volt hát valami közös a szíveikre nézve, az egyforma rettegés, mindegyiknek a maga gyermekeért.

És mind a kettő tudhatta magától, hogy ez az érzés igaz. Hazugság lehet minden a világon, ez az egy való.

– Talán kegyelmezni fog az irgalmas Isten! – sóhajtá a férfi vigasztalóan.

– Talán irgalmazni fog nekem „ő” is – szólt kitörő fájdalommal a nő. – A kis szoba ajtaja be volt már zárva, ahol a halott feküdt, visszafordult oda, s térdre rogyva az ajtó előtt s kezét a rézkilincsre téve kiáltá hozzá az ajtón keresztül: „Óh, ne vidd el az én gyermekemet is; óh, légy kegyelmes!”

A férfinak föl kellett őt emelni a földről. Más tárgyra lehetett átvinni a beszédet.

– Kegyelmed vissza fog térni az atyjához innen?

– Még ebben az órában.

– Hiszen ne siessen. Házam el van látva vendégfogadásra.

– Igen köszönöm a marasztást, de ebédre a váraljai plébánosnál várnak, s a világ nyelvétől őrizkednem illik.

– Mégis maradjon egy kevéssé. Valamit akarok átadni. Kegyelmed is hozott nekem ajándékot, aminek az értékét nem lehet felbecsülni, azt viszonzni kötelességem. Andrassy István soha adós nem volt. A levéltáram régiségei közt van egy sajátkezű levele Zápolya János királynak, melyben a Garamszegi Ghéczyek ősapját harcban szerzett kitűnő érdemeiért megdicséri. A kegyelmed atya sokszor kérte tőlem ezt a családja büszkeségét képező nevezetes írást, én azonban nem akartam attól soha megválni, mert régi okmánytáramnak ez egyik legféltettebb kincse, Zápolya saját kézírása, királyi pecsétjével, ami nagy ritkaság. Ghéczy Zsigmond uram, tudva, hogy ilyesmi nálam pénzén nem eladó, értékes cserét kínált helyette. Egy Pelsőczy Bebek-féle bronzágyút, amit ő valahol elrejtve tartogat. Én azt sem fogadtam el. Most átadom kegyelmednek ezt a nagyon becses régi iratot, örvendeztesse meg vele az öreget. Ezzel rovom le az árát a visszaadott Pantheonnak.

Juliánának duplát villámlottak a szemei.

– Köszönöm, óh uram – rebegé meghatottan – de lássa kegyelmed, ha én ezt a nagy kincset érő levelet hazaviszem az apámnak, azt fogja kérdeni, mi áron kaptad azt te, s még majd rosszat gondol.

Úgy elpirult hozzá. Azután folytató:

– Azt meg nem mondhatom el neki, hogy ilyen meg ilyen Pantheon nevű könyv volt a világon, ami így meg így került a kezembe, ami megint kegyelmednek volt ezért meg ezért drága. Hát ezt mind el nem beszélhetem az apámnak.

– Hát hogy legyen?

– Írjon kegyelmed egy sor írást mellé, amiben felajánlja apámnak, hogy elfogadja tőle az ajánlott Bebek-féle ágyút cserébe, s küldi helyette a magyar király levelét, amit óhajtott megkapni.

– Jó lesz. Azt megtehetem.

A levéltárhoz, ha az udvarra nem akartak lekerülni, a kápolnán, sekrestyén és azon a virágos kis kerten keresztül lehetett eljutni.

Andrássy elvezette oda magával Korponayné.

Kicsiny kertecske az, ahol az Andrássyak ősanyjai, szegfüveik pompájában gyönyörködve várták hadjáratokból hazatérő uraikat, s fésülgették ezüstfésűvel fiacskáik aranyhaját, megtakarítva minden kihulló szálát, hogy *fel ne szedje a madár*. Alig nagyobb a tér hosszában húsz, széltében tíz lépésnél. Annak is csak a déli oldala virágoknak való, mert a másikon árnyékot tart az a tömör bástyafal, amelyiknek a szegletéről egy Andrássy Fischer predikátort, az evangélikus esperest aládobatta.

A szegfű volt az akkori kertészdivat uralkodó virága, ez a rokonszenves, télen-nyáron mindig virító, állhatatos virág (talán azért olyan nagy kegyence a magyar asszonyoknak, hogy annak a jelképét minden hímzéseiknél használták). Egész tudomány volt azoknak a neveit mind megtartani a fejben. Regényalakok és mítoszi nevek, fejedelemlők, diadalok emlékei voltak neki tulajdonul adva. Csak a vén francia kertész tudta elsorolni valamennyit; Apelles, Medor, Daon Royale, Artamene, Victoire de Mastric, Feu de Ligny, Celimene, Grand Turque. Többre ment a számuk kétszáznál, a színváltozatok minden pompájában, szeszélyesen pettyezetettek, irombán felemásak, csipkézettek, sávozottak, sok színben vegyített talitarkák, jászvörösök – a vén kertész elmondta, melyiket hol természet-ték, ki volt a keresztapja?

Juliánna úgy járt végig a kis kerten, mind egy álmodó. Arra gondolt, hogy milyen kegyetlen büntetés lett volna az, ha az első bűneset után a lángpallosos angyal csak *Évát* kergette volna ki a paradicsomkertből, *Ádámot* pedig benn hagyta volna egyedül, hogy minden fűben-fában megtalálja annak az emlékét, akit elveszített. Egyszer megállt Juliánna egy szegfű előtt, mintha valami megállította volna. Annak a neve volt „Rose blanche”. Tiszta fehér virágú szegfű, mely egészen a rózsához hasonlított.

– Én ezt találok a legszebbnek – mondá a nő a kertésznek.

– Valóban, megboldogult jó úrasszonyunknak is ez volt a kedvenc virága – viszonzá a kertész.

A szegfűvön csak egy kinyílt virág volt, azt leszakítá a kertész, s kedveskedett vele az urától vezetett látogatónőnek.

Juliánna úgy vette azt reszkető kezébe, mintha azt nézné utána, nem *vérezte-e* be a kezét a leszakított virág?

A levéltárból, ahol a Ghéczyek családját érdeklő írás előkerült, visszatértek Andrásy írószobájába. Az íróasztalon állt drágakövekkel kirakott remek ráámában Serédy Zsófiának menyasszonykori miniatűr képe, Juliánna, mikor nem nézett rá senki, lopva odatűzte a ráához azt a fehér „Rose blanche”-t. – Akinek, amíg élt, a szíve virágait nem sajnálta gyökérel kitépni, most félt e kedvenc szegfűvirágából egy szálát elvinni magával.

Andrásy István pedig a kandalló tűzébe bámult.

A Pantheon egészen elégett már, a kapcsai leváltak az izzó papírlapok egyenkint nyiladoztak szét egymástól, a fekete korommá égett lapokon még futkároztak végig azok a tűzkigyócskák, amik betűket látszanak írni a halottá vált papírra. – Talán ez a két ember el is tudta olvasni azokat az ismeretlen tűzbetűket? – Nem mondták el egymásnak, mit olvastak.

Nagyon hosszú utat tettek meg mind a ketten azon nap óta, amelyen legutoljára együtt forgatták kezeikben ezt a közös albumot, amikor a szép asszony művészi csínnal rajzolta az előtte ülő arcképét ezen könyv lapjára. Milyen türelmetlenül várta ő akkor, hogy mikor lesz – vége! Most volt vége.

Azóta körülkerülték a földet, hogy újra összetalálkozzanak.

Azóta Andrásy filozóf lett. Az is csak elméletben, a szívében nem lakott a bölcsészek hideg megfontolása, az étellel leszámolt nyugalom, hanem az ellentéte az eddigi szenvedélyes hajlamoknak a méla búskomorság.

Az olyan éles asszonyi szem, mint Juliánnaé, egy körültekintésre felismerte azt a változást. A hősből anachoréta lett. A könnyelmű, ledér férfi az elhagyott, elfeledett, halálra kínzott feleség emlékeit gyűjti maga körül. Mit keres egy bölcsész szobájában egy kerekas rokka, egy befejezetlen hímzet, a ráámára felfeszítve? – A meghalt nő valószínűleg idemenekült, ezekkel az asszonyi foglalkozásaival az utolsó napokban, mikor a dervisgenerális a várat megtöltötte a mezei hadakkal, ezt a szobát (a könyvtárt!) respektálta a kuruc – s Andrásy István azután mindent azon a helyen hagyatott, ahol a nő ottfeledte, semmihez azóta hozzá nem engedett nyúl- ni, Valóságos kultusz tárgya lett előtte minden, ami e házban az elhunyt feleségre emlékezteti.

Hát még aztán a két gyermek?

Még azokat is meg kellett látni Juliánnaéknak.

A két fiú civódva rontott be apjuk szobájába. Nekik szabad bejárásuk volt hozzá.

.Azon civódtak, hogy a kisebbik nem akarta megengedni a bátyjának, hogy ma kilovagoljon, mert erős szél fú, megrontja magát, inkább ő is ott- hon marad a kedveért, s játszik vele türelemjátékot, bástyarakást.

Mikor a szobába berohanó fiúk egy idegen asszonyt megláttak az apjuk szentélyében, nagyot bámultak. Hogy került ez ide, mit akar ez itten? Mind a ketten odahúzódtak az apjuk mellé. Talán eszükbe jutott, amit egykor a dervisgenerális bátya beszélt előttük és az anyjuk előtt arról a szép asszonyról, aki olyan irgalom nélkül tépi ki az ő anyjuk szívéből az élet örömeit, s gondolták: „Nem ez az?”

Mikor ott térdepeltek az apjuk arcképe előtt, mikor azért imádkoztak, hogy szólaljon meg, védje magát e vád ellen? Nem úgy volt-e? Szótlanul bámultak a nőre.

Andrássy odavonta a térdei közé a nagyobbik fiút, s megcirógatta a fejét. Látszott a fiú arcán a titokteljes kór ijesztő kifejezése, túlságosan piros ajka, viaszsárga arcszíne, s valami rémlátó tekintet a szemekben, úgy jósolták a számára megírt balvégzetet. S a beteg kinézést még aggasztóbbá tette az az önvádterhes fájdalom, amivel a fiú az apján csüggött, ahogy annak a kezeit, orcáját csókolta. Minden csók egy bűnbánat, egy bocsánatkérés volt, azért az önfeledt pillanattért, amikor az ágyút az apja ellen irányzá.

Juliánna a szemeit törle.

– Mintha a magamét látnám.

Andrássy elhihette, hogy ezek igazi könnyek. Őszinte érzelemmel nyújtá kezét Juliánnának.

– Maradunk ezentúl igaz jó barátok.

– Azok maradjunk – mondá a nő. – Talán tehetek is kegyelmednek egy jó szolgálatot. Nekem is van egy beteg fiam, akihez le akarom hozni Lőcséről doktor Cornidest, a híres orvost, akit kegyelmed is jól ismer. Az itteni doktorok nem tudják kitalálni a baját.

– Éppen mint az én fiamét.

– Ha rá bírom venni a tudós doktort, hogy megtegye az utat Gömörbe, akkor elküldöm őt kegyelmedhez is Krasznahorkára – ha ugyan még itt fog akkor a tábornok úr lenni a várában.

Andrássy István félreértette ezt a mondást.

– Láthatja kegyelmed – mondá Juliánnának –, mennyire nincs akaratom ezt a helyet elhagyni – valaha.

S tekintetével azokra a megholt hitvesétől otffeledett tárgyakra mutatott, míg végre gyermeke halavány arcán nyugodott meg vele.

– A kegyelmed akarata, tudom, hogy meg nem ingatható, azonban vannak a fátumnak oly erős hatalmai, amik a mi akaratunkat megtörhetik.

– Nem ismerek ilyen erőt – mondá a hős vezér nyugodtan, s megcsókolgatva a fiai orcáját, elbocsátá őket magától, gyöngéden sugdosva hozzájuk, hogy csak legyenek jó testvérek és szeressék egymást, ma ki ne lovagoljanak, mert erős szél fú; játsszanak inkább tekével.

Azt nem mondta nekik, hogy mikor kimennek a szobából, üdvözölkék ezt az úrasszonyt idebenn.

Aztán odalépett az íróasztalához, melyen megkezdett nagy filozófiai munkájának ívei voltak elszórva. Juliánna ott ült a karszékben az asztal mellett.

Andrássy hamis nyomon járt.

Azt ugyan föltette erről az asszonyról, hogy csakugyan az érzés hozta ide, a lelkiismeret nehéz lidércnyomása. Az asszonyszív csupa babona. A képzelődés ad neki életirányt. Kedélyének szüksége van arra, hogy valami vezekléssel meg legyen nyugtatva. Ez a csodatevő Boldogságos Szűzhöz nem záródokolhat, mert protestáns, tehát itt kellett neki keresni azt a közbenjáró szentet, aki saját keble pokolrémei ellen invocáljon.

De ennek mégis kellett valami más okának is lenni az idejövetelre.

Hogy ez a rejtett indok nem a szerelmi epekedés, azt elhitte Andrássy. Aki ott tudta őt felejteni a poprádi vendéglőben, s még egy istenhozzádra sem állt meg a kedvéért, hanem nyargalt egy hiú-csalóka ábránd után –, az a nő nem érez mélyen.

Hanem azt hitte felőle, hogy ez most a bécsi udvartól van ide küldve (az ő jó barátaitól). Azok bizonyosan keveslik az eddig lett szolgálatait, nem érik be azzal, hogy Andrássy Istvánt a fejedelem ügyétől eltántorította, még azt is szeretnék, ha rábírná, hogy valósággal az ő szolgálatukba álljon. Ott most nagy szükség van magyar kiváló főurakra, ha az országot új alapon akarják rendezni. Ez volt a gyanúja. Nem is sejtette, hogy az ellenkező oldalról ássák a futóárkot.

– Lássa kegyelmed – szölt Juliánnához, szétszórt irataira mutatva. – Ez az én mindennapi foglalatosságom. Bölcs könyvek, amik a világot megítélni tanítanak. Minden hiúság, nagyravágyás oly idegen rám nézve, mint a kínai szokások. Nincs az a fényes polc, amiért ezt a könyv dohától átjárt zúgot fölcserélném. Azokat a szegfüveket nem adnám a Bourbonok lilio-maiért, sem a római pápák aranyrózsáikért. S amilyen nagyon megszokták az udvari marsalok minden reggel megjeleni az uralkodó *levée*-jén, s megkérdezni: „Hogyan nyugodott felséged?”; olyan megszokott utam nekem, mindennap elmennem ahhoz az üvegkoporsóhoz, s megkérdeni: „Hogy aludtál, lelkem?” – És ha a csaták trombitáit fúnák az ablakom alatt, a falra akasztott kardom meg nem rezzenne tőle. Nincs nagyravágyásom!

Juliánna nagyot sóhajtott, aztán megszorítá Andrássy kezét.

– Ezt mind tudom. Sőt értem. Az én nagyravágyó álmaim is felébresztett álmok. Magam is keresem a búvóhelyet, s örülök, ha megtaláltam, akármilyen szomorú is az. Minden élettelen tárgyban, ami valami emlékezhez köt bennünket, megtaláljuk a beszélgető társat. Tudom én azt, hogy mikor a fájó szív így belenőtt az emlékeibe, olyan mint a

mandragoragyökér, hogy sír bele, ha erőszakkal kitépik. Annál fájdalmasabban esik arra gondolnom, hogy kegyelmednek ezt a helyet bizony itt kell hagyni.

– Nekem?

– Rövid időn pedig.

– Mesemondás! Ha én nem akarom? Parancsol nekem valaki?

– Azt hiszem, hogy olyan ember, aki parancsoljon, akad az országban; a kérdés csak az, hogy engedelmeskednek-e neki? Nem volna kegyelmednek még tudomása róla, hogy Bécsben Andrassy Pétert nevezték ki gömöri főispánnak?

– Az nem lehet! Hisz a főispán én vagyok.

– De miután kegyelmed Rákóczi híve volt, s a kapituláció után nem sietett fel Bécsbe, homagiumát praestálni, – a kancellár kegyelmedet szépen skártba tette.

– Engem! Skártba! – kiálta a főúr, olyat ütve az öklével a triplex philosophia közé, hogy annak a levelei szerteszét repültek.

Meg is restellte a dolgot, s megint rendbe szedte a megbántott papirost, s nyugalmat erőszakolt magára.

– Hát „fiat piscis!” – Legyen lúd, ha kövér!” Legyen Péter bátyám a főispán, ha ért hozzá.

– Az pedig ért hozzá, higgye el az uram! Mint jól értesültem, már útban is vagyon egy ezred sziléziai muskétással, hogy beszálljon Krasznahorka várába, s átvegye kegyelmedtől a vármegye gyűléstermének és az archívumnak a kulcsait, amik a főispánt illetik meg. S miután a sziléziai muskétások és a kegyelmed palotás hadai egy várban meg nem férhetnek, az egyiknek ki kell innen vonulni. – Kegyelmed maga sem maradhat e helyen, mert a hatalmas főispán a maga úri vendégeivel, a Karok és Rendek seregével, akik fel fognak gyülekezni, össze nem szorulhat. – Ez már mind el van végezve, s kegyelmed számára ki van jelölve a betléri kastély, ahová a gyermekeivel együtt kitelepedhetik, s viheti magával a bölcsessége könyveit, a kertje szegfűveit, még az üvegkoporsóban alvó halottját is.

– De Szentháromság úgy segítjen! Azt ők nem érik meg! – ordítá fel haraggal a hős vezér, s olyat rúgott az útjába került kutyabőrös eklektikuson, hogy az a szögletbe repült.

Odavolt már mindenféle filozófia. Valamennyi bölcs mondásból, amit megörökítettek papíruszlevélen, viaszktáblán, pergamenen és obeliszkok oldalain csak ez az egy maradt érvényben: „Ne bántsd a magyart!”, a kard lapjára beedzve.

– Igen sajnálom, ha megzavartam ezzel a hírrel a kegyelmed nyugalját – szólt mentegetőzve Juliánna és menni készült.

– De sőt nagy hálával tartozom érte – várjon, míg a levelet megírom Ghéczy Zsigmondhoz.

Maga sem tudta tán, hogy mit ír ebben az indulatában.

Juliánna véghez vitte azt, amiért ideküldték.

XXXVI. Fejezet

A várt jutalom

Amilyen mankón tipegő anyókaul jött be a várba Juliánna, éppen olyanul távozott el onnan. Valódi alakjában csak a vén kertész látta őt és a két gyermek. Egyik se beszélt a cselédséggel a család titkáról. Korponayné eltűnhetett nyomtalanul.

Azontúl aztán folyvást elváltoztatott alakban jelent meg, hol itt, hol amott; Dunán innen, Dunán túl.

Amennyi viharok a magját ez az asszony jártában-keltében elvetette, az elég volt egy országot felfordítani. És mindezt anélkül, hogy a szövevényének a szála valami be nem avatottnak a kezébe került volna.

Andrássy István csakugyan beváltotta azt a szavát, amit sértett szíve haragjában kimondott. Megizente a Péter bátyjának, hogy aki Krasznahorka várába be akar jönni az ő engedelmével, tizenkét fontos ágyúkat hozzon magával, mert az övéi is olyanok. A jó Andrássy Péter aztán el se hozta magával Pozsonyból a sziléziai muskétásezredet, hanem elütötte-vétette valahogy a dolgot Illésháznál, hogy hagyjanak békét az Istvánnak, mert még most nagyon el van keseredve; amíg a gyászszendeje tart, ne háborgassák. A dolog aztán abban maradt. Lehetett Gömörbe praesidiálisokat is küldeni, úgysem fogadta meg senki. Követet majd küldenek, ha lesz országgyűlés, maguktól is. Ott van az alispán, Gyöngyössy uram, elvégzi az.

Hanem a kuruc összeesküvők ezt az ellenszegülését Andrássy Istvának gyorsan a maguk terveibe tudták illeszteni. Bercsényi Lengyelországból azt izente a Rákóczi-párti főuraknak és hadvezetőknek, hogy az új fölkeléshez igyekezzenek megnyerni a győrvári hőst; olyan jó hadvezére nincs több a magyarnak. – Hogy bezáratta Krasznahorka kapuját a labancok előtt, ez egyszerre az egész kurucság bálványává emelte Andrássyt. Elhagyták a „korcsmagenerális” nótáját, s mást kezdtek felőle:

*„Andrássy homlokán
Virul a borostyán.”*

*„Esik eső karikára
Az Andrássy kalapjára,
Valahány csepp hullott rája,*

Annyi áldás szálljon rája.”

A palócok meg ezt a nótát énekelték:

Andrássy lesz a fiskális;

Pöröl az a királlyal is.

Aztán az összeesküvésnek minden fonala a vén Ghéczy Zsigmond kezeibe futott össze. Ő levelezett a mágnásokkal. A krasznahorkai siker után teljes bizodalma volt a leányához. – Nem bánta ő, akármivel hódította is meg Juliánna a hős vezért; az ő dolguk! Nem is kérdezősködött afelől. Gondolta, bizony nem a „Szentek hegedűjéből” énekeltek, mikor magukra voltak.

Künn Európában is keveredett a világ; új háború készült Franciaországgal; a török szultán Rákócziért küldött. Kedve támadt egy kis hadakozásra; idebenn meg a bécsi magyar urak minden bölcsességüket commassálták, hogy mentől több olyan bolondot tudjanak kitalálni, amivel a magyar nemzetet jobban elkeseřítsék. Elfogatások, elkobzások napirenden voltak, a becsületest üldözték, a bűnöst futni hagyták; a vallási villongást újra felélesztették; az elkobzott vagyon felett egymás között ortályoskodtak; s mikor valami nagyot akartak tenni, akkor nevetségessé lettek.

Juliánna éppen egy veszedelmes körútból tért vissza. Rendre járta a magyar főurak kastélyait; ott volt a Rádayaknál, Vayaknál, Esterházyaknál, Ordódyaknál; leveleket hozott valamennyitől. Mikor azokat a feje alá tette (vánkosába rejtve), mintha csak mérges viperákon aludt volna! Egy kiszabaduljon belőlük, s úgy megcsípi, hogy belehal.

Ghéczy Zsigmond nagyon meg volt elégedve a leánya végzett dolgával, mikor ez a mindenünnen elhozott leveleket átadá neki.

Bonus, bonus! (Ez volt az öreg szavajárása, ha valamivel meg volt elégedve.) Látom már, hogy megtartottad a hűségedet. Nem vagy az anyád leánya, hanem az apád ivadéka. Az elébbeni dolog legyen megbocsátva.

S hogy a bűnbocsánatát meg is pecsételje, előhívta Juliánnának a kisfiát.

– Most már megengedem neked, hogy az anyádat megcsókold. Jó asszony, szerethedd.

Azt a világért sem tette volna, hogy ő maga adjon egy bűnbocsátó csókot a leányának. Annyira tán soha sem is fog meglágyulni, csak a kis porontyot szabadította fel a tilalom alól.

Nohát! Már van egy lélek a világon, akinek szabad őt szeretni. – Talán még majd a többiek is megbocsátanak.

– Mármost még egy utat kell megtenned – szólt az öreg. – Ezeket a leveleket, amiket az urak hozzám küldének, a fejedelem kezébe kell juttatni. Érts meg, mi módon. – Te azonnal nekiindulsz, egész parádéval, mintha

Lőcsére utaznál a régi barátnédát meglátogatni. Onnan azonban kionszatsz Poprádra, és megszállsz a vén Husz vendéglőjében.

Juliánának ideges rángatózás fogta el az ajkait. Mire emlékezett vissza?

– Az egy jó kis félreeső hely – folytatá az öreg –, egészen arra való, hogy egypár szerelmes a világ szeme elől elbújva turbékolhasson benne.

Juliánna némán könnyörögve kulcsolta össze a kezeit.

Az öreg nevetett.

– No, hát nem szép apai gyöngédség ez tőlem, hogy a menyecske leányomnak még arról is gondoskodom, hogy a szerelmesével háborítatlanul találkozhassék?

Juliánna eltakarta lángvörösre gyulladt arcát.

Az öreg kolerikus nevetéssel döcögte a szót.

– Hát bizony van is azon mit pirulni? Hisz az egész világ tudta is, hitte is, hogy szeretitek egymást. Még nagyobb igazságért ez a kis poronty is ennek a tanúbizonysága. Hát nem te ajándékoztad ezt az apjának?

– Az uram lesz ott? – rebegé Juliánna, s egymás után eltűnt az arcáról az a lángvörösség, de a helyébe állott halaványságnak édes, mosolygó kifejezése volt. – Az uram lesz ott!

– Igen, ő vár ott rád. Lehet, hogy még más valaki is. Vagy pedig te fogsz őrá várni, ha hamarabb érkezel. Elmondod neki élőszóval, amiket tapasztalásból tudsz; meg amiket éntőlem hallottál. Előbb az ország dögéről beszélsz vele, csak azután a magadéről. Megmondhatod neki, hogy én kiengesztelődtem irántad. Aztán tégy vele, amit akarsz. Nem kell téged arra tanítani. Az anyád is éppen úgy tett. Nemcsak engemet csalt meg a szeretőjeért, hanem a szeretőjét is megcsalta énvégettem. Sokszor ott hagyta a faképnél, mikor legjobban várt reá, s hozzám jött – nekem turbékol. Olyanok az asszonyok. S a férfiak is arra való, hogy így tegyenek velük. – Nem bánom én: nevetek rajta. Hanem csak arra az egyre kérlek, hogy a rád bízott leveleket addig ne add a szerelmes urad kezébe, amíg búcsúzni nem kezdtek. Ez legyen az utolsó.

Juliánna engedte ezt a hideg mérget a szívére csepegtetni. Szenvedhetett az anyjáért is, meg magáért is. – És el kellett viselnie, mert igaz volt, amit az öreg mondott:

„Te kunkora bajuszos dali legény, azt ne hidd valahogy, hogy csak a te kedvéért csalják meg a deres szakállút! Éppen annyiszor csalják meg a te kunkora bajuszodat a deres szakállért. Gazdag az asszonyszív! Kétfelé osztva is elég kincs kitelik belőle. Ma nekem, holnap neked! Egyszer a majmon van a sor, másszor a medvén.”

Igaz volt az öreg mondása. Juliánna most a férje után vágyott, azt kívánta visszahódítani.

Összehasonlítást tett a két férfi között, s ez nem ütött ki a titkosan imádtott javára.

Andrássy Istvánnak az egész jellemén a kedély uralkodott, a hangulat irányozta az egész életét. Egy nemes fellobbanás megdicsőítő hatása alatt tudott a hősköltevények vezéralakjául kimagasodni, egy másik kedélyhangulatban pedig lesüllyedt a szibarita kéjmámor tunyaságába; – mikor a szabadság nemtője csókolta meg, akkor félistenné alakult át, ha a szép maenade ölelte meg, lett belőle szatír. Ennek sem maradt meg. Egy halott arcától jéggé fagyott, lángjai kialudtak, eldobott kardot, thyrust, pánsípot a kezéből, eltemette magát a dohos könyvek közé; búcsújárójává szegődött egy múmiának, filozofál, flagellálja magát, és hajdani kedvesének erényes prédikációkat tart. – Most ilyen az uralkodó kedélyhangulatja. Ez is meddig tart így? – Mikor a lőcsei kis rejtekszobában szöghajának egy fürtje össze volt fonva a szép asszony egy aranyfürtjével, hej, nem bánta akkor, akárhány labanc muskétásezred lopózik is be az alatt a várba, akármi lesz hősi nagy híréből! És most ni, hogy elfeledte egyszerre philosoph elveit, aszkétai ridegségét, nem is kellett neki a harci trombitákat fújni az ablaka alatt, elég volt egy tollsíp, mely büszkesége alvó démonát fölébreszté, hogy odadobja a kesztyűt vakmerően a császári udvarnak – és mindezt miért? azért, hogy meg ne mozdítsák a helyéből azt az üvegfedelű koporsót, s le ne tapossák azokat a szegfüveket a német pattantyúsok. Most megint egy hős lett, de kinek a hőse? Egy túlvilági alaké, egy halotté. – Az ilyen férfialak nem lehet eszménykép.

Mennyivel bámulatra keltőbb az a másik alak, akit így hínak: „az én uram”. Az egész jellem abból az ércből van öntve, amin nem fog a rozsdá. Mindig ugyanaz, aki volt; egy kimondott szavához sohasem hűtelen. Gondolat, szó és tett ugyanaz mindig nála. A balsors meg nem alázza, a bukás el nem ejti. Híve marad még az elveszett ügynek is, amely eszményképe. Dacol a halállal, s a sötét jövővel. Mily állhatatosság! Mily igaz, tiszta lélek!

Ha még ennek a bocsánatát is ki lehetne érdemelni!

S aztán megosztani vele a viszontagságokkal teljes életpályát! Együtt futni sötét erdőkön, sivatag pusztákon keresztül, egy közös palásttal betakarva, őrt állni az álmai felett, s lesni az üldözők közelgő dobaját, ott állni mellette, mikor harcol, s kilőtt fegyvereit újratöltögetni, sebének bekötözni, ölében tovább vinni, vele együtt halni.

Ez volt most a legújabb ábrándja.

Őrajta is éppen úgy a kedély uralkodott mindig; a hangulat vezette tetteit, mint annál a férfinál.

Asszonyoknak megbocsátják ezt. Azt mondják: gyöngeség a neved.

Juliánna nem úgy tett, ahogy az apja mondá, hogy egész parádéval utazzék fel a Szepességre. Megmaradt az eddigi rendszerénél. Volt egy gyékényes parasztszekere, megrakva szercsika almával. Ez a Muraközben termett, ahol az idei fagy nem pusztított, annálfogva igen kelendő árucikk lehetett idefenn Magyarországon. Ezzel járta be az egész vidéket. Maga volt a kocsis, senkit nem hordott magával. Volt a szekérébe fogva két rossz dikhenc, amik csak úgy cammogva húzták a kisafát, azoknak mindig rángatni kellett szájukban a zablát, hogy menjenek, különben félretértek a mezsgye szélére legelni, hanem a lógós tüzes, fiatal paripa volt, aminek csak egy ostorlegyintés kellett, s az aztán ragadta a szekeret, hegynek fel vágatva, ha arra került a sor. Ilyen módon minden feltűnés nélkül bejárhatta a vakmerő asszony az egész országot, csak azok előtt fedezve fel kilétét, akikhez az apjától levéllel küldve volt.

Így indult neki a szepesi útnak is.

Teste, lelke hozzá volt edzve az ilyen út kínfáradalmaihoz (strapáciák). Mint a legjobb, munkához szokott parasztasszony, maga látta el a lovait, ha valahol megszállt, s mindig künn hált a szekéren. Az útitarisznyából élelmezte magát. Mindenféle nemzetnek a nyelvén tudott beszélni, s ismerte a tájat: nem sokat kérdezősködött.

Mikor hegynek fel haladt a szekere, leszállt az ülésből, s gyalog hajtotta a lovakat. Útközben az erdőn, míg a szekér az országúton haladt a csengős lovak nyomán, ő maga félretért a pázsitra, s négylevelű lóherét keresett, ezt a sejtelemtől győtrött asszonyszívek gyógyító írfüvét. Aki négylevelű lóherét talál útközben, annak a szíve meggyógyul.

Négylevelű lóherét keresett, s a halállal játszott. Mindannyiszor az urára gondolt; „Ha te kockára teszed a fejedet egyszer, én felteszem tízszer, ugye hogy csak méltó párod vagyok?”

A Magas-Tátra már a háta mögött maradt: elérte Poprádot, s ott megállt a szekérével a Husz apó vendéglője előtt. Kívül állt meg az utcán, nem akart meghálni. Csak onnan a kapuból kiabált fel a veranda alatt ülő Husz apóra, hogy nem vesz-e almát? Az meg onnan vissza. „Hogy adja?” – „Vékája két tallér.” – „Nagyon drága!” – „Csakhogy kapni! Szlavóniából

hozom.” – „Törődött lesz az már!” – „Kend is törődött már, azért mégis ember!” – „Nekem nincs már fogam, nem tudom megenni.” – „Nem is a kend fogára való az, hanem az úri vendégeknek.” – „Jár is ide vendég ilyen késő ősszel.” – „Bizonyosan most is vannak, érzem a konyhából a tokányillatot.”

E hangosan folytatott tereferére kinyílt a vendégház egyik ablakszárnya, s egy férfiarc tekintett ki rajta. Juliánna rögtön megismerte az urát.

– No, vegyétek kegyelmed szép szercsika almát! – kiáltott fel rá, a tenyerébe fogva egypárt abból a szép karminnal pontozott grünspanyöld gyümölcsből.

– Hozzon fel az asszony hát egy vékával – hangzott az ablakból.

– Parancsolatjára.

Azzal a vékát megtetézve almával, a fejére tette, s úgy lépkedett fel a veranda hágcsóin nagy gangosan vele.

A vendégszoba ajtaja kitérült előtte, s az asszony szerencsés jóestét kívánva, belépett.

Ott várták.

Együtt voltak valamennyien azok, kikkel a jégbarlangban találkozott. Regulájuk volt az összeesküvőknek, hogy kétszer egymás után soha azon helyre egymásnak találkoztót ne adjanak.

– Beljebb, beljebb, szép menyecske! – kiabáltak a belépő asszonyra, s amint bezárult mögötte az ajtó, megindult a dévánkodás, amilyen szokott lenni egy borozó férfitársaságban, amely közé (vesztére vagy akaratból) egy kackiás parasztszemeske odapottyant az égből. Hangzik kacaj, csin-talan szó, tiltakozó sikongatás, viháncolás vékony asszonyhangon, a borízű férfirőhej közé vegyülve; ha valaki a kulcslyukon hallgatózik hallhatja jól. De ezt a dévaj lármát nem a most érkezett asszony élesztgeti. Komédia az csak a kémkedők elámítására, az asszonyhangokat Pelargus hallatja, s a férfiak úgy kacagnak, hogy az arcuk meg sem mozdul hozzá. Maga az érkezett asszony, a nagy mázos kályha mögé vonulva beszéli el ezalatt halk hangon, ami üzeneteket az összeesküvők számára hozott. Korponay János veszi át a híreket, hátát a kályhának vetve, a borozóasztalnál ül Fabriczius, s egy palatáblára jegyzi az elmondott titkokat. Ha rajtakapják, a nedves bárányszőrűveggel egy perc alatt letörülheti az egész.

Amíg a többiek lármáznak, ők csendesen beszélgetnek együtt. A többiek csak az egyes neveket hallják. „Vay” – „Ráday” – „Ocskay Sándor” – „Csajághy”. Mindeniktől hozott üzenetet a „vihar galambja”.

Dicső munkát végzett! Elvetette azt a magot, amiből a fegyveres dandárok nőnek ki a földből. Derék egy asszony! Talán nem is igaz, amivel a lőcsei árulásról hírbe hozták.

Most ez a szó hallik az asztal végéről, Fabriczius dörmögi a társaknak:

– Andrásy István kizárta a labancot Krasznahorkából!

– Vivát! – ordít fel erre, magát elfeledve Kondorossy, s csak akkor veszi észre, hogy micsoda áruló szót szalasztott ki a száján, de hirtelen feltalálja magát, s hangos csókot cuppant Pelargus arcára, s azt mondja neki; „Adj egy pofont, de csattanóst!” – Azt meg is kapja. Akkor aztán az egész társaság kiálthatja a vivátot arra a pofonra, amit Andrásy István adott a labancnak.

– Ez olyan jó hír, hogy el se lehet hinni – dörmögé Pongrácz kuruc ezredes.

– Ha mondott szónak nem hisznek kegyelmetek, olvassák írásban – mondá Juliánna, s elővonta a főkötőjébe rejtett levelet, amit Andrásy István írt Ghéczy Zsigmondnak. Ő volt minden levelek őrzője.

A levél kézről kézre járt; falták, úgy olvasták:

„Vitézlő Garamszeghi Ghéczy Zsigmond, alezredes úrnak. Kedves jó öreg cimborám, vitéz bajnoktársam!

Itt küldöm Teneked, kedves leányod, nagyságos Korponay János főstrázsamesterné asszonyságtól, ki szegény beteg fiacskámnak gyógyítására orvosdoktor rekkommendálni jó fel vala hozzám: a mennybéli Isten áldja meg érette; ezt az Általad oly igen óhajtott levelét a magyar királynak és erdélyi fejedelemnek; őrizd meg gondosan. Ellenben szívesen fogadom Tetőled, ha ama derék sugárágyút, amellyel biztattál, elküldenéd nekem ide Krasznahorkára: de lafféta nélkül és jól beburkolva, nehogy a labancok, akiknek ajtót mutaték, útközben elkapják.

Maradok, a Te igaz hű bajtársad és jóakaród: báró Csíkszentkirályi és Krasznahorkai Andrásy István, brigadéros generális, gömöri örökös főispán, és Krasznahorka várkapitánya.”

Ez bizony csalhatatlan bizonyítvány volt. Ahány mondás, annyi csapás.

Azt is lehetett hinni, hogy amit Zápolya Jánosról mond a levél, az II. Rákóczi Ferencre értetődik.

Mindenki ismerte Andrásy írását, akik elolvasták a levelet, mind megcsókolták utána a leírt nevét.

– Hm! – mondá magában Juliánna – itt ugyan osztják a csókokat hát nekem jut-e vagy egy?

Pelargus olvasta a levelet utoljára, ő adta azt vissza Korponaynének.

Azzal felkapott egy poharat az asztról, azt mondá:

– No hát urak, nem valót mondtam-e? Hogy aki mindezt véghez vitte, a mi asszonyunk oly igaz és tiszta, mint az angyalok a mennyországban. Vivát a dicső asszony!

A poharak összecsőrdültek, s mindenki utána kiált:

„Vivát a dicső asszony!”

De Juliánna nem ügyelt arra, ami a háta mögött történik, ő csak azt a némaságot leste, ami a férje ajkait halottá tette. Annak az arca nem mozdult meg.

Fabriczius is csak a griflijét nyálazta, minélfogva az éppen nem fogott a palatáblán, mikor írni akart vele.

Juliánna oly kérő, oly esdő tekintettel nézett az ura szemébe, hogy annak bizony e néma tekintetből is meg lehetett volna érteni szíve legtitkosabb gondolatját, de hogy az arc csak mégsem akart meglágyulni, hát végre is kénytelen volt az asszony a szóhoz folyamodni.

– Én uram! Én kedves, egyetlenegy galambom, drága férjem. Ne nézzen reám kegyelmed ily kegyetlen hideg tekintettel. Ha nagy volt a vétkem, százszorosa nagyobb volt a bűnbánatom. Íme nem tartottam elégnek, hogy megbűnhődjem érte; meg is fizettem érte. Ha örült nagyravágásom egy rossz lépést botlatott el velem, azért száz mérföldet barangoltam össze, magam megalázva, hogy helyrehozhassam. Nem féltem vihartól, nem féltem rémségtől, gyöngé asszonyerőmet megsokszoroztam! Férfiaktól rettegett munkát elvégeztem, örömről lemondtam, lelkemet Istennek, fejemet halálnak ajánlottam: ahová kegyelmed elküldött, nekem a pokol pitvaránál is rettenetesebb helyre, elvándoroltam: tüzes sárkánytól őrzött kincs nem nehezebb, mint amit onnan én elhoztam... Nem érdelek-e meg valami jutalmat?

S azzal térdre roskadt, két karját kitérve s könnyező, bűnbánó, megtérő szemeivel férje arcán élve.

Bizony mindenki meg volt hatva e jelenettől.

Korponay János ekkor odafordult Fabricziushoz.

– A tett jó szolgálatok valóban megjutalmazandók, Fabriczius uram. Fizessen ki kegyelmed a pénztárunkból ennek az asszonyságnak – ezer *darab aranyat*.

Juliánna erre a szóra mint egy veszett tigris ugrott fel a térdeiről, s olyat ütött az öklével Korponay homlokára, hogy az három lépést tántorodott hátra, s azzal széttaszigálva a körülálló férfiakat, felszakítá az ajtót, lerothant a lépcsőn, ki az utcára, felkapott a szekérbe, rávagdalt a lógósra, s azzal, mint akit veszteni visznek, vágatott el az erdők felé. Mindegy, akármerre!

XXXVII. Fejezet

A Pelargus fogadása

A dobsinai jégbarlangba leütött istennyila nem gubahította meg jobban a követfújó urakat, mint ez a nem várt ökölcsapás. – Erre az egyre nem volt senki készen. – Hogy a bűnbánó Magdolna egyszerre vad fúriává alakuljon át, ez mesemondásba való képtelenség. Mert hiszen azt mindenki érthette, hogy biz az elég sértő szó volt Korponaytól, hogy a feleségét úgy meggyalázta ennyi férfi előtt, hogy amidőn az előtte térdepelt, és igazán nagyon megérdemelve a bűnbocsánatot, azt a jutalmát várja önfeláldozó tetteinek, hogy a férj kezét nyújtsa neki, felemelje, s tán meg is csókolja, hát akkor az ki akarja őt fizetni aprópénzzel. Mert hát egy várva-várt csók még ezer aranyra felváltva is csak aprópénz. – Biz ez kegyetlenség is volt Korponay János uramtól, meg bolondság is volt; ha ez a mód kapna divatra, győznék azt Magyarország aranybányái! Nem kellett volna az asszonyt (és méghozzá a hű *szolgálot*) így megsérteni. S ha a megbántásért az asszony záporkönnyekre fakad vala, a haját tépi, a világot átkozza vala, vagy hogyha még úriasabb szokást követve, ott menten elájul, s egy óráig engedi magát vízzel locsoltatni, míg feléled, hát ez egészen rendén következő jelenet lett volna, de ilyen vastag végén kezdeni a dolgot, mégiscsak olyan megfoghatatlan eset, hogy az embernek a szeme-szája eláll bele.

Azt persze az urak közül senki sem tudhatta, hogy ennek az asszonynak a lelkében ott bujdosik már régóta egy veszett manó, egy másik „kifizetett ezer arany” emlékében, s ezt a *nyugtatványt* az ezer aranyról régen ott hordja már a markában, s csak az alkalomra vár, hogy kifizesse annak, aki rá talál duplázni, ha mindjárt a „kegyelmes” uram lesz is.

Hát éppen a *kegyetlen* uram duplázott rá. Meg is kapta.

A nagy ijedségben senkinek sem jutott eszébe, hogy ezzel az asszonnal valamit kellene tenni. – Csak akkor ocsúdtak fel az elhüledezésből, mikor a vágató kocsi zörejét meghallák.

Legelőször Korponaynak jött egy gondolatja. Ez a gondolat az volt, hogy lekapott egy puskát a szegről, s utána akart szaladni az asszonynak.

Hanem Pelargus útját állta, s a hátát az ajtónak vetve, megragadta a férj kezét.

– Mit akarsz, cimborám?

– Eredj az utamból. Meg akarom ölni!

Erre a szóra többen is odaugrottak melléje, s ráncigálni kezdték, hogy ilyet ne tegyen.

A kocsi is jó messze zörgött már, azt a golyó nem éri utol.

Korponay halászápadt volt a dühtől.

Pongrácz ezredes átölelte két karral, s úgy vonszolta el az ajtótól.

– Nehogy utána lőj, cimborá, mert akkor elárulsz bennünket csoportostul.

– Ha most nem ölöm meg, később kell őt megölnöm. Tehetném hazai törvényeink szerint is. Szent László szabadságot ad a sértett férjnek, hogy hűtelen nejét megölheti. De nem azért. Nem is azért az ütésért itt, akit soha életemben halandó ember csatán kívül meg nem ütött; még az édesapám sem. – Nem azért! Hanem hogy el ne árulhasson bennünket. – Minden titkunk a kezében van. – Nemcsak a mienk: fél Magyarországé. Az egész összeesküvés kapcsai, szálai: minden résztvevőnek a neve. Ha ez az asszony élve marad, mi ne az Istenhez imádkozzunk többé, hanem az ördögökhöz, hogy el ne vigyenek bennünket.

– Ezt akkor gondoltad volna meg, édes cimborám – szólt közbe Pelargus –, amikor ily kegyetlenül megsértetted. Ne azt nézted volna, hogy a feleséged térdepel előtted, hanem azt, hogy a mi leghasznosabb szolgálattelvő közbenjárónk kéri tőled a jutalmát. – Mit fecserled te a mi aranyainkat, amire olyan nagy szükségünk van, holott ő csak egy csókot várt tőled, s bizony nem tört volna ki bele a fogad, ha megadod neki.

– Kölyök! Ne tarts nekem leckét.

Fabriczius a huzakodók közé veté magát.

– Azt mondom, cimborák, hogy a veszekedést halasszuk holnapra, most pedig szedjük a sátorfát, s igyekezzünk a lovainkhoz eljutni, mert Kézsmárk ide csak egy óra járás, s két óra múlva a nyakunkon lehetnek a Löffelholtz dragonyosai.

– A biz igaz! – monda Pongrácz –, hogy a szemeit szikrázni láttam, alig hiszem, hogy ez az asszony le hagyja menni a napot anélkül, hogy minden dolgunkat elárulja a labancnak.

– De nem fogja elárulni! – kiálta Pelargus. – Azt már én fogadom.

– Te? – ordított rá Korponay. – Hogyan állsz jót érte?

– Megmondom. Nem hiszem, hogy ez az asszony el tudja a rábízott titkokat árulni valaha! Bármilyen haragért. Hogy egyenkint akármelyikünket lekéselni képes, azt nagyon elhiszem. A sárgarépához sem ülnék le vendégül többet, amit az ő keze főzött. De hogy elárulja, hóhér pallosának adja a tulajdon édesapját, pedig annak a feje van legfelyül, azt nem hiszem. Sohasem hiszem el.

– Én arra is képesnek tartom – hörgé Korponay.

– Teneked szabad őt nagyon rossznak tartanod, mert te tudod, hogy milyen jó volt; nekem semmi okom sincs rá, hogy szeressem; tehát nem is gyűlölöm. – Lehetetlennek tartom, hogy egy asszony vérpadra vigye mindazokat, akiket szeretett. – Ez egy rémalak volna, amilyent a mīthológia sem bírta kitalálni. Hanem ez hát csak hit. Én bizonyosságot akarok tinektek nyújtani. Magamra vállalom, hogy utána megyek ennek az asszonynak. Kísérni fogom őt nyomrul nyomra, mint a véreb. Se éjjel, se nappal egy lépést nem fog tenni, hogy azt meg ne tudjam. Nekem mindenütt vannak jó cimboráim, akik segítenek. Úgy körül fogom őt, mintha hálóban volna. És ha egyetlenegy lépést talál tenni, ami azt mutatja, hogy ügyünket elárulni készül, esküszöm az élő Istenre és apám, anyám örök lelki üdvösségére, hogy akkor én viszem halálra azt az asszonyt, mielőtt az árulást elkövethette volna. Ti járjatok a magatok útjain, én megyek az enyimen. Mától fogva nem vagyok ember, csak a szegődött árnyéka egy másik embernek. Ti gyűlöljétek őt, féljétek tőle, piszkoljátok a nevét. Én szeretem őt, ragaszkodom hozzá, s lemosom a nevéből a szennyet; ha kell, a saját vére hullásával.

Ráhagyták, hogy fusson hát utána; ők, a többiek, futottak a lengyel há-
tár felé.

XXXVIII. Fejezet

Recidíva

Ő pedig futott, mint a szarvasgím a nyakában harapott hiúzzal.

Ez a szó kergette világgá.

„Fizessünk neki ezer aranyat!”

Éppen, ahogy a labancok mondták: „Azért, hogy elárultad nekünk a fedelmet, ezer aranyat kifizettünk.”

És emezek is tudják már, hogy az ilyen szolgálatnak ilyen a jutalma. Nem becsület, nem szeretet; – pengő pénz, amit erszénybe lehet seperni.

Kihez fusson a panaszával? Ki érti meg?

Az egyik férfi kikomplimentezi a házából, ájtatos, kegyes, filozófus beszédekkel, a másik kitaszítja gorombán.

„Fizessünk neki ezer aranyat!”

Mi kellene még más?

Csak nem kérdezhetik tőle azt, hogy hát a szíved fáj-e?

Ha fáj, ott a doktor, kérjen rá balzsamot. Patikában adják. Eszébe jutott a doktor. A tudós Cornides Lőcsén. Hiszen tulajdonképpen azért jött ide fel, hogy azzal beszéljen, s rábírija, hogy pakoltassa fel magát, s utazzék le Dobsináig meg Krasznahorkáig, a két beteg gyermeket megkuruzsolni. – Hanem ahhoz pénz kell, sok pénz, mert a doktor nem utazik ingyen. Lám milyen okos dolog lett volna azt az ezer aranyat behurkolni, és – nem adni nyugtatványt róla.

Az a másik ezer ugyan fogytán van már, tán alig cseng belőle egypár a tarsolyban, az egész gazdagsága ez a szekér alma. Ha azt eladja, viheti a tót parasztszekéren a finnyás doktort magával.

Szó sincs róla. Csak olyan kódorgó, vad gondolatok ezek.

Nem gondol ő most a beteg fiával sem.

Ismét lejtőn fel visz az út, sűrű fenyőerdő között. A nő leszáll a szekérről, hagyja cammogni a lovait, maga a füves útfélen bandukol ostorpattogatva. De nem keres négylevelű lóherét, hanem letépi bokkrétának azokat a haragos kék sisakvirágokat, aminek kelyhében Mars, sisakjában egypár fehér galamb ül, Vénus galambjai. Szép virág, szebb jelvény: de halálos mérég. „Farkasölő gyökérnek” nevezik a népek. Jól mondta Pelargus, hogy nem szeretne ahhoz a sárgarépához leülni ebédre, amit ennek az asszonynak a keze fog főzni.

Egyszer csak nagy trombitafúvással jön szembe reá egy postaszekér, amit tizenkét dragonyos kísér, annak a jeléül, hogy valami előkelő, rangbéli személy utazik a hintóban. Van oka a fullajtárosnak olyan nagyon trombitálni, mert Korponayné lovai már megint legelészni álltak az útfélre, s eközben a szekeret éppen keresztbe állították az úton. A postaszekérnek meg kell állnia, a postás pogányul fújja a trombitát, hogy előidézze az erdőből a hanyag lóhajtót, a hintó belsejéből két asszonyság feje dugódik előre, mind a ketten zsémbelnek erősen, szidják az útjukat elálló parasztot.

Juliánna jól ismeri mind a kettőt. Az egyik Löffelholtz tábornokné, a másik a kis Blumevitzné, a Fabriczius leány: Juliánna kedvenc kicsikéje.

Egyszerre pajkos kedve támad. Odafut a szekéréhez, s televeszi a két markát szercsikával, s odaállva a hintóhágcsóhoz, palóc parasztkiejtéssel odakiált nekik:

– No, hát má nasságos asszonykák, nem vesz keetek egy kis szép aumát?

Azok elszörnyedve csapják össze kezeiket s felsikongatnak.

– Juliánna te! Korponayné!

Ő meg kacag, csak úgy reng bele a két válla.

– Micsoda komédia ez? – kérdé Löffelholtzné; az első ámulásból magához térve.

– Semmi komédia. Igen rendes dolog. Almát árulok.

– Te almát árulsz?

– Hát valami életmód után csak kell látnom, ha már nagyságos asszony nem lehetek.

– De te tréfálsz?

– Hogy tréfálnék? Azt tudjátok, hogy az uram birtokait elkobozták; az apámhoz nem mehetek, mert az agyonüt; valahány úri ismerősöm, módos atyámfia, az mind eltagadja előlem magát. Sehol be nem fogadnak, hát csak így az országúton kell éldegélnem.

– Hát Andrássy? – kérdé Löffelholtzné. – Hiszen mikor itt voltál nálam nemrégiben, s visszakérted a képeskönyvét, ami neki oly jó hasznára volt, mert bizony mondom, hogy nagyon segített neki a kegyleveléhez, hát akkor mondtad, hogy odaviszed hozzá. Azóta özvegy is lett. Hát nem fogadott jól?

Most kezdett még csak igazán kacagni Juliánna.

– Hahaha! Andrássy! Az én Lovelace-om! Az remetévé lett, könyvet ír; Triplex philosophia a címe; s minden reggel egy szegfüvet visz a megholt feleségének, s ott imádkozik naponkint három óra hosszat.

De erre már általános volt a kacaj.

Hahaha! Andrassy István imádkozik! Zsolozsmát énekel. A hátát korbácsolja! Böjtöt tart! Keresztet hány magára a szép asszony közeledtére! Hahaha! Ezt el kell mesélni.

Az asszonyok kiszálltak a hintóból, összeölelték, csókolták a véletlenül feltalált barátnét; beleharapdáltak egypár almájába, s aztán készítették, hogy üljön be közéjük a hintójukba, majd az almás szekeret elhajtja az egyik postaszolga, aki kerékkötőni van itt.

– De bíz almáimat nem bízom ebfogra – monda Juliánna. – Mert én az után élek.

– Ugyan ne bolondozz – unszoló Krisztina a nyakába csimpeszkedve –, nekem bizony nem árulsz almát faluról falura, mint a hiencek, odajössz hozzám Lőcsére, s ott maradsz, sohasem eresztelek el.

– Hiszen te magad is földönfutó lettél, elvették a bécsiek az apád birtokát a kegyleveled dacára.

.Löffelholtzné közbeszólt:

– De már visszaadták. Csak te jer most velünk. Százféle mondanivalónk lesz, ami rád nézve is igen örvendetes. Éppen tegnap érkezett meg a nyílt parancs, hogy Blumevitzné a Fabriczius-féle birtokokba visszahelyeztessék, annak az örömeire megyünk most Lőcsére. Alauda meg Belleville lovag várnak ránk nagy ünnepéllyel. Az úton majd elmondjuk a többit.

– De így csak nem mehetek Lőcsére, ebben a parasztruhában, másféle öltözet pedig nincsen velem.

– Az sem baj. Adok én az én ruháimból egyet. Tudod, hogy rád illenek az én öltözeteim, majd itt Poprádon megállunk a Husz apó vendéglőjében, ott átöltözhetsz.

– Poprádon? Husz apónál? Hahaha! – kacagott Juliánna, s aztán szilaj jókedvvel ugrott fel a hintóba. – Ez fölséges lesz!

Volt oka így kacagni: eléggé csiklándozhatta a szívét az a tréfás gondolat, hogy a nemes kuruc vezérek hogy fognak az ablakon kiugrálni, mikor őt visszatérni látják azzal a tizenkét dragonyossal.

Nem kérette magát tovább, beült a barátnéi közé s folyt aztán a vidám tereferé; egyszerre mind a hárman beszéltek és mesélték egymásnak, ami velük és körülöttük történt, s azért mind a hárman megértették egymást. Az asszonyoknak megvan erre a különös adományuk.

Juliánára nézve csakugyan fölöttébb érdekes tudósítások voltak azok, amiket a barátnőitől megtudott.

III. Károly, az új király, Spanyolországból megérkezett, s azzal egyszerre nagy fordulat állt be a bécsi kormányzatban. Illésházy befolyása helyett Pálffy Jánosé érvényesült. A király megerősítette a szathmári békeszerződést, annak minden következményeit érvényesíteni sietett. Összehívta az országgyűlést Pozsonyba, követválasztás lesz az egész országban, a

királyi meghívók már szétküldettek. A zaklatások megszűntek, a letartóztatott főurakat és nemeseket szabadon bocsátották, sok elkobzott vagyont visszaadtak, sok megígírtre új kilátást nyitottak. Így jutott Blumevitzné is hirtelenében az apja birtokába vissza. Az amnesztia újra ki lett hirdetve, a visszatérőknek új időhaladék engedve. A király azt óhajtja, hogy a nemzet teljesen kibékíttessék, mert az ország rendeivel családjának örökösödési uralkodását akarja elfogadtatni.

Ezek mind nagyon „jó” hírek voltak Korponaynének.

Már tudniillik nem annak a Korponaynének, aki lázadást és összeesküvést ojtogatni, beszemezgetni járt szerte-szét az országban, mindenféle vadoncba, gyékényes parasztszekéren, hanem annak a másik Korponaynének, aki a kész érett aranyalmát leszedni jár, négylovas hintóval.

Blumevitzné már megkapta a magáét, Löffelholtzné is erősen biztatva van, hogy zöld ágra jut; most csak Pozsonyba kell lemenniök, s a formáságokat elintézni a hivatalos dicasteriumoknál. Íme együtt mehetnének mind a hárman, Korponayné is nyélbe süthetné most a maga dolgát.

– Csak megvan a donációs leveled, a lőcsei kapitulációból? – kérde Löffelholtzné.

– Óh, azt mindig magammal hordom – szólta Juliánna a keblére tapintva, s nyomban ijedten kiálta fel: „Szentséges Isten!”

– Mi az? Nincs nálad!

Juliánna ki akart ugrani a hintóból, szerencséjére visszatartották.

– Nincs meg a donációs leveled?

Az megvolt. Hanem erről a levélről más jutott az eszébe Juliánnának, amiről e percig csudamódon megfélekedezett. – Az összeesküvők levelei. Valamennyi veszedelmes levél, amiket az apja utasítása szerint csak akkor kellett létszen átszolgáltatni az urának, amikor búcsút vesz tőle. Szép búcsúvétel volt! Azok a levelek mind egy szarvasbőr vánkosba vannak bevarrva, s ez a vánkos ott maradt az almás szekéren.

– Hova akarsz szaladni? – kérde Löffelholtzné. A fél lába már kinn volt Juliánnának a felhágón.

– Ott hagytam a szekereimen. Futok vissza érte.

– Minek futnál? Elnyargaltatunk érte egy dragonyost, az elhozza. Miben volt?

– Nem! Nem bízhatom idegen kézre. Magamnak kell érte mennem.

(Hiszen ha azok a levelek a császáriak kezébe kerülnek, a legelső, akinek a feje gurulásnak indul, magáé a szép asszonyé!)

– Hát akkor inkább visszafordulunk a hintóval.

Szerencsére a véletlen kiségitette Juliánnát e kétségbeejtő szorongatásból. – Azaz, hogy nem a véletlen, mert ilyen nincs, hanem a körülmények logikája.

Az almás szekérre delegált postalegény ugyanis, miután az ostornyelét kipróbálta a rudason, meg a nyergesen, hogy azokat gyorsabb haladásra bírja, de minden siker nélkül, vesztében a lógósrá talált egy nagyot húzni, mire az telerúgta a szemét, száját sárral, szügyébe vágva a fejét, elkezdett vágatni a szekérrel, magával ragadva a másik két párát is. Így aztán nagyhamar nemcsak utolérte az almás szekér a hintót, de még el is hagyta, úgy kellett a bőszült Pegazusnak útját állni fegyveres erővel.

Juliánna sietett is azonnal a szekéréhez. Az alma mind az ördögé lett, hanem a szarvasbőr vánkos megkerült.

– Hála Istennek. Csakhogy ez megvan.

Azt azután nem is hagyta el többet magától, hanem ráült, vagy a hóna alá vette, mikor leszálltak.

Poprádra érve a Husz apó vendéglője előtt nem következett be az a tréfás jelenet, hogy a kurucok az ablakon át vegyenek búcsút, azok rég az erdőben jártak már akkor. Itt azután Juliánna átöltözött Löffelholtzné egyik gálaköntösébe; Lőcsére már mint úri asszonyság tartá bevonulását.

A Fabriczius-ház előtt egész deputáció várta az érkezőket. Alauda bíró úr teljes hivatalos ornátusában fogadta Blumevitznét, bevezetve őt visszanyert palotájába, s saját kezeivel tépte le a szobák ajtajairól a sequestráló pecséteket.

Odajött doktor Cornides is, felajánlva a most érkezett hölgyeknek a konyháját, addig, amíg azok újból berendezkednek.

Még humorizált is a tudós férfiú, mondván:

– Első eset, hogy a doktor konyhájából egészséges emberek számára praescribálnak.

S a vendégség, amit a doktor az egész úri társaságnak adott, becsületére vált az egész orvosi karnak; azt mondták rá, hogy az egészséges embereket még jobban meg tudja gyógyítani, mint a betegeket.

Ott volt Belleville lovag is (még mindig császári helyparancsnok Lőcse városában), s ezúttal szabadon udvarolhatott a szép szalmaözvegynek.

Mikor a sok étel és ital feloldotta a nyelveket, aztán nem is igen tartotta senki titokban az élményeit. El lettek fecsegve a várfeladás éjszakáján történt tarka dolgok. Most már nevetni való tréfák. A ház fiatal asszonya ott a ketterhäuschenben! (Minő éj volt az!) A megszabadítás furfangos bohózata. Léni asszony, ki az ópiumpilulákat maga itta meg sörben a beteg helyett, s a félholt asszony, akit a doktor hasztalan elektrika-masinázott. – Hát még aztán a jó Belleville lovag, aki kapukulcs helyett a ketterhäuschen

kulcsait kapta meg, s majd a nyakát veszté a fél várossal támadt küzdelemben.

Alauda uramnak a gombjai pattogtak le a mellényéről a nagy kacagástól, mikor ezeket elbeszélték, ki-ki hozzáadva a maga részéről tapasztalatakat.

Egyszerre csak aztán a nagy féktelen jókedvből aláesett a szép asszony a nagy komolyságba.

– Milyen jó kedvem van, tán vesztemet érzem? Még az én jó doktoromat is hogy kifigurázom, pedig hiszen csak azért jöttem most Lőcsére, hogy segítséget keressek nála a szegény kis fiacskám számára.

S egyszerre tele lettek a szemei könnyel.

Doktor Cornides minden állapotban kész volt a tudomány hatalmát éreztetni. Kikérdé Juliánát a kisfiú betegségének jelenségei felől. – Komplikált baj! – De az orvosi tudomány meg tud küzdeni vele. (A régi orvosi tudományt értjük, a mostani nem ér semmit.) Egész ív papiros megtelt a recepttel, amit a tudós férfiú e veszedelmes baj ellen összeírt. Olyan arcanumok, amikről a mostani orvosoknak sejtelmük sincsen már, a föld öt részéből, tenger fenekéről, retorták mélyéből, cethalak gyomrából előkerült szerek.

– Ettől meg kell neki gyógyulnia – mondá a doktor az elbúsult anyának. – Hanem egyre figyelmeztetem. Ezt a receptet az egész országban csak egy helyen tudják elkészíteni, mert sehol másutt porrátört baziliszkiszívet nem kaphatni, azt csak igen nagy urak szerezhetik meg. Azért ez csak gróf Pálffy János őkegyelmessége vöröskövári (Bibersburg) várában elkészíthető, az ottani híres officinában.

– No látod – mondá Löffelholtzné –, most már eggyel több okod lesz Pálffy Jánost meglátogatnod.

Juliánna azt mondá erre aggóskodva, hogy nagyon sokba kerülhet egy ilyen hosszú út.

– Apropos! – szólt közbe Alauda uram. – Kegyelmednek, nagyságos asszonyom, még valamit át kell adnom, mit a városnál felejtett. – Az ám! Nem is találja ki, hogy mit? Hát amikor Korponay János kapitány úr (még akkor csak az volt) meg lett bízva a bizonyos expedícióval, a löpor- és élelembeszállítás végett, a tanács egy kétszáz aranyat nyomó láncot decretált a számára jutalmul. Korponay uram akkor ezt, bizonyos okoknál fogva, nem vehette által. Most meg már aligha vehetné át. A lánc pedig itt van. Azért én legcélszerűbbnek találom, ha azt a feleségének szolgáltatatom által.

Soha jobbkor lánc nem érkezhett! Mintha csak az égből esett volna le.

Juliánna ismét jókedvű lett. Azt súgta Alaudának, hogy csak adja vissza azt a láncot az ötvösnek az aranyértékben, s aztán fizesse ki belőle azt a tartozását, amivel egy itteni pipereárosnak csipkefátyoláért adósa maradt, a többinek majd akad helye. – Íme kétszáz arany már megtérült a visszatartott ezerből. Pedig ezt is Korponay János kereste!

XXXIX. Fejezet

Váratlan fordulat

Harmadnapig mulattak az asszonyságok együtt Blumevitzné házában Lőcsén. Negyednap reggelre volt elhatározva az együtt utazásuk Pozsonyba.

Elutazás előtti estén egészen magukra voltak.

Löffelholtzné többször kérdezősködött Juliánnának a férje után, és hogy mi történt közöttük?

Juliánna egész hosszú mesét gondolt ki erről a témáról, hogy ők már egészen kibékültek, Korponay János ugyan még Lengyelországban van, de már írt a feleségének, hogy haza kíván jönni; a király hűségére fog állni, magának elfogadja az amnesztiát, s jószágait a fia számára visszakeri. Juliánna minden órán várja a férje hazaérkezését; egyrészt az is vezette ide a Szepességre, hogy itt remél vele találkozni.

Mikor aztán legvakmerőbb fantáziával mesél a valósággal szembeszökő kitalált dolgokat, felnyílik a szobaajtó, s belép rajta – az, akit emlegetnek: Korponay János, a férj.

Ő az valóban, nem rémkép, nem tünemény; a valóságos Korponay János áll ott, félvállra vetett köpönyegben, kezében a hiúzbőr süvege.

Legelső, aki őt fölismeri, Löffelholtzné. (Korponay valamikor a császáriaknál szolgált, onnan ismerte még.)

– Ah! hozta Isten kegyelmedet. „Farkast emlegettünk, s a kert alatt kullog.”

Juliánnának az egész testét a jéghideg rémület állta el. Pedig őneki kellett legjobban örvendezni e betoppanó alak láttára. Hisz éppen most mesélte a barátnőinek, hogy őt várja, hogy milyen nagyon óhajtoznak egymás után.

Erőszakot kellett tenni elszibbadó idegein, és eléje sietni nagy örvendező repeséssel az istenhozta kedves vendégnek; ölelésre kitérve karjait, s ajkait csókra kínálva.

S a *kedves* férj megölelte, megcsókolta a *kedves* asszonyát, ahogy patriarkális szokás volt hazánkban.

És az ölelő kezében nem volt tőr rejtve, amit hátulról a szívéig szúrjon, és ajkaira nem volt olasz méregfestvény kenve, amivel a váltott csókban nejét megmérgezze; inkább nagyon gyöngéden bánt vele; észrevéve,

hogyanak a térdei roskadoznak, odavezette a karosszékéhez, oda leültette, és aztán szépen kezét csókolva a tábornoknénak és a háziasszonynak is, gavallérosan oda támaszkodott a szék támlányára.

– Mi jó szél hozza ide kegyelmedet? – kérdezé Löffelholtzné.

– Engemet valóban igen jó szél hozott – felelt rá Korponay nyugodtan.

– Az a szél, amely átfújta hozzánk Lengyelországba a hírét, hogy az új magyar király a hazatérőknek amnesztiát adott. Én már torkig laktam a lengyel barátsággal, s nem kérek belőle, se ecettel, se mazsola szőlővel többet; hazasiettem, hogy az amnesztiában részesüljek.

– No azt nagyon bölcsen és okosan cselekedte kegyelmed – helyeslé a mondottakat Löffelholtzné –, ennél helyesebbet nem tehetett. Biztosítom kegyelmedet, hogy ami tőlem és az uramtól telik, mindent el fogunk követni, hogy kegyelmed a birtokába minél előbb visszahelyeztessék.

– Hiszen éppen egyenesen oda akarok menni: az osgyáni birtokomba, s ott várom be a saját házamban, ami velem történni fog. Ugye, te is velem jössz, kis feleségecském?

Juliánna a halál félelmei között rebegé (mosolyogva):

– Ahová kegyelmed magával viszen, oda megyek.

– Mi pedig most éppen Pozsonyba akartuk vinni a kegyelmed asszonykáját, hogy bizonyos neki ígért donáció ügyét, kedvező lévén rá az idő, szorgalmazza.

– Nem bánom – szolt Korponay, s még csak a homloka sem vonult ráncba. – Ha másfelé van menetele az asszonyomnak, én beleegyezem.

Juliánna alig hallhatóan suttogá:

– Én az urammal fogok menni.

Löffelholtzné elnevette magát.

– Azon sem csodálkozom. Olyan hosszú távollét után az ember újból vőlegény és menyasszony, s nem adná olyankor a maga csendes kuckóját a császár palotájáért. No, hát majd ha a második mézeshetek leteltek, akkor bocsássa fel kegyelmed az asszonyát Pozsonyba.

Ez mind a legszivesebb enyelgés hangján folyt ebben a modorban. Korponayt a háziasszony ottmarasztá szállásra és vacsorára.

Az estebéd végeztével tudatták Korponayval, hogy mint utas ember, ha elfáradt, felmehet a számára elkészített szobába. Ugyanazon erkélyszoba ez, ahonnan egykor Juliánna leste Belleville lovagnak a furcsa küzdelmét a ráröfönt polgárőrökkel, az ablakfüggöny mögül, meg ahonnan Korponay alákiabált a kuruc hajdúknak, hogy nem kell megadni magukat, hanem ütni kell a labancot. Mind a kettőjükre nézve emlékezetes szoba volt az.

Juliánna most találhatott volna valami ürügyet, hogy a férjét előre bocsássa, s aztán mint egykor itt ezen a helyen, ahol őt a kardjával ketté akarta vágni, megfusson előle, és szaladjon, míg a lábai bírják, világtalan

világgá; – de nem tette azt. Valami halálmegvető dac kényszerítette, hogy együtt menjen az urával, karját annak a válla körül fűzve, fejével az arcához hajolva, kísérvé a másik két asszony tréfás nevetésétől.

Mikor a lépcsőkön felhaladva az emeleti szobába felértek, ahol a széles mennyezetes ágy el volt készítve a számukra, a kandallóban ropogott a tűz, az álló falióra fel volt húzva és járt. – Korponay letette az asztalra a kezében hozott karos gyertyatartót; akkor Juliánna széttárta előtte a karjait, s azt mondá neki;

– Azért jöttél, hogy megölj? Itt vagyok. Végezd, nem fogok kiáltani.

Korponay megfogta a kezét szelíden, s a másikkal megcirógatta azt.

– Nem, Juliánám. Távól van tőlem ez a szándék. Sőt azért jöttem, hogy visszavegyeek és veled maradjak. Éppen az az ütés, melyet tőled kaptam (nézd most is itt a gyűrűdnek a sebhelye, amit rajtam ejtél), ez győzött meg fölőle, hogy igazlelkű és becsületes vagy. Akkor szerettelek meg újra. És mármost rajta leszek, hogy te is szeress engem.

S azzal az ölébe vonta, és gyöngéden magához szorongatá, többször megcsókolva a szép, lesütött szemeit.

Juliánna szédelő fejét odahajtá az ura keblére, s sokáig úgy érezte, mintha egy más világban volna, magánkívüli gyönyörben, míg egy hideg, józan gondolat magához nem térítette.

– Óh, én édes lelkem uram. Olyan nagy boldogság volna ez, amit te énvelem osztasz, hogy magát a mennyországot sem kívánnám helyébe, ha egy nehéz gondolat nem háborítana. Elhiszem, hogy nem azért jöttél, hogy megölj, elhiszem, hogy velem fogsz maradni, de azt gondolom magamban, (ne haragudjál meg érte ha titkos gondolatomat megvallom), hogy te most azért kerestél csak fel engem, mivelhogy összeesküvő társaid így határozták. Azok félnek, hogy én bosszúból vagy haszonlesésből elárulhatom az ő egész tervüket, s ők határozták azt el, hogy te válj ki közülök, és térj vissza amnesztiával, és azután őrizz magad mellett mint hites férjem és uram, hogy őket el ne árulhassam.

S ez alatt a beszéd alatt úgy figyelt minden arcmozdulatára a férjének.

Ez az arc csak fanyar bosszúságot mutatott.

– Ah, kérlek, hagyd el azt! Van eszében valakinek még összeesküvést szítani. Akinek még ezt a szót kimondják, hahotára fakad. Hiszen nem én vagyok az első, aki az amnesztiát elfogadja, hanem találd ki, hogy kicsoda?

– Ebeczky?

– Feljebb!

– Bercsényi?

– Mégis feljebb!

– Nem tudom kitalálni.

– Maga a fejedelem, Rákóczi Ferenc.

– Hihetetlen!

Én sem hittem, amíg bizonyosságot nem vettem felőle. Nem fog bele két hét telni, hogy bejön a fejedelem egész parádéval Krakkó felől, Nagy-Szombatig jön fel eléje Stella császári generális két század dragonyossal, akik díszkíséretül csatlakoznak hozzá, s azokkal együtt vonul fel a pozsonyi várba, ahol a nádor és a kancellár fogadják. Visszakapja a birtokait, a gyermekeit, a feleségét, meghagyják neki az erdélyi fejedelemséget, úgy ahogy Apafi Mihály bírta, német helyőrségekkel a várakban, s új korszak kezdődik vele az egész országban. A Rádayak, Vayak, Esterházy Dánielék, Ebeczkyek, Csákyak, Andrássyak mind főhivatalokba jutnak, s nagyobb hívei lesznek Károly királynak, mint amilyen rebellisei voltak Lipótnak és Józsefnek. – A kuruc nevet lemossuk magunkról szappannal.

S oly őszintén nevetett hozzá, hogy az asszonynak el kellett hinnie, hogy igazat beszél.

S amit el nem hitt a szavainak, elhitte a csókjainak. Nem! Ilyen forrón nem csókol az, aki a szíve fenekén haragot hordoz.

Mikor kora hajnallal Juliánna felébredt, azt hitte, hogy csak egy varázslom volt, amit keresztülélt. Amint az ágy kárpitját félrevonta, a betörő napsugár a csendesén alvó férj arcát világította meg. Hát ébren is tart még ez álom?

A férjnek a feje azon a szarvasbőr vánkoson nyugodott, amelybe a veszedelmes levelek voltak bevarrva.

Juliánna megcsókolta annak az ütésnek a helyét, s hagyta őt tovább aludni.

XL. Fejezet

Mi lehet egy elejtett szóból?

Semmi kétség, hogy Korponay Jánost az az indítóók hozta haza, amit Juliánna gyanakodó esze olyan hirtelen kitalált.

Hogy az ő titoktartását biztosítani lehessen, erre ez volt az egyetlen mód, visszatérni hozzá a férjnek, aki a nőnek egyedül jogosult őriző pásztora, s aztán ki nem bocsátani őt többé a keze közül.

Valóban az összeesküvők dolga volt az, hogy Korponayra rámérték ezt a feladatot.

Esküjük kötelezte őket, hogy a célba vett feladatért, ha küldik, a pokolba is elmenjen mindegyik.

Ez pedig nagyon hasonlított a pokolhoz.

Egy olyan szigorú, büszke jellemnek, mint Korponay, oda törni meg magát, hogy hazajöjjen, kegyelmet kérni, hogy megsüvegelje az apró potentátokat, akik az útjába akadnak, s ha a régi cimborákkal összetalálkozik, beszéljen velük az időjárásról meg a cserebogarakról. És aztán mindennap egy asztalhoz ülni azzal az asszonnyal, akit jobban gyűlöl, mint a labancot és mindennap inni abból a pohárból, amiből már más valaki ivott! – Édelegni, andalogni, boldogságról beszélgetni azzal a nővel, akit emlékezetéből ki kellene tépnie! – Viselni a homlokán annak az ütésnek a helyét, amit tőle kapott, s ez még nem a gonoszabbik emlék a homlokán, amit miatta visel. – És most csókolgatni azt a kezet, mely őt megsértette, azt a kezet, mely Lőcse kapuját az ellenségnek megnyitotta, azt a kezet, mely az árulás bűndíját elfogadta! És csókolgatni azt a hűtlen, csalfa, szép száját, nehogy elárulja a titkait! És óvni azt az embert, aki őt meggyalázta, hogy el ne árulja azt az ő felesége, őneki örködni kell Andrassy élete fölött, akinek halálát kellene kívánnia, mert az a kiszemelt fővezér! – És most még csak el sem taszíthatja ez asszonyt magától, mert a magyar törvény szerint, ha a férj a hűtlen feleségét egyszer visszafogadta, többé ellene semmi panaszt nem emelhet.

Korponay úgy tett, ahogy rábizatott.

Az a hír Rákóczi visszatérteről is az összeesküvők által szándékosan terjesztett vaklárma volt. Ezzel takargatták el a rejtett útjaikat, a királpártiakat ezzel áltatták el. S a vaklárma nagyon jól sikerült, tán a szándékon túl is. Elhitte minden ember, hogy Rákóczi csakugyan a király hűségére tért s

hazajő, birtokait átvenni. Erre aztán a még eddig agyarkodó, apró kuruc kolomposok, faluszájai is ágy alá vágták a piros csákós süveget meg a kerecsentollat, felvették a birkaprémes sapákat, s siettek csapatostul fel Pozsonyba, hogy ki ne maradjanak valahogy, mikor a kegyelmet osztják.

Juliánna maga is egészen elhitte ezt a mesét. Ezt is, meg a másikat is, hogy ővele most a férje boldog.

Hisz ő is minden tudományát az asszonyi szívnek előveszi, hogy a férjét boldogítsa. A kisfiát is hazahozta a nagyapótul az osgyáni kastélyba, s egész napját annak a gyűgyögtetése foglalja el.

Talán Korponay is elhitte azt a másik mesét, hogy egy asszony, mikor csókol, nem gondol másra, csak erre a csókra.

A boldog idillt hát nem zavarta meg más, csak a prózai gondok. Korponay birtoka még mindig zár alá volt vetve, s a felmentés késett. Emiatt a jövedelem nagyon összeszorult.

Juliánna többször említé a férjének, hogy jó volna felmenni Pozsonyba Pálffyval meg Illésházyval beszélni, de Korponay húzódozott tőle, hogy ő átall a nagyurak ajtaján kopogtatni.

– No hát kopogtatok én. Engedd meg, hogy én menjek hozzájuk.

Korponay azt mondta neki rá: „Eredj, én majd itthon maradok, – a kisfiúnak pépet főzni.”

Juliánna nem annak örült jobban, hogy minő sikere lesz majd az ő pozsonyi útjának, mint inkább annak a bizalomnak, hogy őt a férje magában elereszti.

Nem bizalom volt az.

Még volt valaki más is, aki őreá vigyázott. Ott volt Pelargus.

Abból, amit ez az ifjú az utóbbi években Felső-Magyarországon elkövetett, egy hősköltemény telne ki magából. Nekünk azonban csak azt kell belőle megtudnunk, ami Juliánna történetével van kapcsolatban.

Az akták szerint *kilencsász* embere volt Pelargusnak, akikkel ezen az egész vidéken rendszeres statum in statu tudott fenntartani. Egyszer-egyszer felbukkantak, s rémületbe hozták a felső vármegyéket. Ha megéheztek, raboltak, sohasem mást, csak ennivalót.

Mikor Juliánna felutazott Pozsonyba, Pelargus és társai mindenütt nyomában voltak.

Pozsonyban már akkor olyan volt a sokadalom, a tömérdék instancia-hozó vendégseregétől, hogy a fogadóban csak nagy könyörgésre tudott Juliánna egy szobácskát kapni, a hintáját pedig haza kellett küldenie, mert a lovak számára istálló nem volt kapható.

És ezután beletelt három nap, amíg Pálffy Jánosnál audienciát tudott nyerni. Úgy látszik, nagyon elfelejtették már a nevét.

Mégiscsak bejutott nagy nehezen, a kegyelmes úr rá is ismert, ha nem is fogadta valami kitüntető módon.

Juliánna előadá, amiért idejött, a férje birtokainak a lezárolás alóli felmentéseért; a főúr megbiztatta, hogy csak viselje magát Korponay uram csendesen, ha az ő dolgára kerül a sor, majd azt is elintézik.

Korponayné azonban fel akarta használni az alkalmat, ha már egyszer idáig jutott, hogy azt a másik dolgot is emlékezetbe hozza: a fiának ígért donációt.

– Hja asszonyom – mondá erre Pálffy kitérőleg –, az most nehezen megy. Mi is a kegyelmed titulusa erre az impetratióra?

Már elfelejtették!

– A lőcsei kapituláció! – mondá a hölgy, előkeresve a tarsolyából a rá vonatkozó iratot.

– Úgy? Tudom, tudom. – De azért már kegyelmed kapott egyszer egy-ezer aranyat.

Juliánának fejébe futott a vér.

– Azt legjobban tudja kegyelmességed – szólt keserűen –, hogy ezt az ezer aranyat nekem Wratislaw adta, abból a célból, hogy a kancellár futárját minden áron megelőzzem, aki kegyelmességednek a visszahívó dekrétumot vitte. S én ezt a feladatot végre is hajtottam.

– Igaz biz az. Hanem ezt az érdemét az asszonymak nemigen lehet felhordogatnom a kancellár előtt, sőt kénytelen volnék a magam részéről eltagadni, hogy tudomásom van róla. Már ebben csak nyugodjék meg kegyelmed. Az a lőcsei história olyan csekély dolog most már, hogy azt senki fel nem veszi a földről. Azt sem tudják már, hogy mi volt az a Lőcse? A háborúnak vége. A kurucok seregestől jönnek az ajtónkra hűségüket contestalni, a nagy lojalitási kórusban a kegyelmed kérelme úgy elhangzik, hogy senki sem hallja meg.

Erre a szóra valami alvó ördög ébredt föl az asszony szívében. Ördögnek kellett lenni, más nem is lehetett, mert jótét lélek ilyen szót nem diktált volna neki.

– *Vigyázzanak, kegyelmes uraim, mert még lehet egyszer más világ is.*

Megbánta mindjárt, amint e szót kimondta, visszavette volna, ha lehetne. – Átkozott szó volt ez.

Az ország zászlósura e szóra hirtelen odalépett hozzá, haragtól szikrázó szemekkel, s megragadva a nő kezét, azt kiáltá a szeme közé:

– Mit tudsz erről! Te asszony.

Eddig kegyelmednek címezte, most „te asszony!”

Juliánna elképedt. Érzé, hogy ez a kezét fogó kéz vasbilincs, s aki hozzá beszél, a vallató inkvizítor, ő maga – egy fogoly.

Minden lélekjelenlétét össze kellett szednie, hogy a kezét ebből a vasbilincsből kiszabadítsa. Annak csak egy módja van.

Az, felelni a haragos kérdésre, bizalmas mosolygással.

– Igenis, tudok valamit.

– Beszélj.

– Ohó, kegyelmes uram! Azt nem adják ingyen. Éppen most volt szerencsém megérteni, hogy a nagyurak ígérete meg a beteg ember fogadása egy húron pendülnek. A tett szolgálatomra méltóztatott azt felelni, hogy „elmúlt esőnek nem kell köpönyeg”... Ha új szolgálatot akar kegyelmességed tőlem, előbb értesse meg velem, hogy mire becsüli azt?

– Kívánhatsz, amit akarsz.

– Hát legelőször is azt kívánom, hogy miután én kegyelmességednek sem leánya, sem húga nem vagyok, hagyjon fel a tegezéssel, s adja meg a megillető címemet.

– Igaza van kegyelmednek. Tessék helyet foglalni itt a díványon, főstrázsamesterné nagyasszonyom.

Juliánna helyet foglalt, s összeszedte minden eszét.

– Hogy kegyelmed tudója valami nagy dolognak, azt én már a belépésekor sejtettem – mondá Pálffy János. – Kegyelmed az apjánál tartózkodott a fegyverlerakás óta, s azt mi jól tudjuk, hogy az öreg Ghéczy Zsigmond a totumfac valami új összeesküvésben, amit Rákócziék terveznek.

– Nem, nem! Az apám nem tud semmiről! – kiálta bele, önkénytelen ijedséggel Juliánna, s ezzel a szavával még mélyebben keverte bele magát a hínárba.

– Ő nem tud semmiről? – sietett a szóval Pálffy. – Akkor kegyelmed megfogta magát. Hát akkor ki az, aki tud mindenről?

Juliánna nem hagyta el az eszmélete.

– Én magam tudok mindenről – felelé nyugodtan.

– Vannak kegyelmednek írott bizonyítványai? Vannak valami levelek a kezében?

Juliánna megérthetné a főúr exaltált tekintetéből a helyzetét. Ha ő most erre a kérdésre azt feleli: „nincsenek”, akkor innen egyenesen a börtönbe fogják vinni.

Azt mondta rá: „igenis, vannak”.

– Hol vannak?

– Csak csínján, kegyelmes uram. Előbb szeretném tudni, hogy ha én ilyen fontos és nevezetes fölfedezéseket teszek, mi lesz érte a jutalmam?

– Helyes. Hát ha kegyelmed ily nagybecsű correspondentiát nekem átsholgáltat, akkor én nemesi becsületszavamat adom rá, sőt ha kívánja a királyi jóváhagyást is előre meghozom kegyelmednek az iránt, hogy amely magyar főúrnaknak ily perduelliót bizonyító leveleit nekem kezembe

adandja, hát azon főuraknak a birtokai közül választhat magának tetszése szerint, ha Károlyi van benne, veheti magának Erdődöt, ha Esterházy, Galanthát, ha Andrássy István, Krasznahorkát, s a fiának grófi címet vihet haza. – Elég lesz?

Juliánna szorongó kebelével kérdezé:

– És ha nem szolgáltatnám át e leveleket? – s aközben egy kezébe akadt író tollal játszott.

– Hát akkor, édes hűgám, az történik veled, hogy először a jobb kezedet, azután pedig a fejedet fogom levágnatni. Mármost mind a két kérdésre feleletet kaptál. Eszerint te is felelhetsz az én kérdéseimre, hol vannak ezek az iratok?

– Nem hordom őket magammal.

– Az meglehet. Tehát hol vannak elrejtve?

Most kellett kigondolni valami hazugságot, hogy időt és egérutat nyerjen.

– Magamnál nem tarthaték ily veszedelmes írásokat, nehogy a férjemet vagy az apámat bajba keverjem velük, hanem elküldtem azokat egy jó barátomhoz megőrzés végett.

– Ki az a jó barátja az asszonynak?

– Viard tábornok, Kézsmárkon.

– Császári tábornok. – S mi okból küldte őhöz ez iratokat?

– Azért, hogy majd egyszer személyesen adhassam át őfelségének, s ezzel magamnak a király kegyosztásához érdemeket szerezzek. Bocsásson kegyelmességed Kézsmárkra, hogy elhozhassem a tábornoktól a neki küldött írásokat.

– Az nem úgy lesz. Te nem mégysz Pozsonyba sehova. Ott a kezében a toll, itt a papiros, tinta: írd azonnal levelet Viardnak, hogy küldje el az írásaidat, majd én egy biztos stafétát lóra ültetek vele. Három nap alatt itt lesznek a leveleid. Addig szépen otthon maradj a vendégfogadóban.

Juliánna megírta a levelet Viardhoz, azt lepecsételték, s átadták a futárnak.

– A viszontlátalkozásig – mondá Pálffy János a nőnek. – Innen mármost vagy grófi koronával megy kegyelmed haza, vagy fej nélkül.

Juliánna kitámolygott a teremből. Három napi időhaladék volt számára megnyerve.

XLI. Fejezet

Azok a veszedelmes levelek

Korponayné nekiindult a járásnak.

Kiment a sétányra, végig a Zuckermantelen, meg vissza. Azután keresztül a hajóhídon. A Szent Nepomuk-szobornál megállt, belenézett a vízbe. Csak egy hibbanás kellett volna, és megvan a felelet minden kérdésre. – Átment az Auba, előre-hátra barangolva a tekervény utakon. – Észre sem vette, hogy két ember folyton kíséri minden lépten-nyomon. – Késő este volt, mire a vendéglőbe visszakerült. – Nem jutott eszébe, hogy ebédelt-e már ma, vagy sem? Talán az a háta mögött járogató két ember jobban tudta, hogy nem ebédelt, – ők sem.

Szobájába érve, bezárta az ajtaját, leeresztette az ablak függönyeit és gyertyát gyújtott.

Azután előkereste a bőröndje fenekéről azt a kis szarvasbőr vánkost.

Fogott egy ollót, felfejtette vele a majcot.

A lószórtöltelék közül elővonta az aranyfonállal összekötött levélcso-magot.

Egyet kivéve (azt, amit Andrassy István írt Ghéczy Zsigmondhoz), a többiek mind le voltak pecsételve.

Az ollóval felvagdalta a pecséteiket.

A levelek *Ráday Pál*, *Sennyey László*, *Esterházy Dániel*, *Ebeczky István*, *Török András*, *Winkler*, *Sréter János* kéziratai voltak. Megannyi magyar előkelő főúr, a legtöbb éppen Pozsonyban jelenlevő országgyűlési követ.

Végigolvasta valamennyit.

Ahány levél, annyi vérpadra készülő alak.

Készek mindannyian, mintha összebeszéltek volna; azon végzik, hogy az új felkelésnek nem lehet más a katonai vezére, mint Andrassy István. Ő a legderekből hadvezető. Egy erős vár birtokában, mely gyülekezőhelyül szolgálhat a felkelő seregnek, ahol fegyvereket, ágyúkat kapnak. Vele mindent, nála nélkül semmit.

Kiegészíti a bizonyítékok sorát az ő saját levele Ghéczy Zsigmondhoz.

Ezt az egész szép bokrétát mind kezében tartja most a szép asszony. Csak oda kell azt nyújtania a táncosának, s lesz belőle egy olyan vérme-nyegző, amilyent nem látott még Magyarország.

S aztán mi neki e bokréta valamennyi virágszála?

Tartozik ő megsiratni a Rádayakat, Esterházyakat, Sennyeyeket? Visel-e ő gyászruhát azoknak a halála miatt?

De hát az Andrásyakat!?

Valami fekete árnyék ott a háta mögött ilyeneket suttogott a fülébe.

„Hát éppen ötlet? De miért? Mi ő neked?

Egy mulatótárs, aki ivott a poharadból s aztán elhajította.

Mikor nyomorúságodban odamentél hozzá, kelt-e csak egy mosoly az orcáján a látásodra?

Nem engedte-e, hogy a porba alázd magadat előtte; s térdeiden csúszkálj az ő halottja előtt, és bocsánatot kérj attól, azért a bűnödért, aminek fele az ő bűne volt.

Aztán hagyott futni a világba.

És az a két úri siheder, aki a szemed közé bámult, s még csak annyira sem méltatott, hogy jöttében, mentében egy betanult ‚treshumble serviteurt‘ intézzen hozzád, hanem lenézett kevélyen.

Hejh, hogy kidobhatod őket egy kesztyűcsapással az egész várukból! Mehetnek ők idegen ajtókra.

És magát azt a csodatevő szentet, aki holta után lett fölötted győztes, hogy leszállíthatod katafalkrónusáról, eldugva a föld alá, ahol a hazája, s magad járhat szét végig a termeken, amikben ő osztotta egykor kegyeit a hódoló népségnek. Te lehetsz a vidék élő jóttevője! Ha meghalsz, tehozzád járnak majd búcsúval a népek!

Hadd vesszen Andrásy István is a többiekkel együtt!

Kettő áll a kockán: vagy az ő feje, vagy a tied!

Tudod, hogy mi vár rád? Fejedet lesújtják, ha ezeket nem adod váltságul!”

Az az átkozott árny úgy suttogott, úgy csábítá, úgy rémíté, úgy ingerlé, úgy kecsegteté váltig. – A gyertya kanóca megkoppantatlan izzott előtte, elgombásodva.

Aztán eljött hozzá egy másik szellem: fényes arccal, égi tekintettel; egy szárnycsapása elűzte a rémet.

A nő fogta az első levelet, Andrásy Istvánét s a gyertya fölé tartá. A papír lángra lobbant, hagyta azt égni a végső csücskéig, azt is feldobta a tenyerével a levegőbe, hogy a végső rongya is elégjen, a fekete hamv, vándor szikráival mint egy csillagos szemfödél szállt lassan alá a földre.

De a többi levél is mind tele volt Andrásy veszedelmével.

Egyenkint valamennyi mind ott hamvadt el a gyertya lángjánál.

Csak az utolsó volt már meg. A Sréter Jánosé. Ez a főúr őt egyszer ke-servesen megsértette, rossz nőnek nevezte, nyilvánosan bevádolta, hát ezt mit sajnálja? Ez az egy legalább fizessen meg a többiért.

– Nem! Nem! Nem árulok el senkit.

Az utolsó levél is elégett az ujjai közt.

Akkor letérdelt a földre, összeseperte a papírhamvakat és mind egy levélborítékba gyűjtötte.

...Künn az ajtó előtt állt egy férfialak; egy facipős barát, aki azt az egész jelenetet kileste, a júdáslyukon keresztül.

Mikor a papírhamvakat összegyűjté Juliánna, felnyitotta az ajtót, s ki akart rajta menni, azzal a szándékkal, hogy az egész papírmaradványt a kályhába veti, ami kívülről fülk.

Csaknem elsikoltá magát, mikor a kapucínust maga előtt látta. Hanem az hirtelen a szájára tapasztá a kezét, s visszatolta a szobába, újra bereszelve az ajtót. Akkor felveté az arcáról a csuklyáját.

– Pelargus! – hörgé Juliánna, félig ijedten, félig örömmel.

– Ne mondd ki a nevem.

– Mi dolgod itt?

– Az, hogy téged megöljelek!

– Hát tedd sietve.

– Mi volt az, amit most elégettél?

– Láttad?

– Itt néztelek az ajtón keresztül.

– Csitt! Az összeesküvők levelei voltak.

– Megsemmisítetted őket?

Juliánna odaadta a kezébe a hamuval telt borítékot.

– Nincs ellenük semmi bizonyíték többé.

Pelargus elejté a csuhája bő ujjába rejtett háromélú tört, s aztán térdre esve, megcsókolá az asszony ruhájának a szegélyét. „Édes szentem!”

– Ne időzz itt! – suttagá Juliánna –, mert mindkettőnket elveszítesz. Fuss rögtön az atyámhoz, és mondd meg neki; hogy minden el van árulva, *fusson, ameddig a két szemé lát, az uramat is ejtsd útba, mondd: ő ne féljen semmitől, a kisfiamnak vidd ezt a csókot.*

Végre tehát Pelargus is megérte, hogy kapott a bálványozott asszonyától egy csókot.

– Hát teveled mi fog történni? – kérdezé Juliánától.

– Én nekem futnom kell innen, amerre a világnak nincsen szája. Igyekezek kimenekülni Sziléziába. Siess! Lépteket hallok, itt ne találjanak.

Akárki volt a közeledő, egy alázatosan kolduló baráttal találkozott, aki diákul köszön minden embernek, s a kezeit a csuhája ujaiból elő nem húzza.

Juliánna csak egy nagykendőt kapott a fejére, amivel magát cselédek módjára bebugyolálta, s azzal kisietett a folyosóra, le a lépcsőn, a rácsaj-

tónál várt reá az a *másik* ember. Az meg a Pálffy János kéme volt, Juliánnának csak egy tekintetet kellett rá vetni, hogy ezt kitalálja.

– Ugyan, édes földim – szólítja meg –, hol van itt egy olyan kocsmá, ahol jó cidert (almabor) lehet kapni. Itt nincsen.

– Majd én elvezetem az ifjasszonykát. Legjobb van a „Rothcr Hahn”-nál.

Juliánna hagyta magát odáig kísérni a kémtől.

A Veres Kakas volt a szállója valamennyi szekeresnek, aki Magyarországtól Sziléziáig a közlekedést fenntartotta. A nagy ivóterem tömve volt fuvarosokkal, akiknek a nemzetiségét már arról ki lehetett találni, hogy mit isznak. A hanákok előtt seres kancsó áll, a krikehájok előtt borovicskás kotyogó, a számarevők előtt almaboros fakupa.

Ott bement a kocsmájtón, s amíg a kém ott leste a visszatértét, azalatt ő a korcsmában összebeszélt egy hanák fuvarossal, jó pénzt adott neki, s a hátulsó ajtón kisonva a hanák nagy ernyős szekerén szépen kikocsizott a kapun keresztül.

Szerencsésen kimenekült Pozsonyból, anélkül, hogy a sorompónál feltartóztatták volna.

Titkolózónak nem lehet nevezni a szökését, aki hanák szekéren utazik, mert annak minden lószerszáma úgy tele van rakva rézcsattogókkal, s még azon felyül a tengelyein nagy acél pengők csörömpölnek, hogy annak a járását félórányira meg lehet hallani, mi arra jó, hogy a szűk hegyi utakon a kitérőnél bevárja egyik szekér a másikat.

Égész Mariathalig jutott már. Útközben megalkudott a fuvarossal, hogy őt egész Sziléziáig elszállítsa.

Mikor Mariathalból, egy etetés után, továbbindultak, még a falu végi keresztet sem hagyták el, amidőn egy Pozsony felől vágató lovascsapat utolérte a szekeret.

Korponayné régóta figyelt már a kocsiernyő nyílásain keresztül valami gyanús villogásra a hátuk mögött, a kardok csillámlása volt az a csillagok fényében. Nemsokára a sisaktaréjokat is kivehette az úti porfellegből. Üldözik!

– Megállj – kiálta a hanákra a csapatvezető.

Juliánna ismerte azt a hangot. Teste-lelke megdermedt tőle.

Sok olyan arc volt a világon, aminek megjelenése fölért a kísértetlátással, de azok között egy sem, amelyiktől annyi oka lett volna megijedni, mint ettől.

Az Andernach lovag.

A kapitány felemelte a szekér ponyvaernyőjének leffentyűjét, s meglátva a szekér mélyén kuporgó asszonyt, hangosan felcacagott.

– Kisztihand, Madame! Van szerencsém újra találkozhatni kegyelmeddel. Ezúttal úgy hiszem, hogy nincsen itten a „du verfluchter Pintye Gregor meg a megbabonázott kantár!”

Hasztalan lett volna minden alakoskodás.

– Fordulj vissza – mondá Juliánna a fuvarosnak.

Ettől a perctől fogva rab volt.

XLII. Fejezet

Az imádságoskönyv

Ami ezután következett, arról már egy terjedelmes perirat aktái beszélnek.

A Korponay Ghéczy Juliánna felségárulási pere egyike a legnevezetesebb lélektani tanulmányoknak.

Hogy egy gyarló, veszendő asszony hogy tudott dacolni az ország minden hatalmasaival, hogy tudott kifogni minden törvénytudóin és ítélőbíráin.

Kigondolt egy mesét, egy regényt, amit egész következetességgel végigvitt, úgy, hogy nem lehetett semmi ellenmondáson rajtakapni. Pedig egy szó sem volt belőle igaz.

Megfordította a tényállást. Nem az általa megnevezett urak küldték azokat a leveleket Rákóczihoz, hanem Rákóczi küldte e leveleket azokhoz az urakhoz. De ő e leveleket soha sem adta át nekik, és így azok egészen ártatlanok.

Az egész összeesküvés vezérletét, szervezését mind Pelargusra fogja. Annak nem árthat vele: annak sem apja, sem anyja, sem felesége, sem gyermeke, sem háza, sem telke, az elviselheti az egész vád terhét. Ahol csak zendülés volt az országban, néha egyszerre több helyen is, az mind Pelargus műve volt.

Bámulatra méltó az egész védelme.

Okát adja igen szépen, hogy miért tartogatta ő ezeket a leveleket –, miután regényes jelenetekkel kiderítette, hogy miként jutott ezekhez egész ártatlanul. És azután, hogy miért égette el. S mikor azt kérdezték tőle, hogy mi volt hát azokban a levelekben, akkor azzal vágta ki magát, hogy diákuul voltak írva, meg hogy titkos írásjegyekkel voltak szerkesztve.

Nem volt emberi bölcsesség, amely ki bírja forgatni állításaiból.

Egypár levele maradt fenn, miket börtönéből írt férjének, azok tele vannak gyöngédséggel és nyugodt lemondással.

Mikor aztán az ítélőmesterek kifáradtak a vallatásában, semmit sem bírtak belőle kivenni: kemény parancs érkezett le Bécsből, hogy a makacs asszonyt kínvallatás alá kell venni.

A judex curiae s az ítélőmesterek remonstráltak e parancsolat ellen, hivatkozva a törvényre, mely nemesembert tortúra alá vettetni nem enged.

Ekkor a bécsi kormány elvette a pert a királyi táblától s delegatum judicium kezébe adta. Korponaynét Pozsonyból Győrbe vitték.

Meg volt hagyva, hogy ha az elsőfokú tortúra nem használ, a másodfokút is kell alkalmazni.

Korponaynének tudtára lett adva, hogy kínvallatás alá fogják vetni.

Előtte való nap odaküldték hozzá a hóhérmestert, hogy mutogassa meg neki a kínzóeszközöket, s magyarázza meg azoknak a hatását.

Az egyik volt a hüvelykszorító, a másik a hármes fakorona.

Juliánna hallgatta csendesen, hogy mi fog történni a szép fehér kezeivel, a szép sima homlokával. Talán örökre is meg fog látszani annak a nyoma. Örökre? Csak addig a palloscsapásig.

Hadd jöjjön minden egymás után!

Ezen az éjszakán nem bírta álomra lehunyni a szemét. A lélek gyötrelme még kízóbb, mint a testi fájdalom. Vajon tud-e majd erős maradni?

Alig várta, hogy vigyék hát már a bírái elé.

Mikor a hüvelykszorítókat rásrófolták a kezeire (azokra a sokat csókolgatott szép kezekre), szemtől szembe gúnyolta bíráit, hogy csak ennyit tudnak, ez a mesterségük? A kérdéseikre nem felelt többé semmit.

Ekkor aztán a második fokú kínzást alkalmazták nála; amit krónikáink „a hármes fával megkoronáztatás” címe alatt emlegetnek. Ez három összekötött fahasábból állt, amit a vallatott fejére tettek, s aztán lassankint mindig összébb húzták zsineggel a három fa végeit, hogy az a közbeszorított koponyát folyvást jobban nyomta.

Pokolbeli kín volt.

S az egész kínzás alatt folyvást kacagott a nő.

Akármit kérdeztek tőle, nevetés volt a válasz.

Csak azt szerették volna belőle kivenni, volt-e azokban a levelekben Andrassy Istvánnak a neve felhozva.

Kacagott rajta.

A hóhér még egyet csavart a háromfás koronán.

Ekkor aztán ájultan rogyott össze.

Mikor életre locsolták, s ismét eszméletéhez tért, azt mondá a bíráinak, hogy csak hozzák elő hamar a többi kínzószerszámokat is, amik a harmadfokú tortúrához valók. Óhajtana rajta keresztülesni.

Elszörnyedtek a példátlan megátalkodottságon. Ehhez hasonló megtörhetlen lélek még férfitestben is ritkán lakott valaha.

Visszavitték az asszonyt a börtönébe.

S aztán ítéletet tartottak fölötte.

A meghozott ítélet maga egy kis opus.

Semmi vétséget nem lehetett rábizonyítani. Bűne az volt, hogy hazudott, költött mesét mondott, nem akarta az igazat másokra kivallani.

Ezért halálra ítélték.

Amely napon az ítéletet kihirdették előtte, diák nyelven, amiről ő azt állította, hogy nem érti, figyeltek az arcára, vajon nem változik-e el, mikor e szót meghallja „capitis plexio” („fejvesztés”) – Ekkor sem árulta el magát, pedig tudott jól diákul. Megmaradt az arcán a szokott alázatossággal vegyült gúny.

Azt kérdezték tőle, akar-e a trón elé kegyelemért folyamodni.

Azt felelte: „Nem”.

Akkor aztán nem vitték többé vissza a börtönébe, hanem a siralomházba.

A városházának egy kis földszinti szobája volt az, melynek ablakából a piacra lehetett látni.

Az ácsok rögtön hozzáfogtak a vérpad felállításához, Juliánának lehetett azt nézni.

Hogy róják az egyik gerendát a másikba, hogy helyezik el a középben azt az alacsony tölgyfa széket; a környékét behintik vastagon homokkal. Az a homok az ő vérét fogja felinni.

Egy kóbor kutya odamegy szaglászni. Az egyik ácslegény oldalba rúgja, durván kacagva: „Coki kutya! Nem tudsz holnapig várni?”

Aztán megszólal a városháza tornyában egy repedt harang. Az utcán zsvivaj támad; gyerekhad, csőcselék fut, ocsmány kiabálással egy lovag után, aki kocogva vágtat végig az utcán: a görhes, szeplős gebe egy öszszegöngyölt lóbórt hurcol maga után, ami kötéllel a farkához van kötve. Egy csomó hajfűrt húzódik utána a sárban, ami a burokból kimaradt. Valami kivégzett embert hurcolnak a vesztőhelyről a temetőbe; akinek a büntetéséhez még az is hozzátartozik, hogy végigseperjék vele az utcát.

Juliánának egész teste összeborzad. Holnap talán őt is így fogják hurcolni.

Most egy magas látogató érkezett hozzá: maga Pálffy János.

Jóindulatot mutatott iránta: csupa nyájasság volt.

– Látod, szegény asszony, hogy hová jutottál? Érdemeket gyűjtél, s azoknak az eltitkolásával magadat elvesztéd. Én íme elhoztam az ítéletnek mását magyarra fordítva, hogy megérthessed, mire vagy ítélve.

– Jól tudom: halálra. Itt látom, készítik a katafalkomat.

– Gyalázatos halálra, aminek a szégyenfoltját örök időken át semmi le nem mossa az ivadékaidról. Ahelyett, hogy grófi, bárói koronát szereztél volna a fiadnak: hoztál a fejére országos gyalázatot, megvetés állapotját. Magad egy szavaddal tehetted volna őt naggyá és boldoggá, fényes úri família törzsökévé; de te inkább tartoztál hűséggel a bűnösöknek, a békeháborítóknak, az ország megrontóinak, a rablóknak, gyújtogatóknak, mint a te koronás fejedelmednek, a te szegény nyomorgatott hazádnak s a te árva családodnak. Ember ítéletét már megkapád, Isten ítéletét még ezután

várd magadra, hogy ilyen rossz-szívű anya voltál. Akárhol legyen a helyed a másvilágon, gyermekednek átka fel fog ott keresni, s nem hágy nyugodni még alvó porodban sem.

Juliánna meg volt rendülve e szemrehányásra.

– Mit tehetnék mást?

– Még most is tehetnél. Még most is megfordíthatnád magad és fiad sorsát, a király kegyelme oly magasra fogna felemelni, amilyen mélyre letaszít haragja.

Juliánna arca, egész alakja elárulta a lelkében kelt tusát.

– Magad is olyan fiatal vagy még, szerető urad van. El tudod őt hagyni? Igaz! Az élet nagyon szép.

– Nem lesz az én uramnak bántódása miattam? – kérdezé a főúrtól.

– Azt nem mondhatom meg. De bizonyos, hogy makacsságod díját az egész családot fogja megfizetni. Te elvégzed hamar: egy pallosütéssel ki van elégítve a sorsod. De mi lesz a gyermekedből? Pedig milyen nagyon szeretted.

– Ne szerettem volna bár, most nem volnék itten.

– Szeresd egészen, s kiszabadulsz innen.

– Nincs már hitem emberek szavában. Ha megtartották volna azok, akik hatalmasok, minden ígéreteiket, nem történt volna az meg, ami megtörtént. Hiszen írásba volt adva, király pecsétjével megerősítve, mégis elvetették; azt mondták, semmi az! Keress magadnak új érdemeket! Hát minek küldtek el, hogy keressem? Ezt találtam.

– Nem igaz! Megtaláltad, amit kerestél. Az egész titokban szőtt-font összeesküvést. Kezedben volt minden bizonyítványaival. De te azokat elégetted! Milliókat érő kincseket adtál a lángok martalékául. És még most is úgy vagy, mint Sybilla volt a könyveivel. A megmaradtért is kérheted azt az árt, amit az elégetettekért követeltél volna. Most már csak az összeesküvők neveit kell felfedezned, s célt érsz. Ha ezt a titkot magaddal viszed a másvilágra, lappangó tüzet hagysz itt a hazádnak; ami ha fellobban, nagyobb pokol lesz a te lelkednek, mint maga a gyehenna.

Juliánna meg volt rendülve ez utolsó szavakra.

Hiszen a hazaszeretnek is két pólusa van.

– Küldjön kegyelmességed hozzám hitembeli lelkészt. Lelki istápolásra van szükségem e nagy szorongatásomban.

E szó megtérésre mutatott.

A főúr azzal az ígérettel távozott el, hogy teljesíteni fogja az asszony óhaját.

Hogy mennyire terjed a főúr jóakarata, azt nemsokára tapasztalhatá az elítélt.

Alig telt bele egy óra, hogy őt elhagyá, ismét felnyílt a siralomház ajtaja; de a porkoláb helyett a fürmender jött be hozzá; háromszor is hátrakaparva a lábával tiszteletteljesen, s tudatá vele, hogy más kényelmesebb szobába fog átvezettetni.

Az a szoba az emeleten volt.

Annak az ablakából is le lehetett látni a piacra; de az ijesztő látvány mégsem tolakodott olyan közvetlenül a szem elé.

A cserébe kapott szoba egész ódon pompával volt bútorozva; ahogy az magas vendégek számára készülhetett ekként, aminők Győr városát gyakran látogatták.

Volt benne kényelmes mennyezetes ágy, selyempárnákkal, üveges szekrény, aminek karikáin keresztül meg lehetett látni, hogy függőpecsétes pergamenek vannak benne. A falra volt akasztva egy nagy velencei tükör, köszörült üvegrámában.

Az elítélt nő nem állhatta meg, hogy bele ne tekintsen abba a tükörbe. Majdnem azt kérdezte, ki ez a szép asszony? Az a veres vonal a homlokán, amit a kínzó korona hagyott hátra, még nem is áll rosszul. Olyan, mintha egy homloknásfa volna. Hát ez a szétbomlott haj? Bizony régen nem volt megfésülve, nap-nap óta csak a tíz körmével tépte, lelki-testi kínlódásaiban. Az asztalkán a tükör alatt pedig volt egy elefántcsont fésű; – mintha a számára lett volna odakészítve. – Asszony volt, mikor tükröt látott, nem állhatta meg, hogy le ne bontsa zilált haját, s meg ne fésülködjék.

Milyen szép selyemzuhatag!

De kár lesz ezt a hóhér ollójának adni!

Mikor elkészült a haja befonásával, szétnézett a szobában.

Ez nem börtön, ez nem siralomház.

A szögletben nagy állóóra ketyeg. Genfi remekmű, ami az órákon kívül a holdjárást, napfelköltét, még az évszakokat is mutatja. Olyan emberek számára való óra, akiknek hosszú idejük van még élni. És neki már csak egy napfelköltét fogja ez az óra mutatni? Az ő földi világa már csak óranegyedekre van felosztva.

Kereste, hogy mivel ölje el ezt a kis időt még. Hisz a halál előtti órák rettenetes hosszúk!

Az üveg szárnyajtós szekrényben benne feledték a kulcsot.

Talán szándékosan hagyták benne.

Felnyitotta, belenézett.

Mindenféle pergamenek voltak annak fiókjában egymás mellé rakva úgy, hogy a zsinóros pecsétek tokjai alácsüngtek.

Egyet-kettőt elővett belőlük.

Nevezetes okiratok voltak azok.

Donációs levelek, hú magyar főurak számára.

Új, fehér volt még mindenik pergamen, az iniciálékon ragyogott az arany, az aláírásról még le sem hullott a porzó. Csak a dátum hiányzott valamennyiről.

Azokat az urakat mind jól ismerte Juliánna, akiknek a nevei aranybetűkkel voltak a pergamenre írva, neki csak az ujját kellett volna végighúzni némelyik név alatt, hogy az aranyozás vérpirossá váljon.

Ezek élni fognak, hírük magasra nő, családfáik szerteágaznak a jövő századokban.

És ő ezeket a családfákat úgy téphetné most ki fél kezével, mint ahogy az érett kendert kinyövik a földből!

Szépen összehajtogatta, visszarakta valamennyit.

Mikor aztán a legeslegutolsó pergament is szétnyitotta, majd kiejtette azt a kezéből: a két térde megroskadt alatta.

Nem akart hinni a két szemének; azt vélte, kápráznak; az ablakhoz futott az írással.

Reszketett a kezében a pergamen, az az arannyal írott név úgy táncolt a sok egymásba folyó betűsor közepében.

„Korponay Gábor!”

Ez az ő fiának az adománylevele!

Ez nem érzékcsalódás, ím ide van írva.

Hiszen nincs több Korponay Gábor a Garamszeghiek közt, egyedül az ő fia; őneki van ajándékozva, amiről anyja álmódott, a szép sztrópkói uradalom, nemcsak az, egy üres sor van utána hagyva, ami még betöltetlen: – és a mágnási rang!

Talán csak tréfa ez?

Nem lehet. Ott van aláírva a király neve és a kancellárjáé, csak a kelet napja hiányzik róla, mint a többről mind: de a hely már fel van írva: „Pozsonyban”.

Az országgyűlés berekesztésével lesznek ezek kihirdetve. Azt hitte, hogy álmodik.

Talán az a veres vonal ott a homlokán nem is a kínpad emléke, hanem igazi gyémántos feroniére?

Ekkor elkezdte elejétől végig olvasni azt a talált okiratot.

Ez aztán felébreszté.

A királyi adománylevelekben fel szokták sorolni azokat az érdemeiket, amiket a megjutalmazott a trón szolgálatában szerzett, örök emlékezetnek okáért.

A kis tízesztendő Korponay Gáborkának halhatatlan emléké érdemként az volt feljegyezve, hogy volt neki egy anyja, aki az országot fenyegető nagy kiterjedésű összeesküvést felfedezte, s annak részeseit a büntető igazság kezébe szolgáltatta.

Tehát azért hozták őt ebbe a szobába, hogy ezt a levelet megtalálja!

Csak lerogyott egy karszékbe az asztal mellé, mereven bámulva abba a kiterített írásba.

És ezalatt újra megjelent az a sötét árny Juliánna előtt, aki azt suttogja, hogy milyen édes az élet – még mások halálának az árán is!

Végigvonultak a lelke előtt a múlt élményei és álmadozásai. Miket remélt, miket szenvedett? Mennyi küzdése volt egy csábító cél felé; miket áldozott fel érte? – És most, mikor oly közel áll a célhoz, hogy azt már a kezével elérheti, a fejére felteheti, inkább hagyja leváogatni ezt a kezét, ezt a fejet! – Hát nem bolondság ez?

Ha az eddigi koholt mese helyett elmondaná az igaz történetet, milyen nagy érdemet szerezne magának, egész ivadékának a hatalmasok előtt.

Künn az ácsok szekercéje csattog, akik a vérpadot építik.

Pedig milyen szép derült az ég.

És neki már holnap meg kell halni.

Meghalni gyalázatos halállal, hóhér pallosától, bámuló néptömeg látványosságául.

Mit tegyen? mit mondjon?

Egy emlékezetébe jutó szó borzadoztatá végig a lelkét.

Mikor a vén apja elbocsátá őt az útra azokkal a veszélyes levelekkel, így szólt hozzá:

„Ha pedig teneked valaha az az átkozott gondolat támadna a lelkedben, hogy ügyünket, amit rád bízék, eláruld; amely pillanatban ez a gondolat megfogamzott, abban a pillanatban oltsa ki az Isten a te fiadnak az életét!”

Ha az ilyen átokmondásnak fogamatja volna!

Még nem tudott kiszabadulni az örvényből, mely lelkét magával sodorta.

Vissza-visszatette azt a pecsétetes írást az üvegszekrénybe; meg-meg elővette, újra elolvasta.

Végig-végigjárta a hangos szobát, nagyokat ijedve maga magátul, ha a tükörbe tekintett.

Este lett az idő, midőn újra zörögtek az ajtaján, Pálffy János tért vissza, a lelkészt is hozta magával.

A lutheránus tiszteletes fiatal ember volt, csak segédlelkész még, maga az esperes, a győri pap nem jöhetett holmi akadályok miatt. Ő maga is be volt börtönözve perduellio vádja miatt, amit ráköltöttek az ellenségei, egy hirtelen került ifjú teológus supplálta addig.

Jámbor, alázatos fiú volt, arca halavány, teste sovány a sok tanulástul; az egyik válla is magasabban áll, mint a másik, a sok írás miatt.

Juliánna összeresztent, mikor a hozzálépő káplán arcába tekintett.

Pelargus volt az.

Pelargus, aki ellen hét vármegye tart hajtóvadászatot, s aki azalatt Luther Márton bő kantusában, azt az asszonyt jó vigasztalni a börtönébe, aki az egész összeesküvés terhét az ő fejére halmozta.

Reszketett minden tagja az asszonynak.

– Isten malasztja szállja meg lelkedet! – szolt kenetteljes hangon az ifjú.

Juliánát nem bírták a lábai, leroskadt térdére.

Ítéelő bírása vagy őrangyala érkezett-e most meg?

Pelargusnak egy fekete táblás imakönyv volt a kezében. Ezt elébb a jelenlevő főúr elvette tőle, és ugyan átvizsgálta, nincs-e benne valami eldugott cédula vagy a margóra írt jegyzet? Nem talált benne semmi gyanúra méltót, s visszaadta neki az imádságos könyvét.

Az ifjú aztán felnyitotta azt egy helyen, s odanyújtá a könyvet így kinyitva a térdeplő asszonynak.

Amint az beletekinte az imakönyvbe, egyszerre ráhanyatlott arra az arcával, s elkezdett hangosan zokogni.

A könyv e fejezetnél volt felnyitva:

„Imádkozás egy megholt gyermek mennyei üdvéért.”

Megholt a gyermek!

Ez volt az utolsó fonál, ami a világhoz kötötte, most ez is elszakadt.

Pelargus azért jött, élte veszélyeztetésével, hogy ezt hírül adja.

És a szíve közepén talált anyának még csak jajgatni sem szabad; még azt sem mondhatja; „Szegény kis pulyácskám! szegény kis árvácskám; de nagyon siettél! énnekem de nagy fájdalmat okoztál!” – Nem szabad jajveszékelni, hogy el ne árulja az izenethozót.

Ott lehet már a függőpecsétetes pergamen! Ragyoghat már az a gyermeknév az aranytul! Ha a szemei nem ragyognak többé!

– Fordulj Isten színehez, leányom – rebegé Pelargus. – Az ő irgalma minden földi fájdalmat meggyógyít.

Juliánna letörle könnyeit, s aztán csendesen, magában végigolvasá a megholt gyermek mennyei üdvéért könyörgő imát.

Akkor összecsukta a könyvet, s visszaadta a káplánnak. Pelargus azt mondá, hogy csak tartsa meg azt: keresse benne vigasztalását.

A főúr azért volt ott, hogy a lelkész és az elítélt közötti szóváltást ellenőrizze és följegyezze.

Nem sok feljegyezni valója volt.

– Szabad-e izenetet küldenem az én lelkem jó uramnak a káplán úr által?

– Teheti.

– Kérem tiszteletességedet, ha összejön vele, mondja meg az én egyetlen édes jó uramnak, hogy a szívemben nem lakozott soha senki őrajta kívül; s amit vétettem ellene, bizony megbüntettetted érte engem az én lelkem.

– El fogom neki mondani,

– Ha pedig az én édes uramatyámmal találkozik kegyelmed...

Itt a szavába vágott a főúr.

– Azzal ugyan a káplán úr nem fog találkozni, mert az elszökék vala, a sáfrányillatot megérezve, Lengyelországba.

Juliánna megkönnyebbült szívvel sóhajta fel. Tehát az atyja megsza-
badult.

Az állelkész kézzszorítása mondott neki valamit.

– (Találkozni fogok vele. Tudom, hogy mit mondjak neki.)

– Hát a kis fiának nem izen kegyelmed semmit? – kérdezé a főúr.

– Annak azt izenem... – rebegé az asszony – ...hogy nemsokára együtt leszünk, megdicsőülve mind a ketten, s aztán soha el nem veszítjük többé egymást.

Ezután a káplán részesíté a nőt az utolsó úrvacsorájában, amit magá-
val hozott.

Akkor felállt a nő térdéről, s odafordult a főúrhoz.

– Kegyelmes uram. Én Isten kezébe tettem le sorsomat. Lelkem kész megtérni mennybéli uramhoz. Semmi szavam nincs többé földön lakó urakhoz.

A főúr elszörnyedve kiálta fel:

– Te makacs, megátalkodott asszony! Menj hát veszedbe, ahová indul-
tál!

Juliánna a káplánhoz szólt még.

– Holnap hajnalban kísérni fog még tiszteletességed utolsó utamon.

Ezzel bezárult rá az ajtó.

Magára maradt.

Semmi tusakodás nem volt már a lelkében. Ha a kedves fiú elköltözött,
mi van még ezen a világon szeretnivaló?

Áhította már a halált.

Elővette az imakönyvet; de nem tudott belőle mást imádkozni, csak azt
az egyet. A többinek nincs semmi értelme rá nézve, csak ennek az egy-
nek.

Úgy találta ott a hajnal ébren, imádkozva.

Már éjfél után elfoglalta a katonaság a tért, négyszög sorfalat képezve,
a külső tért ellepte a népség.

A hóhér és legényei elfoglalták a vérpadot.

Kitekintett az ablakon. Láta maga előtt a piacot, a vérpadot. Nem retenté meg semmi többé.

Hisz mi az az emelvény? A Jákob lajtorjája, mely az égbe vezet.

Mi az a fényes kivont pallos? A mennyország kulcsa!

Mik azok a hóhérlegények a zöld ruhákban? Az Úr angyalai, akik az utat egyengetik.

Mi az a fekete koci odalent, azzal a daróc takaróval? Az Éliás tűzszerke.

Elvesztette már a halál minden félelmetességét. Nem kívánatos a nap feljövelele többé.

Ütheti az óra az utolsó negyedet!

Készen várták.

Tompa dobpörgés mellett jött elő a hivatalos gyázkíséret, közepette alabárdosoktól közrefogva az elítélt. Szép sűrű, sárga haja magasra volt feltűzve a fején, kérte, hogy azt ne vágják el, ő maga feltűzi olyan szépen, hogy nem fog akadályul lenni.

Olyan fennkölt tekintettel járult előre, mint egy rózsakirályné, akit megkoszorúzni visznek, fél karjával Pelargus vállára támaszkodva, s az imakönyvet kebléhez szorítva.

A vérpad lépcsői elé érve, még egyszer megállították, hogy a törvényszék jegyzője az ítéletet felolvassa előtte, az egész nép hallatára.

Az ítélet felolvasása után megfogta a kezét a törvényszék ítélőmestere (Győr megye alispánja) s utolsó kísérletet intézte hozzá:

– Szerencsétlen asszony! Térj lelkedbe és valld meg a tiszta igazságot. Kegyelem vár érte!

Juliánna elrántá a kezét.

– Ne vesztegessük az időt. – Sietek. – A fiacskám vár!

S azzal minden másra-támaszkodás nélkül, gyorsan felhágott a vérpad lépcsőin, s nyájasan üdvözölte a bakót, leült a számára odatett alacsony tölgyfa székre, az imakönyvét pedig odaadta a kísérő káplánnak.

A hóhér egy ollóval levagdalá hófehér nyakáru azokat a göndör aranyfürtöcskéket, amik művészetének akadályul szolgálnának. Pelargus azokat mind összeszededette s elrakta az imakönyvbe.

Valamennyi dob elkezdett pörögni a téren, „Fiacskám! jövök már!” – suttogá az asszony; valami villámlott a fényes napsugárban, s már akkor ott volt, ahová vágott.

És egy egész rémséges összeesküvésnek a titkát mind magával vitte.

Száz főúr, tízezer nemes és egy egész ország szabadult meg az üldöztetéstől.

UTÓHANG

Nem volt igaz a kisfiúról szóló halálhír.

Ezt csak Pelargus találta ki, azért, hogy az utolsó órák nehéz próbájában megőrizze az imádott asszonyát az elbukástól. Tudta, hogy ha a fia halálhírét hozzák neki, akkor erős marad, elszánt a halálra.

Megígérte pedig, esküvel fogadta, hogy tisztára mossa ennek az asszonynak a nevét, ha kell, annak kihulló vérével.

A kis Korponay Gábor nagy ember lett, testben, lélekben és rangbeli állásban; híres nevezetes családnak a feje.

Hanem Andrássy Istvánnak a fiát, azt a legkedvesebbet csakugyan elvitte rövid időn az a titokteljes kór, aminek a számára nem termett orvosság e földön.

E második csapás után, a nagy, históriai nevezetességű ember egészen elmerült a világra nézve.

Azt a csodálatos halottat az üvegfödélű koporsóban átszállították a váraljai templom sírboltjába. Száz éven keresztül volt az a köznépek búcsújárási tárgya; emlékét a népajk tartotta fenn.

Csak ennek a századnak az első évtizedeiben hatott fel a népmonda a várlakba is. Ekkor keresték föl a bámulatkeltő halottat a családtagok a falusi templom kriptájában, ahonnan aztán nagy ünnepélyességgel szállíták fel ismét Krasznahorka várába; hat férfitagja az Andrássy és rokon családoknak emelte a vállán a koporsót; egész fel a hajdani nyugvóhelyéig; a csendes kis szobáig, ahol Serédy Zsófia egykor a kisfiával levelet íratott a veszélytől fenyegetett apjának.

Most ott alussza tovább az örök álmot, mint egy látható szimbóluma a feltámadásnak.

Az a másik asszony pedig ott él most is a lócsei bástya rejtett ajtaján.

Elmondtam, amit a krónikák a két nőről és az ő világukról feljegyeztek; hozzá illesztettem, amit saját lelkem látott; nagy szeretettel foglalkoztam velük, s szinte fáj magamnak, mikor azt kell mondanom, hogy a történetnek vége.